

The Project Gutenberg eBook of Le maccheronee, by Teofilo Folengo and Alessandro Luzio

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Le maccheronee

Author: Teofilo Folengo

Editor: Alessandro Luzio

Release Date: September 22, 2010 [EBook #33982]

Language: Italian

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK LE MACCHERONEE ***

Produced by Carlo Traverso, Claudio Paganelli and the

Online Distributed Proofreading Team at <https://www.pgdp.net> (Images generously made available by Editore Laterza and the Biblioteca Italiana at <http://www.bibliotecaitaliana.it/ScrittoriItalia>)

SCRITTORI D'ITALIA

M. COCAI

LE MACCHERONEE

MERLIN COCAI (TEOFILO FOLENGO)

LE MACCHERONEE

A CURA DI ALESSANDRO LUZIO

PROPRIETÀ LETTERARIA FEBBRAIO MCMXI —46520

I

ZANITONELLA

SIVE INNAMORAMENTUM ZANINAE ET TONELLI

TONELLUS

Forte caleffabit gens me citadina vilanum,
quod sic Zanninae brusor amore meae,
quod ve, bovum stallas usus nettare boazzis,
sforzor amorosas fora butare doias.

5 Heu semel in pania cuncti veschiamur amoris:
qui non puttus amat, credite, vecchius amat.

Nec minus urbanis mattescunt gentibus illi,
qui menant pastos ad beberare boves,
qui mungunt vaccas, pegoras qui forbice tostant,

10 qui pascunt asinos gramine, fronde capras,
quique sciunt magros ad giandas ducere porcos,
quique sciunt buschis grana cavare tridis.

Nemo super terram panem mangiare videtur,
cui non puntigera panza foretur acu.

15 Sit contadinus quisquam, sit natus in urbe,
trat semel in trapolam quemque Cupido suam.

Ille veretones tirat huc, tirat improbus illuc,
qui volat ut smerlus, caecus et absque braga.

Et quamvis mea sit qua scribo penna badilus,

20 zappaque callosas det celebrata manus,
et licet inchiostri mihi sit calumare botazzus,
quem sugo, dum cerebrum bella Zanina sugat,
non tamen, oyme, gravem potui scampare brusorem,
per quem sforzatur cedere vanga pivae.

AD ZANINAM

25 Tempus erat quando flores primavera galantos
spantegat, et freddam scolat Apollo brinam.

Sancta facit saltare foras Agnesa lusertas,
serpaque scorzato corpore laeta godit.

Capra petit caprum, chiamatque cavalla cavallum,

30 quaeque sibi charum cercat osella virum.

Invernata novas armenta biolcus ad herbas
menat, et ad torum calda vedella fugit.
Boschicolae frifolat Philomelae gorga per umbras,
datque suos primo rondina mane sonos.
35 Te tunc ante meos oculos desgratia duxit,
o Zannina, gulae corda gaiarda meae.
Vix et apena tuum vidi gregnare bochinum,
illico balestram discaricavit Amor.
Discaricavit Amor talem, mihi crede, sagittam,
40 ut pro te veluti pegola nigra bruser.
Sola, precor, mea sis, mea sis tu sola morosa,
sic tuus aeterno tempore drudus ero.
Omnibus in rebus contentor habere sodalem,
compagnum dulci non in amore volo.
45 Si nil gnecca tuo fueris, Zannina, Tonello,
non mitriam summi ferre bramabo papae.
Deh! per amore Dei, si te amo, dic mihi verum:
num migolam pro me dulcis amoris habes?
non ingannor, habes, quia sic natura comandat:
50 —O brigata, volo, quisquis amatur amet.

AD CUPIDINEM

Solus solettus stabam colegatus in umbra,
pascebamque meas virda per arva capras.
Nulla travaiabant vodam pensiria mentem,
nullaque cogebat cura gratare caput.
55 Cum mihi bolzoniger cor, oyme, Cupido, forasti,
nec tuus in fallum dardus alhora dedit.
Tota ruinasti rationis moenia, quae tum
circa coradellam bastio fortis erant.
Nonne disarmatam panzam peralhora catasti?
60 nonne fuit rocchae guarda neguna meae?
More valenthominis schenam deretro feristi:
o bellas provas quas, traditore, facis!
Crede mihi, pocum soldatus acquistat honorem,
bottinum poveras qui menat extra casas.
65 Oro sed almancum, si sic tractare Tonellum
te iuvat, angoscae cura sit una meae.
Nunquid habes in me solam solummodo frizzam?
Si bene per zuccam quaeris, un'altra latet.
Sentiat hanc etiam medio Zannina figato,
70 apta nec affanno sit medesina suo.
Scannasti poverum Tonnellum, scanna Zaninam,
pendeat ut nostrae iusta balanza somae.
Si caricas asinum, neque par sit utrique galono
sarcina, non illam bestia pigra feret.
75 Omnia sunt drittis semper iuxtanda misuris,
per versum sic res it cadauna suum.

DE ZANNINA

Nonne Diana mihi se monstrat stella politam,
cum tirat occhiadas bella Zanina suas?
nonne scaviatam mihi sol damatina palesat,
80 cum scoprit trezzas chara morosa suas?
nonne tuas aperis nobis, san Marche, tesoros,
cum ringit dentes dolza putina suos?
Tullius in pergol Ciceronus nonne ragonat,
cum parlat nympheae docta loquela meae?
85 gens cittadina sonat chitarinos nonne tricordes,
cum cantat musae bocca basanda meae?
capra legera mihi saltando nonne someiat,
cum ballat divae gamba gaiarda meae?

Testa, manus, gambae, pes, venter, coppa Zaninae,
90 seu stet, seu sedeat, sive lavoret agros,
seu parlet, cantet, mangiet, faciat ve coellum,
sunt ea quae nisi sint nil patet esse bonum.
Sunt sol, luna, Venus, mundus, mediusque Milanus;
sunt (ut concludam) tota Cipada mihi.

AD ZANINAM

95 O Zannina meo plus stralusenta badilo,
cur sguardaduris me, traditora, feris?
Sunt mihi tot raschi medio ventrone ficati,
occhiadas quoties das mihi saepe tuas.
Quales barberii video splendere bacinus,
100 aut qualis multum vanga drovata nitet,
sberlusenta quidem talis tua fazza scoraiat,
quisquis mostazzum vult doniare tuum.
Quando tibi miror guanzas rossore galantas,
—O giandussa—crido,—stella Diana venit.—
105 Esse tuos digitos penso bis quinque cavecchios,
quos tibi de perlis fecit Apollo suis.
In teneram posses ferrum voltare povinam,
cum tortorellam, cum titalora canis.
Est verghetta mihi de fino facta piombo,
110 hanc tibi donabo, sis molesina tamen.

DE SE MEDESIMO

Phoebus abandonat terras cascatque sotacquam,
Vultque super lectum se colegare suum.
Zappator zappam, bovarus lassat aratrum,
cavaque fossator straccus a casa redit.
115 Cuncta repossatum redeunt, gallina polarum,
porcus porcillum, capra caprile petit.
Fabri martellos ponunt, pennamque nodari,
installatque asinos iam molinara suos.
Quisque aliquem busum cercat qualcumque ripossum,
120 solus ego tota nocte travaio miser.

ECLOGA

TONELLUS, GARILLUS, PETRALUS.

TO. Dum stravaccatae pegorae marezant,
dumque passutas coprit umbra vaccas,
ecce sub gianda locus umbriosus,
barba Garille.
125 GA. Cancar, est verum, reposemus ambo.
Quam bonus ventus sofiat sub istis
fraschibus, dum sol nimio boientat
rura calore.
TO. Sentin ut tantae cicigant cigalae?
130 sentin ut rumpunt cerebros cridore?
hoc aguzzatur (modo sit coellum)
voia bevendi.
Ergo taccatum quod habes galono
da mihi fiascum, sitio, Garille,
135 atque ganassas habeo brusatas,
spudo stopinos.
Tu prius buso remove coconem,
iam bibo, clo clo resonat botazzus;

est bonum vinum, sed habet saporem,
140 oibo, vaselli.

Sum refrescatus, mihi milza nodat;
sicca pro troppo coradella caldo
sorbuit vinum veluti quadrellus
toltus ab igne.

145 Sentio flatum stomachi gaiardum: vox mihi salda, quid erit, Garille, si meae versum facimus Zaninae? accipe pivam. GA. Canta, dum plenis sofio ganassis, 150 lilili blirum, male stoppo busos, lili brillirum, quid agis? comenza. Bliri lilirum. TO. Debeo grossum facere an sotilum? GA. Es refredatus, mihi fac sotilum. 155 Hor su lá, dic su. TO. Zoanina bella, scolta Tonellum. Oyyme, li blirum, Zoanina blirum, huc veni, lirum, mea, berli lirum. Sed quid a longe video venire? 160 ecce Petralus. PE. O Toni, quare dubitas nientum? tu ne contradis retines in istis bestias, porcos, pegoras, caprettas, nec via scampas? 165 miror ut panzam tibi stas gratare, et facis cantu resonare boscum, et facit tecum reboare lu lu piva Garilli. Nos todescorum furiam scapamus, 170 qui greges robbant, casamenta brusant, foeminas sforzant, vacuant barillos, cuncta ruinant. Tu tamen cantas ab amore presus, tu tuam curas potius Zaninam, 175 quam spagnolorum veniente stolo perdere capras. TO. Mantuae noster duca, vel Cipadae, ocium nobis facit hoc, Pedrale, deque camporum stopiis suorum 180 pascolo vaccas. Semper huic servus, volo schiavus esse: tres ei dono pegoras ognannum, octo formaios, totidem recoctas, quinque cagiadas. 185 Sit meus semper duca, sit patronus, imperadorus, papa, rex, compadrus, quem canam, donec mihi vox carebit tempore vecchia. Quattuor nigras gerit ille osellas, 190 nomen illarum bene non recordor. GA. Sunt ne cornacchiae? tacolae ne? corvi? TO. Non ita, cancar! haec aves coelo pratigant in alto: seque reginas volucrum domandant, 195 haec polum crollant, baratrum spaventant tempore guerrae. PE. Non mihi migam tua sors noiosa, quam tibi fecit duca mantuanus, sed todescorum potius canaia 200 tanta recrescit. En meo scazzor proprio paeso, en viam charas scapolo caprettas, sum malavoiae, quia dulce retro lasso terenum. 205 En duos agnos modo parturitos vix guido mecum, pecoris speranzam. Hei mihi qualis codesella balzat nos pegoraros! Saepe cornacchiae faciendo cra cra, 210 saepe civettae faciendo gnao gnao, ante dixerunt mala tanta nobis supra caminos. Dic, Toni, tandem mihi iam rasonem, ut quid et quare tot in angonais, 215 et tot in rerum straniis bagordis Mantua saltat? TO. Mantua est totis melior citadis, Mantuae gens est bona, liberalis, Mantuam semper squaquarare sentis, 220 barba Pedrale. Ista primaios genuit poëtas, alter in Phoebi Beveratur amne, alterum pleno gregus imbriagat saepe bigunzo. 225 Hinc cavallorum bona razza nascit, terra vaccarum nat in amne lactis, ricca formento, pegoris, olivis, piscibus, uvis. Semper in ballis godit et moreschis, 230 hic sonant pivas, cifolos, tiorbas, hic ve sampognas, pifaros, rubebas, cagaque cimblis. Factio non hic gibelina plus quam ghelfa guardatur, sed amant vicissim, 235 prandeunt, coenant, caciant, osellant, arma manezant. Non ibi cartae, tavolerus, atque non ibi tric trac, crica, sbarainus, cum quibus giochis iuvenes sedendo 240 corpora guastant. GA. Ut super montem male barca possat, utque barozzus male sulcat undas, hoc facit stessum giovenezza stando ludere cartis. 245 TO. Mantuae zugant cugolis rodondis, quas vocat Bressae populus borellas, quando per cerchi spatium balotta itque reeditque. Gonfias ballas veluti vesigas 250 solis ad razzos agitant scanellis, hic batit primus, rebatit secundus, cazza notatur. Giostra, bagordus, scrimiaequae ludus sunt iuventutis godimenta nostrae: 255 vos simelmenter iuvenes de Bressa statis alegri. PE. Deh, Toni, quantum mihi das afannum, dum modo Bressam poveram recordas, quae patit nunc nunc mala tanta, quanta 260 portat un'altra. Nam quis hormaium Deus aut diavol huic dabit qualcun miserae solazzum? non, Toni, plus est ut erat sub alis Bressa Samarchi. 265 Qualis est inter Paduae vilanos gallus aut squizzer, magis aut todescus, quum fracassatis ab utrinque squadrīs cascat in illos, quum tapinello rabidi lupazzi 270 dant feridazzas ruginente ferro, atque per panzam faciunt regattam figere forcas; talis est inter varias canaias nobilis Bressae poverusque nostrae: 275 inter et centum penitus busatur artelarias. Hanc avisavit bene tunc ruinam quando castelli Mirabella turris, tota de peso nebulis levata, 280 longe volavit. Illa bombardae stygium tenebat pulverem, dico stygium, quod ipsum, si Toni nescis, genuere mundo trenta diavoy. 285 Hanc focus coeli rapuit debottum. O puta, qualis crepitus sonavit! saxa de centum pesiis volarunt ad Colucuttum. Post eum casum sequiere tanta 290 bella cum Gallis, italis, spagnolis, cura Capellettis, squiceris, todeschis, ac Brisighellis. Non eos Manto patitur malannos, non malapasquas in honore, vita, 295 rebus in nostris, at honore tolto robba cagatur. At diem iam nox tenebrare coepit: vado, sta sanus, pegorare felix; ac meis stallis, modo quas relinquo, 300 usa libenter. TO. Nocte tu noscum remanebis ista; sta, tibi dico, bone mi Pedrale, poma, castagnas habeo, cassetum. PE. Nolo, valete.

305 Vado per hunc boscum solus, chiamoque Zaninam,
 ut chiamat vitulum vacca dolenta suum.
 Cursitat huc illuc, nescit retrovare fiolum,
 smergolat echisonis per nemus omne cridis.
 Fert altam codam, se tringat, stendit orecchias,
 310 an scoltet puttum forte boare suum.
 Heu quia nil sentit, nec sentiet omnibus annis,
 namque suum pignus dulce becarus habet.
 Plangens tandem aliquo se firmat sola sub antro,
 nulla dat nerba cibum, nulla dat unda bibum.
 315 Me rursum trasportat amor de more cavalli,
 quem smaniare facit vista cavalla procul.
 Raspat et anrattum soghae retinacula spezzat,
 longeque fameio retro cridante fugit.
 It rognendo viam, sofiat per utrumque canalem,
 320 cercat equam, sed non pazzus acattat equam.
 Dicere nil zovat famulo:—Sta, bestia, pru, sta;—
 nilque in crevello mostra biava tringat.
 Sola tamen potis est illum firmare cavalla,
 sic me, sic heu me sola Zanina potest.
 325 Scorrozzata tamen stat semper gnecca Tonello,
 nec causam sdegni vult mihi dire sui.
 Me non ascoltat lachrymantem more putini,
 cui perdonanzam sic peto, sic ve crido:
 —Oyme, Zanina, tuum spresias ne ingrata Tonellum,
 330 o plus calcagnis dura Zanina meis.
 Qualem terrenum ghiazzarum tempore vango,
 quum nil gasones vanga zelata forat,
 talem surda tuam reputo rigidescere voiam,
 non piat orecchias ulla preghera tuas.
 335 Nocte levo susum, sono pivam, canto Rosinam,
 cantoque: Para foras, belle Gianole, capras.
 Tu matinadis incagas, tuque sonettis.
 Heu libertatis venditor omnis amans!—
 Quomodo supportas istud, fraschetta Cupido?
 340 Est braga iam capiti facta beretta meo.
 Ad corpus sanctae, volo blastemare, Nefissae,
 nulla est affannis doia paranda meis.
 Hanc amo poltronam, quid amo? magis immo botyri
 more scolor, nec non sulphuris igne coquor.
 345 Ipsa tamen vecchio plus ostinata muletto,
 calcibus hinc chioccat, morsibus inde piat.

DE BOCCA ZANINAE

Bocca Zoanninae quum grignat, grignat Apollo;
 labra Zoanninae sunt codesella mihi.
 Bocca Zoanninae quum parlat, parlat Ulisses,
 350 labra Zoanninae sunt malapasqua mihi.
 Bocca Zoanninae quum cantat, cantat Arion,
 labra Zoanninae sunt titalora mihi.
 Bocca Zoanninae quum spudat, balsama spudat,
 labra Zoanninae sunt aqua nampha mihi.
 355 Bocca Zoanninae quum plangit, plangit azalum,
 plangunt saxa, petrae duraque ferra colant.
 Haec ea dum grignat, parlat, flet, cantat adunca,
 grignant, flent, parlant cuncta, canuntque simul.
 Atque ego dum grigno, parlo, fleo, canto, spudoque,
 360 sic facio quoniam sic mea putta facit.

MATINADA

Quis meam casu reperit coradam? Olá, non audis, Zoannina surda?
 Dic meam quis nam rapuit coradam, ventre forato? 365 Sentio me me

vomitare flatum, nam coradellam mihi sustulerunt, non coradellam bovis aut cavalli, dico nec asni, sed meam parlo propriam coradam 370 cum tuis guardis, oculisque ladris, o meae lusor Zoanina vitae, ventre cavasti. Cum piva multas venio fiatas, et matinadis cano te galantis, 375 nec tamen duram tibi, porca, testam rumpere possum. Nunc matarellum sono, nunc pavanam, nil meae curas sonimenta pivae, quae, schitarrinos superans et arpas, 380 pecora squaiat. Unus est princeps schitarum sonator Orpheus, cunctis celebris paësis, sic similiter prior est Tonellus gloria pivae. 385 Orpheus seccas tirat ad budellas haspides surdos, basilisca, dragos, fraxinos, quercas, salices, onizzos, saxa, matones. Non ego mancum facio Tonellus: 390 vix pivae flatu repleo botazzum, et lili blirum digiti comeniant, omnia saltant. Per domum ballant tavolae, cadreghae, guindali, nspi, gramolae, buratti, 395 scamna, lettirae, simul huc et illuc mille zavattae. Saepe dum canto gelidis sub umbris, cum lupis agnae, canibus capellae, vulpibus galli pariter comeniant 400 fare morescam. Dura sed plus es, Zoanina, saxis: ac habes testam similem giarano, porto calcagnos ego plus tenellos quam tua voia. 405 Nunc super lectos alii repossant, solus intornum sine luce vado, non habes de me, traditora, doiam, immo caleffas. Ayme, cur tantas renui morosas? 410 nonne Bertazzam, Toniam, Simonam, nonne Gelminam? cagalocchius, ergo sis molesina. Nam bianchinam voco te superbis, teque bellinam nimis esse bravas; 415 quisquis est bellus putat esse bruttos quoslibet altros. Ne tuae credas, mea gioia, fazzae, quod biancuzzos habeat colores: bianca dat panem mihi terra pocum, 420 sed nigra massam. Ergo me nulla spresias rasone. Nonne sum riccus, bonus atque bellus? tresque porchettos habeo tetantes ubera scroiae? 425 Sunt mihi septem pegorae, novemque cum viro caprae, iuvenisque vacca: lacte nec maium carui novello atque polenta. Sum satis bellus, satis et politus, 430 vado stringatus simul octo stringhis, meque saltantem pedibus legeris nullus arivat. Porto de paia vitiae capellum, cuius in banda posui medaiam, 435 qua sub ut stringa rubea ligatur penna caponis. Sed viam butto quid ego parolas? cridat indarnum mea piva surdis, Non orecchiarum patitur tuarum 440 rognata gratari.

AD EANDEM

O Zannina mei sollazzum dulce figati,
dulcior est muso nulla recotta tuo.
Potta meae matris, quam sum modo cordis alegri,
me quoniam Stanam credis amare gosam.
445 An zelosa tui facta es, mea perla, Tonelli?
martellum nostri nunquid amoris habes?
Hei mihi quam tundus, quam sum lignamine grossus,
si credam chiachiaris fidere posse tuis.
Tu me bertezas, dubito, me, zaccara, burlas,
450 non est soiandi causa veruna tamen.
Siccine te fidum semper trapolare bonhomum?
siccine menchionus sum tibi, semper ero?
haec sunt poma, nuces, castagnae, gucchia piroli,
quas tibi ricchezzas munere, ladra, dedi?
455 talia num scordas? veniat tibi canchar in occhis.
Quid nimis indusias? me cito scanna, precor.
Me, lupa crudelis, spazzatamenter amazza,
te potes in trippis abotinare meis.
Sum tuus, ergo tuis de impresis fac ve refac ve
460 sicut cervelli me guidat orna tui.
Aut impastatum milii cum pane tracanna,
smaltitumque simul cum macarone caga.
Ah datur altandem marzam comprehendere: non hoc
Tonnelli meritat longa leanza tui.
465 Nonne daparte mea specchietum Dina rotundum
attulit et nitidi quinque dotonis acus?
nonne duas stringas? tamen es ingrata Tonello,

quoque magis dono, tu magis aspra venis.
Te Brothem et Stroppi, te nudus membra Pirazzus
470 fecit et in durum vertit azale caput.
Ferri pectus habes in me, sed pectus ofellae
in Bertolino, perfida vacca, tenes.
Tu Bertolinum mihi praefers? te ne Righetum?
cedere ne ingenium debet utrique meum?
475 Si nos doctrina paragonas, doctior illis
sum vanigare hortos, sumque menare boves.
Si signalatis gestis magnisque prodezzis,
me meritat regem Franza, Cipada papam.
Deh voias, Zannina, tuum cognoscere tortum,
480 et me quem stizzus brusat amoris ama.

AD EANDEM FUGIENTEM

ALPHABETUM

Ayme, quo longe scapolas Zanina? ayme, cur schenam, traditora,
voltas? ayme, sta mecum soror et codognum accipe pomum. 485
Barbaros vincis feritate turcos, bistones, moros, sviceros, todescos,
bestias, serpos, quot habet diablos Belzebub orco. Curre planinum,
tibi saxa rumpunt 490 cuncta scarparum sparamenta, solas: cancar
ortighis veniat, quod ipsae crura cruentant. Deh quid indarnum
sequor hanc ribaldam? deh quid istius sub amore ladrae 495 ducor ad
forcam? mihi troppa lazzum doia parecchiat. Ecce non longe video
cavallam, est ei pro me misero cavezza; ergo cornacchis laqueo
picatus 500 esca manebo. Forca sit nostrae medicina poenae, forca tot
guaios penitus sconibit, forca me picchet, pariterque ladram forca
Zaninam. 505 Gratias coelo, quia nunc trovavi gaudium, quo me
fugient afanni; guardiani campis faciam seguram gutture pesus. Haec
salix, aut haec erit apta quercus 510 hanc meae vitae satiare voiam.
Heu quid expecto miser? est adessum hora picandi. Ito nunc ito,
Zoanina cruda, ito, qui se met picat, est Tonellus, 515 ibis ad stuvam
sine quo, nimisque indusiasti. Laude mancabis, mea namque stanca
lingua non maium veniebat, ut te laeta cantaret, faciente piva 520 li li
li blirum. Muta tu semper precibus fuisti, matta quapropter reputaris
esse: mortus at postquam fuerit Tonellus, moesta crepabis. 525 Non
dabo non plus tibi poma, figos, non rosas, mentam, ricolam,
basecchiam, non dabo non plus lepores, columbos non dabo non plus.
O mihi giornus maledictus ille, 530 ossa cum pro te mihi tota sensi
obteri dardis ab Amore iactis! o furor, o mors! Possit ad terram
rigolare coelum, possit ad centrum ruinare terra, 535 possit in
flammas simul omnis ire pontus et aër: Quin simul cunctae pereant
puellae, quin simul vacchae moriantur istae; quaeque donnarum
meritat picari, 540 quaeque brusari. Rumor et lites veniunt ab illis,
rixa cum foemnis pariter creatur, ricchus est mundus diabolabus istis,
ricchior orcus. 545 Semen est mendax muliebre, vanum, semen
ingratum, petulans, malignum, sordibus plenum, putridum, diabli
stercore plenum. Troia per solam cecidit bagassam: 550 totus it
mundus simul ad brodetum, tuque per puttam modo iam, Tonelle,
temet apicca. Vado piccari, locus iste non est vistus, en sogam iugulo
tacavi. 555 Vado iam supra salicem, sed ah quis volgitur istuc?

VISUS A SALVIGNO SIC PARLAT

Omnibus impresis desgratia semper acozzat,
guastat et intoppis cuncta bonopra suis.
Fare potest coelum quod sic a sorte vetemur?
560 est ne canaruzzo tolta cavezza meo?
Sors differre potest, at non prohibere soghettum:
stat mihi per certos forca parata deos.
Nec liber arbitrii toto retrovatur in orbe,
nec scitur qualis scripserit autor opus.

565 Quare librarias seu papae sive Samarchi
istius arbitrii non tenet ulla librum.

Certus apiccabor, quamvis disconzor ab illo
qui venit inquam, certa stat hora mihi.

O si cornacchias esset prohibere facultas,

570 occhios piccati quae caput extra cavant!

Nam quae sors mortis quam forca est gratior unquam?
sola est talento congrua forca meo.

Omne genus mortis sub terras corpora cazzat,
piccatis coelum posse videre datur.

ECLOGA

SALVIGNUS ET TONELLUS

575 SAL. Quo quo frezzoso passu? sentis ne, Tonelle? cui dico? pru, sta, tibi fo de more somari. TO. Deh, Salvigne, meum noli sturbare viazzum, lassa vestitum, lassa, tibi dico, gabanum. SAL. Nec tibi vestitum, nec ego tibi lasso gabanum, 580 ni mihi doiosi narres pensiria cordis. TO. Ast ego dico tibi, nisi me sinis ire, corozzor. Ad corpus lanchi, mistatem rupero nostram, atque super nasum pugno stampabo medaiam. SAL. Ah Tonelle meus, nimis es boriolus adessum. 585 Quid facies hosti, si scorozzaris amico? scire tuos guaios nunc cerco, daturus aiuttum; et vis ad primarii voltam mihi rumpere nasum, ne possim post hac tondos nasare melones? Omnia sunt charo semper dicenda sodali. 590 Nonne meus grandem tortum compagnus habebit, causam doiarum nisi dixerit ille suarum? TO. Oyde quid in mundum veni stentare tapinus? oyde quid indarnum mater me Agnesa latavit? mancum nonne malum mihi tunc et alhora fuisset, 595 ex asini caldo fieri pissamine fungus, vel petra, vel zoccus, vel (quod volo dicere) stronzus, quam saguratus homo sic matris ventre cagari? SAL. Ah quid afannaris? quo desperatio tanta? non desperatae plagae medesina catatur. 600 Quum fortuna suos dat nobis prava travaios, conseium saviis ab amighis tore bisognat, atque in carnerum deponere verba rasonis, sunt quia cordoios bastevola tollere nostros. TO. Oyme miser, mors sola meum leviaret afannum. 605 SAL. O ben pazzus homo, qui calzos ferre legeros nescit mosconum, nisi mortis chiamet aiuttum. Vis ne, Tonelle, mori? qua morte? rasona coellum, forsitan et tecum mihi voia morire venibit. TO. Ecce, meae mecum cavezzam porto cavallae. 610 SAL. Cerno quod hanc portas manibus, sed nescio quare. TO. Quare? quia volo me stessum suspendere ligno. SAL. O cermisionem, te met piccare cavestro? tu bene piccares alios, tibi parcere nolens. Non dubium quoniam est amentis amantis usanza 615 nolle salutarem compagni audire ricordum. Fer causam, nunquid borsam tibi ladro robavit? TO. Non vermocagnus sic est, quia perdere vellem borsam, quattrinos, pegoras, casamenta, cavallam, plus prestum quam te, quam te (nil dicere possum, 620 sanglottus stoppat sorramen namque fiati) plus praestum quam te, mea lux, mea vita, Zanina, quam te garofolum, pomumque, et bella rosina. Est, Salvigne, mei scanacori causa Zanina. Sola Zanina meum potis est morzare brusorem, 625 sola Zanina suis me snembolavit ocellis, hanc amo, nec redamat, brusor, nec porca movetur, imo bertezat, soiat, chiamatque gazanum. Sola iuvare potest et quod sit sola spiavit, unde superbescit, nostrisque altera cadenis 630 alzatam portat crestam, beccumque levatum, ut gallina solet, si grossum fecerit ovum. Die, Salvigne, precor, crudelis nonne vocanda? illa potest nec vult medio succurrere morto. SAL. Doh, codesella, ergo cruciaris amore Zaninae? 635 TO. Est ita, mò cancar, num cosa novella videtur? SAL. Cosa novella quidem, fuit haec sentitio prima. Est ne Zanina Petri Gambonis filia? scis ne? TO. Est, est, oyme, istud me tantum nomen amazzat. SAL. Maraviliabam quod eras sic fronte rapatus, 640 qua te fastidis monstrabas essere pregnum, tamque magrum vidi, tam gramum, tamque striatum, ut mangiata lupis pareres vacca famatis. Deh, poverelle, istis noli te credere fomnis, noli post ipsas cervellum perdere ladras, 645 noli, dico tibi, Veneris seguitare putellum. Ille cavestrellus faciet tibi rumpere collum, ille orbisinus totum sfrantum honorum. Est amor angoscae speties, mentisque diavol, est amor errorum capitanius, estque putanae 650 filius, est proprii domenticatio iuris, est quoque vergognae contrarius, estque maligna pestis et a nulla morbus guarribilis herba: per quem perdit homo ius, robbam, seque medesmm. Fac sennum matti, deh lassa, Tonelle, talopram, 655 nam secchiam merdae tandem cascabis in unam. Noscere vin causam, cur non habet ille mutandam? est quia vergognis oculos bindamine stoppat. Noscere vin quare puer est, nunquam ve senescit? nam facere impresas pueriles cogit amantes. 660 Noscere vin quanti sit damni causa ladrettus? hic exempla tui solum statuamus avantum. Si, Tonnelle, modo zuras mihi dicere verum, est tibi nulla modo vaccarum cura tuarum. Primum secca illis garlettos merda boazzat, 665 nam velut usabas nunquam tua stalla netatur. Si mungis, mungis tal qualiter omnia puzzant. Omnia te tristant, praeter doniare puellam, quae tibi cervellum rapuit, sennumque robavit, inque gucchiarolo retinet putanella ficatum. 670

Cessant nascherpae, cessat cagiada, botirus. Humida formaium corrumpit muffa levatum, itque in malhoram pecoris speranza torellus, inque malum puntum substantia tota ruinat. Vigna tui broli sine palis, piena ruidis, 675 clamat et a longe zappam nonanta mearos. Vadunt ad sguazzum campi, lagus arva covertat, namque cavedagnis nunquam fossata cavantur. Dormit zappa domi, forcatus, vanga, badilus. Cuncta sui culpa veniunt ruginenta patronis. 680 Hic ille acquistus, qui fitur amare puellas; hunc mulazzus Amor tibi dat, Tonnelle, guadagnum. Perdis amicitiam multorum, perdis honorem, et patri matrique tuae paris, improbe, guaios. Hunc de cervello tostum, precor, excute grillum, 685 ne bovis accipiat panzam, bustumque gigantis, et modicus fiat grandis montagna fasolus. TO. Ista meam rupit circumparlatio testam, per dextramque intrans laevam passavit orecchiam. Dans vento calzos umbram, Salvigne, misuras, 690 in ghiazzam scribis, solis scaldante lusoro. Plus tostum caschet mundus, coelumque roversum, plus tostum mulosque asinosque volare videbis, cornacchiasque iugo faciemus arare ligatas, plus tostum talis nascat verzonus in horto, 695 quod minor ad totam Bressam det foia menestram, quam sinat unquamcum Tonnellus amare Zaninam. Et licet hanc vellem, non possem linquere foemnam, et licet hanc possem non vellem linquere nympham. Vade, nec impresa me quisquam toiat ab ipsa. 700 SAL. O sine cervello zentaia, genusque matescum, se cruciant quod amant et amorem sponte sequuntur. Cazza foras istam de testa, pазze, matezzam, teque tibi stesso prudenti torna vedere. Hic Amor ad stuvam mandat finaliter omnes, 705 tuque capraeque tuae sparavero andabitis ultro. TO. Mentiris, nec Amor fit eorum causa malorum. Nonne quis est similis zocco similisque puvono, quem non mordet amor, quem non capit ulla puella? dic, giandussa, quid est virtus nisi germen amoris? 710 virtutem sborravit amor, sborravit amorem summa Dei beltas, quae corpora nostra galantat, inque Zoanninam venit bellasque putinas. Nunquid ego potius merlottus amabo cavallam quam bellam donnam, sensuque rasoneque plenam? 715 SAL. Potta meae, quod non volo blastemare, madregnae, argumenta facis magno bastantia Scotto. Sum contentus, ama, quia quemque bisognat amare, sed ratio, non mens lassiva gubernet amorem. TO. Doh diavol, amor non est subiectus, et istinc 720 debet amor potius rationem flectere quo vult. Non ne vetus proverbol habes: «Amor omnia vincit»? SAL. Heu bene parlasti, meschine, quod omnia vincit, namque tibi robbam, famam tulit atque saperum, plusque Zoanninam curas quam mungere vaccas. 725 TO. Pur ibi te fichet, nescis voltare galonem, num tu Zanninae vis me praeponere vaccas? SAL. Non, sed ama pariter vaccas, vaccamque Zaninam. TO. Oh veniat cancar tibi nunc, manigolde, quid inquis? tu ne Zoanninam praesumis dicere vaccam? 730 SAL. Perdonanza, precor, nolique cridare, fradelle, nam meus incauto dictus muzzavit ab ore. Imo Zoanninam stellam chiamabo Dianam, dummodo non voias te desperare per illam. Quod si desperas, et vis te tradere corvis, 735 non pur eam vaccam sed ego clamabo putanam, et semper dicam quod Amor tibi colla tiravit. TO. Numquid Amor boia est, quia dicis colla tiravit? SAL. Ut quid habes manibus pro te appiccare cavezzam? TO. Non amor, ast odium quod fert mihi cruda Zanina, 740 me quasi sforzavit contradam perdere drittam. SAL. Ut quid amas illam, si te sdegnosa refudat? TO. Troppus amor quem porto sibi facit esse superbam. SAL. Ergo troppus amor te vult picare bonhomum. Ne stupeas, boiam si dixi nomen amoris. 745 TO. Crimen amoris enim non est, at culpa puellae, troppus amor non esse potest, at troppa superbit. SAL. Dissimula, fingasque aliam seguitare morosam. TO. Dissimulare nequit, vel fingere, pazzus amator. SAL. Heu quia vicisti, cedo, Tonnelle, nec ultra 750 disputo, nam tua me sententia docta ligavit. Non de cadreghis doctae venit ista Bolognae, non Pomponazzi processit ab ore Peretti; talia nec donant zappae, nec aratra saputis; solus amor docuit, potis est qui alzare biolcos 755 de ruto stallae scarlatti ad culmina brettae. Victor es, et speciem formamque agnoscis amoris. Est gentilis amor, vult cor gentile, galantum. dulce, saporitum, tandem dulcedo fit ipsa. Et iuro, Tonnelle, tibi, retrovabo Zaninam, 760 hanc ve tibi faciam dilectam, lassa paupam, lassa mihi curam, me guarda, staque securus. Vade casam laetus, cordamque retorna cavallae. Sol ruit in saccam, grillique per arva tricantant.

MIRA TONELLI VIS

Oyde meus venter, mea milza, meusque magonus,
765 o mea tercentis testa piena grylis!
o quales lancos, o qualia cancara porto!
poena minor poenis est codesella meis.
Nil sunt giandussae, nil vermocanus ad istas,
quas pro te soffro, gnecca Zanina, doias.
770 O mea puta, fero pro te malapasca, malannum.
Deh non sis mortis causa ribalda meae!
Schioppo, creppo, brusor, picolum nec trovo ripossum,
nec datur almancum posse morire cito.
Affannus maior meus est quod vivus amazzor,

775 mors nec amazzatum me rapit ulla viam.
 Tu tamen hic rides, cantas, semperque solazzas,
 nec pietas mentem dentegat ulla tuam.
 Quo magis in poena crido, magis improba soias
 me, tibi qui sempro tempore schiavus ero.

780 En ego, si mangio videor mangiare lusertas,
 sdegnaris quoniam, vacca Zanina, mihi.
 En bibo, quando bibo, solimati vina botazzi,
 sdegnaris quoniam, porca putana, mihi.
 Cum dormit, paret forcam montare Tonellus,
 785 sdegnaris quoniam, ladra picanda, mihi.
 Ipse sonus pivae mihi gnaolare videtur,
 sdegnaris quoniam, gata lecarda, mihi.
 Paret garofolus nasanti merda Tonello,
 sdegnaris quoniam, brutta carogna, mihi.

790 Non mihi mangiandi voia est, non voia bibendi,
 sdegnas Tonnellum, bella Zanina, tuum
 Nulla repossamen mihi nox longhissima praestat,
 truffas Tonnellum, nympa galanta, tuum.
 Nulla malenconicas removet sordina gramezzas,
 795 treppas Tonnellum, dolza recotta, tuum.
 Nulla meo grandat florum spiramina naos,
 soias Tonnellum, grassa polenta, tuum.
 Ergo finatantum spresias, pignata, coverchium,
 puzzat Tonello maccaronaea tuo.

ECLOGA DE IMBRIAGATURA

TONELLUS, GARILLUS

800 TO. O fortuna, nimis povero crudela Tonello, qua causa tanti per te mihi dantur afanni? cur non hanc animam streppas de corpore tandem? nonne mihi satius un trattum fundere vitam, quam totis giornis ter mille morire fiatas? 805 es, fortuna, canis, stronzus, gattique carogna, et tamen a pazzis lac, zuccar, melque vocaris, quos utinam facias te te cognoscere tandem. Nonne finadessum meque huc meque arripis illuc, et florentinae iactas de more balettae? 810 GA. Quid turbulentus facis hac, Tonnelle, sub umbra? nunc ego rampatus longam scalvare pioppam, ut virdo possim foiamine pascere capras, audivi lacero te suspirare magono. Te precor ut voias marzam buttare deforas. 815 Tu scis non pocum strettos nos esse parentos, tu scis quam savius villa sum dictus in ista; conseium quapropter ego cotale trovabo, quod pones zosum fors et dabanda travaium. TO. Nunc nunc pensabam quia me grezare venires. 820 Vade viam, quantumque potes te porta dequium. Ad corpus sancti, quod blastemabo, lupini, si, Garille, loco non te distollis ab isto plus de cinquanta parebimus esse todescos. GA. Nonne tibi dico quam sis, Tonnelle, maruffus? 825 guaios scire tuos inguro, daboque socorsum, et vis ad primam sic me cazzare parolam? TO. Deh guarda, guarda, non magnus bastat afannus, qui mihi nocte cavat milzam, giornoque coradam, si non hic etiam veniat mihi iungere doias. 830 Expecta, poltrone, volo tibi rumpere schenam; fors fors pentibis mihi nunc venisse davantum. GA. Vade pianinum, rogo te, mi chare Tonelle; an, poverine tuum, tolerabis battere barbam? TO. Si tibi perdono, veniat mihi pinfer in occhis, 835 guarda, vilane, dabo quod cercas, quod ve talentas. GA. Horsu, ne facias, es mattus? atriga furorem. Qui sumus ignoras? sta retro, dico, padimma. Mò, sagurate, tuum sic fers tractare parentum? sta quetus, requia, quid dixi? quid tibi feci? 840 nonne parolinas usavi dire melatas? TO. Nonne simelmenter tibi dixi:—Vade, Garille?— scire quid importat mea te pensiria? nunquid sub sagramento tibi sum parlare tenutus? guarda meos oculos, si vis cognoscere doiam. 845 GA. Do, Tonelle, tibi perdonum, doque rasonem, te quia comprehendo nimiam sburlasse gramezzam. Attamen un pocum voias audire sodalem, perque guisam nullam compagni verba refudes. Dic su cuncta mihi, marzum mihi spuda figatum; 850 quamvis penserum tua mangiet corda cativum, omne tamem charo debes scoprire Garillo, taiandumque bono medico praebere bognonem, qui mala cervelli pensiria pacificagat, si tamen infirmus malattiam significagat. 855 TO. Quid mihi tu tantum sine fructu rethoricagas? vin quod ego dicam veruni tribus omne parolis? unxisti fortasse musum, fiascum ve basasti, et mihi ieiuno venisti orare quatrhoras. Num sine crevello valeam purgare ceserchiam? 860 si mihi sorbottum das vini, cuncta sborono. Cuncta foras butto, quia vinum cuncta palesat, dummodo sit vinum civis, non vappa vilani. GA. Si non una tibi bastat gorgada botazzi, ecce meo totum socio do, dono botazzum. 865 Sunt ad comandum chari mea quaeque Tonelli, nec libi torchiati datur pissacara vini, nec quae ranarum nascuntur supra

culattas, musta visentinis haec sunt spinata tinazzis, hoc mea donavit modo me patrona fiasco, 870 namque tuli binos illi de more caprettos. TO. Da mihi, clo clo, bibi, non gustat Roma miorem. GA. Quid Romam allegas? non nostrae regna Cipadae tam bona gustavit, gustat, gustabit avantum. TO. Tu quoque barillo da, me cernente, bufettum. 875 GA. Sum contentus, eris nunc satisfactus ad unguem. Lassa netare musum; clo clo, iam mezzus habetur. Tuque ancum, compagne, sona, day, stricca, Tonelle. Nonne bonum? muffam ne sapit? dic hora, comenza, dic tua Garillo moestae pensiria testae. 880 Ecce orecchiarum busos deslazzo gemellos. TO. Ab Iove principium buttae, vini omnia plena. Boccalides Musae, paulo meliora bibamus. Non omnes vinesa iuvat, picolique marelli: si bibimus gregos, gregi sint gutture digni. 885 Sed quid ego, fradelle, tibi contare volebam? GA. Doh cancar, testam ne tulit possanza botazzi? Gratta caput, revocat capitis grattatio mentem. TO. Nunc scio quid sit amor, veteres migrate coconi. O imbraghe puer, nimium ne crede barillo. 890 Vina adaquata cadunt, vernazza ribula leguntur. Mi Garille, fugit me quidquid dire parabam, nescio qua mihi nunc grossedine testa gravatur, quos habeo dentrum plene cognosco travaios, lingua tamen parlans zoccos streppare videtur. 895 Dicam domanum passutus quinque manestris, seu sint panizzae, seu sit muliebre polenta, namque polentarum sensus mangiamen aguzzat. Ahn, sed ego tandem recole, iam tornor acasam. Oyme quot et quales sub milza porto rasoros! 900 Non bastat quoniam squarzant sine fine tapinum, sed quid ab ognuno ceu vulgi fabula soior? Non tibi sanglottos, tibi non suspiria narro, quae per iter colli vellent uscire magonem, sed quia sunt troppi, quia se l'un l'alter adossant, 905 en per iter culi braghis sorantur ab imis, efficiuntque meras suspiria multa corezas. GA. Iam perdono tibi, narrasti cuncta per orden, nunquam pensassem te tosum prendere gattam, et disquantatum nasos moccare civettis. 910 Certe bisognabit tandem cagare stopinos. Quid me sponsonas? intelligo, labra sugasti. Ecce barilus adest iterum, bibe rursus et ancum. TO. Goffa refudaret talem zentaia bevandam. Clo clo, panza tumet, nolo plus, testa caminat, 915 fertque caput secum, verum, quid dire volebam? GA. Dicebas quod panza tumet, rallenta corezam. TO. Nescio si potero mollare, tof, altera tuf tof. GA. Non sic aio tibi, voias lentare corezam: dico centuram fibiis ammolla solutis. 920 Heu quia nam tantae cinxerunt astra fumanae, guastatur tempus, ne fors bagnemur eamus. TO. Tu quoque caldus eris, ni fallor, ab igne botazi. Ecce stat ad mediam gambam sol altus et inquis: —Guastatur tempus, cinxerunt astra locali.— 925 Sed recitare volo bellam, Garille, fiabbam. GA. Hor là, comenza, sed oh vadit tot mundus atornum, quo casamenta volant? quo caprae, quo mea vacca, quo mea vacca, inquam, volat alta, viamque meatur? TO. Perdere nolo capras. GA. Nec volo perdere vaccam. 930 TO. Curre, Garille, retro, quo curris? volta de quaium. GA. Tu quoque delaium, quo, quo, Tonnelle, ritorna: quo sine me? casco, veniat codesella fiaschis, atque visentinae creppent in frotta barillae, quae mihi cervellum tot ghebbis imbratarunt. 935 TO. Es coctus plusquam crudus, compagne, nec ipse sum liber, coepi gattam, simiamque piavi. GA. Sta, Tonnelle, susum, quid cascascas? surge, gaiarde. Huic palo te tacca manu, quem strettus abraza. Heu quia non unum video sed mille Tonellos. 940 TO. Sic ego non unum video sed mille Garillos. Oh quot quot pegorae pascendo per aëra vadunt, turchinamque gerunt lanam, montonus azurrus sturlat cum vacca virda, bona sera patrona. Vos dare bon vinum Grillo, briagare Tonellum. 945 Trincher tartofen, io io, mi star sine testa. GA. Ne tibi penserum des, o Tonnelle, panada: tantum quem stringis manibus ne desere truncum, donec trapasset vini scalmana paditi. Hui quantas ego cornutas contemplo civettas. 950 TO. Non sunt scornutae, non sunt, Glirille, carettae, sed quem taccatum portas gallone balestrum. Octo tirasti frizzas, ego quinque verettas. Stas frescus, nec me zenari mesus aghiazzat. O quantis tantis impletur testa saiottis! 955 GA. Ecce lagus Paiae, quid erit? nodabimus ambo, ambo ne ranocchii nodabimus arte sotacquam? TO. Despoiare libet, sum nudus, tuque camisam tira, Garille, foras: en Paiae nodo per undas. GA. Sic facio, sed cur non bagnat Paia culattas? 960 TO. Imo cavant ochios buschae, imo pulvis anegat, imo quidquid ago, video, tangoque botecchia est. GA. Me miserum, Tonnelle, iuva, me prestus aiutta. Una caret forzis nervo mihi gamba tirato, oyme tirat nervus, est granfus, porge botazzum. 965 TO. Tu ne botazzum iterum? faciamus, prende botazzum. GA. Da cito, ne tarda, morior, volo vivere, clo clo, ecce bibo, sursumque bibo, bibe tuque, Tonelle. Gratia sit semper savio renduta fiasco, me sua de grandi prigolo reverenda traxit. 970 Imbragus eram nuper, sum nettus adessum. Sic morzare focum focus alter saepe solevit, sic modo vinorum purgarunt vina fumanas, pro quibus intrarat nos quinta essentia talis, qualis non intrat lanzos in tempore brindes. 975 TO. Ecce serenantur nobis solaris coeli, quaeque suo primo res est tornata logino. Sum Tonnellus ego, tuque es, Garrille, Garillus. GA. Ergo repossemus nos ambo glande sub ipsa, non sine proposito fuerit dormire quatrhoras.

ECLOGA

BIGOLINUS, TONNELLUS, SALVIGNUS

980 BI. Tu solus, Tonnelle, iacens stravacatus in umbra. castrono similis cum nullas mastegat

herbas, quas phantasias per zuccam volvis adessum? nonne soles fazzam mihi promere semper agram? TO. Ecquis es, ut venias amalato rumpere testam? 985 vade viam, cura que tuas sequitare pedatas. BI. Dextrius, o Tonelle, pocum, quid faris amico? siccine me primo vis tractu pellere boschis? scire tuas opto poenas, dabo forte reparum, ne dubita, semper qualchus retrovatur aiuttus. 990 TO. Quem, streppone, dabis, vel quem dare credis aiuttum? nonne es bastevolus mihi descalzare stivallos, et, macarone, putas me consolare parolis? hinc te tolle viam, dico, tu anchora manebis? BI. Nolo andare, quis es, qui sic bravose comandas? 995 si non basto tibi frustos sgambare stivallos, bastabo e panza fortasse cavare budellas. Quid, Tonelle, bravas? an fors non nosco Tonellum? scis modo quid cercas? sed praestat mittere garam. Vult hic contra alios sdegnum smaltire Zaninae. 1000 TO. Si, Bigoline, tuum velles compire caminum, inter nos similis non orta baruffa fuisset. BI. Quis dedit impazzum? duo sto lontane cavezzos; at scio bisognum; o quam bona sonzia boschi ungeret un trattum tibi brazzos atque schenazzam! 1005 tanta tuo fugeret fors fors de ventre matana, scordaresque bragas Menghi, scufiamque Zaninae. TO. O Bigoline, nisi guardes quod dicis, amici non erimus, taceas, faciesque tacendo bel'opram. BI. Tu prius in coleram nulla ragione salisti: 1010 sic prius est licitum te stare tacendo quietum. Guarda istam frascam, quam tanta superbia brancat! TO. Tu mihi non unam sed noias mille dedisti, quas supportandas non amplius esse putamus. BI. Scilicet andamus vignas taiare novellas: 1015 ut de nocte meas taiasti, deque polaro Zamboni septem robasti, ladre, galinas. Immo (quid alterius damnum scuitare bisognat?) nonne meas gallis, gallinis atque polastris continuo stanzas, cortivum, tecta que vodas? 1020 TO. Hui! rex parlat, loquitur reverentia papae, qui tot habet stanzas, tot habet miracula rerum. Me porcile tuum (scelus est chiamare fenilum) vili compactum fango, marcisque canellis sgallinasse baias? o cancar, guarda quod inquit, 1025 guarda quod hic furfans, furfantum gloria, parlat! vix pollastruzzum sua coniunx nutrit in anno, et bravat plenum tot rebus habere casalem. Scilicet a vestris pendet gula nostra galinis. Veruni quis nescit te nocte catasse Zanolum, 1030 dum quattus quattus stabas post terga fenili, ut sibi tunc natum posses robbare caprettum? ille sed accortus fingens dormire bofabat, te tamen occhiatum pridem scaltritus habebat. Interea dum tu levibus calcagnibus ibas 1035 atque caprettinum subito arraffare parabas, in pede saltatus, preso bastone, Zanulus —Dayque lupo, day, dayquelupo,—pieno ore cridabat, teque bonis stringhis caricans tutavia scapantem, velles non velles, fecit deponere furtum. 1040 BI. O quales retrovat falsas hic boia fusaras! dicere praesumis me bastonasse Zanolum, me, qui bastarem Gattam affrontare Melatam aut Bertolottum marchesca in gente Coionem? ecquis erit tanti, qui se scire istud avantet? 1045 TO. Hoc scio, sed melius tua schena scit illa provando, talis et impresae durat signale sinhoram, namque videtur adhuc gesiae taccata solaro mazza gropolosi cornalis more trophaei, cui traxit noster Bigolinus tergore scorzam. 1050 BI. Doh facies drittum tales non dire cotalas, ne cum cervello rupto porteris acasam. Fors ego spoiavi, forcas montando, picatum, ceu tu spoiasti, cui nec camisola remansit? TO. Ergo age, si piccant ladros, piccaberis ipse, 1055 teque meum iuxta morem spoiabo ladronem, et promitto tibi nec solam linquere bragam. BI. Fac sennum matti, taceas, Tonelle, nec ultra quas habeo ad nasum voias incendere vespas. TO. Non vespas, Bigoline, tuas ego stimo coellum, 1060 nec mancum impletur galabronis testa Tonelli. BI. Non plus supporto, volo sbizerire matanam, accipe pugnadam, tua sic, sta saldus, un'altram en pia non mancum meiore, tun fugis? ecce tertia... TO. Quid pensas me spaventare? BI. Videbis. 1065 TO. Non tibi tres pugnos parco, me cancar amazzet. Hic etiam tuus est, an sic? sta salde, quid inquis? non facio stimam de te, poltrone, cerasam. BI. Non stimam facis? an talem me ferre bufettum? certe non patiar; si possum supra ganassam 1070 hanc dare tartuffam, guarda, te verbero, tach tach. TO. Tu quoque tach tich toch, an plus? spudas ne cruorem? quid bravaris adhuc?... heu casco... BI. Res bene vadit. TO. Horsu, ne facias, oy oyme, parce Tonello. BI. Tof tof. TO. Oyme, caput, mea trippa, meaeque ganassae! 1075 BI. An tibi non anchum callant, manigolde, bravarae? an mihi vis etiam repetare? quid esse putabis? es nondum satius? volo te tractare per altram ecce viam. TO. Bigoline, sinas me stare, quid oyme, oy quia me striccat, mihi me baricocola streppat! 1080 BI. Te castrare volo, smemorabis forte Zaninam. TO. Dico tibi, me stare sinas, oy, oyme, diavol! SA. Sentio rumorem, quid erit? volo cernere factum. TO. Straccus es anchoram? non, non: volo perdere vitam. BI. Quomodo se sforzat de sopra venire gaioffus! 1085 non, Tonelle, viam coepisti, appunta gaiarde. Tu ne putas nostris te te subtrare ginocchis?.. O fortuna, quid hoc superior! TO. Sta saldus, an istud esse putas falsum quia tandem supra venivi? sta, boiazza, super veni, volo rendere tonfas, 1090 rendere panzadas, tot goffos, totque bufettos, atque sonaiorum striccamina dira meorum. BI. Te bene guardabis, quid agis? meus oyme galonus... TO. Expecta, donec pedibus tibi panza foletur, sic sic in tinis uvas calcare solemus. BI. Chiap chiap. 1095 TO. Allentas sic sic, asinazze, corezas? BI. Parco tibi, Tonelle, mihi quoque parce tapino. Heu mea panza, lof, heu, lof, lof, crepabo daverum. TO. Ah manigoldorum puzzor, fex, stronzus et oybo: aium mangiasti, tuus aium venter amorbat. 1100 SA. Quid facitis, cancar? horsu, Tonelle, padimma, lassa Bigolinum, quo tanta est quaestio? lassa. BI. O quia sum mortus, mi mi Salvigne, ribaldum hunc tira dadossam; da, da, compagne,

socorsum. TO. Non, Salvigne, tibi noiam fecisse recordor, 1105 qua propter nostris ne te trammitte baruffis. Nescis quam peius me tambussabat adessum? SA. Ah, Tonelle, precor, quo smania tanta, Tonelle; cui dico? BI. Salvigne, iuva. SA. Tonelle galante, fac mihi gratiolam solam, sta denique susum. 1110 TO. Hic mihi promittat pacem sic stratus arenae, tuque segurtatem fac illi, quod mihi pacem tam longo servet quam longo tempore vivat. SA. Hic bene promittet, sic te, Tonelle, seguro; quod sic non faciet, tibi carrum spondeo foeni 1115 mazatichi, quo se tua vacca Bonella satollet. Nonne petis pacem, vel das, Bigoline, Tonello? BI. Ah Salvigne, mihi nimis haec iniuria pesat. Sentio sub calzis eius gravibusque zenocchis mudandam imbratasse meam, dum copia sborrat 1120 multa corezarum, dumque os suspirat abassum, et dabo, sive petam sic sic menchionice pacem? Attamen importat multum, quum quia tenetur ungue sparaverii, vel quum sorighinus in ore vivit adhuc iuvenis gatti, qui forte scapabit, 1125 sit pax; ista tuum firmetur propter amorem. SA. O bene pensatum! virtus sanctissima pax est. Iret a brodettum sine pace creatio rerum. Surgite, compagni; nulla est offesa tra vobis, ponite post schenam cerebrum, scordate parolas 1130 in colera dictas; basa, Bigoline, Tonellum, tuque simelmenter Bigolinum basa, Tonelle. Ambo venite simul mecum coenare staseram, nam simul expectat nos dudum paper arostum.

RECOGNOSCENTIA TONELLI

Magna bachiocheries hominis, ratione dohati,
1135 et cui soletto fazza levata datur,
velle per has tenebras orbum sequitare mulazzum.
Orbus amor drittam non docet ire viam,
velamen quia fert occhis, stoppatque vedutam
quam melius fiat braga tegatque nates.
1140 Nam pars, quae nullum deberet habere copertum,
sconditur, et quae pars est tunicanda patet.
An maius reperire queas signale ribaldi,
qui, ne vergognet, lumina stoppa gerit?
nunc o nunc tandem vistam sbindare comenzo,
1145 nunc o nunc visu mascara tolta meo est.
Menchionazzus ego sequor unam sponte regazzam,
quae mihi perpetuo tempore scornus erit.
Me video solum, poverum, mentisque balordum,
non sine scaldata vado tapinus aqua.
1150 Haec barbera pilos barbae levat absque rasoro,
docta filistocchis attrapolare suis.
Veronesa suam iam vaccam prendat Arena,
quam vix quatrino turba rognosa paghet.
Vos ergo, quoscumque tenet busa gabia mundi,
1155 Pro specchio hanc sortem semper habete meam.
Cernite strazzatum, fuerat qui riccus, amicum,
vodata est soldis borsa, rasone caput.

II

BALDUS

LIBER PRIMUS

Phantasia mihi plus quam phantastica venit historiam Baldi grassis cantare Camoenis. Altisonam cuius phamam, nomenque gaiardum terra tremat, baratrumque metu sibi cagat adossum. 5 Sed prius altorium vestrum chiamare bisognat, o macaronaeam Musae quae funditis artem. An poterit

passare maris mea gundola scoios, quam recomandatam non vester aiuttus habebit? Non mihi Melpomene, mihi non menchiona Thalia, 10 non Phoebus grattans chitarrinum carmina dictent; panzae namque meae quando ventralia penso, non facit ad nostram Parnassi chiacchiara pivam. Pancificae tantum Musae, doctaeque sorellae, Gosa, Comina, Striax, Mafelinaque, Togna, Pedrala, 15 imboccare suum veniant macarone poëtam, dentque polentiarum vel quinque vel octo cadinus. Hae sunt divae illae grassae, nymphaeque colantes, albergum quarum, regio, propriusque terenus clauditur in quodam mundi cantone remosso, 20 quem spagnolorum nondum garavella catavit. Grandis ibi ad scarpas lunae montagna levatur, quam smisurato si quis paragonat Olympo collinam potius quam montem dicat Olympum. Non ibi caucaseae cornae, non schena Marocchi, 25 non solpharinos spudans mons Aetna brusores, Bergama non petras cavat hinc montagna rodondas, quas pirlare vides blavam masinante molino: at nos de tenero, de duro, deque mezano formaio factas illinc passavimus Alpes. 30 Credite, quod giuro, neque solam dire bosiam possem, per quantos abscondit terra tesoros: illic ad bassum currunt cava flumina brodae, quae lagum suppae generant, pelagumque guacetti. Hic de materia tortarum mille videntur 35 ire redire rates, barchae, grippique ladini, in quibus exercent lazzos et retia Musae, retia salsizzis, vitulique cusita busecchis, piscantes gnoccos, fritolas, gialdasque tomaclas. Res tamen obscura est, quando lagus ille travaiait, 40 turbatisque undis coeli solaria bagnat. Non tantum menas, lacus o de Garda, bagordum, quando cridant venti circum casamenta Catulli. Sunt ibi costerae freschi, tenerique botiri in quibus ad nubes fumant caldaria centum, 45 plena casoncellis, macaronibus atque foiadis. Ipsae habitant Nymphae super alti montis aguzzum, formaiumque tridant gratarolibus usque foratis. Sollicitant altrae teneros componere gnoccos, qui per formaium rigolant infrotta tridatum, 50 seque revoltantes de zuffo montis abassum deventant veluti grosso ventramine buttae. O quantum largas opus est slargare ganassas, quando velis tanto ventronem pascere gnocco! Squarzantes aliae pastam, cinquanta lavezzos 55 pampardis videas, grassisque implere lasagnis. Atque altrae, nimio dum brontolat igne padella, stizzones dabanda tirant, sofiantque dedentrum, namque fogo multo saltat brodus extra pignattam. Tandem quaeque suam tendunt compire menestram, 60 unde videre datur fumantes mille caminos, milleque barbottant caldaria picca cadenis. Hic macaronescam pescavi primior artem, hic me pancificum fecit Mafelina poëtam. Est locus in Franza, iuxta confinia Spagnae, 65 Montalbanus habet nomen phamamque per orbem. Non urbs, non villa est, verum fortissima rocca, quae saxi vivi tribus est cerchiata murais; tam bombardarum stimat haec batimenta crepantum, quam stimat aut asinus moscas, aut vacca tavanos, 70 qui multis giornis, quae multis plena sit annis. Stat super excelsum montagnae condita dossum, ad quem barbatae nequeunt ascendere caprae. Hanc altris tenuit voltis dux ille Rinaldus, ille paladinus Franzae, domitorque Maganzae, 75 cuginus Sguerzi, franchissima lanza per orbem, qui septem centos banditos semper habebat, atque suis spesiis rocca pascebat in illa. Ipsius a razza post longos temporis annos exiit armipotens vir magnae Guido prodezzae: 80 Guido valorosus, quo non generosior alter, aut pace aut guerris opus esset fundere robbam. Rex illum Franzae tenuit super omnia charum, ficcatumque suo costato semper habebat. Cuius ob egregiam formam, visumque galantum, 85 capta fuit lazzo, dardosque recepit Amoris bastardi Veneris, francorum filia regis, quam Baldovinam pater ipse et Franza vocabat. Non erat in cunctis leggiadrior altra paësis, sola patri, matura viro, gratissima regno, 90 quam non mortali generatam stirpe putabant sed magis angelicam iurabant esse figuram. Altera Pallas erat sensu, Venus altera vultu, splendida donatrix, accommoda, larga vasallis, sed tanto brasata sui tamen igne Guidonis, 95 quod nunquam potuit minimam accattare quietem; ast erat ignarus tam caldi Guido furoris, et sine suspetto schenam voltabat amori, deque suo beffas semper sibi fecerat arcu. Interea pulchram giostram, similemque bagordo, 100 rex in campagna fieri commandat aperta. Bandus it attornum, lontanam phama brigatam chiamat et hanc frifolo fert omnibus ore novellam. Smesiat hirlandos, scocesos, atque britannos, deque Picardia multos, multosque baveros. 105 Passat in Italiam, ligures avisat, et omnes insubres, et quos regio lombarda ragunat. Regniculi veniunt, toscani,

gensque Romagnae, utraque Marca, umbri, romani, Puia, Labruzzum. Phama tirat cunctos, invitat phama gaiardos, 110 oreque trombisono per mundum portat avisum: quod statuebatur bellissima giostra Pariso. Iste Parisus enim locus est, ubi sedia regis franzosi drizzata gerit per climata vantum non urbes habuisse pares ab origine Nini. 115 Est chiarus libris, at multo chiarior armis. Gens ubi vel spadam menat, vel disputat utrum. Pars studiat Baccho, pars Marti, parsque Thomaso. Ergo quisque suam cupit hic mostrare prodezzam, gensque super cossas positus iam lancibus ibat. 120 Ibat ad ingentem diversa ex parte Parisum, omnibus et bandis squadratim folla cavalcat. Apparent variae, velut est usanza, livreae, aut velut insegnat seu passio, sive legrezza. Mille marangones super amplam ligna piazzam 125 tampellant, chioccant, fabricantque insemma stecatam. Trabacolas alzant ubi possit giostra videri. Iam vexilla super turres hastata volazzant, banderasque vagas super alta palatia ficcant, quisque suum drizzat pavionem, quisque trabaccam, 130 undique sollicitant, contradas undique spazzant, undique tela parant faciuntque ferare cavallos. Morbezant, saltant, cifolos ac timpana chioccant, campanasque sonant in campanilibus altis. Nocte, die portas tenet ipse Parisus apertas 135 per quas continuans gendarmae copia passat. Tandem conveniunt omnes in tempore poco. Tota parisinos albergat Franza per agros. Immo todescorum populi, Spagnaeque brigata cuncta ruit, nec non italorum schiatta meorum. 140 Nunquam tanta potest mundo simul esse canaia, quanta baronorum tenuit gens clara Parisum, et maraveia fuit tantos guardare cavallos: pallazzos implent, stallas, sporcasque tavernas, ad tavolam guazzant, squaquarant, faciuntque pelizzas, 145 monzoiamque cridant, martellant, arma parecchiant. Baldovina sui propter Guidonis amorem giornadam expectat, veluti sinagoga Mesiam. Cernere namque virum quantum bene conterat hastas optat, et arzones ut mandet mille vodatos. 150 Ipsa, puellari circum stipante brigata, nec non matronis centum centumque duchessis, altum ad balconem doro vestita brocato apparet mediis spalleribus atque tapetis. Omnis in illius vultum se vista piantat, 155 quem lacti et vino similatam nulla biacca, nullus adumbrabat falso rossore belettus. Ut nitidas inter stellas Diana coruscat, sic inter bellas comparuit illa putinas; per largum piazzae rutilantes gyrat ocellos, 160 si charum possit Guidonem cernere casu. Protinus ante illam volitans fraschetta Cupido ecce representat quem vult meschina baronem: ille venit, grossum montatus supra cavallum, nec mancus paret de forzis patre Rinaldo. 165 Quattuor ille facit, qua volgit redina, balzos villanus Spagnae, coelumque imbrattat arenis, ireque tres chioppas de calzis lassat in altum. Huic mantellus erat nigrior carbone stuato, piccola testa breves volteggiat semper orecchias, 170 frontis et in medio facit illum stella galantum, dente briam morsumque simul spumante biassat, atque tenet nares boffando semper apertas. Pectora mostazzo pulsat, scurtatur in uno groppetto, spatioque poco se totus adunat, 175 ac si per gucchiaie vellet passare foramen. Balzanus tribus est pedibus, curtissimus inter cossas fert caudam trepidans, cui tunda culatta est. Ad modicum currit, galloppat, statque ritegnum. Spallezat gradiens, gambasque bravosus inaspat. 180 Fornimenta illi radiant tota aurea sellae, aurum sunt staffae, aurum testera, moraiiae, aurum sunt fibiae per avantum, perque dedetrum. Baldovina stupet, coquitur, velut ignis avampat, infelix oculos sensusque inficcat in illum. 185 Laudat amorosam fazzam, andamentaue bella, moieramque viro se tanto iungere bramat. Ille propinquabat tandem, centumque staferos ante habet, e raso covertos eque veluto. Iamque alzans vistam madamas voce salutatur, 190 et Baldovinam simul improvistus adocchiat, atque incontratis occhis utrinque fogatis in trapolam cascat, scoccante Cupidine frizzam: cui tandem scaccus datus est ex tempore mattus. Hinc storditus abit, propriique ad tecta palazzi 195 tornat, et o quantam fert secum pectore doiam! Smontat equum, cameramque intrat, lectoque butatur, bisque quaterque manu sibi stessu pectora chioccat, voceque planina lamentat talia dicens: — Deh quo, squerze puer, guidas? deh quanta ruinae 200 damna parecchiantur capiti minitancia nostro? Infelix Guido, puer en tibi robbat honorem, quantum per giostras te acquistasse palesum est; teque bufalazzum per nares ille tirabit. Scilicet hinc sperem victor modo rumpere lanzas, 205 atque veramentem tot fortes vincere Martes, qui poltronitus putto sic vincor ab orbo. Ah miser, hanc foggiam brusoris amorza priusquam ardeat, ut

fornax omni mancante reparo, quem non brentarum stuvet milionus
aquarum. 210 Non tua schiatta quidem tanta est, cui filia regis unica vel
picoli migolinam praestet amoris. Heu quae nam fatta est, heu qua me
fronte ferivit! heu quibus orbavit novus hic basiliscus ochiadis! non mea, sed
tota est ea nimphae culpa galantae: 215 debebat voltare oculos parte altra
ribaldos. Nonne ribaldelli merito appellantur ocelli, sassinare hominem qui
sic ad strada tapinum ardiscunt, plenumque retro lassare feritis? Hactenus
indarnum mea contra pectora dardos 220 ammollavit Amor, cordamque
tiravit et arcum. Sed modo se accorgens, quia nil puntura forabat pectus
azalinum, tam saldum contra puellas, quam salda est contra colubrinas
rocca Milani, de pharetra mortis ferrum mortale cavavit, 225 meque
saettato portam retrovavit apertam, et mentis rapta est libertas tota diablo.
Nonne diabolus Amor? nonne octo mille diavoi, qui savios homines per tot facit
ire pacias? Nil fuit ad tantam nostra haec pancera feritam, 230 saepe licet
steterit schioppetti salda balottae; si pro contrasto montagnas Iuppiter illas,
quas unam posuit super altram zurma gigantum, plantasset, demens oleum
gittasset et opram. Talia dum pazzo cavalarius ore vanezat, 235 incipit
armorum strepitus, tararanque tubarum, namque ubi gens d'armae grossos
pransere bocones armatae saltant, quia tandem giostra comenat.
Trombettae tararan frifolant, animantque gaiardos. In stropia nequeunt
raspantes stare cavalli, 240 sbalanzant, nitrunt, sabiamque ad sydera
mandant. Pro tamburorum pom pom farironque tubarum, vix homines
possunt sibi respondere cridando. Iamque ruunt, positus in resta denique
lancis, et centum sellae primo vodantur asaltu. 245 Millibus hastarum
feriuntur sydera pezzis, unde cridor sonitans animantum pectora stigmat.
Cernere delectat regem spectacula tanta, giostraque successu procedere
coepit alegro. Ille inter claros stabat guardare bagordum, 250 cui toga de
petris pretiosis texta relucet, cui petenata doram gestat caviata coronam.
Solutus Guido iacet, solus solettus a casam, buttatus lecto giostrat se contra
medemum. Senserat echisonas pulsata per aëra voces, 255 unde stat
insanus, dubiaque in mente vanezat: nunc vult ire, vocans se stessum saepe
codardum, nunc non ire gratando caput, capitisque travaios. Dumque sub et
supra cordis pensiria buttat, en Sinibaldus adest, quo non sibi charior alter,
260 in lectumque trovat compagnum stare malatum. —Quid facis?—inquit,—
ola, cur fles? o cosa novella! Guido, quid insolitam prodixisti mihi fronte
gramezzam? me tibi rex mandat, bramosus noscere causam, cur sic
indusias, cur non giostrare videris; 265 cuncti te chiamant, te invitant, teque
precantur, ad giostramque vocant, quae nil te absente galanta est, goffaque
per mundum sine te reputabitur olim. Singultas ne etiam? poterisne tacere
casonem tantarum, quas te video cruciare, doiarum? 270 scis quid apud
regem possim, quam stimer ab illo; ergo si apud regem credis me posse
coellum, quis tam sufficiens, ut ego, te solvere poenis?— Guido suspirans
occhiadam volgit amico, atque facit veluti qui spandere stentat orinam, 275
nam quando aut cruciat vesighae petra budellum, aut quando nequeunt
pissari grana renellae, confortat se se medico veniente pochettum. —O me—
ait,—o prava super omnes sorte gitatum huc illuc miserum, nec adhuc
fortuna satolla est!— 280 Sic cridat, et fido Sinibaldo cuncta palesat,
dumque palesat agit centum de fronte colores, unde trahit rappas Sinibaldi
fatta stupentis, ut maraveia solet, statque horam, nilque favellat. Vox tamen
ut potuit tandem pulmone cavari, 285 parlavit, tantamque illum streppare
studebat extra bizarriam, rationis multa recordans. Verba prius formabat, ei
monstrantia drittam atque viam tortam, centumque pericula vitae; transit ad
exemplos dapossa mille notandos, 290 bastantesque animam crudi tenerire
Neronis. Mortaro sed pistat aquam Sinibaldus in uno, atque super ghiazzam
scribit sub Apolline caldo. —Deh, frater!—inquit,—ne te ne temet amazza,
ne scavezza tibi gambas, ne spezza colengum. 295 Est ubi tanta tui virtus?
ubi phama gaiardi? est ubi grandilitas animi, qua dixeris orbe campio
iustitiae, lux guerrae, targa rasonis? Vis ne uno puncto totantas perdere
cosas, quotantas nunquam acquistavit gloria Carli? 300 quippe governares
totum maturiter orbem, et pateris quod te femnicula sola gernet? o quam
sporca tuo fitur vergogna decoro! lassa, precor, doiam hanc, proprioque
retorna sapero; dum nova plaga tumet, ferro est taianda rasonis. 305 Ante
oculos habeas miserae brusamina Troiae, quae gregorum adeo mansit
sfondrata batais, cernere quod mezzum potuisset nemo quadrellum. An ne

cavallazus fuit huius causa ruinae, in cuius buso Capeletti ventre latebant?
310 absit, at unius frons lassivetta putanae, ad cuius paniam caprarius ille
cinoedus, ille Parisettus, gambas pegolatus et alas, ut solet osellus
pegolarier arte civettae, tam bellam fecit provam bellamque fusaram 315 ut
derdana sui fuerit tempesta paësi. Talibus urgebat socium Sinibaldus avisis,
quando sotintravit rutilus fittatus in armis alter Guidonis compagnus,
nomine Francus, cui quoque rex iussit, videat quae indusia tanta. 320 Tunc
potuit lecto vergogna levare baronem. In pede saltatus vocat arma,
feruntque famigli, arma ferunt, inquam, celeres armantque patronum. Inde
sopravestis sbarrato picta leone ponitur, et longo rutilans celata penazzo.
325 Stat super elmettum vecchietus more cimeri, qui docet hunc mottum
digito monstrante notatum: —Tempore nil currit velocius, annus ab hora
quid differt? Infans cum nascitur ecce senescit.— Tunc super ingentem
corserum balzat in armis, 330 nervosamque rapit virgo de robore lanzam.
Desdegnatus equi toccat sperone galonos, seque repraesentans ubi lanzas
guerra fracassat, qua Baldovina est primam lanzavit ochiadam, unde
cupidineos plus ancum ingurgitat ignes, 335 utque illi placeat forzam
quadruplicat illam, qua massella asini stravit tot millia Sanson. Stringit
equum, raptimque volat, sbarramque trapassat, stansque pochettinum
giostrae mirare travaium mollat item redenas, firmatque ad pectora lanzam,
340 polverulentus iter tridis confundit arenis, atque volans cursu facit omne
tremare terenum. Ad primum fecit plantas ostendere coelo, post quem
buttavit curvo de arzone secundum. Tertius it zosum, sabiamque culamine
stampat. 345 Quartus se accordans cum altris descendit abassum. Invidiosus
erat quintus, strammazzat et ipse. Sextus equester erat, quem misit Guido
pedestrem. Septimus in duro posuit sabione culattas. Repperit octavus se
iam smontasse cavallo. 350 Nonus bardellam gambis vodavit apertis. Sol
risit quando decimo calcanea vidit. Mox alios buttat numero seguitante per
orden, deque sua memorat giostrando saepe madamma, quolibet hanc colpo
summissa voce domandat. 355 Rex piat ingentem, viso Guidone, stuporem,
atque ait:—Est Guido, francesae gloria gentis. Quam bene nostrorum
meritos praesentat avorum, scilicet Orlandi magni, fortisque Rinaldi! non
dubium palmam giostrae portabit acasam.— 360 Baldovina etiam damisellis
volta loquebat: —Ni fallor, Guido est, ille ingens barro gaiardus, praecipitat
sellis qui tam gaiarditer altros. O quam ille valens, o quam bene dirrigit
hastam! cernitis ut velox corseri voltet habenas, 365 quaque legiadria det
bottas semper in elmos!— Talia finierat nec dum bocca illa, biancas
ostendens risu perlas rubeosque coralos, ecce repentinus trombarum
clangor orecchias percutit, ut fitur cum giostrae terminus instat. 370 Restitit
in medio sol solus Guido stecato, qui victor guardat circum sembiante
superbo. Non tamen est victor totus, sed victus amore fert bogas pedibus,
collo, manibusque manettas. Rex it eum contra, omni compagnante senatu,
375 quem Guido ut vidit corsero sbalzat ab alto, viseramque alzans, faciem
sudore colantem detegit, et regis basat de more ginocchium. Rex illum
faciens iterum montare cavallum, ipse met e digito pretiosum cazzat
anellum, 380 cuius in auro ingens rutilat ceu stella rubinus, Guidonemque
illi victorem praemiat ut qui forsitan erit propriam dignus sponare fiolam. Non
tamen id pensat: sunt at praeludia nozzae, nozzae infelicis quam brutta
ruina sequetur. 385 Guido manum porgens bassata fronte recepit pulchra
quidem, sed digna suis ea dona fadighis; dumque piat, curvus regis basat
illico dextram. Tunc sublime petunt coetu comitante palazzum, semper
trombettis pifarisque sonantibus ante. 390 Sol maris interea stancus se
tuffat in undas, lassaratque suo pregnam lusore sorellam. Ponitur in puncto
regalis coena debottum, quaque coquinales strepitescunt mille facendae,
fumentosa patet muris portazza bisuntis, 395 limina cui sporco semper
brottamine gozzant. Intus arostiti, lessique tirantur odores ad nasum, per
quos sat aguzzat voia talentum. Sunt ibi plus centum sguatari sub lege
cogorum, pars legnam portat, pars mozzat, parsque ministrat 400 sub calidis
bronzis, caldaribus atque frisoris. Qui porcum scannat, qui slongat colla
polastris, qui cavat e panza trippas, dum scortigat alter, qui mortos
dispennat aqua buliente capones, quique vedellinas testas cum pelle cosinat,
405 qui porcellettos vix porcae ventre racoltos unum post alium ficchis
culamine nasis inspedat, nec non cavecchio inlardat aguzzo. Gambo
leicatoriae cocus illic praesidet arti, dans operam studioque gulae, bibiaeque

palati. 410 Huic uni cura est doctis arguire cadreghis, et dare praeceptum parasitis omne coquinae, interdumque super schenas menare canellam pistonemque iadae sguataris unctisque regazzis. Est qui copertos redeselli veste figatos 415 voltat in argutis lardo cridante padellis. Est qui mordenti zeladiam gingere spargit, imponitque illi peverum dulcemque canellam. Unus anedrottos giallo brottamine guazzat, moreque spagnolo teneras dat supra foiadas, 420 unus de speto mira tirat arte fasanos, quos prius assaggiat digitis an rite coquuntur. Quinque masinantes petrae, gremiique molarum, non requiant rapidis gyris andare datornum: manduleus sapor hic, peverataque salsa colatur. 425 Pars cavat e furno grassa de carne guacettum, pistaque de venetis striccat cynamoma sachettis. Lixatos alius trat de caldare capones, quos positos magni largo ventrone cadini spargit aquae roseae guttis et zuccare trido, 430 hisque super mittit caricum brasamine testum. Sed quid ego his longis pario fastidia zancis? coena parecchiatur qua morti surgere possent, cumque suis cassis ad culum linquere foppas. Interea crudis mensas coctisque salattis 435 en centum famuli caricant, centumque pagetti. Corpora medesimo portant vestita colore, scilicet angleso panno, velut aër, azurro, unde bianchezant per azurras lilia vestes. Ante, retro, et fianchis stringantur more todesco, 440 ut male comprendas ubi commissura ziponi. Inchinos faciunt reverentos arte galanta, volantes praesti gambas huc semper et illuc. Rex prior accubuit, tavolae loca prima tenendo inque caput mensae broccato fulsit in auro; 445 ad dextram regina manum veneranda sedebat, ad levam Guido sic rege iubente, sed ipsa Baldovina furens, puero quae ducitur orbo, orba ruit praeceps, nec macchiam curat honoris, iniussa et celerans Guidoni sedit apressum, 450 atque foco iunxit legnam meschina brusanti. Maxima tum seguitat longo ordine squadra baronum; quisque famatus erat cupidusque menare ganassas, fecerat ipse labor giostrae smaltire budellas. Cuncta super tavolam portant miro ordine paggi, 455 suscalchi magnos incedunt ante piattos, apponuntque illos taciti, tacitosque regazzos ire iubent, veluti bella est usanza fameiae quae servit regi in coenis magnisque maestris. Ergo nihil parlant, nisi sit parlare bisognus, 460 immo aliis rebus nemo strepitescit agendis, ni dent suscalchi paggis quandoque bufettos, dentque traversatis canibus gattisque pedadas. Trenta taiatores non cessant rumpere carnes, dismembrare ochas, vitulos, gialdosque capones, 465 furcinulas ficcant in zalcizzonibus, atque smenuzzant rotulas gladio taliante frequentes. Saepe bonos tamen hi robbant taliando bocones, atque caponorum pro se culamina servant. Persuttos huc terra suos Labruzzo recarat, 470 huc ve supressadas Napoli gentilis et offas Millanus croceas et quae salcizza bibones cogit franzosos crebras vacuare botecchias. Post mangiamentum lexi, succedere mandant suscalchi rostum, pernas, summata, fasanos, 475 caprettos, lepores et quidquid cazza rapinat, quidquid falconus, quidquid sparaverus adungiat, quidquid sbudellat branchis astorrus aguzzis. His mandolarum niveos iunxere sapes, nec dapibus viridi mancavit salsa colore, 480 nec sugus cedri, nec acerbi musta naranci, nec quae per nasum mittit mostarda senapram. Ex amito demum tortae venere novello, et quas componunt vaccarum lacte soladas, et quod mangiamen patres dixere biancum. 485 Mox tortellorum varia de sorte cadini, candidus occultat quos zuccarus atque canella. Post epulas grassas, quibus usque ad guttura plenae stant panzae, et zonas opus est lentare fianchis, ad suscalcorum minimi signalia motti, 490 prestiter a famulis de mensa pacchia levatur. Succedit tazzarum ingens tunc copia longo ordine, quae argento et gemmis fabricantur et auro. Haec diversa ferunt confecta, decentia reges, mensa quibus largo fluxu caricata pigatur. 495 Morsellata, anices, pignoli, marzaque panis adsunt, et centum confectio facta batais. Grator his cunctis tandem venit ostrica magnis vasibus effumans, cuncti cui gloria vini malvasia datur, patrum non absque savero, 500 qui dixere:— Ignem sic sic morzarier igne.— Non ibi mancarunt quos striccat Somma racemi, Somma decus Napolis, sed magnae crapula Romae. Orphana montagna haec, sic vinum nomine gregum parturit, ut faciat per tressum andare brigatam. 505 Mangiaguerra simul, simul et vernaccia Voltae affuit et qua se bressana celatica vantat. Hic quoque vigna locum Modenae tribiana secundum haud tenuit, nec non grassis perosina todeschis moscatella caput centum implevere chimaeris. 510 Hic mancum, Cesenna,

tuae vindemia vallis abfuit et dulces quas Corsia pissat orinae. Tanta haec et plura his avantezata fiaschis vina redundabant, cunctis meliora bevandis. Iamque comenarant, fumo ascendente berettas, 515 sat male compositis briliam allentare parolis. Auditur quoscumque loqui, nullosque tacere. Hic zancae, chiachiarae, baiae, hic mille fusarae, nullam prorsus habent redinam nullamque cavezzam, ut solitum fieri post longae pocula coenae. 520 Hic cuncti genus est, ut diximus ante, paësi, propterea varias eructant vina parolas, ut tercentiloquas turris babelica linguas non magis audierit, cum coelo andare parabat. Hic itali Gallos simulant, Gallique todescos, 525 tanta est materies devina, et forma botazzi. Post ea cantores accedunt ante parecchi, cantores quos terra parit fiamenga valentos: hi simul erumpunt voces post vina trementes, quas facilis tridat saldo cum pectore gorga. 530 Hae subito variis posuere silentia follis, omnia cheta manent, nec pes, nec scragna, nec altrum trarumpit tam dulce quidem solamen orecchiae. Inde sonatores cifolorum quinque periti iam partes egere suas, tum denique magno 535 cum strepitu pifari surgunt, et cantibus altis per totum se se faciunt sentire Parisum, quos pifarizantes videas gonfiare ganassas, nec largos unquam stoppando fallere busos: discorrunn digitis huc illuc pectore saldo, 540 tamque minutatim frifolatur musica linguis, quod linguas ut erant octo cinquanta putares. His Baldovinae pectus fornacibus ardet, nec minus internis rostitur Guido budellis; quos vivandarum variarum sumptio, quosve 545 beccheri et cyathi, Venus unde Cupidoque regnat, quos, epulas inter, cantus, dulcesque lautti, arpicorda, lyrae, diversaque musica, lazzis attrapolant, brusantque intus, spoiantque rasone. Victor Amor centum pharetras vacuarat in illos, 550 ut pars nulla suis in carnibus amplius esset, qua dardos manigoldus Amor slanzare valeret. Iamque comenzabat modico spuntare lusoro stella Diana super roseum montata barozzum. Cantores, pifari, danzae, ballique fugaces 555 heu fugiunt nunquam retro tornantibus horis. Itur dormitum: sat plausum, satque cridatum est, suntque datae vestes buffonibus, aula vodatur, quisque suam repetit seu stufam, sive tavernam, in praedamque nigro traduntur corpora somno. 560 Solus Guido furens, tamquam picigata tavano vacca, ruit, drittumque nequit retinere caminum. Heu quia troppus amor savios mattedescere cogit! ecquis erit tanti qui hunc prendere possit osellum? cui paniae nullae, cui trappola nulla repugnat. 565 Caesar erat tam bravus homo, qui subdidit orbem, at mulier scanfarda illum subiecit amori. Alcides, validis qui spallis more pilastri cascatura susum tenuit solaria coeli, foemineam soccam reiecta pelle leonis 570 induit, et mazzam posuit, fusumque piavit. Fortem Sansonem, qui unguis spaccare solebat dentatos porcos, tygres, magnosque leones, tandem imbragum vilis putanella tosavit. En quoque Guido suum regisque refudat honorem: 575 auscultans tenerae qui blandimenta puellae hanc rapit, et scampat castelli ponte calato, fertque gravem somam praeclari schena fachini, nec voluit duris unquam deponere spallis, donec franzosos exirunt ambo paësos. 580 Sed iam nostra sitit, chiamatque Camoena bocalum, inchiostroque liber primus calamare vodavit.

LIBER SECUNDUS

Phoebus ab oceani stallis grepiisque cavallos solverat, et menans scoriadam quippe datornum illos cogebat coeli sgombrare terenum, urbs levat, hesterno nec adhuc bene libera vino, 5 sbadacchiant homines, stomacho stat crapula crudo; quisque suas repetit, velut est bonusanza, facendas, librorum ad studium chiamat campana scolaros, cortesanus adit cortem, properante chinaea, causidicus tornat sassini ad iura palazzi, 10 percurrens urbem medicus contemplet orinas, scribere vadit adhuc macaronica verba nodarus, fornari furnos repetunt, fabrique fosinas, barberusque suos tornat mollare rasores. At rex ad gesiam vadit cum corte, suasque, 15 dum tribus in saltis celebratur missa, pregheras ad sanctos sanctasque facit pro seque suisque. Talibus expletis ibat, rursusque palazzum ire comenzabat, quando data

trista novella est, sproveduta sibi qua nunquam tristior altra, 20 de portante
viam dulcem Guidone fiolam. Protinus in marmor volta est sua fazza
biancum, ut zoccusque manet, tanta est grandezza stuporis. Mens tamen ad
semet quando smarrita redivit, quam sit poltronum, quam laidum cogitat
actum 25 unius ingrati nulla cagione vasalli. Ergo iras colerasque ciet
pensatio culpae, doiaque cordis erat vindictae facta voluntas. Principio
armatas celer expedit octo catervas, ad passos portusque volent, finesque
viarum. 30 Inde spaventosos bandos, cridasque per urbes, per castella,
pagos, villas, Franzamque per omnem commandat fieri, quibus omnis territa
gens est, stopinosque cagant multi Guidonis amici. Omne sed altandem
studium, labor omnis, et omnis 35 cura, fit indarnum; redeunt, ut fertur,
habentes in saccum pivam, quia nusquam Guido catatur. Dicere non opus
est quantum rex ipse cadenam rodit, et a digitis streppat cum dentibus
ungias. Mandat in Italiam varia sub fraude spiones, 40 per gelidasque urbes
Alemagnae, perque polaccos, perque Ongariae populos, per denique
Spagnam, anglesasque iubet passim rugare masones; sed vacui ad regem
tornant finaliter omnes, quo desperatus se se ammazzare volebat, 45 seu
scannare gulam ferro, seu rumpere lazzo. Ast infelices fortuna guidabat
amantes, subque sua socca dignata est ferre covertos. Iam superant Alpes,
nulla stracchedine victi, nam labor est nullus qui durum stanchet amorem.
50 Felicem Italiae veniunt intrare paësum, sed male vestiti, strazzis apposta
piatis, ne spio meschinos spionaret et ipse virorum crudus amazzator,
positam pro acquirere taiam, taiam, quae septem scudorum millia constat.
55 Ibat in auratis modo Baldovina letichis, inter contessas, marchesas atque
duchessas; nunc vero tapinella pedes per saxa tenellos schiappat, habens
iam iam tenero sub calce vesigas. In lombardorum tandem venere pianum:
60 passant Milanum, Parmam, camposque resanos, et cortesam urbem, quae
Mantua dicitur, intrant, Mantua mantois quondam fabricata diablis, tunc ea
languebat sub iniquo pressa tyranno, nomine Gaioffo poltrona e gente
cagato. 65 Qua fuit ingressus, porta est quae porta Leonae dicitur, hancve
novam tunc tunc et alhora locabat Sordellus, princeps Goiti, Voltaeque
baronus, quique Caprianae teritoria magna tenebat. Ipse duellorum palmas,
pretiosque stecati 70 mille guadagnarat per Gallos, perque todescos, perque
hispanorum terras, perque omnia tandem regna tyrannorum, de Rheno ad
sceptra Sophini. Sed modo sub grandi multorum fasce dierum scit dare
conseios tantum, spadone relicto. 75 Vix erat intratus povera cum coniuge
Guido, Sordellum cernit membruto corpore stantem ante fores proprii
surgentis ad astra palazzi, quo nunc albergat veteris fameia Gregnani.
Protinus agnovit socium, quondamque batais 80 compagnum contra turcos
gentemque mororum; se nondimenum subito dislongat ab illo, fronteque
chinata, quo sancti porta Georgi menat, afrettando sgombrat, deque urbe
recedit. Non procul unius spacium fecere miari, 85 ingentem retrovant
villam, fortasse Cataio grandilitate parem, nummis trafighisque Milano,
quae, quia citra Padum situatur, dicta Cipada est. Illa suos propter paladinos
toccat olympum, traversatque orbem, callatque ad regna diabli. 90 Sed
tamen, hinc quamvis exissent mille valentes, sive bisognasset gattam piliare
stecati, sive cavallastros combattere sive pedastros, villa Cipada fuit semper
dotata ribaldis, et velut urbs omnis certis de rebus abundat, 95 sic Cipada
suos sparpagnat ubique tesoros. Dat multam lanam pegoris Verona tosatis,
montibus ex altis evangat Brixia ferrum, bergamasca viros generat
montagna gosutos, de porris saturat verzisque Pavia Milanum, 100 implet
formaio cunctos Piasenza paësos, Parma facit grossas scocias grossosque
melones, trottant resano cuncti sperone cavalli, Mantua brettaros fangoso
bulbare pascit, si mangiare cupis fasolos vade Cremonam, 105 vade Cremam
si vis denaros spendere falsos, ingrassat Bologna boves, Ferrara gambas,
non modenesus erit cui non fantastica testa, quot moschae in Puia tot habet
Vegnesia barcas, mille stryas brusat regio Piamonta quotannis, 110 villanos
generat tellus padoana diablos, saltantes generat bellax Vincentia gattos,
congruit ad forcam plus quam chiozottus ad orzam, antiquas Ravenna casas
habet atque muraias, innumerosque salat per mundum Cervia porcos, 115
sulphure non pocum facis, o Caesena, guadagnum, nulla faventinas vincit
pictura scudellas, dat mioramentos vallis Commacchia salatos, intra
ceretanos portat Florentia vantum, non nisi leccardos vestigat Roma
bocones, 120 quantos per Napolim fallitos cerno barones, tantos huic

famulos dat ladra Calabria ladros, Gennua dum generat testas commater aguzzat, semper formosas produxit Senna puellas, Millanus tich toch resonat cantone sub omni, 125 dum ferrant stringas, faciuntque foramina guccis; qui ponunt scarpis punctos, sparamenta zavattis, quive casas cuppis coprunt spazzantve caminos, vel sunt commaschi vel sunt de plebe Novarae. At nostra haeroico cantanda Cipada stivallo, 130 semper abundavit ricca de merce giotonum. Huc igitur fortuna inopes guidavit amantes: non tamen in similes voluit conducere ladros, imo quod introitu primo catavere tezottum stanza fuit Berti, si vera est phama, Panadae. 135 Hic Bertus villanus erat, natusque cuchino, sed tam cortesus, tam gaius, tamque tilatus, ut neque cortesus, neque gaius, nec ve tilatus alter erat sic sic, quamvis citadinus in urbe. Non habuit donnam, nec habet, nec habere talentat, 140 ne pellens capiti moscas in cornibus urtet, atque bisognet ei sub cauda ferre tavanum, qui nimium stimulans faciat sibi rumpere collum. Delitiae, gioiaequae suae, sua gaudia tantum, hortus erat, pegoraeque novem, septemque caprettae, 145 unica vacca, asinus, porcellus, gatta, galinae. Hic sua dependet substantia tota laboris, qua se, qua ve bonos compagnos, qua ve brigantes, atque viandantes vultu carezzat alegro. Guido videns solem iam strapozzare sotacquam, 150 ranisonisque suos carros logare canellis, confortat se met parlans:—Vergogna petendi albergum gratis guanzas rossedine pingit. Sed minor almancum doia est, dum scampat Apollo, dumque hanc vergognam tenebrarum mascara coprit.— 155 Sic ait et murum textum melegazzibus intrat, qui corticellam cingit formatque theatrum. En mastinus abit contra, bau bauque frequentat. Bertus more suo casulae chiavaverat ussum, vix audit baiare canem, penetralibus exit, 160 cucchiarumque tenet dextra, lumenque sinistra, namque suae coenae schiumabat alhora menestram. —Numquid—ait—vultis mecum alozare staseram? huc intrate, precor, mea sunt communia genti.— Sic parlans intro menat, portamque restangat, 165 scannellosque duos tripedes acconzat ad ignem, in quibus assentare facit stracchedine plenos. Pro tunc pauca loquit, quia pro tunc pauca loquendi tempus adest, seu quum famet hospes, sive sbadaiat; imo suos inter mottos ita dire solebat: 170 —Mangia quando fames, dormi quando ore sbadachias, post saturam panzam poteris mihi dire parolas, post saturos oculos lassa me stendere pellem;— quae praecepta suis asini posuere statutis. Ergo velut mutus Bertus mangianda procazzat, 175 ut tribus almancum personis coena paretur. Pendula sub basso stabat cistella solaro fixa travicelli chiodo, piat unde biancos sex ovos, quorum modo tres gallina cacarat. Tres mandat cineri facto sudore bibendos, 180 tres parat exiguam propter fabricare fritaiam. Inde abit et picolae schiavat secreta credenzae, cui facit aguaitum semper cantone latenti gatta lecatario praedam factura cadino. Inde quoque alcunos seu streggios, sive varones 185 pisciculos brancat, quos streggios, quosque varones Mintius intorum mantoanae parturit urbi. Attamen, ut referunt annalia magna Cipadae, non Bertus streggios, non Bertus alhora varones, sed scardovellas numero bis quinque recepit, 190 cum quibus et meschiat captos boccone ranocchios. Baldovina videns tantas male posse facendas insimul expedier Berto, nisi porgat aiutum, ut semper cortesa fuit se tollit ab igne, totaque gentilis, non sdegnosetta refugit 195 prendere pescettos, subadocchians laeta Guidonem, ac si solo illi parlaret talia nutu: —En ego, quae regis sum filia, qualia tracto! — Disquantat niveasque manus, smanicatque biancos ac teretes brazzos, cortellum prendit, et illos 200 disquamans pisces purgamina gittat, et illis trat pellem ranis apparens trare braghessas. Non potuit Guido non risu prendere festam, cernens quanto animo mulier clarissima iam iam vult contra sortem cor semper habere zoiosum. 205 Ipse levans etiam scanno se mostrat alegrum, cunctaque rammarichi ponens fastidia magni, se parat impresis faciendis ordine coenae. Colligit imprimis alcunos perque dedentrum festucos terrae diffusos, perque deforam: 210 tales sub nigro cacabi culamine steccos rastellat, pinguesque facit saltare panizzas; ne tamen indarnum tantus simul ignis avampet admovet ad flammam poca satis arte padellam, boientumque oleum pro assando pisce parecchiat. 215 Baldovina virum submissee guardat et omni libera cordoio prorrumpit in omnia risu plena cachinnisono, retinens vix pectore milzam, tantum namque hominem contemplet, quam sit ineptus ille coquinalem manibus manegiare padellam; 220 quem, nolendo etiam, fumus, bruttura camini, ipse focus

scottans peccata piangere cogit. Nunc frontem, nunc crura manu, nunc detinet oculos, frontem namque sugat troppum quae scolat ob ignem, gambas namque tegit troppo quae ardore coquuntur, 225 oculos namque fregat troppus quos fumus anegat, quin etiam nasum fazzolo saepe colantem moccet, et urgetur virdam maledicere legnam. Illa magis ridens multum capit inde solazzum. Quem risum advertens has dixit Guido parolas: 230 — Tres cosas prudens Socrates mundo esse provabat, quae cazzant hominem, faciuntque uscire decasam, scilicet ignis edax, fumusque, uxorque cativa.— Baldovina statim respondet:—Non tamen heus tu, non tamen hanc ipsam curas deponere brigam.— 235 Talia dum laetis solegismant saepe cachinnis, dantque levantque simul factos sine dente botones, Bertus alegratur, parvumque approximatur igni quadrupedem zoccum, quem descum turba domandat. Sternit eum quadam canevi stuppaeque tovaia, 240 quam foggiam telae chiamat Cipada trilisum. Bissolus, unguentum rognae qui acceperat olim, sistitur in medio tavolae de more salini. Pro candelerio dat rava busata lusorem, cui semusta brusat sefo candela colante. 245 Iamque salatinam variis meschiaverat herbis, datque salem supra, dat acetum, datque pochinas de fiasco guttas olei quod apostata reservat, ut sit honorevolas tantum pro ornare salattas. Non lontanus abest lectus, cui butta propinqua est, 250 butta boni vini quae nescit toxica muffae, hanc spinat et plenum largo ventrone bocalum imponit mensis, ac ne tovaia ritondas contrahat a vino macchias rossedinis, oque, fundellum scatolae scusat fundella caraffae. 255 Postea cum nucibus panem, tenerumque casettum apponit, dicens:—In punctum mensa tiratur. Barca tenet portum, licet hic iam ponere remos, prendere cucchiaros;—quo dicto saltat et unam protinus arreat secchiam, qua quisque lavatur, 260 assugantque manus retis squarzone vetusti. Scazzatis tandem curis ad mille diablos, ternaro in numero discumbitur, omnia risu, omnia plena ioco. Raptim mangiata salatta est, mox bibitur vini signenta scudella per unum, 265 nam quid commodius, quam post elementa salattae spumantis gotti stellis monstrare culamen? His defantatis primo certamine, guastant cuncta valenthomines per longum perque traversum. Illico vanescunt tribus in sorbottibus ova, 270 arripiuntque fugam panizzarum octo scudellae, mox scardovarum caedes truculenta secuta est, una nec in vacuo restavit sola piatto, quae genus almancum renovet, prolisque somenzam. Dumque ad fritadam passuto ventre reducti, 275 gallonis lentant stringas, duplicantque parolas, Bertus amorevola sic tandem voce comenzat: —Quotquot habet vester Bertus Pannada, recatur ecce voluntati sociorum nempe bonorum. «Regibus incago, papis, rubeisque capellis, 280 dummodo fortificas mangiem cum pace scalognas, deque meis possim compagnos pascere capris. Nescio qui sitis, quove itis, qua ve rivatis istius ad nostrae teritoria magna Cipadae, nec volo vel minimas aliorum scire facendas. 285 Nondimenum habitus, facies, parlatio linguae, scilicet «*oy, tam bien, ma foy*», similesque parolae esse forestros signant, straniamque brigatam. Qua re si vobis nulla est substantia robbae, non casa, non fundus, non ars, non ulla botega, 290 sed tantum fortuna dedit vos esse ramingos, esse viandantes peregrinos atque pecentes, robbam quam teneo vestra est, hic vivite mecum. Bos, asinusque tribus nullo discrimine agetur. Qui mangiare cupit mangiet, qui mungere mungat. 295 Sunt mihi grassarum terrarum quinque biolchae, de quibus ognannum varios accoio recoltos, navones, ravas, verzasque, cucumera, zuccas, porra, favam frescam, remolazzos, aya, civollas. Multa super tutum melonorum copia grandem 300 dat mihi guadagnum, dat vaccaque, datque somarus. Haec ad commandum vestri sunt omnia Berti, imo ad commandum, fallanti parcite linguae, sunt compagnorum, velut est drittura, bonorum. Sunt inter gentes mundi sex mille miara 305 voiarum speties. Alter, cui robba pochina est, quotquot habet commune facit, medioque reponit; alter avarazzus, Medici cui rendita Cosmi, cui ducatorum Augustini copia Ghisi, non tantum nil dat, nil spendit, cuncta sparagnat, 310 sed miser et stiticus quae sunt aliena rapinat. Si rex, si princeps, si dux, si papa fuissem, quem contentum animi, quam pacem, quemve ripossum, maiorem quam nunc habeo, fortuna dedisset? O mentionem hominem, qui turcos, quique sofinos, 315 atque pretianes, soldanos, barbaquesoros, qui papas, reges, ducas, similesque gazanos, in mundo reputat plus alegros, plusque zoiosos quam me, quamque meos, quam vos vestrosque pitocchos! Solum mangio

quidem maiori pace codaium, 320 quam papae ac alii magnates mille
guacettos, vosque plus assaium assetata mente cibatis pane pitocato
ventrem, bibitisque miro gustu fundaias vinorum mille per ussos, quam qui
cum giazza maiori tempore caldi 325 optima tracannant sub rosso vina
capello. Sic cagasanguis eos scannet, sic cancar amazzet, ni cruciet miseros
semper cagarella paurae, atque masinato dubitent diamante moriri, nec sit
eis tempus mulas intrare spacatas. 330 Credite, contentum mihi si
conceditis istum, ut te per fratrem godam, te perque sorellam, non est
contentus contento dulcior isto. Obstuperant dudum Guidonis corda
tamagnam cortesiam hominis. Tum credit apena quod audit, 335 et tenet
haud unquam Bertum nascisse vilano. Sed quid agat pensat, grattat pensiria
zucchae, nam sua si tantas renuit vergogna profertas quo se posse suum
cariazzum ducere credit? Baldovina quidem cariazzi more tiratur, 340 non
solum quod sit longo straccanda viaggio, sed pregnans dudum facta est gran
soma bagaio. Si piat invitum, quae poltronigia maior, quae nigrior macchia
est, aut quo sguranda savono, ut primus Franzae barro, capitanus honorum
345 gloria tantorum, quo non paladinior alter, pro stocco zappam, pro mazza
prendat aratrum? Ergo ragioneuolo dum crollat cuncta crevello, et
phantasias huc plures voltat et illuc, quod potius visum est, quod honestius
illico brancat, 350 atque tenet cerebro firmum nec vadere lassat. Ipse ad
circandos solus vult ire paesos, donec vel guerra patriam vel pace
guadagnet, quam regat et stabili firmet sibi regna governo; tum Baldovinam,
regali sanguine cretam, 355 seu marchesanam faciat, seu iure duchessam.
Ergo ubi per mezam risposta quieverat horam, sic Guido principiat:—
Confundor, Berte, daverum, nec scio destrezza meritum retrovare parolis,
quae tibi demonstrent almancum quanta voluntas 360 sit mihi pagandi pro
tantis debita mertis. Nos en guarda, precor, quam scalzos, quamque
frapatos quales nunc cernis, tales depinge, nec altrum terrenum pensare
velis nos prorsus habere, quam quod ataccatum scarpis gestamus eundo.
365 Tu tamen avanzans quantos natura benignos, cortesosque facit,
portansque a ventre parentis tam gentilezzam quam povertatis amorem, nos
poveros miserosque simul, nos absque quatrino, absque bagatino, morituros
dente pedocchi, 370 pane, vino socias, disfammas, omnia donas, nosque
saporito suades sermone voiamus personae, robbaeque tuae remanere
patrones. Dii tibi, si guardant praestantes ulla pitocchis commoda, pro nobis
poverellis munera donent. 375 Dum polus intornum coeli menat octo
solaros, dumque suo Titan mundum fulgore lusentat, impregnans stellas,
impregnans luce sorellam, dum mare sgollaias tantarum sorbet aquarum,
atque undis tangit lunae tallhora caretam, 380 semper erit Berti
chiarissima fama Panadae. Qua propter nunc iuro tibi, per quanta pitocchi
frusta pitocarunt panis, quibus omnia nostra regna manent, sic sic nos
Bertum posse Panadam smenticare unquam, veluti sol smenticat ipse 385
pandere giornificos nobis damatina cavallos.— Dixerat et surgens teneras
cum coniuge plumas occupat. Ipse autem petit alti strata fenili Bertus, et in
schena bocchis iam ronfat apertis. Ecce propinquabat giornus, lusorque
matinae, 390 cantaratque cu cu gallus, gallinaque che che, Guido levat
strato, vestitur, moxque tenellis uxorem abbrazzat lachrimis, Bertoque
pregheris commendat multis, donec Deo dante ritornet. Vult, ait, ex voto
Christi visitare sepulchrum. 395 Dixit, et assumpta tabula, bordone, capello
se viat et casulae portas uscirat apena, Baldovina cadit nimio giadiata
dolore, smortaque deveniens animam gittare videtur. Cui Bertus slazzatque
sinum, spruzzatque visaggium 400 praticus et vivam tornat, sensimque
gramezzam placat amichevolis monitis, nec ad eius orecchias mille parolinas
zucaratas fundere cessat. Baldovina iacens lecto ringratiat illum, mox pregat
et supplex orat ne denegat unam 405 solam gratiolam, proprium si curet
honorem: scilicet uxoret se se, nec sdegnet anellum, nam quae sposanda est,
vel sit vilanella Cipadae, vel brettara Firae, vel borghesana Predellae,
(dummodo sporca suas teneant sibi Smorbia vaccas) 410 illa erit amborum
requies et dulce levamen, scilicet alterius coniux paritura fiolos, alterius
cugnata, nec id magagnat honorem. Non splacuere viro damigellae verba
pudicae, annuit et se se facitutum cuncta sponndit. 415 At mercantiam
talem imbarcare volenti est opus ut giornos almancum praticchet octo,
materies illa est nisi non pesanda bilanzis, atque repossato senno
pedibusque piombi. Gatta fretosa parit tisichettos saepe gatellos. 420 Ipsa

stet addasium cameris ascosa fratantum, donec tolta bono conseio sposa menetur, nam neque de illorum numero vult esse caprorum, qui cercant magnas patefacto gutture dotes ingiottire magis, quam sposae nosse maneram, 425 et nullum faciunt contum, stimantque nientum aut sibi diavolam nodo agroppare iugali, quae strepitans mandet totam sotosora fameiam, aut velut Actaeon cornutum ferre cimerum, dummodo pregna sibi Bocadori tasca vodetur. 430 Dixit et a stalla pegoras simul atque caprettas, porchettumque, asinumque simul, vaccamque Chiarinam desligat et branco per pascola ducit in uno. Baldovina casam remanet soletta, nec imbrem acquetare potest oculorum, abeunte marito. 435 Pensorosa manu guanzam sustentat et ecce, ecce repentinae sua brancant viscera doiae, namque novo partu miseram fiolare bisognat. Argutos meschina foras mandare cridores cogitur, ac ne sit compresa in pectore calcat 440 spicula quae nondum natus tirat undique Baldus. Tantum invita fremit, nunc ve uno saepe fianco, nunc altro se se (visu miserabile) voltat. Non commater adest, solitum quae porgat aiuttum, ancillas, servasque vocat, quibus ante solebat 445 commandare, velut commandat filia regis, at vocat indarnum, quia tantum gatta valebat respondere gnao sed non donare socorsum. Non sine iure tamen multo stimulatur a fanno, unica dum nascit de se possanza baronum. 450 Omne, quod egregium aut lettris aut Marte futurum, non facili partu matris de ventre cavatur, fitque faticoso cruciatu praeter usanzam. Nascitur hic robur finaliter omne prodezzae, flosque gaiardiae, Baldus, fulmenque bataiae, 455 ius spadae, targhaeque vigor, per tela, per ipsa bella fracassator lanzarum, faxque, brusorque, diraque in adversis veluti bombardata catervis. Nec montis durezza quidem, nec azale, nec ingens bastio, nec grossae fortis trinzeram muraiae, 460 stare sui poterunt martello salda valoris. Nascitur hic Baldus nullo commatris aiutto, nec, veluti infantes, minimum dedit ore cridorem. Baldovina licet sit membris tota movestis, sicut zerla vetus, discinctis undique circhis, 465 se levat et baculo succurrens passibus aegris scaldat aquam, puerumque lavat, strazzisque revolvit. Inde redit lecto, requiat, lactatque fiolum, saepe basat, matrisque nequit satiari talentum suggere nunc oculos, nunc frontem, nunc ve bochinam. 470 Ille nihil plorat, sed vultu grignat alegro, dumque loqui sforzat, non supplet debilis ancum lingua voluntati, nec tata et mamma, nec ipsam barbottat pappam, licet huic cognitio rerum multa sit, et modico puero nova stella benigna. 475 Laetus in hoc medio sentitur iungere Bertus, saepeque cum cifolis cantuque guidare caprettas, quas simul ad ripas Menzi laghique cimossam ante beberatas in stallae pergama chiavat. Mox tezam ingrediens, zoiosa fronte salutatur 480 sic illam:—Quid fit? bonadies, hora bibendi?— quo dicto crevisse sibi videt ecce fameiam. —O—ait,—incipiunt bene res succedere nostrae. Tu tibi commater? tibi tu fantesca fuisti? est ne puer maschius? tu rides? est ne puella?— 485 Illa refert oculis bassis rubeoque colore: —Masculus est mihi natus, quem tu nosce nepotem.— Bertus ait:—Tibi sum fratellus, barba fiolo, at tibi pro nunc sim commater, baila putino.— Dixerat et lotis manibus laetamine sporchis 490 se viat ad stallam, de qua per cornua capram retro tirat, gambasque iubens slargare dedretum, distesas mungit borsas, coppamque novello complet lacte novam, qua frustum panis afettat, dumque simul niveo maseratur suppa liquore, 495 ova coquit, vix nunc de caldis tolta nieris. Inde paiolatam reficit, venasque reimplet sanguine vodatas, forzamque per ossa retornat. Iamque sit assaium peradessum, ponite pivam, ponite sordinam, Musae, repiate fiascum. 500 Si caput est siccum, capiti date pocula sicco.

LIBER TERTIUS

Baldus ab intrighis fassarum denique brazzos traxerat, et bindas circum sgroppaverat omnes, qui matrem mamma, qui Bertum tata domandat; iamque fugit, nullaque guisa vult discere normam 5 andandi aut lapsu carioli aut matris aiutto. Ipse medesmus abit, perque hinc perque inde caminat, sed

male firmatis dum sforzat currere gambis, dumque volare viam spennatus
bramat osellus, saepe cadit, bullasque cadens in fronte reportat, 10
maccatosque oculos opus est smaltare biacca. Non tamen hunc videas vel
parvam mittere goltis lachrymulam, quamvis pavementum sanguine bagnet,
quin levat, inque pedes iterum rizzatus arancat. Invenit ipse sibi nullo
insegnante cavallum, 15 seu sit harundo busa, seu sit bacchetta salicti, seu,
quam turba vocat melegazzum, cannula melghae cursitat huc illuc
diavolettus, sistere nescit. Non amat in gheda matris, non supra ginocchios
ninari, sed amat sibi tantum cingere steccum 20 pro stocco, lancaeque
instar drizzare canellum. Iamque, ut cunque sapit, mandrittos, manque
roversos, fendentes, punctas, colposque exercitat omnes. Persequitur
muscas, homines quas fingit et hostes, persequiturque super muros sub sole
lusertas, 25 sentit ac ingentem contentum cernere mozzas illarum caudas
tam longo tempore vivas blasphemare patrem matremque, ut fabula vulgi
est. Sex habet ille annos, bis sex tamen inquit habere quisquis fortezzam,
quisquis consyderat ossos 30 tam bene membrutos, personam tam bene
grossam. Huic spallas giostris, huic gambas saltibus aptas Mars dedit, huic
equitisque omnem, peditisque fatezzam. Nunc spronans cannam, cannam
quoque curvus arestat, quam spezzat muro, ficcat ve in ventre paiari; 35
nunc baculum, qui nuper erat corserus, aferrat, et piccam simulans
gattamque canemque travaiat. Quid narrem vel quae, vel quanta sit aspera
pellis corporis? aut cortex adversus temporis iras? Non illum pioggiaie,
tempesta, borascaque venti, 40 non illum freddaеque nives, solesque
brusantes, tam straccare queunt, ut possit stare mezhoram. Dormit ut
imbattit se se, dormitque pochinum vel sub porticulo tezae, vel nocte sub
ipso tegmine stellarum, et raro cum matre riposat. 45 Hanc soians
quandoque stigat, robbat ve conocchiam datque focum stuppae, proprium
nec ad utile pensat, nam filat nato mater poverella camisas. Non huic pluma
magis gradat, quam terra iacenti; obdurat saxis costas, polpasque tenellas
50 cambiat in duros substrato marmore nervos. Bertus desperat, quae
desperatio risu mixta godit, quod non calzarum trenta boteghae, milleque
scarparum valeant supplere putino. Autumnus, primavera, aestas, invernus
ab ipso 55 non plus guardatur, quam si sit petra vel arbor. Quum famet
ingoiat quidquid sors mandat inanzum, seu coctum seu non, seu carnem sive
cipollam, giandas, fragra, nuces, castagnas, nespola, moras, poma,
peterlengas, spinbozzos, grataque culos 60 devorat, ut struzzi stomaco
padiret azalum. Quod bibit, aut bugni liquor est, aqua mortaque fossi, aut,
velut incappat, vinum vel dulce vel asprum. Duxerat uxorem Bertus de
nomine Dinam, quae Zambellum habuit subito impregnata fiolum. 65 Post
tamen hunc partum, nondum finiverat annum, quod Baldovinae veluti
cugnata dolorem attulit ingentem, quoniam infirmata morivit. Sic Bertus
mansit senza, quem Baldus habebat pro patre, proque suo Zambellum fratre
tenebat. 70 Huic quandoque iubet post vaccam, postque caprettas ire simul
Bertus, villae simul intimat usum; at similes non vult Baldi genitura
facendas, non it post capras, non villae agradat usanzam, imo bianoream
damatina caminat ad urbem, 75 quae sibi tam placet, ut semper versetur in
illa. Saepe domum solus facto iam vespere tornat, sed ruptum caput et
schincas quandoque reportat. Ipse cativellus, velut est puerilis usanza, nunc
ve bataiolas saxorum, nunc ve baruffas 80 pugnorum faciens, primo
aspirabat honori, ambibatque oculis primum se ostendere cunctis. Nec
pensare velis quod pugnans ultimus esset, sed bravus ante alios puerili voce
cridabat, et centum petras volta reparabat in una, 85 et centum testas
densos spezzabat in hostes. Baldovina tamen cartam comprarat et illam
letrarum tolam supra quam disceret «a, b». Unde scholam Baldus nisi non
spontaneus ibat, nam quis erat tanti, seu mater, sive pedantus, 90 qui tam
terribilem posset sforzare putinum? Ipse tribus sic sic profectum fecerat
annis, ut quoscumque libros legeret, nostrique Maronis terribiles guerras
fertur recitasse magistro. At mox Orlandi nasare volumina coepit, 95 non
deponentum vacat ultra ediscere normas, non speties, numeros, non casus
atque figuras, non Doctrinalis versamina tradere menti, non hinc, non illinc,
non hoc, non illoc et altras mille pedantorum baias, totidemque fusaras. 100
Fecit de cuius Donati, deque Perotto scartozzos ac sub prunis salcizza
cosivit. Orlandi tantum gradant, et gesta Rinaldi, namque animum guerris
faciebat talibus altum. Legerat Ancroiam, Tribisondam, facta Danesi, 105

Antonnaeque Bovum, Antiforra, Realia Franzæ, innamoramentum Carlonis, et Asperamontem, Spagnam, Altobellum, Morgantis bella gigantis, Meschinique provas, et qui Cavalerius Orsæ dicitur, et nulla cecinit qui laude Leandram. 110 Vidit ut Angelicam sapiens Orlandus amavit, utque caminavit nudo cum corpore mattus, utque retro mortam tirabat ubique cavallam, utque asinum legnis caricatum calce ferivit, illeque per coelum veluti cornacchia volavit. 115 Baldus in his factis nimium stigatur ad arma, sed tantum quod sit picolettus corpore tristat. Attamen armiculam portat gallone tacatam, qua facit ad signum molesinos stare bravazzos. Terribilis nunquam quid sit scoriada provabat, 120 spezzabatque libris tavolas, testasque pedantis. Est quasi communis totas usanza per urbes ut contrari agitent saxorum bella citelli, unde simultates maiorum saepe comenzant. Non unquam vidi tantas ex arbore giandas 125 sbattere villanum seu virga, sive tracagno, dum velit ingordum porcorum pascere brancum, quantas sub coelo video stridescere petras cum pueri certant densi, giornique lusorem obscurant, non tam lapidum quam turbine vocum, 130 et magis atque magis Stephanus tempestat ab alto. Hic se se, ut dixi, retrovat spessissime Baldus, antequæ compagnos se semper cazzat avantum, et facit e fromba tundos resonare giarones. Ipse quidem causa est alzato pulvere solus 135 coelum obscurandi, dumque hostes, dumque nemigos fulmine sgomentat, rumpit, day dayque frequentat, imbolditque suos et corda in pectora tornat. Sed velut accascat capitano saepe valento, rumpitur in testa, sed se minus ille retirat, 140 imo piat visto maiores sanguine forzas; quove magis teritur piper hoc, magis halat odorem: quove magis premitur palma haec, magis alta levatur. Vult potius denso petrarum monte copriri, quam turpi dare terga fugae, dicitque codardus. 145 Ergo casam quandoque pluens de sanguine tornat, atque caristiam gallinis ponit ob ova, quorum pars medicat testam, pars altera ventrem, haec saldat plagas, panzae domat illa talentum. At matris turbatur amor, desperat et inquit: 150 —Mi fili, mi nate, rogo, quid rumpere tantum te facis? ah per amore dei, sta, desine petras, lassa bataiolas, quoniam tua fatta diabli est.— —Vultis—Baldus ait—quod ego mihi dicere lassem bastardum, mulum, sguatarumque, fiumque putanae? 155 siccine communem tolerabo perdere famam? est ne hoc oltraggio peius? vos, mater, adunque, tam curate pocum nostræ decus omne casadae? Me vantare volo, non tam simul esse gaiardum, quam quod basto simul totam magnare coradam 160 his, qui bastardum me chiamant, vosque putanam. An beccus pater est Bertus, pro cuius honore decrevi centum penitus dimittere vitas? Cedite, mamma, precor, quid giovat plangere tantum? cedite, me lapidum crebram instigare bataiam, 165 ut maiora feram posthac animositer arma. Quotquot ego azzaffo pueros, tot butto roversos, nulla quibus nec forza valet, nec regula scrimæ. Tum me quisque vocat paladinum, meque gigantem, namque guereggiandi me nullus in arte pareggiat. 170 Primior ante alios saxorum millia scanso. Attamen en, mater, sum sanus, sumque gaiardus, non mancant homines qui me, dum praeparor, ipsis rebus amaëstrant guerrae, seu quando parandi, seu quando locus est pugnos sine fine menandi, 175 unde hanc venturam laetemur habere miorem, quam quod ego capras, quam quod vos pascitis ocas.— Tam bene parlabat matri Baldinus, ut ipsa tunc pariter lachrimat, pariter dulcedine ridet. Lux venit interea, qua Mantua tota bagordat; 180 prima dies maii nitido sub Apolline ridet. Gentilhomo suum quisquam iubet ante palazzum plantari arboreis antennam frontibus altam, quam populus chiamat de mensis nomine maium. Turba triumphales seguitat plebaea caretas, 185 quas huc quas illuc seu bos seu vacca per urbem grassa tirat, variisque rosis ornata caminat. Stat super alta strues foliis tessuta naranci, et myrthi, et lauri, mazuranae, rosque marini. Omne piopparum genus hic, omnisque virentum 190 ulmorum speties, querzarum, hederaeque sequaces sparpagnant capitum crines, decorantque quadrigas. De pasta nevolas, de orbello mille papyros fila tenent, quos aura movens strepitescere cogit. Istius in cima momariae astare Cupido 195 cernitur alatus, puer orbis, et absque mudanda, diversosque strales duri scocat ille balestri. Turba puellarum trezzas redimita corollis, ova gerit calathis, totam cantata per urbem. Baldus in his etiam meschiatus cantat et ipse, 200 talis et acquistæ vult partem usque fenocchium. Imo guadagnorum quum fit divisio, praestus clamat.—Namque mihi primos debetis honores, primæ partis ero;—post primam vultque

secundam. Sed casu arrivans ubi Sancti chiesa Lonardi est, 205 lusibus en variis puerorum squadra tumultat. Pars ibi cum cugolis ficco ferramine giocant, pars ibi scannellis mittunt ad sydera ballas, pars ibi forcino pirlos facit ire datornum, pars quoque calzoppans posito signale trisaltat. 210 Baldus coltellum subitus de corpore tollit, inque camisola velox saltare comenzat. Principio simulat non posse adiungere metas saltantis turbae, nec sustinet in pede saltum. Mox aliquantillum stringhis gallone molatis, 215 de pedibus scarpae, de testa bretta cavatur, bindula cui tenuis ligat uno in fasce capillos. Ipse galantinus tardos movet ante galoppos, tam levis ut nullam stampet sabione pedattam, inde pedem firmans dextrum curvansque sinistrum, 220 tollitur agnello similis, similisve capretto, qui stalla egressus currit, balzatque per herbas. Sex primo in saltu brazzos capit ille tereni, fortior at brevior balzus fit iure secundus, tertius adiunctis pedibus pariterque dunatis 225 se levat, et longe signacula quaeque trapassat. Hinc nemo ulterius vult secum prendere gattam, praesentesque viri forzam stupuere citelli, et quod destrezza paladini puttus haberet. Praeterea si vult ad grossam ludere ballam, 230 ballam quae vento crysteri turgida saltat, disfidant alii, maiuscula turba, regazzi. Accipit invitum Baldus, datur illico scannus; scannum dextra rapit, digitisque accommodat illum. Se parat ut ludat, fit pars, fit pactio, fitque 235 ghirlanda intorum populi contrasta videntis. Ingannare tamen stat coniuratio Baldum: coniurant omnes excepto nemine contra bontatem Baldi, qui animo, qui mente reala semper it, et quemquam nunquam tradivit ab ovo. 240 Quippe lonardistae pueri male ferre potebant quod citadinellos urbis, primosque casarum, ut Passarinos, Arlottos, Bonaque corsos hic furfantellus villae, stronzusque Cipadae vinceret et secum ludorum ferret honores. 245 Tunc aliis quidam giottonior inquit ad illum: —Si facio invitum, non possis, Balde, revitum addere, ni primum deponas pignore nummos.— Baldus erat poverus, tinxit rossedine vultum, nec sua trentinam marzam scarsella tenebat. 250 Iudaeo statuit quam primum vendere quidquid tunc habet indossum; guardat per mille beretas rossas et nigras populi si gialda videtur. Non fuit una quidem, sed tres, sed quinque, sed octo, sed videt innumeras tinctas gialdedine brettas, 255 namque patarinos baganaios Mantua nutrit. His dare vult quod habet, saium, cappamque, camisam. At segurtatem facit ingens turba per illum. Ergo prior Baldus de signo battere coepit, distendit laeva digitum, dextraque scanellum 260 stringit et alquantum se gobbans:—Gioca—cri dabat. Postea subcurrens, socio mandante, piabat in frontem scanni ballam, pariterque premebat. Illa magisterio chiocciata per aëra pirlat, bassa tenet medium, nec surgens aethera toccat, 265 nec campanili (velut aiunt) more levatur. Si contrastantes illam quandoque ribattunt, illico Baldus eam redeuntem firmus adocchiat, misuratque animo qua se se commodet illi. Hanc ergo ut votum fuerat mira arte ritornat, 270 et cazzam superat primam, superatque secundam. Plus invidabat victor, revidabat, et altrum atque altrum faciens, postas sine fine tirabat; antequam quam Phoebus giornum portaret in aequor, Baldus acquistavit carlinos octo reami. 275 Mox sibi mantellum brettamque reponit, abitque, ut factum dicat Berto, matrique guadagnum, sed puer impatiens quidam non sanguine basso, seu ponte Arlotti cretus seu ponte Macerae, cui pars soldorum maior perduta dolebat, 280 surgit et accipiens compagnos quinque vel octo post Baldum afrettat, cui giurat tollere borsam, tollere si borsam nequeat vult tollere cappam, at si nec cappam sacramentat velle bravettus rumpere cervellum, saxisque tridare misellum. 285 Baldus arivarat iam iam, hospedale relicto, ad Vescovati portazzam semper apertam, san Petrique super campagnam venerat amplam, ut longo tandem petat ipsam ponte Cipadam. Hic puer Arlottus Baldum improvisus achiappat, 290 perque gulam prendens leva, dextraque daghettam: —Redde mihi—chiamat—carlinos fraude tiratos.— Sic dicens, punctam pugnali approximatur occhis. At Baldus se se pariter disbrigit ab illo, et pariter brazzum cortelli tostus aferrat, 295 deque manu scarpat ferrum, schiaffumque sonantem dat talem, quod dextra genae stampata remansit. Protinus hic pueri stolo clauduntur in uno, saxa piant, tundosque cavant sub veste giarones. Baldus mantelli voltat reparamina brazzo, 300 deque sua cappa targhae sibi praeparat usum. Iamque petrae, iam saxa volant, iam cazzaque frusti stridentes mandant velut archibusa matones. Baldus at in Sanctae se Agnesae forte rezolam pugnans retro tirat, ne in schena sentiat hostes. 305

Mox cantone pedes animumque piantat in uno, quem centum picchae discantonare nequirent. Illi saxorum tempesta ruinat adossum, sed volucer nunc huc, nunc illuc saltat in altum, et lapides agili sfronzantes corpore schivat. 310 Praticus ut pelagi nochierus, saepe viaggium dum facit, undarum montagnas ecce levatas in se prospectans non deserit ille timonem, non animum perdit, sennum vexatus aguzzat, scit montare undas, scit rumpere, scitque cavere. 315 Baldus idem faciens, oculata mente molares quum videt in se se bassos altosque volare, nunc caput inchinat, nunc dexter, nunc ve sinister, sive aperit gambas, seu tollit, sive traversat, et lapides atimo tercentum scansat in uno. 320 Plus tribus ille horis tanto certamine durat, sic ut guardanti populo stupor ultimus esset. At puer, illorum capitaneus, currit avantum, vultque corozzatus Baldum sepelire quadrellis. —Sta retro—Baldus ait,—sta retro, si tibi frontem 325 rupero, quid fiet? fuerit, te avviso, todannum.— Ille nec ascoltat, nec brigam frasca refudat. Tum demum impatiens Baldus non ultra monivit, nec saium aspexit rasi brettamque veluti, sed piat e terra, bassato corpore, marmor. 330 Vibrat et in stomachum sfronzanti murmure chiappat. Ille tramortitus cascat, cito creditur esse mortuus, unde alii pueri calcanea monstrant. Nec stat et ipse etiam Baldus, carneria portat, mille per intricatos, per busos mille ficatur, 335 donec campagnae factus capitaneus apertae it gravis, ut tandem ponat sua castra Cipadae. Senserat hoc murmur stropiati forte citelli quidam vassallus, spaventans cuncta parolis. Hunc Lanzalottum sbricchi dixere bretari, 340 sed Slanzagnoccum gens rerum pratica dixit. Huic talis persona fuit, corpusque disutil, qualis erat quondam Mambrini Alfana gigantis. Testa super gobbas stabat picolissima spallas, non sua sed potius ad nolum tolta parebat; 345 iste bravosazzus, cagnazzus, et omnia taians, omnia per tressum capiens, guardansque traversum, vult gattam, ponitque manum, sfodratque dagazzam, peiorem sed semper habet, relevatque coellum. Hic ergo Baldum seguitat, seguitansque rechiamat: 350 —Prendite ladrettum, ne scampet, prendite forcam, a quo spezzata est contis modo testa Zanorsi.— His tam fulmineis gens incontrata brauris spaventabantur, cercantque piare citellum. Prenditur ille cito, citius sed muzzat, et instar 355 sdruzzolat anguillae, quae nescit stretta teneri. Lanzalottus eum seguitat tutavia volantem; mastinum videas leporem incalzare legerum, imo asinum potius cupidum abboccare caprettum, sive bovem zoppum sperantem prendere cervum. 360 Baldus at, egrediens iam portas urbis, ad unum tractum ballestrae, stochettum prestus arancat, contraque sganzerlam voltans animositer ibat. Ille codegonus puero borrivit adossum, ut mastinazzus solet assaltare cagnolum. 365 Baldus ad historiam Orlandini mente recurrit, implicat in cappa laevam, dextraque sguainat verdugum et cazzans trivilatam concite puntam per medium bigoli ferro ventralia passat. Vidi ego bistortam, longamque talhora pioppam, 370 quae dudum tristi segetem morbaverat umbra, a pede taiari, magnamque menare ruinam, et facere intornum cascando sonare paësum. Tale ruinavit vasto cum pondere corpus illud, nassutum mundo consumere panem. 375 At vix spadiculam Baldus de ventre cavarat, ecce sibi a longe sbirraiam currere mirat, expedit ad cursum gambas, iterumque netatur, ad matrisque suae tandem casamenta ritornat. Baldovina videns natum quam sudet, ut illa 380 quae semper vivit leporatti more tremantis scribitur in facie nigro pallore, cridatque: —Quo fugis? unde venis? quis te facit ire galoppum? Dic, balzane tribus pedibus; dic, matte poledre, cur me quottidie, cur me, cavester, amazzas?— 385 Baldus respondet:—Vultis ne, quod ipse giotonum mille feram tortos, mille ontas, mille travaios? Sum ne asinus forsan, quod sic bastone gratandam exponam schenam poltronibus atque gaioffis? De vanis non multa mihi fit stima parolis: 390 parlent qui parlant, nunquam tolerabo nec unam percossam picolam nec summo tangier ungue, de dicto ad factum distantia multa catatur. Sbaiaffent homines, chiachiarent, nil estimo zanzas, nilque canes timeo bau bau de longe cridantes, 395 sed griffas teneant ad se, tantumque menazzent, namque bravariis pellis neguna foratur.— Cui mater:—Fili, nescis proverbialia? nescis quod maior piscis solet inghiottire minorem? Ne vadas urbem, ne charam desere mammam, 400 nam tibi promitto, ni praelia, costionesque, garbuosque sinas, vives mihi tempore poco.— —Stat sua— Baldus ait—moriendi volta, nec ulla est foggia resistendi fati, nullusque reparus; quid giovat hic nobis testam spezzare medemis, 405 cum

ciascadunis hominum semel hora fichetur? Sed precor, in pacem cor vestrum ponite, mater; non est tam sozzus, velut est pictura, diavol. Haec ea dum parlat, sibi guardat saepe dedretum, suspectumque facit matri, miseramque travaiait. 410 Ecce inter zaffos tandem barisellus arivat cortivumque intrat Berti, mandatque piari Baldinum subito, quem vult stafilare cavestrum, antequae rectores urbis conducere, tanquam miraculum magnum, factumque stupore pienum, 415 quod puer exiguus potuit mazzare gigantem. Bertus erat multis abscentus allhora diebus. Baldus at ensiculo passaverat inguina zaffi, mozzaratque altro brazzum fendente sinistrum. Dumque alius propter detrum graffare sotintrat, 420 donat ei subitum Baldi praestezza roversum, ingentique taio nasum guanzamque traversat. O puta, quando suis oculis timidissima mater inter tot sbirros, interque tot arma fiolum esse videt, mortumque putat, pezzisque taiatum, 425 tanto corripitur giazzati cordis afanno, ut misera, infelix, longosque experta dolores, heu, quater exclamat, quater alta voce Guidonem Baldovina vocat, tragico ploranda cothurno, quae veniens regum summo de culmine praeceps 430 nunc ruit et tenues animam sbuccavit in auras. Hunc ve habuit finem stirps regia propter amorem. Interea Baldum zafforum frota piarat, tercentumque soghis strictum fert unus adossum. Illeque dum fertur, se scossat, seque dimenat, 435 si funes spezzare queat, sed vana fadigat, nam, quae grossa torum retinere ligamina possent, haec eadem retinent septennis membra putini. Attamen, ut stizza est mamoletto innata superbo, portanti sese collumque addentat et aures. 440 Ecce autem casu godius Sordellus arivat, qui de Mottellae campis veniebat in urbem. Ipse cavalcabat, celerantibus ante staferis, iam vecchius, vecchiezza tamen non debilis ancum: non sofiat cornu, non dentem perderat unum, 445 maccagnos non ante spudat, non retro corezas. Conspicit hic mamolum, manicis pedicisque ligatum, ante magistratum tanto rumore tirari, quanto menchiones troiani tempore vecchio ad Priamum regem strassinavere Sinonem. 450 Constitit hic, retinetque briam, firmatque chinaeam, stare iubet sbirros, quorum tres esse feritos miratur, causamque petit novitatis, ut infans vix parlare sciens, vix andans, vixque biassans, sic tanquam latro, sic tanquam homicida ligetur. 455 Cui maravianti capitanius omnia narrat, sed puer arditumque animum, vocemque speditam semper habens magis, ad Sordellum protinus inquit: — Gentilhomio, precor, vestrae dignentur orecchiaie causam orphanelli pochis audire parolis. 460 Non possunt nostrae meliori iudice lites audiri, nota est Sordelli fama per orbem, qui pro iustitiae zelo dat terga thesoris. Dicite vos, barone, prius: si contra doverum vel vobis borsam, vel quis vult tollere cappam, 465 borsam ne aut cappam poteritis perdere sic sic per dominum nostrum? Sed dicam fortius. Est qui vos salit ad stradam, ferroque menazzat, et ipsam vult animam dulcem proprio sgroppare ligazzo: vos ne illud factum tolerare? manusque tenere 470 in cortesiam giuntas, velut ipse citellus utor ego quando soleo benedicere tolam? Vos ne pati, ut vobis sic foeni barba fiatur? En quidam sbriccus, cui nullam, credite, noiam, noiam quippe dedi nullam nisi prima dedisset, 475 non vergognavit tres me seguitare miaros, ut mihi de spallis stricto caput ense levaret. Cur homini natura pedes dat, corque, manusque? En ego scampabam pedibus, nam pes datur ista pro causa; sed, ubi me nil giovasse videbam, 480 cor saldum feci, saldo quia corde periculum omne superchiamus. Cordis manus inde ministra quid faciat pro tunc? an tanto urgente bisogno perdiderit tempus, seu griffis scalpere rognam, seu sub sole grisos investigare pedocchios? 485 Vos date iudicium, velut usus vester, honestum, qui non scordatis tavolae statuta rotundae. Si tortus meus est, torti mihi debita poena est, si drittus, dritti causam paladinus aiuttet. Obstupuit teneri barronus dicta putini, 490 atque valenthomum subimagnat esse futurum. Protinus ad sbirros inquit:—Gens nulla catatur sub coeli cappa, quae vos dapocagine vincat. Quae vergogna ista est? tostum, cui dico? levate hos nodos puero, nec vobis dicere cosam 495 bis facite, ut quae sit Sordelli barba sciatis.— Cui barisellus:—Opus nostrum est ubedire senato, nec plus nec mancum facitur quam iussa comandant.— Talia dum magno strepitu responsa dabantur, currit multa hominum diversis copia bandis. 500 Hic Sordellus habens proprii moderamen honoris, ne cum sbirraia rixet praesente brigata, vertitur ad quosdam citadinos forte trigatos, istaque sdegnoso memorabat dicta soghigno: —Magni poltrones sbirri, gens plena pedocchis, 505 gensque

morire prius digna est quam nascat, ut ipsum non voret indarnum panem, vinumque tracannet. Zafforum mos est non azzaffare verunum, ni videant illum sibi nullam cingere spadam; nam si quis testam faciat, sfodrare paratus, 510 continuo turba haec se se furfanta retirat, ut viles faciunt visto falcone poianae. At si pauper homo vadit de nocte per urbem, atque ferat modicum, velut usant ferre, lusorem, quid faciunt isti ladri merdaeque botazzi? 515 Mandant sbirazzum, qui vadat spegnere lumen, deque manu poveri tollat cum fraude laternam: quo facto zentaia ruit, spadasque piombi, atque carolentas faciunt strepitescere targas. Circundant, nudum spoiant, stringuntque manettis. 520 Verum si donet, si dico tapinus ad illos quotquot habet pocos voiat sborsare quatrinos, lassant ire viam miserum, plenumque gramezza, qui quot aquistarat noctuque diuque sisinos, seu battens virgis, seu tirans pectine lanam, 525 ut se se valeat poveramque cibare fameiam, ecce barisello sforzatur tradere boiae, perdere mantellum, calzas, ipsamque camisam. Sola Potestatum culpa haec, omnisque palazzi, officium quibus est ladros adscribere forchis, 530 disorbare vias sassinis, perdere giottos, atque stradarolos cunctis squartare videndos; quos gula iustitiae moveat, non ventris et auri. Heu tantum poveros, inopes, soldisque carentes, cernimus ad forcam canevi portare colanam! 535 Non tamen hi nostri patres, iurisque ministri attendunt quoniam, dum cercant suggere borsas, dum tascas mungunt alienas, dumque secundant prava ministrorum deportamenta suorum, iustitiam privant spada, rumpuntque bilanzas, 540 incagant iuri, monstrantque culamina legi. Quam forchae melius poenam gens illa subiret, quae forchae ad poenam menans sbirraia vocatur. Quin datur his canibus portare licentia spadas. Omnibus est vetitum taccare galonibus arma, 545 arma barisellus, zaffus fert arma solettus, atque hominum stronzus, cui curae tollere pegnos, unde valenthomines, atque alto sanguine nati ferre pudent cinctas hodierno tempore spadas, ne quoque per gentem sbirri dicantur et ipsi. 550 Si malfattorem vadunt comprehendere quemquam, prendere non bastat, sed eum spoiare comenzant. Hic sibi mantellum, brettam levat ille, sed iste saionem, veluti sibi solis furta licerent. Impietas nulla est mundo crudelior ista. 555 Instituuntur enim pro castigare giotones, hi tamen ingordi sub manto iuris abarrant, sassinantque homines, robbam cum sanguine tollunt. At per contrarium facit haec destructio panis, quando nocturnis animosa iuventus in horis 560 itque huc, itque illuc, aliquas vel quaerere brigas, vel matinadas dilectis fare morosis: cum procul ascoltant cordas toccare lautti, et frictum frictum sotanelis iungere cantum, cumque vident modica sub luce micare politos 565 seu corsalettos, seu roncas, sive celatas, scantonant subito, scapolant, scansantque diablos, parlantes taciti: non est hic robba guadagni. Dixerat haec magnus Sordellus verba rasonis, atque illis iterum commandat solvere Baldum. 570 Tostus ei paret cavalerus, vincula solvit, nec facit ut terzam dicatur cosa fiatam. Inde abit et patribus conscriptis dicere factum non habet arditum, ne grostas inde reportet. Sed Baldus natu gentilis, corde benignus, 575 ingenio praestans, animo sodus, ore disertus, tam bella egregium ringratiat arte baronem, ut quot verba movet tot monstret fundere zoias, ipseque Sordellus tanto capiatur afetto, ut secum portare bramans, voltansque mulettam, 580 mandat eum famulis in groppam mittere post se. At Baldus, factum reputans hoc esse codardum, quod montet sic sic alieno fultus aiuto, continuo tundum spiccans de littore saltum, in groppam leviter gambis se plantat apertis. 585 Quo saltu barro magis ardet amore putini, robbat eum, portatque casam, vestitque galantum, paggettumque facit, quo non velocior alter, seu scopet vestas damatina bonhora patronis, seu porgat potum, seu trinzet, sive per urbem 590 cursitet huc illuc ad agendum mille facendas. Sed iam celesti moriens sol cascat ab arce, noxque suas tenebras totum sparpagnat in orbem. Gosa soporatur, quae buccis ronfat apertis.

LIBER QUARTUS

Iamque comenarar Baldi statura levare altius, et coelo magnis consurgere membris, iamque misuratur per longum brachia quinque, largus in amplificis relevato pectore spallis, 5 sed brevis angustos cingit cinctura fiancos. Nervosus gambis, pede parvus, schinchibus acer, drittus in andatu, levibus qui passibus ipso vix sabione suas potis est signare pedattas. Vivaces habet ille oculos, semperque rotatos 10 nunc huc nunc illuc, radio velocius illo, qui facitur quando sol specchio guardat in uno. Non huic barba nimis plena est, durataque setis, at spuntant mento lanosi trenta peluzzi, cui superum labrum paulo supereminet altro 15 extrius, et savium sic indicat esse futurum. At quia non habet hac in molli aetate magistrum, iam compagnones, rofianos, atque sbisaos, bravazzosque gradat, sbriccos, certosque cagnettos, qui taia cantones dicuntur, mangiaque ferri. 20 Talibus ingrassat se tantum Baldus ut aetas virda iuvenazzum transportat more poledri, non unamque facit stallae spezzare cavezzam; nempe polastrones isti, dum sanguine caldo, dumque vigent stomacho, semper mangiare parato, 25 non oleum ponunt nec sal in rebus agendis, nec mirant cosam naso lontanius ullam. Solo de Baldo tota parlatum in urbe, qui smisuratis sgomentat forcibus omnes, nilque deos curat, nil sanctos, nilque diablos. 30 Non illum spadae, non illum mille zanettae, non sbirri et zaffi terrere, nec ipse Gaioffus praetor in urbe potest animum domitare superbum. Ipsius ad grandem famam, nomenque cagandum, non est tam validus brazzus, tam dura gigantis 35 schena, vel Orlandi sguardus, vel mille Rinaldi, qui non sconcaghent nimia formidine bragas. Spadazzam lateri cunctis metuendus ataccat, quae fuit obscuris Vulcani facta boteghis, hanc ve fabri rapido temprarunt fulminis igne 40 Broth zoppus, sguerzusque Sterops, gobbusque Pyrazzus. Leggiadria suos brillabat tanta per artus, ut quaecumque potest fieri saltatio, sive gatta piet soricum, seu praesta leona caprettum, per Baldum fieret, nulla straccante fadiga. 45 Ergo Cipadicolae primates gensque bravorum, quique sacramentant semper simul esse fradellos, compellunt Baldum vinclo iuraminis: ut rex sit compagnorum voiatque tenere governum, per quem quisque tamen vitam non stimet un aium, 50 namque ubi rex mancat vadunt sotosora facendae. Praecipuos sed tres delectos Baldus habebat, quorum legnaggium non sit scoltare noiosum. Primus erat magnus Fracassus, razza gigantum, cuius longa fuit (certe non dico bosiam) 55 per bellum punctum brazzos persona quaranta. Grossilitate staro maior sibi testa dabatur. Intrasset boccam totus castronus apertam, auriculisque suis fecisset octo stivallos, atque super frontem potuisses ludere dadis. 60 Spallazzas habuit vastas, largamque schenazzam, gambones grossos, brazzosque, amplumque culamen. Non erat in mundo qui hunc posset ferre cavallus, omnes montando schizzabat more fritadae. Ingentem brancans manibus per cornua taurum, 65 voltabat circum facili giramine testam, ut facit ad lodrium chiamans strozzerus osellum. Ventrosam, duramque tulit sua testa celatam, quae tantum vini, quantum fert zerla, tenebat. Larga merendando mangiabat bocca vedellum, 70 nec bene replebant panes ottanta budellos. Sint quales voiant, trinzeras atque muraias crollabat manibus, totasque ruebat abassum. Streppabat digitis ita querzas, tempore vecchias, ut sterpare solent aios et porra vilani. 75 Tanto ibat strepitu spatians, tantaque gravezza, tota sub ipsius plantis quod terra tremabat. Targa illi fuerat plus fundo magna tinazzi, bastonusque ingens non parvior arbore navis. Huius progenies Morgante calavit ab illo 80 qui bacchioconem campanae ferre solebat. Alter erat Baldi compagnus nomine Cingar, Cingar scamпасoga, cimarostus, salsa diabli, accortusque, ladro, semper truffare paratus, in facie scarnus, reliquo sed corpore nervax, 85 praestus in andatu, parlatu, praestus in actu, semper habens testam nudam, penitusque tosatam. Praticus ad beffas, truffas, zardasque, soiasque, deque suo vultu faciens plus mille visazzos, et simulans varias sguerzo cum lumine morfas, 90 pochis vera loquens voltis, mala guida viarum, namque domandantes quae sit via dritta camini, insegnans tortam, comitum drizzabat in ongias. Portabat semper scarsellam nescio qualem, de sgaraboldellis plenam, surdisque tenais, 95 cum quibus oscura ricas de nocte botegas intrabat, caricans pretiosa merce sodales. Altaros spoiat gesiae, tacitusque subintrat in sagrastiarum magazenos, salvaque robbas. Sgardinat o quoties cassettam destriter illam, 100 qua tirat offertam pretus pro alzare capellam, vel pro massarae potius comprare camoram. Tres

voltas forcum praesus montaverat altam, dumque super scalam, manigoldo stante parato, cascaturus erat, calzosque daturus ad orzam, 105 semper ab armato Baldo, comitante caterva, scossus erat, mediisque armis per forza cavatus. Qui mox ad primam tornabat protinus artem, unde piabatur barisello rursus, et urbem ingrediens strictus cordis, trans mille vilanos 110 armatos nigris spontonibus, atque zanettis, protinus a cuncto populo, cunctaque palesus gente botegarum conclamabatur ad auras: —Ecce diavol adest, non lassat vivere quemquam, spoiavit Sancti Franceschi altaria ladrus, 115 milleque censuras portat manigoldus adossum, Sancti Christofori robbavit fratribus ambos mezenos, plenumque occhis missaltibus urzum. Non pomos brolis, non verzas lassat in hortis, non in pollaris gallinas atque capones. 120 Rupit presbitero chiericam, zagumque reliquit pistatum pugnis, quibus abstulit inde cavallam.— Talibus insultat populazzus, at ille nientum attendit vulgi vitriata fronte cridores, dumque in praesonem trahitur, dum forca paratur, 125 dum latro altuttum debet damatina picari, nocte cadenazzos rumpit, scarpatque quadrellos, presonem sbusat, tornatque robbare botegas. Baldus eum socios super omnes semper amavit, namque suam duxit Margutti a semine razzam. 130 De te quid tandem dicam, Falchette gemelle, qui quoque pro Baldo iuraras ponere vitam dicam, sed multis parebo forte bosardus, dum dicam quod ego propriis occhialibus hausit. Vidi ego Falchettum duplicato corpore natum, 135 quippe viri buccas usque ad culamen habebat ex inde ad caudam veltri sibi forma dabatur. Nescio si brancas, lector placidissime, cosam: clarius hoc dicam, mangiabat dente virorum, smaltitosque cibos mastini ventre cagabat, 140 quapropter coredorus erat tam praestus, ut ipsos zaffaret capros, lepores, dainosque fugaces, et quia mezus erat noster, mezusque molossus, hunc multi reges, papae, grandesque maëstri chortibus in propriis de primis fare volebant, 145 sed magis incagans papis, regumque favori cum Baldo tantum dormit, mangiatque, bibitque. Interea Baldus vilanellae nomine Bertae captus amore, illam patri per forza robavit. Illa citadinas omnes quantunque legiadras 150 vincebat, nedum visi beltate galanti, sed gestu, andatu, risu, garboque loquelae. Hac ideo causa, magni quoque ductus aviso Sordelli, cui semper erant Baldi omnia curae, legitimo, ut fas est, illam sposavit anello, 155 quae fuit assaltu primo schionfata, duosque laeta mamolinos portatu fecit in uno, quos Grillum fecit nec non chiamare Fanettum, tam bellos vultu, tam gaios, tamque politos, ut dicas non esse illos nisi pignora Baldi. 160 Creverat interea plenos Zambellus in annos, Zambellus Berto natus et matre Tonella, qui reputabatur Baldi genus atque fradellus. Is quoque sposarat moieram, nomine Laenam, barbaque Tognazzus fuit huius causa facendae. 165 Hic Zambellus erat borella tundior omni, nec non aguzzus tanquam pistonus aiadae, quidquid aquistabat seu zappa sive gumero Baldus spendebat betolis, scottoque tavernae. Splendidus in tavola, vult Baldus habere caprettos, 170 deque sparavero quaias, de astorre fasanos: at Zambellus aium, fortasque appena cipollas mangiat, et interdum gaudet leccare scudellas. Hunc dormire nihil Baldus de nocte volebat, quem toto stentare die cogebat in agris. 175 Ille fadigando vix quod mangiaret habebat, ipse reposando borsam nummosque tenebat. Pauper homo cuiquam tot vellet dicere tortos, sed timet a solito spallis bastone tocari, quem rediens de sera casam sua schena provabat. 180 Ergo die quodam solus solettus in arvo valde laborabat, stentans zappare fasolos. Iamque visentinis spuntabat Phoebus ab Alpibus, Zambellum iam iam mangiandi voia grezabat, qui per ventronem vacuas rosegare budellas, 185 ireque per cistam grances et gambara sentit. Sed quia nessunus pendet carnerus in ulmo, quo saltem tozzi sint muffi, aut crusta casetti, sed quia vinessae nullus barilottus aquatae, qua queat almancum boccam bagnare sugatam, 190 trat zappam longe ceu desperatus et alto pectore suspirum sborrat per utrumque canalem. Inde caput grattans dextra, culumque sinistra, non satiare potens ventrem, vult pascere griffas. Brontolat in dentes, calcataque verba susurrat, 195 atque strepit veluti buliens pignata ravarum. Blasphemat, maledicit, ait convitia Baldo, namque umberlicus schenae taccatur arentum. Impatiens tandem magna sic voce gridavit: —O cordis lancum, o vermocagnus, et oyde, 200 oyde meus venter, mea panza, meusque budellus! sic taceam semper? marza sic famme crepabo? strangossabo miser? nec quemquam cerco socorsum? quae cascari potest mihi nunc

desgratia maior, si codesella meas vado parlare cotalas? 205 Esto, fracassabit schenam mihi boia ribaldus. Non ne fracassabit, nec non tutavia fracassat, dummodo vel solam praesumo dire parolam? inveniam tandem, qui me distoiat afattum de tot fastidiis, cagasanguibus atque malannis. 210 Quem tandem invenies? nemo, mihi crede, trovatur, carpere qui gattam praesumat contra tyrannos. Invenies forcam, quae sit conclusio doiae. Heu me quisque procul cazzat, me quisque refudat, namque repezzatum porto frustumque gabanum, 215 nullaque tegnosam mihi coprit schufia testam, nullaque braga tegit nudas diretto facendas, et nullum tandem calzat mea gamba schifonem, sed ruptis scarpis digiti reperere fenestras, nec solum marzum servat mihi borsa quatrinum, 220 quo possim comprare mufum de pane tochetti, quo mihi barberus voiat tosare pedocchios, qui me nocte die privum savone travaiant. Nausea sum factus populo, derisio genti, mattis garratola et nostrae zavatta Cipadae. 225 Non mancant homines, qui dant conseia, saputi, sed mancant qui me piccolo dignantur aiuto. Omnes sunt medici, sua sed medicina negatur, omnes compagni, sed non compagna scudella. Sum riccus, quisquis pro me vult ponere vitam, 230 sum pauper, nemo pro me vult spendere bezzum. Talia parlabat, quando procul ire Tognazzum vidit oportunum, sua cui pensiria dicat. Hic est ille senex, patriae pater, ille Tognazzus, ille cipadenses natus punire giotones. 235 Saepe fuit consul, dictator saepe Cipadae, praticonus enim manezabat iura senati. Quisquis conseium cercabat habere Catonis, protinus andabat savio parlare Tognazzo. Portabat brettam, quae dicta est bretta taeri, 240 de cuius piga scriptarum copia pendet. Consulis est proprium tales portare bolettas, unde datur sciri doctae prudentia testae. Hanc foggiam brettae vidisse talhora recordor in carnevali festis, et tempore matto, 245 cum mascarantur buffones barbaque chieppi. Extra hunc brettonem profert Tognazzus orecchias, quas male sufficeret plenas nettare badilus. Semper habet longo nasum morcone colantem, de quo spirat odor, tanquam cagatoria morbens. 250 Cascat de spallis frusti zorneia veluti, quem garbum populi portabant tempore vecchio. Haec appena coprit circum culamina bragas. Usat, ut usatur, calzas calzare brasolas, hasque satis bastat stringhis stringare duabus, 255 interdumque scoprit vento boffante culattas. Pendet gallono mediis squarcina guainis, quae cavat anguillis tunicam, ranisque braghessas. Incedit, quamvis gobbo sit tergore, drittus, incedensque manus haeret gallonibus ambas, 260 et pignata paret manighis manigata duobus, seque pavonizans menat velut ocha quadernum. Saepe tamen manibus faciunt bragalia quantos, namque illic digiti scaldantur tempore freddo. Hunc igitur cernens vultu Zambellus alegro, 265 se viat in frettam, currit, cridat:—Ola, Tognazze, ola, Tognazze, unam volo vobis dire parolam.— Ille catoniaca se se gravitudine voltat: —Quis chiamat?—dicit.—O te, Zambelle, volebam, te nunc apunctum gestabam pectore ficcum. 270 Quid facitur? video sic magrum, sic macilentum. Nec dum mangiasti? nec dum, Zambelle, bibisti? Hora est ut solvas, ubi stat carnerus? arecca.— —Ay—Zambellus ait suspirans,—et ayme tapinum! non habeo panem, sacchellam cerne vodatam, 275 non habeo vinum, vacuum quoque cerne barillum. Oyde utinam, sic sic ut ego, disinasset et ipse Baldus, et ipsa mei mangiatrix Berta poderi. Deh giandussa, quibus me tortis ille travaiat! Est mihi messeris parlandi grande talentum, 280 fors bene sassino plus non stentabor ab illo. Da mihi conseium: parlabo? res tibi quadrat?— Tognazzus coleram spudans, nasique senapram, respondet:—Quadrat? parlabis? meque domandas conseium quod et ipsa etiam tua zappa dedisset? 285 O macaron, macaron, quae te mattezza piavit, quid tantum expectas, merlotte? quid? anne becatam, anne boconatam speras aliunde, maruffe? non tamen usanza est hominum nunc temporis, ullum velle dare altorium poveris, nisi praemia dentur. 290 Verum dic tandem: quid nam facit ille ribaldus? qui centum sogas meritat centumque tenaias. Dic Zambelle meus, dic horsu, plangere noli, semper maturis tua dic pensiria vecchis, qui scozzonato praestant conseia vedero. 295 Nosti quam nostri pariter groppantur amores, nosti quam semper te fixum porto corada.— Cui Zambellus:—Habes multam, Tognazze, rasonem. Sed precor, avantum nos hac sedeamus in umbra, ne per disgratiam videat nos ille loquentes, 300 deque suis penset cosis maledicere pravis, teque tracagnadis refrigeret absque riguado. De me non dico, quia sum vezzatus ad illas tartufalas, fecique sodas in tergore costas.— Tognazzus ringens

stizzosa foramina nasi: 305 —Quid zanzaris?—ait;—videor sic esse dapocus, poltronusque tibi? mihi tota potentia Baldi haud posset minimum barbae torzere peluzzum. Se sibi provideat, nec ubi me sentiat esse praesumat drizzare pedes, aut ponere vistam. 310 Qui licet in vulgo multos chiachiaronus amazzet, dico quod in vulgo taiet licet omnia frappis, hunc tamen ac similes bravos non estimo fungum. Si factis mancant homines, incaga parolis, baiantesque canes lunae dic esse codardos. 315 Hi bravi portant spadas gallone cadentes, at quum tempus adest quo sit sfodrare bisognus, obstant calcagnis, schenam pro pectore voltant. Hi frappant brettas longo tremante penazzo, quae coprunt occhium seu dextrum sive sinistrum, 320 dant centum taios calzis cossalia circum, casaccasque breves portant, curtosque capinos, ut populus videat gambas ornare velutum, bressanamque doro vinctam cordone daghettam. Nil tamen est panis, quod manducetur a casam. 325 Intrans infrottam betolas quandoque bravazzi, terribilique graves assaltant caede bocalos, expugnantque gregum zaynis, corsumque caraffis. Hinc, mox, hinc nascunt illa illa sonantia late verba bravariae, velut est: «sagrada, putana, 330 potta, renego deos», et multa et plura bravorum, quae possunt etiam spaventum mittere coelo. Nunc ea dabandam peradessum mitto, sed illos tot sine borsettis faciam smaltire budellas. Non tibi dico favam, nosco quid pectore gesto.— 335 Zambellus grattans rognam, qua plenus abundat, incipit:—Oyme Deus, quantum sum mortuus, oyde non habeo tempus tantas contare facendas. Hoc solamenter ego volo te certare, quod ille me facit, et fomnam poverosque famere putellos. 340 Semper ego stento zappans, mea fomnaque filans, putti pascentes porcam; sed zappa, conochia, porcaque nil giovant nobis, vorat omnia Baldus, omnia Berta tirat pro seque suisque folis. Quando casam redeo brazzis stracchedine pistis, 345 vergottam coenae pensans acatare paratum, groppifero bastone prius bonasera salutor. Nil nisi panzatas mangio pugnosque cotoros, cucchiarumque mihi stranium patientia praestat, namque ribaldazzus me chioccat, meque richioccat, 350 et cum stanghetto dat aiutum Berta marito. —Cur—ait—ad stanzam sic sic abonhora ritornas?— Mox iterum pistant, strazzant, hinc inde marazzant: ista vivanda mea est, talis mihi coena paratur, nec novi carnes aliter guarrire crevatas. 355 Laena videns fieri tot tortos, grafiat ongis mostazzum trezzasque sibi, panzamque flagellat. Ipse super paiam, sicut mastinus, alozo, ille meum supra lectum cum coniuge possat. Fer, precor, altorium, schiavus tibi semper habebor, 360 et formaiettum lactis, ballamque botyri hoc pro servitio tibi pro donare robabo.— Cui Tognazzus:—Habes totam, Zambelle, rasonem, multaque me de te povero compassio brancat. Hunc istum impazzum mihi nunc tantummodo lassa, 365 efficiam ne ultra ladro stenteris ab illo. Talia parlatus se raptim drizzat in urbem, Zambellusque sui tornat zaponis ad usum. Qualis cum bocca porcus singiarus aperta, quem cazzator habet speto pungente feritum, 370 it per boscaias, broncos sterposque fracassat, sanguineamque bavam torto sub dente biassat, talis Tognazzus currit furibundus ad urbem. Ante potestatem super alta palatia vadit, hic argumentis validis, punctoque rasonis, 375 testibus ac multis, Baldum provat esse per unum, qui possit caldus frescus de iure picari. Inde facit toccare manu, chiarumque videre, furcifugam Baldum Berti non esse folium; sed memorat, memorantque alii pro tempore vecchi, 380 strazzatum quondam poverum capitasse Cipadam, qui, vaccam pleno ducens ventrone bigambem, hanc liquit spallis Berti furtimque fugivit. Haec peperit Baldum, peperit magis imo diablum, qui crescens Bertum vero pro patre tenebat, 385 Zambellumque sibi tenet hactenus esse fradellum. Sed postquam creppans mater gabiazza morivit, ipseque sborravit Bertus cum coniuge flatum, iste gavinellus, praedo, fugiforca, cavester, se totae robbae fecit per forza patronum, 390 quae de iure cadit Zambello, ut cosa palesa est. Seu fas sive nefas, vult Baldus habere governum, cunctaque post betolas diffalcat, postque putanas, Zambellus vangam sine vino et pane maneggiat, datque nihil mangians se se mangiare pedocchis. 395 Tunc homines savios praetor Gaioffus adunat, imo tirannazzus populi, qui saepe iacendo viderat in somnis venientem a Marte baronem mozzantemque sibi testam, se seque vocantem francatorem altrum patriae, populique Camillum. 400 Hinc vilazzus homo, hinc crudeltatis amator magnanimum Baldum, Baldique pavebat amicos. Imperii zelosus erat, noctesque diesque mente masinabat, fabricabat in aëre

multos castellos miser, ut poltronis usanza tyranni, 405 suspectumque super Baldum plantaverat omnem. At quia grandilitas animi generosaque virtus tum gratum patribus, tum plebi fecerat illum, stat metuens regno, sed vulpis more pelatae mille giotonias fingit, groppatque cagiones, 410 summittitque homines falsos, nugasque silenter spantegat in populum; Baldi bona fama, gradatim malmenata, cadens, iam facta infamia puzzat, bacchaturque omnes turpissima tromba per urbes, deque viro tanto cunctis straparlat in oris. 415 Hinc nactus causam patres Gaioffus adunat, conseiumque vocat, pensans occidere Baldum. Maxima patritiae razzae convenerat illuc squadra, repossato disponens cuncta vederò. Est locus in quadro, salam dixere moderni, 420 bancarum, populique capax, omnisque senati: ad cuius frontem stat eburnea scragna Gaioffi, undique spadiferis semper circumdata bravis. Hic sedet ille minax vultu, sitiensque cruoris. Non delatores mancant, turpesque cinedi, 425 non sicofantes, gnatones, atque bufoni, inter quos garrit centum discordia linguis, millibus et zanzis Gaioffi complet orecchias. Ergo ubi nobilium cumulata caterva resedit, clauduntur portae, plebisque canaia recedit. 430 Imperat annutu prius ille silentia dextrae, talia dehinc solio parlans commenzat ab alto: —Vos, domini, patriaeque patres, circumque sedentes consiliatores, qui nostrae ad iussa bachettae presentati estis, causamque, modumque petentes, 435 quare ad campanae bottos huc traximus omnes, quippe diu nostis, vestra non absque saputa omnia semper ago, dispono, tracto, ministro, non quia me pactus, vel lex magis obliget ulla, verum solus amor vestrique stimatio regis 440 id quod amicitiae, tanquam sit iuris, adoprat. Hactenus adsimulans tacui, grossumque magonem pectore nutriti, saepe ut prudentia regis expetit, at vobis (velut experientia monstrat) tegnosum fecit mater pietosa fiolum. 445 Nostis enim pridem quae, quantaque, qualia Baldi sint mala, nec modus est in furtis, inque rapinis. Incoepit postquam aetatem intrare virilem, incoepit bravos mariolos ducere secum, quos mangiaferros vocitant et taiapilastros, 450 imo taiaborsas melius nos dicimus illos. His se constituit caporalem denique Baldus, qui cunctos omni sceleragine vincit, et illum rex ego sustineam? patiar? fruitur ne ribaldus sic bontate mea? quid non pro pace meorum 455 cittadinorum tolero, postquam improbus iste urbis in excidium novus ut Catilina pependit? Nostra illum, o patres, patientia longa ribaldum fecit, ut in ladris non sit ladronior alter. Quid me vosque simul bertezat, soiat, agabbat? 460 Ad quam deveniet sua tandem audacia finem? non illum facies vestrae gravitudinis ulla, maiestasque mei removent, non guardia noctis, non sbirri, zaffique fori, non mille diavoi spaventant, tanta est hominis petulantia ladri. 465 An sentit coelo, terrae, baratroque patere iam caedes gladiosque suos? sic contrahit omnem, quae sassinorum semper fuit arca, Cipadam, ut cives plebemque meam gens illa trucidet? illa, inquam, gens nata urbem destrugere nostram? 470 quis, rogo, frustatur nostrae sub iure cadreghae? quis ve tenaiatur, mediaque in fronte brusatur, berlinaeque ovos sentit, forchaeve cavestrum? nonne comes Baldi, nonne impia razza Cipadae? Doctoratur ibi robbandi vulgus in arte, 475 estque scholarorum Baldo data cura magistro. Hinc docti iuvenes sub praeceptore perito blasphemare Deum primis didicere parolis; mox sibi per boscos ladri domicilia cercant, expediuntque manus furtis, stradasque traversant, 480 assaltantque homines, amazzant, inque paludes spoiatos buttant mortos, pascuntque ranocchios. Dum simul hi properant, squadraque serantur in una, mille vides roncas malaguzzas, mille zanettas, spuntones, piccas, alebaldas et giavarinas. 485 Dantque focum schioppis tuf taf sborrante balotta, semper habent multo barbazzas pulvere bruttas, semper habent oculos scura sub fronte fogatos, non guardant unquam dritto cum lumine quemquam, sed guardant in qua dinaros parte gubernes, 490 sive feras tascha saionis, sive braghettae. Protinus ad cifolum cognoscunt esse propinquum mercadantem aliquem, cui robbas tollere debent, spoiatumque braga linquant, ipsaque camisa. Praesidet his noster Baldus, rex Baldus, ab ipso 495 tot mala dependent; Baldo cessante, quid ultra mercator timeat? quid gens peregrina? quid urbs haec? ad caput, o patres, est ad caput omnis habenda sollicitudo quidem, quod mozzet spada rasonis. Membra nihil possunt, cum spallis testa levatur; 500 frange caput serpae, non amplius illa menazzat. Dixit et ingentem premit alto in pectore sdegnum. Confremuere omnes, aut quae contraria Baldo pars erat, aut vafri quos longa oratio regis

spinserat in coleram, tollentesque ora manusque 505 iustitiam clamant:—
Quid adhuc mala bestia vivit? quid nisi iacturas, homicidia, furta, rapinas, o
rex, a ladro poterit sperarier unquam? picchentur fures, brusetur terra
Cipadae, ipseque squartatus reliquis exempla ribaldis 510 praestet,
amorborator coeli, terraeque, marisque. Tum vero ingemuit strictis pars altera
buccis, compescens digito, Gaioffo adstante, labellum. Hic Sordellus adest,
quo non audentior alter iustitiae in partes et linguae et robore spadae. 515
Omnium ut aspexit vultus firmarier in se, stat morulam, dehinc quantus erat
de sede levatus apparet, solvitque ingentem ad dicere linguam: —Inclyte
rex, regisque viri, vosque urbis honorem guardantes proceres, quamvis
locus iste soluta 520 labra petat, laxisque velit sine vindice linguas,
attamen, aut iure hoc, aut quadam lege rasonis, quam natura docet, ne me
angat culpa tacendi, incipiam. Baldi animum, Baldique valorem, Baldi
consilium novi a puerilibus annis. 525 Ingenium est homini, quum prima
aetate tenellus morbezat, se se vitiorum inferre camino, si sine cozzono
fuerit nullaque cavezza huc illuc ruerit, fert ut sfrenata voluptas. At puer
ingenuus, quamvis retinacula brenae 530 nesciat, illecebras seguitans, si
forte virum quem maturum semel audierit, leviterque monentem principio,
ne virga nimis tenerina, potenti contrectata manu, media spezzetur in opra,
deposita sensim patitur feritate doceri, 535 seque hominem monstrat, quem
humana modestia tantum retrahit a vitio, iurisque in glutine firmat.
Cernimus indomitos plaustro succumbere tauros, quorum duriciem removet
destrezza biolchi, semper idem furiaret equus domitore carente, 540 nec
venit ad pugnum sparaverius absque polastro. Sic Baldus iuvenis claro de
scemate natus. At plures video de vobis torzere testam, nasutosque mihi
oranti deducere nasos. Sat bene nunc vestri pensiria nosco magonis, 545
quare nolo meas ventis gittare parolas. Quam doleo quod longa bovi palearia
vecchio iam mihi nunc pendent, quam quod mihi bolsa cavalla est. Non
animus, fateor, mancant, sed forza volavit.— Sic ait, et surgens rediit
furibundus acasam, 550 inque tribus giornis nimio langore morivit. Aut
(veluti exorta est suspicio) fraude Gaioffi exitiale bibit, medico porgente,
venenum. Iamque reposemus pocum, mea Gosa, priusquam briga sequens
faciat nobis sudare camisam.

LIBER QUINTUS

Iamque iterum savios homines rex ipse dunarat, conseium facitur tacito
cantone palazzi, et parlamentum stricto iuramine factum est: prendere si
possunt vel vi vel fraude guererum. 5 Non vilem curant sbirrorum mittere
zurmam, namque sciunt, certumque tenent, ac saepe provarant quod tribus
in colpis illos taiabat apezzi. Quid statuunt igitur? mestralum praetor acattat
ex illis unum, qui pro mercede quatrini 10 cum schena obstaret bastonibus
et stafilatis. Hic eat et Baldum retrovet, lettramque senati porrigat, ut vista
cito maiestate sigilli, quo tam iustitiae quam libertatis imago est, credat et
in ragnam tandem moschetta trabucchet. 15 Mestralus, cui nomen erat
Spingarda, dobarat se totum veluti staffetta dobarier usat: testa capelletto
tegitur, scoriada paratur, feltricusque brevis recamatur aposta lavacchio.
Cornettus lateri dextro, tascazza sinistro 20 pendet, et in magra chiuccia
celer ille galoppat. Saepe tamen pensans quo se menchionus arisgat, filat
subtilis, tremolantes fabricat et iam pentitus vellet tantam refudasse paciam,
cum bene cognorit, bene cum provaverit olim 25 quam saccenta manus
Baldi scusire zupones. En procul hunc videt interea, qui allhora tenebat
forte canem lasso, nasantibus undique bracchis, cumque suis sociis,
Falchetto, Cingare et altris nunc leporem smacchiat, nunc vulpem stanat, et
ancum 30 dentiferos speto cingiales saepe sbudellat. Iamque timens
Spingarda bragas compleverat omnes, se tamen innanimat, toccans sperone
iumentam. Baldus eum videt et cupidus novitatis atrigat. Seque parat Cingar
propter robbare cavallum. 35 Ille arrivatus balzat de arzone redosso, datque
manum taschae, lettram de millibus altris excavat, et basans cerae de more

sigillum dat Baldo, fingitque sequi mox velle caminum. Baldus ait:—Quae te tam grandis fretta balestrat? 40 imo bibe un trattum, nec non refresca cavallum.— Respondet:—Iubeor tribus horis esse Milano. Signoria tamen legat omnem vestra tenorem; expectabo pocum, si vultis forte coellum.— — Fac ita—Baldus ait, comites facit inde dabandam, 45 scritta quibus legitur tali infucata colore: «Salve nostrae urbis spes tota et sola, barone. Nuper avisamur (post «nuper», «nunc et adessum») patribus a venetis, saviisque a gente Samarchi, qualiter in puncto disdocto mille todescos 50 Can Mastinus habet, furibundus malque tyrannus, aut mazzare homines et asaccum mittere terras, aut guastare casas et in agris urere spigas. Et quia soccorum nostra de gente Samarco multoties dedimus, donec Verona piata est, 55 in qua Mastinus de Schalis sceptrum tenebat, in nos ille omnem coleram sfogare parecchiat. Banderas ottanta menat (Deus omnia voltet), forsitan ad saccum nos ibimus ante trigornos. Conseium factum est, gentes armare bisognat, 60 teque capitanium legimus, Sordellus ad ipsam te provat impresam, vel sit fornire bisognus moenia bombardis, grossis bastionibus atque tollere trinceris, vel protinus ire Bolognam, deque hologna, deque omni gente Romagna 65 ducere soldados, quorum tibi nota prodezza est. Hoc tamen esse placet secretum, namque spiones arte spionandi mancant si arcana facienda est. Ad nos ergo statim, vista praesente, venito, sed solus, factumque tace, nullique palesa». 70 Corripit in facie prima maravilia Baldum, stansque nihil parlat, testam gratat, omnia versat. Cingar, scaltrito vulpone cativior omni, protinus ingannum dubitat, pensatque magagnam. Spingardae aspectum ficcato lumine guardat. 75 Mox ait:—Hem dic tu, quid nunc tractatur in urbe? quid facitur?—Spingarda, tegens ficto ore paupam, talia respondet:—Noster movet arma Pregaius, ad furiamque datur multis paga fantibus una, castellum Goyti iam sbombardare frequentant, 80 ut fors audistis magnos stamantina ribombos. De ripa Trenti gens haec ubriaga calavit, celsaque passarunt montis fastigia Baldi, nodavere lagum, tandem venere Saloium, pars ibi smontavit naves, pars mansit in undis. 85 Terra coverta armis, lacus, urbes, monsque, palusque. Hinc pedites sex mille brusant quaecumque trovantur. Inde lagum Gardae nullo prohibente traversant, implerunt barcas, implerunt sandala, burchios, contrastumque illis non fecit rocca Malherbae, 90 quae sbombardando sibi circum circa tavanos discazzare potest, at nunc poltrona badavit, atque aliam trepidans se fingit habere facendam; cumque todescorum potuisset frangere classem, in saccum tenuit testam panzamque gratavit. 95 Sirmio se bassum quacchiavit, more quaiotti, quando sparaverii sentit strepitare sonaios; et quamvis habeat grossos haec insula scoios, hanc tamen effecit vilis cagarella gaioffam. Nilque Desenzanus, nil Revoltella tiravit, 100 nil mantovani mater Pescheria Menzi. Artelaria stetit rocchae ruginenta Monighae, nec cum bellaci bravavit gente Padenghi, moeniaque antiqui fundo tremuere Lonati; at Solpharinus super altum briccola montem 105 contrastare volens audax fraschetta todeschis, pentivit, meritasque dedit temeraria poenas. Saxa comenzavit villanica turba deorsum mittere, ne sursum gens lanzchinecca saliret. Per filum spadae tandem andavere tapini, 110 et veluti sulphur flammis rocca illa piavit, quam Solpharinum merito chiamabimus ancum, nam solpharini de more incensa brusavit, et fuit ad magnam campagnam grande faloium. Inclyta non minimam fecit Capriana movestam, 115 Volta bonae sumpsit vernazzae trenta barillas, quas imbriagandos mandavit contra todescos, hac ve bonazzavit furiam maris arte todeschi. Urbs tamen ipsa Godi, Sordello adstante gaiardo, non vult omnino squadris concedere passum, 120 sed fornita bonis de fantis, deque vivandis, nocte dieque focum spudat, mollarque corezas. Dixerat, huic Cingar soghigno parlat amaro: —Ah quam falsorum male scit menzogna copriri!— Mox inquit Baldo:—Ne vadas, crede, gabaris, 125 tendunt, ne dubita, tendunt hi retia moschis.— Fracassus, taians sermonem Cingar, alzat testonem, coleramque foras ita pectore buttat: —O Cingar, Cingar, moschones retia passant. Quae mora? nunc omnes, nunc nunc andemus in urbem, 130 si sua multipedes texunt laqueamina ragni, more tavanorum per forza forabimus illa.— Hic Baldus, quem nulla unquam formido retentat, non tenet in tempus stafettam.—Vade Milanum, vade—inquit,—Sforzamque mea de parte saluta.— 135 Mox parlat sociis:—Rogo vos, remanete, nec unus audeat e vobis (si Baldi optatis honorem) hanc intrare urbem, vel nunc vel usque domanum. Solus eo, ut

solus peream, si trador ab ipsis.— Ast illi obsistunt monitis, precibusque repugnant. 140 —Ite—ait,—ite viam, de me nec habete pauram.— His dictis remanent omnes, it Baldus ad urbem. Sbirrorum interea squadronem barba Tognazzus ante parecchiarat, certo cantone seratum, qui stat cum ronchis, spontonibus atque balestris, 145 bastantes animo cuncti, stantesque parati more valenthominum Baldum azzaffare dedretum. Horum Tognazzus capitanius extat, et omnes bravus amaëstrat quali se se ordine conzent; saepeque dicebat:—Nihil, horsu, timete, gaiardi. 150 Hic tu stabis, et hic tu, sed tu sta illic et illoc, dummodo me voscum sentitis, este valenti. Ille ero qui faciet cum Baldo primus asaltum.— Sic ait, et totum pensat sibi subdere mundum. Iamque propinquabat praesentia magna baronis, 155 contremuere omnes procul adventante guerero. Solus it, exiguo tantum seguitante pagetto. Iamque salit magni scalinos mille palazzi, ingrediturque salam multa de gente capacem. Rumor ibi strepitusque sonans assordat orecchias, 160 namque facendarum tota illuc massa dunatur. Turba nodarorum tercentos plurima bancos occupat, inchiostro spegazzans rismata cartae, accusas illudque suum crudele «citetur» exercent, borsasque vodant menchionibus illis, 165 qui costionantes iam sperant vincere litem, nec tamen illa febris speranzae terminat unquam. Hic per diversas tractantur multa brigatas; ostos, iudaeos, tractos per forza vilanos, sbirros, sensaros, daciaros, nobiliumque 170 sollicitatores, rofianos atque bagassas. Iudicis attorum calcatur sedia turbis. Causidici summum schiappant cridore solarum, nil nisi Iasones, Imolas, et Bartola, Porcos, in colera memorant, verbisque forantur aguzzis, 175 mille vilanias sibi dicunt absque riguardo, sed non sunt dardi, non archibusa parolae, nam plus quam maium post verba fiuntur amici, inque vicem lautae donant convivium coenae. Mestrales currunt villanis tollere pegnos, 180 et bastonatas pro pignore saepe riportant. Villani positis zappis damatina videntur cum scartabellis totam cercare piazzam. Is dedit accusam, citat ille, prenditur iste. Sforzantur pochis bursas vodare baiocchis: 185 sin autem sborsant subita praesone ficantur. Hic nihil attendunt bursalem praeter ad escam. Omnes urget enim sfrenata libido guadagni. Baldus adest, animosa cui persona Rinaldi splenduit et totum fecit crollare palazzum. 190 Viderat armatis plenam soldatibus urbem, vel se deceptum propter trapolare paratam, vel per se factum capitani forte regendam. Interius dubitat, sibi saepeque guardat atornum. Heu quia sunt guerrae tradimenta nociva maëstro 195 qui sternit squadras uno certamine fusas, illum fraude tamen solus traditorus achiappat. Sic leo, qui porcos, ursosve superbus adentat, interdum parvo donolinae dente necatur. Stabat homo latitans post grossi terga pilastri, 200 Baldumque observans calcabat pectore fiatum, nam prius orditam sic tramam praetor habebat, atque beberazzum sat grande sponderat illi. Vix ergo Baldus portam transiverat omnem, ecce in didellis post tergum traditor ibat, 205 ut fur nocte solet feltrinibus ire solettis; dico pedum summis digitibus andabat in uno groppetto, et cauta dum Baldi mente sinistrum gallonem passat, manicum videt ensis apertum, productumque foras griffis satis esse paratum. 210 Trat citus ergo manum, nihil advertente barono; et quali soricum prestezza gattus adungiat, tali corripuit spadam de cortice fodri. At ventura brevis semper traditoris habetur, non abit in longos falsorum gratia giornos. 215 Ipse viam fugiens, oneratus munere tanto, dum pensat nullum spallis instare travaium, ecce rapit cursum Baldus, iungitque ribaldum, cui tanta furia tirat in culamine calcem ut miser ille, volans per apertam forte fenestram, 220 non minus ad centum passus tommavit ab alto, atque super smaltum se fecit more fritadae. Sed tamen haec Baldo fuit utilis onta pochinum, qui pariter sbirrum, pariter quoque perdidit ensem. Tum quidam sbricchettus adest, nudansque fachinum, 225 assaltare audet tantum frascchetta valorem. Baldus at indretum saltans, celer inde sotintrans, huic tali pugno dextram colpivit orecchiam, quod dentes ab utraque omnes cecidere ganassa, illeque stramazans rupit sibi marmore testam. 230 Tunc et alhora susum bravosa canaia levatur, scopertae insidiae apparent, stratagema palesum est, sbraiat:—Day day, pia, paraque, guarda, retina, ad vischium cornacchia vetus iam denique presa est, incidit in trapolam toppus, sta salde, cavester, 235 sta quia te volumus ceu ladrum stringere ferro.— Sic smergolantes Baldo calcantur adossum cum stanghis, trusis, bastonibus atque tracagnis. Infelix Baldus nullum sibi cernit aiuttum, nec

tenet almancum solettam forte bachettam, 240 et bastonatas multas relevabat ab illis. Verum, ut cumque potest, saltans hinc inde repugnat, terribilesque menat, dum balzat in aëra, goffos, sanguineamque bavam rabiato spargit ab ore. Iamque nodarorum bancos subverterat omnes, 245 spezzaratque caput multis, calamaria trando. Tognazzus, qui iam strepito drizzarat uditam, ecce salae portam sbirris seguitantibus intrat. Protinus hic spadae sfodrantur mille guainis, quae intornum Baldo subiant, faciuntque seraium. 250 Ille sed extrorsum balzo se liberat uno. Squarcinam Tognazzus habet, qui primus arivat, primus et assultat Baldum sic ore cridando: —Sta saldus, es nunc ubi tu non esse putabas, sis mihi praesonus, latro, sta, dico, ribalde. 255 Rende mihi te te, quid adhuc mala bestia bravas? rende mihi te te; si non, tibi tiro stocadam.— Baldus, id ascoltans, nigrum spuit ore venenum, atque indignato rosegat sub pectore stizzam. Se cuidam interea canevaro tirat apressum, 260 quem sbalorditum stravaccat pondere pugni, deque eius manibus mazzam de robore scarpata, qua se cognoscens tutum satis, illico saltat, cumque manu laeva calcans in fronte celatam, secretamque illam, quam finam bretta tegebat, 265 trambaiumque alia stringens, spumamque biassans, illis moscones coepit scazzare datorum: paulatim forti se se in cantone securat. Ut facit a multis si quando grangifer orsus cerchiatur canibus corsis, hominumque zanettis, 270 protinus angulei portum cantonis adocchiat, quem per forza tenens unguas ibi drittus aguzzas vibrat, et hac foggia non scantonabitur unquam; sic facit armorum pratighissimus ille guererus, quem tamen ut carichis schioppettis atque balestris 275 mirantes longe potuissent sternere mortum, sed vivum in manibus vult illum omnino Potestas, mortibus ut centum cruciet sub turre Predellae. Tognazzus cridat:—Quid adhuc, manigolde, superbis? en habet hormaium te forchae lazzus acoltum. 280 Non te Fracassi forzae, non Cingaribus artes altoriant, non cuncta tuae possanza geniae.— Sic ait, atque menat toto conamine dagam, ut non scarpasset pulicis de corpore vitam. Hanc bastone tamen Baldus reparando ributtat. 285 Replicat ille furens mandrittos manque roversos, sed Baldus, scrimam qui doctor in arte docebat, dum Tognazzus eum sic sic agitare frequentat, lassavit magnum solido bastone roversum, centumque in pezzos squarcinula rotta volavit, 290 qua propter voltat scapolas Tognazzus, at ille spolverizat ei gobbam pistante tracagno. Smergolat ille cridans:—Heu, me succurrite prestum, oy mea testa, meae spallae, mea schena gratatur.— At magis in colera Baldus sine lege marazzat, 295 attenditque nihil praeter chioccare Tognazzum, qui fugit et longam dum vult descendere scalam illico dat Baldus gobbuto in tergore calzum, quo ruit ad primum scalae miser ille scalinum, ac usque in fundum rigolavit more borellae, 300 quo saltu rupit maiorem pectore costam. Sed ne scamparet Baldus, gens tota sequebat, cui se convertens iam iam bussare duabus affrettat manibus; ceu quando tempore caldi ad boccam tollens villanus saepe botazzum 305 nervosos menat brazzos, factusque gaiardus de paleis saltare facit frumenta tridatis. Spezzat ibi spallas, cervellos, brachia, gambas, hastarumque facit truncos volitare per altas pallazzi tavolas tich tach resonante tracagno. 310 In mezum turbae saltat, ferit, urtat, aterrat, volgitur intornum sicut rota tunda molini. Grandior at solito populi squadronus arivat, dardorumque iacit sylvam, neque cessat in ipsum tela disarmatum multo vibrare tumultu. 315 Heu quae esse potest virtus in corpore stracco? scampani iam poca illi speranza dabatur, mens invicta tamen nullo quantumque tremendo mortis spaventu cascat, modo vita gitetur propter honorevolas aeterna laude facendas. 320 Est proprium ladri merito dare colla soghetto, est barcaroli affogari et pascere tencas, est mercadanti post borsam tradere vitam, est praelatorum trito diamante necari, est furfantorum fieri pastura pedocchis, 325 sic quoque soldati decus est, generosaque phama, non ludo aut vino aut bruttis marcire putanis, sed per mille picas, seu guerris, sive baruffis, centum, si tot habet, vitas dare propter honorem. En quoque Baldus habet lancis, spadisque foratum 330 corpus, et ad guisam fontanae vulnera flumen spizzant sanguineum, quo sparso lena fiaccos destituit nervos, atque ut candela brusando paulatim ad viridum tandem arrivata stuatur. Pur quoties menat stangam, disquistilat unum, 335 interdumque duos homines, non dico bocalos, atque super mortos moribundos mille roversat. Sex horas et plus guerra durarat in illa, quem magis atque magis virtus animositer urget. Diffugiunt omnes bastoni

denique sorbas, 340 atque canes multos post terga videntur habere. Mirum quod brazzi tam duri forza pur ancum servarit solidum, quo fit contesa, travellum; sed veluti troppo spezzatur corda tiratu, sic nimiae tandem succumbit stanga fadighae. 345 Dum fortis barro super altae culmina testae percutit ingentem magno conamine bravum, illum smaccavit tenerellae more cagiadae, verum truncones in centum mazza volavit. Quo facto gens tota ruit, se calcat, et illum 350 iamque disarmatum, iamque omni parte feritum, azzaffare volunt, trant sogas, trantque cadenas, multiplicesque illi summittunt fraude viluppos. Rex urget, multique patres de gente senati dant animum zaffis, conclamant:—Prendite vivum 355 vivus servetur, fichetur carcere vivus, vivus squartetur, brusetur denique vivus.— Ille sed in vultu pro stizza caldus avampat, nilque aliud tendit, nec ad altrum sensus adocchiat, quam nunc dente sogas, nunc ongis rumpere lazzos, 360 quos infinitos sibi circum tendere cernit. Denique per gambam chiappatur; quaque manera merscalchi studiant multo sudore cavallum terribilem morsu, calzisque, butare roversum, atque inter se se manibus dant vincula gentes, 365 illeque stravoltus cadit, undique firme ligatus, nec valet ulterius calzos agitare superbus, sic Baldus capitur; primum cum fraude per unam de retro plantam, perque altram praestius, inde dantur centum humeris, brazzis, pedibusque cadenae, 370 cum quibus a collo calcagnos usque ligatur. Heu Balde infelix, heu lux invicta baronum, te ne illum tanti caricatum pondere ferri? stas ve instar pegorae, quando sibi lana tosatur? Et tu, quae primum sborrasti ventre poëtam, 375 Mantua, sic demens, sic grossolana fuisti, donaque nec nosti tibi quae gyramina coeli dant crebro, ut valeas urbs altera Roma vocari? Te stessam fallis, te stessam, Mantua damnas, tuque tibi stessae grandis menchiona fuisti. 380 Te ne decus guerrae, stendardum nobile Martis, Baldum ferre tua sic sic a gente ligari? sic ve cathenari et nulla pietate feriri? At veniet tempus, veniet cito, crede Cocaio, quum generosa domus, totum cantata per orbem, 385 sanguine caesarico veniens Gonzaga, domabit gentem Gaioffam, natam consumere panem, ac de te Arlottam poterit scazzare canaiam, altras constituet leges, aliosque statutos, inque tuo gremio renovabitur altera proles, 390 proles gentilis, cortesa, unita sub uno principe Francesco, qui lanza gaiarda vocetur, qui faciat sensu, forzaque tremare terenum, millibus et guerris centos acquistet honores. Hic doctus solidam super omnia rumpere lanzam, 395 doctus et ad stochum, mazzamque, et fulmina spadae, doctus equos manegiare leves, Spagnaequae vilanos, doctus ad impresam rapidarum bombardarum. Razza cavallorum quantum sit brava suorum Roma scit, atque simul Florentia, Parma, Bologna, 400 innumeraeque urbes, palii quae praemia donant. Mantua praeclaros pariet tunc nostra guereros, alios Orlandos armis, sensuque Catones. Inde Cocaiorum surgat casa bassa meorum, bassa quidem cuppis, sed rebus maxima gestis. 405 Apparent nostrae signalia vecchia fameiae scilicet in chartis, in muris, inque sepulchris: targa Folengazzi centum sbusata feritis pendet adhuc muro, nec non de banca balester, quem Nicolaus ei Picininus munere misit, 410 cum Curtatonis sub moenibus ipse gaiardus solus aterravit Gattam per forza Melatam, qui ante pivam sacchi padovani sceptra tenebat. Sed quid avantandum? toto Pizzanfara mundo menchionatus habet guerris quod habere bisognat. 415 Me quoque, nec dubito, portabit phama per orbem, proque suo crescet plus magna Cipada Cocaio. Sed de proposito paulatim Gosa trabuccat, dumque facit panem, retrovat fecisse fugazzam. Gosa, redi, quo nam sine me imbriaga tiraris? 420 Urbs sotosora diu fuerat voltata per illum rumorem, populusque ruit, plebisque canaia, nescit enim causam trepidansque caminat in armis. At zaffi interea Baldum superasse bravezant, antequae signores illum duxere ligatum. 425 Tunc Gaioffus ait:—Male sis, giotone, rivatus. Quantis cum cordis navis zenovesa tiratur, bastarunt appena tuum domitare furorem. En iam tempus adest, quo scottum solvere debes, teque super forcam fas est distendere collum.— 430 Non dare dignatur Baldus responsa tyranno, nec vir magnanimus vult respondere vilano, rodit at internam sdegnato in corde cadenam. Continuo largum buttant sua vulnera guazzum, et nemo poltronus ibi pietate movetur, 435 qui liget almancum vacuas iam sanguine venas, chiamet et alcunum doctum medicare ciroitum. Interea magno redit huc sbraiore Tognazzus, nudus erat testam, sudans, male conzus, et ipsam saepe manu gobbam fregat bastone

gratatum. 440 Smergolat et magno rumpit clamore solarum, supplicat ut nunc nunc dentur castiga ribaldo, sic ve bel et caldus summo balcone pichetur, ut sit norma aliis ladrissimus optima ladris. Hinc omnes risu nimio schiappare videntur, 445 mirantes gobbumque senem, vecchiumque crevatum apparere velut si, quando comoedia fitur, se se intermediis quidquam risibile monstrat. Ille sibi vultum sugat pendente camisa, seque tirans muro schenam fregat instar aselli. 450 Non curat Baldo nimium tamen ire propinquus, quippe timet ne sic vinctus sibi currat adossum. At iubet interea praetor fundamine grossi torrazzi Baldum manicis pedicisque ligari. Sic igitur bassis oculis miser inde menatur, 455 quem circum armorum calcatim sylva coronat nam male securum est illis quod presa tamagni, cotantique hominis moveat sotosora Cipadam, Burbassique omnes populos, gentemque Garoldae. At magis importat, quod maxima possa Fracassi 460 suspecta est, cui tota subest campagna Poletti. Baldus at in centro terrae, culoque diabli, clauditur, et dragmam seu giorni, sive lucernae non habet, ac tanta est angustia carceris, ut non carceris, at putridi videatur forma sepulchri. 465 Vermis ibi, rospusque, sorex, et scorpio se se compagnos illi faciunt, unaque morantur, ragionant una, comedunt et somnia tractant. Iamque gosuta tuam revoca, Valtropia, Musam. Sat fladonorum mihi praestitit illa suorum, 470 satque menestrarum smaltivit panza suarum. Venimus ad finem mangiaminis, omnia pleno ventre governantur, vos ergo lecate scudellas.

LIBER SEXTUS

Surgit ad impresam nunc gaia Comina stupendam: Merlinoque suo venit ecce datura socorsum. Gosa, milanesas peritissima condere trippas, sat Baldi schiattam, sat nascimenta, sat annos 5 et putti et iuvenis primo cantavit ab ovo. Huc, heus, ola, veni mater Bertuzza Gonellae, quae scaltro faceres salsam cativella diabli. Materies tibi Cingar erit satis ampla giotonus: furta, barerias, zardas, genus omne trufarum 10 Cingaribus incipias, cunctisque reconta brigatis. Te rogo per testam coctam cum pelle vedelli, quam Folletto olim sub lecto fraude robasti, dummodo cum fata Morgana solus acenam ire parecchiabat et arosto alzare fiancos: 15 si nostrae quandoque gradat tibi sella mulettae, quum zobiae giornos sub nubibus uncta galoppas, iam cane, dumque canis scaltritas Cingaribus artes, ipse ego sordinam sofians titalora sonabo. Sparpagnatus erat iam toto rumor in orbe, 20 qualiter ad pezzos urbs se mantoana taiabat, ipseque torrazzi fundo cazzatus in imo Baldus erat, nec iam vitae speranza dabatur. Hinc nihil indusiat Fracassus, trottat in urbem, quippe cavare foras vel Baldum carcere sperat, 25 vel spetrare urbem valido per forza tracagno. Providus at Cingar, quo non stipulatio alter, currere post illum satagit, revocatque gigantem. — Ne, rogo, ne vadas—inquit,—sed pensa futurum. Pensa quid in nostram posset travenire malhoram. 30 Iuro tibi, si quam facias sotosora movestam, taiabunt capitis Baldo in praesone borellam, et nostrae imprudens eris unica spinta ruinae. Nam dic, quae speties damni, quae perdita rerum esse queat maior, quam mundi perdere solem? 35 Fac magis, ut ratio conseiat, pone furorem, sume reposamen cordis, tunc omnia vinces, omnia spezzabis valido bastone rasonis. Ne, Fracasse, nega te te summittere nostro parero, nisi non salda ratione trovato. 40 Prende duos tecum socios de gente Cipadae, quos tu saepe trovas inimicos esse paurae, sumite corazzas, longumque plate viaggium, deque zenoveso portu passate marinam, donec arivetis soldani ad regna Gurassi, 45 gens ubi guerrigeras iactat mamalucca fadigas, tenta, fac ve provam per drittum, perque roversum si talem fortasse queas convertere sectam, ad Christi non dico fidem sanctaeque Mariae, sed mage convertas veniant hunc struggere mundum, 50 ut neque tantini restet signale quadrelli. At si forte velint et vos renegare batesmum, cur non? dum nostri fiat vendetta patroni, nos macometani cito deventabimus omnes. Talibus in bandis gestoribus phama tuorum 55 cridat adhuc, quam nulla unquam

vecchiezza nigrabit, tunc cum parthorum magno sub rege Sophino banderalus eras, turcorum contra canaiam. Ast ego fratantum, vel vi vel fraude, cavabo, ne dubita, Baldum; Baldum, sis certus, habebo. 60 I, precor, ac voias Falchettum ducere tecum, Moschinumque simul, quia praticus ille paronus est maris. I, dico, ne dormi, vade, camina.— —Ayme— Fracassus ait,—tolerabo linquere Baldum?— Dixit, et impresam tam grandem fortis abrazzat, 65 nec dubitat se se soldanum posse Gurassum ducere cum toto mamalucchi robore campi. Venerat interea, iussus praetore, Tognazzus Cipadae ad villam, sicut vulpazza pelata, quae, postquam miseris dederat malapasca galinis, 70 quantum trista potest vadit nascosa per umbras, quacchiaque per terram fregat cum corpore panzam. Zambellum tollit, quem secum ducit in urbem, confortans ut iam stet alegrus contra coluium, quem vult omnino squartet, comedatque figatum. 75 Mox docet andando, pedagogi more galanti, quales inchinos moveat, dicat ve parolas, quando favellabit messeros ante saputos: moccatum teneat tunc nasum, perque nientum ardimentum habeat capitis grattare pedocchios. 80 Zambellus nunquam strepitosas viderat urbes, quamvis non multum discostet Manto Cipadam. Qua propter totum paret sibi cernere mundum, quum videt a longe tot mucchios esse casarum. Ad portam Sancti veniunt insemma Georgi, 85 quinque levatores opus est transcendere pontes. Zambellus passat multam non senza fadigam, namque procul cernens tantos fumare caminos, ascoltansque simul de campanilibus altis campanas resonare omnes, dum nubila tronant 90 (tronabant etenim, coelum imbrattante sirocco), se tirat in dretum, dubius si mundus abassum tunc veniat, tanto circum strepitante tonatu. At strassinat eum Tognazzus more vedelli, quando becariam non ille intrare talentat. 95 Iam venit in piazzam, lignoque capuzzat in uno, datque stramazzonem, chioccatque culamine terram. Hunc mirare velut mattum populazzus atrigat. —Cur— Tognazzus ait,—cur tardas ire davantum? Ut video, ad Modenam ursum menare bisognat.— 100 Nil parlat Zambellus, habens pensiria zucchae non gathiata minus, quam rigas carta vogandi. Surgens ille tamen, sguerzis cum passibus ibat, atque caminabat veluti res matta per urbem. Sed stupet esse casas tantas insemma dunatas, 105 tot quoque contradas, tot portas, totque fenestras, totque canes, homines, tot mulos, totque cavallos; dumque susum guardat, nunc urtat, nunc ve trabuccat, urtat in inscontros hominum, per saxa trabuccat, saepeque currentem trigat mirare cavallum, 110 currentesque canes post illum rodere caudam. Parlat Tognazzus:—Quid sic, Zambelle, stupescis? Vidistin similes usquam, tantasque cotalas?— Ille, velut media campagna staret ad ipsum officium zappae, respondet voce gaiarda: 115 —Potta meae matris, quam granda est ista facenda! Doh, Tognazze, precor, me lassa videre pochettum. Tam bellas tezas, tam bellos ipse casottos non vidi, postquam me matris panza cagavit. O quantum foenum, stopiamque fenilibus istis 120 gens logare potest pro grassas pascere vaccas! Quare plus tostum non me, Tognazze, menasti?— Talia dum sbraiat, matronas ecce politas, non proprio bellas splendore sed arte beletti, suspicit in summis stantes guardare fenestris. 125 Hae cito, sentita Zambelli voce cridantis, se se scoprierant, velut est usanza donarum, more galanarum testas buttare deforam, et quoquo strepitu se se affazzare fenestris. Has mirare trigat Zambellus, postea ditum 130 porrigit in susum, pariter quoque smergolat:—Oh oh, angonaia, vides illas, Tognazze, fomennas?— Cui tacite Tognazzus:—Habes num cancar adossum? quid, maruffe, cridas?—Sic dicens prestiter illi donat punzonem costis, subterque fiancum. 135 Urtat at ille magis, ditum magis alzat et i, oh repplicat,—Has bellas cernis, Tognazze, reinas? cur tam sberlucent? stellis incago daverum. Si nostras guardo fomnas, tot guardo padellas.— Tunc cito desperans hinc vecchius desviat illum 140 in contradam aliam, sic bassa voce loquendo: —Claude hanc boccazzam, nisi vis bastone tocari. Nunquid, matte, putas mediis in boschibus esse?— Dixerat atque illum super alta palatia menat. Ante Potestatem tandem Zambellus arivat, 145 quo visto a longe coepit ridere brigata, nam straviatus erat, nam tota mente balordus, coctus sole, niger, squarzatus veste, bisunctus, mostrabatque super foenum dormisse milannos, cui veluti spergol rizzis caviata capillis, 150 festuchisque riget strami, buschisque paiari. Pectinus hanc nunquam raspat, sed striggia bovorum: semper habens tegnam, longasque in crinibus unguas, namque molestatur schiavonibus ille

pedocchis. Portat zacchettum grossi, frustique bisetti, 155 quem dubitas utrum sit drittus, utrumve roversus, fertque canevazzi curtam, strettamque camisam, quam sine savono bis tantum smoiat in anno. Huc igitur veniens coram praetore, tamagnam smaravigliabat circum guardare brigatam. 160 —O codesella—inquit,—quo me, mi barba, tirasti? Non isto plus stare volo, Tognazze, fenilo. Hinc me torna casam, quia me scagaita molestat.— —Quid sbraias?—Tognazzus ait,—quin cernis adessee messorum? vadas, horsu, marzocche, plusoltra. 165 Vallá, quid indusias? cui dico? vallá, diavol. Tocca manum domino, fac chinum, piga ginocchium, dic ve: Bonasera vobis, messere Potestas.— Vult ita Zambellus, verum mal praticus aulae cortesanus erat, cum porcis semper usatus. 170 Accidit ut staret suprema in fronte palazzi scragna Potestatis, veteres dixere cadregam, in qua non sedeeas, nisi montes octo scalinos. Huc it Zambellus, guardat, guardansque, ficatas dum tenet in faciem praetoris semper ochiadas, 175 non alzare pedes memorat, sed fortiter urtat inque gradu primo scapuzzat et ecce roversus cascat, et in schena talem piat ille cadutam, ut pede dischiodet tavolam, culoque fracasset. O puta, si centum schiopparunt pectora risu, 180 si populus strepitans incoepit battere palmas. Se levat in coleram, truncum ve Tognazzus aferrat, quo cum Zambelli spallas spianare volebat, atque super dorsos Galenum ponere boschi. Tunc ait:—An sic sic docui te, siccine formam, 185 materiamque dedi parlandi, brutte cavester? tam cito scordasti quidquid stamatina docebam? nonne maëstravi te grossum, quomodo bellos inchinos facias domino, teneasque netatum hunc nasum, dicasque illi: Bona vita patrone?— 190 Sic ait, atque volens iterum maëstrare gazanum, scilicet inchinum curvo formare ginocchio, en ventosa sibi scoccat deretro coreza. Zambellus voluit tanto discedere bombo, namque colubrinam pensaverat esse crocatam. 195 At quia post crepitem veri nasantur odores: qui nec aquam vitam, qui nec salnitria, qui nec materias alias pro sbombardare trovatas ederat; ast aium, scalognas, porra, cipollas; omnibus extemplo patuit magagna Tognazzi. 200 Tuque medesme puta, si tunc risarola comenzat, si centum nasos tenuit brigata stopatos. Ille facit scusam stringam rupisse galono, omnibus at culpam facies grizzata palesat. Zambellum tamen ille tirat, chiamatque dapocum, 205 chiamat osellazzum, sponsonat, stigat, agrezat, ut coprire suum queat hoc sub cortice scorum. At male Zambellus simili vezzatus in arte, dum praeceptoris seguitat documenta Tognazzi, inchinum fecit tam bellum, tamque legerum, 210 quod cum zenocchio fregit calcante quadrellum. Inde manum porgit, quam brancans ipse Potestas dixit:—Benveniat, magnae laus prima Cipadae.— Mox dextra sentire manu sibi fecit arentum. Ergo suos contare illic se accingit afannos 215 hic novus orator, quo non Ciceronior alter, cui tanta in studiis concessa est copia linguae, quanta patet cum bos sibimet culamina leccat. Patres conscriptos Zambelli oratio movit, imbroccare sciens quidquid suadela rechiedit. 220 At sibi praecipue virtus datur una: quod orans de scala, ut fertur, cadit in cantiria doctor. Dum lamenta facit multo de crimine Baldi, saepe suam dicit vaccam fecisse vedellum, et vult mascherpam signoro mittere caldam. 225 Attamen oscuras dicat licet ille parolas, cuncta bene intendit discretio multa Gaioffi, unde datur contra Baldum sententia tandem, qui stet in aeterno moriturus carceris antro, totam Zambellus robbam de iure gernet. 230 Gobbus at indusians Tognazzus alhora negottam, corripit armatum zafforum protinus agmen, itque Potestatis iussu, patrumque statuto, illas ad saccum Cipadae tradere stanzas, quas sibi devotas Baldus capelazzus habebat. 235 Ipse Gaioffus erat studio cazzatus in uno: scilicet ut postquam Baldum presone cademat, postquam Fracassum certatur abisse gigantem, de fundamento streppet casamenta Cipadae, quae gratat hinc Bressam, quae pectinat inde Cremonam, 240 saepeque Ferraram vodis facit ire besazzis, saepeque Veronam plenis facit ire braghessis. Nec solum terret sua maxima phama Milanum, nec solum Romam, Zenovam, gentemque Samarchi, sed late imperium, populos ac regna Bacani. 245 Cingar id audierat, totum se in tergore stringit, omnia pro Baldo vult mente patire gaiarda; dumque sachezatur, vaditque Cipada botino, huic casa plus mansit barberi netta bacino. Non latet at coram sbirris, coramque Tognazzo 250 comparet, zuratque illis, sagramentat et inquit: non unquam tenuisse ladri consortia Baldi; quamque potest, se se Tognazzo fingit amicum. Denique finito iam sacco, tornat in urbem chors armata, ferens varias in

tergore strazzas, 255 diversumque parans sibi bestiamen avantum. Uxor at interea Baldi, quae Berta vocatur, nuda viro, infelix, vix uno tecta sochino, de Berti poverina casis per forza levata est, nam, velut a patribus sententia fixa dabatur, 260 possessum Zambellus habens possessor habetur. At sfortunatam Cingar non deserit illam, quae male stentaret, vel forte periculus esset, ne supra scragnam, velut usat robba guadagni, ipsa sedens teneat bottegam semper apertam, 265 ni Cingar monitis et re sibi praestet aiuttum. Illa fiolinos lactat vidoëlla gemellos, inque domo patris filat, spesamque guadagnat. Quae tamen in colera nimio saltata dolore buttat humi fusum, vellitque galone conocchiam, 270 stangonemque piat, Zambelli ad tecta galoppat, quem bastonatis tam spessis battere giurat, quam spessis usant villani tundere paiam. Guai, Zambelle, tibi, si te retrovabit acasam! Veh spallis, schenisque tuis: tempesta diablae 275 ecce tibi magnam portat furibunda ruinam. O ventura ingens, quod eras longinquus alhora, sed tua Laena tamen, tua coniunx dico galanta, quae te matturlum gaudebat habere maritum, ut videt in se se bestialem currere Bertam, 280 atque vilanias sibi sic tutavia cridantem, quae vult, quae chiodum ficcat iam battere sellam, postquam nulla datur sors bastonare cavallum, ipsa quoque a fianco destaccat provida roccam. Dico, Laena videns in se properare colaltram, 285 detrahit a laevo costato praesta conocchiam, quam nunc nunc magno stopparum fasce gravarat, dumque illam pensat subito deponere zosum atque foiadarum simul azzaffare canellam, Berta sopravveniens stangam drovare comenzat. 290 Laena carens aliis armis, cito currit ad ignem, cui linum et roccam porgit, focus illico seccam materiam brancans ita flammam tostus avampat, ut cito bombardans murum colubrina fogatur. Berta videns in se magnum crevisse falloium, 295 terga dat, itque viam, scapolat, volat instar oselli, namque fogum contra combattere magna patia est. Altera, quae antiquas offesas mille ricordat, non minus incalzat, tanquam sparaveria quaiam, quam fugit illa, velut smerlum lodoletta sequentem. 300 Laena studet lanam trezzis atacare fogatam, Berta cridat:—Mea chara soror, cugnataque dulcis, parce mihi, me me miseram, perdona sorellae.— Laena cridare sinit, quae nullis victa pregheris mercadantescas plus monstrat semper orecchias. 305 Dextra sfavillantem brasato stamine cannam alta tenet, sed laeva studet, dum curritur, illam prendere seu chiomis, scufia cascante, solutis, seu per guarnellum, vento boffante, levatum. Berta magis rancat, nonnullas iamque favillas 310 schioppezare super coppam sibi sentit apertam, unde caput voltans sofiat pro estinguere pensum, sed nasi cimiola sui scottata bofavit. Hinc duplicat cursum per drittum, perque traversum, non aliter currens quam gatta domestica pocum 315 ad cuius caudam porci vesica tacatur, in qua sunt favae seu tres seu quinque granelli. Illa fugit, sentitque fabas post terga sonantes, quoque magis properat semper seguitatur ab illa vesica, pensatque hominem sibi currere dretum. 320 Tandem perveniens ad quandam Berta masonem, altorium vocitat, vultque altam scandere sepem, contextam stroppis salicum, plenamque rovidis. Utque salita fuit, propter saltare delaium, se se cum socca spinis gathiaivit in illis, 325 stantibus in susum pedibus vilupata remansit, fecit scoperto solem tenebrare quaderno, contraque naturam superavit luna maritum. Non stetit indarnum, sed caldam Laena conocchiam mersit in ecclipsim, qui iam scuraverat orbem. 330 Quando focum sensit coxas bona donna brovantem, victa dolore simul, fumantem supra menestram sopiat, atque altro mollat simul ore corezam, quae potuit vento roccam smorzare gaiardo. Quo facto, intrighis tandem se sbrigmat ab illis, 335 inque pedem saltans, animosior igne stuato, inchinat se se, medium rapit illa quadrellum, contraque cugnatum magno conamine lanzat. Laena tamen saxum leggiadro corpore schivat, medesimumque pians dardeggiait ad unde venivit. 340 Inter eas igitur spinorum macchia manebat, ultra quam se se pedezonto Berta gitavit, hic se brancantes per trezzas unguibus ambae tambussant, mordent, squarzant, sine forbice tosant. Vidi gallinas quandoque, vel ova covantes, 345 vel pullinorum squadras per ubique guidantes, appizzare brigam becchis, graffisque cruentam. Qualiter apparent spennatis undique bustis, dum se beccantes raspis grassantur aguzzis, taliter in finem se Laena et Berta travaiant. 350 Audito tanto strepitu visinanza coriviv, et quasi iam mortas ambas catavere iacentes, quas vecchius Zambo cagnesca pace ligavit. Sic quoque Tognazzus venit huc, venit huc quoque Cingar, atque ribaldellus,

simulans deffendere Laenam, 355 dat tortum Bertae, fictoque furore menazzat, imo levans dextram monstrat dare velle bufettum. Sed Tognazzus eum repiat, repiansque favellat: —Quid facis? o Cingar; quem nam aquistamus honorem nos homines maschii femnas bussare matazzas? 360 Non ne ricordaris quod Doctrinale comandat: «Foeminea in poena est nullum memorabile nomen, poltronam sed habet talis victoria laudem»? Eligo plus tostum combattere contra diablum, quam contra femnas, peiores trenta diablis. 365 Quo magis illius schenas, humerosque tracagnas, illa vilanias in te magis aspra sagittat. Non est ira quidem super huius daemonis iram. Quam si etiam nolens, etiam sine mente nocendi, tantillum laedis, quantillum littera fert «i», 370 littera pro bretta, quantillum sive pedocchius, sive tuam cagat pulichettus supra camisam, oyme, cave sennumque tene scaltriltus acoltum, namque Sinona bifrons, namque illa gnatonam trilinguis, vel panem tavola cum tecum mangiet in una, 375 vel somnum lecto cum tecum prendat in uno, vel stet, vel sedeat, vel eat, vel tordnet acasam, vel patres nostros ad missam curva biasset, cervello semper masinat, sensuque lavorat, lambicat ingenio, distillat corde, misurat 380 quae sunt mente quidem, quae sunt facienda tumultu, quove modo de te miserello, quave manera suscipiat frendens vendettam denique largam. O sfortunati, miseri, pazzique mariti, tradite vulparum gallinas ante governo, 385 ante lupis pegoras, sparaveribus ante quaiottos, quam migolam fidei vestris praestare moieris. Foemina sola potest omnem destrugere terram, tam bene scit frodas animo componere torto. Bronzinum gerit illa caput, quod, quanta Milani 390 artelaria tenet castellum, quanta Ferarae duca parecchiavit per supra perque datornum, non nasi (mihi crede) pilum spetraret ab illo. Cervicosa suum, vel versum vel ve roversum, sicut aristotilans, authenticat illa parerum. 395 Vult sit evangelium quod pensat, quodve favellat. Tota ostinato, mattoque paranda cavallo, qui se fraschuzzam plantat restitus ad omnem. Sed quid ego ad solem candela trado lusorem? sed quid ego ad savium studeo donare saperum? 400 Tu, Cingar, melius nosti, tu saepe provasti quando supervivens, nec adhuc portata diabolo, prima tua uxor te quondam Gnesina domabat. Dic rogo, dic nobis: qua stringas morte tiravit? quandoquidem phama est quod eam de pane cavasti. 405 Sed quo seu ferro, sed quo seu flumine, sed quo seu lazzo moruit, prorsus nescitur, adunca non tibi noiosum sit, Cingar, dicere tutum, dum prohibet nostros festa haec hodierna labores. Incipe; Zambo, sede, vosque omnes, quaeso, sedete. 410 At scozzonatus Cingar, cui tempore lungo ad mentem tota est, et a sennum pleniter omnis ars tacagnariae, sanctae quoque regula Cittae, se se in cervellum retinet, stratagemaque pensat, quo sit ab infido trapolatus forte Tognazzo, 415 ut solet a visco trapolarier oca marina, namque procul dubio vivam soteraverat illam, quam reperit torno fusos componere tortos. Ergo putans factum non ancum esse palesum, hic stetit in puncto iuris, nullaque manera 420 vestit zorneiam zanzarum more legeri, sed magis officio se se gnatonis adaptat. —O—ait,—o dignas semper, Tognazze, parolas consiliatrices, plenas Solomone, tilatas, sentimus de te, de te neque fallimur unquam. 425 Non nisi laudandum est praticonis credere vecchis.— Dixerat, et versum Bertam cito lassat ochiadam, cegnandoque facit scusam, de more cativi, si dixit dignum parlamentum esse Tognazzi, quod sempiternis taitetur marmore seclis, 430 dignum quod lettris doris ut messa notetur, namque senem pazzum cupit his caparare losenghis. Berta, cativerias quae Cingar adnotat omnes, quae quoque non minus est quam Cingar plena magagnis, vertitur ad vecchium, sic dulciter ore locuta: 435 —Barba Tognazze, volat clarissima phama Cipadae de Castelluzzi regnis ad sceptra Moraighae, non virtute mei (volo confessare) mariti, non quod in hoc nostro stet gens paladina tereno, at vestrae largo saviezzae plena tesoro. 440 Sic alias Cipada suo cibato ubere terras, porchettos ut scrova suos, ut cagna catellos. In pede conseio si stat Cipada Tognazzi, conseio pariter rueret Cipada Tognazzi. Attamen hoc uno Reverentia Vestra capuzzat, 445 foemineam quae sic razzam generaliter urtat. Fallitur ah quandoque viri doctrina saputi! Vos consul magnus, vos rex, vos papa Cipadae, cui datur in manibus tam magni brena cavalli et mala sic vestram sotomittit opinio testam? 450 Ah mi barba, nimis qui mangiat denique crepat. Sconsolata quidem domus est, et plena gramezzae, in qua nulla tenet dacattum foemina robbam. Foemina si maschio nunquam concederet illam quam debet portam, mundus

sine gente quid esset? 455 nonne sine asinis et porcis stalla pareret? Non
maschius tolerat pariendo mortis arisgum, it sine pensero natorum, et
coniugis, imo absque sui stessi cura propriaeque fameiae, itque solazzando
ad spassum poltronus, et uxor 460 foemina si fallat quandoque, caditque
supina quae maraveia? Nequit calcagno sistere tondo: qua nil mobilius, qua
nil tenerinius, et qua nil cascabilius terris natura tapavit. Ast homo, qui
reputat se se genus esse provatum, 465 maturumque, gravemque virum,
plenumque rasonis, de cuius larghis egressa est foemina costis, proh Deus!
impresas quas non facit ille gaioffas? Non bos, non asinus, non quaevis
bestia matta, fare quod ipse facit vellet per mille prevendas. 470 Dicite: per
vostramque fidem, mihi dicite verum, de quantis toto ladris piccantur in
orbe, de quantis linguis, aut occhis, de quot orecchis beccariae hominum
faciuntur iure malorum, nunquid in ipsorum numero muliercula sola est?
475 Aut si sunt aliquae, naso numerare potestis. Foemina non, coelum
renegans, chiamansque diablum, noctibus integris stat ludens perdere
scudos, perdere mantellum, camisam, perdere bragam, sive sbaraino, seu
cricca, sive tarocco. 480 Foemina non habitat boscos, non spoiat, amazzat
ladra viandantes, non praticat illa palazzum peiorem boschis, ut robbet,
strazzet, abarret, scortighet orphanulos nudos, viduasque tapinas. Foemina
non cibatur osellazzos carne rapaces, 485 non suppis braccos, non blanco
pane levreros; non quando sentit portam chioccare famatum, strazzosumque
inopem, panisque rogare tochellum: —Vade—ait,—in pacem, nec voias
frangere portam.— Foemina non stuprat pueros, sforzatque puellas, 490 non
dat ad usuram, non scalat nocte fenestras, non facit alchimiam falsam,
tosatque monetam, non seguitans campum quae sunt aliena rapinat. Hae
sunt impresae dignae, sanctaeque facendae, sunt bene gesta viri, cui summa
potentia soli 495 cor sublime dedit, dedit esse, deditque vedutam ingenii,
sennumque gravem, saldumque rasonem. O sine vergogna sfazzati, o lorda
somenza: ite lupi, porcique, canes, asinique, cavalli, namque lupos,
porcosque, canes, asinosque, cavallos, 500 non homines vos dire licet,
formasque rasonis. At si voltamus chartam, bona foemina sola est, quae
stentare domi solet, ac ter mille facendas misterum facit hic ut in una
commodet hora. Dum sternit lectum, saltat brodus extra lavezum, 505
sgnavolat in cuna mammolettus, lacve domandat, rodere vult toccum panis
maiusculus alter, porcellus grugnit, gallus, gallina chechellant, clozzaque
pulcinos studiat diffendere milvo, ad quem scazzandum non est qui
smergolet ay ay. 510 Ac ita mille operas opus est insemma redrizzem: qua
pignata bulit, stizzos tiro praesto dabandam, tunc quoque cum semolis
meschio brotalia porco, mittigo puttellum dans lac, pezzasve cacatas
smerdolo, fanciullum maiorem pane tasento, 515 atque tut an trattum
clamans pronuntio pit pit, currunt galinae solitum beccare granazzum. En
quot ad effectum mandat bona foemina cosas. Quis vestri capitis cerchet,
Tognazze, pedocchios, quis massaricias bruttas lavet atque mudandas, 520
quis tandem spulicare queat damatina camisam? Si vobis nulla est mulier,
vel baila, vel uxor, quis gerat officium pelizzae, scaldaque letti? Ne biasmate
igitur nostram, Tognazze, geniam, nam Bertolinam postquam sepelivimus
illam, 525 illam, quae longo fuit uxor tempore vobis, non est quae teneat vos
bellum, vosque tilatum. Tunc de calcagnis suspirum grande cavavit
Tognazzus, dicens:—Cordoium, Berta, dedisti, cum Bertolinae memorasti
nomen amatae. 530 Cunctas plus tostum voluisssem perdere vaccas, quam
Bertolinam, quae vaccas praestitit omnes. Sunt modo quinque anni,
passarunt forsitan et sex, quod Bertolinam sposavi mense novembro. Ayme,
quis illius costumos dicere posset, 535 stare pares dignos regis, papaeque
moeris? Mille quidem pegoras media beverasset in hora, docta fuit grassos
manibus componere gnoccos, tortas, tortellos, maccum, muliebre polenta.
Non ego scordabo donec mihi vita manebit 540 splendentem manuum
pellem, digitosque galantos. At si narretur tutum, nimis esset afannus,
quando recordor eam totus disnembolor intus, tot bon costumos habuit quot
testa capillos. Cingar vix retinet schioppanti in pectore milzam: 545 —In
verum—dixit,—femnam moruisse cotalam est grandis codesella tuis,
Tognazze, facendis. Nam tua robba, domus vadunt sotosora, quod illa
instrumentorum fuit unica mastra tuorum. Sed moruit; quid te plus oltra
gramire bisognat? 550 Prende aliam, quae te scaldet, bon home, putinam, ne
dubita, quoniam contado stamus in uno, quo genus ad plenum bestiaminis

huius habetur. O utinam semper sit tanta caristia panis, quanta est donnarum per totum copia mundum!— 555 Sic ait, et Bertae cignavit, ut inde recedat, vult quia cum solo solus remanere Tognazzo. Berta cativa sciens quidquid trammatur ab illo accipit inchino reverenti a barba Tognazzo combiatum, occhiadamque illi slanzavit amaram. 560 Tuque, Comina, satis cantasti; Gosa merendam ecce parecchiavit pro te, pro meque modernam. Iam dudum pleno fumat bona suppa cadino.

LIBER SEPTIMUS

Maxima nostrorum sedeat praesentia patrum, qui sese reputant solos mangiasse Minervam, et sunt plus matti quam centum mille cavalli. Ne, rogo, sdegnentur nostram ascoltare Cominam, 5 quae vecchium quendam zurans habuisse maritum, inque capronazzum penitus vertisse zelosum, sic maricondarum scudellis plena comenzat. Cingar, amicitiam Baldi super omnia guardans, totas ingenii sothiezzas ponit acampum, 10 vel sit opus robbam, vel opus sit perdere testam, an queat hunc ipsum duris sferrare cadenis. Fingit amicari volpina fraude Tognazzo, cum quo raggionans longis diversa parolis venerat ad causam Baldi finaliter ipsam, 15 de quo mille malos simulando dire comenzat: qui sit fur, latro, stradarolus, forca, ribaldus, qui sit amazzator gentis, qui mille diablos, mille satanassos portet maledettus adossum, qui centum meritet mortes, vel mille, vel octo 20 millia, vel centum centena miara soghettos. Inde cavestrellus, voltans parlamen in altrum, introit ad factum Bertae, quae priva marito, carceribus chiuso aeternis, cum rebus habendo iam desperatis, iam mortuis, iamque sepultis, 25 vult sibi compagnum lecti accattare novellum. Quo dicto alquantum tacitus manet, inde comenzat: —Sunt arcana mihi, tibi quae, mi barba Tognazze, dire habeo, modo sis mutus, nullique paleses. Est importanzae non pochae impresa cotalis, 30 nec nisi sub groppo confessionis habenda. Zura mihi, quod te possit portare diavol, si minimum cennum praesumas fare de hac re.— —Dic—Tognazzus ait,—promitto, zuro, piabo mille sacramentos, non talia dire neguno.— 35 Cingar suspirat tacitus, mox parlat:—Amicus non est daverum, qui quidquam coelat amico. Semper usanza fuit mecum servire libenter: attamen unde mei siat interessus honoris, omnibus incago respectibus atque guadagnis. 40 Quorsum haec? forte inquis; nam forsitan esse putabor rebus in his, quae sum dicturus barba Tognazzo, sive tabachinus seu qui trucimaniter intrat furtim cantones omnes et acordat amantes. Attamen haec quoniam fieri dritissima possunt; 45 quando quidem sacra matrimonia rite sequantur, nullus ab officio me sancto absterreat isto. Berta, uxor Baldi quondam, nunc solta marito, abrasata tuum cruciatur propter amorem, penseros mihi saepe suos e pectore sgotat. 50 Non tantos crevellus habet fundamine busos, nec quae formaium grattat grattucchia matellum, quantos illa suo fert pro te in ventre forato. Semper te chiamat, semper te smaniat unum, semper suspirat, lagnat, sibi pectora chioccat, 55 atque suum dubitat ne cor, ingrante, refudes. —O mi belle—cridat,—cur non, mi belle Tognazze, scis quod amo et brusor de te, mi belle Tognazze? Mi Narcise, veni, mi mi Ganimelle, camina. Ne me despresies, ne bocca melada refudes.— 60 Sic meschina cridat, nimio tal volta brusoro trasportata ultra proprii confinia senni. Nocte, die pensat de teque, tuoque bochino, quem dolzore quidem pensat superare povinas. Cuius multiplicat sic nervos doia per omnes, 65 ut dicas: Oyme, sborrat tapinella fiatum. Cerco ego de tantis illam distollere brighis, sed sempermaium retrovo fecisse nientum, qua propter de parte sua tibi porto novellam: si dignare velis secum dormire maritus, 70 dummodo secreto fiant sub foedere nozzae.— Cingar aquam pedibus talem dat barba Tognazzi, ut vecchius pazzus magis altus crescat aquatus; nec penses quod tunc in beccum rideat illi, sed tales Cingar despiciat ab ore parolas, 75 ut simul in centum Credos credisset alhora. Quali praestezza tordus se in rete viluppat, sive ad porrectum trat rana golosa boconem, moscaque multipedis gathiatur

compede ragni, tali veschiatur Bertae Tognazzus amore. 80 Qui prius alquantum schenam longare comenzat, atque bavas digitis labro forbire colantes. Mox abbruzzato ter Cingare, terque basato, sic ait:—Esse potest? an me mea Berta maritum appetit? o nihil hac impresa charius esse 85 quippe mihi posset, contentor, cedo, fiat. Illa parangonem de me si fecerit ullum, poltronem dicat Baldum, dicat ve dapocum, desideretque illum, similesque perire maritos. Non pensare susum voiat mea Bertola, Cingar, 90 quod mihi sit modicum gobbae, quod testa capillos profluat alquantos, velut est usanza, canutos; non hos, crede mihi, non hos vecchiezza biancat, non mihi pro senio mancat dens iste davantum, at sunt affanni, mihi quos respublica donat; 95 nam possum giurare tibi, me cancar amazzet, non habeo nisi non annos quaranta duobus. Si tamen illa velit penitus pensare Tognazzum esse ribambitum vecchium, similemque vetusto Mathusalem, quae sit memoret sententia Gonellae: 100 «Forza datur iuveni, vecchio destrezza galanto». Sum bellus, riccus, sum prudens, sumque gaiardus, est quoque grassa mihi possessio, grassaque vallis, vallis non per quam ranarum turba coaxat, non qua zenzalae nascuntur in aëre guasto, 105 auribus et nostris cantant, dicuntque cosinum, ast ibi vina satis, multumque potentia recoio, dulcia, garba, rubras facientia denique galtas; vaccas tres habeo, Cervam, Moramque, Bonelam, quae mihi mascherpas faciunt in tempore quoquo, 110 et sua quatrinos cumulat mihi soccida multos. Non mihi de paia casamentum, deque canellis quos picolus boffare queat per nubila ventus, imo de coctis domus est fabricata quadrellis, cuius colmegna est cuppis coverta novellis, 115 qui sunt ex numero viginti quinque desinae. Tum quidquid zappae, tum quidquid in arte cosinae esse potest, habeo: vingas, rastillia, rascos, marrazzos, rasegas, ficos in aratra gumeros, hinc ve segursellos, manarinos, inde badilos, 120 cum quibus et soleo zoccos spaccare segures, chiodos, martellos, trivilinos, atque trivellas, ferraque segandi, gramolam, misamque farinae, burrattos, descos, sedacia, mille facendas, quas narrare quidem facerem fastidia mondo: 125 haec ad commandum charae sunt omnia Bertae. Doctor aratoria sum menzonatus in arte, doctor et a stalla grassum portare ledamum, omnibus in seris plenas scio mungere vaccas, inque rotam tondam teneros calcare casettos. 130 Non plasentinis malghesibus atque vacaris invideo lactis frescum menare botirum. Herbida prata scio cum falce taiare seganti, scavedagnare agros, fossatis cingere campos, subque iugo drizzare boves usareque manzos. 135 Sunt mihi porcilli tres, virdo vimine facti, inque meo solum cortivo deputo fornum, tota suum solet hic panem infornare Cipada. Sum Tognazzus ego, sum qui conservo Cipadam, sumque Sinagogae princeps, archique vilanus, 140 nil nisi Tognazzus per villas dicitur omnes, nil nisi Tognazzus cunctis de rebus abundat, sum prudens, saviumque caput, sum, dico, Tognazzus. Quae sine conseio magni sunt facta Tognazzi, crede mihi, tandem tandem menchiona troantur; 145 sed quae conseio sunt masticata Tognazzi, crede mihi, bona sunt, nec possunt fallere iotam. Parlat evangelium, cum parlat bocca Tognazzi, sed quid butto viam tempus, dum tanta recordo? Tu, Cingar, nosti, tu scis, tu cuncta provasti. 150 Vade viam, Bertamque trova, cui talia dicas: —Tognazzus mandat tibi tantas, Berta, salutes, quantos in coelo video de sera lusores, quantos cuncta foram buttant boscamina foias, quantas Millanus bene grassas vendit ofellas, 155 quantos per Venetum spendunt cannalia bezzos, quot sanctitates peregrinis Roma palesat, quot vermocanos mandat Valtropia Bressae, quantas tota stryas Piamonti patria brusat, quantas consumant fratrum refetoria tortas, 160 quantos in Napoli gens buttat ubique naranzos, quantos Cipadae piccat provincia ladros, quotve solent guastas spetiari vendere cosas, quot ve ladri zaffi, navaroli, stirpsque gabellae, quotve molinari robbant, ostique rapinant.— 165 Sic totam milzam, sic totam dono coradam, tradoque me stessum Bertae vaccamque Bonelam. Dixerat, et, rursum abbruzzato Cingare, magnum suspiramentum pulmone cavavit ab imo. Cingar promittit toto fare omnia sforzo, 170 ut matrimonium tantum procedat avantum, inde abit impressam, Bertamque trovare caminat. Tognazzus manet hic, in stroppa sistere nescit, spudat supra manus, sursumque tirare brasolas incoepit calzas, stringa mollante, rapatas. 175 Mox digitis cercat buscas subtiliter omnes, tratque foras albam circum collare camisam, saepe manu tastat grisos in vertice tosos, quos flavos amor esse facit parere capillos, foppas crispatae studiat distendere frontis, 180

atque savone facit vultum tirare rapatum, sbercifluos oculos tum Bertae purgat amore, quos per passatos non sledammaverat annos; nasum barbozzo taccatum smerdolat ungis, qui colat et cornu sofiat, porrisque gravatur. 185 Bucca tumet, longaeque cadunt in pectora bavae, quas quandoque boves videas effundere vecchios. Non habet hic alium specchium quo semet adocchiet, quo semet faciat bellum, sed ad albia currit, in quibus est solitus vaccas beberare pienas: 190 hic se specchiat aquis, Narcisi more galanti, hic nasum mento se cernit habere tacatum, atque povinatos oculos similesque brasillo, hic desdentatas se mirat habere ganassas, quae tamen ob nimium formosa videntur amorem. 195 Aptatur capiti mufolenta beretta mazucco, in cuius marzo rosa candida ponitur orlo. Panescum lateri cortellum piccat, habentem de bufali cornu manicum, dotone doratum, cuius stringa ligat pendentem rossa guainam. 200 Praeterea triplici borsam volitante fiocco fertque, bagatinis plenam, levibusque quatrinis. Interea Cingar Bertam simulare comandat, quae bombasinam vestit se protinus albam, seque galantinam faciens, fregat ora biacchis, 205 pectinat et triplici dispositas ordine trezzas, cincinnosque facit ferro crispante fogato. Scufia cui chiomas tremolantis plena covertat, lenzaque per mediam frontem sat commoda quadrat, post haec velamen gialdi subtile coloris 210 imponens humeris super ubera lactea tirat, pectoreque in medio tenet illud gucchia piroli. Iamque aderat festum, quo turba vilana sub ulmo ballat, et ad pivae numerosa sonamina balzat. Venerat huc Cingar, quem Berta apposta sequivit, 215 ballantesque simul stabant mirare vilanos, sed tanto strepitu quod tellus tota tremabat. Hic drittum saltum charam facit ante morosam, ille capriolam netto pirlamine format, ast alius balzo se buttat in aëra tondo, 220 atque alius circum se terque quaterque revoltat. Est qui saepe rotat propter stancare puellam, est qui saepe cridat sbraians:—Sona piva pavanam, fac spingardoium, fac strazzam, fac matarellum, seu mazzacroccam, seu spagnam, sive gaiardam.— 225 Multi, pro nimio stracchi sudore, frequentant vicinas betolas, zainos sine fine tracannant. Multiplicant flatum pifari virtute bocali, quos retridare audis lingua frifolante sonamen. Interea, ut fitur, ballus cessaverat unus, 230 expectant pivae quis danzam chiamet un'altram. Ipsa retornarat muliebris turma sedendum, sugabantque viri fazzas sudore colantes. Cingar habet roncam et largum pugnale dedretum, cagnazzumque facit longo volitante penazzo, 235 et sguardaduras plenas terrore traversat. Protinus in terra calcem ficcaverat hastae, dadossunque simul zaccum de maia cavarat, borsam denariis plenam tirat extra braghettam, ac pifaris soldos dat falsos nescio quantos, 240 nunquam quippe bonam tenuit sua tasca monetam. Inde cavans reverendo bretam, curvansque ginocchium, quae mage galanta est vilanellam primus ataccat, caetera tunc alias brancat zentaia puellas, sed quia corrazzam Cingar spoiarat onustam, 245 inque giuparello levis est, saltatque lezerus, ballarinus habet ballorum praemia semper. Piffaricas danzas non iotam praeterit unam, ireque post ballum bravanti voce comandat. Qualis caprettus, quum sol damatina levatur, 250 primus de stalla borit, matremque relinquens huc illuc guizzat, morbezzat, saltat in altum, talis Cingar erat, qui spoians corpore zaccum tres se se brazzos saltu slanzabat in uno, nunc drittus pirlans, nunc bassus, nuncve levatus; 255 mirabantque alii stupidi, gattumque putabant. Iamque Tognazzus adest, palmas qui appoggiat utrasque gallonis iunctas, gobbam nec habere videtur, distesas portat gambas, supraque tiratum dum vadit, signat vix in sabione pedattas. 260 Mox contra Bertam gambis se plantat apertis, mazzucusque senex mirat, doniatque puellam. Protinus id factum Cingar truffator adocchiat, unde serans oculum guardat saepissime Bertam, atque facit cennum, velut est usanza giotonis. 265 Pratica Berta, prius quae norat Cingaris artes, stat veluti polcella, novo sposanda marito. Attamen ah ladros quandoque levabat ocellos, oreque rididulo sguardos lanzabat aguzzos. Oh pensare potes, quales in corde fasellas, 270 vel sbolzonadas, sentibat allora Tognazzus! Suspirat vecchius, suspiransque, oybo, macagnos spudat maiores mocenighis atque medais. Stat modo supra pedem drittum, modo supra sinistrum, saepe caput grattat, nec statu saldus in uno 275 restat, quin moveat se se ter mille fiatas. —O pissasanguis—secum parlabat,—et oyde siccine, Berta, meum scoraias porca magonem?— Cingar avisarat giottones ante parecchios, qui voiant sguaitare senis movimenta briconi, 280 quisque

videbatur risi mangiasse menestras, sic adeo intantum schioppantur pectora risu, sed non pensat eos pro se grignare Tognazzus, imo plus cignat Bertae, cui Berta recignat: Bertaque dat bertam, bertezans atque bretonans. 285 Dum Cingar ballat, Tognazzo passat avantum, et compagnonem faciens ita parlat orecchiaie: —Quid tardas? tecum vult illa ballare tre horas.— Sic ait, et passat monstrans parlasse nientum. Tunc vecchius non bis fecit sibi dicere cosam, 290 ad Bertam properat, si vult danzare domandat. Illa bochinellum stringens, parvumque musinum, acchinansque caput, porgit fretolosa sinistram. Strictis inde simul palmis ballare comenzant. Tunc magnam subito commovit turba risaiam, 295 claudere sed risum Cingar studet hic, studet illic, nam sic ridendo potuissent rumpere zardam. Cingar hic adsunt compagni quinque bretari: Brunellus, Gambo, Sguerzus, Schiavina, Lafrancus, qui semper verbis homines soiare parantur, 300 soiabant igitur bassa cum voce Tognazzum, sed non tam bassa quin sentiat omnia vecchius. Sguerzus ait:—O quam destrezzam corpore moberat!— Cui Schiavina:—Vides, quam se de schena balanzat!— Respondet Gambo:—Levis est, multumque speditus, 305 iuro Deum quod non saltando rumperet ovum. — Parlat Brunellus:—Mirum, quam saltet in altum, altius ire tamen poterit giupone cavato.— Ad quod respondet Lafrancus:—Rite ricordas, nam sic personam Bertae monstrabit amighae.— 310 Audit Tognazzus quidquid parlatum ab illis, unde magis balzat, magis unde gaiarditer altos fert garlatones, coelumque toccare videtur. Credit evangelium quidquid dixere giotones. Zorneiam subito spoiat, stringasque ralentat, 315 et porgens brazzum Bertae tirare comandat, sicut ab alterius tirare solemus aiuto. Illa gavardinae manicam, manicamque camisae sponte pians, pariterque trahens, simul omnia ducit, omnia convolvit, non advertente Tognazzo. 320 Sed tamen infinem sentit seguitare camisam, et casum reparare volens meschinus homazzus millibus in strazzis testam vilupatus habebat. Sed magis illa tirat, seguitat magis iste tirantem, valdeque sbraiat:—Lassa, codesella, camisam, 325 sit sat per manegam dadossu trare gabanum.— Dumque trahebatur nec se nec conspicit altrum, nam tota in toto gathiatum testa viluppo; semispoiatus erat, quasi nuda culamina monstrat. Cingar, id advertens, properat, stringamque mudandae 330 slazzat, et in tutum nudus tandem ille remansit, atque ad garlettos cascarunt denique strazzae. Tanta repentinam coepit risarola brigatam, ut centos illic Marguttos esse putasses. Ille viam scampare volens sic absque mudandis, 335 vergognaeque suae qualcun cercare covertum, ecce pians cursum stramazum tale piavit, ut tamburrinum cascans sua panza sonaret, namque ad calcagnos bragas vilupatus habebat, sicut stuppa solet polzini nectere gambas. 340 Concurrunt nudum vecchium guardare vilani. —Day day—cridabant,—hay hay que cosa da rider.— Foeminae fazzae partem voltantur in altram, quae tantum buttant vergognam tempore scuro. Ille senatorum primus, consulque Cipadae, 345 ante manus supra borsam nummosque tenebat, retro sculazzatis tavolazzum monstrat apertum. Qua propter vergogna focum smorzavit amoris, omnia vincit amor, sed scornus vincit amorem. In pede iam toltus velociter inde scapinat, 350 non minus in dretum lassans tegumenta bragarum, quam cazzatori linqvit baricocola castor. Non unquam vidi tam praestam currere gattam, culmine tectorum quae summo caschet abassum. Tandem perveniens ubi se coprire dabatur, 355 tanto pro scorno testam grizzatus abassat, tollere non audet frontem, sed talia mutus pensat et alloquitur se stessum sicut un altrum: —O Tognazze senex, quae te desgratia colsit? nonne tuum cernis, pauper meschinule, scornum? 360 Nuper zanzabam, quod foemina quaeque ribalda est, quod deberemus Macometto credere ladro plus quam falsiloquis femnarum credere linguis, et video Bertam me nunc trapolasse putanam. Heu quia pensabam super omnes esse beatus, 365 at sventuratum me tandem turba caleffat. Consiliare alios scio, conseiare meipsum nescio, culpa mihi sola est reputanda bachiocco. Consilium nihil est: hoc si quis negligit uti. Consilium male dat, qui non bene suscipit illud. 370 Me stessum ingannasse pudet, nec amore superchio errorem novi, donec vergogna capellum sustulit, eque meo cascavit maschera vultu. Post damnum pentire valet, mihi crede, negottam. Dum sic vilificat se se, Zambellus arivat, 375 cui proprios reddit pannos, simul inde recedunt. Tres stetit ille dies omnino ascusus ab omni compagna hominum, tamen alto corde cadenam rodit, dispositus se vindicare; nec illa

Cingaris et Bertae sdegnosa iniuria cascat. 380 Ergo hinc cessarat reverentia barba Tognazzi, qui fuerat villa primus reputatus in illa, Cingaris ut melius posset masinare molinus. Haec ego pro specchio vecchiorum scribo Comina, non tamen ad savios dico temeraria canos, 385 a quibus imparat drittum giovenezza caminum, sed vobis parlo rancis vecchisque galosis, quos pueros centum annorum scriptura domandat. Vecchie, quid insanis? quo te tua bestia menat? nonne geris cassam mortorum tergore semper? 390 an quia bertinam fers in cervice peluccam, teque rapraesentas rappata fronte saputum, ac si stet rappis saviezza grisisque cavellis, tempore dadessum iuvenes non rodere cessas, ut rosegare solet mollem tignola velutum? 395 Et quid sbaiaffas? ecquid, podagrose, cigalas? Stare magistratum manibus puerilibus, inquis, quod per inexpertos tractantur seria puttos, quod sibi sbarbati faciunt succrescere barbam, gregnapolaeque fregant molesinas sanguine goltas, 400 ut iam multidies caecis videantur in occhis, ut iam stimentur digni (taiante rasoro) per quos magnifici tandem manegentur honores, supraque primaiaas stetur dare iura cadregas. Hoc tamen invidiae nascit de stercore murmur, 405 namque senes isti, se specchio quando vaghezant, (pro vergogna) pudent carolentam cernere fazzam. Personam beltas non amplius ulla galantat, aurea de argenti facta est caviata colore, bocca pluit bavas, ferro sdentata tenaiae. 410 Semper ab ambabus sordina sonatur orecchis, gutta cadit naso, spudat vecchiaia macagnos, atque carettonis sbolsat de more cavalli. Deque povinatis oculis ad pectora colat sbercia, sed labrum recipit cagatoria nasi. 415 Haec ea specchiantes miseri tristantur, et aspris morsibus invidiae dentrum lacerantur et extra; antiquas memorant festas teneramque iuventam, quando stringati drittis cum passibus ibant, quando fracassabant giostranti pectore lanzas, 420 quando stringebant tundos sperone zanettos, quando saltisono ducebant ordine ballos, quando vaghezabant oculo cignante morosas. Haec eadem vecchius memorans, cruciamina sentit qualia Prometheus baratro cazzatus in imo 425 sentit, osellazzo semper rosegante figatum. O nimis improprium senibus, vecchisque bavatis, pectus amoroso plenum gestare brusoro! Cingar at interea, smacato barba Tognazzo, en quoque amicitiam Zambelli curat habendam, 430 ut quoque Zambellus collum sibi rumpere possit. Hic postquam robbae se viderat esse patronem, in stroppa male stat, nimia sburlante legrezza. Ponere cervellum rebus disponit agendis, parecchiatque casam multis implere richezis. 435 Uxorem chiamat Laenam, sibi tirat apressum, atque basarottum dans illi parlat:— Habemus, ad corpus lanchi, tot quot squaquarare valemus. Non ultra faciet nos Baldus vivere stento. Vis mercantiam pariter faciamus? ad urbem 440 quottidie vadam, multas trafegare facendas. Tu quoque fra tantum roccam, fusumque drovabis. Spero quod in curto veniemus tempore ricchi, nec multam facio stimam si cornua porto, omnia sunt operanda quidem casone guadagni.— 445 Ad quem Laena inquit:—Faciam cuncta ista libenter. An scis quod grosso voluit me battere legno Berta, nec offesam possum smemorare cotalam? Chare marite, meum voias satiare talentum. Fac ut in hanc vaccam penitus vendetta fiat. 450 Nonne cavallus eris, nostrum si linquis honorem?— Respondet Zambellus:—Habes, mea Laena, rasonem; Berta fuit semper nostris contraria spallis, incaghemus ei re vera et ventre pieno.— His dictis magnam tractant insemma facendam, 455 qua fiat Bertae dictu mirabile scornum. Circa quinque horas de lecto nocte levabant, ante ussum Bertae pleno ambo ventre cagabant. Parce mihi, lector, si nunc tibi Musa puzabit. Berta levans strato damatina bonhora catabat 460 lombardas semper sua supra limina quaias. Cingar, habens caudam vulpazzae more pelatam, Zambelli talem cito iudicat esse prodezzam. Quid facit astutus? stomachum sibi fortiter armat, quottidieque illas fezzas in vase repostas 465 servabat, donec fuit urzus stercore plenus. Berta stupescebat, causamque petebat ab illo, at Cingar noscens quod foemina vas sine fundo est semper dicebat:—Cognosces denique causam.— Mox illam tollens completam fecibus urnam, 470 desuper effudit dulci de melle bocalum, ut quod stercus erat mel esse appareat extra. Hanc levat in spalla, tacitusque caminat ad urbem, sed stravestitus, quia toti est cognitus orbi. Dumque ibat, vidit Zambellum; protinus illum 475 advocat, et dicto manifestat nomine se se. — O Zambelle—inquit,—o mi Zambelle galante, expectes, quaeso, non me cognoscere pares. Sum bonus ille tibi compagnus, nomine Cingar, qui tibi

portavit, portat, portabit amorem. 480 Quomodo stas vel tu, vel quomodo stat tua Laena? Tocca manum, certe mihi pares esse gaiardus, atque bonam chieram nobis tua fazza palesat.— —Sum—Zambellus ait,—sat sanus satque gaiardus, est quoque Laena simul sat sana satisque gaiarda. 485 Sed dic, quid portas mastello, Cingar, in illo? Vis, ego te altoriam? somam portabo libenter.— Tunc Cingar, fingens se straccum, dixit:—Aita, istud aita, precor, de spallis ponere pesum.— Zambellus positus manibus discarigat illum, 490 fratantumque rogat quid soio portet in illo. Sed Cingar, frontem nullo sudore madentem dum fazzoletto ficta stracchedine sugat, respondet, tanquam scoprendo arcana sodali: —Vis dicam, Zambelle, tibi, charissime, verum? 495 Quod tibi parebit fors fors ad credere falsum? Vis dicam? nulla est impresa coprenda sodali. Ringratiamento te Berta ringratiat omni, quam tutavia facis mirando munere dignam. Te modo perpetuum pensaverat esse nemigum, 500 attamen ad provam peradessum novit amigum, nam quae supra suam portam de nocte cagasti ecce vides vaso semper stipavit in isto, et nunc spero illi multos acquirere soldos.— Zambellus stupefactus ait:— Codesella, quid inquis? 505 Tu ne meam poteris fezzam spazzare boteghis? Ben buttare viam faceres me infretta mudandas, si quod ego cago credam te vendere posse. Vade, mihi potius vendis vel vendere cercas vessigas, quas non a Cingere compro libenter.— 510 Cingar ait:—Cur non? ah ne straparla fidelem contra tuum socium, magis imo contra parentum. An nescis quod Bertus erat Pannada fradellus Mignotti Zanchi, de quo me medda Catina protulit, atque tuam simul ac insemma sorellam, 515 unde mihi nezza est et ego tibi barba cusino? Sed quid tot baias? saldabit prova facendam.— Sic dicens, brancat spinettum, tratque deforam, qui ficcabatur brentae puzzantis in imo. Ecce tenella foras pertuso exire comenzat 520 materies, nasisque bono blanditur odore. —Sentis—Cingar ait,—aquarosam ambraque canum? An modo vessigas videor tibi vendere vodas?— Zambellus stoppans nasum sbraiare comenzat: —O pissasanguis, quid hoc est? iam stoppa foramen, 525 stoppa busum, Cingar, merda est, nimis (oybo) carognat. Sed quis mazzuccus, quis tam lignamine grosso, qui sborsare voiat tali pro merce nec unum solettum bagarum, falsum, totumque tosatum?» Cui Cingar:—Venias mecum, certaberis hac re, 530 secretum tamen hoc nulli scoprire memento.— Tunc alzans brentam, Zambelli tergore ponit, antequam festinans creppat sub pectore risu. Iam sunt in piazza: mercatus ubique patebat. Cingar Zambellum gestantem pondera fezzae, 535 dissimulans fazzam, speciarum ducit ad unum, ad quem ingrediens, Zambello stante deforam, cautus parlat ei non plus quam quinque parolas: —Vultis apum merdas istas comprare, magister?— Non Zambellus «apum», sed «merdas» dicere sentit, 540 unde stupescebat fieri sic vendita puzzae. Ille statim risit spetiarius turpe vocabol, et qualchedunum cito iudicat esse bufonem, qui sic dicit apum mel merdas esse, caleffans. Tunc primum extremos digitos in mella ficavit, 545 quae super ascondunt dulci sub tegmine stronzos, in boccam ponit, velut est usanza, liquorem, dolcezzam gustat solam nec stercora tangit, unde fidem praestat falso, creditque bugiae. Ergo hic mercatum faciunt, tres ille pesatos 550 atque trabucantes scudos de mille quatrini excavat, hosque tirat Cingar, pocamque tirando esse dolet barrus tanto pro melle monetam. Iamque vodare parat spetiarius Cingaris urzum, quem illi restituat proprioque immittere soio, 555 unde palesari poterat bareria defattum. «Heus tu—Cingar ait,—peradessum desine zerlam. Nunc nunc tornabo, vado comprare cosettas nescio quas modicas, post quas pro vase redibo.— Dixerat, et chiamans Zambellum praestus arancat, 560 ac ita gabbatus spetiarius ille remansit, ac ita vulpones vecchi quandoque trufantur. Hoc meritamente fortunae in rebus acascat, ut qui dinari seu dritte sive roverse pro casia et pilolis pochetinis, proque syroppis, 565 magno tirantur numero, complentque scudellam, ut faciant merdas vitamque cagare brigatam, sic in materia tandem spendantur eadem. Stercus ut acquistat scudos, ita stercora scudi. Magna sed interea Zambellum cura molestat, 570 mercatum penitus vult exercere carognis. Iam complet grandem tali de merce tinazzum. Per quancumque meat stradam, poltronus amorbat. Unde die quodam tulit alto in tergore plenum de pacchiarina mastellum, trottat ad urbem, 575 giungit et in plazzam: caricus se ficcat in omnem bottegam cridans:—Hanc porto ad vendere merdam, an comprare istam vultis? domando doverum. Est bona robba quidem, frescamque

cagavimus ipsam.— Si tantam rident sciochezzam, pensa tu ipse. 580 Sed mala Zambellum poverum ventura guidabat, nam tandem seguitans spetiaram venit ad illum, quem iam scornatum Cingar cativellus habebat. Ille, ubi Zambellum sporco sub pondere vidit, pistellum piperis iecit, stangamque piavit, 585 inde pianinum vadens post terga bonhommi, atque super palmas spudans bastone restricto, percutit heu brentam, magno resonante fracasso. Brenta soluta statim, spezzatis undique circhis, decidit in fascies, hinc stercora tota liquescunt, 590 per faciemque fluunt Zambelli, perque davantum, perque deretro cadit stomachosi broda liquoris. Totus fezza paret, fugit hinc, fugit inde, cridatque: —Oyme meas spallas, mea terga, meosque galones.— Sed speciarus eum non lassat prendere flatum, 595 perseguitat, nunquam ve deest menare tracagnum, nunc istam, nunc illam se cacciat ille botegam, altoriumque petit, sed pulsus ab omnibus ullum non habet aiuttum, stranium quia rendit odorem. Turba puellorum currit: day dayque richiamat, 600 saxa tirant, marzasque ravas, centumque carognas. Currunt Brettari semper treppare parati, matronae testas extendunt supra fenestras, tum barisellus adest zaffis comitantibus et quid et quid hic est rumor tantus, vult scire bravando. 605 Zambellum accusat speciarus ante brigatam, quod sibi vendiderat lorduram melle copertam. Zambellus plorans negat hoc, provat esse bosiam, sbraiat enim, sbraiansque cridat:—Non ille daverum sum, messere, fuit Cingar, fugiforca vocatus, 610 quem voluit tantas praetor squartare fiatas.— Tunc puzzae signale videns cavalerus apertum, prendit Zambellum, brazzis deretro ligatis, communique illum facit in praesone serari. Cingar, ut hoc didicit, subito de more tacagni 615 Laenam Zambelli moieram trovat acasam, quae supra scragnam paiae ingramita sedebat, sustentansque manu guanzam plangebatur amare, namque sui audierat peradessum fata mariti, nec scit partitum, nec scit retrovare modellum, 620 conseium nec habet, per quod de carcere tretur. Cingar singultans intrat sugatque veletta fazzoloque oculos, spudazzo apostamadentes. Monstrat flere sui Zambelli damna sodalis, et confortat eam tamen omni fratris amore, 625 atque parolinas usat plus zuccare dolzas, ut voiat meschina suum cor tradere paci, si sibi consortem robbabit forca picandum, publica quandoquidem totam sit phama per urbem: in Piccardiam Zambellum pergere ladrum. 630 —Me miseram—tunc Laena cridat,—quia mortua casco. Quid nam, Cingar, ais? Zambello forca paratur?— Sic parlans, chioccatque manus, strazzatque caveios, Cingaris altorium supplex marzocca domandat. At Cingar plorans inquit:—Sorelina, quid ultra 635 posse putas a me fieri? speranza niuna est. Passavit iam merla Padum, sua vita soravit. Attamen ut noscas, noscatque lovagna Cipadae, quanti vos faciam, Zambellum, teque, tuosque, ecce tuum sforzabo tibi tornare bonhomum, 640 sed lex difficilis commandat, iusque palazzi: «Carcere nemo tratur, nisi borsa piena vodatur». Pratica Signorum sic est, magis imo ladrorum. Ecce meam borsam dono tibi, doque me ipsum. Zambellum nostrum quam praestius extra cavemus. 645 Tu quoque, si quid habes nummorum, sborsa dinaros, namque tuis, soldisque meis, populique favore, illum (ne dubita) de forchae morte cavabo, quamvis, ut dixi, sit phama quod ille moribit.— Laena, magis credens, geminat meschina dolorem 650 irrumpitque casae portam, reseratque tesorum. Quantos in cophino carlinos invenit, adfert. Cingar eos brancat subito, numeratque nientum, atque suos etiam ramezantes nescio quantos grossettos sborsat, factos in turre Cipadae, 655 quos omnes zurat proprio cum sanguine velle spendere, si possit Zambellum scodere forca. Sic ait, et properans tandem pervenit ad urbem, sponteque bottegam spetiari transit avantum, qui fezzam comprans saiottam prenderat, et qui 660 fecerat hac causa Zambellum carcere chiudi. Ille foras viso confestim Cingere saltat, et seguitans longe sbraiat:—Sta, brutte cavester, sta manigolde, meos dinaros redde, ladrazze. Tu mihi vendisti merdam pro melle, ribalde.— 665 Cingar, qui tantos audit post terga tumultus, praestus ibi multos testes cativellus adunat. —En testate—ait,—auditis? testate, fradelli, iste ladro et barrus puzzam comprasse fatetur non a Zambello; quid carcere clauditur ergo? 670 Sic, traditore, putas hominem trapolare bonhommum? Sic cittadini fenocchium vendere pensas? Sed tua conticui nimium peccata, becazze. Nonne scio certum, nec testibus ipse carebo, te sfalsasse pesas, scarsasque tenere balanzas? 675 Nonne, ribalde, canum stronzos merdamque caprarum pro diaquirone vendis,

pilulisque detribus, proque bonis tristas non cessas vendere robbas? Ecce in pallazzum festino, citaberis illuc, teque para contra testes defendere centum, 680 qui meritant, ut ego, si quid valet ipsa bonorum dabenitas, ad quos omnis credenza quadretur. Ad corpus... sed non volo blastemare, botegam sacchezare tibi faciam, poltrone gaioffe. Siccine te ad costum poveri arricchire putasti?— 685 Sic dum parlabat, multa hic brigata ragunat. Hinc abit ac trottans ficto petit ore palazzum. At cagarola piat spetiarum magnior illa, quam sua saepe facit povero scamonea vilano. Quid faciat nescit, spazzatum se videt esse, 690 ni sibi provideat, reparetque repente ruinam. Staderas nunquam falsas tenuisse recordat, attamen o quantum simili pro errore stopinat! Ast intellectum dedit huic vexatio drittum. Protinus accelerat post schenam Cingaris, ac sic 695 hunc vocat:—Expecta, precor, o compagne, pochinum.— Sed mercadanti facit ultro Cingar orecchias; plus chiamat spetiarus eum: «Tibi dico, fradelle, ola, mane, tantum sex audi, quaeso, parolas.— Tandem se atrigat Cingar, quid vultque rechiedit. 700 Ille pregat, supplexque facit gatamorta:—Quid—inquit,— bon compagne, lucri de me aquistare valebis, si mihi tum robbam facias, tum tollere vitam? Ah per amore Dei, si te fortuna guarentet, ne des accusam tanto pro crimine tantam! 705 Tempore praecipue nostro giornisque dadessum! In quibus, o quantos cum bocchis cernis apertis stare lupos, miseram gentem ingoiare paratos. En aliquod donabo tibi, neque contra vilanum procedam ulterius de stercore melle coverto, 710 imo zuro tibi quod eum de carcere trabo.— Cingar ait:—Certe campasti grande periculum, namque amisisses totam de iure botegam: forsitan et praetor fecisset rumpere collum. Errorem tamen hunc tibi parco, dummodo serves 715 quae modo fecisti promissa, tiresque bonhomum de praesone tuis spensis, ut iura comandant.— —Sum contentus—ait speciarius,—inde bachioccus et mazzuccus homo sborsat vacuatque crumenam. Cingar cuncta piat, medicorum more negantum, 720 praesonemque simul tacito petiere camino, quae communis erat, non quae sit turris in imo. Zambellus, viso confestim Cingare, currit: totus et allegrus venit ad ferrata fenestrae, atque cridans aliquod soccorsum chiedit ab illo. 725 Cingar ait:—Taceas, taceas, dic, matte, pianum, deque bona voia voias nunc esse, quod ipse solus ego nunc nunc hoc te de carcere trabo, denariosque meos non sparo spandere pro te, et iam pagavi multam nunc usque monetam. 730 Hic homo, qui mecum est, qui te battivit atortum, zurabit coram populo fecisse bosias, quum dixit merdas humanas esse hovorum stercora, quae paucis poterat comprare baiocchis. At semper nostrae sunt magna desasia merdae.— 735 Zambellus respondet:—Ego tamen esse pagatus, esse satisfactus vellem de stercore perso, quod sfrantumando mastellum perdidit iste. Dic, Cingar, patiar precii dispendia tanti?— Ad quem Cingar ait:—Talem mihi lassa facendam, 740 quattuor ipse tibi merdae promitto barillos. Iamque vale, propero, nunc nunc exhibis et o tu, o speciare, veni mecum praetoris ad aulam.— Sic abeunt, frappisque suis, chiachiarisque repertis, cuncta provat Cingar, zurat, sacramentaque brancat, 745 nec prius attrigat quam centum mille bosiiis solvat Zambellum propriusque retornet a casam, et nummos quos Laena dedit sua tasca guadagnat, et quos menchioni speciari temma pagavit. Sed iam pro merda stomacatam cerno brigatam, 750 atque mihi nasum Musae tenere stopatum. Parcite si vestras re tanta implevimus aures, nam magis implenda est auris quam bocca, valete.

LIBER OCTAVUS

Iam bona Zambellum riscossum carcere coniunx Laena receptarat, straniis usata carezzis. Quomodo? num basis? laetis num amplexibus? ut mos coniugis est, quando palpat cativella maritum? 5 Absit, sed grosso poverum bastone recepit, atque cosiduras saldavit supra zuponem. Hanc Zambellus habet requiem post carceris usum. Sed tribus exactis mox giornis, Laena maritum disgrossare suum varias vult circa facendas, 10 ut meschina queat

perdutas scodere cosas, namque sibi Cingar borsam tettaverat omnem, hique tapinelli cophinum sine pane catarant. Ergo iubet prudens Zambello Laena tacono, ut properans urbi procazzet vendere vaccam. 15 Haec est illa quidem vaccarum maxima, qua non altra fuit maium toto celebrandior orbe, de qua non modicos habuit Cipada casettos, de qua quottidie magnum caldare pienum lacte cavabatur, nec non urbs tota botiros, 20 mascherpasque suas gustabat tempore quoquo et (sic sic patres dixere nepotibus ante) istam appellavit Bertus Pannada Chiarinam. Denique Zambellus virgam brancavit aguzzam, quam, Calepine, vocas stimulum, Comina, goiolum, 25 et pungens vaccam dicebat:—Vallà, Chiarina.— Inde facit vocem quam nemo scribere posset. Sed quia mercati non impararat abaccum, atque super steccos ignorat scribere contum, ista pro causa praecepit Laena marito: 30 ut vendat vaccam, nec tolcat allora monetam, ast in credenzam, si quis vult tradere quidquam, quidquam in credenzam capiat, tamen omnia fiant testibus adductis; et quisquis comprat ab illo det bolletinum, fidei pro pignore, scriptum, 35 namque die sabato vult ipsa rescodere nummos. —Sic faciam—Zambellus ait,—sta in pace fratantum.— Mox vaccam stimulans—Zais,—inquit—zira, mamao.— Subbiat inde, velut quum menat plaustra biolcus. Cingar id audivit, Berta referente, quid egit? 40 Non stetit abadam, properat, properansque susurrat: —Qui nimis indusiat, caldum non mangiat arostum, et male se allogiat, qui troppum tardus arivat, amisitque bonum tardans limaga boconem.— Talia dum secum meditat, frezzose caminat, 45 et veniens urbem sperat quistare Chiarinam. Ingreditur plenam varia de merce botegam, quam tenet hebraeus, Sadoccum nomine dicunt, qui circuncisus pollebat munere trino, signatusque Deo fuerat, ne incognitus esset, 50 lumine sguerzus erat, pede zoppus, tergore gobbus. Qui centum miseros usurae sfecerat arte. Vestimentorum pendebat copia grandis: cappae, zupones, calzae, variaeque pelandae, zacchetti, socchae, guarnelli, sive camorae. 55 Cingar, deposito pegno, velut usus habetur, sguarnazzam vestit frustam, totamque bisuntam. Inde facit propriam sibi gialdam tradere brettam, et vestes adeo similes giottonus adobbat, quod circoncisum pensasset quisque Sadocchum. 60 Iam rivat in piazzam, baganaius creditur, ecce vacca procul visa est Chiarina, suusque biolcus. Protinus incipiens garletto vadere zoppo, et claudens oculum sguerzo cum lumine dextrum, et fingens gobbam storto gallone caminat, 65 de passu in passu iudaica verba susurrat. Sbraiat Zambellus, quanto sbraiore potebat: —O quis homo vult hanc bellam comprare vedellam?— Cingar, ut ascoltat, vix calcat pectore risam. Hunc tamen incontra veniens, hunc primus afrontat, 70 et stralunatis oculis gambisque retortis, sic ait:—Ipse tuam comprabo, rustice, vaccam. Quid vis? quid montat? solum pete, quaeso, doverum.— Cui Zambellus ait:—Si vis comprare Chiarinam, ecce tibi vendam, nostrum faciamus acordum, 75 nolo peradessum pro ipsa tirare monetam, ast in credenzam mihi da quodcunque talentat, atque manu propria voias mihi fare bolettam, namque die sabato veniet riscodere nummos Laena, tibi reddens cartam pro pignore scriptam.— 80 Respondet Cingar:—Venias, ita nempe pagabo, sed vaccam mena tecum, sic mattus adunca es, qui venis et smemorans lassas deretro Chiarinam?— —Oh—Zambellus ait,—non sum; zais, valla, camina.— Ergo marangonis simul intravere botegam, 85 a quo credenzam Cingar lignaminis emit, in qua tres pisces abscondit nomine barbos, qui barbi tales ovos in corpore gestant, quales si comedas ventramina tota cagabis. Mox piat inchiostrum, multa praesente brigata, 90 scribit in hac forma, hebreorum more roverso: «Zambellus, Berti Pannadae filius olim, vendit iudaeo Sadoccho nomine vaccam, cui dare promittit sabato veniente futuro octo fiorinos Reni, testante Catoio, 95 Bergnaccaque simul, Mengo, pretoque Giarono, in quorum ipse fidem nomen subscribo Sadocchi». Hoc facto pigat cartam, stampatque sigillum, credenzamque simul Zambello mittit adossum, atque casam versus mandat, retinetque Chiarinam. 100 Zambellus sudat, nimium credenza pesabat. Laetus abit, magnumque putat fecisse guadagnum. Cingar ad hebraeum tornat, redditque pelandam, vendit et ulterius sub forma Cingaris illi vaccam Chiarinam, pro qua tirat octo ducatos, 105 nam cito maturum paritura est illa vedellum. Non appena quidem nummos zaffaverat illos, Zambellum nimio credenzae pondere tardum praecedat cursu, truncans per devia stradam. Inde urbem versus

rediens, videt ecce propinquum 110 Zambellum contra venientem, fasce sub ipso valde fadigantem et multo sudore bofantem. Sed labor hic animo nihil est infestus alegro. Cingar praeteriens non illum noscere fingit, sed Zambellus eum cernens sub pondere restat, 115 et vocat:—Heus, Cingar, quo vadis? resta pochinum.— Cingar se voltat:—Quis me vult?—inquit,—oh certe non te cognoram, Zambelle galante, sub ipso credenzae peso; quid nam portatur in illa?— Ad quem Zambellus:—Robbas trafegare bisognat, 120 sum mercadantus, vendo, comproque facendas, tu memorare tamen debes, sensuque tenere quando spopondisti merdae mihi quattuor urnas.— —Ne dubita—dixit Cingar,—promissa dabuntur. Iam non materia quis erit te ricchior ista? 125 Non ego deciperem te, mi Zambelle Panada, quae tibi promisi semel, attendenda memento. An te piccandum modo de praesone cavassem, si, Zambelle, tibi non esset Cingar amicus? Sis certus, quod habes et semper habebis amicum. 130 Sunt haec verba tamen, potuisti cernere provam. Sed dic, quid portas? quae mercantia trovata est?— Ad quem Zambellus:—Pisces credenza piavit, quos mea mangiabit, veluti mangiare talentat, uxor quae praegna est et habet sub ventre putellum, 135 ad quam non ullum lasso mancare bisognum; si non ipse darem quidquid sua voia rechiedit, impregnata quidem se dispregnaret afattum.— Cui Cingar:— Qualem facis, o fratele, bonopram, namque tuae uxori gravidae succurrere debes. 140 Illa cosinandi scusanda est fare laborem, namque abortivum faceret mortumque putinum.— Tunc per «abortivum» putat hunc dixisse «botirum», qua propter Zambellus ait:—Non illa botirum plus faciet, quoniam modo vendita vacca Chiarina est, 145 illam Sadoccus sguerzus compravit adessum. Ast in pace mane, mi Cingar, ad revidendum.— Sic ait, et tandem Cipadae stancus arivat. Sed sua quando casam iunxit, non Laena trovatur, iverat ad gesiam se confessare, vel altrum; 150 et secum portans chiave, chiavaverat ussos, balconesque omnes, ne ladris robba pateret. Sudat Zambellus, somam de tergore ponit, vultque disinandos padella frizere pisces, at nec per portam poterit nec per ve fenestram 155 hic intrare, caput grattat, desperat, adirat. Sed tantum grafiat memorem sibi denique testam, quod reperit foggiamque novam, studiumque galantum intrandi, saliens cum scala tecta palazzi. Ac ibi camisa brazzum smanicavit utrunque, 160 dabandamque ipsos coepit convertere cuppos, ut sibi per busum tecti via larga fiatur. En venit interea, bene confessata Copino, Laena, videtque domum iam totam desuper omni culmine scopertam, tegulasque, trabesque remossos, 165 perque casam totam penetrans guardabat Apollo. Pro dolor! ut cernit tantam bona Laena ruinam, —Ah manigolde—cridat,—boiazzaque, bestia matta, cernere quem possim nunc nunc sibi rumpere collum! Quid, poltrone, cagas? quis te diavolazzus agrezat? 170 O Deus, en quali sposata est Laena marito! Cur potius non sum magno mandata diablo? Sit maladetta dies, in qua mihi mater Agnesa dixit: —Zambellum sumes, o Laena, maritum.— Quid seguitas ancum? sta quietus, brutte ribalde. 175 Non cessas anchora domum scovertere? me me scontentam! descende cito, descende, gaioffe.— Zambellus magnam se sentit habere pauram, iamque tracagnadis schenam disponit usatam. Qui tamen in scala, dum culmine callat ab alto, 180 dicebat supplex:—Perdona, Laena, marito. Fretta cosinandi pisces fare talia suasit.— Illa sed in furia non audit verba tapini, omnibus ut forzis scalam ruzavit in illam, quod plus quam voluit prestum descendit, et aspram 185 inter saxa dedit scala ruinante culadam. —Oyme—cridat, cridat:—oyme, Deus, perdona, sorella, perdonanza, precor, me, sum contentus, amazza, talia si may plus ego fecero, parce, padimma.— Sed supra trippam saltaverat illa mariti, 190 quem pugnis, calcisque simul furiosa marazzat. Huc visinanza venit, rumorem currit ad illum, Zambellumque trovat sub calcibus esse diablae. Non tamen est mirum, quia cosa novella niuna est, saepe tracagnabat menchionem Laena maritum; 195 ut multi similes Zambello hinc inde catantur, quos ego non homines sed grossos chiamo boazzos. Inquirunt causam villani, Laena recontat, sed mercantiam credenzae quando Tognazzus ac reliqui patres illo narrante piarunt, 200 non sine cordoio Laenae doluere travaium, per saviosque omnes fleta est praesura Chiarinae. Nec tamen interea se se Zambellus atrigat, vix se bastoni subduxerat, illico barbos igne coquit, mangiatque ovos, atque omnia spazzat. 205 Quo facto ad campos vadit zappare fasolos. At venit ad Laenam secreto tramite Cingar,

qui per diversos audivit cuncta spiones, ingentique doia simulat lachrimando teneri, biasmat Zambellum, quod sit tam senza governum, 210 nec piet hormaium longo post tempore sennum. Laena magis lachrymans sua maxima danna recontat, et quod credenzam tulerit pro pignore vaccae, et quod peius erat nescit cui traditur illa. —O mala res—inquit Cingar,—sed desine, Laena, 215 aut vaccam aut nummos spero quod habebis adessum. Non tibi mancabo, me guarda, meumque segura possa super pectus, vadam, retrovabo Chiarinam.— Dixerat, et secum dum vecchiam meditat artem it celer, atque trovat Zambellum rura colentem. 220 —O poverette—inquit,— fecisti nempe maronem. Perdisti nummos; perdisti, matte, Chiarinam. Non est ingegnum, non sennum, pazze, maruffe, non est in zucca sal, dico: quando piabis sentimentum aliquod? quando aguzaberis unquam? 225 Grossolane, asine, tantas tibi dicere voltas iam sum stancus ego, qua guisa vivere debes. Sed dic; an scires hominem cognoscere, qui te, dando credenzam, vaccamque tenendo, gabavit?— Cui Zambellus:—Ita, possem cognoscere vaccam, 230 namque habet in testa sua corna, suasque galantas orecchias, portatque suo sub corpore tettas.— —Non ita—Cingar ait,—dico, menchione, loquendum est nunc ad propositum; scio quod sua corna, suasque orecchias, tettasque suo sub corpore gestat: 235 sed compratorem vaccae, tibi dico, Chiarinae noscere si posses illumque ostendere dito.— — Hem—Zambellus ait,—non te, mi Cingar, habebam nunc satis intesum: possem cognoscere ladrum. Non habet in testa cornas, sed quando caminat 240 zoppicat, et guardans oculos stralunat, habetque instar Tognazzi magnum sua schena botazzum, estque suae brettiae color idem ut merda putini.— —Nunc scio, quem dicis—respondet Cingar:—eamus. Ad corpus sancti Petri, tibi reddere vaccam 245 ille bisognabit, vel ego mazzabo ribaldum. Pone cito zappam, venias, properemus ad urbem.— Sic parlans, festinus abit, Zambellus arancat, dumque sequit currens, mollat quandoque corezas, barborum quoniam conturbant ova budellas, 250 ac si mangiasset diagredi scropula septem. Fortius it Cingar, curritque per omne viarum garbuium, centumque vias stradasque misurat. Ad giudaeorum sinagogas ire volebat, quae stant intranti portas in parte sinistra. 255 Se tamen in dextram voltavit aposta rizolam, et versus divam flectit vestigia Gadam. Mox Hospitalem transit, templumque Lonardi, ac ibi stradiculas centum discursitat omnes, inde Carettarum freghezzat claustra sorarum, 260 mox San Franciscum, mox Sanctos praeterit Omnes, perque Bredam Medii Sanctum vult cernere Marcum, hic quoque perdonum Cingar devote piavit. Iam cagarella tenet Zambellum, iamque petezat, continet apena, sed avarus spendere non vult 265 aut robbam gittare viam; per forza seratum pertusum retinet, quamvis talvolta sirocco fit via vi vento, ventumque procella secuta est. Non restat Cingar, Sebastianica templa visitat, et quosdam fangosas praeterit oras 270 quas Cantaranam vocitant, tum denique portam Tiresiae veniunt, quam grossolana Ceresi plaebis vocat, unde homines non passant absque boleta; Zambellus potuit liber transire gabellam, signatam quoniam portat deretro bolettam. 275 De passu in passu loffis poltronus amorbat. Trapassant Firam, iungunt ad Smorbia tandem, Arlotti pontem, fratres de Carmine varcant, mox ad iudaeas stradas vestigia torquent: ac ita sat largum Cingar compleverat orbem. 280 Ante Sinagogam tandem Zambellus arivat, ac ibi non ultra tolerans ventramina sborrat, inde levans sursum, chiamato Cingare, cridat: —In quo vase viam merdas portabimus istas?— Cui Cingar:—Primum videamus habere Chiarinam, 285 inde barilottum curae comprabimus isti. Ecce baganaia nos venimus intra canaiam, tu bene per gialdas brettas guardare memento, mira si possis ladrum retrovare Chiarinae, namque boletini signat scriptura Sadochum.— 290 Sic ait, et dicti sguerzi venit ante botegam. —En—Zambellus ait,—mi Cingar, respicis? en hic sguerzus adest, quo vacca fuit comprata Chiarina. Is mihi credenzam tribuit, fecitque bolettam.— Protinus ingreditur bravosa fronte botegam 295 Cingar, et a cincto traxit pugnale galono, inde levans dextram, collum azzaffante sinistra, cridabat:—Patarine ladro, patarine ribalde, sic christianos pensas trapolare bonhommos? Hic poverellus homo vaccam tibi vendidit, et tu 300 das huic credenzam ligni, piscesque malignos, qui fecere sibi quasi sboronare budellas? Vult in credenzam quidquam pro pignore vaccae, dico in credenzam fidei; tu armaria ligni solvis, et inganno vaccam vitulumque guadagnas? 305 Redde illam subito; si non, tibi taio colengum.—

Corripitur tanto iudaeus alhora timore, quod parlare nequit, nec respondere
bosiis. Cingar nil remanet, verum magis exprobat, urtat, smergolat et
multam facit huc concurrere gentem. 310 Causa ricercatur litis, probat
omnia falsa Cingar pro veris, vincit facundia drittum. Ius cedit linguae,
defensa est causa disertis. Ast ubi pochetto revocata est alma Sadocchi, sic
tandem clamat:—Quid dicas nescio certe. 315 Tu mihi vendisti vaccam, non
iste vilanus, florinosque Reni doros sborsavimus octo.— —Non—Zambellus
ait,—non sic, ah sguerze diabli, te cognosco illum proprium, sic ille galonem
malfattum sic ille oculos, sic ille gobazzam. 320 Ecce boletinus testatur.
Deque negandi dicere non poteris, tua stat tibi caedula contra. Imo
marangonus, credenzam qui tibi fecit ex ligno mihi testis erit, chiametur
adunca.— Cingar eum vocitat, strepitum veniebat ad illum: 325 —Ola,
marangone, sis testis: quis fuit ille, cui tu vendisti credenzam? nonne
gaioffus iste fuit sguerzus? dic verum; nonne ribaldus iste fuit zoppus? dic
verum; nonne diavol iste fuit gobbus? dic verum; nonne? quid inquis?— 330
Marrangonus ait:—Sic est, vult forte negare? O Deus, a guerzis, zoppis,
gobbisque cavendum est.— Respondet Cingar:—Parlasti vera, magister,
nulla fides gobbis; mancum, mihi credite, zoppis; si sguerzus bonus est inter
miracula scribam. 335 Ergo sinagogam iudaeus congregat omnem, ut
faciunt quando dischiavant foederis arcam. Barbottant «*an ah ay men e
hey*», faciuntque tumultum, ut vellent sagatate ocam, chiamando Mesiam; at
potuere satis tunc brontollare gaioffi, 340 atque sinagogae Rabin, legisque
maëstrum consultare suum: nil circuncisa gazanis becca iuvat, pocumque
valet sua cabala sguerzo, qui pacto scritteae, clamoreque Cingar aspro,
testibus ac tantis, iterum sborsare bisognat 345 octo ducatos, aut illis
reddere vaccam. Vacca retornata est Zambello, Cingar aquistat nescio quot
grossos, sua sic meritante fadiga. Iam Zambellus abit, vaccam menat ante
Chiarinam, quae de padella tandem cascavit in ignem. 350 Vix iudaeorum
fuerat modo libera graffis, ecce capuzzatis a fratribus illa vorata est. Dic,
Comina, precor, miserae dic fata Chiarinae. Est locus arrentum Cipadae
mille cavezzos, qui, velut historiae contant, Mottella vocatur; 355 parvula
villa casis, at largo maxima campo. Illic semirutis ecclesia vecchia murais
officiabatur quorundam semine fratrum, officiare solet ceu gens todesca
tavernam. Sub quali norma vivebant nescio certum, 360 sed (velut externo
poterat lusore videri) ille decor gesiae, frater Stopinus ad unguem claustra
reformavit, sanctis habitata capuzzis, quorum porcinos si voiam scribere
mores sat vereor, quod pane boni, vinoque carebunt, 365 mancabantque
suae, laico nil dante, pitanzae. Ille suos docuit monacos praecepta coquinae,
atque lecatoria doctores fecit in arte. Ergo duo fratres ex his, qui sancta
colebant moenia Stopini, semper spuzzantia lardo, 370 nescio quo pariter
frezosis passibus ibant. Incostumati, graduum sine lege trotantes, frontibus
alzatis guardantes omnia circum, pessima simplicibus dantes exempla
brigatis, sfazzati, molles, chiachiarones, absque pudore, 375 absque
intellectu, pensantes semper ad artem sive rofiani, seu barri, sive pitocchi.
Dumque simul properant propter visitare comadres, en sibi Zambellum
cernunt occurrere, qui tunc infortunatam guidat stimulatque Chiarinam. 380
Quorum, qui primus non tam fuit ordine, sed qui doctrina superat socium,
studioque cosinae, protinus egregiam meditat fabricare magagnam. Sic ait
ad comitem:—Frater Baldracche, parumper siste pedes, illam volo
guadagnare vedellam, 385 quam menat ad tempus contra nos ille vilanus.—
Cui Baldraccus:—Amen, tibi sum, fra Rocche, paratus. Carnevalis erit sat
grassus, satque beatus, hanc si nostra queat pignata absorbere vaccam.—
Illico fra Rocchus spoiat de corpore cappas, 390 apparetque statim fans in
giuppone galantus, quod si considres positis guarnazzibus illum, illum plus
aptum ronchae, spetoque Bolognae, iurabis, quam ferre crucem, quam
dicere messam. Tolle viam chiericam, soldati forma videtur. 395 Tunc ibi
Baldraccus macchia se imboscata in una, ut simul accordant, utque una
ponitur ordo. Fra Rocchus, tanquam laicus celer obvius ibat Zambello:—Quo
vadis—ait,—villane cuchine? Quo ve illam ducis capram?—Zambellus ad
illum: 400 —Capram? doh cancar, vacca est non capra, quid inquis?—
Rocchus ait:—Capra est; nimium, villane, bibisti.— Respondet Zambellus:—
Habes tu lumina vistae sguerza magis, cui capra paret quae vacca Chiarina
est.— Fra Rocchus bravat:—Veniat tibi cancar in occhis, 405 est capra, dico
tibi.—Zambellus parlat:—Ochialos pone, precor, naso, poteris comprehendere

follam. Non ego cognosco nunc vaccam, non ego capram? ista ne fert
barbam ceu capra? cagat ne balottas? Capra caret cauda, cauda huic
longissima pendet, 410 nec be quando cridat, sed bu pronuntiat ore.— Fra
Rocchus dicit:—Capra est, nam cornua gestat, rasisti barbam, caudamque
deretro tacasti.— —Non ego sum—Zambellus ait,—barberus, et istam radere
nescirem vaccam, sed mungere tantum.— 415 —Ne dicas—fra Rocchus ait,—
scio mungere vaccam; dic potius: capram scio mungere.—Non ego dicam
menzognam—parlat Zambellus:—vacca Chiarina est.— Fingit fra Rocchus
coleram, blasphemam, et inquit: —Vis giocare istam, quam dicis nomine
vaccam, 420 contra octo scudos quod capra est? ludere vis ne?— Cui
Zambellus:—Ita volo ludere, sborsa denaros; si mea vacca potest quod non
sit vacca provari, nec Zambellus ero, nec erit plus vacca Chiarina, atque
guadagnabis capram si capra Chiarina est.— 425 —Sum contentus—ait fra
Rocchus:—quis tamen istam? Ecce romitus adest; poterit decidere causam.
— Exierat boscum Baldraccus more tacagnae vulpis, quae sbuccat propter
robbare galinas, itque urbem versus multa gravitate, paretque 430
sanctificetur, habens sportam gallone tacatam. Quum fuit appressum socio,
chiamatur ab illo: —Heus, pater, huc ad nos vestras ne spernite gambas
flectere, si charitas inamorat sancta romitos; hic date iudicium (lis est non
poca) gaiardum. 435 Iste ostinatur, velut est usanza vilani, quod capra non
illa est, quam menat, et esse vedellam aut vaccam giurat; quid ait
Reverentia Vestra?— Respondet Baldraccus:—Abest dubitatio quaeque,
quod sit capra, etiamque istud tibi diceret orbus. 440 Tu, poverelle, capram
praesumis dicere vaccam? Vade, quod es mattus; lusisti forte coëllum?— —
Lusimus—ille refert—octo auros contra vedellam.— Ad quem Baldraccus:—
Persa est, me iudice, capra.— Tunc ibi Zambellus chara stetit absque
Chiarina, 445 quam secum fratres ducunt ad claustra Motellae. Interea
Cingar solettus ab urbe venibat, Zambellum retrovans plangentem more
citelli. —Quid, Zambelle, facis? quid fles? ubi vacca Chiarina?— Ad quem
respondet magno tutavia cridore: 450 —O quia sum mortus, sum mortus,
mortus afattum, uxor amazabit mea me nunc Laena tapinum.— Cingar tunc
risit dicens:—Ubi vacca relicta est?— —Est morbus—Zambellus ait,—qui
nunc tibi manget de facie nasum; non est plus vacca Chiarina. 455 Tu mihi
fecisti pro vacca reddere capram.— Respondet Cingar:—Quis ait quod capra
Chiarina est?— Zambellus parlat:—Sic frater dixit adessum. Ille
scapuzzinum portat, tergoque gaioffam, atque paternostros grosso
lignamine factos. 460 Cui becchi barba est, cui cingit soga fiancos, fertque
breviarium dextra, sportamque sinistra. Ille meam vaccam, vaccam non esse
provavit, chiamavitque capram, quia capram reddidit ille, ille inquam
sguerzus, nobis, tenuitque vedellam. 465 Capra Chiarina datur, sed vacca
Chiarina levatur. Perdidimus vaccam primo, capramque secundo, esque
meae magnae tu solus causa ruinae.— —O ergo—Cingar ait,—credis,
poverelle, capuzzo? Donastique fidem fratri, qui, si malus extat, 470 non
scelus in mundo quod non committat? Eamus, me cancar mangiet, faciam
tibi rendere vaccam.— Tunc quia promptus erat, fratazzos iudicat esse illos
qui renegant tonsuram mille fiatas. —Unde diavol—ait,—tanti venere
capuzzi? 475 Non nisi per mundum video portare capuzzos. Quisque volat
fieri frater, vult quisque capuzzum. Postquam giocarunt nummos,
borsamque vodarunt, postquam pane caret cophinus, vinoque barillus, in
fratres properant, datur his extemplo capuzzus. 480 Undique sunt isti
fratres, istique capuzzi: qui sint nescimus, discernere nemo valebit tantas
vestarum foggias, tantos ve colores. Sunt pars turchini, pars nigri, parsque
morelli, pars bianchi, ruffi, pars grisi, parsque bretini. 485 Ipsorum tanta est
passim variatio fratrum, quod male discerno quis Christi, quis Macometti.
Quantae stat coelo stellae, foiamina sylvis, tantae sunt normae fratrum,
tantique capuzzi. Si per iter vado terrarum, cerno capuzzos. 490 Si per iter
pelagi, non mancum cerno capuzzos. Guardo per armatos campos, ibi cerno
capuzzos. Sive forum subeo, seu barcam, sive tavernam, protinus ante
oculos aliquem mihi cerno capuzzum. Nil nisi per stradas video trottare
capuzzos. 495 Nonne satis bastat sapientis regula Christi? Horum fratorum
cumulatio tanta fiebit, quod sine soldatis christianica terra manebit, non erit
aequoreis qui remum ducat in undis, non qui martellet ferrum, qui tecta
covertet, 500 non qui per terras cridet:—Oh spazza caminum,— non qui
scarparum turet cum dente coramum, non qui substigans asinum pronuntiet

ari, non qui ventrazzos ad flumina portet onustos, non qui verghezet lanam, gucchietque berettas, 505 non qui bagnificet barbas molletque rasoros, non qui formentum masinet, robbetque farinam, non qui porcellos castret, conzetque lavezos, non qui sit sguatarus, sitque ostus, sitque fachinus. Hoc genus est hominum, qui quando in claustra serantur, 510 quando laborandi sibi tota fatica levatur, buttatisque viam strazzis nova cappa covertat, quando parecchiatam possunt invadere mensam, ac implere uteri saccum de pane bufetto, o patria o mores, nihil est poltronius orbi 515 talibus unde venit cunctorum fezza malorum; unde bonae gentes, personaeque unde galantae, sanguine nassutae claro, lettrisque pienae, tot tolerant scornos, tot afannos, totque malhoras, ut sit earundem reverentia nulla capuzzis, 520 ut sint nunc monachi, fratresque, bonique romiti facti pro culpa poltronum fabula mundi.— Talia collerico dum Cingar dente biassat, prae Iacopinus adest, quondam capelanus Arenae, in qua docta suas vaccas Verona governat. 525 Hic bene vivendi nec foggiam scire, nec artem se se vantabat, nec non mostrabat efettum. Praetus erat gesiae, quam dicas esse tavernam, si muros videas tum dentrum tumque deforam, pluribus inscriptos zifaris, straniisque figuris, 530 ut paries albus stultorum carta rechiedit. Intus olent pissoque canum, loffisque donarum omnia, nec mancant lombardae ad limina quaiiae. Nescio quis tandem codegonus vescovus unquam ordinarat eum, permittens dicere messam. 535 Inter virtutes alias, quas noster habebat prae Iacopinus, erat castrono doctior omni. Hic andando scholam multos passaverat annos, quod nunquam poterat marzam comprehendere letram, unde bisognavit sub hac arte docere maruffum, 540 ut tandem posset studiis andare Bolognae. Littera, quae prior alphabeti ponitur, est «A». Haec sibi letrarum tanquam capitania primum insegnata fuit iusta sub imagine squadri, seu dicas sestum, seu circinus ille vocatur, 545 quo marangonus, quo strollogus, atque philosef tirat per tundum, per drittum, perque traversum diversas rigas, quibus omnis forma creatur. Hanc primam movit Iacopini vista figuram, dicere sed nondum Iacopini lingua sciebat, 550 unde habuit asinum pro praeceptore galantum namque asinus quando cantat pronuntiat «a a». Littera «B» sequitur, greghis nescita pedantis, quae similat bogas illas, quas carcere latro atque ammazzator portat, gentesque ribaldae. 555 Hanc subito didicit, nulloque labore piavit, nam stetit in ferris dudum, sforzando puellam, quod si mal aptus erat lettram formare cotalam, mandabatur ei castronis fingere vocem, vox quia per pegoras resonat castronica «b b». 560 «C» venit a manico secchiae, manico ve lavezzi, quam pretus explicuit, porcos pascendo, Copinus; nam, velut insegnant gentilia verba Cipadae, clamat homo quum vult porcellos pascere «c c». «D» fuit aprensu facilis, minimaque fadighae. 565 Blastemare Deum gaioffus habebat in usu, sed nondimenum fuit altera foggia docendi, quum campanarum fit martellatio «din don». «E» sedet in sedia quinta; fert armiger arcum, fert arcum caricum corda retinente saettam. 570 Hinc Iacopinus opem tulerat cognoscere letram. Mox chiericus factus, novit proferre, canendo kyrie, namque chorus chiericorum smergolat «e e». «F» timuit semper, quia prima est littera forchae, quam tantas meruit voltas ascendere, quantas 575 sfalsavit sub monte cavo cum Cingere grossos. «G» quia balbus erat non imparavit, et inde «loria in excelsis» non «Gloria» dire solebat. «H» sprevit, dicens:—H Doctrinale probante versificatores reputant non esse coellum.— 580 «I» velut errectum stat campanile Samarchi, cui sedet in testa soliti de more cimero angelus, a vario qui volgitur undique vento; hac etenim coepit Iacopinus imagine sensum at non accentum, qua propter voce cavalli, 585 voceque polledri cantabat presbiter «i i». «K» nihil est, dixit, cui ga non illico iungas, et quod de retro melius quam ante canatur. «L» gerit in spalla ferrum, quo prata segantur, et quo magra solet mors pingi supra muraias. 590 Sed tulit altorium linguae pronuntia pivae, quae vocat ad ballum villanos carmine «lu lu». «M» pedagogus ei patefecerat arte galanta, dismanicans forcem quam rascum Mantua chiamat, cui triplex dens est, aptus manegiare ledamum. 595 «N» forchae forma est, triplici coniuncta travello, quae studium docti conclusit prae Iacopini, nam ternos inter lignos fuit ille picatus, causam soghetti tulit «O» quae littera tunda semper erat curae manigoldo quippe Copino. 600 Praeterea missas foggiam dicebat ad unam continuo, nec signa crucis formare sciebat. Inter Confiteor parvum discrimen et Amen semper erat,

iam iam meditans adiungere finem. Incipiebat enim, nec adhuc «In nomine patris», 605 quod tribus in saltis veniebat ad «Ite misestum». Si medio missae faciebat forte memento, semper arostitam raptus meditabat ad ocham, anxius et dubitans ne trovet gatta cadinum. Saepe duas missas giorno celebrabat in uno, 610 dum tamen offertam posset robbare vilanis. Argenti calices atque auri vendidit omnes, inque vedellinos rognones borsa vodata est. Non corporales centum renovasset in annis, purificatorios mancum, mancumque tovaia, 615 quae mangiabantur soricis, quae semper habebant centum de vino macchias, centumque recammos. Albior est illis quaecumque tovaia tavernae, albior est descus ubi zurma tedesca merendat, exercetque suum trincer, brindesque frequentat. 620 Confessabat enim, per tresque, quatosque baioccos sassinos, ladros, culpaque levabat ab omni. Massaram nunquam voluit conducere vecchiam, dicens: quod foedant bava stillante menestram, sordinamque sonant vetulae, mollantque corezas. 625 At super altuttum iuvenis massara placebat, de cuius zetto stampaverat octo putellos, nam de clericulis dicebat habere bisognum, qui secum «kirie» cantent, «oraque pro nobis». Viderat hunc Cingar, vocat:—Ola, praete Copine, 630 quo festinanter Prudentia Vostra caminat?— Respondet:—Vado Mottellam, namque vocarunt me patres santi secum coenare staseram.— Cingar ait:—Quid habent ad coenam?—Praetus ad illum: —Decretum est totam cum pelle absumere vaccam.— 635 Illico Zambellus cridat:—Doh cancar, an esset, o Cingar, Chiarina unquam?—Cui Cingar:—Adessum ibimus et vaccam, si capra est facta, sciemus; nam si vacca quidem fuerit velut ante Chiarina, nil dubium Zambellus eris, sed quando Chiarina 640 capra sit alter eris, nec non erit altera vacca.— Ad quem Zambellus:—Quis ero, si capra Chiarina est?— Cui Cingar:—Quis eris? vel bos, vel forte somarus.— Quo dicto arrivant ad sanctae claustra badiae, nec bisognus erat chivatam battere portam, 645 intrandi quoniam cunctis est ampla facultas. Itque reditque frequens nunc mas, nunc femina, nec se illa bonis sociis chivat sed sorbet ognunum. Ingreditur Cingar, Zambellus, praeque Copinus, nec fuit unus ibi qui diceret:—Olla, quo itis?— 650 Hic immunditiis, hic strazzis tota coperta claustra videbantur, passim redolentia stronzis, atque suos ragni lenzolos undique tendunt. Non ibi sobrietas, ibi nulla silentia, nulla disciplina datur, sed vita est congrua porcis. 655 Sed tamen est melius Zambelli dicere vaccam, quam mottelicolae totam cum pelle vorabant. Cingar eos retrovat quodam cantone latentes, circaque rostitam vaccam facto agmine stabant. Mangiant Chiarinam vinti vel trenta capuzzi, 660 alter spallazzum, ferit alter dente groponem, vult alius polpas, alius vult rodere pectus, unus de testa cavat occhios, unus ab osso dente prius carnem speluccat, et inde smiollat. Vidisti maium circa brottalia porcos, 665 quam sint ingordi lordam sorbere menestram? Sic illos retrovat Cingar mangiare Chiarinam, qui subito ad coenam fuit invitatus ab illis, ac tenet invitum morsuque tirare comenzat. Zambello schincam dat, poca carne dobatam, 670 quam piat et giurat nunquam gustasse miorem. Nemo parlat ibi, sentitur fractio tantum ossorum, nec non sofiatio supra panadam, namque ingens ibi plena bulit caldara busecchis. Chioccant labra simul grasso stillantia brodo. 675 Festinanter edunt; quia sic scriptura comandat. Iam caret infelix gambis humerisque Chiarina, interiora patent, grandisque corazza videtur. Quanto plus comedunt, tanto plus illa nientum efficitur, pariterque fames et vacca recedunt. 680 Prae Iacopinus olet grasso, lardoque colanti, non vult ossa, vorat pingues tantummodo polpas; saepe scudellarum sorbens brottamina, lappat more canis, laxatque graves de pectore rottos. Centuram mollat, ventronis panza tiratur, 685 iamque sonare potest tamburum valde tumentem. Dente nihil toccat, sed aperto gutture carnes devorat, atque facit grossos sine fine bocones. Fra Rocchus sedet hic, frater Baldraccus et Antoch, frater Gelminus, frater Marmotta, Schirattus, 690 frater Pagnoccher, frater Scapocchia, Tafellus, frater Agathonus, frater Scappinus, Arolfus, fra Bisbacchus, Enoch, Rigus, Bragarotta, Caponus. Hi sunt autores qui dant praecepta coquinae, hique lecardiae multos fecere magistros. 695 Est Deus his venter, broda Lex, Scriptura botazzus. Iamque polita nimis sub descum membra cadebant, nulla est ulterius vaccarum forma Chiarinae, ossa iacent, quae intacta canes gattaeque relinquunt. Iamque comenzarant pingues leccare taeros, 700 non aliter fratres sua vasa lavare solebant. Frigore zelatum lardum pars grafiat ungis, pars manicis

tunicae fregat, nettatque scudellas. Post epulas tandem consurgunt ludere cartis, post cartas scrimmant, post scrimmas saepe merendant. 705 Sic ducit vitam gens haec devota beatam. Bertezant illos, qui celso in pulpite braiant, qui soterant mortos, ieiunant, seque flagellant, vadunt excalci, student et mille fusaras scribunt in libris pro Scotto, contraque Scottum. 710 Vesper erat, vult hinc Cingar discedere praestum, qui stans ad tavolam multum caricaverat orzam. Zambellus piat hunc retro, cui parlat orecchia, supplicat ut vivam faciat sibi rendere vaccam, cui fratrem ladrum digito monstrante palesat. 715 Tunc Cingar ridendo facit sibi tradere saccum, quem de sub mensa raccoltis ossibus implet, imponensque humero Zambelli dixit:—Eamus, namque hoc in sacco portas, Zambelle, Chiarinam. Hanc sub terreno, venias, soterabimus ambo, 720 quam post tres giornos faciam tibi surgere vivam.— Sic ait, et vale dicens compagnonibus illis ante caminabat, sequitur sub pondere sacchi Zambellus, donec veniunt ubi fossa Cipadae ranis plena cridat, strepitumque ad sydera mandat. 725 Illic relliquias sanctae posuere Chiarinae, quae fuit a magno cantari digna Cocaio. Illuc venerunt satyri, driadesque putellae, planxeruntque simul squarzato crine Chiarinam. Serraphusque pater veniens haec carmina fixit 730 arboreo trunco summaque in fronte sepulchri: «Vendita quod fuerim bis falsi Cingaris astu, quodque mea fratres sfratatos carne cibarim, non multum stimo; tantum res una recessit: quod sub mattazzo vixi meschina governo. 735 Sic vos mortales stulto sub praeside ducti, plangite plus tostum quam dulcem perdere vitam.»

LIBER NONUS

Festa dies aderat sancti Brancatis, et Umbri, quos, Buffalmacco Neloque rogantibus, olim hic canonizarat Beltrazzus, papa Cipadae. Iamque ad carrobium properant ballare vilani. 5 Non est qui tangat zappam, qui ficchet aratrum, imo suae cupiens se quisque placere morosae, discossansque caput paleis, se totus adornat, pectinat, et blanco frontem bindamine stringit. Calzas ingambant, seu chiusas sive brasolas, 10 quae sparagnatae possunt durare mil'annos. Maiores villae iuvenes, quos multa superbos robba facit multique levat grassezza ricolti, sunt qui festivis possunt gestare diebus bragatas calzas, quas claudunt undique stringhis, 15 subtilemque valent intro ficcare camisam, quam sua con propriis manibus signora cosivit. Sed prius ad messam chiamat campana canendam, prae Iacopinus eam se se cantare parecchiat. Cingar castronis canaruzzum sanguine plenum, 20 dico gulam castronis habens de sanguine plenam, hanc collo Bertae mira ligat arte, copritque drappibus et pannis, velut est usanza, bianchis, quod tu iurasses ibi nullam stare magagnam, concordantque suas quid voiant fare parolas. 25 Inde Iacopinus, chiamatis undique praetis, coeperat in gorga messam cantare stupendam; subseguitant alii, magnisque cridoribus instant. Protinus Introitum spazzant talqualiter omnem, ad Chyrios veniunt, quos miro dicere sentis 30 cum contrapunto, veluti si cantor adesset master Adrianus, Constantius atque Iachettus. Hic per dolcezzam, scollabant corda vilanis, quando de quintis terzisque calabab in unam musicus octavam noster Iacopinus, et ipsas 35 providus octavas longa cum voce tirabat. Gloria in excelsis passat, iam Credo propinquat, quod, si Iosquinus cantorum splendor adesset, imparasset enim melius componere messas. Iamque parecchiat largo ballare sub ulmo, 40 nam tribus in saltis balzarat Sanctus in Agnus. Sed non ad finem missae descenditur ancum, ecce sonare pivam sentit Iacopinus ab ulmo, illico frettosis rammescolat omnia verbis, de gesiaque statim saltant infrotta vilani, 45 ac si tota foco vamparet cubba capellae. Stringati iuvenes properant, pictaeque vilanae cum bambasinis socchis scufiisque galantis. Bli lirim resonat variis sordina balettis, incipitur lassare Deum, servire diablo. 50 Non stupeas, lector, si post celebramina missae non videas tornare casam desinare vilanos, namque sacrilegium pensant committere grandem si vacuis credant ad missas ire budellis. Non stetit

indarnum Iacopinus et altra pritorum 55 turba: cavant camisos, cottas, pluvialia prestum; ad tavolam primum celerant, apponitur ocha, lonzaque porcelli grassi, septemque galinae. Omnia consumunt, canibus vix ossa relinquunt, nam Testamenti vecchi praecepta recordant: 60 quod rostum non vult avanzet usque domanum. Ergo ubi mangiarunt ocham reliquasque vivandas, sub tavolaque illic ossamina multa butarunt, surgunt plus cocti quam crudi urgente bocalo, ad salicesque ruunt, quo chiamat piva brigatam. 65 Prae Iacopinus habet quantos offerta quatrinos contulerat, faciens gentem basare manipol, hos donat pivae, mandatque sonare pavanam; inde pians bellam, quae dicta est Pasqua, fiozzam, ballat, vixque valet pleno cum ventre moveri. 70 Cingar adest, ridetque preto danzante Copino. Villanus quidam, sub cauda morsus ab ostro, se viat ad Bertam, si vult ballare domandat. Cingar id advertens cignat de more tacagni; Berta, prius quae scit quod Cingar fare volebat, 75 annuit et porgens levam saltare comenzat. Cingar item claudens oculum scaltritus avisat Bertam, quae faciat sicut fuit ordo tralorum. Incipit illa manum leviter striccare gazano, ut facitur quando tentatur pagnus amoris: 80 pastor at ille bonus pede zonto in retia saltat, sentit alegrezzam talem discurrere, quod non in zerlam mellis tunc vellet habere culamen. Berta iterum digitis sonat organa saepe premendo, dumque frequens striccat, suspiria dupla sequuntur, 85 ille fidem praestat fraudi, striccusque restriccat, et menchionazzus credit bonamente amari. Ambo se alquantum retirarunt extra brigatam, quinque parolettas sumissa voce ragionant, sed post quinque octo, post octo trenta, quaranta, 90 postque quaranta piat grandis baldanza vilanum, hanc tirat, illa sequit quocumque menatur ab ipso, qui versus gesiam properat, speratque marassus vel cantone aliquo, vel post altare, vel ipso in campanilo factum godere botinum. 95 Protinus ognuno Cingar guardante caminat, cortellumque cavat nudum, gens undique currit; quid sit hoc ignorat, quae lis, quae questio; tandem cosa scoperta fuit, nam Bertam Cingar arivat, quae digito monstrata fuit seguitare vilanum, 100 ut seguitare solet vilis putanella bravazzum. Cingar eam brancat per trezzas, clamat et urtat: —Ah manigolda—inquit,— sic sic, porca putana, servantur gesiae statuta, fidesque marito?— Quo dicto gladium taientem more rasoris 105 vibrat, et, ad guisam seu boiae sive becarum, scannat castronis canaruzzum sanguine plenum, et proprium Bertae collum scannasse videtur. Illa cadit terrae, faciens gatamorta, movetque se se tota, velut si vita recedat ab oxis, 110 statque quasi moriens, pedibusque flagellat arenam, atque oculos sberlans iam mortua tota videtur. Tunc cito postpositis concurrit turba puellis, arma piant, raptimque levant ad sydera voces; Cingar erat iam iam zurma assaltatus ab illa, 115 sed largum fossum balzaverat ultra legerus, frezzosusque volans, stanzam se cazzat in unam, scagaitam simulans, fingensque timere vilanos. Tunc ambis se se manibus dum rampat in altum, en super apparet, currens per culmina tecti, 120 seque tirat, scutumque facit, post terga camini, ne possit laedi seu schioppis sive balestris. Hic ubi se ascondit, testam de margine muri porrigit alquantum, trepida sic voce locutus: —O bon compagni, quare me occidere vultis?— 125 Respondent:—Quoniam non lassas vivere quemquam, resque cipadenses confundis ladro ribaldus, quottidie facis hoc, facis illoc, semper abarras, et pensas quod nostra voiata respublica tantos supportare malos, tot dannos, totque ruinas? 130 Non facimus contum, si Bertae colla segasti, sic vadant quantaes similes retrovantur in orbe; sed facimus stimam te nunc sotosora butasse sancti Brancatis festam, qui nostra governat moenia, concilium, Patres, santumque senatum.— 135 Cingar item parlat, faciens Madalena crosettis: —Si tamen omne malum mihi perdonare voiatis, giuretisque simul me non offendere quidquam, Bertam guarribo, faciamque resurgere vivam; quod si non fiet, mihi tunc streppate coradam, 140 atque meam canibus mangiandam tradite milzam.— Illi admirantes se se guardare comenzant, valde stupent quod vir tam tristus, tamque cativus se se promittat vivum tornare cadaver, unde volunt penitus miracol cernere tantum. 145 Ergo dedere fidem, qua non infidior altra; seu sint villani padoani sive Romagnae, nulla fides pravis est prorsus habenda vilanis. Cingar eis credit, vel fingit credere ladris, cum manibus pedibusque casa se callat ab illa, 150 inde petit gesiam, promiscua turba sequebat, namque novas guardare cosas populazzus agognat. Vadit ubi fallax oculis nunc Berta stravoltis cascarat, dederatque suae signalia mortis, sed praetus Iacopinus

eam portaverat inde, 155 qui bene cognorat scaltritam Cingaris artem, unde secundando fraudi menat optime barcam. Sustulerat Bertam, quae se se lassat abire, ut solet exanimus corpus, cui brachia, gambae, testaque se snodant hinc inde, ut piva todesca. 160 Ponitur in medio, velut est usanza, sacrato, nec Iacopinus ei quemquam sinit ire propinquum, ne respirantem videant trantemque fiat. Saepe dat incensum, nec non cum spergole sanctam spargit aquam, Lazarumque canit, campana sonatur, 165 fossa fit, accurrit muliebris zurma, cridando, pro quarum, quorum cridis schiappantur orecchiae. Iamque propinquabat cum dicitur: «In paradisum». postquam antiphonam Berta est soteranda tereno, quum procul ecce venit Cingar, veniensque cridabat: 170 —Prae Iacopine pater, cesset Reverentia Vestra, spero quod indarum mortis incensa dedistis.— Sic ait, atque intrans gesiam, seguitante brigata, pergit ad altarum, quo se devote ginocchiat, sublimesque levans oculos oravit un'horam. 175 Inde redrizzatus multa gravitate sacratum ad Bertam repetit, quam spondet reddere vivam. Huc tandem arrivans, gladium tirat extra guainam, dico illum gladium proprium quo guttura Bertae parebat scannasse modo, vitamque cavasse. 180 Paulisper coelo madidos alzavit ocellos, hasque comenzavit pietosa voce pregheras: —O cortelle meus, toto mihi charior orbe, quem non sufficerent cuncti comprare tesori, qui quoque mostrasti tot iam miracula mundo, 185 te rogo per sancti virtutem Bartholomei, cuius es ancoram sacro de sanguine rossus, quando Roversani pellem brigata cavavit, si tibi quotidie genuflexus dico coronam, si tibi dominicis semper ieiuno diebus, 190 si te de canibus robbavi denique turchis, oro, precor supplex, et cunctis obsecro votis, sicut Berta tuo de vulnere lapsa morivit, sic virtute tui meriti nunc viva resurgat.— Sic dicens, bis terque crucis signacula format, 195 nescio quos psalmos tacita cum voce susurrans. Tunc citius dicto simulatrix morta movetur, in motuque ipso voces ter mille cridarunt. Mox alzans oculos, veluti res matta parebat, quo factu multam fecit scampare brigatam. 200 In pede tunc saltat, dicens:—Cur me, oyme, scanasti, Cingar?—Cui Cingar:—Facis an sic cornua Baldo? —Parcite—Berta inquit,—tenerino parcite sexo; foemina de maschio facta est, vult foemina maschium. Ponite vos nobis, si scitis ponere, guardam: 205 foemina, quae proprio facta est lontana marito, absque viro non vult per guisam stare verunam. Sin stat, miracolum super omnes dicite grandem.— Tunc villanorum squadratim calca ruebat, clamantes coelo, schiappantes aethera cridis: 210 —O o miracolum, o o miracula magna! Inter cortellos non est cortellior isto! Nunquam credidimus te te, sanctissime Cingar, sic sic devotum, sic talem habere tesorum.— Tunc Cingar brancat Bertam, gesiamque subintrat, 215 ac super altarum mira gravitudine montat, et meritum gladii prologo sic praedicat alto: —Cernite cortellum, gens o devota, beatum; cernite cortellum, cum quo mala rocca Romagnae, rocca Roversani, villanis plena cativis, 220 cruda roversavit iam pellem more videlli, moreque capretti de spallis Bartholomei. Hic est cortellus felix, hic ille tesorus, cui similem nec habet, nec habebit gesa Samarchi. Hic est, qui vestras poterit saldare feritas, 225 hic est, qui scampat brutta de peste malos, hic est, qui vivos et mortos suscitatur omnes. Nonne peradessum vidistis surgere Bertam? sic alios poterit mortos drizzare gaiardos. Currite, quid pigrae statis? iam currite gentes, 230 hunc basare sacrum cortellum; currite, dico.— Protinus illa ruens multo sbraiore lovagna, assimilatur enim quando ad brottalia porci currunt, et retinent mostazzum semper in albi. Illi cortellum properant basare bricones, 235 quem porgens Cingar, velut est usanza pritorum porgere manipulum vulgo dum lassat ofertam, dicit «Pax tecum», garbo tam saepe galanto, quam saepe innumeros sentit cantare quatrinos, namque bacinellam Iacopinus porgit ofertae. 240 Quin etiam scufiam de testa Berta levarat, in quam villani frettabant mittere soldos. Durarat grossam iam praedica Cingar horam, quem cuncti fratrem pensassent esse Robertum: allegabat enim Sextum, Decretale, Decretum, 245 Angelicam, Glosam, Bibiam, Sanctumque Tomasum. Non fuit in fratrum studiis bacalarius unquam, atque catedrantus, scotistaque doctior alter. Totas utrorum voltat sotosora baianas, argumenta facit, negat hinc, probat inde medemum. 250 Tum metuens ne quis veniens huc mente cativus detegat hanc fraudem populo, faciatque palesam, providus ascondit gladium, descendit ab ara, inversusque casam propriam gravis aere caminat, quem quoque nil parlans omnino Berta sequebat. 255

Cingare partito, Iacopinus congregat omnes campanae ad don don populos, gentesque Cipadae. Hic parlamentum saviorum grande tramatur sententiaeque altae dignaeque Catonibus octo. Octo namque illic fuerant insemma dunati: 260 Bertazzus, Menghus, Gobbus, Cagnana, Gurassus, ipse Zanardonus, Garapinus, Slanzafoiada. Longa super santo gladio parlatio fitur, utrum procurent Patres populique Cipadae illum communi spesa comprare, tenendum, 265 atque governandum sancti Brancatis in arca, cui possint homines sua reddere vota pregheris. Tandem comprandi gladium conclusio facta est, ipsaque cura datur Gobbo, Slanzaque foiadae. Istud conseium Zambelli venit ad aures, 270 carpitur invidia subito, vult solus honorem vult famam solus, gladii vult utile solus. Pensat Chiarinam iam vivam posse levare, vixque sibi credit vidisse resurgere Bertam. Se venturosus putat omnibus esse futurum, 275 si concessa sibi tanti sit gloria cultri. Inter se parlat, cerebrum sedazzat et inquit: —O si cortellum voiat mihi vendere Cingar, nonne facilmente poterit mea vacca resurgere? Nonne meam Laenam dabitur mazzare tot illas 280 voltas, quot me me chioccat corozata tracagno, indeque mazzatam vitae tornare priori? O quantum faciam, gladii virtute, guadagnum! Cingar acquistavit nunc plus de mille quatrinis. Nonne dabunt homines totque ovos, totque polastros, 285 quod doventabo ricchissimus ante trigornos?— Dixerat, et praestus veniens ubi Cingar aloggiat, hunc tirat in partem, verbum dicturus orecchiaie, ne sua sbaiaffi scoltent secreta vilani. Sic ve retiratus parlat:—Mi Cingar, amas me? — 290 Cui Cingar:—Plus quam mestessum, saepe provasti.— Parlat Zambellus:—Cortellum vendere vis ne? —Nolo—Cingar ait;—parcas, Zambelle, neganti. Hoc nimis importat mundo medioque Milano.— —Deh— Zambellus ait,—charum contenta sodalem. 295 Quid contentandum nisi contentamus amigos? Hoc mihi servitium facias, tu deinde comanda, nam, giandussa mihi veniat in culmine nasi, ni pro te posthac paradisos mille refudem. Vende mihi gladium, quod vis dabo, posce, domanda.— 300 Tunc Cingar traxit suspirum pectore magnum. Principio nullam parlat meditando parolam. Mox inquit:—Tantis cedo, fratelle, pregheris: dura mihi cosa est, et amara, vendere zoiam, vendere delitias mundi, coelique tesorum. 305 Verum quid faciam? quo me gallone revoltem, si, qui solus habet de giorno et nocte valorem atque facultatem mihi commandare, domandat? Tu nimis importas nostris, Zambelle, facendis. Multiplicare tamen non est hic hora parolas, 310 cortellus tuus est, tua sunt mea quaeque, comanda. Vade, trova praetum Iacopinum, catta Briossus, ipsi disfaciant, faciant, dicantque, redicant. Id sit vangeliu, quod vos insemma faritis.— Saltat alegrettus nunc huc Zambellus et illuc, 315 it retrovare praetum Iacopinum, moxque Briossus. Presto fit accordum secreta in parte, probatum per primos villae doctores atque saputos; maxime per saviu datur haec sententia Gobbum: «Sit notum cunctis populis, patribusque Cipadae: 320 Cingar cortellum nunc sancti Bartholomei vendit Zambello sborsanti trenta ducatos, hoc tamen accordo: quoties Cipada pagabit dictos denarios Zambello, iure tenetur reddere cortellum Zambellus, perque nientum 325 tantae relliquiae pretium neget ille Cipadae, cui decet in gesia bellam fabricare capellam, cui decet ac olei semper brusare lucernam, pinganturque super muros miracula rerum quantarum fecit, faciet, facturus et ille est.» 330 Zambellus subito pensat retrovare dinaros; quotquot habet, propriamque casam, propriumque terenum, strazzas et Laenam vult vendere, seque medemum. Nec sibi mancavit comprator: cuncta balordus vendit, Brunello partim, partimque Lafranco, 335 compravit Schiavina casam tantummodo, restum pagat Brunellus, pagat quoque borsa Lafranchi. Venduntur zappae, venduntur aratra, badili, galli, gallinae, vanghae cum mille zavattis. Perque novem soldos, nullo accorgente vilano, 340 Laena est in pegno Iacopino tradita praeto. Unde radunatis altandem trenta ducatis, sborsat eos, Cingarque tirat, sanctumque ginocchians cortellum tradit, chartam faciente Briosso. Iste Briossus erat nodarius, arte robandi 345 praticus et natus pro scortegare vilanos; semper habebat enim vel tres apposta vel octo in borsam testes falsos de iure brusandos. Si tantas illi dextras natura dedisset, quantos iudaeos baganaios Mantua pascit, 350 aut quantos piccat ladros Romagna quotannis, omnes taiassent nostro de iure Briosso, namque instrumentos tot falsos ille notarar quot ficus seccos totum dat Marca per orbem. Zambellus subito gladium brancarat alegrus, 355 ut cito brancat

aquam frescam quicumque febrescit, utque solet panis toccum zaffare famatus, at miser inveniet magnam piliasse saiottam, seque manus plenas retrovabit habere tavanis. Ut fuit in stanza, gladii vult cernere provas: 360 Laenae prima datur, dabiturque secunda Chiarinae. Laenam improvisus, multa praesente brigata, chiappat et in medio cortellum pectore ficcat, corpore de cuius scampavit vita daverum. Tunc dixit:—Cortelle meus, deh, suscita Laenam, 365 te rogo per sancti virtutem Bartholomei.— Talia sed muro poterat tunc dicere verba. Non respondet ei, toto quia corpore morta est. Pergit Zambellus, cortellum basat, et inquit: —Mi cortelle, precor, cur non mea Laena resurgit? 370 ut modo fecisti poltronam surgere Bertam? Omnia buttavi pro te comprare, quid ergo, quid codesella facis? sic me, cortelle, gababis?— Sed nec de venis, nec polsis mortua battit. Tunc villanorum diverso murmure stulus 375 contrahitur, faciturque frequens cantone senatus. Consul erat Gobbus, quo non astutior alter, frater zuratus semper fuit ipse Tognazzo; fecissetque nihil maium sine mente Tognazzi. Ipse cipadanos pro rostris congregat omnes, 380 et positus scannis sederunt ante Tognazzum. Tota Cipada ruit, magno clamante senatu. Mox nutu Gobbi boccas tenuere seratas. Tognazzus grandem ramparat supra tinazzum, atque comenzavit sic sic aperire ganassas: 385 —Est verum quod nos hic, o brigata, dunamur, ut vobis totam faciamus noscere causam. Nos sumus hic magnae pillastri quinque Cipadae: Bertazzus, Mengus, Gobbus, Cagnana, Tognazzus, et qui disponunt dictum servare Catonis: 390 «Pugna pro patria, si tu vis vivere sanus». Non huc venerunt foemnae, non huc ve putelli, de quibus ad sbaccum casamenta piena tenemus. Illos consilii nostis minus esse capaces. Vos homines estis longo pro tempore maschi, 395 vos defensores, vos targa et spada Cipadae. Mantua quid, quaeso, nostra valet absque Cipada? En ego sum praesens, proprio non manco dovero. Ore dabo vobis conseium, rebus aiuttum, proque citadinis nostris volo mittere vitam. 400 Ergo senatores faciunt vos scire chiloium, qualiter (ut semper fuit altro tempore) nunc nos cum sociis Baldi quid questionetur habemus. Semper sassini, ladri, gentesque diabli cercarunt, cercant Cipadae rumpere pacem. 405 Quid timeamus eos? quid? dicite, nonne tenemus carcere chiavatam fezzam schiumamque ladorum? Baldus, qui caput est, qui rex, qui papa giotonum, nonne cadenatur sola virtute Tognazzi? Si caput est mozzum, quid cetera membra timemus? 410 Debetis lites quondam memorare Carazzi, quum tantum potuit praesentis forza Cagnanae. Me quoque non stantem panzam grattare provastis. Quis pissasanguis, quis vermocanus agrezat istos diabolos vespas stizzare quietas? 415 An medici vadunt ultro cercare malhoras? An cercant brigam? brigam donabimus, horsu, state, precor, saldi, constantes state fradelli, mittamus robbam, vitam, propriosque fiolos, mittamus patriam, quum quis sassinat honorem, 420 vadat piccari cui nulla est cura decoris. Me dudum Patres cognoscitis esse Tognazzum; Gobbus adest, cuius virtute Cipada Motellam saepe triumphavit, tetigitque solaria coeli. Consulis officio solitas exerceat armas, 425 donec bravazzos Baldi nihilabimus omnes. Vidistis poverum Zambellum quomodo mansit esca pedocchiorum, gladium comprando ribaldi Cingaris, utque sibi non saltem tanta remansit corda vel uncinus quo se suspendere possit, 430 ammisisse casam, Laenam scannasse, terenum omnem vendisse, et capras et mille facendas? Nos tamen, o quanta est nostrae vergogna Cipadae, nos tamen experti tot voltis Cingaris artem, en iterum, Patres, illi praestamus orecchias; 435 quotidie facit hoc, facit hanc, robat hic, robat illic, ingannat, truffat, soiat, sacramentat, abarrat, et nos menchiones non mancum credimus illi, quam santo Aloio, quam Bovo, quamque Belino. Tam patienter eum tolerat Cipada ribaldum. 440 Credite, conscripti Patres, victoria nostra est. Hic veniet Cingar, veniet sub rete giotonus. Forca fugit, volat ille retro, trapolabitur et se more gavinelli veschiabit denique. Dixi. Tunc Zanardonus surexit de sedimento, 445 et sub centura palmam ficcavit utramque. Postquam rascavit sapiens bis terque catarrum, sic ait:—O cancar, quantum bene barba Tognazzus parlavit, parens alter Ciceronus et ille grandus Aristotel, cecinit qui carmine docto 450 scribere clericulis, Troiae qui primus ab oris. Sed penso quod non Cingar trapolabitur unquam. Vos causam scitis, senza quod dicere voiam, imo caleffabit tandem nos, imo soiabit. Quis diavol enim poterit combattere secum? 455 Est venetianus quidam sir Polus, et ipse non piscatorum numero, non plaebe Murani, non barcarolus qui cridet:

«Barca, staliu»; at gentilhommus veteris de stirpe Fasoli, qui semper magni tenuit loca prima Pregai, 460 deque caodesiis fecit piccare miasos. Cingar amicitiam longo iam tempore secum giottoncellus habet tantam, quod semper ab illo quidquid vult minimo cegno, solaque parola, obtinet, atque tirat bufali de more bonhommum. 465 Credimus an forsam combattere contra Samarcum? Dixi nempe meum, mihi perdonate, parerum. Protinus in coleram saltat Cagnana:—Quid—inquit,— Zanardone, baias? non nostra Cipada Vegnesam estimat un minimum ficum, non quinque cerasas. 470 Quid cum Cipada posset bravare Samarcus, quamvis sfodratum teneat sua dextera stoccum, quamvis barbazzam portet in pectore longam? —Non est— Gobbus ait,—non est, Cagnana, Samarcus qui portat barbam, nec non sine cortice stoccum, 475 sed mastinazzus paret magnusque cagnazzus, qui totum bruttis mundum spaventat ochiadis. Sanctum, qui portat stoccum barbamque canutam, si nescis, Polum chiamant, sed nostra pacia est rebus in his nostris sanctos meschiare beatos: 480 noli cum sanctis scrizzare, proverbia dicunt.— Tunc Gurronus ait:—Non laudo, perque nientum compagnis Baldi contrarius esse patibo. Consideratis grossiliter omnia certe. De me non minimum pensetis habere socorsum.— 485 Slanzafoida levans sursum sic parlat in ira: —Non dabis altorium? quid ais? tu solus ab altris discrepare putas? o grandis perdita rerum! Scilicet impresam pro te lassabimus istam.— Impatiens iterum se se levat ipse Guronus: 490 —Credo—inquit—firmumque habeo, dubitoque negottam, quod minus impresam poteris lassare cotalam. Quotidie vades, redies per mille facendas, ut totum faciens retroves fecisse nientum, utque tibi solo donet tal cosa guadagnum, 495 non quia Cipadae voias deffendere statum, sed quia Cipadae marchettos mille rapines.— His moti Patres verbis fremuere tumultu: —Per vermocanum—dicunt,—tua lingua, Gurone, straparlat nimium, semper malnetta lavacchio.— 500 Se levat e scanno Giannus, Pannada, Garofol, qui, plerique, omnes excusavere Guronem; sic Ghirardellus qui fert colletta corammi, sic Bertolinus, sic Mengus, sic ve Tonalus. Tandem decretum est (solo screpante Guro) 505 mittere praetori Gobbum, barbamque Tognazzum, qui squadras ducant armorum, dante Gaioffo. Quo facto ad proprios Patres rediere palazzos. Cingar at interea sentit, referente Guro, conseium factum per Gobbum, perque Tognazzum: 510 risit et armatos secum trahit undique bravos. Hic Brunellus adest, Gambo, Schiavina, Lafrancus, ardet Amerigus, pariter bravegiante Galetta, alter ballestram, fert alter tergore schioppum; Pizzagnoccus habet spetum, roncamque Stivallus, 515 Zambonus cettam duro de azale molatam, fert archibusum Rigazzus pulvere cargum, iamque cupit buso fogatam ponere cordam. Nondum nocturnas aurora fugaverat horas, congregat hos omnes squadrono Cingar in uno, 520 per mediamque guidat magno terrore Cipadam, dumque caporalis passat cum vocibus altis smergolat, atque alios pariter cridare comandat: —Su su, qui noscum vult gattam, vengat avantum! O villanzones, o porci, o brutta canaia, 525 o mascalzones, o gens poltrona, gazani, oque pedocchiorum pleni, destructio panis, su su, qui noscum vult gattam, vengat avantum!— Talia bravantes soiant, bocchisque petezant. Tunc Schiavina focum dat schioppo, datque Galetta, 530 deque archibuso Rigazzi pulvis avampat, fit rumor, strepitat ingens per nubila tuf tof. Sensit Bertazzus, sensit Cagnana, Tognazzus, senserunt omnes: stant quacchi, stantque serati, chiavatique suis tezottibus atque palazzis. 535 Non aliter quando damatina bonhora levantes se cazzatores, pars terra, parsque cavallo, expediunt varias magno rumore facendas: ad sonitum corni bau bau gens bracca frequentat, qui chiamat spetum, qui lassum, quique cavallum, 540 qui vocat heus to to, mordentque insemma cagnazzi, seque sibi stessis retro culamina nasant. Ac vulpes, leporesque ascoltant longe tumultum, stant quacchiae in macchis, in boschibus, atque padullis, nec sbuccare volunt tanto pro murmure tanas. 545 Sic latitat consul Gobbus, Cagnana tribunus, atque senatores alii, populusque Cipadae. Ast animum repiat dictator barba Tognazzus, confortansque alios se solum drizzat ad urbem. Cingar avisatur, sociis lontanat ab altris, 550 armatusque nigro se se boschamine macchiat, per quod passatur, quando gens vadit ad urbem. Tognazzus properans animo fantasticat alto, sperzurat quod vult destruggere Cingaribus artes. Sed non Esopi follam, Tognazze, ricordas: 555 dum parat insidias lardo sorighettus in uno se cantone latens, facit illi gatta medemum. Imboscatu erat Cingar,

venit ecce Tognazzus. Ut fuit appressum, se se manifestat apertum; volgitur intornum, nusquam videt esse coelum. 560 Perstringit manibus roncam, fendenteque magno in duplices quartos spaccatur gobba Tognazzi, atque ita cascavit fortissima rocca Cipadae, maximus hic hominum saviorum, fama Cipadae, sex voltas consul, sustegnum grande rasonis 565 decedit, atque ingens iacuit sotosora pilaster. Protinus arrancat Cingar, procul inde levatur, sed prius arripiens Bertam, Bertaeque gemellos filiolos, sgombrat mantoum nocte terenum, inque tuis latuit montagnis, Brixia, Cingar. 570 Tuque, ragazze, meo bastinam pone muletto, namque cavalcandi venit mihi voia per urbem.

LIBER DECIMUS

Cingar amat Baldum, tota se nocte dimenat, non animi perdit forzas, perque omnia rerum discurrit cerebro, qua guisa aut arte fiolus Martis ab obscura tandem praesone cavetur. 5 Sic ait ad Bertam:—Vel Baldum carcere trabo, vel mille in quartos tandem, sis certa, taiabor.— Talia parlatus, raptim se partit ab illa, fornitamque domo lassat rerumque bisognis. Per quosdam boscos, aptos robbare, caminat, 10 itque novas semper meditans in corde magagnas: qua foggia posset trari de carcere Baldus. Dumque viam properat per sylvas semper opertas, en franceschanos fratres occurrere mirat, qui tich toch faciunt zocolis resonare terenum, 15 discalzoque suas corrodunt calce galozzas. Hi veniunt asinum carigum de pane trahentes, nec bene discernit quis eorum esset asellus, namque asinus pellumen habet fratresque medemum. Extemplo roncam per mezum Cingar achiappat, 20 ac si vellet eos in quatos mittere pezzos. Illi se curvis terrae stravere ginocchis: —Perdonanza—crident, facientes mille crosettas. Spoiat Cingar eos, tantum modo braga relicta est, atque breviarium quo possint dicere vesprum. 25 Ergo ribaldellus Cingar, fugientibus illis, solus ibi restat cum strazzis atque somaro. Quid facit? imprimis taiat sibi forpice barbam, ciliciumque patris generalis supra camisam commodat, inde togas bertinas, inde capuzzum, 30 groppiferamque sogam cingit; calzisque cavatis, gambas atque pedes nudat, portatque zupellos, ac tandem medio mantello tergora coprit, sub quo portatur pro sporta, proque corona, tasca tenaiarum, quibus aut disgardinat ussos, 35 aut tosat, stampatque novam falsamque monetam. Iam non est Cingar, quia sanctos portat amictus, attamen est Cingar, quia sanctos nulla gonella, nulla cuculla facit, seu floccus sive rochetti: sub tunicis latitant heu sanctis saepe ribaldi, 40 interdumque lupos castronum lana covertat. Ergo sub his strazzis Baldum dissolvere sperat Cingar, et in guisis aliis speranza niuna est. Dismanicat roncam subito, ferrumque sub ipso ficcat cordono, mantello cuncta teguntur; 45 inde pians asinum compagnum nomine Rigum, montat eum, portatque graves de pane besazzas. Per planum montemque volans asinellus arancat, non tunc francesam voluisset habere chinaeam, tam bene quadrupedat ritu portantis ubini. 50 Quisquis eum scontrat, multo se curvat honore, namque videbatur sanctus Maccharius esse. Si biastemasset, iurasses dicere vesprum, tam bene scit collo bonitatem fingere torto. Cercat elemosinam, quaeritque per ostia toccos, 55 quisque dat huic panem, vinum, carnemque salatam, et iam pro nimio somarellus pondere rerum vadit apena, regitque gradum strachedine plenus. Tunc iterum Cingar boscos repetebat opacos, franciscasque togas spolians tornabat ut ante 60 laicus, et in piazzis villarum cuncta gazanis vendebat, multam quistans de merce monetam. Denique Mantoam veniens, capitavit ad urbem, perque cipadenses cattat furfantiter ussos. Ecce procul solum Zambellum vidit in agro, 65 qui spedocchiabat caldo sub sole camisam, fecerat et largum digitorum caede macellum. Huc tendit Cingar, pungitque sperone somarum, tunc ait:—O quid agis? bona vita, quid, ola, bon homme? Num scires ubi stat Zambellus, dic, rogo, scis ne?— 70 Respondet:—Zambellus eram, dum vacca Chiarina vacca fuit; sed mox, ubi facta est capra Chiarina, alter sum factus, non plus Zambellus

habetur.— Cui Cingar:—Magnam narras, compagne, facendam. Non, Zambelle meus, Zambellus es ultra, sed alter, 75 ut quoque vacca fuit quondam, non capra, Chiarina. Sed te (seu zoccus, seu sis boccalus orinae) cur video sic sic squarzatis undique pannis?— Respondet:—Sic sic miseros disgratia trattat. Sum desperatus, nec me cagasanguis amazat. 80 Namque fui quondam riccus, modo pauper ad ussos vix retrovo panem, vix vinum, vixque menestram, disgratiaequae meae fuit unica causa ribaldus Cingar, cui possit cancar mangiare coradam. O si posset eum ladrum brancare Potestas, 85 se signare quidem posset scampare soghettum!— Tunc Cingar:— Benedicte Deus, benedictaque mater vis, poverelle, mihi fieri compagnus, et istam donabo cappam, sub qua salvamur, et istum sancti Francisci tibi designabo capuzzum? 90 Vis, inquam, servire Deo, fierique romittus? Praedicatorus eris, cantabis denique missam, namque tui similes tantos Ecclesia pascit, quantos non caperent ad remos mille galeae.— Zambellus subito vultu respondet alegra: 95 —Sum contentus ego, imo contentissimus esse vester fratellus, messam cantabo novellam, dummodo voiatis bertinam tradere cappam, namque meus giupo frustus cagat undique strazzas: impleboque meas blanco de pane budellas, 100 quem vix implebat panis niger atque gramegnae. Quamvis de lettera sapiam negotta, pur ipse sufficientus ero cum vobis dicere vesprum.— Tunc illum Cingar spoiat, strazzasque pitocchi cum propriis manibus fossatum buttat in unum. 105 Mox habitum sanctum tradit, tradensque susurrat nescio quid, parens devotos dicere psalmos. Hunc sibi compagnum statuit, fratremque vocando Herinum, se se Quintinum nomine dicit. Postea de villa ambo partivere Cipada, 110 et quasi sint fratres multa gravitate moventur. Cum pedibus vadit propriis Zambellus, at ipsum tirat asinellum montato Cingere susum. Introeunt urbem spatianti denique passu, hosque putat vulgus sanctos omnino romittos. 115 In piazzam veniunt, ubi protinus ecce sonatur tromba, vocans populum, velut est usanza fiendi, quum bandos mandant stradas regimenta per omnes. Ad sonitum tararan vulgus se se undique dunat, deque suis homines currunt audire boteghis. 120 Dicere quid velit hoc ignorat Cingar, asellum desmontat dicens:—State hic, o frater Herine, namque videre volo, quo nascitur iste travaius.— Sic ait, et gentem se se meschiabat in illam. Hic facitur bandus: quod quidam, nomine Cingar, 125 barrus, assassinus, mazzator, ladro, ribaldus, qui falsos stampat, veros tosat arte dinaros, sit mantuanis banditus ab undique terris, sed quisquis bastans animi mazzaverit illum nempe guadagnabit centum cinquanta ducattos. 130 Cingar, id ascoltans, tremuloso corde cagabat; pro Baldo tamen ille suo vult perdere testam. Quid facit? o forzas animi cordisque prodezzam! Prestiter alzando vocem, sic incipit:—O gens, o quia nescitis, nescitis certe coëllum: 135 post paucos etenim giornos brusabitur haec urbs, ni modo, ni Baldo truncabitis illico testam, quem nunc sub terra ficcum praesone tenetis. Nunc ego de terra sancta, Christique sepulchro, advenio, portoque malas, brigata, novellas, 140 namque gigantazzum magnum similemque torazzo illic terribilem vidi, ferroque covertum, qui menat in quaium nigra de gente mororum ingentes squadras, cavalastros atque pedastros. Giurat per sanctos coeli, gentemque diabli, 145 velle per omnimodas Baldum riscodere guisas, in tuttumque istam pensat destruggere terram. Nunquam vista fuit zentaia ribaldior illa. Quid sunt lombardi, brisighelli, quid calabresi? Turchi sunt porci, mori sunt fezza malorum. 150 O Deus, hanc tantam populis averte ruinam. Sassinant homines, robbant, sforzantque puellas, altaros gesiae spoiant, calicesque rapinant. Quid dicunt ladros spagnolos, quid capelettos? Hi superant omnes omni feritate ribaldos. 155 Heu pietas, heu heu nostris compassio claustris! Nonne malandrini fratrum rapuere pitanzas? nonne monasterum totum sotosora butarunt? Petra super petram vix una aut altra remansit, et multos etiam illi scannavere fradellos. 160 Ille Fracassus enim (nec possem dire bosiam veste sub hac sancta, cordoneque cinctus ab isto) ille Fracassonus, poca straccante fadiga, ut petrulam iaculat grandes ad sydera saxos. His ego vidi oculis illum plus octo miaris 165 cum cazzafrusto poverum sbalzasse priorem, atque cosinarum quae sunt mangianda parantem totum cum solo pugno sub terra ficasse. Praeterea quendam vecchiettum, tergore gobbum, vix bastoncello macilentia membra tirantem, 170 per collum cepit, circumque et circa rotatum, ac si falconem vellet chiamare polastro, magni fecit eum montis cimare cacumen. De sacro

armario rapuerunt absque riguardo planetas, camisos, puviales, mille facendas; 175 de mangiatorio, beccheros atque bocalos, descos, credenzas, terlisi quinque tovaias; de cosinatorio, caldaros, bronza, lavezos, mille pignatellas, pignattas, speta, parolos. De caneva nostram spinarunt denique vitam: 180 porcinaia bibit vinum, fregitque barillos, ac de vernazza bagnos fecere cavallis. Sed foret ah troppum, si vellem dire gnicosam! Vix ego scampavi, socio cum fratre, ruinam. Ergo meum, gentes, conseium prendite sanum: 185 illum de scura Baldum praesone cavemus, huic mozzate caput, streppetur pessima planta, tollatur morbus ne coelum puzzor amorbet. Ut quid tamdudum terris mala bestia scampat? Est alius Python, Poliphemus, hydra, Carybdis. 190 Tollite de mundo rabiem, stronzumque diabli. Testa fracassetur, non ultra bissa cridabit. Mazzetur Baldus, cascabit forza Fracassi. Scandalizare tamen vos nolo, perque nientum hac sub sguarnazza veneranda, subque capuzzo, 195 cerco vindictas hoc de ladrone gaioffo. Saepe tamen mens nostra brilans volat extra capuzzum, sollicitique sumus gesiae deffendere statum. Sed tamen, hic abitus quia pacem totus odorat, cercamus pacem cum sanctis, cumque diablis. 200 Si pax non giovat: opus est admittere brigam.—Dixerat haec Cingar, populo scoltante, suosque fazzolo sugans oculos lachrymare videtur. Contremuere omnes qui firmiter omnia credunt, fit rumor, populusque ruens, ignara canaia, 205 per cunctas urbis stradas ut matta vagatur: praetoris subito fugiunt ad grande palazzum tela parant, pontesque levant, chiavantque botegas. Artifices buttant terrae istrumenta laborum, dantque manum picchis, schioppis, spedisque Bolognae. 210 Congregat illustres praetor, saviumque senatum, parlamenta fiunt longhis crevelata parolis. Quidquid bertina frater sub veste locutus attulit, omnino tanquam vangelia credunt, maxime quod rumor iam multis ante diebus 215 creverat: in Tunesi partes andasse Fracassum, ducturum turcos secum gentesque morescas. Conseiant igitur per muros ponere guardas, qui crident noctes:—Fac, fac bona guarda—per omnes. Supra toriones, per merlos, per casamattas 220 tirant bombardas, colubrinas, passavolantes. Terribile interea don don campana bachioccat, pro cuius sonitu pars it animosa palazzo, pars petit in frettam ruptis cagatoria stringhis. Ad tamburrorum strepitum tararanque tubarum, 225 calca fit armati populi, timor omnia versat, qui portat lanzam, qui roncam, qui ve zanettam, hic piccam, hic spetum, hic dardum, hic giavarinam. Iamque poco spatio conventa est tanta brigata, quanta Iosaphatti non magna in valle resurget. 230 Interea Cingar Zambellum tollere vadit, quem modo cum carico solum lassarat asello. Is stupefactus enim tanto pro murmure stabat, atque parecchiarat propter scampare stivallos. Cingar eum chiamat, nulli parlare comandat, 235 dicens quod fratres servare silentia debent, nec parlant maium nisi sit dispensa prioris. Mox asinum religat quodam cantone famatum, namque aliud pensat Cingar quam pascere quellum, namque sui troppa est nimis importantia Baldi. 240 Zambellum retro menat, supraque palazzum longas per scalas montat, montansque susurrat psalmos, quos nescit, sed non nescire videtur. Incontrat gentem, brettiae sibi mille cavantur. Dicebant:—Ipse est, qui coelo venit ab alto, 245 hunc Deus ad tempus misit, qui praestus aviset nos ante excidium terrae stragemque paësi.—Cingar eos audit, passat, zocolosque sonantes per pavimenta trahit, iam salam iungit in amplam, dumque oculis terrae bassis, dumque arte galozzas 250 retro tirat, quarum sonitu devotio crescit, osti datque fidem, suspectaque pectora tollit. Praetor it incontra, multis seguitantibus, atque conducit secum thalamis, facit inde carezzas. Mox sibi decreto Patrum, populique rogatu, 255 donat elemosinam centum settanta ducatos. Ille ruinatum dicebat namque Fracasso esse monasterium, gesiam, calicesque rapitos. At Cingar retrahit se longe, perque nientum mira destrezza simulat non velle coëllum. 260 Praetor eum sforzat nec non perforza sachettum in manibus ficcat, Cingar ringratiat illum, promittitque sibi pro seque, suisque brigatis, mortis ac vivis ter centum dicere messas. Iamque parecchiat ceppus, mediaque piazza 265 horribilem visu baltrescam boia parecchiat, quo Baldus debet venerandam perdere testam. —Ah—dixit Cingar praetori, —Vestra Potestas huic confessorem Baldo concedat, ut almam non miser almancum perdat, portetque diavol. 270 Latro «Memento mei» dicens, fuit illico sanctus.—Praetor nil meditans ultra:—Reverentia Vestra sit confessor —ait,—talem concedere cosam obligor, imo precor, magnum salvate

ribaldum. Heus, bariselle, menes hunc patrem, vosque ministri 275
compagnate illum, cui bassum schiudite fornum, ut confessetur Baldus, nec
linquite portam, sed firmate bonam, dum fit confessio, guardam.— Cingar
portat aquam fortam, limasque sonantes sordinam tum cum ferrum sine
murmure taiant, 280 omnia sub sanctis portat bene conza gonellis. Itur sub
terram Baldi retrovare sepulchrum. Ille cadenazzos iam iam stridore
cridentes audiit apriri, grossasque recludere chaves: pensat, quod verum
est, iam scilicet hora morendi 285 iuncta sit, et tanto dissolvi denique
stento. Stat poverellus humi, lachrymis prostratus amaris, non quod
formidet mens constantissima mortem, sed caros memorat socios dulcesque
fiolos. Hanc ve dolet sortem mortis, qui tanta per arma 290 non poterat
caricam spoliis effundere vitam; at super altuttum stimulat conscientia
mentem: nec confessandi misero datur ulla facultas. Iamque barisellus
portas reseraverat omnes, ac centum chiavis patefecerat ostia centum. 295
Cingar miranda limen gravitate subintrat, ad quem passantem sbirri flexere
zenocchios. Zambellus seguitare negat, se retro retirat, perque guisas
omnes non vult andare la dentrum. Cingar eum chiamat:—Veniat, frater
Herine, 300 namque duos fratres semper nos esse bisognat.— Paret
Zambellus dicto, testaque chinata intrat portazzam, vadens tantonus in
antro. Post quos en iterum cadenazzo porta seratur. Baldus habet longam
pro longo tempore barbam, 305 usque ad centuram coperto pectore cascat.
Cingar it, hunc sequitur devotio fratris Herini, atque paternostros barbottat
aveque marias, nam castronazzus se fratrem pensat Herinum, sperat et in
curtum messam cantare novellam. 310 Sed postquam Cingar Baldo pervenit
arentum, hunc appena videt modica pro luce fenestrae, quam lucem non sol
mandat sed lampada pendens, ad primam giuntam simulans sic parlat ad
illum: —Quid, manegolde, facis? quid, latro? quid, mala pianta? 315 Nunc
pro peccatis tantis, furtisque, rapinisque, ecce dabis poenas, centum
dignissime forchis. Nunc exemplar eris, quibus est tam cura robandi. Non te
Fracassus, Moschinus, Cingar aiuttant. Quattuor in quartos modo
squartavere Fracassum, 320 mangiandasque suas canibus tribuere budellas.
Cingar dorato slongavit colla capestro, inque triligniferam trabucavit
denique forcam. Semicanis collo Falchetti petra molini appiccata fuit, quem
chiusa Governolis hausit. 325 Tu quoque nunc trades collum, scelerate,
taiandum, inque brigadarum cunctis squartaberis occhis. Vix alzans oculos
Baldus, frontemque rapatam, obstupet, ex habitu sancto capitisque tosuram
tam male pensatas stultasque uscire parolas, 330 inde caput bassans, non
ultra mirat in illum, nec dare dignatur fratri responsa gaioffo,
invergognosum nam iudicat esse capuzzum. Cingar scaltritus plus semper
detrahit illi: —Sum confessor—ait,—tua dic, peccata, ribalde.— 335 Baldus
item relevans oculos suspirat et inquit: —Quamvis non istae meritant
responsa parolae, qui parlas, nec scis quid parles, pessime frater, attamen
hinc abeas, malvasi puzza diabli. Si modo me strictum non ferri vincla
tenerent, 340 tanquam pollastro tibi, bestia, colla tirarem. Tu qui me debes
solari voce relictum, confortare animam scelerum sub fasce gementem, sic
agis, ut penitus moriar chiamemque diablum. Impie frater, habes in pectore
mille magagnas. 345 Respice te stessum, turpesque redargue mores,
tonsuram portas, renegas quam mille fiatas. Nil nisi broda fuit semper tua
vita, ribalde. Hinc procul absistas, blanchi destructio panis, qui melius quam
te mastinos pasceret; heu quae 350 sporcitiae foetent capucino mille sub
isto! Plus ego perdonum pietatis habebo supernae, quam tu, qui celebras
missam pensasque tenere cordoni meritis in tasca Dominidium!— Tunc
Cingar, nimia cordis pietate movestus, 355 voceque suppressa parlans sic
ore comenzat: —Non te plus lateo, mi mi dulcissime Balde, o mi dulcis amor,
mi cor, mea cura, fidesque, sum tuus ille quidem Cingar, non noscis
amicum? non, mi Balde, etiam me noscis? respice vultum, 360 respice
sembiantes antiquos. Cingar amorum, Cingar amicorum primus, qui nocte
dieque de te pensavi, penso, pensabo milannos. Non te, Balde, mori tam
brutta morte ferendum, gentilezza dolet sine te, cortesaque virtus 365 it
cervice china, libertas languet, et arma Mars ruginenta tenet, scutumque
imbelle gitavit. Te sine quid magni faciat prodezza valoris? quid ve
legiadriae columen, quid gloria laudis? Non te, Balde, volunt mare, tellus,
aethera, mortum, 370 non, quod tanti hominis sit ademptum nomen,
honosque.— Sic dicens voltas trecentum basiat illum, abbrazzat, stringit,

lachrymas dulcedine mandat. —Ille tuus sum Cingar—ait,—iam pone timorem, ne dubita, sum Cingar ego, sum Cingar, onustus 375 hoc sub mantello martellis atque tenais.— Qualia sunt olim lachrymosae gaudia matris, quae dudum mortum pensaverat esse fiolum, mox illum reddi sibi vivum cernit, et omni corpore gaiardum, rubicunda fronte tilatum, 380 talia sentivit provisto Cingere Baldus, qui, velut a somno propere discussus, apertos, nil parlans, oculos in vultum Cingar, inque totam personam firmat, tacitusque stupescit, nam pro laetitia tanta parlare vetatur: 385 quod ve videt proprio visu, sibi somnia parent. Zambellus norat Baldum, stat quacchius in uno cantone, et grandi tremolo sibi cagat adossum. Cingar ait: —Non nunc parlandi tempus habetur, perdimus interdum propter tardare boconem.— 390 Tunc franciscanam tollens de corpore cappam, ferramenta cito solitam cavat extra sachellam. Fundit aquam fortam, mollit duramina ferri, denteque limarum surdarum vincula taiat, postque intervallum curtum levat in pede Baldus, 395 at vix stare potest macerato corpore drittus, unde pignocadae Cingar piat octo bocones ac malvasiae, quem gessit aposta, fiascam. Baldum fortificat redditque in membra vigorem postea Zambellum vocitat:—Mi frater Herine, 400 huc accedatis, nam nos orare bisognat. O Iesum Christum, cur, ola, frater Herine, cur non auditis? dormitis forsitan? ola, cui tandem dico? veniat Reverentia Vestra.— Zambellus nullam respondet, totus aghiazzat, 405 pauper homazzolus desiderat esse deforas, nam bene cognoscit Baldum cernitque bravosum. Cingar item clamat:— Veniatis, frater Herine.— Baldus miratur:—Quid clamas?—inquit,—an istic est aliquis forsan? dic, quaeso.—Cingar ad illum 410 omnia subridens breviter narravit ad unguem. Obstupuit Baldus de tanta Cingar arte, qui tandem vadens illum retrovare bonhommum, —Ah—dixit,—poverelle, peto vos mille fiatas, nec vultis mihi vestro respondere magistro? 415 Sic ne imparatur patri obedire priori? Esset enim vobis penitentia danda, vel una disciplina quidem nudatas supra culattas, vel mage sub tavola cum gattis sorbere brodas.— Zambellus respondet ei:—Mihi parcite, quaeso, 420 nam nos debemus servare silentia fratres. Vos, Quintine pater, prima haec mandata dedistis, quando comandastis me nil parlare brigatis.— Cingar ad ista nihil quid responderet habebat, se castronatum castrono cernit ab uno. 425 Hunc tamen extemplo Cingar Baldusque piarunt, dispoliant, nudant, sbadacchiant, membra cadenant, atque loco Baldi ceppos manicasque reponunt. Sollicitans aperit portam barisellus, et extra stans cridat:—Ola, pater, quae tanta indusia? non est 430 confessatus adhuc? prudentia vestra viluppet omnia, nam, si vult sua singula dicere facta, non annus bastaret ei narrare rapinas.— Baldus, id ascoltans, voluit saltare deforas, atque suum restum barisello reddere pugnis. 435 Cingar eum pavidus tenuit per brachia retro: —Pone—inquit,—si vis, cerebrum paulisper acasam. Nunquid es effectus furiosus et absque ritegno?— Mox cito respondet barisello voce gaiarda: —Expectate pocum, nunc nunc spazzabo facendam. 440 Venimus ad finem, censuras mille catavi, saccus erat plenus, foetebat quatrivanus, absolutionem nunc do; vos, frater Herine, exorate Deum devota mente fratantum. Dum sic parlabat, psalmum Miserere comenzat; 445 sed restum psalmi quoniam finire nequibat, ore susurrabat, veniens ad Gloria Patri. Dumque cativellus varia coprit arte magagnas, atque satisfaciens cavaleo protrahit horam, contegitur Baldus bertinis undique lanis, 450 Zambelloque novus succedit frater Herinus. Cingar ei monstrat quo passu debeat ire, utque oculos teneat bassos tortumque colengum, utque pater nostros ciciganti mastichet ore. Ne foret ignotus, facit huic in fronte capuzzum, 455 ac uno instanti resecavit forfice barbam. Ad portam veniunt tandem, sed Cingar avantum passat devotus, post cuius terga chinato cum capite egreditur Baldus, quem nullus adocchiat. Tunc intrare cito poltrona canaia volebat, 460 zaffi, sbiraiae, barisellus, boia, mil'altri. Sed Cingar dixit cavaleo:—Quo venit ista frezositas? mò, sancte Deus, concedite tantum temporis almancum, donec penitenza fiat.— Sic ait et scapolans, Baldo seguitante, caminat. 465 Sed quo, Cingar, abis? qua te fuga parte levabit? Stopparant urbis portas, sola una manebat ponticella, viris centum guardata provistis. Ergo poverellus Cingar fantasticat artes. Plus curat Baldum, quam se, quia diligit illum. 470 Arrivat portam, dum sic meditatur, ad unam, gens ubi cum solito semper facit ordine guardam, nec solam praetor lassat transcendere muscam. Baldus habet voiam sguarnazzas ponere zozum:

ingentes hominum scontrat per ubique catervas, 475 cum ronchis, spadis, schioppettis atque balestris. Mens sibi brillabat roncam per forza, vel altrum ferrum de manibus fantis streppare veruni, atque menando manus solem scurare budellis. Cingar eum placat dicens:—Fac, matte, pianum, 480 desine me pensare modum foggiamque scapandi.— Dum sic ambo simul passu trottante loquebant, en prope viderunt iuvenem transire politum, quem soldatorum non poca brigata sequebat. Iste valorosus Leonardum nomen habebat, 485 sanguine progenitus claro de stirpe Colonnae, namque Colonesus pater est Ursinaque mater. Altivagam Baldi famam praesenserat olim, venerat huc igitur, Baldum cagione videndi, parlandique sibi, pavidam sed repperit urbem, 490 attonitosque homines stippantes corpora ferro. Domandat causam, respondent:—Guerra paratur contra moros, turcosque, simul guidante Fracasso.— Talibus auditis, armatum cernere Baldum forte capitanium sperat, squadrasque regentem. 495 It super immensum, grossum, baiumque frisonem, et rutilo Baldi personam cinxerat ense, quem Romae allatum comprarat trenta ducattis. Nec scit cur Baldus tam bellam liquerit armam, sed potius pensat sibi fraude fuisse robotam. 500 Ergo levans oculos Baldus, subtiliter omnem conspicit ornatum iuvenis, sed maxime spadam, namque valenthominum semper fuit usus ad ensem, ad corserum oculos voltare, aut tangere dextra. Protinus agnovit pomo rutilante dorato 505 ipse suum brandum, vult illum, turbidat occhios, disponit penitus, si debet perdere vitam, velle suam spadam:—Celeremus prestiter— inquit,— o Cingar, nam posse datur scampare facultas. Ille meum portat brandum gallone tacatum. 510 Hunc volo, me seguita, meus est de iure, camina.— At Cingar tantam furiam regit atque governat: —Dextrius i— parlat,—spadam, sis certus, habebis.— Talia dicentes, illum seguitare comenzant observantque procul, si forsitan exeat urbem, 515 ut secum scampare queant et scodere spadam. Ille sed intravit multa cum gente tavernam, quem sequitur Cingar subito, donansque caparram lectum cum camera supplex accepit ab osto. Tres Leonardus equos habet, omni laude canendos, 520 quos, in qua stalla servantur, Cingar adocchiat. Primus de Spagnae razza Rocaforta vocatur; grossior est alius frisonus, Spezzacadena; tertius ex Asia provenit, nomine Pardus. Ostus in istanti quae sunt coenanda parecchiat, 525 namque Leonardus mensam fornire comandat. Accumbunt omnes, stat mensae in fronte Leonardus, qui vult post epulas omnino quaerere Baldum. Soldati passim buttarant arma, rodellas, ut fit quando volunt dapibus distendere panzam. 530 Baldus at interea, camera chiavatus ab intro, guardat per portae fissuram pronus edentes. O quam forma sibi Leonardi bella placebat! Nec tam guardat eum, sed drittis scoltat orecchis. Interea Cingar paulatim tela robabat, 535 inque suam cameram Baldo gaudente ferebat. Tandem brettinas despoiant ambo gonellas, a capite ad plantas stipparunt corpora ferro. Qualis equus iuvenis, quem dicimus esse poledrum, egrediens tristem longo post tempore stallam, 540 passutusque novo de foeno semper et orzo, vellet si posset rupta saltare cavezza, hunc appena valet stallae retinere fameius; talis Baldus erat, qui de praesone cavatus, postquam se totum rutilantia vestiit arma, 545 bramat presto foras solus borrire per urbem, atque cruentatis cum testis atque budellis disturbare Iovem, terram, stigiamque masonem, sed pro respectu prohibentis Cingaris urget possanzas nimias animi, coleraeque brusorem. 550 At quae terribilis posthac battaia sonabit, non, Comina, tuis pro spallis soma videtur. Est opus altorii maioris, claude botazzum, nam tua vina mihi penitus mufolenta videntur.

LIBER UNDECIMUS

Altius o Musae nos tollere vela bisognat, misterumque facit gravius distendere schenam. Usque modo calcavit aquas mea barca Cipadae, ranarum quae voce cridant, redolentque lavacchium, 5 nunc mare Pietoli, quo non prigolosius altrum, trapassare volo, nulla retinente paura. Huc,

Zoppine pater, tua si tibi chiachiarā curae, si tua calcatim veneti ad pillastra Samarchi trat lyra menchiones, bezzosque rubeba guadagnat, 10 huc mihi cagninas iuncta cum voce budellas flecte, soporantes galeottam carmine gentem, tirantesque sibi totas dolzore brigatas. Tuque boni semper seguitatrix, Lippa, boconis, Lippa foiadarum columen Mafelina Cocaii, 15 adsis, et invita tecum coenare poëtam. Usque modo ruptos gessit Bertuzza stivallos, atque ad calcagnos cascavit braga Cominae, nunc stringare licet gaiardis carmina stringhis, unde valenthomi celebranda est forza baronis, 20 quo non Haectorior, quo non Orlandior et quo non tulit in spalla portas Sansonior alter. Iam Zambellus erat de fundo turris ad auras tractus, et ad lucem cunctis iam zarda palesa est. Praetor osellatum se se videt esse Gaioffus, 25 trat via carnerum desperans, trat via bragam, beffaque contradas volitat scoperta per omnes. Noscuntur soiae, noscuntur Cingaris artes, talia namque facit stratagemata saepe cavester. Mantua tota levat populum sotosora balordum, 30 ipseque Zambellus cosam recitabat ad unguem, cui gens ghirlandam facit hic, facit illic et illoc. Gaioffus boffat, stizzat, se datque diablo. Trombettam subito stradas iubet ire per omnes, qui bandum faciat, qui notum, qui manifestum: 35 quisquis bertinos fratres acataverit illos, scilicet indutos tam sancta veste ribaldos, atque palesabit quo se cantone covertant, ille guadagnabit sine fallo mille cechinos. Talibus avisis, homines sperone guadagni 40 cuncta per inquirunt, nulli parcendo fadighae, omnia discurrunt, vestigant omnia, voltant omnia, nec lassant pertusos, antra, cavernas, subvertuntque casas, gesias, pallatia, turre, usque in latrinas callant, pozzosque profundos, 45 inque cagatores alii per stercora rugant, namque ob dinaros nulla est vergogna canaiae, non fratri et patri, non perdonaret amico pessima progenies hominum, mala razza virorum qui semper meditant, de ruf de rafque, guadagnum, 50 quales sunt sbirri, quales manigolda lovagna, daccia qui tollunt affittum, quique doanas. Senserat hoc ostus, bonus ostus senserat istud, in cuius betola Cingar Baldusque latebant. Ante Potestatem properans, sceleratus arivat, 55 inque suo fratres bertinos esse logiatos approbat albergo, promissaque praemia tirat. Tunc omnis mundus, praetore iubente, levatur, arma capit, celeratque illam assaltare tavernam. Protinus advisat iuvenem trombetta Lonardum, 60 illum baronem dico, qui circuit orbem ut tantum possit paladinum cernere Baldum, cuius amicitiam super omnia cercat habere. Nescius ergo rei tantae suscepit avisum, ut se ostaria subito dispartet ab illa. 65 Cingar, id advertens, ita Baldo territus inquit: —Heu, mi Balde, mori nos cogimur; ecce periculum imminet, in trapolam tandem vulpecula cascat.— Baldus eum guardat:—Quid—ait,—mi Cingar, honori esse potest melius, quam guerris fundere vitam? 70 Soldatis laus est suprema morire batais.— Cingar tunc expepulit, Baldo exhortante, pauram, extraque balconem per cordam callat abassum, namque Leonardi sperat robbare cavallos. Sed famuli stallae, positis arzonibus, illos 75 in puntum statuunt, quia vult equitare Lonardus. Baldus supra manet solus, stat prontus in armis, mille annos una hora sibi certare videtur. Ignarus rerum Leonardus deserit escas, soldatisque suis mandat descendere scalam. 80 Currunt ad stallam propter montare cavallos. Iam posito in staffa pede vult equitare Lonardus, at Cingar clamans armato corpore toto accedit bravus, per frenaque corripit illum: —Sta saldus—dixit, —tibi rex, patresque comandant, 85 ut desmontatus succurras prendere Baldum, qui latet hic, pretiumque tui portabis aiutti.— Cui Leonardus ait:—Meus hic an Baldus aloggiat? Imo iuro deos, pro Baldo mittere vitam. Vos seguitate cito, famuli, seguitate sodales; 90 nunc mihi dulce mori, mihi nunc gratissima mors est.— Tunc levis in curvo saltans arzone ficatur. Cingar alegrus ei se se discoprit, et illi parlat in orecchia, nec aiuttum postulat altrum, quam voiat sibi binos impreastare cavallos, 95 cum quibus hoc Baldus poterit scansare periculum. Tunc subitus se se buttat de arzone Lonardus, Cingaris et faciem mira charitate basabat. Mox ait:—Indarnum non nos modo stare bisognat. Non est parlandi tempus, non hora gratandi. 100 I, sequar, atque meos faciam seguitare guereros. Pro Baldo statui spezzare ligamina vitae.— Cingar equos tantum poscit, sed alhora Lonardus non dat equos tantum, Baldi cito porrigit ensem, quem laetus Cingar brancat, cingitque galono, 105 inde pregat iuvenem supplex, iuvenisque sequaces, ut pariter portam festinent urbis ad unam iungere, monstrantes illam deffendere velle, si passare illinc Baldus perforza fatiget; at per

contrarum faciant, stent imo provisti, 110 si per venturam calcagnos ambo
menantes huc veniant, subito pontem callare procassent. —Sic faciam—
Leonardus ait; tunc prestiter altrum scandit equum, frettatque viam,
seguitante caterva. Iamque propinquabat grandis squadrazza bravorum, 115
ostus eos guidans scudorum mille reportat. Tota taverna sonat tantis iam
plena brigatis, quantas vix caperet fortissima rocca Milani. Maximus in
salam populi garboius arivat, unde tremit coelum vasto reboante cridoro.
120 Sbraiant, vociferant:—Exite, exite, ribaldi.— Ipse tavernarus cameram
designat apertam, in qua stat longo Baldus zanetone paratus. Qui, quando
portam fieri sibi vidit apertam, milleque lanzarum stipantes limina puntas,
125 protinus ad primum colpum zanetone tirato trat Contestabilem passato
pectore mortum, quem poltronzonem zaffi dixere Vigazzum. Inde statim
revocans lanzonem, vulnerat altrum, quem veluti ranam medio ventramine
filzat. 130 Magna super portam camerae fit calca brigatae, quos facit
assiduis lanzatis stare dacantum. Cingar habebat equos certo cantone
paratos, expectans Baldum si arrivet forsitan illuc. Baviger ob nimiam
stizzam, sibi morsicat unguas, 135 dumque modum pensat fugiendi, carpitur
ira, carpitur orgolio, barbaeque pilamina streppat. Continuo horribilis
rimbombat clamor ad auras. —Prende—cridant,—ladrum, sta saldus, prende
ribellum, ferte focum, scalas, intra, day, percute, guarda.— 140 Baldus in
ignivoma facie, dum certat, avampat, non secus ut quando Vulcanus forpice
gremiit dudum brasatam sopianti mantice lammam, quam Brontis,
Steropisque ingens martellus asaltat, et veluti daynus se semper in aëra
pirilat. 145 More leonino caudae stigaverat iras, nilque loquebatur, sed mox,
ut vidit habentes spaventum ingentem de se tot mille sbisaos, increpat,
insultat, talique in voce minazzat: —Quid facere, oh tristes capelazzi,
creditis unquam? 150 Vos tanquam vaccas scannabo solus ad unum. Te te,
nil timeo, te nil stimo, brutta canaia.— Talia parlando, zanetonis saepe
tiratas concitat, et gambis omnes facit ire levatis. Nemo, licet brazzo
targonem portet apiccum, 155 audet sanguifluam camerae transcendere
portam, nam scutos veluti mascherpas traicit omnes. Non tamen ipse foras
oculatus vadere curat, sic nimiam contra gentem combattere laudat. Non
plusquam septem possunt certare vel octo, 160 caetera turba cridat lontana
proculque menazzat. Ergo per intornum muros scalzare comenzant, quo
possint cuncti banda combattere ab omni. Baldus id avisum noscit,
feriensque repensat quid faciat: vel de summa saltare fenestra, 165 vel
ruere in medios, vitam stimando ceresam. Talia dum satagit, ruit ingens
machina muri, quae miserum sepelit vasto cum murmure saxis. Praestiter
accurrunt omnes, ut usanza luporum, quando vident taurum terrae
malasorte cadutum, 170 quem mangiare volunt si possint vincere guerram,
sed tamen ille susum nullo cum vulnere saltat, cornibus et pedibus
vaccarum stimmat honorem. Sic sic mille homines Baldum, sub mille
quadrellos cascatum, ammazzare volunt; at fortius extra, 175 extra
ruinazzum se liberat ille, gravemque, dum trahit e saxis corpus, dedit ore
cridorem. Sed tamen, ah facinus, redimens per forza sepultum lanzonem
petris, sine ferro manserat ille, atque dishastatum nimio sub pondere
ferrum. 180 Stringitur ambobus tamen hastae pertica pugnis, illeque per
medios balzo se gittat in uno. Quisque viam lassat, voltans calcanea fronti,
tartufolas nasare suas non ullus arisgat, stareque plus laudant longe quam
ire plus oltre. 185 Ast ingrossatur novus hic exercitus ingens: huc urbs tota
ruit, vult hunc omnino Gaioffus arrostire brasis, canibusque gitare budellas.
Clauditur intornum subito, subito tamen ille arduus insurgit contra, parat
hinc, parat inde: 190 qui ferit in fianchis, qui retro, qui ferit ante, qui ve
manudrittos, qui puntas, qui ve roversos, montanosque tirat, super illum tela
fioccant, sbraiat:—Sta salde, ladro, sta salde, cavester;— vocibus
innumeris coelum, mare, terra boaxat, 195 de fundo ad cimam trabaltegat
illa taverna, nec tamen un minimum smarritur barro peluzzum, tam manet
intrepidus cotantam contra canaia, quam contra ventos turris famosa
Cremonae, deventatque magis validus spargendo cruorem. 200 Cingar ad
ingentem strepitem drizzabat orecchias, nec se, nec Baldum sperat montare
cavallos. Corripit, ut moriat cum Baldo in sanguine, spedum, quem sibi de
telis Leonardi elegerat unum, atque super scalam properans se incontrat in
ostum, 205 qui discopertum Baldum traditorus habebat. Non stetit abadam,
nec dixit «guarda», sed illum usque ad prolixas spedi scannavit orecchias,

unde sforachiato patuerunt ventre budellae. Vidimus experti, quod qui te fallere cercat, 210 tandem ingannatum se quoquo tempore trovat. Sed non antiquae smemoratus Cingar usanzae, quam primum cecidit mortus miser ille tereno, dat griffum ad borsam, gravidam nimis atque pesentam, quam velut usanza est servans braghetta tenebat. 215 Hanc locat in manica, salamque deinde subintrat. Hic trovat horribilem guerram, miserumque travaium: hic centas inter spadas, centosque fachinos, stare videt Baldum, sola qui fulminat hasta. Hic rabidos inter mastinos invenit ursum, 220 atque inter corvos aquilam distendere brancas. Tunc ubi combattit, se sic bravegiando balestrat: —Cingar ego, sta, Balde ferox, sta sodus ad arma, in quibus en potius pretio moriamur honoris, quam fieri nostro cum scorno praeda Gaioffi. 225 At vos poltrones, Martani razza codardi, hinc porci, scampate viam, scampate marassi, non vergognatis, non vergognatis adunca contra unum tanti? quae laus, quae fama recatur? Sic vocitat Cingar, mediaque in gente ficatus 230 ostentat quod post dictum bene facta sequuntur. Semper adhortatur Baldum, filzatque budellas. Nunc dat calce speti, nunc ferro, saltat in altum, circum circa rotat pedibus, parat undique bottas. Cingar is altorium Baldus cum vidit adesse, 235 fraxineam menat tantis cum forcibus hastam, quod, mandans illam plus centum millia pezzis, non pocos homines colpo atterravit in illo. Quamprimum fractam gens pessima viderat hastam, protinus insemmam calcatim stringitur, atque 240 ut montagna ruunt paladinum contra baronem. Non tenet in manibus, nisi quantos, ille coëllum, unde serat pugnos; hinc dentibus ore chiavatis, dentibus et pugnis, calcis quoque proelia miscet. Nec tirat in fallum, colpo cadit unus ab omni, 245 aut si forte aliquem ferit in culamine calzo, ille volans tanquam cornacchia levatur ad auras, atque sibi collum solaro spezzat in alto. Cingar habens oculos intentos semper amico, scilicet ad Baldum volgens spessissime guardos, 250 heu videt a tantis fracto lanzone seratum. Ergo ruit, qualis porcus singiarus, in illos, seque valoroso paladino tirat appressum, ac ibi cum speto sibi circum circa tavanos cazzat, et oblongo sforacchiat acumine panzas. 255 Mox rutilam Baldi spadam cavat extra guainam, quam porgens illi magna cum voce cridavit: —Ecce tuus iam brandus adest, hunc accipe, Balde, quem facias similem coralo sanguine rossum.— Baldus alegrus eum subito balzando piavit, 260 perstringensque simul manibus furibunde duabus, comenzat tantum crudeliter ille macellum, quantum non fecit in Roncisvalle Rinaldus. Nil nisi per celsum camerae troncata solarum brachia cernebas, testas, gambasque volantes. 265 Quali cum furia taurus sub amore vedellae, quando canegiatur mastinis undique grossis, nunc pedibus spolpat, nunc illos cornibus urtat, spernazzat sabiam, duros trat in aëra calzos, oreque mugisono bavas vomit igne brasatas. 270 Taliter incensus generosus campio Baldus testas et gambas zoncat, brazzosque, manusque, subvoltatque oculos stizza rabieque fogatos, estque sibi corpus inimico sanguine bruttum. Cingar adest lateri, multo sofiamine pugnat, 275 mandrittosque tirat, montanos, manque roversos. Clamitat hinc Baldum, cunctis odentibus:—Heus, o Balde, veni post me, scalam per forza calare iam volo; quis brandus, quae partesana vetabit?— Sic memorans, stipata rubro secat agmina speto, 280 commenzatque grados scalae descendere primus. Pone sequit Baldus, reparatque a Cingere colpos, oblitusque suae non est vir munera scortae. At gens tota ruens slanzabat saxa, quadrellos, spezzatique procul veniunt in frotta matones, 285 et, quod peius, aquae caldaria plena boientae versantur summis de tectis supra bagordum. Nec guardatur ibi quis amicus, quis ve nemicus, unde bufaliaci centum mansere pelati, ut malathia pelat nunc malfranzosa famatos 290 mille putaneros, ut brodica tegna pitoccos. Non tamen absque acqua tunc calda, Cingar, abisti, namque tui capitis multi cecidere capilli, teque «co' pellatum, co' pellatum» quique vocabat. Non cessant alii rubeas effundere brasas, 295 atque alii lazzos, seu cordae sive cadenae, si capiant Baldum, veluti fecere davantum. Sed scampata semel, nunquam mulacchia ritornat. Et iam Cingar erat scalae smontatus ad imum, Baldus eum nusquam vista gressuque relinquit. 300 Corticella fuit, medio situata casazzae, per quam passando venias ad limina stallae. Huc it Cingar, equos in punto straverat ante, dat pede buttatam portae, sotosoraque mandat, antequam Baldus stallam sottintrat apertam. 305 Tunc Baldus, dum Cingar equo saltare procazzat, tanquam pillastrum firmat se limine portae, quam intrare quidem

nec Mandricardus, et ipse Sacripas, et Rodomons, Baldo assistente, valerent, namque ibi tam scuram coepit replicare baruffam, 310 ut de ammazzatis in poco tempore fit mons. Qualem respectum seu sguizzer, sive todescus fantacinus habet subeundi limina rocchae, quae datur ad saccum, multis fornita richezis, ast intrare casam, superasque evadere ad arces 315 hoc opus, hic labor est, bragasque bagnare bisognat, dum videt ingentem sibi stantem contra canonem, atque minazantem iam iam spudare balottam, talem conseium piat omnis turba manendi, retroque tirandi, dum fulminat ense diavol 320 Baldus, et instar habet colubrinae ad vulnera ferrum. Cingar adobarat (velut usat guerra) cavallos, frontales fibians testis, bardasque fianchis, aptaratque finas in largo pectore maias. Supra Rocafortam balzat, mazzamque feratam 325 corripit, imbrazzans de ferri cortice targam. Inde velut fulgur saltans e limine stallae, admonet ut Baldus montet tali arte cavallo. Ille trahit se se dentrum, dum Cingar in ipso sustinet introitu guerram, contraque repugnat. 330 Inde super vastum se inficcat Spezzacadenam, atque ambo strictis calcagnibus, instar aquosi turbinis in segetes quando Iovis ira fracassat, maior ubi calca est, faciunt slanzare cavallos, qui modo cum calzis feriunt, modo cursibus urtant, 335 et modo per collum moribundos dente fracassant. Frena cruentantes, oculorum lumen afogant, seque tumescenti dum rectos pectore drizzant, dumque iterum callant ferientes calcibus aequis en videas volitare homines ad sydera mortos. 340 Nil fuit ad tantos Baiardus nempe cavallos, quamvis diavolos septem portaret adossum; calcibus ipsorum non ferri lamina durat, omnia polvificant penitus, tridantque minutim. Gaudet Baldus habens talem tantumque frisonem, 345 forzam soldati duplicat possanza cavalli, sed gens tanta quidem banda renovatur ab omni quod quam plus mazzant tam plus ibi nascere parent, mortorumque ingens coelo montagna resurgit. Iam straccatus erat Cingar, iam Baldus habebat 350 quamvis non essent mortales quinque feritas; Cingar item clamat:—Calcagnos, Balde, menemus, dummodo commoditas nobis offertur equorum.— Baldus, id advisum laudans, sequitare comenzat, et, scaramuzzantes gaiarditer omnibus illis, 355 egrediuntur eam fracto squadrone tavernam. Iamque volant versus portam, sperone batuto, dantque levi cursu ventis sua vela cavalli, sed populus currens dedretum sbraiat ad auras: —Prendite ladrones, day day, tira, para, cilafnech. 360 Ecce Leonardus venientes viderat illos, atque cavallorum stimulantibus ilia duris calcibus, et strictos manegiantes iugiter enses: protinus, exagitans stoccum, fendente tirato detrahit a spallis tundam denetto borellam 365 illi, cui stabat capitano guardia portae. Tum gens, quae guardam facit hic, moriente primaro, porgit ad arma manus, praecepsque in vulnera currit, circumdatque alto iuvenem clamore Lonardum, qui iam stoccatas susceperat undique spissas, 370 at stringens validum tandem furiose cavallum illud serrauium balzo superavit in uno. Extraque zanettas, giavarinas, extraque lanzas ille cavallus eum rapido balzamine portat. Tota Leonardi gens praestiter arma parecciat; 375 quando suum videre ducem sic undique pressum, non stant in susum guardare per aëra corvos, cornacchiasque retro milvum strepitescere cro cro, at subito in calca stricti, groppoque reducti, auxilium charo dant, spreta morte, signoro. 380 Hic quadraginta viri contra tria millia pugnant, hic videas totidem spadas perfringere scudos, et brazzos, gambasque simul, spallasque tridari. Hic variae voces morientum sydera toccant: nec mirum, romana (licet pochetina) propago 385 est ea quae Arlottos cazzat, gentemque Macerae, est ea, cui centum Turchi, totidemque Sofini, milleque Soldani quondam flexere zenocchios. Est ea, quae pauci numero tertanta fugarunt agmina, monstrantes plenas de pulvere fazzas. 390 Est ea, quae letris grecos, armisque morescos, consiliisque probis gentem superavit utranque. Est ea, quae bastans quondam fuit alta deorsum culmina per forzam demittere montagnarum, atque colonnazzis sodis, magnisque pilastris 395 aedificare casas, quae tangant nubila cuppis, imbrattentque suis fumantibus astra caminis. Est ea, quae, seguitans romanum quippe Lonardum, tam facit in guerra numero pochissima, quantum non sguizeri faciant, non altrae mille canaiaae. 400 Qui clamat sanctum Petrum, sanctamque Mariam, qui cridat «oyme Deus», qui spudat ab ore fiatum, qui cascatus humo pedibus follatur equinis, qui fugit et portat scopertam ventre coradam, hic ferit, ille parat, fugat hic, fugit ille fugantem. 405 Ast ubi cum Baldo Cingar comitante

propinquat, en procul apparet totius gloria mundi Zambellus, terretque suis Acheronta menazzis: —State, ribaldones—cridabat,—state, ladrazzi. Nunc ego sum, iussu messeri, boia creatus. 410 Haec impresa datur mihi, vos cagione picandi. Et licet huic tantae non sim sat agevolus arti, pur vendicandi faciet me voia peritum.— Sic ait, et, rascum porgens incontra bifurcum, se parat et trippam vult infilzare cavallis. 415 Baldus per collum, dum passat, corripit illum, ac destrezza illa, qua nibius atque poiana de tellure levat sorichettum forte vedutum, sic super arzonem Zambellum Baldus aferrat, perque pedes brancans dextra, per colla sinistra, 420 ut brancare solet mazzans fantesca galinam, strangolat heu miserum, mandatque trovare Chiarinam. Occiderat magni iam tota brigata Lonardi: quilibet illorum certabat contra dosentos, nec minus andasset Leonardus alhora sepulchro, 425 ni soravenisset metuenda potentia Baldi, qui cernens iuvenem pro seque, suoque decore, intra tot innumeros armatos temnere mortem, excavat horribilem indignato pectore cridum, perstringitque ense, tali sfronzante roverso, 430 quod septem testas de bustis misit arenae. Mox ecce ad summam palazzi stare fenestram praetorem videt, exclamantem voce bravosa: —Eya agite, o validi veterani, acresque phalangae, iam zaffate ladros, nostram ruinate ruinam, 435 tollite de mundo puzzam; quo indusia tanta? Cur tres solettos non prendere mille potestis? Tanta codardia est in nostris ergo guereris? Villacaria quidem non talis in orbe catatur.— Baldus ad offesas revocat pensiria vecchias, 440 intrat pallazzum per centum millia spadas, ad scalaeque pedem sbalzat de Spezzacadena; Spezzacadena manet, nec se comprehendere lassat, quum quis acostatur giocat de schena bizarrus, datque suum restum sellam toccare volenti, 445 tanta cavallorum sapientia saepe catata est. Iunxerat interea super alta palatia Baldus, cui de cervellis et sanguine spada colabat, et quamvis habeat naturae munere possam, huic tamen est odium maioris copia forzae. 450 Gaioffum penitus vult ammazzare tyrannum, non tam quod fuerit cum fraude piatus ab illo, sed citadinorum quod erat mala botta piorum. Non adsunt contra Baldum bis quinque fameiae, quae sub Sordello Martem exercere solebant. 455 Agnelli, Abbates, Capriani, gensque Folenga, Gorni et Alebrandi, Tosabezzi, deinde Copini, atque Conegrani, Cappi: genus istud ab ovo nobile Mantoam prodezzis sustulit urbem. Dum tamen it Baldus tam bruttum extinguere monstrum, 460 illi continuo clamore butantur adossum saxa, traves, caldusque cinis, brodaequae cogorum. Is nondimenum se se cavat extra ruinas, nec produs a minima schittatur labe carognae. Denique perveniens, ubi prorsus nulla scapandi 465 est via Gaioffo, nisi balzet ab ore fenestrae, milleque cavezzos despicchet ab aëre saltum, storthiat ingentem brando stridente roversum, at non colsit eum, cur? nescio; basta quod ille colpus it in fallum, sed non ita semper abibit. 470 Maxima percussa est valido tamen ense colonna, quae tribus in pezzis terrae mandata ruinat, atque cadit secum grossae pars vasta muraiae, innumerique homines mistis periere quadrellis. Non tamen interea desistit currere barro, 475 Gaioffum incalzat, qui chiamat, cridat aiuttum. Vertitur interdum Baldo, supplexque domandat perdonum, spondetque sibi dare velle tesorum, si misero voiat vitam concedere vivam. Sdegnatur barro, dare cui responsa refudat. 480 Quo magis ille pregat, surdis magis audit orecchis. Si dare tunc Zenovae voluisset munere bancos, et quantos trafegat gens florentina ducattos, non accepisset probitas generosa guereri. Quisque auro incagat proprio si guardat honori. 485 De quodam cantone illum finaliter extrat. Nil facit hic hominum cridor, arma, bravosaque dicta, per medias transit spadas, tutaviaque portat sub valido brazzo miserum, manus altera brando membra metit, dum velle parat descendere scalam. 490 Scalam descendit, costat per forza cavallo, balzat in arzonem, nec staffam planta tocavit. Non altramentum vidi quandoque per agros agnellum portare lupum, vulpemve galinam, quam seu mastini baiantes, sive vilani, 495 scodere non possunt cum factis, cumque parolis, ut regem Arlottum fert Baldus robore brazzi. Cingar at interea spadam menare calarat, iamque abbassatus pons est, et aperta scapandi fit via, quod cernens Baldus vocat ante Lonardum, 500 tresque simul fugitant, nam de squadrone Lonardi nullus avanzarat, nec vivus restitit unus; tres inquam, scapolant, nec non carneria portant. Non illos curant stracchi seguitare gazani, seque Deum laudant tribus evasisse diablis. 505 Tornant quisque domum propriam, pluresque feruntur de peso in baris, seu morti sive feriti; qui brazzum

truncus, qui gambam, quive colengum, claudicat ille genu mancus, caret ipse galono, alter dum nasum cercat non retrovat, alter 510 non sibi grattabit testam mancantibus ungis. Tunc herbolatti Scardaffus, Aquarius, et qui Rigus aquae freschae cristeria fare solebat, accumulaverunt de paucis quippe guaritis, deque sibi occisis non pochis, mille cichinos. 515 Unde patet ratio, resolutave questio claret, quare tres illi de Baldi laudibus orbem implevere, librosque simul scripsere galantos, namque guadagnandi data causa, daturque canendi. Nec ferat Augustum sub sydera bocca Maronis, 520 sentiat Augusti Raines nisi borsa Maronis. At Baldus tandem, Cingar, iuvenisque Lonardus, post tredecim milios de trotto deque galoppo, Veronae adveniunt campagnam desuper illam, in qua continuos tres giornos saxa pluerunt. 525 Hic ibi iam straccos desmontavere cavallos, inde Potestatem nulla mercede ligantes totum vimineis tambussavere flagellis. Cingar hoc offitium solus facit arte tilata: Baldus it ad spassum, secum ragionante Lonardo, 530 namque etiam immerito possent pietate tocari, si videant sumptas pravo de corpore poenas. Cingar habet mores alios, ligat ipse misellum, ipse baricolos taiat membrumque ribaldum, quod toties busos intrarat lege vetatos. 535 Haec mangiare facit per forza more figati. Ille tapinellus sua devorat inguina tali cum guisa, quali gnavolando gatta cipollam. Postea narisas snervat sine forpice nasi, scarpat et orecchias, oculos, dentesque tenaia: 540 sic ve male acconzum, male sic liquere tratatum, qui factus tandem duris vivanda tavanis tradidit infelix animam, spiritumque diablo. Iamque cavalcabant per cuncta traversa viarum, quum Cingar memorat borsam, cavat extra braghettam, 545 et sociis monstrans:— Hic—inquit,—mille ducattos, mille ducatellos noster venerabilis ostus depositat, preciumque sua de merce tiravit. Quam sunt vera quidem proverbia vecchia Catonis: «Qui male somentat campum, male semen adunat». 550 Ille novus Gainus, se ne discordet ab ostis, quum sensit bandum nostra pro morte cridatum, cinquecenta dari dopiona in praemia taiae, nos manifestavit, sceleratumque abstulit aurum hospitium fraudans, velut est usanza ladronis. 555 Est inter stultos stultissimus ille tenendus, qui se, resque suas ostis vult credere ladris. Nonne geometras asinos, strologosque cavallos misurare magis coelum, numerareque stellas aspiciam, quam posse putem retrovare per orbem 560 ostum solettum, qui sit bonus atque dabenus? Non osti ostorum faciunt, servantque leanzam, at sassinandi melius documenta ministrant, quam qui per boscos latitant, spoiantque romeros. It, verbi gratia, pelegrinus, sive pedester, 565 sive cavalaster, iam straccus, iamque famatus: optat aloggiari, tandem patet ecce taverna, extra balconem demonstrat pertica circhium, quae procul aspicitur modico ficcata scovino, ad quam vel gambar, vel lignea spada tacatur. 570 Quando tavernarus sentit pistare cavallos, aut cum ferratis calcagnis tundere petras, aut de lombardo vix gambas trare lavacchio, sive cavallino cantu chiamare biavam, protinus apparet cinctus gremiale bisunto, 575 accurensque, caput vultu tibi sbrettat alegro, et quamvis illam non voias ire tavernam te tamen inchinas ad centum mille carezzas. Ad staffam prius ille tuam compagniter intrat, te rogat ut smontes, facit hinc, facit inde pregheras. 580 Scongiurat quod habet pollastros atque capones, deque vitellina, quem fecit alhora, guacettum, pro cuius bontate queant consurgere morti. Non mancant illi de frappis, deque baianis, deque bosiarum zorneia, rostus, alessus; 585 tres vini sortes tunc tunc et alhora galanti vult spinare tibi, quae tentes ultra miora sint tibi, seu stomacho caveas, seu rite secundes gutturis ingenio, quod non nisi dulcia gradat. Vult dare dulce prius pro suppa, deinde racentum 590 et quod dum bibitur ventris penetralia raspat. Oh quid non spondet, oh quid non ille viluppat! Non mancant albi lenzoles, ipsaque nullis sunt habitata quidem pulicum lettiria squadris, nullus inest putridus cimex; tum stalla cavallis 595 calda parecchiatur, strammo fornita probato. Inde (quod est melius) osti bonachiera legiadrum construet albergum, quo non veracius altrum. Cuncta sed intratus retrovas contraria tandem. O poverinus homo! pensas intrasse capellam, 600 atque sacristiam, nec non cimiteria templi, seu terram sanctam, catacumbas, antra Calisti, tam bene nunc tibi veracissima verba polibat. Tu tamen intrasti tanam, grottamque latronis, sassinique hominis recipit custodia te te, 605 subque fide Caci, subque ipsa pace Recolli. Praeteritae coenae primo rescaldat avanzum, et giurat quantos vivunt super aethera sanctos, atque sacramentat

quod alhoram coxerit illud. Cuncta tibi ranzum seu lardum, sive botirum, 610 semper olent, fumoque simul, stizzoque reident. Heu quid non mangias, quid non meschine tracannas. Osta tibi condit (si nescis) lorda menestras, osta tibi miscet, palpatque rognosa vivandas, osta lavat puerum, manibusque culamina forbit, 615 inde parat carnes, quas tu mangiare parecchias. —Oste—cridas,—non oste audis? dic, oste, quid istud fortescit vinum? qua de regione racoltum? Est ubi promissum modo Corsum, Mangiaque guerra, Sanque Severinum, Gregum, coelique bevanda?— 620 Ille, vel est factus tam curto tempore surdus, vel si respondet, tam scit confingere soias, ut totam voiat tu dicas contra rasonem: esse mel et zucaram, quod erit mufa marza vaselli. Si tamen impatiens pergis clamare «ser ostum» 625 ille bravariis, verbisque taiantibus asper, tentat ut arte ista mangies in pace biavam. Sed nimium coenare cave, nam quisque boconus ponitur ad librum, numero signatus abacchi. Sta super avisum, sis acasam, vade pianum, 630 nuntio quod tandem portabit borsa ruinam. Dum tendis satiare gulam, scarsella vodatur. Mox tibi lenzolos fingit mutare biancos, quos nunc nunc alio peregrino andante pigarat, ut possit creditum reccare pigatio talis. 635 Sanguine si venas opilatas forsan haberes, ne dubita, quoniam cimexque pulexque salassant. An te cornettis melius guarrire valebunt bagna Luchae, quam gens habitans lettiria regna? Sed postquam totas noctis numeraveris horas, 640 cimica dum vibrant pungentes agmina piccas, surgis, habesque oculos salsa de carne fodratos, plus quam brasilio rubeos et gambare cocto. Ad stallam descendis, equum guarnire famatum, namque sibi furtim subtraxit nocte prevendam, 645 et rastelleram strammis foenoque vodarat. Tandem blasphemans abis hinc, abiensque tapinus te retrovas ladro robbatum semper ab osto. Talia veriloquo dum murmure Cingar adentat, dumque, quod ipse facit, reprehendere curat in altris, 650 huc mihi rostitum portes, Mafelina, caponem. «Est modus in rebus», dicit Pizzanfara doctor. Tirrando funis, sforzando rumpitur arcus. Nunc tempus studiare libros, nunc volgere spetum, nunc lunum et laltrum pariter tractare valemus; 655 si bene Scarpelli memoro documenta scolaris, qui Pauli Veneti chartis salsizza coquebat, tempore quo studium florebat in urbe Cipadae.

LIBER DUODECIMUS

Tempus erat quando sol Tauri cornua scaldat, qui gerit Europam dorso per aromata coeli. Impregnata novo tellus hinc rore novellam accipit intorum recamatam flore camoram, 5 frondantur boschi passim, virdasque sub alto sole caviatas sparpagnant undique sylvae, provocat ad somnum perque herbas perque sotumbras rosignolus avis, quae numquam stracca videtur nocte dieque suam cum gorga dicere solfam, 10 sive domet carro cozzonus Apollo poledros, sive Diana suam spruzzet de nocte rosadam. Fontanae largos vomitant per gramina rivos, undiculisque simul tremulis nova pratora bagnant, quae dea florettis variis primavera galantat. 15 Quando simul Baldus, Cingar, produsque Lonardus non procul a Chioza desmontavere cavallos, inque novum pratum buttarunt membra sub umbras. Hic pinus crebram sublimat in aethera cimam, quae foliis prohibet solis penetrare brusorem, 20 atque satis frescam sub frondibus explicat umbram. Hic slazzant elmos capiti, ponuntque corazzas, accipiuntque novos zephiro boffante vigores; hic ve diceriis longis variisque parolis antiquum Baldo reteggit Leonardus amorem, 25 unde sodalicium nunquam smembrabile nascit, namque ragionantes simul agroppantur amici. Talia sed placidis dum verbis ambo susurrant, Cingar equos leviat sellis, ponitque cavezzas, quos voltare super strammum, stallareque fecit. 30 Dumque facit stallare, simul facit ore corezas, atque petezando lingua pronuntiat «o o». Est mare non procul hinc Adriae, golfusque Samarchi, ad quem Cingar abit propter sguazzare cavallos, et sic sic abiens titaloram cantat alegrus. 35 Ut fuit in portu Chiozae, cito brancat acortus de tascha in griffas borsam, ne fraude taietur. Illius est gentis sic dos, genuinaque virtus. Hic trovat ingenti

sistentem mole caraccam, quae ventrosa tenet buttas sex mille dedentrum. 40 Haec in Turchiam, multis de rebus onusta, ire parat, dum prosper ei conceditur Auster. Immediate vocat Cingar cennatque parono, cui parlat, spondetque bonam pagare monetam, si compagneros vult tres, totidemque cavallos 45 ducere Turchiam versus, patriamque mororum. —Est cosa difficilis—respondet nauta,—nec ullam sat scio cagionem talis retrovare facendae, namque modo venient pegorari trenta tesini, ex illis, inquam, quibus est gran copia lanae, 50 paneque de meo saturi, grassaque polenta. Hanc debent navem pegoris onerare tesinis.— Cui Cingar:—Quid ad hoc? age, mi nocchiere, galantos accipe compagnos, duplici mercede pagabo. Tres sumus et pocum spatium gens poca domandat.— 55 Consensit patronus ei finaliter, atque supplicat ut veniant frettantes ante tesinos. —Sic faciam—dixit Cingar, voltatque cavallos. Mox redit ad socios, qui laeto corde levantes disposuere maris, terraeque videre paesos. 60 Sic versus pelagum franceso more trotantes, ad prodam veniunt ubi maxima barza moratur, quae non barza quidem sed rocca videtur in undis. Hic mercadantes pars turchi, parsque todeschi mercibus intendunt propriis caricare maranum. 65 Hic videas etiam certatim mille fachinos per sex marchettos asinorum ferre fagottos, tanta guadagnandi facit ingordigia pazzos. Sunt bergamaschi maiore ex parte fachini, non bergamaschos habitantes dico per urbem 70 Bergomeam, quorum prudentia magna relucet, sed quos passutos castagnis atque panizza mandat Clusonis totum montagna per orbem. Nil penitus secum portant veniendo deorsum, sed quando sursum redeunt pro quanta gaiardas 75 robba super spallas calcatim fertur ab illis! Sunt homines bassi, grassi, grossique quaderno, semper habent pectus, stomachumve pilamine foltum: struzzus nempe minus poterit smaltire piombum, quam possunt duri ferrum padire fachini. 80 Mangiant ottantas per pastum quemlibet onzas pinguis formazzi, sic stantes in pede saldi, formazzi quoniam solidant mangiamine schenam. «Caseus ingrossat—dicit Pizzanfara—sennum». Attamen in nostris haec norma est falsa fachinis, 85 sunt ne rudes illi proprias defendere causas? Plus bergamasco dat vermocanus ab ore quam centum chiachiarae quibus florentinus abundat. Patria non ulla est quae non sit plena fachinis, undique sunt moschae, zocolantes undique fratres, 90 undique non mancum videas habitare fachinos. Arte fachinandi non se gens altra fadigat, sunt bergamasca soli de stirpe fachini. Nobilium stanza habitant, retrovantque frequenter se modo messerum, modo se agradire madonnam. 95 Hic ergo studiant navim caricare fachini, atque ferunt pesos quas portet apena camellus. Baldus at imbarcat sese pariterque sodales, subductosque logant certo cantone cavallos. Ecce procul veniunt cifilantes saepe tesini, 100 pastoresque gregis tanti quod terra coverta est. Partesenazzas ruginentas tergore portant, mastinosque tenent semper gallone cagnazzos, quorum forza lupos, si sit misterus, amazzat. Sunt pegorae numero plus quam ter millia cunctae, 105 sunt omnes albae, sine cornibus, unde bisetti, atque alii veniunt grosso de vellere panni. Ergo per orecchias in navim prima tiratur, quam seguitant aliae, nulla retinente paura, nam pegoris natura dedit seguitare priorem. 110 Sed quando Baldum sociosque tesina canaia conspicit in navem ferrato corpore stantes, maioremque locum sic impedisse cavallis: —Heus—aiunt,—patrone ratis, quid foedera rumpis? Nonne spondisti non altros tollere navi? 115 Sic servas promissa? fides ita vestra tenetur, o barcaroli? gens o, cui dire bosias est proprium, falsumque levi iurare bisogno? Mattus es, et nescis quid agas, chiozotte, nec istam sat mercantiam noscis, tristemque guadagnum. 120 Tu ne brisighellos soldados, tu ne diablos suscipis armatos? quare non eiicis illos? Eiice franzosos, inimicos eiice nostros. Non contadinus cum milite convenit onzam. Nosque soffiremus carnes mangiare vicissim. 125 Tot bastonatas, quot ab illis saepe provamus, rendere voia venit, nunc ergo licentia detur, detur, eis, inquam, combiatus, eantque latrones per sua facta viam; sunt boschi, suntque cavernae: hic melius habitant ladri, quam scandere naves, 130 inter et ingenuos homines hic stare giotones. Ni vadant, illos per forza butabimus undis.— Sic maior villanus ait, bravatque superbus. Nil respondet ei patronus, stoppat orecchias stramine vergognae, quam mascara nulla covertat. 135 Baldus at intendens brutti maledicta caprari scorzat in instanti spadam, scutumque lacerto implicat, et contra bravos parat ire marassos. Cingar eum retinet subito, retinensque susurrat,

aureque favellat tacitus, faciendo pregheras 140 ut sibi vindictae caricum
causamque relinquat. —Non est—parlabat tacitus,—mi Balde, facenda ista
tui genii, sed erit mage Cingarisi arti congrua; siste, precor, nunc nunc
miranda videbis. Non est villani toleranda superbia stronzi, 145 altri
ridebunt, altri, mihi credite, flebunt.— Baldus ei paret, sfodroque recondidit
ensem. Sopiatur interea placido boffamine ventus, it mare crispatum levibus
tremolantibus undis, discostatus abut curvo de littore grippus, 150
paulatimque tenet medium, lassatque terenum, qui fugit et secum fert
urbes, fertque paesos. Apparent nullae iam sylvae, cuncta videntur plena
mari et coelo, nautaeque canendo repossant. Fraudifer ergo videns Cingar
iam stare propinquum 155 tempus opportunum, sua quo pensiria cordis
mandet ad effectum, sese cavellus acostat villano dicens:—O quanta copia
carnis! Vis, compagne, mihi castronem vendere grassum?— Respondet
pegorarius:—Ego? tres, octo, quatordecim, 160 si tibi non unus bastat; modo
solvere voias, ac des almancum carlinos octo per unum.— Tunc Cingar, facto
mercati federe, sborsat octo ramezantes, tolto castrone, barillos, quos sub
terreno falsos stampaverat ipse. 165 Hic mercadantes adsunt, hic altra
brigata, et ricchi et poveri, laici, fratresque, pretique expectant aliquem
castronis habere boconem. Sed Baldus, meditans truffam iam caute parari,
mussat in orecchia Leonardi:—Nascitur—inquit,— 170 fabula bella, tace,
quaeso, risumque parecchia.— Cingar montonem comprum praesente
brigata, post modicum spatium per binas zaffat orecchias, buttat et in
pelagum sospingens navis ab orlo. Res mira et fors fors ad credere dura
brigatis, 175 illico grex totus certatim saltat ab alto navigio in moiam,
pecorella nec una remansit, quae non sbalzaret, quae non tommaret in
undas. Totum lanigeris completur piscibus aequor, atque aliud pascunt agni
quam gramen et herbas. 180 Se sforzant illas revocando tenere tesini,
verum nil faciunt, indarnum quisque laborat, namque omnes pariter
sgombrarunt denique navem. Tempore diluvi, super alta cacumina pisces
lustrabant sylvas, perque ulmos, perque pioppas 185 errabant laeti,
mirantes prata, flores. Grex modo lanosus sub gurgite pascolat algas, contra
suamque voiam mangiat, bibit, atque negatur. Neptunus magnum
acquistavit alhora botinum, qui maraveiabat pegoras descendere tantas, 190
de quibus et nymphis, chortisque baronibus unam donavit coenam:
mangiarunt omnia plenis ventribus affattum, gattisque dolentibus ossa, ossa
polita nimis sub mensis esse gitata. Baldus de risu crepat, schioppatque
Lonardus, 195 atque alii rumpunt strepitosus pectora grignis. Cingar nil
ridet, sed fingit habere dolorem, esseque disgratiam simulat quod apostata
cadutum est. Praecipiti tutavia gregi succurrere fingit, at magis in pelagum
tam dextriter urtat, ut ipsas 200 esse suas giures pegoras, ita providus
atque tam taccagnus usat bellos infingere garbos. Sed quia quaeque cadens
nullo pecorella ritegno cantabat proprium miserando carmine—Be be,— hinc
vicinam urbem nostri de nomine Bebbas 205 dixerunt patres: Bebbas
antiqua brigata, bebbensesque oras, populos et castra vocavit. Hi quondam
veteres bello domuere Popozzas, subque suo gentem Malgarae iure
tenebant. Ergo trabucatis gregibus penitusque negatis, 210 ad partesanas
dant chiappum trenta vilani, in frottamque ruunt magno rumore cridantes.
Protinus hic Cingar zanettae corripit hastam, inde vocat Baldum feriens,
vocat inde Lonardum, qui pariter sfodrant brandos brazzantque rodellas,
215 unde vilanzones pentiti retro tirantur, quando gaiardorum animos
videre baronum. Cingar ait:—Vos ne audetis bravare, vilani, vos ne
superbitis gens tangara, gensque marassa? Dicite, poltrones maladetti,
dicite, ladri, 220 quo vestram causam deffendere iure potestis? Ista ne stat
forsan vestris usanza paesis sic sic per dominum nostrum ammazzare
brigatam? Nonne meam possum, sicut volo, spendere robbam? Castronus
meus ille fuit, mea tasca pagavit, 225 vosque ravaiosi carlinos octo tirastis.
Nonne meis de rebus ego disponere possum, ut mea libertas mandat, mea
voia comandat? Hi gentilhomines dicant, dicantque piottae, imo sacerdotes
isti, patresque capuzzi, 230 qui confessantes alios non dire bosiam possunt,
per quantos sanctos paradisos aloggiat, dicant hi verum: nullus respectus
habendus, tortus ubi guastat drittum; deponimus, horsu, ecce arma, hi
dicant quam in bandam causa doveri 235 caschet, et ipsorum pendat lis
nostra parero. Si mihi tortus erit, vestram sperate rasonem, sufficiens ego
sum pegorarium solvere mundum. Si vobis, iubeo, ruginentas ponite dagas;

nos altramentum, quid sit soldatus in armis, 240 vobis cum factis
mostrabimus, absque parolis. Est sacrificium sanctum coeloque graditum,
est charitatis opus vos scortegare vilanos. Stat male nobilium sub corde
superbia semper, pessima sed culpa est villanos esse superbos, 245 nec toto
in mundo reperitur abusio maior. Progenies malnata quidem villana vocatur.
Picchetur quicumque favet tutatque vilanos. Non nisi vilanus, quisquis
miseretur eorum. Tunc ego crediderim leporesque, canesque coire, 250
seque lupi miscere ovibus cernentur, et una stabunt pernices et quaias cum
sparavero, si contadinum quisquam trovat esse dabenum. Vis civem
superare? bonas huic parla parolas. Vis contadinum? bastonibus utere
tantum. 255 Magnates dictis placidis, mercede puellas, fanciullos stroppa
vincis, bastone vilanos. Pasce asinos paia, porcellos glande, cavallos atque
boves foeno, villanos pasce tracagno. Centum falsa piat giurans sacramenta
vilanus, 260 ammazzatque homines uno pro pane gaioffus. Villanus gesiae
servare statuta recusat, et dicit quod non uxori bestia differt. Non guardat
matrem, non natam, nonque sorellam. Cuncta bono stomacho gens haec
spelorza tracannat, 265 atque facit somam (ut dicunt) ex omnibus herbis.
Semper habent ossum poltronis quando lavorant, sed, quando ballant sub
glandibus atque sub ulmis, ad viridesque ruunt piva clamante pioppas, et
calcagnadis terram sine fine travaiant, 270 tot parent dayni, tot caprae,
totque camozzae, blasphemantque Deum, sanctos, sanctamque Mariam.
Dixerat haec Cingar stans in guardare cagnesco, zanettamque tenet bassam
tirare paratus, si sibi villani dare noiam forte comenzent. 275 At nolunt
timidi gattam affrontare gaioffi. Non tunc tempus erat sat aconzum, satque
speditum, non sat eis, inquam, tutum, nec alhora parebat congruus ille
locus, sed ad altras textitur horas proditio, coleraeque focos in pectore
servant. 280 Stant timidi, quacchiosque tenet praesentia Baldi. Aeolus
interea, ventorum duca, tirannus, scoeptra pians, testam montagnae scandit
aguzzam. Hinc voltans oculos spatiosa per aequora tundos, non vidit
algunam circum confinia navem, 285 nam quae terribilis caricatur pondere
Baldi tam lontana fuit, quod ochyalibus Aeolus ipsis (multum vecchius erat)
non comprehendit ab undis. Ipse procul dubio, si tantum nare baronem
scisset, adiratos tenuisset carcere ventos. 290 Concava montagna est, quae
culmine toccat Olympum, fundamenta tenens maris inficcata sub undis.
Grossibus asprezat pendicibus, atque petrazzis, nullae ubi frondescent
sylvae, nullaeque virescunt herbae, non ulla greges prataria saginat. 295
Verticis ad cimam chiavatur porta cadenis, quae ferro tota est, Vulcani facta
boteghis: haec serat obscurum vastis sub rupibus antrum, in quo chiavantur
tanquam in carcere venti, hic ve cadenati vario boffamine cridant, 300 ut
cridant pingues inter porcilia porci, quando brodae nimium tardae portantur
ad albi. Sunt ibi, dico, Noti, sunt Austri, suntque Syrocchi, iugiter attendunt
qua porta recluditur illis, mille annos una hora paret saltare deforam, 305
atque procelloso pelagum vexare travaio. Qualis cazzator braccos, agilesque
levreros, in praesone tenet, nec dat mangiare coëllum, quo bene plus
valeant morsu boccare famato, atque dretum capris levius spazzare
caminum. 310 Nocte, die bau bau importunis versibus urlant nec lassant
homines unquam dormire vesinos, nam poca, nam nulla est non tam
discretio bracchis, quam quibus est curae ter centos pascere bracchos. Talis
in obscuro ventos rex Aeolus antro 315 chiavat, ut optantes groppis exire
solutis huc illuc rabidi crudelius aequora versent. O miseram navem,
miserum magis imo paronem, quem sprovista rapit ventorum squadra
ruentum, quem cum compagnis feras ille Sirocchus acoiat! 320 O quantum
praestat sit praticus arte vogandi, qui pugnat rabidam sopiantum contra
brigatam! Aeolus ergo, volens solazzum tradere ventis, ecce cadenazzos
tirat extra foramina grossos, ferratasque aperit portas, intratque dedentrum,
325 qua propter venti rident, festamque comenzant, vixque tenent illos
boghae saltare volentes. Increpat illorum smaniam, cridansque menazzat
Aeolus, et schenas crebro bastone richioccat, quippe furunt, ruptisque
optant borrire cadenis, 330 atque mare, et terras, coelumque butare
stravoltum. Est ibi Syrocchus vento crudelior omni, est ibi Garbinus, Gregus,
Levantis et Oster, estque Tramontanae bastardus Borra, Libecchius,
Libecchius bavam qui nigro fundit ab ore, 335 fodratosque oculos portat de
carne salata. Non maium sofiat, ni centum mille diablos sorbeat in ventrem,
mox astra fretumque roverset. Sed quum Garbinus pelagum fantasticus

urtat, si sibi contrastum non postea sentit habere, 340 semper maturo spatiat in aequore passu. Tramontana colit gelidos ventessa triones, quae Boream genuit, coeli impregnata biolco, qui supra carrum Cinosuram menat atornum. Tramontana gelans vult nos portare pelizzas, 345 unde bisognosa est castronis lana tosari. Borra todeschorum spirat furibundus ab Alpibus. Heu miseram barcam quae tunc in gurgite nodat, quando repugnatur, quando hic stizzatur ab altris: omnia fracassat, rumpit, spezzatque, rapitque. 350 Oster habet secum mala quanta trovantur in orbe, atque cagatores, latrinas, atque cloacas pestifer intenerat, populosque nocivus amorbat. Cancrescunt homines, Francae baronia creatur, quo plures mea Roma parit quam Francia Gallos. 355 Siroccus pater est furiae, stizzaeque padregnus, qui sofians tremolare facit solaria mundi. Est usanza sibi boffare culamine tantum, terribilesque tirat per nubila coeca corezas, quae nos pensamus magna esse tonitrua coeli. 360 Credite daverum non esse tonitrua coeli ast appuntando pettos Siroccus amollat. Gregus amans guerram semper combattere cercat, et pacem alterius multo sturbare travaio. Concipit ignivoma quosdam sub nube granellos, 365 tempestae qui nomen habent, grandoque vocantur. Ista haec materies non freddi tempore cascat, sed quando terram nimis ardens brusat Apollo, humida cum calda speties unita ligatur, donec concipitur quaedam solidatio giassae, 370 sulphure quae redolet nasis et pulvere schioppi. Gregus eam, veluti stranus spetiarus, in uno vase frequentatis vicibus sotosora revoltat, atque procellosae pluviae coriandola format. Inde per intornum talis confectio cascat, 375 poltronosque facit coelum maledire vilanos. Quidquid aquistatur per tempora longa biavae, pessima tempestas una desertat in hora; vignas disramat, lacerat, smiccatque racemos, sgranat aristarum tecas, segetumque guainas. 380 Audis villanos, tali pro strage, ribaldos blasphemare, manuque ficas ostendere coelo. Eurus ab aurora lento se flamine portat, placat et ardentis, dum transit, Apollo fasellas: hunc navaroles pretiant, chiamantque galantum, 385 atque bonum socium, qui non flat more Libecchi, moreque Garbini, quibus est usanza gabandi, ac traditoresco nautas oselare sereno. Non ita Gregghettus, sed it aequa liberus aura, seu feriat poppas, seu proras guidet ad orzam; 390 at si forte aliis impellitur impete ventis, unde cagnezatus pelagum sotosora burattat, nempe suae colerae dat nautis semper avisum, qui stent prudentes (ut fertur) ac in cervello. Est etiam Zephirus, quo non castronior alter, 395 qui nescit pelago modicum torcere peluzzum. Hunc ve Maestralem pratighissima Zennova chiamat, qui fractos reparat marinaros, cuncta serenat, scampatumque procul solem pro strage Sirocchi praticat ut redeat, trepidusque retornet acasam. 400 Ergo scadenatis rex omnibus Aeolus uno se cantone tirat, ne forte volaret et ipse, namque suum ferrent per nubila forte magistrum. Nox medio in giorno nigras diffuderat umbras, vela viluppatas faciunt incerta foiadas. 405 Viderat ascortus signalia multa paronus, pro quibus agnoscit prigolosum nascere tempus. —Me miserum—clamat,—nuper brovabat Apollo, nunc ve sub obscuro moriens nimbone vacillat. Cernite delphinos quam curvo in tergore saltant, 410 atque cimigattas faciunt, tomosque frequentant. Cernite stridentes gavinellos ire per undas, montavitque altum gyrans aieronus Olympum.— Sic ait, et tamen austros contrastare parecchiat. Quid facit? abbassat paulatim vela cirellis, 415 et nudans brazzos se plantat retro timoni. Plurima chiozottis famulis commandat, et uni cuique dat impresas varias, certasque facendas: qui sgroppant cordas, qui tirant, quique ralentant, et centum raucas sentis cantare cirellas, 420 et centum voces hominum faciuntque iubentque. Nobilis in quodam stabat cantone Lonardus, cum Baldo ludens ad scaccum, quando travaius maximus incoepit, non tantum murmure coeli, sed villanorum tradimenta scoperta fuere. 425 Cingar enim quadam solettus parte iacebat, qui, dormentatus dum ronfat more bovino, non attendit eas iam vento instante ruinas: cui non bombardae potuissent frangere somnum. Villani, quorum pegoras modo Cingar in undas 430 miserat, assaltant illum, dum somnia versat, ac per traversum zaffatum praestiter altum in mare praecipitant, et sic iniuria tandem vindicata fuit nec non satiata voluntas. Ille, quasi annegans, nodandi perdidit artem, 435 sed tamen huic praesens pepulit vexatio somnum, ne repletus aquis iam calzas turet in undis, nam sibi sorte bona pur avantum traxerat arma, unde manus, brazzosque menans, gambasque speditas, tam bene nodat aquis ut rana et lontra videtur. 440 Senserat interea Baldus,

quod Cingar in undis postulat altorium, buttat tavolera longe, atque videre ruit casum, sociatque Lonardus. Pro dolor! ut retrovat, quod charus Cingar anegat, cuius ob officium scamparat vincula mortis, 445 et quod villani iaculantes ligna, travellos, nolunt quod manibus se se ille misellus atacchet, quali sit captus non est pensare diabolo. Protinus e fodro spadam furiatus arancat, ad primamque provam tres mandat in aequora testas, 450 qua botta subito spallas gens porcida voltat, nec tentare volunt baldensis vulnera ferri. Baldus at insequitur miseros hinc inde fugatos, qui potius dant se pelago quam cernere Baldum, quos repetare videns rubefacta per aequora Cingar 455 non cessat nodando illos seguitare per undas, quos zaffans manibus totos per colla negabat. Miserat et multos Leonardus in aequora mortos, et porgens hastam de fluctu Cingara traxit. Nec bene sustulerat madidum pagnosque sugantem, 460 ecce repentinus ventorum stulus arivat. Borra prior, contraque furit rapidissimus Oster. En Libecchius adest, sternit casamenta, caminos, spolverizando volat stipulasque ad sydera balzat. Sed rebruscatur valido sofiamine Greghi, 465 tergore qui curvo montagnas sburlat aquarum. Sirroccus strepitat, stringasque culamine mollat, pro quibus astra tonant, tremet orbis, nutat Olympus. Pestifer Ostrus aquas implet, coelumque tenebris, turbatumque fretum montagnas suscitatur illas, 470 quae bagnare solent supremi sidera coeli, castronesque maris vadunt pascendo per undas. Iam cridor aetherias hominum sbattebat abyssos, sentiturque ingens cordarum stridor et omnis pontus habet pavidos vultus mortisque colores. 475 Nubila tetra volant, nigris agitata diablis, fulgure flammigero tantum lampeggiat Olympus, post quem fulgorem pettos Siroccus alentat, inde procellosas agitatur spruzzatque balottas. Tramontana suos crines freddosque capillos 480 explicat, et tanquam lunatica fertur in undas. Nocchieri frustra deponere vela fadigant, maxima ventorum violentia quippe repugnat, nunc ferus Oster habet palmam, nunc Borra superchiat, irrugit pelagus et fluctibus astra lavacchiat. 485 Horribilem mortem nautis fortuna menazzat, qui sine speranza voces ad nubila mandant, atque simul feriunt duris sibi pectora pugnibus. At nullam tunc Baldus habet de morte paupam, currit ad hortandos nunc questum nunc ve quelaltrum, 490 dat comito altorium, dat nautis, datque parono, sollicitatur cunctos, volgit, drizzatque timonem, nil sibi sparagnat valido, iubet hic, facit illic. Confortatrici solatur voce codardos. Ut vult nocchierus, mollatque tiratque ritortas; 495 si mollare nequit, spezzat, manibusque fracassat. Multa superchiando tempesta ruinat abassum, nil tamen in testa, seu brettam sive capellum, Baldus habet, dicitque illam montare nientum, dummodo scampentur cuncti, vult ipse negari. 500 Iam Boreas victor sotosora butaverat altros, mugit et imbrattat solus caligine mundum, impetus aequoreos strabalzat in aethera montes, infernique casas fundo scovertat ab imo, desperata gemit navis, iam stanca nemighae 505 se tempestati rendit veniamque domandat. —Ponite—clamabat navarolus,—ponite velam, est bagnata nimis, pesat nimis, arbor alorzam ibit et ad medium spezzabitur ille traversum.— Illico festinant omnes parere magistro, 510 ast intricatas nequeunt dissolvere cordas, imo cadens nimio pro vento quisque tramazzat. Praestus alebardam prudens ibi Baldus achiappat, cordazzasque novem fendento mozzat in uno velaque scarpatis cighignolis prona ruinant. 515 Solus ibi Cingar cantone tremabat in uno, atque morire timens cagarellam sentit abassum. Limarum non hic surdarum copia, non hic scarraboldelli prosunt, ladraeque tenaiae, non hic ars simiae, non hic astutia vulpis: 520 undique mors urget, mors undique cruda menazzat. Infinita facit cunctis vota ille beatis. Iurat, quod cancar veniat sibi, velle per omnem pergere descaltus mundum, saccove dobat, vult in Agrignano sanctum retrovare Danesum, 525 qui nunc vivit adhuc vastae sub fornice rupis, fertque oculi cilios distesos usque genocchios. Ad zocolos ibit, quos olim Ascensa ferebat, quos in Taprobana gens Portugalla catavit. Hisque decem faciet per fratres dicere messas, 530 his quoque candelam tam grandem, tamque pesentam vult offerre simul, quam grandis, quamque pesentus est arbor navis, prigolo si scampet ab isto. Se stessum accusat multas robasse botegas, sgardinasse casas et sgallinasse polaros; 535 at si de tanto travaio vadat adessum liber speditus, vult esse Macharius alter, alter heremita Paulus, spondetque Sepulchri post visitamentum vitam menare tapinam. Talia dum Cingar trepido sub pectore pensat, 540 en ruptae sublimis aquae montagna ruinat,

quae superans altam gabiam strepitosa trapassat, nec pocas secum portavit in aequora gentes. Baldus firma stetit veluti vecchissima querza, at se spazzatum Cingar tunc credit esse, 545 seque ad venturam travo brancaverat uno. Saevit acerba magis rapidas fortuna per undas, iam iam nescitur quem tendat barca viaggium, ad quas ducatur spiaggias, ad quosve terenos: nunc sbalzata pedes lunae cum pectore toccat, 550 nunc diavolorum tangit fundamine cornas. Perdiderat scrimam tremebundus guida timoni, unde sbigotitus cridat:—Brigata, negamur, ibimus ad coenam cum mortis ante trehoras; vergotina tamen speranzae anchora videtur, 555 si tot somarum scarichetur barca fagottis. Eya age, quid statis? vitam proponite robbis! Quidquid valde pesat donetur piscibus, horsu Orlandi brancate animos, gittate valisas.— Tunc omnes parent monitis, dubiaeque saluti 560 prospiciunt savii, quae plus onerosa trabuccant: plena velutorum forciria, plena rasorum, scarlattos, granas, spalleria fina, tapetos, omnia praecipitant pelago: quae tempore mortis tanti stimantur, quanti nix tempore freddo. 565 Stant mercadantes taciti, statuaeque videntur. —Heu, cui divitias—aiunt,—cumulavimus istas! Heu quibus in fraschis nostrum frustavimus aevum!— Talia lugentes, misera formidine pregni, coguntur pelago pretiosas tradere ballas, 570 nam plus vita placet quam centum mille tesori. Nocchierus replicat voces:—Annuntio vobis; quae pesenta magis sunt vobis, quisque refudet, quisque det ingordo quae sunt onerosa profundo.— His verbis quidam vir praesens porxit orecchias, 575 qui nullam secum valisam pauper habebat, iuxta quem stabat coniux sua propria, qua non turpior altra fuit nec plus diavolata marito. Hanc rapit imbrazzum subitus, iactuque gaiardo slanzat eam longe, cridans:—I, merda diabli, 580 i, quia non habeo maiori pondere somam.— Illa per aequoreas hinc inde butata cavallas volvitur in testam, rapiturque negata sub undas. Sic vadant quantae sunt bruttae, suntque bizarrae. Heu quid nam dixi? sentit Mafelina, nec ultra 585 vult mecum ragionare, tamen placabimus illam.

LIBER TERTIUS DECIMUS

Stabat Neptunus scragna reposatus in alta, qui sua sub pelagi fundamine regna governat, inque maris centro locat urbes, castra, palazzos. Chors ibi continuo populis bandita tenetur, 5 pars it, pars tornat semper casamenta per illa, in quibus albergant nymphae, divique bagnati, fluminaque atque lacus veniunt ad iura tyranni. Stabat honorevolos, inquam, deus intra barones, dispensans varias conseio adstante facendas, 10 quando super piscem Triton infretta cavalcans, Triton Oceani bastardus et Anguillinae, improvisus adest, trottatque sperone battuto. Quisque facit largum, nescitur causa viaggi, unde quis affrettat verunam scire novellam. 15 Protinus a curvo delphini tergore saltat, inde, cavans brettam duro de cortice conchae, ante pedes regis Neptuni crura pigavit: —Quo nam—proclamans inquit,—rex magne profundi, quo novus hic fastus, quo tanta superbia nascit, 20 magna ne sub vili praesumpio pectore bravat? Ergo Iovis cum sis fratellus, et aequoris alti rector, et imperium super omnia flumina portes, quod tua guastentur patieris regna per unum furfantum, sguatarum, boiam, plenumque pedocchis, 25 indignumque tibi, dicam? leccare dedretum? Aeolus is ipse est proprius, de quo tibi parlo, qui quia Iunonis fantescam Deiopaeam (ex illis siquidem, quibus est data cura lavandi cantara, pignattas, porcisque recare brodaiam) 30 stentavit sposare diu, manigolditer altam fert cristam, et se se gravibus talvolta facendis ingerit hic ipsis, quas nec tu fare calares. Aeolus est, dico, qui nescio qualia saxa, saxa polita herbis strinataque solis ab igne, 35 possedissee godit, fumumque annasat arosti, castigatque suos ventos de more pedanti, moreque cozzoni magris dat fraina cavallis. Hic fuit arditus, asinus temerarius, absque, absque tuo imperio, rex o grandissime ponti, 40 grottas montagnae vastas aperire busatae, atque, scadenatis pedibus manibusque Libecchi, ventorumque simul cunctorum carcere fracto, tot slanzavit aquas, totque undas, totque

procellas, quod superi metuere diu, metuuntque negari, 45 mancavitque pocum quin strabuccaret ab arce Iuppiter aetherea, credens anchora gigantes velle, superpositis montagnis montibus altis, tollere per forzam summi regnamina coeli. En quoque nunc nostras audent intrare masones, 50 atque ruinarunt, tutaviaque nostra ruinant atria, giardinis, stallas, casamenta, palazzos; et nisi provideas, o rex, te certus aviso: quod tu, nosque tuis nunc nunc afogabimur undis. Talia dum scoltat Neptunus, totus abrasat, 55 terque tridentino sbattivit littora rasco, trombettam subito, trombettam voce comandat chiamari ad se se, quem praestiter atque debottum drizzat ad aeolios scoios, rupesque pelatas. Hic trovet hunc regem talqualem, cui data cura est 60 a Iove striggiandi ventos, stallasque sgurandi: huic de parte sua convitia talia dicat, qualia conveniunt poltronibus atque dapochis, qualia fameio quadrant, scalzoque regazzo. Non trombetta sibi cosam bis dicere fecit: 65 it via, festinus veluti staffetta galoppat, fert humero trombam, buso de dente balenae, perque maris fundum campagna trottat in ampla, mox susum drizzans cursum, qua summa travaiant aequora, bagnanturque pedes aspergine lunae, 70 ipse quoque undarum danza danzare comenzat, ut facit ocha nodans, seu mergus, sive nedrottus. Undique fluctisonis hinc inde butatur in undis, atque sonans trombam chiamat procul Aeola regem. Aeolus ascoltat, subito descendit ab alpa, 75 cuius ab excelso mirabat vertice ludum, undarumque giocum, ventosque insemma tacatos: laudabat forzam nunc Borrae, nunc ve Sirocchi, nunc Tramontanae possam, rabiemque Libecchi. En tandem trombetta venit, coleraque brasatus 80 ambassariam facit, ira et fulmine plenam. Aeolus, ut minimus divûm stronzusque deorum, formidat regem, cui flumina et aequora parent. —Nil dubita—dixit:—facio quae Iuno comandat. Nunc nunc in montis chiavabo carcere ventos. 85 I celer, atque sona bis terque per aequora cornu. Altera fratantum per me provisio fiet.— Dixerat, et rupis testam repetivit aguzzam, ingrediensque busam, ventum disgardinat illum, quem Zephirum dicunt multi, multique Maëstrum, 90 qui rabidos valeat ponto distollere fratres, ad primamque maris fluctus tornare bonazzam. Ergo Maëstralis vultu se scoprit alegro, ghirlandamque ferens vario de flore cositam, tranquillat proprios blando sermone fradellos, 95 hinc magna illorum cito controversia cessat, atque tumor pelagi se se nihilare comenzat. Incipit et sonitum trombae trombetta sonorae, quo monitu scapolant venti nettantque paësum. Fugerat ergo ingens rabies maris, atque bagordus, 100 ecce procul scoium Baldus discoprit aguzzum, qui fert sicut Atlas in collo pondera coeli. Huc nochierus agit navem, si dicere navem iam liceat, quae rocca paret, vel bastio muri, cui dederit dudum in costis bataria canonum. 105 Hic non herba viret; non spuntat rupibus arbor, nemo pascit oves, nemo dat gramina bobus, tantum nuda patent grossissima saxa ruinis: sub quibus albergant falco, sparaverus, et uncis cum griffis aquilae, smerli, gavinellaque proles. 110 Huc tamen acclinat spennatam nauta galaeam, solis ut ad radios possint sugare camisas, et pegola et stuppa legni renovare galones. Cingar se prora saltu despiciat ab alta, tangere gaudet humum, gestisque solazzat alegris, 115 votaue post humeros peradessum facta butantur. Baldus eum sequitur, sequitur Leonardus et ille, ille galantus homo, qui nuper in aequora bruttam iecerat uxorem dicens: non esse fagottum fardellumque homini plus laidum, plusque pesentum, 120 quam sibi moieram lateri mirare tacatam, quae sit oca ingenio quae vultu spazzacaminus. Is erat e Berghem patria, descensus ab illa stirpe Maronorum, quam menzonare pudemus, vergognantque illam fomnae nomare fameiam. 125 Huic nomen Boccalus erat, quo doctior alter arte bufonandi numquam fuit intra Gonellas. Succedunt alii, saltantes extra caraccam: quisque locum cercat, quo soli corpora curent. Cingar ubique suam rugando servat usanzam, 130 donec ad obscuram pervenit denique grottam, quam intrare timet, sed apertam porgit orecchiam: si quemquam strepitum valeat sentire la dentrum. Quale per artificum botegas murmur habetur, quum pars martellat, pars limat, parsque nigrantes 135 mantice carbones reddit plus gambare tostos, seu voias Bressae, seu voias dire Milano, tale per inventam sentit resonare cavernam. Nil tamen aspectat, nullo huc intrante lusoro; acennat socios, currunt, placet ire dedrentum. 140 Itur, coeca domus fuligine tota nigrescit, cernere quam possunt, stizzum portante Bocalo. Quo magis introëunt magis illa sonatio tich toch fit

martellorum, nec non sofiatio buf bof. Post centum passus quadram catavere piazzam, 145 cui quaevis trenta est quadratio longa cavezzos. Porticus intornum, octo sustentata colonnis, qualibet in banda, format mirabile claustrum, quod rotat incercum, velut omnis sphaera polorum, seu sicut Modenae, seu sicut magna Bolognae 150 filatoia gravi circum gyramine vadunt, per circumque strepunt de seta mille canones. Quaeque colonna duplex de bronzi facta metallo est, archi de argento facti, voltaeque musaico, in quibus haeroum fortissima gesta leguntur. 155 Pinxerat hic pictor pictorum, magnus Apelles, quidquid fada sibi comisit pingere Manto, Manto, Tyresiae proles, uxorque Foletti. Cernitur hic illic semper memorabile bellum, quando Barigazzum Pompeius ab arce Cipadae 160 compulit, et, missis raptim squadronibus, ipsum stravit Alexandrum Magnum, Xersisque canaiam sub duce Grandonio mazzavit ad oppida Nini. Armiger Orlandus furit hic, dum fortis avanzat Hanibalem, nec non capelettum buttat Achillem 165 cum caput avantum magni de arzone Bufalchi. Parte alia Caesar, secum veniente Rinaldo, Alpibus in vastis Ferrariae, iuxta Folignum, diripit armatam de fustis, deque galaeis, quam Darius princeps mundi, mediique Milani, 170 miserat in punto propter ruinare Cipadam. Haec ea, cum multis aliis, depinxerat illic pictorum columen, lux, lunaque, solque penelli. In medio claustris, super octo alzata pilastros, arca sedet, quam tunda coprit testudo piombi. 175 Illa decem brazzos est longa, sed alta triginta, pyramidisque instar surgens sibi culmen aguzzat. Tota lavoratur nitido sculptoribus auro, per quam distinctae lissato in marmore zoiae straluent, tanquam per coeli marmora stellae. 180 Quisque pilastronus crystallo conditur albo, cuius in interno sberlucet ventre rubinus, ceu quum fare solet lanterna moccus in una. Porphida non desunt, alabastraque lucida muris, nec calcidonium, nec vulsa coralia ponto. 185 Hic ascoltantur gyramina plura rotarum, quas velut orlogii vaga contrapesia guidant. Ista pro causa currit fabricatio circum ad formam naspi, cum foemina fila volutat, arca manet solum rutilus imposta pilastris, 190 atque inter septem ceu tellus pendula coelos eminet, et semper moles it spherica circum. Constiterant ergo stupefacta mente barones, cuncta palesa vident, claro splendente lusoro, quem pretiosarum fundit lumera petrarum. 195 Hi quoque ridentes a circum circa menantur, namque per intornum fabricatio tota galoppat, sed quando ad centrum veniunt bigolumque posadae, arca ubi firmatur, stabilique in sede repossat, stant firmi, cerchiosque vident rotolare theatri. 200 Tum sibi praeterea maior maravilia nascit, quod cernuntur ibi circum pirlare solari, ireque datornum velut omnis machina mundi, quam dentata menat moles diversa rotarum. Non huc comparet neque vir, neque parvula musca; 205 tantum sentitur, generat quem fabrica, rumor. Ad martellorum sonitum vult pergere Baldus, unde videns scalam, quae scandit more limachae, hanc montat gradibus, tamen it velut ante datornum, ac sua fit duplex rotolatio, namque movetur 210 omne opus incircum, scalam quoque tirat apressum, ipsaque per se se circumfert scala scalinos. Post multos gradulos tandem reperere masonem, quae crebris stantem gyris intorniat arcam. Septem sunt sperae varia de sorte metalli, 215 quarum derdana est cunctis angustior altris, quarum suprema est cunctis spatiosior altris. Extrema argentum est; fissatum sulphur et album mercurio mixtum, facit hoc buliente bodega. Hoc valet in finum argentum convertere stagnum; 220 hic plenas athalac et aceto mille burinas effumare vident, quo fumo argentea blancam materies perdit spetiem, coelique colorem vestit, ut ad vistas hominum sit gratior illa. Circuit haec igitur de argento machina puro, 225 in qua sculpita est facies cornuta Dianae. Post haec ascendunt alios cinquanta scalinos, atque ibi mercurii fabricam invenere gelatam: alphatar instabilis flueret, faceretque nientum, ni simul admixtum dragantum salque liei 230 esset et ad furnum cuncta haec stillaret aludel. Voltatur finum servus fugitivus in aurum, si bene iuncta suos cohibet medicina vapores. Non sine Mercurio valeas mutare metalla, unde canunt vates, quod nuncius ille deorum est, 235 quo sine nulla quidem vel pax vel guerra movetur. Ascendunt iterum Veneris solaria rubrae: rammus ibi fulvum tandem voltatur in aurum, ast opus est centos carbonum spendere saccos, argenti et auri naturam rammus acquistat, 240 at numquam horumdem, Gebber testante, colorem, unde minor spesa est, at rerum maior aquistus, ut rammus maneat rammus, formetque pignattas, sive bagatinos praestet

quantumque legeros, quam cercare aurum tot afannis, totque malhoris, 245
nec reperire unquam nisi post ter mille pacias. De Venere ascendunt ad
cerchium Solis et auri. Aureus est cerchius, Phoeboque simillimus ipso.
Author earundem rerum, post mille fadigas incassum spesas, post persum
tempus et annos, 250 hanc fecit veram finaliter improbus artem. Verbitrium
lapidem retrovavit philosophorum. Multicolor lapis est, elementis quatribus
extat: igneus, aëreus, terrenus, aquaticus, unde siccus in occulto, caldusque;
sed in manifesto 255 humidus et gelidus, natura ve querna fit una. Spiritus
hic lapis est, qui transmutatur in unum nobile, adustivum, pariterque
volatile corpus. Non fugit a flammis, liquidi fluit instar olivi, multiplicat,
solidat, praeservat tempore longo, 260 atque potest mortos primaiae
rendere vitae. Hoc tribus in verbis consistit munus, ab alto quod Iove
donatur sapientibus atque beatis. Ingravidat semet, de semet concipit, inde
parturit et sibimet vivit, sibimetque necatur. 265 Suscitatur hinc semet, nam
sic Deus ordinat illum. Est tinctura rubens lapis iste, biancaque, vivax,
concupiens aurum si fumo iungitur albo. Numquid elithropia est? adamas?
calamita? lypercol? Absit, nam fluitat, seu sit cum corpore, seu non. 270 Est
vi (num dicam tandem manifestius?) est A, qua vita fruimur, qua verum
acquiritur aurum. Ad Martis veniunt, post solis clymata, ballam: ferrea quae
tota est, nitidoque azzale finatur. Hac sine materia nostras nihil esse fadigas
275 iudico, qua propter ferrum est magis utile, quod sit ferrum, quam quod
sit seu stagnum sive latonum. Sunt ferrum vanghae, sunt ferrum rastra,
badili, sunt ferrum falces, zappae, centumque ricetae, cum quibus et vini
bonitas et panis habetur. 280 Commodius nihil est ferro, nihil aptius,
inquam. Non opus artificum quorumlibet esse catatur, quod fieri duro sine
ferro denique possit. Ecce marangones operant lignamina ferro, ferro
taiantur calzae, variaeque gonellae, 285 pistat mortaro speciarius omnia
ferro, cum guccis ferri brettas brettarus agucchiat, ferro zavattas gens
scarpazina repezzat, calcinat et ferro muros murator et albat, non radit
barbam barberius absque rasoro, 290 non herbolattus dentes cavat absque
tenaia, nec porcous castrat sine ferro conzalavezus. His bene discussis, Iovis
ascendere biancam materiam stagni, quod corpora nigra dealbat, sed peccat
buliens, nam corpus deterit omne, 295 praeter Saturni et Solis: tum firmiter
haeret et soli et lunae, nec ab illis nempe recedit. Cuius peccatum (ne
corpora scilicet ipsa frangat) quisquis enim cognoscet tollere: felix, o felix
nimium, qui travos, saxa, quadrellos, 300 ac sua quaeque cito fulvum
cangiabit in aurum. Sed quia nescitur mortalibus ista ricetta, felix o felix qui
scit stagnare padellas, atque repezzandi cum stagno praestat in arte. Post
spheram stagni, Saturni ad fluxile plumbum 305 itur, et artifices illic
reperere dosentos. Illico pulchra, gravis, leggiadraque donna resurgit,
contraque barones vultu veniebat alegro. Baldus eam, curvando genu,
cortesus honorat, mox veniam chiebat, nimium si forte protervi 310 tecta
subintrassent, et sacra et sancta dearum. Subrisit matrona illi, dehinc talia
dixit: —Sum ne ego tam grandem dignata videre guererum, quem coeli,
terrae, ponti venerantur et orci? Urbs mea te genuit talem cortesa baronem,
315 qualem non generat totum natura per orbem. Illa ego sum Manto, de
cuius nomine nomen Mantua suscepit, quam condidit Ocnus in undis,
tempore quo Troiam ruinavit panza cavalli. Nec penitus vestros animos
stupor occupet ullus, 320 si nunc usque meam potui traducere vitam, nam
datur aeterno me tempore vivere fadam, donec ab aethereo guastetur iudice
mundus. Hactenus ingemuit sub acerbo nostra tyranno Mantua, quo mores
cortesos perdidit omnes. 325 At praeclara modo, regalis, et alma fameia
Gonziadum venit, atque aquilas spigat undique nigras. Haec, quam vidistis,
miro fabricata lavoro stancia, Francisco Gonzaga tota dicatur. Post centum
guerrae palmas, post mille trophaeos, 330 post vitae laudes, post vecchi
Nestoris annos, illius huic magno donabimus ossa sepulchro. His ego divitiis
praesum, facioque magistros aurifices, doceoque aurum formare, catatum ex
virtute trium verborum: nomina quorum 335 auribus admotis audite, quod
illa docebo.— His dictis thebana parens, nutrixque Cipadae, multa
susurrando per eorum fixit orecchias, quae toccare manu faciunt genitalia
rerum: herbarum forzas, stellarum facta, petrarum 340 effectus varios, et
habendi denique plenam semper ducatis borsam donavit avisum: quod magis
importat, magis altum recat honorem, quam studiando libros et stellis
perdere sennum. Nauta sed interea non poca foramina barchae 345

conzarat, rursumque parat tentare diablos. Baldus ab aurificum, sociis comitantibus, antro se portat, caricatque suo cum corpore lignum. Tunc dare vela iubet, zephyri velamina boffant, mantoaeque magae spallis casamenta relinquunt. 350 Forte alios inter peregrinos atque romeros, quos omnes pariter barca illa in ventre ferebat, vir vivax oculis aderat vultuque galantus, tam respettosus, tam sequestratus ab altris, ut totum per iter non dixerit octo parolas, 355 quippe habitu proprio, genioque suoapte, tacendo vergognosus erat, stabatque in parte solettus. Huic nomen Giubertus erat, qui voce, lyraque Orpheus in sylvis, inter delphinas Arion, saxorum ad sese, nemorumque tirabat orecchias. 360 Baldus eum pridem tacitis guardabat ochiadis. Ille, viri tanti cernens sibi lumina flecti, fronte rubescebat, bassosque tenebat ocellos. Captus ob id, Baldus penitus moruisset alhoram, ni prius agnosset qui sit, quo vadat, et unde 365 adveniat, mentemque suam, studiumque suorum. Ergo, ubi cognovit cythara cantare peritum, hunc rogat, ut tantam voiat recreare brigatam, voceque dulciloqua longum nihilare caminum. Ille statim censet tanto magis esse barono 370 parendum, quanto se noscit in arte magistrum. Expedit e panno sedae mirabile plectrum, sive lyram dicas potius, quae concinit arcu, concentuque suo facit omnes stare balordos. Iam rectas, longasque arcu menat ille tiratas, 375 taliaque altandem modulando carmina coepit: —Infidum arridet saepe imprudentibus aequor, mentiturque leves zephiros aquilone parato. Hinc veniunt homines cupidi, quos plura videndi cura subit, seu forte deas in gurgite nantes, 380 sive tridentiferi verrentes caerula currus. Verum ubi subducto ventum est qua littora circum misceri aspiciunt coelum aequore, et aequora coelo, en miseri avulso singultant viscere proni hinc atque hinc nautae, nigraque urgente vomuntur 385 bile dapes, foedatque acidus Nereidas humor, unde indignantes venti tam audacter amicas commaculare suas genus hoc mortale, caducum atque procax, ne sic evadat crimen inultum concurrunt, sonituque ingenti obnixa profundo 390 tergora subiiciunt pelago, totumque revellunt. Heu stulti, quos nulla monet iactura priorum! Tunc ea tempestas, ea tunc asperrima rerum debuerat facies animo spectarier ante, quam nauta insultans fortunae solveret audax; 395 mox frustra insani vellent contingere portus. Talia cantando Giubertus, talia plectrum pulsando, sic sic hominum stupefecerat aures, ut nisi Boccalus cito providisset ad illos non homines certe navis carigata menasset, 400 sed tot pignattas, tot zoccos, totque colonnas. Bergamascus erat, ut diximus ante, Bocalus. Protinus accurrens, trat de cantone sacozzas quasdam pezzatas, recusitas, plusque bisuntas quam gremiale coghi nunquam savone lavantis. 405 Hinc sibi de medio strazzarum tasca cavatur, quam cito precinxit, dextro gallone cadentem. Mox positus trespis, mensam sibi praeparat ante, ac si bancherus vellet numerare monetam. Praestiter hic brazzos tunica, manicisque camisae 410 liberat ad cubitos, ut fitur quando parecchiat fluminis ad ripam fantesca lavare bugadam, atque bretarolis grossas ostendere gambas. Giubertus cytharam rursus velamine coprit, inde, sedens iuxta Baldum, ghignare comenzat, 415 namque Bocalus habet iam tractos extra besazzam quosdam de latta, vel tres, vel quinque becheros, insemmamque leves balotellas nescio quantas, maiores pilulis illis, quas Mesue dixit: «Recipe pro capite, anna, tria scropola, fiat». 420 His bagatellandi tantum gallantiter artem incipit, ut nunquam melius Zaramella giocavit ante ducam Borsum, solitus manegiare balottas. Mirum quam subitis manibus de suque de giuque stravoltat zaynos, ut tres cinquanta parerent. 425 Nunc unum ponit super altrum, nunc ve roversos dividit antrattum, stantes culamine coelo, atque super fundos modo tres, modo quinque balottae apparent, ac una modo soletta videtur. His bene completis, positisque da banda moiolis, 430 maius assaltat opus: facit huc portare caraffam, non malvasiae garbae, sed dulcis afattum, dicens non aliter fieri quod fare parecchiat. Hanc bibit, ad fundum veniens, trat in aequora zuccam. Mox aperit boccam, monstrat nihil esse dedentrum, 435 inde serans dentes grignantes atque scopertos, soffiati et risum, dum soffiati, excitat illis, cernere qui monam bertuzzam nempe parebant, quae tenet in testa scufiam dentesque righignat. Sopiat et vulgum sberlato lumine sgognat. 440 Verum quis credat? dum soffiati, ecce farina, ecce farina venit largo de gutture, quae iam imbrattando omnes cogit scampare brigatam. O puta, si strepitat plebs hic grossera cachinnis! Nil tamen a Baldo valuit plus ducere risum,

445 quam quod in hoc ipso medemo tempore zucca, zucca gitata viam
Boccalo nuper in undas, Cingaris ad collum subito sprovista pependit.
Dumque illi stesso Boccalus buttat in ora bocconem panis, dumque ocys
inde comandat 450 hunc spudare foras, o res mirabilis, ecce non ultra est
panis, sed merda rodunda cavalli. Omnia corteso tolerat costumine Cingar,
dum sic schrizzetur, ne schrizzum doia sequatur. Quid plura? ex oculis
coram tot gente Lonardi 455 absque nocimento guccias striccavit acutas,
inque sinu Baldi mandat cercare Gibertum, hinc trahit o quantas qualesque
con ordine robbas: scilicet ampollam, specchium, calamare, sonaium,
chiappam piatelli, strigiam, pezzumque bragheri, 460 et quos ad missam
mocolos zaghettus avanzat. Obstupet his Baldus, nec scit pensare qualhora
iverit ad feram Lanzani, seu Racanatae, has comprare cosas, non soldos
quinque valentes. Denique Giuberto nasum sopiare comandat. 465 Non
negat hoc cantor; bis, ter, quater ille stranudat, evolat ecce foras magno
rumore tavanus, quem seguitat grillus, post grillum trenta pedocchi, quos
mage compitos non dat sguarnazza pitocchi. Et iam finis erat, cum Phoebus
giunsit acasam, 470 chiamavitque suos alta cum voce fameios, patronemque
volant de carro tollere giusum, disfangat pars una rotas, nettatque
lavacchio, altera pars disfrenat equos, stallaque reponit, ac ibi cum paia
sudantia tergora fregat, 475 mox beberat, solitasque orzi butat ante
prevendas.

LIBER QUARTUS DECIMUS

Memnon, ab Aurora iam missus matre, fugabat cum scutica Chiozzam,
Capram, Braccumque baiantem, innumerasque alias stellas de tramite coeli,
per quam nunc debet transire caretta parentis: 5 noxque viam scapolat, visis
splendoribus albae. Baldus, apollineos cernens uscire cavallos extra
horizontem, carrumque tirare brasatum, talia contemplet, mox sic cum
Cingare parlat: —O Cingar, grandis me nunc maravilia brancat, 10 nec scio
qua guisa possunt, quae cernimus, esse. Nonne vides solem plus largum,
plusque rotundum quando foras exit nascens, quondove tramontat, quam
cum sustollit per coeli culmina carrum? Praeterea nunc fert tam rossum ille
visazzum, 15 quod mihi barillam corsi trincasse videtur.— Cingar ait:—
Magnas cosas mihi, Balde, rechiedis, quas nimis astrologi dudum schiarire
fadigant, nam super humanos sensus ea facta provantur. Sed tamen insigni
quidam de semine gregus, 20 cuius (si memini) Piationi nomen habetur,
astronomusque alius Tolomellus, Iona propheta, Solon, Aristotel,
Melchisedech, Oga Magoga, talia tractarunt per magnos sparsa librazzos.—
Quando Leonardus sic audit nomine grosso 25 Cingara philosophos,
Ogamque referre Magogam, corripitur tanto grigno, strepituque risaiae, ut
prostratus humi iam crepare videtur. Baldus at, usanzam qui norat Cingaris
ante millibus in cosis, tantum soghignat et inquit: 30 —Cingar, es
astrologus? numeras num sydera, Cingar? O si te nossem has ipsas studiasse
facendas, me fortasse ista fecisses arte magistrum.— Nil ridet Cingar, sed
stat gravitudine tanta, quanta Pythagoras non staret supra cadregam. 35 Mox
ait:—O quoties olim te, Balde, gabavi, o, inquam, quoties oselatus, Balde,
fuisti. Me de nocte quidem pensabas ire robatum, seu sbusare ussos seu
rampegare fenestras, sed (cancar veniat mihi nunc, si dico bosiam) 40 nocte
ibam stellas ad contemplare fogatas. Montabam intenta super altas mente
pioppas, ut possem melius coelum guardare propinquum. Cernebam lunam,
macchiata fronte, biancam, distenebrare maris scoios, terraeque paesos. 45
Cornibus aguzzis, nunc paret scorza melonis; cornibus impletis, nunc est
pars meza taieri; cornibus aggiuntis, nunc fundamenta tinazzi. Haec in
cervello non lassat stare legeros, namque illam sentit cerebros picigare
Valenza, 50 quae urbs in Spagna stultorum millia pascit. Villani, quamvis
sint de lignamine grosso, hanc tamen observant quando est taiabilis arbor,
namque solent gigni sub cortice saepe caroles. Hanc servant medici, quando
medicina malato 55 danda sit; haec faceret quandoque cagare budellas. Hac

lucente, stryae godunt, saltantque stryones, qui tunc se spoliant nudos ad cornua lunae, moxque diabolicis unguent sibi membra cirottis, inde super gramolas, trespos, et guindala, zoccos, 60 supraque cadregas tota illa nocte cavalcant. Desperare facit nocturnos luna ladrones, nam contrabandos reteggit, moxque palesos. Nunciat haec pluvias, vultum nigrefacta rotundum, nunciat et nautis rubea cum fronte procellam. 65 Continet hoc bassum freddi regnamen olympi, atque lusementatur phoebeis nocte cavallis; hanc tamen interdum Pluto strassinat ad Orcum, quae pomgranati fuit aggabata granellis. Te quoque, Mercuri, pochinas cerno fiatas, 70 qui fur es et latro et primus in arte robandi. Namque times, ne quum per coeli rura caminas, teque fretolosis adiungat Apollo caretis, teque giusum burlans faciat spezzare colengum. Tu tua supra casas lunae casamenta locasti: 75 sunt ubi sex centum pegorae, cridantque bebeum mille caprae, totidemque boves, asinique, somari, mille casalenghi porci, gobbique camelli. Tu scorris mundum, facis hinc, facis inde botinos, quos trahis ad coeli furacia tecta secundi. 80 Alatum portam semper tua testa capellum, alatos portat semper tua gamba stivallos, fatidicam portat semper tua dextra bachettam, quando ambassatas huc portas patris et illuc. Tu mercantiam traficans, vadisque redisque, 85 tu ventura canis, tibi multum musica gradat, tu guerram si vis compagna in gente maneggias, tu pacem si vis sdegnata in gente ritornas. Heu patrone meus, tibi me recomando ladrettum, ne triplicem supra forcam me lazzus acoiet. 90 Sed iam de Veneris coelo nunc sermo fiatur. Ipsam mirabar Phoebi seguitare pedatas, quando idem Phoebus neptunia regna sotintrat. O quantas voltas plantavit cornua zoppo ghiottoncella viro, fusosque in vertice tortos! 95 Vulcanum siquidem Veneris patet esse maritum, sed populi siquidem Venerem patet esse maritam. Dum martellabat ferrum Vulcanus in antro, Mars occulte suo vangabat semper in horto. O quot Vulcani, quot Martes, quotve bramosae 100 prevendae alterius mulae, vaccaeque trovantur! Ista Venus terzo casamentum fixit in orbe, per quem, nympharum multis comitata brigatis, it nitidas relegendo rosas, violasque recentes, mentam, garofilos, mazuranam, basalicium. 105 Ghirlandas texunt, frescadas, sertas, corollas, diversosque canunt strambottos atque sonettos, diversasque sonant arpas, manacorda, leuttos. Hic semper saltant, ballant, danzantque puellae, seque lavant nudas in fontibus atque laghettis. 110 Venticuli molles myrthorum frondibus atque floribus insultant, frescas ornantibus herbas, et straccatarum nympharum pectora mulcent. Hic fagi, pini, cedri, pomrancia, nespoi, spernazant umbras, ubi nymphae corpora possant. 115 Ad cazzam vadunt, arcus et stralia portant, discazzantque leves dainos, agilesque caprettos. Non mancant boschi de cedris, deque narancis, de myrthis, lauris, lentiscis, atque ginepris. Non ibi villani terram vangare fadigant, 120 non ibi villanae stoppam filare videntur, non ibi plantantur ravanelli, porra, cipollae; non aium, capiti nocuum, tyriaqua vilani; non ibi sub spinis, urticis, atque ruidis stant serpae, rospi, bissae, turpesque ranocchi. 125 Hic est grata quies, hic pax, hic plena voluptas, hic sunt gentiles animi, gentilia corda. Dumque Venus tanto gaudet bellina diporto, expectat donec vult sol equitare per orbem, quem leggiadra suis cupiens anteire caretis, 130 plus bellas mandat sibi retro venire puellas, quae impositis capiti ghirlandis, quaeve tenentes in manibus virides frascas, madidasque rosada, compagnant dominam, saltantes atque canentes. Illa praeit, recreatque polos, et plena rosarum 135 vadit ad oceani regnum, quo spumea nata est; cuius turratur niveis carretta columbis, quumque propinquantem sentit succedere Phoebum, en scoprit rutilam tremulo de gurgite frontem, atque sui formam visi mortalibus offert. 140 Iamque omnes alias discazzat ab aethere stellas, et modicis parvam generat splendoribus umbram. Sat Veneri dictum: Solis veniamus ad orbem, qui medios inter cerchios sua regna governat, atque suum quarta fabricavit sede palazzum. 145 Chortem banditam portis ibi semper apertis Sol tenet, et cunctis intrandi nulla temenza est. Hic habitat vecchius barbatus, nomine Tempus. Tempus, quo nihil hac rerum sub mole terendum parcius, usque adeo rapidis se surripit horis. 150 Qui semper varios horatim parturit actus, qui nec pensero manet unquam saldus in uno. Nunc vult, nunc non vult bagatella, magisque legerus quam busca aut folium, quod ventus in aëra menat. Ille sibi quandam tenet in cantone botegam. 155 Pulveris orloios fabricat, plenosque rodellis. Matronam coepit propria pro coniuge bellam

nomine Naturam, quae centum mille folios impregnata parit, nec maium tendit ad altrum, quam stimulare virum lecto, quam ventre pleno 160 disvolvare homines, castrones atque cavallos. Praecipue tamen ipsa duos de Sole folios, atque duas habuit, Tempus cornando, folias. Hos nondimenum pensaverat ipse bonhommus esse suam prolem, quorum sic nomina fecit: 165 Primavera, Aestas, Autumnus, denique Vernus. Primavera fuit Veneris maridata putello, qui gerit in spallis alas de more civettae. Nudus it, et nullis tegitur vergogna mudandis. Fert arcum semper caricum, plenamque guainam 170 stralibus innumeris, adeoque sotilibus, ut vix fila sotila magis possint filare begatti. Sunt tamen effectum variae, quas iste sagittas slanzat osellazzus, varios quia spargit affanos, cum quibus ad coccam plus centum millia cordas 175 dissipat ognannum, sed nil frustatur azalum. Una sagittarum sors est, cui puncta piombi, unde remucatur nescitque forare coëllum, nec penetrare potest, nolente Cupidine, panzam. Unde travaiato gentes sub sydere natae 180 vel sibi colla tirant, vel ferro viscera passant. Nam quis homo non se vel desperatus apicchet, vel de praecipiti sibi rumpat turre colengum, si miser, infelix, tragicus, sprezzetur ab illa, quam solam pensat, cupit, ardet, laudat, honorat? 185 Haec venit a dardis plumbi desgratia: quod, quam meschinellus amas, ab eadem spretus odiris, unde necessaris fato te tradere forchae. Altra sagittarum species aurata refulget, quae scoccando oculos intrat, filzatque magonem 190 trincerisque animi spezzat, murosque rasonis. Hac feriente, cadunt ab honesto corda volero. Hac feriente, cito mentis spezzantur habenae. Hac feriente, iacent conseia salubria spallis. Hac feriente, bonos compagnos quisque refudat. 195 Hac feriente, Paris patriae fuit, oyme, ruina. Hac feriente, patri taiavit Scylla capillum. Hac feriente, colo filavit claviger Hercul. Hac feriente, Iovem cornutum Europa cavalcat, Ioque de vacca ficta fit vacca daverum. 200 Hinc veniunt irae, sdegni, mala quaeque diabli. Primavera tamen, cum sit muliebre polenta, non cernit plus oltra sui quam culmina nasi, unde cupidineo godit maridasse marito, cui placitura suas rastellat pectine chiomas, 205 atque cerudellos crespat, ponitque belettum. Ghirlandetta, rosis violisque cusita galantis, bellificat trezzas usque ad calcagna volantes. Canzanti vestit soccam, setaeque sotanam, per quas innumeri flores recamantur et herbae. 210 Semper odorantes perfumos portat adossum: muschium, zibettum, nanpham, centumque cigalas, in quibus allicitur Veneris bastardus, et ancum talibus in fraschis minus ille cinaedus amorbat. Sed quoniam bella est, et cunctis bellior altris, 215 non curat stoppam tereti deducere fuso; nec post deductam, naspo convolvere filum, at sese viridis sub frondibus illa stravaccat, vel magis ad spassum per florida rura vagatur, quam seguitant dulces oselini semper, et omni 220 sorte melodiae faciunt cantando regattam. Non luscina deest, frifolo que gutture laudat laeta lovertisii mores, formamque morosi, et centum foggias gorghezzat voce metrorum. Cardellinus adest, qui annidat in arbore buxi, 225 dulcis ab auditu, sed visu dulcior, et qui sublatos natos retrovans, gabiaque seratos, non umquam lassat, sed miro pascit amore. Non ibi franguelli mancant, facilesque fanelli, atque caputnigri, lodolaeque per aëra vaghae. 230 Hic, papagalle, etiam cifolos ad sydera mandas, humanasque etiam praesumis dire parolas. Iugiter hic gazae «Putas, porca, vaccato» cantant. Primavera godit tam dulci accepta ricetto, poltronemque, fame morientem, atque dapocum, 235 nomine Solazzum, nutrit, pascitque panada, quam condire facit latesinis atque caponum pellibus, et magrum sibi praeparat illa bufonem. Altera Naturae proles, bona foemina certe, Aestas dicta, godit multis sudare fadighis. 240 Nullam fert soccam, sed solam nuda camisam, namque brusaretur nimio scaldore Leonis. Ipsa laborando granaria frugibus implet, qua sine mortales omnino pane carerent. Zaltrones facit ista nimis sudare vilanos. 245 Haec tamen est illis sat grata fadiga marassis, nam quamvis asinina dolet schenazza cuchinis, atque caro veniat tibiando crevata ladronis, omnia supportant memores: quod tempore freddo non nix dat panem, non dat sibi giazza fugazzam. 250 Semper apollineo nigrefacta lusore fadigat; attenditque sitim crebro lenire botazzo. Dum coquitur Phoebos, segetes dum falce trucidat, dum quoque cum virgis gravidas dispaiaat aristas, nunquam sbaiaffae cessant cridare cicalae, 255 quae cridando super vignas culamina menant. Debilis est ventus, nullumque movetur ab aura foiamen tenui, sbadacchiat terra, nec herbae se drizzare

queunt, quoniam fugit humor ab illis. Diximus assaium de magni tempore caldi, 260 Naturae terzi promatur usanza foli. Autumnum veteres Silenum dire solebant, cui testam nudam dicunt picigasse tavanos. Ipse praeest Bacchi domibus, totaeque fameiae, quem nos gastaldum, multi dixere fatorem. 265 Et quoniam gustat sol vinum dulce libenter, quem caricum musto semper damatina videmus, gastaldum Bacchi et Bacchum diligit ipsum. Hic Silenus habet quandam pro coniuge nympham, cui caput est grandis baghae, cui panza tinazzi. 270 Semper olet vinum, tandem vindemmia dicta est. Ambo sunt adeo pingues, adeoque pafuti, ut minus in grassa positi tumuere boazzi, ac velut inflati vento schioppare minazzant. Semper habent lateri, de retro, et ante, sonantes 275 mille fiaschettos, barilottos, atque botazzos, cum quibus andando, stando, saltando, canendo, se recreant, crebrisque caput sorbotibus implent. Usant saepe etiam plures cantare sonettos, gorgadamque tirant vini, cessante sonetto. 280 Post potum saltant, post saltum pocula siccant. Sic alternantes, laxis ebriantur habenis: hisque volant circum montes, casamenta, paësi, non quod eant circum, sed quod gyrare videntur. Imo sibi parent tam presto currere cursu, 285 ut barbarescos lassent post terga cavallos. Non cessant trincare tamen; tota agmina donec, agmina zucarum, buttentur voda tereno. Somnus adest tandem, quorum nisi membra ligaret, illi plus cocti quam crudi, dummodo gambis 290 currere pensarent, de coeli sede tomarent. His nudis nudi fant guardam mille putini, dum sornacchiantes porcorum more quiescunt: cantant ehu ohe, saltant, faciuntque morescas, pinguiduli, forsanique habiles, aptique guacetto. 295 Quisque caput rizzum vighali fronde coronat. Quisque tenet manibus botros, uvaeque razinos, quisque fiaschettum, parvo pendente loretto. Morbezant, rident, celebrant baganalia patri, inde sub uviferis vignis ebriantur et ipsi. 300 Ebria stat mater, pater ebrius, ebria proles, sic ve ebri omnes patefacto gutture boffant. Bacchus habet magnum quodam cantone palazzum, quo centum canevae, cantinae, quove rivolti, sub terra occulti, servant, ut stalla cavallos, 305 vasellos varios, tum grandes, tumque minutos. Hic semper grossas lato ventramine buttas incerchiare vides, amplasque restringere tinas. Hic ve travasantur de vezis, deque barillis vina, propinari superum dignissima mensis, 310 namque hinc fornitur vinis asinaia deorum. Non ita formichae vadunt, redeuntque frequenter, quando aliquem mucchium gratae catavere ceserchiaie, grandia tergoribus granorum pondera sburlant; fervet opus, populique nigri magna horrea complent, 315 ut per mustigeri facitur casamenta tyranni, quando frequenter eunt carichi, vodique retornant mille putinelli gestantes tergore corbas, cistas, cistellos, sportas, grandesque cavagnos, dulcibus impletos tribianibus atque gropellis, 320 seu moschatellis, seu greghis, sive zubebis. Pars ibi discaricat sommas, caricatque tinazzos, sed pars calcagnis follat calcantibus uvas, pars quoque mox factum vinum cavat extra tinazzos, immittitque cadis, longe sbilzante borono. 325 Postea torchiantur graspae sub pondere travi, unde fluit madidis sat goffa vinessa tinazzis, quam sibi povertas coeli comprare bisognat. Hic sunt carrari, sunt hic ter mille botazzi, atque mezarolae, atque ingens squadra vasorum. 330 Non Autumnus abest, camisazzam vestit olentem, semper vinosis de macchis undique carcam. Ipse praeest operi, facit hic, iubet illic, et omnes contentare deos studiat, mandante patrono. Gens todesca suos dicunt hos esse patronos, 335 imo deos alios non lanzchineccus adorat. Prova tibi effectum monstrat, si dicta refudas. Aspice, quum studiant desco, tavolaeque paratae, quomodo boccalum vodant per quemque boconem. Mangiaguerra ruit per zaynas, perque becheros, 340 fracassusque ingens per greghi pocula fitur. Non aqua praesumit tales accedere mensas, quae, bandita, pedes salicum tantummodo bagnat. Estque vetus mottum: «Scelus est iugulare phalernum». Mox ubi se retrovant tandem vacuasse barillam, 345 dant pugnos, calzosque ipsi furibunde barillo, spezzatumque vasum, nunquam reparabile, mandant. Chioccant inde sibi frontes culamine zayni, deque gravi mittunt redolentes gutture rottos. Per letram melius parlant, quam ante bevandas, 350 nec nisi de vino tunc fit parlamen in illis. Semper enim vinum pensat, loquiturque todescus, somniat, et piccam, dagam, bragasque frapatas pro vino impegnat, vendit, semetque pisonat. Si quid ei restat, quod vult lassare, celata est, 355 quae sibi tazza capax scusat, dum sorbet in illa. Dum trincher faciunt multus tartofen habetur; inde

resurgentes ut eant, andare negantur, namque bogas pedibus vernazza iniecerat illis, quos nunquam muro se discostare videbis. 360 Sunt vultu similes Phoebos damatina levanti, fumantesque oculos torquent, centumque miaros efficiunt cerebro, quamvis stent in pede saldi. Inde movendo pedes, nulla ratione guidantur, tantonesque abeunt, veluti de nocte solemus, 365 ac ubi nullus adest intoppus, saepe trabuccant. Tandem se taccant manibus, se prorsus acostant aut muro, aut banco, seu trunco, sive pilastro, donec se buttent zosum, vel supra pairum, vel medium in fangum porcino more volutent. 370 Nunc Invernus adest, Naturae filius ultim, de quo dum dicam, mihi da, Boccale, pelizzam, namque procul dubio me magrum giazza gelabit. Vir macer Invernus, quo non plus magra quaresma est, non habet humorem venis, bigolumque tacatum 375 fert schenae, guanzas cavas, subtileque collum, deque pede ad testam numerari ossamina possunt, ut Gonnella suo poterat numerare cavallo. Semper habet fluvidos oculos in fronte latentes, pallidus et smortus, stropiat, rancidus, untus, 380 tamque malenconicus, quod semper flere videtur: cui ghiazzata colat de mento barba gelato, ghiazzatique sonant per circum tempora crines. Horrescunt magrae nimio pro frigore carnes, pocchettumque iuvat duplices gestare pelizzas; 385 cui nisi donaret soror Aestas, atque Autumnus, altera mangiandas spesas, alterque bibendas, gaioffazzus enim marza de famme periret. Semper apud brasas sibi stesso crura boientat, nec miser ingegnat retro portare cadregam, 390 substizzatque focum, cogens bollire polentam. It piger et strictus, quum vadit ad aëra, tantum, integer ut posset per gucciaie intrare busolum. Sunt albis semper sua tecta coperta pruinis, et candelotti giazzae de culmine pendent. 395 Non habet un minimum spassum, nisi quando dapochus unghibus ante focum rognam sibi grattat aguzzis, omnis osellorum cantantum dulciter hymnus hinc procul, et quidquid Primavera tilata ministrat: tantum cornacchiaie qua qua, corvi quoque cro cro 400 continuo resonant, tacolantque insemma mulacchiaie. Provida non exit dulcem formica masonem; clauditur in gusso limaca, busumque muraiat. In stabulis conduntur apes ad grepia mellis. Non errare vides bissas, freddosque lusertos. 405 Pastores mandris servant armenta stopatis. Tantum furfanti stentant hoc tempore freddi, qui faciunt nulla tremolantos veste coperti. Sunt tamen inverni gratae studiantibus horae, longa quibus multa de nocte dat ocia semper. 410 Praticat has igitur solis fameia masones, magna pro tantis bocchis fit spesa quotannis. Sed tibi somniferam cerno, Leonarde, vedutam. Tu male dormisti tribus istis noctibus, et tu, Balde, caput plumbi spallis portare videris. 415 Ergo repossimus, video ronfare Bocalum.

LIBER QUINTUS DECIMUS

Corpora somnifero recrearat quisque riposo, quae magis officio somni quam pane carebant. Dum tamen attendit, Baldo mandante, coquinam condere Boccalus, magnumque ad prandia piscem 5 expedit, inque brodo piscis caulata paratur, ecce lyram spoliat rursus Giubertus eburnam, dulceque chordiculis carmen dyapenter acordat. Vult etenim generosus homo gradire sodales, ut sibi mox etiam donetur banca scolaro, 10 in qua considerat cathedram sentire magistri Cingarum, et secum percurrens almanach omne deveniat praticus passatas dicere cosas. Praeterea non est placidi natura Giberti qualis quorundam cantorum temporis huius, 15 qui, bene muschiati, petenati, benque politi, non cantare volunt, nisi sint a rege pregati. Non sic Giubertus, non sic novus alter Apollo, cui si dixisset mulier pinzocchera:—Canta,— cantasset subito, minima ne in parte negasset. 20 Dispositis ergo terzis, quintisque, simulque vocibus octavis, tandem sic voce comenzat: —Heu quibus hoc mundi, quantisque in gurgite monstris iactamur miseri, linguarum flatibus aequor nostrum hoc et tumidis cynicorum exaestuat undis! 25 Quid freta nugarum referam? quid fulmina pravi nominis et famae? quid saxa latentia tristis invidiae? Scillae ve canes, guttur ve Carybdis? Felices nautae, quibus apta peritia magnum hoc mare sulcandi,

Syrtesque Arasque cavendi. 30 Vos labor assiduus tantum, indefessaque virtus, monstrorum domitrix tolerantia reddidit aptos, turgentis pelagi cumulos superare minaces, ponere seu sit opus, seu malo attollere vela. Vix ea finierat Giubertus, mensa Bocalo 35 sternitur, et lotis manibus disinare comenzant, quattuor accumbunt tavolae, cui forma quadrata est; Baldus, Lonardus, Cingar, scalcusque Bocalus. Non curat pro tunc stomachus mangiare Giuberti. Baldus amorevolo, velut est gentilis usanzae, 40 invitat sembiante omnes ad fercula mensae: quisque refudavit, seu pro viltate vilana, sive quod in multis stomacarat nausea gustum. Ponitur in centro scanni, trans littora mensae, grandis in amplifico basiotto forma varoli; 45 quamprimum medio stetit haec impresa senatu. Cingar, habens gladium propter taiare paratum, dividit in solas tres partes ghelfice piscem: tres, inquam, partes uno de corpore fiunt. Prima caput, bustumque secunda est, tertia cauda. 50 Quattuor accumbunt, ubi tres accumbere debent. Cingar, ochiolinum faciens, acennat amicis: ut sibi, dum trapolam nunc praeparat, ambo secudent. Protinus ascorti cognoscunt id quod avisat, namque fit aguaitus poverum trapolare Bocalum, 55 ut nihil intuttum comedat de pisce tapinus, cum cocus extiterit, cum fecerit ipse broëttum, cum centum zacaras, melaranzas, atque saporos sparserit huic supra, circum, ventremque per ipsum. Cingar primus agit causam, primusque retirat 60 testam varoli de piatto supra taierum, fratantumque inquit sociis:—Scriptura favellat: in capite libri de me scripsere prophetae, sic caput istud erit sanctae completio legis.— Baldus, id advertens, ad libros mente recurrit, 65 nec fecit grattare diu sententia testam, grafiat ut gattus partem quae meza vocatur, scilicet ad sese traxit ventralia piscis, Lucanumque legit: «Medium tenere beati». Cauda manet iam iam toto soletta cadino, 70 non perdit tempus iuvenis Leonardus, at ipsam caudam, cui dederat pridem Boccalus ochiadam, extrahit e brodo, dicens:—Nasone probante, exitus acta probat; poterit nodare Bocalus, cui iacet ante oculos pelagus brotaminis istud.— 75 Boccalus guardat nunc hunc, nunc turbidus illunc. Quid facit? advertens pro se non esse coëllum, ni velit ut porcus sese voltare brodaiis, protinus azzaffat vasum, pauloque moratus, suspexit coelum, dixitque novissima verba: 80 —Asperges me me, Domine, mundabor isoppo.— Sic dicens, illum gyrat, spruzzatque panadam, vicinosque omnes, Baldum, Baldique sodales, schittat aquis grassis, ungitque brotamine barbas. O quis non risit? quis non ridendo crepavit? 85 Barba pluit Baldo, Cingar sugat ora maniplo, pars sua toccavit Giuberto, parsque Lonardo, quisque fregat vultum, pectusque, sinumque colantem. Surgitur a tavola, prohibet mangiamina risus, non cessat Baldus ridendo probare tal attum; 90 dicit enim:—Merito piscem sua broda secuta est. Non sine aqua piscis, nec aqua sine pisce manebit. —Ergo —Cingar ait,—piscem mangiabimus, ut qua flumen abundavit sic illic piscis abundet. Non Boccalus habet rombum, culamina grattet.— 95 Sic dicens, tornat tavolae, masinatque molino. Sic faciunt alii, sua quemque prevenda moratur. Baldus at interea comedens tuttavia ragionat: —Miror enim, Boccale meus, cur quando, relicto pisce, crepabamus risu, non protinus illum 100 prenderis, ut nobis resa sit pro pane fugazza. —Non—Boccalus ait, —sine garbo et gratia et arte, inter compagnos facienda est soia galantos. Optime gabbastis, spartito pisce, Bocalum. Transeat, et nullo guastetur beffa tumultu. 105 Sic et ego in vobis asperges optime feci. Transeat hoc etiam, cronicisque notetur ad unguem. Optima pro tuttis passarunt omnia rebus, praeter quod surdas faciet pansuttus orecchias.— Cingar ait:—Poteris prigolo te opponere tanto, 110 cortellum cum pane licet mangiare famatis. —Sic faciam—respondet ei mox, dummodo panem sic blotum sgagnat, ut cardos mula Stopini. Quidam pauper homo, nimia pietate movestus, nescio quot menolas freddas, piscesque minutos, 115 attulit involtos charta, donatque Bocalo. Non ea Boccalus povereti dona refudat, imo ait:—Exiguum quum dat tibi pauper amicus, incipe Dameta, lento tibi mittit Ulisses.— Sic dicens, distrigat eos, guardatque traversus, 120 ut guardare solet scottantem gatta menestram. Denique pisciculum per caudam suscipit unum, quem non in boccam sed orecchiam ficcat, et inde, ad socios illum tornans, ita brancat et altrum, medesimumque facit, post illum tertius, et post 125 hunc etiam quartus, post quartum quintus, et omnes denique per caudas presi porguntur ad aures. Baldus, id advertens, parlat cum Cingere: —Magnus piscis cum bocca mangiatur, parvus orecchia; si bene Boccali

meditor documenta periti. 130 Ecquid hoc importat? quid habent cum piscibus aures?— Respondet Cingar:—Pansuttus stoppat orecchias, fecit orecchinos de piscibus ille sotilis, unde repurgat eas; aliam non penso casonem. Pur, si aliam mentis tenet in forciria scosam, 135 dicat et ambiguos ab amicis toiat afannos. —Toio—Bocalus ait,—dubium: iam hebdomada quarta est hodie, quando mea coniux ivit a nodum, aequoreque in medio calzas stringasque tiravit. Nunc in mente mea stat prorsus grande talentum, 140 velle de illius statu sentire novellam. Ergo meis alzo pescettos auribus istos, ut certum faciant ubi stet, si mortua prorsus aut si solazzet illa cum gente da bassum. At mihi respondent: se natos esse pradessum, 145 unde negatur eis posse hoc agnoscere factum. Sed maior natu, seniorque varolus et ingens, cum quo tres tacite compagni dente ragionant, dire mihi poterit melius de uxore negata, qua propter liceat secum chiachiarare pochettum.— 150 Quo dicto fremuere omnes, habet ille rasonem, non inhonesta quidem talis domanda videtur, detur ei merito parlandi copia: piscis, piscis testa sua est, quae fert soletta loquelam, panza loqui nescit, muta est quoque cauda, sed ipsa 155 testa ragionabit, cui format lingua parolas. Sic vulgus strepitat, sic stat sententia Baldi, sic licet; et dictum factum testazza varoli sistitur avantum Boccalo, a Cingare tolta. Cingar adirato similis, qui ridet ab intro, 160 smergolat haec:—Esto, sublata est bocca varoli, cuius lingua potest bramam complere Bocali; esto, dat officium parlandi bocca, sed ipsi cur oculi dantur? cur frons? cur coppa varoli? grande mihi tortum faciunt, appello Gibertum. 165 —Sum contentus—ait Boccalus,—chare Giberte, te rogo per caput hoc, voias decidere litem.— Suscipit impresam leta cum fronte Gibertus: tum sedet in banca, cunctisque oldentibus inquit: —Dum rana et toppus faciunt insemma tumultum, 170 milvus ego hanc rixam dirimo.—Sic fatus agraffat protinus in tavola testam, laudante brigata esse satisfactum civilibus optime libris. Et iam finierant, tavolis, trespisque levatis: Cingar ad astrologas, Baldo mandante, facendas 175 tornat, et ingenio stabat Leonardus ateso. —Mars—ait,—armipotens quinto versatur in orbe, qui scorozzata semper cum fronte menazzat, brasatos oculos guardando torcet adossum, sanguineasque bavas sua labra colerica spudant. 180 Cristatam gestat galeam, chiusamque viseram, totus azalinis semper cazzatus in armis. Targonus dextro galloni, spada sinistro pendet, et arzono taccatur mazza ferata, quae centum libras pesat, non una demancum. 185 Talem portabat iuvenum fortissimus ille, ille gaiardorum columen Gonzaga Lovisus, quem male consulto quidam Rodomonta vocarunt, quem bene consulto poterant chiamare Rugerum, aut magis Orlandum, si cum virtute gaiardi 190 corporis est animi virtus pensanda coëllum. Mars ruit in pressam, grosso galopante cavallo, et bastiones sua circum castra gaiardos vadit adestrando, turres, casamatta, reparos. Non ibi telorum generatio quaeque bramatur: 195 ronchae, alebardae, partesanae, scuta, celatae, spontones, lanzae, picchae, spadaeque, daghaeque, corsaletta, elmi, maiae, cossalia, guanti. Stendardique volant, banderae; timpana pon pon continuo chioccant; sonitantque tarantara trombae. 200 Non mancant alii stromenti, cornua, cifoy, gnacara, bussones, pifari, pivaeque bitortae, et quidquid tandem doperatur tempore guerrae. Talibus in cosis sua Mars pensiria ficcat, solum squarzones delectans cernere carnis. 205 Huic caedes soror est, lis coniux, iraque mater, huic livor pater est, rabies et stizza fiolae. Hic hominum clamor strepitat, nitritus equorum. Non ibi cagnones, bombardae, passavolantes, non sagrae mancant, basilischi, non colubrinae, 210 suntque pavaiones, sunt tendae, suntque trabacchae. Polvificant nebulas pedibus repetando cavalli. Celsa fracassatae conturbant sydera lanzae, non quod conturbent, sed conturbare videntur, gestarum quoniam sunt hic simulacra cosarum. 215 Armatas densasque vides concurrere squadras, ordine quae nullo bottis se grandibus urtant, squarzantes maiam, schiodantes arma pesocchis cum mazzis, stocchis, picchis, partesaque nonis. Marsque roversatos ibi gaudet cernere mortos, 220 subque cavallorum pedibus stentare misellos. At rex cunctarum stellarum Iuppiter, alto in solio residens, sextum delegit olympum. Urbs ibi campagnae in medio spatiosa repossat, martello Steropis, Brontisque incudine, nec non 225 arte pyragmonica miris fabricata murais. Non est calzinis, non est fundata quadrellis, ceu Zenoa et Napoli, Florentia, Roma, Milanus, sed tantum variis finisque gitata metallis stampatur, veluti

campanas Brixia stampat. 230 Merlos de duro gestat muraia diaspro, possidet ignitum merlorum quisque rubinum. Centum porfideae toccant ibi sydera turre, fundamenta iacent duro de marmore bronzi, cristallumque nitent frisorum cingula schiettum. 235 Culmina sunt aurum purum, quibus alta volazzant continuo vexilla, aquilis recamata grifagnis. Rupibus argenti videas hic stare colonnas, sustentare arcus ad sydera summa levatos. Hic thermae ingentes, hic magna palatia surgunt, 240 hic ve colossaei gyramina larga tinazzi, hic circi et campi, fora multa, theatraque multa, naumachiae, colles, aquaeducti, rostra, colossi, archi, pyramides, templorum millia crustis marmoreis fabricata, domusque, casaeque deorum, 245 quas super aspicias ter centum mille caminos, semper fumantes nunc myrrha et thure brusato, nunc rosto et lessa atque alio nidore culinae. Hic sua fundarunt omnes palatia divi, in medio quorum sua Iuppiter atria struxit. 250 Dedalus, artificum columen, primusque murator, atque marangonus primus, primusque magister architectus, ibi perfectas condidit artes. Centum balcones alti, centumque fenestrae, pars hac, pars illac, pars hoc, pars illoc apertae, 255 omnia lontano venientia semper adocchiant. Porticus in gyrum, sex centum fulta pilastris bronzineis, late circumserat omne palazzum. Mille dei, totidemque deae, nymphaeque galantae, semper ibi praticant, spatiantes ordine tondo. 260 Porta superba patet, quae numquam chiusa videtur, vestibulumque suas largum tenet ante vedutas; ponitur in quadro super octo pilastra levatum. Porphideus blanchis in postibus eminent arcus, circulo et in medio tria formidanda locantur 265 fulmina, quae magno sunt propria tela Tonanti. Continuo andatu divorum tota cavantur limina, sint quamvis alabastro condita duro. Suntque cadenazzi portarum, suntque seraiae, et chiodi, et cancri, de argento supra dorato. 270 Atria praeteriens, intras perystilia, centum qualibet in banda claustrorum longa cavezzos, ac diamantineis circum munita pilastris. Quaeque columna suam mira tenet arte misuram, quas proprio duras Vulcanus sanguine fecit. 275 Becchus erat, becchi sic sanguine reddidit ille mollia, quae nimium diamantis saxa rigescunt. Basilicae locus est amplissimus, undique cinctus sedibus ex auro, quo tractant numina causas, fata hominum, sortes, breve tempus, mille travaios. 280 Ad caput alta Iovis stat scragna levatior altris, quam deus argenti, deus auri, omnisque ricchezzae fossor et inventor, fabricavit, et omnia riccha, et pretiosa magis sic sic buttavit abunde, ut spazzaduras buttat Vegnesa quotannis. 285 Pensa igitur, quam bella illic cadrega sedetur. Diique deaeque omnes hic prendere iura frequentant, Iuppiter his fatum trutinat, sortemque misurat, Fortunamque super mattum facit ire cavallum. Nulla datur deitas aliis, ac nulla potestas, 290 ni Iovis annutu signentur brevia, bollae, certa quibus pendet ratio de rebus agendis. Iuppiter est etenim cunctorum papa deorum, cui basare pedes inchinant imperatores, dum centum rubeae circumstant agmine testae. 295 Quotidie divûm grege cortezatur, at ille suscipit exultans omnes; bona chiera brigatis omnibus, aut poveris aut ricchis, semper ab illo est. Laeditur interdum, cur non? deus alter ab altro: Vulcanus de Marte dolet, Veneremque ribaldam 300 esse cridat; vultu Ganimedem Iuno traverso guardat; et ipsa Ceres raptam Plutone fiolam lamentatur; agitque reum dea quaeque Priapum, qui scherzat propriis cum nymphis absque mudanda. Iuppiter ergo omnes utraque ascoltat orecchia, 305 campanasque audit iudex utrasque sonantes, inter quas tandem discrimine iudicat aequo. Si tamen ipse deis fuerit quandoque noiatu, fulmina ferre iubet, reboare tonitrua mandat, terrificatque homines, coelum cascari putantes. 310 Sed quando apparet Ganimedes, oraque basat, blandidulisque illum codegonem scannat ocellis, cui quoque dulciguli recat aurea pocula musti, protinus ira cadit, fugiunt e pectore sdegni, nubibus exonerat coelum, novus emicat et sol, 315 soleque sub claro surgit flos imbre cadutus. Sic quandoque homines magni, grandesque maëstri, et qui dicuntur signores esse bachettae, plus aliquando potest apud illos forma regazzi, quam sapientiloqui sententia docta Catonis. 320 Insurgunt scalae regales culmen ad altum, pars de corralo, pars marmore, parsque dyaspro. Quaelibet ipsarum scandit nonanta scalinos, per quas semper eunt, redeuntque, deque, deaeque. Passant per cameras doras, dorosque salottos, 325 quorum solari, nullo lignamine facti, tantum ex argento tavolas, auroque travellos ostentant, multaque nitent ibi luce saphyri. Hic illic famuli divûm, famulaeque dearum diversis lectos bene

cultos floribus ornant, 330 lenzolesque albos tendunt, riccasque copertas, quas mira nymphae recamarunt arte galantas. Namque Minerva, Iovis cerebro nassuta, scholaras hic habet ad studium spolae curamque conocchiaie. Ultima Saturni fieri parlatio restat, 335 ultima namque illi regio lontana tocavit. Hic habet uxorem, quae tres insemma fiolos parturiit tales, quales peperisse dolebat, namque patri proprio membrum genitale secarunt, bacchettamque sui regni per forza tulerunt. 340 Hic magrus est nimium vecchius, bolsusque crevatus, sbavavazzatque sibi naso scolante bocazzam. O quis amorbator maior, maiorque carogna? Non unum retinet dentem massilla galosi, atque omnes flatu putrido, quum parlat, amorbat. 345 Malpettenata grisis sordescit barba pedocchis, lendinibusque riget semper caviata molestis. It gobbus terrae, numerat bastone pedanas, de passu in passu bolsat, spudatque macagnos. Fert sgarbellatos oculos, nec sbercia mancat. 350 Pellizzonus eum usque ad calcanea coprit, sed tamen ille facit tremolantos tempore quoquo. Eius bassa domus plorat pro humore nocivo, plorant muraiae, plorant solaria, plorant omnia Saturni quo non Saturnior alter. 355 Occupat et guastat rumatica muffa vivandas, namque ibi splendiferas non mandat Apollo fasellas. Praticat hic semper nigris nox bruna tenebris, qua barbagiani, qua guffi, pippaquestrelli strident noctivagi, qua locchi, quaque civettae 360 semper gnao cantant, semper gnao nocte frequentant. Tristitia hic habitat, macies, genus omne malorum: angonaia, malum costae, quartanaque febris, mazzuccus, lancum, carbones, morbida pestis, flegma, tumor ventris, vermes, colicique dolores, 365 petra vesigarum, cancar, giandussa, bognonnes, franzosus, fersae, cagasanguis, roгна, varolae, defectus cerebri, rabiesque frentica, chiodus, stizza canina, dolor dentorum, scroffa, puvidae, phistula, galtones, tumefactaque lergna cadentis 370 testiculi, brofolae, tegnosaque codega, lepra, schelentia, gulae sicitas, et pectoris asma, nec non tenconus, nec non morena, podagra, muganzae, febres tysichae, tardaeque pedanae: infirmitates non totas dicere possum. 375 Ista fameia senem Saturnum semper honorat, sed male fida quidem, nam bursa vodatur ab ipsa. Hanc medici preciant, sed in altro corpore ficcam. Ergo Saturnus supremo praesidet orbi, de qua cascatus possit sibi rompere collum. 380 En vobis coeli septem descripsimus orbes, quos male scripserunt veteres, peiusque moderni, seu sit Aristotel, seu Ginus, sive Macorbi. Restat ut octavam veniamus dicere zonam. Sed quid ego (lassus) video? num cernitis? ecce...— 385 Talia dum parlat Cingar, cito Gabia clamat: —Fustae, sunt fustae;—quo dicto curritur armis. Astrologus Cingar subito se attrigat, oportet astrologare aliter, quam nocte spiare Bootem. Tuque tuas, Mafelina, satis, mea Lodola, stellas 390 cantasti, astronomis ignotas tempore longo. Nunc melius poterunt grossam ingannare brigatam.

LIBER SEXTUS DECIMUS

Togna caput mundi, Cipadae lampada, quam nunc quanta sit, atque fuit quondam, vel eritque futura, ipsa ruina docet, quam fecit circa lasagnas, dum cantare parat, stupidasque sonare bataias, 5 ecce venit, venit ecce furens: guardate, botazzi, hinc sgombrate viam, zainae, plenique barilli. Vestra ruina venit, bibet omnia more todeschi, deinde fracassabit totos sdegnosa fiascos. Nescio quid referet, vos ergo audite, brigata. 10 Plura secuturus de primis, deque secundis causis, ecce procul tres fustas currere Cingar viderat, et sociis digito monstraverat ante. Non ita praecipitat coelo falconus ab alto, cum venit apiombum, cui bracca levaverit ocam, 15 qualiter ecce ruit galeottis fusta gaiardis, qui stant ad remos, nulla religante cathena. Intus piratae, corsari, gensque ladrona, qui seu non credunt in Christo, sive negarunt: —Vela—cridant,—heus, vela cito bassate, presones 20 vos estis nostri, navem smontate, sonata est.— Vix ea finierant, altra huc bastarda galaea, altraque post illam veniunt infretta bravantes. Hic vir magnus adest, gentis capitanus, et urget remigeros fantes tanquam

praesentia Turni. 25 Non fuit in mundo quidquam crudelius unquam, quem ladrum ladrae gentes dixere Lyronum. Ferreus aspectu, cui barba cruore recenti semper olet carnesque hominum ceu bestia mangiat. Tres igitur fustae veniunt demergere navem, 30 et freta vorticibus retro spumantibus implent. Baldus ad arma volat, sfodratum corripit ensem, imbrazzatque rotam scuti, bassatque viseram. Ipse Leonardus se Baldo firmat apressum, stansque parecchiatus stoccum tenet atque rodellam. 35 Viderat interea dispostos nauta barones, nil timet, imo rotat timonem contra galeas, seque parat guerrae, qua non prigolosior altra. Chiozzotti et Schiavi, gens telis apta marinis, arma piant, animantque alios animositer omnes, 40 implent sulphureo strepitosos pulvere schioppo, martinulosque rotant, curvas flectendo balestras. Pars ratis ascendit gabiam, pars restat abassum, quadruplicant forzam, Baldo praesente gaiardo. Totaque mercantum spes Baldum cascat in unum. 45 Iam venit una prior remis impulsu galaea; circum circa fremens gyrat, tunc nauta timonem praticus advolgit, veluti si advolgat habenam. Vidi Franciscum de Feltro saepe Mariam, cuius in exiguo regnat dos maxima busto, 50 villanum Spagnae leviter manigiare poledrum. Docta manus seu frena tiret, seu lenta remittat: ille statim redinae paret, dominique volero. Pirlat, et a testa discernit nemo culattas, tam subito voltatur equus, tam praestus arancat. 55 Non minus ingentem barcam cito nauta maneggiat, semper habens zuffum prorae qua fusta menazzat. En cito scioppetti scaricantur ab igne tresenti, milleque laxantur vertones extra nosellas, nemo sagittarum posset numerare bachettas. 60 Iamque comenarant ad nubes surgere voces, innumeri quoniam primo piagantur asaltu. Saxa volant, grossique trabes, pegolaeque brusatae: artificiosus focus arma virumque squadernat. Tunc animosus aper, Baldus despicit ab alta 65 prora terribilem saltum, supraque galeam hostibus in mediis balzat, ferrumque cruentat. Cingar eum sequitur, magno targone copertus, atque samitarram toto conamine vibrat. Inde Leonardus de schena tollitur alte, 70 ac super unius corsari tergora balzat, quem, feriendo alium stocco, trabuccat in undas. Baldus in introitu primo, velut impiger haeros, nocchiero fustae sese provistus acostat, pungentemque rotans stoccatam more trivellae, 75 ex una banda trippas sbudellat in altram. Corsari, magnis tunc urlis astra tocantes, intornum Baldo largam fecere coronam, at solitas barro furias in pectora chiamat, se totum lassat quo maior calca videtur, 80 ac ibi principiat disquistellare piastras. Hi subito largam pavidi fecere piazzam. Cui terit ille elmum, cui scudum, cuique celadam, cui spezzat cufiam, spallazzum rompit, et urtat, atque tridat carnes; nilque elmi, nilque corazae 85 stant saldae ad Baldi colpos orlanditer actos. Testas et bustos pariter dat piscibus escam; et quod flamma facit, Borea sofiente, canellis, id facit et Baldus stricto praedonibus ense. Non scampare potest qui pugnat in aequore: sive 90 inveniet mortem per spadas, sive per undas. Tantus afogatum Baldum furor incitat, ut non sancto Francisco potuisset habere riguardum. Non illum Cingar pigritat seguitare, nec illum forza Leonardi: dant sorbas ambo cotoras. 95 Hi tres compagni, quid sit colpore, maëstrant, qui sint mandritti, quae punctae, qui ve roversi. Totum sanguificant pontum, terrentque diablos. At Lyronus adest bastardam supra galaeam, fertque alebardam, testasque superminet omnes. 100 Non vir, sed paret grossi statura pilastri. Hic iubet ad spallas navis gyrare galeam, dum se contra duas alias deffensitat illa. Praestus obeditur, navem postremus asaltat; hic ve menans vastis alebardam forzibus, uno 105 truncavit fendente gravem de retro timonem. Tunc se spazzatum iam cogitat esse paronus, namque suo mancat frenum, redinaeque cavallo. Ille manus taccat, navem crudelis et ipsam iam montare parat, nec opinio fallit homazzum, 110 nam, licet obiiciant chiozzotti saxa, travellos, sulphureas faculas, pegolas, rasamque fogatam, ille valorosus, sociis seguitantibus altam se rapit in poppam, mediosque ruinat in hostes, quos cimigare facit sine brazzis ac sine gambis. 115 Non curat schioppo, non arcus, atque balestras, patronoque ratis colpo caput abscidit uno. Fac, lector, contum, si quis intrando botegam, plenam pignattis, boccalibus, atque scudellis, incipit a circum grossam manegiare bachettam. 120 O quantas facit ille scaias, facit ille menuzzos! Sic Lyronus agit, scapolantibus undique Schiavis. Quos taiat, strazzat, squarzat, sbudellat, amazzat. Boccalus, qui forte uno cantone latebat, valdeque formidans strictum de retro tenebat, 125 nec scit nec maium curavit scire

bataiam, stabat ibi quacchius, spectans quid sortis acadat: vel vincat navis, vel vincat fusta, quid inde? Arte bufonandi victorem vincere sperat. At quando vidit grandem montare gigantem, 130 longeque testarum coelo mandare borellas, extemplo moruit; quid agat, fantasticat amens. Forte videt solitum schifettum stare paratum, ire, redire cito, nautis portare vivandas. Providus hunc pelago buttat, iuttante Giberto, 135 amboque discostant sese, portante batello. Non erat hoc tanto de casu Baldus acortus, scilicet ut navis Lyrono praesa fuisset, sed magis arditus provas facit ense cruentas, atque scadenatus tanquam leo rugit et omnes 140 vel penitus mortos lassat vel valde feritos. Eius ab aspectu furibundo quisque paventat, ac in abandonum potius buttantur in undas, ut faciunt pisces, qui saltant extra padellam. Hic illic taiat, hac illac pungit et urtat, 145 totus mortorum sbroiatus sanguine boffat. Possanzam sed non basto contare Lyroni: in qua parte suas dat brognas, stygmata parent. Sanguinolenta cadens carnes alabarda staeizat, unde omnes fugiunt, ac post atque ante relinquunt 150 pulmones, milzas, ventres, redicella, figatos. Nil nisi sentitur clamor, fremitusque morentum, horrendique cridi stridoribus aethera fendunt. Altri clamabant Christum, sanctumque Nicolam, altri cornutum Macomettum, altrique diablum. 155 Non fuit auditus, postquam nascuntur orecchiae, tam grandis rumor, strepitus, guerraeque fracassus. Parte alia Baldus, rabiosi fluminis instar, quod, praeceps veniens alta de rupe, marinas findit aquas, aperitque maris vortigine schenam, 160 sic per Evangelii Baldus se ventilat hostes, donec amazavit cum Cingare, cumque Lonardo, cotantos penitus coquantos fusta tenebat. Plus quam barberii bacillus netta remansit. Et iam Lyronus barzam acquistaverat omnem; 165 o quantum gaudet talem fecisse guadagnum! Dumque repentinus consurgit flatus ab austro, totos in navim piratas scandere mandat. Et grossum ponens alium de retro timonem, sgombrat iter liquidum, vento spirante secundo, 170 succeduntque duae cantanti voce galeae, quas tres esse putant Lyronus et altra brigata, nam per alegrezza mens nostra fit orba soventer. Ergo volant, hiniantque preso unusquisque botino. Nulla sed in Baldo gaudendi causa relicta est. 175 —Heu quid—ait Cingar,—sic sic incaute gabamur? Saepe guadagnandi nos ingordigia fallit. Balde, vides? en navis abit, quo presa menatur?— Baldus, id aspiciens, se signat fronte rapata, statque tacens, nescitque loqui, parlatque nientum. 180 Semet at incepit Leonardus battere pugnis: —Ah mala sors—inquit,—nimis es contraria nobis! Surripiuntur equi, tamque acres, tamque galanti, quam nunquam maium terrae pars ulla creavit. Quos nisi vel per aquas retrovabo, vel per abissum, 185 iuro deos omnes, mihi met volo tradere mortem, hanc ve coracinam nunquam spoiabo da dossum, donec ego inveniam ladrosque, ducamque ladrorum, quem vel amazzabo, vel ego amazzabor ab illo.— Incagnatus erat Baldus, coleraque brasabat, 190 nam seguitare ladros sese non posse videbat, non est qui menet remos, vacuumque galeam. Cingar ait: —Gaude, spero scattare cavallos.— Dixit at haec Cingar pro confortare Lonardum, attamen interius dubiat, mentemque burattat: 195 quove modo aut guisa valeant uscire galaeam. Damangiare nihil retrovant, mancumque dabever, littora nulla vident, non circum circa terenum, omnia sunt oculis pelagus, sunt omnia coelum, estque marisellus faciens smaltire budellas, 200 unde fament, vellentque famem scazzare, nec ordo est. Cingar is at cura, Baldus premit atque Lonardus cordoium ingentem, ponuntque dabanda temenzam, sperantes: et quod destreros ille raquistet, et quod in hac fusta quidquam mangiabile trovet. 205 Non ea barrones decepit opinio, namque, dum Cingar totam buttat sotosora galaeam, multa retrovavit de sub fundamine puppis, quae consolarunt animos prius, inde budellas. Dumque recordari sociis vult Baldus amicos 210 Giubertum iuvenem, charumque insemma bufonum; Giubertus iuvenis, charusque insemma bufonus ecce procul veniunt, remis fugiente batello, et cridant tuttavia:—O o aspettate fradelli.— Aspettant laeti, nam quo partire volebant 215 si nullus remex et remi in frotta superchiant? Hos igitur, piccola cum barca insemma levatos, Baldi forza tirat sursum, dentrumque reponit. Giubertus narrat, qua fugerit arte Bocali; dumque alternatim passata pericla recordant, 220 Cingar formigat per fustae mille latebras, et tandem reperit damisellum fronte galantum, qui iacet, a testa calcagnos usque ligatus, et lachrymans orat longo de carcere trari. Confestim accurrit Cingar miseratus: in illum 225 aspicit, atque hominem quondam vidisse recordat. Ast in quo bosco, seu

Fundi sive Bacani, nescit, et in dubia sibi grattat mente tosottos. —Dic—ait, —ecquis tu? quae patria, quaeve cathenae?— Respondet:—Fuimus tres nunc insemma sodales: 230 Falchettus, Moschinus ego, magnusque Fracassus, qui cum sex, carichis moresca gente, caracchis Italiam versus zephyris vela alta dabamus. Tanta sed alzavit montes tempesta marinos, quod pars armatae rupta est, pars gita traversum, 235 ac ita tres charos mala sors divisit amicos. Verum ubi regressa est, Phoebos ridente, bonazza, ista ladronorum classis fuit obvia, meque, non sine strage sua, capitaneum gentis in ista nave cadentarunt, sperantes praemia taiae. 240 Caetera gens una cum nave perita negatur. Quo tendant alii caporales, nescio, verum quam doleo, si nulla datur vindicta baronis, illius egregi barronis, nomine Baldi.— Cingar id ascoltans, veluti cagiada tenellus, 245 deleguat dentrum, simulat tamen, extraque tascam fidam compagnam limas trahit atque tenaias, unde, scatenatis, sic sic tuttavia loquendo, compedibus ferri, quamprimum liberat illum. Mox vocat huc Baldum, Baldus venit atque Lonardus. 250 Quid velit, ignorant, Moschinum Cingar ad ipsos praesentat, relavansque oculos, sic versus olympum alloquitur, clamans:—O laus, o gloria mundi, o paladinus homo, qui nostra aetate coruscas, en tua nobilitas quales tibi, Balde, sodales 255 conciliat, qualesque viros, quantosque barones! Per mare, per terras, perque hinc, perque inde, requirunt te, cortesiae speculum, te, robur honorum; nilque maris pelagum, nil Scillam, nilve Carybdim, nilque ladronorum fustas timuere timendas: 260 quo te magnanimum, quo te sine fraude realem aut presone cavent, aut pro te morte necentur. Dico tibi, et replico bis, ter, quater, octoque voltas: tres te compagni cercant, cagione trovandi haud in ricchezis Croesi, haud in Sardanapali 265 delitiis porci, non summa in sede levatum; sed magis hoc faciunt compagni denique veri: ut vel in obscuro cum tecum carcere stentent, vel dent diabolo pro te dissolvere vitas. Per montes, valles, perque aequora, perque travaios, 270 huc, illuc sese ficcant, animasque refudant. Nunquid acquistandi robbam cagione vagantur? nunquid ut obtineant papae regumque favores? Non, non, ast ut te longo de carcere ducant, aut tecum ceppos, turremque per aëra portent. 275 Ecce cadenantur miseri, tristemque famati sustentant vitam, quis tales trovet amicos? Quot reperis, tot tu naso numerare valebis, tempore disgratae veri noscuntur amici. Quid plus amicitia valet esse beatior ipsa? 280 Quid melius mundo, quid plus aggradat olympo? Omnibus his cosis incago praeter amicis. Quae gemmae possent, quae magni vena tesori charum, secretum, fidum comprare sodalem? Est poltronus homo, nec homo, sed bestia basti, 285 qui magis apretiat trippas implere busecchis, quam reperire virum, sua cui pensiria dicat. Ecce tuus Moschinus adest, o Balde; quid illum cernis adhuc dubitans? heu tempore tempus obumbrat vultum hominis, memoremque minus distantia reddit. 290 Sic referens Cingar, lachrymis sibi pectora bagnat, atque facit nimia tenerezza flere sodales. Baldus in amplexum Moschini currit et inquit: —Tu ne, meus Moschinus, ades? tu ne ille mearum quondam curarum requies, ac dulce levamen?— 295 Nec parlare valens plus avantum, strectus abrazat, atque basat iuvenem, cui tunc vix barbula spuntat. Posthabitis demum lachrymis Moschinus ad illos omnia de sociis perditis ordine contat. Baldus ait:— Retrovare meos dispono fradellos. 300 At quis nos istam deduxerit extra galaeam? Non sunt, qui menent remos, qui carbasa tendant.— Doctus ad hanc artem Moschinus, qui maris olim viderat ad Pietoli zuffum plus mille fiatis, passaratque fretum San Zorzi ad Vasa Ceresi, 305 respondet:—Pocam facio de hoc aequore stimam, qui magnum oceanum Bugni, golfumque Cipadae sulcavi toties per drittum perque traversum. Ne dubita, dum prosper adest Levantus ab Euro, ad totam per trenta horas nos ibimus orzam. 310 Ergo spiegamus velam; tu, Cingare, cordam hanc tira; Leonarde, iuva; tuque, hola, quis est hic? Bon compagne, mihi fer opem distendere velam.— Cui Boccalus:—Ego? sum praestus, en, sia factus.— Moschinus rursum:—Sta tu istic, Balde, timoni. 315 Cingare, tira, tira, day day, tira, Cingare, tira. Issa, Lonarde, issa, i, o, succurre, Giberte. Iam satis est, orzam scurta, preme, Balde, timonem. Bon compagne, sede, satis es male praticus, horsu ad nomen Christi, cordam paulisper amolla.— 320 Cingar:—Hem, sociis, qualis fortuna secundat. Tu quoque, Balde, sede, lassa me stare timoni. Labra mihi sunt aspra siti, quam bramo bocalum! —En—Boccalus ait, —me vis?—Risere sodales, et sic Boccalum tunc nomen habere Bocalum 325

novit Moschinus; post coelum guardat et inquit: —Quam bene velamen gaiardus gonfiat Eurus! Sancte, precor, nobis esto Nicolaë benignus, qui nos semper habes curam defendere nautas; assassina licet sit barcarola canaia, 330 non tamen attendas haec mancamenta, sed omnem tolle annegandi prigolum, drizzaque caminum.— Cingar ait:—Quid tam sanctum chiamare Nicolam, ut tibi det ventum? potius prega, det tibi panem, namque affamato crepitant mihi ventre budellae, 335 magraque Boccali facies lanterna videtur.— Cui cito Boccalus:—Tua nec grassedine colat.— At Cingar de more suo rugat huc, rugat illuc, biscottosque trovat quodam cantone latentes semimufolentos, et avorum tempore natos, 340 barba quibus canuta riget, corrosaque tarmis. Post haec dulcis aquae mezarolam ducit, et ollam persutti ranzi, secreta in parte catatam. Haec sunt visa tamen sibi lac, sibi zuccarus et mel, et giurant nunquam similes gustasse bocones. 345 Omnia consumant, nec zanza fit ulla tralorum. Qui famet et comedit, si parlat tempora perdit. Providus interea Cingar, post apta Molorco fercula, se fustae gabiam rampavit ad altam, rampatusque supra rodit tuttavia fenocchios. 350 Hinc oculos per aquas largat, lateque vedutam spantegat, et stricto cilio freta larga traversat, si piet ex aliqua banda, scoprat ve terenum. Sed campos tantum immensos discernit aquarum. Prosper erat ventus rapidae tunc forte galaeae. 355 Moschinus tendit nisi non guidare timonem, saepe iubens nunc trare sogas, nunc solvere funes; quam Baldus curam dexter facit atque Lonardus. Cingar cantabat, lingua frifolante, vilottas. Ecce propinquantem fustae procul aspicit unum, 360 nescio quem, medias nodantem forte per undas: Esse prius lignum pensat, mox esse cavallum. Alter ait:—Butta est;—Non sic—ait alter,—hic est bos.— Inde vident chiarum, non esse nec ista nec illa, ast homo certus erat, vivus, nodansque per undas. 365 Sed nodando tamen, solitam non servat usanzam: scilicet ut pariter gambas et brachia menet; brachia non menat, non spingit ab ore liquorem, imo super fluctus apparet tota giuponi forma, nec a bigolo sursum lana ulla bagnatur. 370 Tantum crura menat, pedibusque per aequora solis enatat, et dardum dextra scudumque sinistra fert animosus homo; reliqua sed parte sotacquam findit inaequalem, velut ales aquatilis, undam, sive sit ocha Padi varcans nodando canalem, 375 sive folenga, giocans fangosa in valle Comacchi. Ille venit contra fustam, veniensque menazzat, namque ladronorum pensaverat esse galaeam, quae sibi non pocum tulerat per alhora botinum. Obstupuit Baldus quod vir sub pondere ferri 380 tam facilis nodet, nec brachia prorsus adopret. Ast ubi Moschinus placidos gyrauit ocellos, clamat alegrus:—Hic est noster Falchettus, et heus o, o Falchette, veni, Baldus te, Baldus, et ipse, ipse tuus Cingar manet hic, affretta, camina.— 385 Proh puta, quando suos compagnos sentit adesse, quos partim mortos, partim praesone seratos crediderat, scudum subito, dardumque relinquit, quattuor et gambis, pariter brazzisque duobus, enatat, imo volat, medius canis et medius vir. 390 Quando etiam Cingar Falchettum vidit in undis, quem Baldo excepto super omnes semper amavit, exiit extemplo faldam spoliatque camisam, et stoppans nasum digitis, ex arbore navis cum capite innantum se ficcat in aequora tutum. 395 Sex brazzos descendit aquae, mox ecce videtur desuper orecchias scorlare liquore pienas, oreque boffanti salsos respingere potus; dumque ferit palmis et crebris calcibus aequor, scindit aquas, rumpitque levi sub pectore pontum. 400 Denique iunguntur; Falchettum Cingar in undis, ut valet, abrazzat, veniuntque insemma natantes, atque ragionantes, donec, manudante Lonardo, unus post alium trantur de fluctibus ambo. Absque ullo numero faciunt sibi mille carezzas, 405 passatos casus, passata pericula narrant, perque susum guaios toleratos, perque dabassum. Talia dum parlat, chiachiarant, unaque moteggiant, insperata procul discoprunt culmina terrae, horrentes nemorum sylvas, montesque levatos. 410 Haec erat, aut, dicam correctius, esse parebat, insula, quae pinis, fagis verdeggiat et ornis. Hac visa, incipiunt laeti saltare barones. —Terram—Cingar ait,—terram quin cernitis? ecce.— Huc celer, huc Baldus timonem torcere mandat, 415 ad portumque facit versam inculare galaeam. Anchoreus buttatur aquis rampinus, et omnes saltant armati de fusta supra terenum. Tangere quisque solum gaudet, damnatque marinam. Ingrediunt boschos, si qua mangianda catantur, 420 nam biscotellos satis est mangiasse trigiornos, aut unxisse gulam ranzi pinguedine lardi. Ecce duas capras, binis seguitantibus albis

capreolis, cernunt prolixis currere gambis, saltibus et magnis culum monstrare biancum. 425 Se citat ad cursum Falchettus, moreque veltri pulverulentus abit, pedibusque viluppat arenam, unde brevi cursu caprettos strangulat ambos, quos butat in terram mortos; caprasque secutus, unam acquistavit tantum, scampante sorella. 430 Cingar ibi laetus matrem, natosque gemellos, accipit, et, factis solito de more cavecchis, scorticat et capram, et caprettos scorticat ambos. Non ibi Boccalus fuit ultimus: omnia versat, omnia sollicitat, facit hoc, iubet illoc, et omni 435 cazzat in impresa nasum, faciendo bufonem. Baldus fraxinea detruncat ab arbore ramum, optime quem sbroccat foliis et rendit aguzzum. Hunc piat altandem Boccalus, et ipsa caprarum frusta, per hunc spetum sic factum, ponit arostum. 440 Ipse Leonardus iam traxerat extra galaeam ignivomam petram, lescam, durumque focile; multiplicat colpos, dum saxum chioccat azalo, scintillasque cavans, tandem flammariet escam inspicit, unde ignem pochettino sulphure brancat. 445 Iamque altus focus est, Moschinus ligna trabuccat, plurima tum Cingar fert instrumenta coquinae, smenuzzat trippas, bis, terque, quaterque lavatas, inque pignatonem, quem tunc aqua calda netarat, cum sale, cumque oleo ponit, faciendo menestram. 450 Boccalus rotolat spetum, iam fumat aroustus, supra quem Baldus lardi scolamina buttat. Quasdam frondosas Giubertus praeparat umbras, sub quibus est agium coctos mangiare caprettos, namque cicala canit, giugno brusante terrenum. 455 Denique iam omnes cocto refrescantur arosto. Cingaris incoepit primus masinare molinus, Boccalus mezam iam capram dente vorarat; Baldus nil parlat, qui parlat tempora perdit. Dat nunc Giuberto meliores, nunc ve Lonardo 460 boccones, quos saepe sibi Boccalus agraffat. Moschinus frangit, nettum lassando taierum, quem sibi de fundo scatolazzae fecerat ante. Quisque suas implet caprina carne budellas, consyderant nec adhuc Falchettum prorsus abesse, 465 tanta fames quandoque citat possanza talentum, quod, quantumque supercharos, smemoramus amicos. Non tamen hanc unquam Baldus servavit usanzam, sed, qui dilectis procurat semper amicis, sic ait:—Heus socii, non hic Falchettus habetur, 470 quo nam discessit? nostra est vergogna daverum. Ille capram rapuit manibus, rapuitque caprettos, cui pars debetur maior, meliorque boconus, et nos mangiamus, non illo adstante, codardi. Surge cito, Cingar, Moschini suscipe piccam, 475 vade per has macchias, compagnum cerca, camina.— Surgit amorevolus Cingar, gittatque taërum, corripit et piccam, sylvamque subintrat opacam. —Heus o—cridabat,—heus o Falchette;—sed—Heus o Falchette—respondet ei de rupibus Echo. 480 Interea iuvenis Leonardus prestiter escas deserit, et cingens spadam ferrique brocherum, terribilem boscum post gressum Cingaris intrat. Texuerat sibimet tortam de fronde coronam. Nuper enim dixi, raucas cantare cigalas. 485 Cingar abit, magno spacio lontanus ab illo, nescit heu, nescit miserum sequitare Leonardum: nam bene dicendus miser est, cui cruda paratur mors, iuveni schietto, puro, similique rubinis. Et quae causa necis fuit huius? foemina. Mirum, 490 si quid monstrum aliud quam foemina rumpere possit mentem tam sanctam, castamque, Deoque placentem. Oyme Deus, quantis grassa est nunc terra bagassis, tantarum quae pressa gemit sub fasce luparum. Dic horsu, dic, Togna, mei possanza botazzi, 495 dic rofianarum trapolas, soiasque rognosi mille putanismi, et Veneris cagatoria nostrae. Non desdegneris, quamvis sis foemina, namque teque tuasque pares fas est dabanda relinqui. Parcite, signores, si forza colerica me me 500 straparlare facit, bruttasve sfogare parolas. Ah nimis importat tam bellum perdere florem. Credite non mancum Tognae, quod dire parecchiat, quam si respondens ad messam proferat amen. Non plus merda nocet naso, non morta carogna, 505 quam mulier quae, se falsa beltate galantans, cortigiana iubet, pariterque signora vocari. O sporcum bruttumque nefas, o millibus unquam non unctis, totoque orbis sapone lavandum! Et quid agunt istae porchae, frustaeque lupazzae? 510 Heu iuvenes, audite, precor, sentite poëtam, atque poëtissam Tognam, quae tacta bocali fulmine dovinat verum, drittumque prophetat. Sunt Romae, Napoli, Florenzae, suntque Venecis, Millano, Genoe, sunt Bressae, suntque Bolognae 515 agmina vaccarum tantarum, quod mare totum, flumina, stagna, lacus, borsaeque sugantur ab illis, quas divas dominas, signoras, atque madonnas turba gazana vocat, scribit, chiamatque fenestris, atque madrigalibus, seu merdagallibus, illas

520 cantant humana cum voce, sonoque lautti. Has tamen aspernunt illae sbeffantque losingas, atque pochifaciunt versus mancante guadagno, quo veluti mulae obstinatae infine domantur. Simplicium sed amor iuvenum, visique galanti, 525 sinceri, purique agni, niveaeque columbae, has faciunt nimia smaniare libidine cagnas. Oybo, quis ascoltans non nasum stoppet et aures? Ergo manus adhibent operi, cercantve caminos, huc illuc varios nunc donis nunc ve sonettis; 530 denique fundatas nequeunt flexere tures, ut sua cunctivorans satietur aperta vorago, quasdam consultant putrefactas tempore vecchias, quae tabachinandi, quae dant documenta striandi. Hae sunt carnivorae zubianae, suntque beghinae, 535 quae bigamas se se iactant, terzique sorellas ordinis, et sanctas Cittas, dignas ve beatis pizzocaras fuis ornari supra sepulchros. Has ego per gesias hinc inde recurrere cerno, candelasque brusant a tota plebe videndas, 540 atque paternostros talquales ore biassant, saepeque tellurem basant, leccantque matones, saepe manu chiocant stomachum, faciuntque sonare pectus tamburum don don, per forzaque striccant ex oculis lachrymas, guanzis apostata tacatas. 545 Sparpagnant instar Crucifixi braccia coelo, barbozzumque menant sdentatum more caprarum, cum grattaculos sgagnant, cardosque biassant. Nunc gesias intrant in aperto, seque videndas omnibus ostentant, nec per loca scura pregantes, 550 ut candelero sua det candela lusorem. Nunc per mille busos, tanas latebrasque remotas, perque tenebrosos cantones, postque pileros, subque sepolturis, hae tygres, haeque mulazzae stant quacchiae, tum cum celebrant altaria missas. 555 Et quid ibi tractant poltronae, quid ve cigalant? quid sgarbelatae, rancae, putridaeque crevellant? Seu chiachiaris cercant niveam ammacchiare putinam, seu garzoncellum dictis corrumpere purum. -Ah mal nate puer—dicunt,—mal nata puella! 560 Nam quid ego de te valeo pensare, quod ullam non tibi procuras, velut est bonusanza, morosam, non tibi de summo tenerum balcone morosum, castroncella, tiras in lectum tempore noctis? Scilicet est hominum de te grandissima cura, 565 si facias illud, quod non fecisse dolebis mille dehinc voltas, et bestia matta parebis. Haec tua quid giovat tibi fazza galanta? quid ista frons calcedonii? quid ocelli, corda tirantes, ut tirat in boccam donolinam rospus apertam? 570 quid ve rapraesentant dentes albedine perlas? quid ve coralicios frustra natura labrettos contribuit, niveasque genas insemmaque rossas? Nonne lac et vinum vermeium fazza palesat? Quid te, sic bellum, quid te sic esse galantum 575 cernimus indarnum, frustra, nulloque guadagno, quandoquidem nec vis, nec sofris amare puellas? Bellus es, ut placeas, ut ames, ut ameris, ut uras, urarisque simul, non in fornacibus Aetnae, sed magis in dulci, mellato, nectare pleno, 580 atque zucarato tenerinae pectore nymphae. Vis ne, giovenaster, sine fructu perdere florem? vis ne, malenconicum sine gioia incurrere fangum? Spernis amare, puer? vecchius, sis certus, amabis. Spernis amare, puella? fies mulazza diabli. 585 Nunquid vis fieri monachus, fraterque, vel alter gentibus ex illis bufalazzis atque dapochis, quos vel sempietas, vel desperatio duxit ad fieri fratres, monachi, goffique romiti? Nunquid lassabis te, menchionella, serare 590 grossibus in muris, et ad aethera summa levatis, ut velut in paia nespole marcescere possis? Nemo super terram sanctus, stant aethere sancti, nos carnem natura facit, quo carne fruamur, atque voluptates ingordo ventre piemus. 595 Nil Deus indarnum simul et natura crearunt. Instituuntur aves, pecudes, piscesque, feraeque, ut cazzatores, piscatoresque fiantur, utque gulam variis saturemus ognhora guacettis. Plantantur boschi, surgunt de marmore rupes, 600 quo naves, barcas, et tecta locemus et aedes. Lana datur pegoris, gallinis pluma vel ochis, quo molles adsint lecti, caldaeque pelizae. Sic etiam teneras mundo fecere putinas, quas vos, o teneri, debetis amare, putini. 605 Talia sic istae sgualdracchae, propter aquistum, per cantonadas, loca per sibi commoda, chiarlant, utque damigellos inveschient, utque puellas, ut sua bocca rosam iuvenum disverginet albam, quorum si nequeunt solidatam flexere mentem, 610 idque trovant ferrum, quod pensavere piombum, ad magicas veniunt artes, chiamantque diablos, mille modos totidemque vias retrovare docentur a Satana et Belial: seu tandem vincere pugnam, sive suis miseros furtim guastare maliis. 615 Huc illuc scurrunt, secreta indagine cercant grappas piccati, nascentis sputa putini, cervellas gatti, cor talpae, stercora vulpis, terram quae sepelit mortos, duo membra ranocchiae, matricis lectum

parentis, quo latet infans, 620 sed plures alias brevitatis causa fusaras praetermittit, habens altros ad texere filis. Hoc unum restat quod tanta est voia nocendi, ut lac gallinae inveniunt, fungique semenzam, campanaeque sonum capiunt, ragiamen aselli, 625 calcagnum tenchae, zenzalae in pectore costas, urinas ochae, gruis aurem, melque tavani. Sed iam, Togna, casam redeas, tornesque camino te modo lassato, de vacchis satque, superque. Me dudum a studio chiamat fantesca:—Patrone, 630 iam depone cito pennam, calamaria, cartam, coena parecchiatur, frigescit calda polenta, compagni totam iam mangiavere salattam.— Iste liber vobis finit, mihi coena comenzat.

LIBER DECIMUS SEPTIMUS

Ibat honestatis radius per coeca ferarum lustra Leonardus, quo mors violenta vehebat: ipse, ubi boscaias sylvarum intraverat altas, perdidit infelix drittae signalia stradae, 5 saepe vocat socios, et clamans duplicat «o o», quas voces spargit fortuna ribalda per auras. Iam super innumeris depictum floribus agrum improvisus adest, ubi dulcis ventulus eflat. Hic medio in campo saxi fontanula vivi 10 perstrepat, undiculisque suis nova gramina bagnet. Circumstant fontem lauri, myrtique virentes, limones, garbique simul, dulcesque naranci. Cantant per frondes oselini mille vagantes, invitantque omnes peregrinos sistere passum, 15 seu currentis aquae vitreos haurire liquores, seu genium somni freschis gioire sub antris. Semper ibi arrident tremulae venientibus umbrae, quas nunquam splendore suo trapassat Apollo. Huc igitur, sembiante loci tiratus amoeni, 20 forte Leonardus declinat, apudque riveram se cristallinam vernantes buttat in herbas, seque dat in praedam, disteso corpore, somno. Ecce sed interea venit huc formosa puella, formosumque videt solum dormire puellum. 25 Se duplici sfogare siti cupit illa repente: venerat ut biberet, sed eam sitis altera coepit. Haec erat et meretrix, et centum plena magagnis, doctaque carminibus magicis iurare diablos, quam rofianorum Pandragam turba vocabat. 30 Non bene bellezzam comprenderat illa baronis, non bene leggiadram faciem, bustumque tilatum, non bene puniceos imitantia labra coralos; praesta dedit sporco squarzandum pectus amori. Sed quid agat, nescit: timor hinc, amor increpat illinc. 35 Ne rompat somnum timor admonet; unde gelatur. Ne perdat gioias, amor incitat; unde brasatur. Saepe sibi parlat:—Sum grandis pazza daverum. Tempus non tornat, sordis quod transvolat horis.— Mox animum capiens, se proximat ore, nec audet 40 hunc toccare tamen, sed tanquam pegola brusat. Deficit in solo visu, dare basia vellet; dumque propinqua movet, propter basare bochinum, se rursus retrahit metuens distollere somno. Attrectare manu frontem magis ausa comenzat, 45 ille nihil sentit, somnum strachedo profundat. Interdum violas decerpit vacca propinquas, inque sinum ficcat, nihil oppugnante camisa. His ausis tandem facta est animosa, nec ultra perdere vult horas, sic sic scampare fretosas. 50 Ad latus angelici pueri, finique gioielli, se butat, inde rosam vult infangare lavacchio, laedammoque suo purum corrumpere fontem. Protinus insuetos Leonardus senserat actus, discutit a somno sibi mens castissima sensus. 55 Non aliter sese de floribus ille rebalzat, quam quum tollit humo cifilantia pectora serpens, qui, dum flammato godit sub sole, iacetque herboso in strato, fit pressus calce romeri. Barro super sese mirans adstare puellam, 60 ut fugit ante lupum agnus, lepus ante livrerum, sic puer ante magam, sic angelus ante diablam. Infuriata, magis Pandraga stigmatum ab aestro luxuria, veluti stimulat vacca tavano. —Ah, demens iuvenis—parlabat,—me ne refudas? 65 Me ne, puer tenerine, fugis? sta, siste caminum, respice quas habeo carnes, his utere liber, dum prohibet nemo, dum sors dat pulchra favorem. Non Leonardus eam scoltat, procul imo recedit, cui minus una placet mulier, quam trenta diavoi, 70 ac genus humanum miserum putat esse per istud, quod pro sorte mala muliebri ventre caghetur. Ergo viam scampat, veluti scamparet ab igne, per quem

mille brusant troiae, semperque brusabunt. Dumque fugit, secum loquitur:— Brevis illa voluptas 75 subripit aeternum coeli decus; o pater, o rex, quem trepidant victi manes, cui coelica paret militia, unum oro: da invictum pectus et arma, daque triumphatis me me hostibus altius ire.— Candida virginitas quam pulchro in corpore praestat! 80 At Pandraga vocat retro:—Me aspetta puellam, o puer, o formose puer, me aspetta puellam; non ego sum tigris, non sum leonissa, nec ursula, non draco; mi pulcher Narcisse, quid ah fugis? ecce, te seguito, atque pedes rupi seguintando tenellos, 85 et patis indignans tenerinae damna puellae? Dispietate nimis, saltem me cernere voias, et me, quam fugis, aspicias, si sim fugienda, sive sit apta tibi mea frons inferre pauram. Deh moderare fugam, deh tantum respice quae frons, 90 quae mihi sit facies, aetas iuvenilis et ardor.— Cor Leonardus habet diamante probatius omni; quo magis illa vocat, surdis magis audit orecchis. Hinc tumuit sfondrata Venus, bardassa Cupido. Ambo simul remouent Pandraghae a pectore flammam, 95 crudum ubi flant odium, serpas lacerante Megaera. Praesta diabolicum traxit Pandraga quadernum, quem relegens ursos constringit adire feroces, atque comandat eis iuvenem squarzare tapinum. Non fugit ille ultra, sed firmat littore plantas, 100 imbrazzat scudum, stricto se praeparat ense; atque facit testam, disposito pectore, bestis. Ursa prior, rabiosa magis, levat aethere saltum, rugit, et hirsuto pillamine dorsa rabuffat. Esse comenzatam cernens Pandraga bataiam, 105 sdegnabunda illos postergat, et inde recedit. Cingar at interea Falchettum cercat, et illum saepe vocat: cifolat, blastemat, giurat, avampat. Baldus item, reputans quod eorum nemo retornat, ingreditur nemus, ingenti targone copertus, 110 Moschinumque iubet ladris guardare galaeam: cum quo Giubertus remanet, buffonque Bocalus, qui tres, a somno victi, ronfare comenzant. Septem igitur socii, quo tempore stare dunatos mysterum fuerat, nec ab uno abscedere groppo, 115 ecce squadernantur, sic sorte menante tapinos. Phoebus contradas sensim callabat in altris, antipodisque suo giornum lusore ferebat. Luna palesabat nobis ex aequore cornos, atque impraestatos a fratre gerebat ochialos. 120 Falchettus sentit vacuos in ventre budellos, quippe ingoiaret totum cum pelle vedellum. Se modo compagni caprina carne replerant; non habet ipse voiam, stomacho rodente, canendi: poenituit cantare lupus cum ventre famato. 125 Ergo trahens gambas, mastini more cagnazzi, quando caristiae castigat sferza vilanos, aspicit a longe modicam de nocte lucernam, huc mandat pedibus ventrem portare famatum, qui iacom iacom faciunt, mancante fiato. 130 Illius en tandem retrovatur causa lusoris, namque casuzza fuit crudis fabricata quadrellis; hanc sine chioccatu portae, sine dire coëllum, intrat, et intrando spadam tenet atque rodellam. Invenit hic hominem scherzantem circa bagassam, 135 quae brutti vecchi temnit sdegnosa carezzas. Bruttus erat vecchius, quo non manigoldior alter, tergore delphini, facieque colore safrani. Densque suis nullus massellibus extat apiccus, nasazzusque colat tanquam lambiccus aquarum. 140 Interdum tamen illa senem cativella zelosum sustinet, et basos tolerat poltrona bavirus, mellitisque piat cornutum vacca parolis, illeque per nasum, bufalazzi more, tiratur. Haec est illa quidem Pandraga malissima, qua non 145 altera vaccarum melius tibi cornua plantat. Quando igitur contra Falchettum movit ochiadam, protinus amplexu patefacto suscipit illum, ut solet optatum uxor carezzare maritum. Pro gentilezza tanta stetit ille balordus, 150 nescit menchionus quas uset porca taiolas. —Da—inquit,—damisella, precor, mangiare famato. Sunt modo tres giorni, quod trippam gesto vodatam. Te rogo, per si qua est bellis compassio damis, da mihi tochellum panis, tibi schiavus habebor.— 155 Cui vecchius respondet:—Habes duo mille rasones; arrega, Pandraga, cibos, succurre tapino.— Illa, sochinello vestita galantiter albo, se movet, et gestu, risu, garboque putanae, expediens epulas, huc se travaiat et illuc. 160 Nec bene finierat mensas onerare vivandis, in pede stans drittus, panem Falchettus agraffat, quem veluti pilulam, nil dente tocante, trabucpat. Post illum binos alios, tres inde, nec unquam tregua fuit, donec septem periere bufetti. 165 Non tamen hunc anchum stimulabat voia bibendi; sed facit assaltum, celeri cum dente, cadino, quo, velut argentum spezzatum, millia vallis Iosaphat ossa trovat, non aspernanda famato: colla gallinarum, gambas, gelidosque magones. 170 Omnia Falchettus, servando silentia, mangiat. Denique, non pochis saturato ventre boconis, accipit ambabus

manibus, sine forbere musum, bottazzum ingentem, quamvis sibi zaina paretur. Ac miser, absorbens opiati pocula vini, 175 protinus ad terram somno devolvitur alto, distesusque iacet, tanquam si mortuus esset. Perque caput diversa volant pensiria noctis. Tangarus ille senex, Beltrazzus nomine, ridet, ridendoque aperit sdentatas ore ganassas, 180 namque facit festam, vecchius malus iste Susannae, sic trapolare suae peregrinos arte putanae. Ipse quidem plus mattus erat quam trenta cavalli, filius invidiae, galloque gelosior omni, tam incarognatus, tam presus amore bagassae, 185 quod solo parebat eam tranqluttere sguardo. Si quandoque super guanzas frontemque puellae musca reposabat, nec scazzabatur ab illa, ibat adulterium metuens cito pellere muscam; dumque fugabat eam, dicebat:—Guarda diavol, 190 mascula num musca est? an foemina? porca ribalda, tu mihi cornarum, dubito, cimeria ponis.— Talia parlando, currebat protinus, atque moschettam brancare manu pulicemque studebat, cercabatque inter gambas signalia maschi. 195 Ipsemet ergo ligat Falchetti membra cadenis, nec vult officium per damam tale fiatur, ne dormentato stupretur adultera moecho. Illa, diu sciocchi mattezzis usa mariti, ridet, et hoc risu dat pazzo intendere vecchio 200 in puteo lunam, stellamque negare Dianam. Beltrazzus ghignat pariter ghignante puella. Quisquis troppus amat, cum ridet amasia, ridet, nec non, cum plorat, plorat menchioniter idem. Tollitur ergo lapis, sub quo latet atra caverna, 205 in quam Falchettum longo cum fune calarunt: inde, superposito saxo, bocca illa seratur carceris; et nunquam quisquis chiavatur in illo hinc se posse putat dissolvi, et cernere giornum. Haec ea dum tali rerum vertigine passant, 210 scilicet ut vivus soteretur Falco, Lonardus mortuus a nullis sit humatus, fraude puellae, hunc repetamus, ovemque ursis buttemus edendam. Ursa, diabolicae rabiis uscita Megaerae, valde travaiaabat, maschio adiutante, Lonardum. 215 Ille, pudicitiae fidus defensor et acer, mille daret vitas, si mille teneret, ob illam. Cum leva obiectat scutum, dextraque frequentes stoccatas vibrat, nunc bassus, nuncve levatus, nunc retro, nunc ante pedes agitando legeros. 220 Ursa ferox, et dira magis, se cazzat inantum: quae male formatos ursattos liquerat antro. Cui punctam in ventrem torquet Leonardus, at illa destra sinistrorsum balzat scansando repente, inde super gambas derdanas ritta levatur, 225 ongiatasque manus aperit, panditque bocazzam. Barro sed in medium mostazzi, dando roversum, colsit eam tandem, fecitque tomare stravoltam, dentatamque simul spiccavit ab ore ganassam. Ursus adiratur, sociam videt esse feritam, 230 sanguine quae largo flores malnettat et herbas; unde Leonardo stizza maiore sotintrat, cumque manu dextra zampatam vibrat apertam, quae, quantam gremiit faldam, de corpore squarzat, nudatumque forat duris ongionibus inguen. 235 Vulnere non tamen hoc persona gaiarda paventat. Ursam, quae suberat rursus, fendente salutata, sed levior gatto saltum facit illa dabandam, ipseque, dum colpus vadit fallitus, arenam percutit, ad manicum ficcans sabionibus ensem. 240 Hinc piat ursus atrox tempus, rapit unguibus ansas elmetti, tum valde tirat, iuvenemque fogabit, ni celer huic casu provisio debita fiat. Ergo valorosus, dum forte tiratur ab illo, pungit abassato ferro, panzamque trapassat, 245 et tamen absque elmo, nuda cervice, remansit. Proh dii! quando suum videt ursa morire maritum, vivere dispresiat; nunc dextra, nuncve sinistra, nunc vicina fremens, nunc se lontana retirans, tam celeri balzat studio quod apena videtur. 250 Est verum, quod nulla suis in dentibus est spes, stringere qui nequeunt, una mancante ganassa; sola stat in duris sibi confidentia branchis; cum branchis agit illa operam, furit illa per ongias. At tribus e bandis iam versat barro cruorem, 255 nec mundi contornus habet cor firminus illo. Se videt extinctum, nihil est tamen ille minutus excellenti animo, nec mens sibi conscia recti formidare potest niveam deponere vitam. Semper adocchiabat nudam fera bestia testam, 260 huc acuit griffas, huc zampas drizzat aguzzas, hanc tamen et scuto defendit et ense guererus. Denique non patitur tam longius ire bataiam. Proiicit a braccio targam, manibusque duabus incipit, et colpos illi sine fine ramazzat. 265 Se movet ursa levis, nunc huc nunc emicat illuc, mandrittosque omnes paladini reddit inanes, quem dum destituit sanguis, sed maxima crescit et magis atque magis virtus animosa guerero, spada, gaiardiam non sueta capescere tantam, 270 heu peccat, medioque operae fit iniqua patrono. Frangitur ad manicum, lamma cascante tereno, infelixque puer dextram sibi sentit inermem. Ambo statim

currunt contra, se amplexibus ambo fortibus abbrazzant: premit hic, premit illa fiancos, 275 ut non dura magis stringantur ferra tenais. Tandem affogantur pariter, pariterque cadentes, sic sic complexi, fato periere medemo. Non tamen ad vitam seguitata medesima sors est, ille volat coelo, iacet ista cadaver inane. 280 Aspicias, alme Deus, pro te quamque impia, quamque fert indigna puer tuus iste, simillimus agno, iste tuus puer innocuus, puer iste fidelis, aspicias ut pro te tam dira morte necetur? Nonne hic expulsor Veneris, columenque pudoris, 285 quo datur ad vitae, via, lux, aditusque, coronam? Siccine mortales tanto nos munere fraudas? Felices o vitae hominum, felicia secla, lapsa quibus coelo est animi praestantia tanti. Cingar at interea sylvas peragraverat omnes, 290 Falchettumque suum iam rauca voce cridabat. Denique speluncam sancti trovat ille romiti, portellamque casae bussans petit:—Heus, quis aloggiat?— Ad quem vox intus sic rettulit:—Ave Maria.— Cui Cingar:—Nobis semper laudata sit illa.— 295 Quo dicto, angustae crepuit portella celettae, canutusque senex, cui pectus barba covertat, costumatus adest, et quid vult ore comandat. Cingar ait:—Venerande pater, deh dicite, quaeso (si mea verba tamen non dant fastidia vobis): 300 vidisti ne hominem medium, mediumve catellum? Quaero per hunc boscum, vidisti forsitan illum?— Subridens senior dixit:—Mi splendide Cingar, quamvis non video te nunc (quia lumine privor), te tamen interius cerno, teneoque palesum. 305 Quaerere Falchettum frustra, tibi dico, laboras. —Me miserum !—clamat Cingar;—quid, mi pater, inquis? Mortuus an fors est? morerer, si morte perisset. —Non—respondet ei vecchius;—non ille morivit, nam Beltrazzus eum tenet atro in carcere vinctum, 310 non certe mortum, sed valde morire bramosum. Cui meretrix Pandraga dedit mala pocula somni. Ille catenatus centri manet intra budellas; non hunc inde trabis, nisi porcam fune ligabis, nec meretriciae gabberis fraude losinghae. 315 Illa spudat blando tantam sermone carognam, ut nimis incautos ad guisam pestis amorbat.— Cingar ait:—Deh quaeso, pater, monstrate caminum, qui me scanfardam subito deducat ad istam. Se teneat, si me scapolat, scapolasse diabulum. 320 Verum, sancte pater, per barbam perque capuzzum, per si qua est charitas hoc in gestamine sportae, oro, mihi vestrum voiatis dicere nomen. Namque pur est grandis facenda, stuporque mirabel, vos me, vosque meum socium, vosque omnia nosse. 325 Numquid vos Balaam? aut Balaae bona mula prophetae vivit adhuc? vestraeque godit praesepia stallae?— Respondet senior:—Nostrum si nomen habere vis ad noticiam, quod saxis dormit in istis, huc prius ad me me velis deducere Baldum. 330 Inde tibi, Baldoque meum volo pandere nomen.— Obstupuit Cingar vecchium cognoscere fratres, appelletque suo Baldum de nomine, seque, Falchettumque suum; magnum putat esse prophetam, ad quem vult penitus compagnos ducere secum. 335 Ergo cuncta illi promittit, et inde caminum brancat eum proprium, sibi quem sant'alma palesat, atque ad speluncam meretricis denique venit. Candentes lunae paulatim aurora colores scurabat, clarumque diem portabat Eous. 340 Cingaris adventum quando Pandraga spiavit, protinus incontra saltaverat extra cavernam, fronteque rididula et brazzis currebat apertis. Cingar, amerosos quando guardavit ocellos, fat ter signa crucis, velut illa diabolus esset, 345 mancavitque pocum, tam pocum, tamque pochinum quin trapolaretur, ceu vulpes vecchia taiolis. Sed cum Falchetti grandem rammentat amorem, praestiter indretum scura se fronte retirat, et mostazzonem talem cito porrigit illi, 350 atque manu replicans roversa vibrat un altrum, quod duo denticuli cascarunt extra ganassas. In terram cadit illa ruens, squarzatque capillos, arrabiata cridat, stridosque ad sydera mandat, lamentisque petras montagnae spezzat aguzzis. 355 Ecce, senex crevatus, adest Beltrazzus: ad illum currebat strepitem, si currere dicitur ulla testudo, aut portans limaca in tergore stanzam. De passu in passu tussit, mollatque corezzam, sbolsegat atque sonat magno cum murmure cornum. 360 Pro Satan, ut vidit sub Cingere stare morosam, quam male nunc pugnis nunc calcibus ille burattat, atque ad misuram carbonum donat acerbas Pandraghae sorbas, asinamque melonibus ornat, irruit atque hosti currit, ceu porcus, adossum, 365 dentibus et strictis, quorum pars maxima desunt, vult ingiottitum tribus in bocconibus illum. Cingar at in medium stomachi dat protinus urtam; illeque, cascando, maroëllas rupit abassum, saltaruntque foras lergnae, schioppante braghero, 370 et pover antiquus

leवासुsum denique fecit. Interea similis rabiosae foemina cagnae se levat, et raspis, ut gatta, lavorat aguzzis Cingaris in fazzam, et morsu talvolta canesco multaue barbozzo streppat pilamina barbae. 375 Ille tamen miseram per trezzas corripit, atque perque vias fango, perque invia plena rovidis trat retro, veluti trat ladrum coda cavalli. Prosequitur Beltrazzus eum:—Manigolde—cridabat,— ah ladrazze, meam sic fers lacerare putinam? 380 Mille tuo nascant cagasangu ventre, gaioffe. O mea, mi, Pandraga, decus: tibi dura cruentant saxa caput tenerum, spinaeque insemma ribaldae? Nec te tutari, nec te defendere possim? He heu quanta meum desleguat doia magonem! 385 Candidulas rumpit cardorum copia guanzas, blandidulos guastat campus lapidosus ocellos, sta, beccone, latro, sta, furcifer: oyme tapinus! Oyade sum mortus, spazzatus, et absque socorso. Sum straccus, ruit ille ladro, volat ille diavol. 390 Crudeles spinae, crudelia saxa, rubetis siccine de tepido tam bellae sanguine damae?— Talia dum creppat, plus avantum ire vetatur, nam parit aegrotas aetas vecchiarda pedanas, strassinatque pedes retro vecchiezza cavalli. 395 Se trigat ergo, sedensque gravi spiramine boffat; et velut antiquus seu bos, seu buffalus, ansat. Ecce sed interea strani persona gigantis huc improvistus sylvarum sbuccat ab umbris, qui nunc oyimisonos Pandraghae senserat alte 400 rimbombare guaios, nec rem tamen ille sciebat. Non erat in toto plus mordax bestia mundo, plusque asino similis, scopertis namque pudendis ibat, iensque nigro siccabat semine flores. Hanc monstri spetiem veteres dixere Moloccum, 405 quod rofianorum nec non puzzore luparum miscetur, fitque atra simul corruptio grossi aëris, unde animal tale hoc deforme cavatur. Est homini similis, quantum quod drittus et alto incedit vultu, sed totus bestia restum. 410 Dentiger ut porcus, cagnazzi more pilosus, moreque serpentum vomitat simul ore venenum, flammatasque simul schizzat de retro corezas. Illico Beltrazzus, visto de longe Molocco, plus bove leggerus se drizzat apena, cridatque: 415 —Day day, para, pia, fer aiutum, chare Molocche. Chare Molocche, tuam tibi raccomandando signoram; ecce, cavester eam poverinam quomodo trattat, quomodo malmenat, strassinat, quomodo pistat!— Talibus admonitus, properat slanza ille foiada, 420 pestiferumque spudat patefacto gutture flatum, post quem abbrasatam spruzzat culamine loffam. Cingar, amorbatus nimio puzzore, bagassam deserit, et tracto brando petit alta gigantis moenia, nec poterit cum scalis iungere testam. 425 Sed tenet ad bassum, basso truncone taiato arbor it ad terram; bassis dat vulnera gambis. At male provistus dum punctam concite laxat, tanta venenati sbroffantur flumina sputi, quod cadit attonita Cingar cum mente balordus, 430 atque velut mortus se se distendit in herbam. Prestiter accurrit brazzis mastinus apertis, impositoque levi conatu Cingere spallis, ambulat, ut sic sic tepidettum, sic ve recentem deglutiat digitosque untos pinguedine lecchet. 435 Ipse sed interea Beltrazzus abrazzat amicam, hanc ve quasi mortam plorat, ploransque carezzat, basat ei boccam, frontem, basatque biancum pectus, et annorum centum puer omnia tentat, quae tentare senex annorum trenta puderet. 440 Cingar fratantum de peso fertur in alto tergore Molocchi, ceu fertur vulpe galina. Nil sentit, quoniam tenet illum forza veneni: desdottum certe buttavit alhora tapinus, namque desesettum buttaverat ante Moloccus, 445 dispositus mangiare tribus bocconibus illum, ut quoque mangiarat, nec non mangiare solebat, tot quot vacca suis captat Pandraga taiolis. Illa gigantescas humana carne budellas replebat, faciens ventronem saepe satollum, 450 atque adeo plenum, quod avanzum carnis et ossa mille lupos ac mille canes, corvosque cibabat. Sed Molocchus eam nunquam satiari valebat carne sua propria, quae nocte dieque dabatur ante lupam rabidam, et nullo cozzone domandam, 455 quae stracca interdum, nunquam satiata manebat. Ergo desdottum Cingar buttavit alhora, sive gigantazzo pransus, seu coena fuisset, ni tunc, in puncto stesso spacioque medemo, porrexisset ei subitum Centaurus aiuttum. 460 Est Centaurus homo medius, mediusque cavallus, qualis ab Ancroia paladina ignarus et acer Tarrassus fuit amazzatus, teste Beroso. Ipse gerit binos dardos, targamque copertam desuper azzalo, et fodratam pelle draconis. 465 Ferrea dependet gallono mazza sinistro, unde vocabatur Virmazzus nomine ficto. Quando is Molocchum vidit, quem tempore multo noverat, et voltas cum secum mille provarat: —Pone, lupazze, agnum— cridat;—volpazza, polastrum. 470 Non, renegate, tui cibus est ventraminis,

ola cui dico, poltrone? nimis coena illa stimanda est.— Sic dicens, torquet dardum vibrante lacerto, cuius in hirsutum ficcatur puncta galonem. Molocchus grandem smagonat vulnere cridum, 475 Cingareque abiecto terrae, stizzosus avampat, Centaurumque suis bellandi scontrat usanzis: ignitam faculam culamine vibrat aperto, nec puzzolentos curat spudare macagnos, namque sciebat eos Centaurum laedere pocum; 480 qui sibi tum nasum, tum polsos, tempora, corque unguento ungebat multa virtute probato, quod sibi donarat medicae doctissimus artis Serraffus, qui gesta vigil paladinica curat. Ecce autem dardum vasto rumore secundum 485 fulminat, idque volans sonat ipsa tonitrua coeli, per mediumque bigol post tergum prompsit acumen. Ille ruit moriens veluti si quando vilanus, praticus officio agricolae, contemplet in agro stare piopazzam vecchiam, segetique nocivam, 490 hanc ad radices assaltat vulnere ferri, taiandoque facit volitare per aëra scheggias. Illa cadit tandem stirpata disutilis arbor, nec dapoca novas iam strangulat amplius herbas. Bestia sic nostra haec, turpi concepta ledamo, 495 cascat morta solo, moriensque culamine bilzat, ut bilzare solent brodam chrysteria ballae, Centauroque pilos barbae scintilla strinavit. Nondum Cingar erat de somno redditus ad se; hunc bonus imponit spallis Centaurus equinis, 500 et iactos relegens dardos hinc cedit onustus, fontanamque aliquam nunc huc nunc quaeritat illuc, ut bagnatus aqua tornet smemoratus acasam. Pervenit ad rivum tandem campumque virentem, infelix ubi stat mortus Leonardus et ursi. 505 Huc volgens oculos guardat, relevatque, stupentum more, supercilios, rugaeque in fronte rapantur. Formosum iuvenem squarzato gutture mirat, qui quoque tunc ursam mortam brazzatus habebat. Cingara deponit spallis prope littora fontis, 510 formam garzonis pulchri contemplet et annos; cumque diu stupuit, lagrymasque gittavit ab occhis, hunc levat amplexu, bramans donare sepulchro, namque recordatur tumulum vidisse vetustum, quem cercans peragrat sylvas, portatque Lonardum. 515 Interea Cingar paulatim corde resentit, ut solet a somno cum quis non illico surgit. In pede saltatus, coram putat esse Molocchum, dumque samitarram pugno se pensat habere, hunc vibrat, ventumque ferit, pazzusque videtur. 520 Mox sibi medesimo rediens, circumspicit, et nil Molocchi prope stare videt, nilque ultra puellae, nil quoque Beltrazzi, neque scit conoscere quare. Dumque petit fontem, Leonardi retrovat ensem, atque duos mortos apud ensem conspicit ursos. 525 Protinus expavit, putat illum, non putat illum esse Leonardi stoccum, dumque omnia cercat, ecce videt carmen sic summo in fonte tacatum: «Quanta pudicitiae sit laus, hic morte probatur. Maluit occidi quam se violare Lonardus». 530 Carminis authorem nymphae dixere Seraphum, qui modo se Phoebi, modo se Zoroastis alumnum ostentat, famaeque ornat splendore barones; et memoravi illum, et mox memorabo frequenter, tanquam praesagum rerum, geniique ministrum. 535 Iam iam non dubitat, iam iam conoscit apertam Lonardi mortem Cingar, culpatque bagassam, namque bagassarum scit mores Cingar et artes. —Proh Deus!—exclamat,—perii Leonardus, iniqua sic fortuna tulit? morietur Baldus ob iram, 540 ob coleramque sui, puero quem portat, amoris. Heu quid agam tapinellus ego? quo me ultra reducam? O sfortunati socii, tot casibus acti! Exanimus ne iacet Leonardus? forte ferarum ventribus esca fuit? non saltem cernere mortum 545 possumus? obscuro Falchettus carcere stentat? Baldum non video? Moschinus longe moratur? Siccine dant forzas scanfardae sidera tantas? siccine propitiant cagnazzae fata putanae? Non tibi parco unquam: non, non, disponor ad omnes 550 iandudum prigolos, mortem non estimo ravam. Sic fatus Cingar, quamprimum corripit ensem, sylvas inde subit foltas, leporumque coattos, de passu in passu meditat chieeditque Lonardum, donec terribilem nemora inter frondea sensit 555 rumorem, quo terra tremit, sonitantque riverae. Intrepidus, cupiensque mori, quo murmur habetur portat iter, speratque illic acatere ribaldam. Sed videt ecce duos tandem pugnare barones: alter erat Baldus, summa canegiatus in ira, 560 qui modo Centaurum incontrans, Leonarda ferentem, crediderat tanti mazzatorem esse baronis, unde smisurato vibrabat robore spadam, menteque ficcarat Centaurum opponere morti, mox super occisum semet scannare Leonardum, 565 nam centum mortes nihil amplius aestimat heros, postquam compagni privatur imagine tanti. Centaurus multo Baldum sustentat afanno, quem sibi mazzatas cechi dare sentit et orbi. Torserat

indarnum dardos, frustra que menabat 570 bastonem ferri, tamen alto corde repugnat. Non procul in terra Leonardi busta iacebant, quem quoties guardat lacrymoso lumine Baldus, maiore in furia Centauro currit adossum, crudelesque illi rotolat sine fine stocadas. 575 Cingar adest plorans; quo viso, Baldus, ab imo pectore singultans, cordis superante dolore, non manet, at sensus velut urget passio nostros tramortitus ab it terrae, sentitque nientum. Quo casu horrenti, Centaurus constitit in se, 580 atque suprasedit, reputans non esse belopram (ut generosus erat) si lapsum vulnerat hostem. Cingar ibi ad superos lacrymantia lumina drizzat, atque gridat:—Vos, o superi, pietate carentes, sufficiat vobis nostrum rapuisse zoiellum, 585 nostram virtutis perlam morumque tesoros; vultis quin etiam validum prosternere Baldum? Si sic saevitis, si sic crudescere vultis, eya age, quid statis? quid adhuc indusia tardat? Me quoque, Falchettumque meum, sustollite mundo. 590 Quae mora? num rabies satietur denique vestra.— Sic ait, et voltus Centauro turbidus inquit: —Quae, Centaure, tibi fama est, que gloria tanta occidisse agnum, quo non mansuetior alter?— Centaurus respondet:—Ego? te fallis, amice. 595 Non mea, sed sola est Pandraghae culpa ribaldae. Sicut apud fontem poteris cognoscere verum, ad quem bagnandum cum te, barone, tulissem, ut sbroffatus aqua posses cazzare venenum, hunc reperi iuvenem, crudeli caede necatum, 600 quem quoque dum tumulo saxi tumulare parecchio, affuit hic novus Orlandus, novus affuit Hector, imo nec humanas tales volo dicere possas.— Cingar suspesus paulum stetit, inde favellat: —Quae, Centaure, tuas me sors buttavit in ongias?— 605 Tunc Virmazus ei narravit cuncta per orden; Cingar in amplexum fraterno currit afettu, tercentumque illi basos in pectore stampat. —Per te—inquit,—mihi vita datur? licet illa noiosa posthac semper erit, semperque bramosa resolvi 610 ossibus his, postquam tanto viduamur amico. Iste valorosus, quem iecit doia tereno, est Baldus: Baldi scio te sensisse prodezzam, quam sensere poli, terraeque, maresque profundi. Huic similem cunctos non est reperire per orbes, 615 dico gaiardiae similem, saviique governi, quem tibi germanum reddam, fidumque sodalem. At precor interea, per amoris vincla novelli, fac mihi servitium, neque me domanda vilanum.— Cui Centaurus:—Ego faciam quaecunque iubebor. 620 Manda, comanda mihi; dictum, factumque putato.— Cingar ait:—Subito Pandraghae quaere capannam, ne nostras scelerata manus evadere possit. Hanc teneas donec veniam; veniamque debottum. —Sic faciam—respondet ei, tunc illico sylvas 625 per densas strepitat cursu, ramosque fracassat. Cingar it ad Baldum, bassa qui voce gemebat. Cingere mox viso, sic fletum sustulit altum: —O Leonarde puer, sine te quid vivere prodest? o Leonarde puer, sine me quid morte teneris? 630 o Leonarde, tuae sum solus causa ruinae! o Leonarde, meae tua mors est causa gravezzae! o Leonarde, tibi nimis improba fata procellant! o Leonarde, mihi vita est odiosa tapino! sed quae dextra dedit tibi nunc saevissima mortem, 635 mortem non mancum mihi det saevissima dextra.— In pede saltatus, sic Baldus dixit, et ensem perstringens manibus, Centaurum credit adesse, mandrittumque tirat (velut ingens forza doloris insanire facit) quo antiquam tempore querzam, 640 atque repugnantem valido per saecula borrae, ad sabiam voltat, mozzo troncone, stravoltam. Cingar eum, tanquam delapsum cardine mentis, confortat parlans:—Erat, o mi Balde, Lonardus vassallus mortis, sic nos, sic ipse vel ille, 645 tertius et quartus, Martinus, barba Philippus. Si lacrymae possunt huic toltam rendere vitam, spargamus lacrymas, horsu, nosmetque pichemus. Non tamen ignoras, quod quidquid nascitur orbi tam remanet vivum, quam gonfius ille sonaius, 650 ille sonaius aquae, qui fitur tempore pioggiae, hic cito comparet, citius disparet in unum buf baf, et quod erat quidquam nil illico restat. Non tibi bombardae pulver mage praestus avampat, quam volat ad mortem quidquid tutavia creatur. 655 Mors nulli parcit, nullum fert illa ritegnum. Respectum nec habet temeraria personarum. Omnes affattum proscribit, prendit, amazzat. Papas, caesareos, reges, aliosque tyrannos, furfantes, sguataros, sbirros, aliasque canaias 660 mors ad sbarraiam menat, deque omnibus herbis fat fascem, nec stanca piat quandoque ripossum. Ne, mi Balde, fleas mortos, nam, teste Cocono, fletur id indarnum, quod scantonare nequimus. Debemur morti, nos nostraque, pulsat et aequo 665 mors pede nobilium turres inopumque botegas. Non hac perpetuis in terra ducimur annis. Patria, quae nostra est, in coelo constitit

alto. Non haec, quas mittunt lachrymas tua lumina, possunt esse Leonardo gratae; non ista, gementi 670 pectore ducta, placent animo suspiria laeto. Foemineum est plorare, virum decet esse virilem. Mors haec vita fuit, nunquam moritura, Leonardo, qui, ne virginei tenebraret lumina solis, coelestem accepit vitam, mortemque peremit. 675 Sufficit has paucas tibi promulgasse rasones. Non Centaurus eum, non, o mi Balde, puellum, ut pensas, mazzavit: habes hoc crimine tortum.— His dictis, Cingar seriem narravit ad unguem passatae impresae, tam quod Pandraga ribalda est, 680 quam quod Centaurus vir optimus ac bonamicus. Baldus humi ficcos oculos tenet instar aheni, marmoreique viri, qui stat stabitque milannos, vel super altorum gesiae vel supra pilastrum. Cingaris eloquium distesis brancat orechis, 685 una parolarum non perditur onza suarum. Mitior imprimis apparet, at inde solutis ex improvise lachrymis, non fronte dolorem dissimulare potest, nam quae frons schietta, lealis non portat sculpita sibi pensiria cordis? 690 Vox, quae tenta prius fuerat cagione pudoris, sic tandem erumpit, sic tandem erupta comenzat: —Cor, qui curarum factum es mihi vena ferarum, sis lachrymarum etiam, donec miserabile corpus in lachrymas abeat totum; cor perditte, plange, 695 plange, nec a planctu per te cessetur amaro. Quid maris interea confinia, quidve colonnas quaerimus extremas terrarum? vivimus ergo? vivimus an frustra suscepto vulnere mortis? Spes mea dempta mihi, mea lux, mea gloria. Plange, 700 plange, nec a lachrymis tua, cor, precordia cessent. O male felices socii, num vivere prodest, si mors solamen vitae tulit improba nostrae? O decus, o requies mea, mi Leonarde, vocanti non mihi respondes? sum Baldus, sum tuus ille, 705 sum tuus ille, miser, miserabilis, arca dolorum, poenarum Phlegethon, lachrymarum flumen et aequor. Proh superi! qualem voluistis perdere, qualem fata trucidastis! dolor, heu dolor, heu dolor, heu dol...— «Or» tacuit Baldus; sed iam nudaverat ense 710 in se conversum, ferro iam pectus adhaeret. Corripit hunc humeris Cingar, spadamque repente divellit manibus, pavido cadit ille tremore, fronsque repentinam contraxit pallida formam mortis, at in somno mens consolata quievit.

LIBER DECIMUS OCTAVUS

Alta soporifero mens Baldi aspersa liquore iverat in partes, ubi se sua candida stella auricomu coniuncta Iovi, Venerique benignae, traxit et in fati secreto sistitit horto. 5 Hic sua docta fuit sors inter caetera, quantum futile sit studium titubanti haerere columnae, scilicet in rebus quidquam sperare caducis. Cingaris in gremio testam tenet ille chinatam; amboque sub quercu, vigil unus, somnium alter. 10 Interea Centaurus habens pro Cingere voiam ad centum prigolos mortis deponere vitam, it quacchius quacchius Pandraghae ad tecta ribaldae. Quove potest piccolo strepitu premit ille pedattas, ne sentire queat, fugiatque cativa ruinam, 15 quam sibi cognoscit, Leonardi morte, parari. Vidimus interdum toto cum corpore gattam ire chinam, seu post macchiam, seu iuxta muraiam, quae, dudum aguaitans oculis cativella tiratis, servat osellinum per opacos ludere ramos. 20 Sic Centaurus abit pian pianum per nemus illud, dormentemque trovans (o gran ventura) ribaldam, dormentem, dico, Beltrazzum iuxta zelosum, hanc citus aggriffat, portans levitate medema, qua portare lupum infreddatam cernimus ocham. 25 Sed quia sacratum fert iugiter illa quadernum attritas inter mammas, frustasque Moloccho, id quoque Centaurus liquido cognorat avantum, cercat eum, sotosora manu versando pelizzam. Repperit altandem secreta in parte latentem, 30 quo tolto magis illa cridat, magis illa cagnezat. Cui Virmazus iter vocis per guttura stoppat viluppo herbarum, ne chiamet forte diablos, qui veniant in fretta suae succurrere vacchae. Se iam spazzatam, se iam tenet esse brusatam. 35 Beltrazzus sequitat, desperat, trat via bragas, sgrafegnataque visum, barbaeque pilamina streppat. Senserat hunc pridem rumorem Cingar, et ipsam testam paulatim Baldi declinat in herbas. Se levat in pedibus, trat spadam, mirat atornum, 40 expectat quae nam sit tanti

causa fracassi. En Centaurus adest, Pandragam portat adossum, ut portat quaiam griffis sparaverus aguzzis, gallinamque velut fert vulpes extra polarum. Cingar eum scontrat, cui cennat adire pianum, 45 ne tantus rumor de Baldo somnia cazzet. At Pandraga cridat, mandatque ad sydera stridos, unde, illi faciens boccam vi Cingar apertam, sbadacchium ficcat, quo posse cridare vetatur. Hanc ergo (ut nata est) dispoiant corpore nudo, 50 quam frustare volunt, totamque scopare palesam, ut merito a cunctis puttana scovata cridetur. Istud ad officium peragendum boia niunus tunc aderat, nisi sors guidasset alhora Bocalum. Ecce Bocalus adest, faciet galantiter artem. 55 Cingar ait:—Centaur, precor, nisi forte molestus sim nimis, ad corpus redeas exangue Lonardi, quod potes in notam Pandraghae ferre masonem, hic vestiga locos omnes sub, subter et infra, presonemque trova sub saxi mole seratam. 60 Hanc aperi officio clavis, si clavis habetur; ast ubi clavis abest, spezzari porta tenetur. Rumpere fores, ac tira foras de compede magnum, magnanimumque virum, Falchettum nomine dictum, cuius forma tuam similat; pars ultima tantum 65 pars magni canis est, non, ut tua, groppa cavalli. Inde Leonardum medesimo in carcere serva, ne retrovent guastentque lupi tam nobile bustum.— Excipit hoc iussum Virmazus; et inde recessus, quo Leonardus erat sistit, brazis que levatum 70 portat, amorevolis bagnans humoribus occhios. At Boccalus, ubi Centaurus abiverat illinc, colligit ex aspris bronchis spinisque flagellum, inde, sibi faciens digitis sine veste lacertos, incipit in colera gabiazam battere frustam, 75 ut nova peccatum purget penitentia vechium. Qualis villanus, cui forza liquore botazzi creverat, humectat palmas utrasque spudazzo, bacchettasque menat crebro, paiamque flagellat, sic Boccalus equam Satanassi, fasce virentum 80 spinarum chioccat, totoque labore sigillat. Illa dolorisonas calcat sub pectore stridas, sbadacchiata quidem prohibetur fortius oymos vociferare suos, qua propter maxima doia est. En rivat ad tempus multo Beltrazzus afanno, 85 quem procul ut vidit, Cingar de sede levavit et male cappatum post vecchium currere coepit. —O—ait,—ad tempus venistis, domine pater. Quo sic in frettam pueritia vestra caminat? Expectate, habeo plures ad dicere causas, 90 inque vicem nostros poterimus rendere contos.— Cingar hoc improperans sequitur, miser ille scapinat. Cernebas daynum tardam seguitare galanam; quem tribus in saltis per collum prestus achiappat. Ille pregat veniam, surdas dat Cingar orecchias, 95 sed secum tuttavia menat retinendo cavezzum. —Hunc—inquit,—Boccale, tibi comendo zoiellum. Nil fit in officio boiae magis utile, quam si puttanis humeros, vecchis culamina frustes. Vecchius, amoroso qui damas corde vaghezat, 100 non aliam meritat castigam, quam scoriadae; namque inamoratus vecchius pariterque zelus est puer annorum centum, dignusque cavallo alzari et nudas chioccar supra culattas. Ecce tuam, Boccale, scolam novus iste scolaris 105 ingreditur: tener est, praestissimus omnia discet. Hunc per passivos doceas componere normas. Non est discordans tam discordantia, quam non hic puer ad sonitum scoriatae praestus acordet.— Suscipit hanc curam Boccalus, fitque pedantus, 110 fitque reformator, pedagogus, fitque magister. Sbarbatum vecchium, rimbambitumque gaioffum dottorare parat, si qua est dottrina staffili, si qua sculazzatis castigat mamma fiolum. Tolserat interea Centaurus ab ore cavernae 115 saxum ingens, Falchettumque foras cum fune tirarat. Hic, exangue videns Leonardi forte cadaver, flevit, et, intesa mortis cagione, momordit stizzosus digitum: caveat Pandraga ruinam, partitas siquidem multas scontare tenetur. 120 Ergo hic deposito Leonardi corpore, donec congrua tanthomini fiat iactura sepulchri, discedunt pariter, veniuntque trovare sodales. Paulatim Phoebus descendit ab aethere scalam, tresque appena horae giorni morientis avanzant. 125 Perveniant tandem qua parte Bocalus afannat se circum vaccam, dum pistat, dumque repistat. At Cingar, mirans Falchettum accedere, currit obvius, abrazant, stringunt, lachrimantque Leonardum. Post haec Falchettus, Boccalo dante flagellum, 130 incipit o quantis, o qualibus ille deratis singentos numerare pilos, relevareque crustas. Nata Satanasso, mortem Pandraga vocabat: verum sdegnatur portare diavolus illam. Baldus adhuc mentem per vera insogna volutat. 135 En subito comparet homo sylvaticus illuc, extraque boscaiam saltat: cui barba diabli sanguinolenta colat, musumque imbrattat edacem, perque pedes portat Giubertum more capretti, aut quum fert ocham mercato vecchia ligatam. 140 —En—Centaurus ait,—Furaboscus; hic iste Molocchi

est frater, proh dii quae fex, quam sporcus amorbat!— Vix ea complebat
Virmazzus et arma piarat, ecce incalzabat Moschinus iugiter illum,
infestosque strales soriano scoccat ab arcu. 145 —Ah renegate—cri-dat,—
deponas, ola, catellum. Non est ille tuo pastus pro dente, lupazze.— Sic
clamans, tutavia facit strissare sagittas, quarum nona caput per utramque
trapassat orecchiam. In pede Giubertus saltat, ruinante gigante; 150
ringratiatque Deum, magnam scampasse ruinam. Baldus eo instanti,
discusso corpore sognis, se levat, accurrit Cingar, Falchettus, et omnes de
se ghirlandam Baldo fecere loquenti: —O—dixit,—quantum Deus est
laudandus, amici, 155 cui plusquam humanos innotuit esse dolores, quos
modo pro dira Leonardi morte ferebam. Hunc mihi per somnum demisit ab
axe superno: o quam forma alium, gestu, fatuque Lonardum! —Quid fles,
Balde?—inquit;—quid fles, temetque dolentas? 160 Te fortasse piget, me ne
bona summa tenere? Ah cohibe tepidos, quos fundis inaniter, imbres. Non id
flere decet, per quod gaudere tenemur. Summa bataiandi palma est
superare seipsum. Ista meum studuit meretrix violare pudorem; 165
fecissetque suum, me non obstante, volerum, ni subito praesens mihi gratia
summa fuisset, qua magis in planum montagnas illa chinasset, quam neque
tantillum coitu me inflectere lordo. Sordidius nihil est, quam se meschiare
putanis.— 170 Sic fatus, brancare manum mihi visus, in altas coelorum
gioias per totum vexit olimpum, meque videre cosas fecit, quas dicere
possem, si centum linguas, vocemque azzalis haberem. Ultima quae dixit
tandem mihi, verba fuerunt: 175 —Quaere tuum patrem, non longius ille
moratur, quem nunc sarcophago mecum soterabis in uno.— Ergo simul,
fratres, concordia pace manentes, simus torrazzi fortunae contra bataias,
quas haec amicorum stentando lega patibit. 180 Per mare, per terras, per
fundamenta profundi ibimus, et nigri lustrabimus antra diabli. Sed prius ad
savios opus est andemus avisos illius, qui me saeclo generavit in isto.
Quaerendus meus est genitor, quaeramus adunca, 185 quamvis nullus
adhuc, ubi sit, comprehenditur index.— Cingar ad haec tostum facie respondit
alegra: —Penso tuum reperisse patrem, mi Balde; venite.— Sic ait,
anteriorque aliis fretolose caminat, perque hac, perque illac boscos
rammescolat omnes, 190 donec ad angustam venerunt denique grottam, in
qua solus erat sanctissimus ille romitus, ad quem decrerat Cingar conducere
Baldum, et coniecturam nunc fecerat: esse talhommum patrem, quem Baldo
suasit cercare Lonardus. 195 Introëunt ergo; surgit cito barbifer ille, quem
facies Pauli decorat veneranda romiti, nec non Antoni, nec non pia chiera
Machari. Protinus in brazzos trepida dulcedine Baldum suscipit, et rivos
tenerissime fundit ab occhis, 200 nilque per un pezzum valuit dissolvere
linguam. Non potuit Cingar, non Falco, et caetera turba non lachrymare
huius tanta spectacula facti. Hic pater est (iam non dubitatur), filius ille.
Ambo abbrazzati pariter, strictimque tenentes, 205 intenerant lapides, non
quod pia corda virorum. Ut tandem potuere loqui, pater ipse sedendo sic
facit et natum, nati que sedere sodales. Mox ita, suspiciens coelum, parlare
comenzat: —O gobbae in terris animae, gentesque dapochae, 210 per nos ah
quantum facies humana brutatur! Nonne canes sumus invidia, grassedine
porci, vulpes inganno, stizzossi morsibus ursi? Nonne gula rabieque lupi,
tumidoque leones orgoglio, et gatti, simiaeque libidine brutta? 215 Non est,
qui cerchet drittae vestigia stradae. Quisque suam pleno sequitat
ventramine voiam. O bene nassuti mundo, qui vana refudant, sbrigatasque
trahunt de terrae glutine mentes! Nosco ego quid radiat coelum, quid terra
virescat, 220 quid mare fluctivaget, quid denique tartarus umbret; nec
capitis grisos, nec longa pilamina barbae cernitis haec frustra; freddum,
caldumque provavi, reddidit et finum me martellatio sortis. Magna fui
quondam francorum gloria Guido, 225 Guido rinaldesca natus de stirpe
Sagunto. Franza mihi testis, Germania, Sguizzera, Spagna, Ongaria, quibus
giostris, quibus atque batais vincitor et princeps toto cridabar in orbe.
Noverunt itali, novit mala schiatta gregorum, 230 mori asini, turchique
canes, et caetera norunt: quod ducis ingenium quondam, quod robur in
armis, quae ve manegiavi multis stratagemata guerris! Ut quid plura
sequor? summa haec: mihi gratia tandem tanta fuit rerum, quod franchi filia
regis 235 me vidit, periitque simul, cepitque maritum. At praestat reliquis
donare silentia rebus. Sufficit his paucis nostram concludere follam. Ille
furor rabiae, quem chiamat vulgus amorem, qui tirare petras savios facit

atque saputos, 240 atque altum, bassum, sicut sua voia talentat, disponit, trattat, mundum sotosora travaiait, nos de magnificis bassavit ad esse pitoccos, esse vilanorum numerum, escas esse pedocchis, ac ita furfantes non nostra superbia reddit, 245 ac ita quid sit homo scitur: fanfugola quippe, et giocola, a ventis motu iactata pusillo. Est homo stoppa foco, nix soli, brina calori; non, ut se iactat, Caesar, rex, papa, vel omnis qui ferat in Roma camisottum supra gonellam. 250 Hac in sorte tamen misera gaiarditer egi. Principio uxorem gravidam, stancamve camino non volui, hocve minus potuissem, ducere mecum. Hanc bona suscepit miris persona carezzis, Bertus, in hospitium fidum portumque securum. 255 Ast ego dispostus vel amore, vel impete ferri, aut certam acquistare urbem, aut perdere vitam, protinus avisor praeclaro a vate Serapho: esse mihi fausto nassutum sydere maschium. Quantum alegrezzae tulerit mihi nuntius ille, 260 scire potest nemo, nisi patris amore caleseat. Sed mondanorum constantia nulla bonorum est. Post malvasias, arsenica saepe bibuntur. En iterum gramo denuntiat ore Seraphus: esse mihi uxorem diro sub sydere mortam. 265 Heu quae non dixi toto convicia coelo? O mors, clamabam, mors o correra diabli, atque satanassi staffetta, citissima cunctis, at mihi tarda moves, ceu longa quaresma, pedanas. Tira, gaioffa, mihi renegato falce roversum, 270 aut mihi da cordam, qua desperatus apiccher. Hac igitur persa, rammingus et orphanus ibam mille per aguaitos, per mille pericula vitae. At bonitas divina, pii miserata doloris, quem pro te, Balde, orphanulo, pro uxore ferebam, 275 fecit ut in melius se se mea voia tiravit. Nil, nisi stultorum gabiam, mundum esse notavi, at bene scire mori, virtutum summa vocatur. En quibus in bandis me solum, nate, catasti. Usque modo fugiens hominum consortia, pascor 280 herbarum crudis radicibus, amneque puro. Ipsa aetas, lachrymae vigilantia sustulit occhios: occhios corporeos, inquam, sed lumina cordis, quo minus inspicitur terra haec, magis astra penetrant. Ipse prophetandi docuit me iura Seraphus, 285 quae sunt digiunis, longisque vegiare pregheris. Illius ante oculos Deus orbem donat apertum: rerum aditus, mentesque hominum, casusque futuri. Hoc ego dignatus dono, tua semper in occhis facta habui, sensique tuos, o nate, travaios. 290 Mantua non modicos tenuit te carcere giornos; passus es imbriferas, vento sforzante, ruinas, post quas corsari bellum crudele tulerunt, quo facto tandem venisti ad littora patris. Non vos disturbet magicas hic cernere burlas: 295 credite, sunt burlae, sunt baiae signa stryarum. Insula non ista est, quae vobis insula paret, non mons, non scoius, sed plurima schena balenae, quam strya firmavit magicis Pandraga susurris; supraque spallazzas eius, dorsumque peramplum, 300 arte diabolica fecit portare terenum, montes, campagnas, boscos, animalia, fontes. Sic ego, dum stabam solus solettus in antro rupibus Armeniae, sensi me ferre per auras cum grotta pariter, cum sylva et monte levatum, 305 hucve giusum poni pian pianum, more panarae, quae sit vel freschis ovis vel plena becheris. Tres modo sunt pestes, quibus aër, pontus, et omnis mundus amorbatur, tres saghae, tresque diablae. Haec Pandraga una est, Smiralda secunda, sed altra 310 Gelfora, cunctarum pessissima fezza stryarum. Hae sempiterno se iactant tempore fatas vivere, dante illis Demogorgone bevandam, per quam mortalis vita haec sine morte trapassat. Sic Fallerinam, sic dicunt esse Medaeam, 315 sic ve Dragontinam, sic Circem, sic ve sorocchiam Morganae Alcinam, vel eam quae dicta Foletti est uxor Sylvana: stryas sic mille brusandas, quas paladinorum forti virtute Seraphus continuo impugnat, simul impugnatur ab illis. 320 Theseus, Orlandus, Iason, Tristanus et ille Hector nigrae aquilae gestator, et ille bianchae Ruggerus, qui sunt tavolae fortezza rotondae, talibus in studiis contentavere Seraphum. Serraphus sacer est genius, magiaeque bosardae 325 asper amazzator, sed fortis bastio verae. Ille hic Serraphus, cui solo vivere dudum concessit mens alta Dei, cui fusa probatae sensa prophetiae, magnique scientia coeli, cui paladinaeos servandi cura barones, 330 ut quoque sint illi pro se giostrare parati, quod sic usus habet pro iusto rumpere lanzas. Mortuus est Orlandus, Ajax, Tristanus, et altri, quos supra dixi cavaleros esse doveri. Sic ego nunc ligni me me vestibio giuponem, 335 sub terramque ibo, mundi andamenta relinquens. Et quoniam guerrerus eram, barroque Seraphi, haec impresa manet Baldum: te, Balde, ribaldas desertare magas liceat, namque una soletta est Manto bianorei syncera Sibilla Seraphi, 340 qui tibi non poterit se se monstrare, priusquam Guido

ego non abeam de mundo ad climata coeli. Hic illum cernes, hic, inter busta baronum et simulachra virum, rationis campio fies, iustitiae, fidei, patriae, tavolaeque rotondae. 345 Qui melius brando guastabis regna stryarum quam inquisitorum sex millia, quamque magistri sacri palazzi cum centum mille casottis. Eya age, ne timeas caput obiectare periclis, perque ignem, perque arma rue, virtutis amore. 350 Dixi ego: destituor iam viribus istius aegri corporis, et moriens coelum peto; nate, valet. Sic dicens iunctis manibus stetit altus, et haesit par statuae, sanctamque animam spudavit in auras. Nox erat et tanta est lux circum fusa cadaver, 355 quod quisquam dixit:— Non nox hac nocte videtur.— Confremuere omnes, Baldumque in lumine guardant; qui, postquam stupuit dudum, sic voce gementi pauca refert:— Saltem, pater o sanctissime, vivo has tibi supremas potuissem reddere voces.— 360 Sic ait, et curvans toto se corpore fixit oscula per sanctos artus, quos fletibus omnes lavit, et ah quali ter patrem strinxit amore! Tunc ibi Giubertus tetigit modulantia fila, taleque gorgisono modulavit gutture carmen: 365 —Nascimur et nati morimur, sua quemque moratur iam praescripta dies: miser est quicumque cadaver, et vitam pariter gelido sub marmore condit.— Haec appena, quater moesta cum voce sonarat (namque pari numero manes et funera gaudent): 370 contremittit intornum mediam locus ille per horam, qua stetit intrepidus firmato lumine Baldus. Quid sit hoc, ignorant omnes, tacitique vicissim aspiciunt se se, velut est usanza stupentum. En quidam usciolus crocat in cantone celettae, 375 seque da sestesso leviter movestus aprivit. Nulla tamen persona foras exivit ab illa. Hanc in mente venit Baldo discernere cosam. Intrat porticulam solus, quo intrante quievit ille tremor terrae, Baldusque seratur in antro, 380 compagne foras remanent ad busta Guidonis. Vix erat ingressus barro, post tergaque chiusae vix portae fuerant, se firmiter in pede trigat, praestantique animo, sint aut oracula, sint aut somnia, sint Phoebi responsa, remirat atornum. 385 Stanza erat in forma quadrati facta salotti, cuius in umblico pendebat desuper ardens lampada, quae claro sedias lusore palesat. Trenta quidem sediae quadro stant ordine circum, quarum quae maior super omnes alta levatur. 390 Hic Guido, vel potius simulachrum grande Guidonis, constitit armatus, seditque, sedereque fecit barones totidem, quotidem stant scamna senati. Guido stat in medio, stant circum circa guereri, quisque sua sedia, vestiti quisque corazzis, 395 atque inter se se vario sermone racionant. In pede stat Baldus, nec ab inde movetur un'onzam. Si stupeat, pensare potes, qui vivere patrem armatumque videt stare hic, quem liquerat illic inter compagnos mortum sub veste romiti. 400 Mirat ibi atornum fortissima busta virorum, atque gaiardiae flores, fideique barones ornantes armas sola virtute blancas; qui sua, pro specchio, Baldo simulachra palesant. Horum quisquis adhuc vivit cum corpore vivo, 405 rex hic efficitur, non re sed imagine rei. Ut puta, quando Hector, seu Theseus, sive Ferandus Gonziacus vivebat adhuc in carne davera, ille guereggiabat re vera in corpore vivo, nec fabat alcunas impresas contra rasonem. 410 Sed sua fra tantum speties, vel imago, sedebat intra gaiardorum princeps simulachra virorum, qui certant solum pro dritto, contraque tortum. Ergo fin adessum regnarat imago Guidonis: nunc, ubi complevit giornos simul atque fadigas, 415 est opus a prima sedia descendat abassum, succedatque sibi novus alter campio dritti, quem paladinorum primum simulachra balottent. Fitque balottandi ratio de mente Seraphi, qui, quem proponit, talem a felicibus umbris 420 obtinet, et quidquid probat ipse, probatur ab illis. Huc ergo ignarus causae, similisque facendae nescius, intrarat Baldus, guidante Serapho, miraturque viros tam gaios, tamque legiadros, nunc hunc, nunc illum, nunc questum, nunc ve quelaltrum. 425 Hector ibi largus spallis, strictusque fianchis exuperat, cui folta rubent pilamina barbae. Nemo illo propius maiori stare cadreghae cernitur: Aeneasque ipsi vicinius haeret, qui stetit et stat nunc et stabit semper alegrus, 430 Virgilio meruisse tubam, quam nulla superchiat. Theseus et Iason, nec non fortissimus Aiax succedunt, unus post altrum, seque carezzant. Hic tenet in dextra cettam Torquatus aguzzam, pro qua iustitiae durat per saecla ribombus. 435 Non procul est Brutus, simili qui laude triumphat, nec tam degeneres fecit mazzare fiolos, quam dedit exemplum populis scazzare tyrannos, qui sic per dominum nostrum satiare golazzam, luxuriamque suam pensant, aliena robando. 440 Hic stat Fabricius, stat Cincinnatus, et ambo paupertate sua

godunt, nausantque dinaros, contentantque magis frustum portare gabanum, malque petenati taconatis ire stivallis, supraque deschettum coctae discombere rapae, 445 quam vestire togas de raso, deque veluto, et bandisiones centum pransare ciborum. Bon compagnus adest laeta cum fronte Camillus qui nigras aquilas S.P.Q.R. que reportat. Ipse comenzavit populis ostendere Francae, 450 quod sibi sortiret melius remanere delaium, quam tanto illorum damno passare dequaium. Huic duo succedunt austera fronte Catones, qui numquam parlant nisi sit parlare bisognum. Scipio stendardum Spagnae Cornellus inalzat, 455 cunque suo bassa fratello voce ragionat. Maximus hic Fabius crespo stimat omnia vultu, subque suo mundi dominam targone covertat; cui simul et brando nudo Marcellus acostat, et simul Aemilius vitae sprezzator apoggiat. 460 Hic est ille ducum primissimus, ille citellus Scipio, qui mento spuntans appena peluzzos totam Africam, sguerzumque Africae, facit ire legeros, dum se vantabant rerum spoiasse madonnam. Cui tenet ipse suam scragnam Pompeius arentum, 465 et facit et faciet diuturno tempore scusam, non cagione sui sed Caesaris ambitione, romanos in se ferrum voltasse medemos. Cassius et Brutus simili ratione ribaldam Caesaris inculpant voiam stravisse senatum, 470 cui pugnalatas tres et viginta dedere. Hic Lanzalottus rutilat, Tristanus avampat, qui propria de sorte dolent mancasse pedantis, ut, velut hi spada furibunda per arma menabant, sic isti pennam libros fabricando menarent, 475 multosque inchiostri possent vacuare bocalos. O si Plutarcos, Livios, Crisposque Rinaldus, Orlandusque ferox habuissent tempore Carli! Hic tamen apparent alto cum vertice bravi, struzzorumque albis umbrant sibi terga penazzis. 480 His prope Gonziacus Ferrandus, et ille Rugerus Estensis, ambo gentiles, ambo gaiardi, ambo quos Carli auspicio tremet Africa semper. Hic quoque Sordellus Godiorum maximus astat, de cuius stupidis scitur per ubique prodezzis. 485 Ergo ubi comparet magni praesentia Baldi, ecce senex intrat venerabilis ille Seraphus: suscipit et Baldum, primaque in sede repossat, ipseque Guido pater Sordello venit apressum. Baldus, honoratos se mirans intra signores, 490 non vivos quantunque viros discernit, at umbras, nondimenuis eis parlans oravit un'horam: seque minus dignum tanti accusavit honoris. Quo facto, en iterum subito locus ille tremavit, in fumumque abeunt sedes, umbraeque sedentes, 495 quae tamen asportant secum pro rege creato atque balottato Baldum, sed imagine tantum: verus namque manet Baldus cum corpore Baldi, fictus namque volat Baldus sub imagine Baldi. Qui redit ad socios, atque illis omnia narrat, 500 seque valenthominum facies vidisse rubestas vantat, et illorum iussu brancasse bachettam.

LIBER DECIMUS NONUS

Menter ego in Berghem lauratus, et urbe Cipada, praeparor ad sonitum gringhae cantare diablos, Fracassique provas, horrendaque facta balenae, altorium vestro, musae, donate Cocaio. 5 Non ego frigidibus Parnassi expiscor aquabus, ceu Maro castronus, quo non castronior alter, dum gelidas Heliconis aquas in corpora cazzat, agghiazzatque sibi stomachum, vinumque refudat, unde dolet testam rumpitque in pectore venam. 10 Per quid? per quatuor sodos; dum cantat in umbra —Dic mihi, Dameta—tondenti braga cadebat. Malvasia mihi veniat, non altra miora est manna, nec ambrosiae, nec nectaris altra bevanda. Scosserat a somno iam pulcher Apollo cavallos, 15 portabatque diem tam bellum, tamque tilatum, quam non portavit per multum tempus avantum. Ne volet ergo dies tam candida, sitque facendis tota malenconicis consumpta, Boccalus ad ipsos compagnos guidat Beltrazzum more scolari, 20 qui tremat atque cagat stopinos ante pedantum, nam male cum numero casum grosserus acordat; increpat hunc primo, facit inde levare cavallo. Cingar equus, Beltrazzus eques, spronatque Bocalus, qui dum bragarum sopraveste culamina scoprit, 25 ut queat impazzo menare stafilia nullo, omnis in allegro versa est gramezza cachinno.

—Dic—Boccalus ait,—Beltrazze galante: «poëta», quae pars est?—
Respondet:—Amen.—Boccalus ad illum: —Optime respondes, si vellem
dicere messam.— 30 Quo dicto vibrat scuticam, vibrandoque clamat: —Non
«amen», ast «ari» est, pru, sta, mala rozza, camina.— Ille tremens
poverellus ait:—Perdona, magister, nescio gramaticam.—Boccalus menat
un'altram, unde cito respondet ei callante secunda: 35 —Ianua sum rudibus.
—Risu tunc Baldus et omnes se buttant herbae, seguitat sua coepta Bocalus,
datque alias centum nudo sine fine quaderno, sic ve sculazzatus, Baldo
mandante, fugatur per sylvas, nec plus oltra comparuit ille. 40 Ast, ubi
conditio patuit turpissima cagnae, non disgroppantur Pandraghae vincula sic
sic per dominum nostrum; sed strictior illa tenetur, ad cuius guardam stat
Falco provistus in armis, dum duo busta simul comites soterare parecchiant.
45 Centaurus, nec non pariter Moschinus abirat quaerere marmoreum,
quem vidit nuper, avellum, in quo binorum deposta cadavera stabunt, donec
iudicii giorno taratanta sonetur. Giubertus, Cingarque simul cum torzibus
ibant 50 tollere Lonardum, portareque iuxta Guidonem. Baldus retro manet
solettus, et ossa parentis componit pheretro, violas et lilia spargit perque
super corpus, perque altum, perque dabassum. Ghirlandam lauri merito dat
tempora circum. 55 Inque manu eiusdem floret frons congrua palmae,
congrua victori tot guerris, totque baruffis. Centaurus tumulum lactis
candore biancum reppererat, qui sic vasto fabricatur in antro. Inter
montagnas alias, quas nigra nigrorum 60 turba Sathanorum, Pandraghae
astretta parolis, huc tulit, est Metrapas, quae lunam altissima toccat, portat
et in testa semper nebulosa capellum. Ipsius in fundo scurissima tumba
cavatur, cuius in introitu primo suspenditur ingens 65 petra sepulturae, qua
sic epigramma taiatur: «Molchael et Bariel, alter magus, alter astrolech,
ambo governarunt isto sua membra sepulchro». Quo lecto, Centaurus ait:—
Ventura catata est. Ut quid perditio haec, si non tenet urna coëllum? 70
Molchael, auditor Zoroastris, tempore Nini floruit; an spatio tam longi
temporis ossa non sua putrescunt, et tandem facta nientum? Bramo videre
provam.—Sic dicens, fortiter urnae desuper annellos brancat, pro alzare
copertum. 75 En Moschinus adest, Baldo mandatus, et illi porrigit altorium,
donec dabanda gitatur. Quo vix cascato, niger ecce diabolus exit, atque
super groppas Centauri balzat equinas. Hic illum crebro pugnadis chioccat
acerbis, 80 nec scortesus eum lassat repiare fiatum. Hunc per curva tamen
Moschinus cornua zaffat, sed corlans testam muzzat levis ille per umbras.
Mox revolans iterum Centauri terga flagellat, atque iubet (si vult lassari)
ponere librum, 85 librum, quem tulerat nuper per forza puellae. Centaurus
reprobans certamen contra diablos, illum proiectat terrae, pacemque
domandat, quem cito daemonium nullo prohibente rapinat, atque facit
festam, velut esset laetus habere 90 scartafazzum illud, fuerat quo saepe
domatus, et bastonatas susceperat ante cotoras. Obstupidant illi, tum magno
corde sedentes constituunt penitus rerum cognoscere finem. Ille super
saxum levibus se balzat in alis, 95 nulla quibus forma est, nisi quam
gregnapola portat. Quattuor ingentes stant alto in vertice cornae, binae
coperiunt montonis instar orechias, binae incastrati surgunt bovis instar
aguzzae. Mostazzus canis est morlacchi, cuius ab ore 100 hinc atque hinc
sannae vista panduntur acerba. Non griphonus habet nasum, harpyaque
becchum, tam durum, sodumque, aptumque forare corazzas. Barba velut
becchi marzo de sanguine pectus concacat, et magno foetet puzzore
bavarum. 105 Plus asini longas huc illuc voltat orechias, deque cavernosis
oculis duo brasida vibrat lumina, quae diris obscurant sydera sguardis.
Serpentis caput est pars vergognosa davantum, codazzamque menat pars
vergognosa dedretum. 110 Gambae subtiles pedibus portantur ochinis,
sulphureumque magro culamina spudat odorem. Tunc ibi Virmazus
Moschino parlat in aurem, orat et ut vadat sociis hanc dire novellam. It via
Moschinus, Baldum trovat, omnia contat. 115 Cingar erat giuntus tunc tunc,
tuleratque Lonardum. Sic Giubertus adest cum Cingare, Falco vocatur. Itur
et insemmam, cupiuntque videre diablos, si sit tam bruttus quam pingere
vulgus avezzat. Iamque subintrarant tacito cum murmure tumbam, 120
cuius in ore trovant vacuum sine tegmine saxum. Centaurus latet hic
quodam cantone copertus. Surgit et incontra veniens cum calce legero,
voceque summissa parlat:—Guardate, fradelli, ad mancam guardate manum,
niger ecce diabol.— 125 Sic dicens illum, digito monstrante, palesat, qui,

licet astutus sit spiritus atque sotilis, non tamen a Baldo se se putat esse vedutum. Ergo facit danzam, guardat, sotosoraque voltat librum sacratum Pandraghae, vixque videndo 130 esse putat verum quod sit liber ille tremendus, quo rex Luciferus, quo gens inferna ligatur, quapropter saltis balzat matazzus alegris, scambiettosque facit varios, fingitque morescam. Compagni rident inviti, labraque chiudunt 135 saepe sibi stessis, propter retinere cachinnos, unde fadigabat mandare silentia Baldus. Non satis hic ridet Boccalus, at omnis in omnem se Baldum ficcat, nec lassat apena fiatum, nam timet atque tenet strictum busamen aparum. 140 Post longas festas, alter volat ecce diavol, voceque cornacchia, passutae carne picati, sic raucus stridet:—Quid agis, Rubicane? quid istic te tenet impresae? num aliquod grafiabile speras?— Cui respondet:—Ita est, venias, Libicocche galante, 145 nos hodie talem noscum portabimus almam, qualem non maium sibi nostra Caina tiravit. Ecce, viden? liber est nigromantibus ille sacratus, qui tibi, quique mihi tantos dabat ante travaio; an cosam nescis? de gratia, scolta pochinum. 150 Quinque cavalleri fortes, quos Taula rotunda nuncupat errantes, capitarunt partibus istis, et potuere dolos Pandraghae rumpere nostrae. Illa quidem stat fresca modo: ter mille picatas, sive scoriatas pro avanzo nuda tiravit, 155 unde magis vellet penitus meschina brusari, quam sic squarzari, quam toto in corpore frangi. Perdidit en librum, quo damno se tenet esse spazzatam penitus, quia nos portabimus illam.— Tunc Libiococcus: —Heu, squarza, Rubicane, quadernum. 160 Heu squarza, ne forte illum magus alter acattet, et mala sint nobis peiora prioribus ancum. —Non— Rubicanus ait,—liber est squarzandus adessum, sed res a nobis facienda est ante galanta. Omnes quippe volo baratri giurare diablos, 165 aut si non omnes almancum trenta miores. O quantae, cernis? picturae! quaeso, pochettum has, Libicocche, vide: plus centum, plusque milanta! En Salomonis habet primum pentacula foium, aspice: quam multis sunt compassata righettis, 170 quadratis, punctis, numeris, centumque facendis! Pingitur en primo Zoroaster persa registro, qui prior inferno misit per forza cavezzam: tu scis, ipse scio, scit Pluto, sciuntque diabli, quos nunc ad virgam traxit, posuitque cadenae, 175 nunc bastonavit, fecitque vogare tapinos. Ecce magus Thebittus adest, destructio regni, atque Picatricis sculpita tabella magistri, per quam cum numeris ad amorem quisque tiratur. Picta Michilazzi patet hic proportio Scotti, 180 qua sex effigies cerae, mox una piombi fingitur, influxu Saturni, ac daemone Martis, unde per incantum miracula tanta fiuntur. Ecce idem Scottus, qui stando sub arboris umbra mille caractheres circo designat in arcto. 185 Quattuor inde vocat, magna cum voce, diablos. Unus ab occasu properat, venit alter ab ortu, dat mediusque dies terzum, septemtrio quartum. Consecrare facit fraenum conforme per illos, cum quo fraenat equum nigrum, minimeque vedutum, 190 quem quo vult tanquam turchesca sagitta cavalcat. En quoque designat magus idem in littore navim, quam levat in nubes, octoque per aëra remis navigat, et magnum tribus horis circuit orbem. Humanae spinae suffumigat inde medullam, 195 atque docet magicis cappam sacrare parolis, quae dum sacratur, sentita per aëra strident murmura spirituum, quia nos per forza tiramur. Hanc igitur cappam, seu mantum, sive gabanum quisquis, seu maschius seu foemina, mittit atornum, 200 non vedutus abit quocumque talentus avisat. Artaus en gladius, qui atrigat flumina, siccatur pascola, grandineat fruges et amazzat osellos. En cessat calamita sibi coniungere ferrum, si baptizatur, sed cor de pectore scarpatur, 205 atque hominum carnes in amoris vincula groppat. Cernis Apollonium Thianaeum? mox saracenum incantatorem Granatae? deinde Magundat quomodo chiamatis satiat sua vota diablis? Hic paduanus adest, cernis? Petrus Abanus ille, 210 ille Petrus, physica doctor, sed in arte magorum doctior; hic, comprans quae sunt mangianda vel altrum, spendet abundanter scudos, buttatque ducatos, inde casam rediens spesos sua borsa dinaros ad se se revocat; sed qui modo vendidit, unum 215 nec minimum retrovat bezzum, solumque baioccum. Imo putat clausam pugno retinere monetam, quando vero aperit, plenus carbone catatur, seu buschis potius, seu moschis, sive saiottis. En tibi cuncta patent, bellis depincta figuris; 220 ut quid ego indusio? iam sconzurare parecchio.— Sic ait, et circhium designat more magorum, in cuius medio Libiococcus stare comandat. Mox aperit cartas, legit has, relegit simul illas, in terramque facit virga ter mille figuras. 225 Magnum Semiphoram vocat audax:—

Aglaque ya ya.— et quascumque magi faciunt, facit ille pregheras. Ecce fracassatas per sylvas impetus ingens advenit, atque facit totum tremolare paësum. Barbarizza venit, secum baiante cagnazzo. 230 —Quid, Pandraga— cridant;—quid nunc, Pandraga, comandas?— Verum sbeffatos se se Rubicane videntes, o qualem faciunt schioppanti ventre risaiam! Procedit Rubican folios voltare quaderni. Tres quoque terrisono veniunt stridore diabli; 235 Calcabrina prior, quem Gambatorta sequebat, terzus adest Malatasca, focum qui naribus efflat. —Quid, Pandraga, iubes; quid nam, Pandraga, rechiedis?— Uriel et Futiel magno huc rumore galoppant. —Quid, Pandraga, vocas; ad quid, Pandraga, demandas?— 240 Farfarellus adest, illi Draganizza secundat. Hi quoque ridentes se noscunt esse gabatos. Vix quibus adiunctis Malacoda ruinat, et ipsum insequitur Marmotta furens, Satanasque tricornis. —Quid, Pandraga, petis; quid nos, Pandraga, molestas?— 245 Cum vero nullam Pandragam adsistere cernunt, sed tantum magicae Rubicanem stare magistrum, o puta si rident, scherzantque insemma gaioffi! Astaroth in furiam properat, sic Belzebug unum portat forconem, sequitat Malabolza, nec asper 250 Grafficanis, habens rascum, succedere tardat. —Quid, Pandraga, spias; ut quid, Pandraga, ruinas?— Asmodeus adest, Alchinus, Molchana, Zaffus, Taratar et Siriel, omnes facto agmine sbraiant: —Quid, Pandraga, novi est; ad quid, Pandraga, vocamur?— 255 Stizzaferus item, Melloniel, Acheron adsunt, quos Malabranca sequens Ciriattum guidat apressum. Magnum quisque facit tenebrata per aëra murmur: —Quid, Pandraga, iuvat; quid te, Pandraga, talentat?— Zaccara, Scarmilius, Paymon, Bombarda, Minossus 260 denique concludunt festam, dicuntque medemum: —Quid, Pandraga, iubes; quid nam, Pandraga, comandas?— Postea, scoperta Rubicani fraude, cachinnis talibus urlabant, quod terrae motus et ipsum nimborum tonitrum, coelique ruina videtur. 265 Unde viri virtus Baldi generosa repente se levat, et tollens animos in corde feroces irruit in medios, brando rutilante, diablos. Belzebug, ut princeps aliorum, baiat in auras more canis, bruttamque aciem rastellat in unum. 270 Tamburrinus adest gobbus Garapellus, et, ipsum tamburri ad lypitop—Arma, arma—cridatur ubique. Belzebug a tombis, solo sofiamine corni, evocat armatos sex centum mille diablos. Lucifer ignorat causam, spiat omnia, vultque 275 scire quid importat cotantum fare parecchium. Respondetur ei: non altrás esse casones maiores ista, quae tantos possit avantum spingere diavolos, tantumque levare bagordum. Ille bravus, bravus ille diu sentitus abassum, 280 et menzonatus tenebrosa per atria Baldus, qui, velut in libris Seraphi Parca menazzat, debeat inferni per forzam rumpere muros, est nunc perforzo cuncti prohibendus averni, ne veniat giusum, scalisque ad bassa trovatis 285 Tartara descendat, te nosque, ruinet afattum. Baldus at inferni sbirros tutavia cridantes, urlantesque simul, sbraiantes, atque tronantes, ense sbaratabat nunc huc, nunc impiger illuc. Illi cum forchis, forconibus, atque tenais, 290 oncinis, graffis, ungis, cornisque fogatis, inforcant Baldum, grafiant, et cornibus urtant. Illico Centaurus sibi stesso terga flagellat, namque cavallus erat retro, paladinus avantum; evolat, et Baldo succurrere prestus afrettat, 295 ingentemque travem fert pro bastone gaiardus. Falchettus currit, Cingar, Moschinus; at ipse Giubertus properat Pandraghae mittere guardam, rizzatosque metu portat sua testa capillos. Ast animi Boccalus inops, et privus aiuto, 300 implerat muschio, nimia formidine, bragas. Hic illic quaerit latebras, huc illuc afrettat, nec retrovare locum scit, sconderolibus aptum, et quamvis aptum semper tenet esse palesum. De passu in passu se signat mille fiatas, 305 optat aquam sanctam, quae scazzet longe diablos, mille paternostros borbottat, Aveque Marias, Salveque reginas, sed nescit dicere Credo. At iuvat alquantos Baldi describere colpos, qui diavolorum facit ire ad sydera cornas. 310 Maximus illorum squadronus pugnat atornum, qui ferit in bandis, qui dretum, qui ferit ante: nil tamen ille unguas, nil dentes, nilque rapaces aestimat oncinos, forcas, rascosque tricornes, et quascunque usant illi schittare corezas 315 sulphureas, pettosque olidos puzzore carognae, qui nigras habitant Malabolgias, quique Cainam. Fulminat ensigero baldensis forcia braccio; et cum mandrittis, et cum fendentibus, et cum diversis guerrae tractis, at maxime puntis, 320 spiccat ab inferni soldatis brachia, gambas, cornutasque facit volitare per aëra testas, quas qui longe vident, non testas, brachia, gambas, sed cornacchiones credunt, nigrasque mulacchias. Cagnazzus, cui

testa canis grossissima baiat, 325 dentibus assannat Baldo post terga galonem. Ille roversionem, subito gyramine, tirat, cui cornas cum fronte duas levat ense politas, atque sub istesso colpo Malatasca trovatus accipit in testam satis amplo vulnere crostam. 330 Ambo viam fugiunt, implentque cridoribus auras. Barbarizza subit, magno forcione paratus, et forconadam toto conamine lassat. Baldus vero manu manca piat illico forciam, dumque piat, stringit, spezzatque ladiniter illam, 335 atque tutantrattum callat sua dextra roversum, cinquinumque facit naso largumque silacchum. Uriel et Futiel scampant, quos Baldus atrigat, namque, manudritto, sine gambis ambo caminant. Farfarellus eos cito vindicare parecchiat, 340 rampinoque suo barronem taccat in elmo, strassinare putans illum, seu tollere pesum. Baldus ei rotolat versus ventralia punctam, quae per vergognas de pisso ad stercora passat. Sed quid agit Cingar? quid Falco? quid ve Vimazzus? 345 Moschinusque simul? Levius certamen habebant, namque supratuttos vult solum Lucifer illum, qui dare (si scampat) grandes sibi debet afannos. Cingar abrazzarat se cum Rubicane, diuque nunc gambarolis, nunc forza, nunc ve rasone 350 exercet lottam, tentans deponere sottum. Sunt ambo astuti, sunt cimae, lanaque fina, pettenanda (velut dicunt proverbia) saxis. Falchettus bruschi Libicoccum pascit ofellis, qui bene passutus nimio lignamine boschi, 355 vult scapolare viam, sed non scapolare dabatur. Falco manu laeva tenet hunc, dextraque sedazzat, burrattatque illi solido bastone farinam. Huic dare se provat Sathanas quandoque socorsum, quum tamen extra pilos polvinum surgere guardat, 360 quantum stare potest, stat dislongatus ab illis. Zaffus afrontarat Centaurum fortibus ungis, at valeat Virmazzus eum stimare nientum, si duo diavoli non illum semper agrezent. Calcabrina retro falsus traditorus aferrat 365 per caudam, firmumque tenet, nec senza casonem: nullos namque potest sic calzos trare cavallus. Dum tirat ergo unus retro, multum alter agraffat, tertius en daemon fert Gambatorta tenaiam, Centaurumque omnem nunc hinc, nunc inde tenaiat. 370 Ille sed, a tali muscarum sorte feritus, dum sentit streppare codam, picigare culattas, sentit et ad nasum pariter montare senapram, cum bastone giocat, caudamque rescodit ab illo, dansque manum Zaffo per cornu buttat aterram, 375 unde tenaiarum tantummodo restat arengus. Non procul hinc Moschinus erat, Draganizzaque secum affrontatus habet multo sudore travaium. Hoc tamen in medio Malatascam Baldus amazzat, qui mortus fugit huc, fugit illuc absque corada, 380 fertque suam testam, quam troncam Baldus habebat. Inde Malacodam per caudam praestus achiappat, et cazzafrusti de more volutat atornum, inde manum slargans hunc lassat abire per auras, qui procul octo mios vadit cascare deorsum. 385 Quo saltu, Marmotta fugit, fugit Astaroth, atque Belzebub ipse prior longe calcanea menat. Ecce gravem tundis bolzam Malabolza balottis baiulat, et lanzat crudas boiazza nosellas. Non tamen ad Baldum timidus manigoldus acostat: 390 sat sibi, quod feriat, nec non lontanus amazzet, ut nunc qui schioppas, ut nunc qui tempore guerrae archibusa ferunt, moschetos, paraque moschas. Nonne saguratus quisquam, sguatarusque bisuntus, atque pedocchiorum plenus, destructio panis, 395 nonne retro muro latitans, et quattus adocchians, lontanusque pians miram, stringensque ribaldam mozzandamque manum, resonansque per aëra tuf tof, solus amazzabit, passabit pectora solus, aut tibi, de Medicis fortissime Gianne brigatis, 400 terribilem cuius forzam scit mundus atornum, aut, Borbone, tibi, francorum gloria prima, cuius consilio nostra aetas floret et armis? aut tandem Gonzaga tibi, Gonzaga Loyse, cuius magnanimum pectus, forzamque leonis, 405 grandezsamque animi, provas sine fine parandas omnibus Orlandis, imo Sansonibus illis, qui spezzant montes, portantque in tergo scoios, scit Carlus, Carlisque duces, scitque ipse diavol, cui saepe intrepida cartellum mente dedisti? 410 Sic Malabolza procul, nunc sub, nunc supra volando, dardeggiat valido pomrancia ferrea braccio, quae tam praecipiti mandantur fulgure Baldo, quam si bombardis ruerent scoccantibus arcem. Baldus, ab impazzo tali retenutus, adirat, 415 dumque parat se se vindictae, dumque cotalum vult sibi de pedibus omnino levare travaium, ille manigoldus scampat, scampandoque monstrat pro scherno guanzas culaminis, inde revoltus trat de carnero ballam, slanzatque, nec unquam 420 fulminat indarnum, sed chioccat semper in elmo. Qua re non opus est ut stet dormire guererus, nunc saltu schivat, nunc se se chinus abassat, poenitet et nullam

secum portasse rodellam. Belzebug hac sola bellandi sorte guadagnum 425 sperat, et hoc fieri Malabolzae munere victor. Providus at Baldus, cernens non ultra cotantis posse canonatis obsistier absque riparo, Belzebug affrettat brancare, manumque sinistra fortiter afferrat per folta pilamina ventris, 430 inde levans, stesumque tenens cum robore brazzum, sic sibi daemonium scuti facit esse reparum, opponitque illum Malabolzae contra balottas. Belzebug ergo, ducum princeps, archive diavol, quantos discaricat Malabolzae barca naranzos, 435 tantos per schenam, panzamque invitus anasat, unde comandatur quamprestiter archibusero: ut caveat regis personam laedere tanti. At nihil attendit simili Malabolza comando, imo capit pomum, quo quondam stravit Adamum, 440 pomatamque tirat, non quam vibrare iuventus napolitana solet, sed quam colubrina Milani. Stridulat illa volans, ducitque fogata lusorem, Belzebug hanc recipit, Baldo reparante, ceresam, meschinusque duas sentit sibi rumpere costas. 445 Tunc ea militibus praesumptio troppa videtur, totus in un solum Malabolzam exercitus arma vertit, et hunc iam iam facient in mille bocones, ni det ei aiuttum Baldus. Dat Baldus aiuttum, perque pedes ambos, ambabus Belzebug ipsum 450 azzaffat manibus, fodrumque reponit in ensem. Incipit (o bellam festam, giocumque galantum!) hunc diavolorum capitatum supra diablos valde menare giusum, totumque, per ipsa suorum cornua, forcones, grafios, lacerare tapinum. 455 Sed tamen Alchinus, Sirel, Malabranca, Minossus, quattuor egregii caporales, arma piarunt, atque piare suos faciunt insemma guereros, ut sint auxilio Malabolzae quippe cusino, namque cusinus erat germanus quattuor illis. 460 Trenta miara ruunt—Arma, arma—gridantia coelo, atque ad un trattum se totus inordinat ordo, scinditur in partes geminas exercitus omnis, quisque suam repetit banderam, quisque suumque persequit alpherum, capitano quisque secundat. 465 Fama sub infernum properat, ferturque per aures anxia Luciferi: gentem, cridat, esse levatam in se medesimam, ducibus scordantibus ipsis. Lucifer in mula, nullo sine tempore vecchia, huc salit, et dictum factum desopra venivit. 470 Sentit longe sonos, tamburros, cornua, trombas, aëra quae turbant sursum, Phlegethonta deorsum. Asmodeus, apro similis, Melloniel urso, cum sex mille lupis stygiis, totidemque cruentis singiaris porcis, adversa per arma feruntur 475 praecipites, guerramque nigram manegiare comenzant. His Acheron, Paymonque simul, squadraeque suorum cornibus obsistunt, ronchis, ronchonibus, atque dentigeris grugnis, quibus ossa miara teruntur. Taratar ante alios celsis se cornibus effert, 480 provocat atque hostes, si voiant prendere gattam. Stizzaferrus aprit bocchae bene quinque cavezzos, sannutusque vomit meschias cum sanguine bavas, Molchana non tardat, nec Zaccara, nec Graficanis, signa movent raptim, octo mille sequentibus illos, 485 hos Malabranca prior, post quem Ciriattus afrontat, denique terribili veniens Bombarda fracasso. Iamque spaventoso miscentur cuncta bagordo: scopius auditur cornarum maximus, atque sentitur grugnire sues, nitrire cavallos, 490 mastinos baiare canes, mugiolareque tauros, exurlare lupos, tygres squillare, leones ruggere, sed diros alte cifolare dragones. Baldus atrigarat se iam, non dante veruno amplius impazzum seu forchis sive balottis, 495 namque bimembris erat contentio nata fralorum. Nil tenet in manibus, quo plus combattere possit, spada quiescit enim, nec vult exire guainis. Belzebug, officio mazzae iam functus un'horam, iverat in centum settanta miara bocones, 500 inque manu Baldi tantummodo manserat unus pes ochae; sed membra quidem sua caetera, partim arboribus pendent, ut milza, corada, budellae; partim, per Baldi brazzum tridefacta minutim, aspersere nigram faciem cuiusque diabli, 505 unde tapinellus, sua quo desgratia menat, ibat membrorum quaerens fragmenta suorum. Certamenter habet pro doia plangere causam, sed quae membra sibi doleant nessuna trovantur, non qui bagnetur pietosis fletibus occhi, 510 non quae lingua cridet magnis urlatibus—Oyme,— non qui cum gemitu tampellent pectora pugni. Cingar cum sociis Baldo retirantur apressum, stantque simul stricti, nigram guardare bataiam. Quale cremonesis plenum caldare fasolis, 515 quando parecchiatur villanis coena famatis, seu quale in giorno mortorum grande lavezum, impletumque fabis, subiecto brontolat igne, magna fasolorum confusio, magna fabarum est ibi, dum saltant, tomant, sotosoraque danzant; 520 tale diabolicum rupto certamen averno mescolat insemmam bruttissima monstra baratri: scilicet absque coda vulpes, cum

cornibus ursos, mastinos tripedes, porcosque suesque bicornes, atque quadricornes tauros, atque ora luporum 525 inficata super spallas et colla gigantum, montones, caprasque magras, simiotta, schirattos, maimonesque gatos, baboinos et mamotrettos, semileonazzos griphes, aquilasque dragonum, semique gregnapolas, civetones, barbaque zannos, 530 et qui rostra ferunt guffi sed brachia ranae, quique asinorum sub orecchis corna becorum. Haec ea garbulio vilupantur monstra medemo, diversumque sonum, neque talem forsitan uditum seu per passatum, seu praesens, sive futurum, 535 fant simul, atque simul sex millia mille fit unum. Et nisi rex baratri veniat, magnusque monarcha regnorum inferni praestissime Lucifer adsit, cuius maiestas, cuius praesentia, cuius caesareus decor irarum brusamen amorzet, 540 de se, deque suis est actum, terminat aula, terminat imperium, res publica persa ruinat. Ergo venit, venit ille ingens, immensus, et altus mille quaranta pedes, horrendus, bruttus et asper Lucifer, atque facit per postas currere mulam, 545 octoque post illum proceres galopando stafezant. Grugnifer est primus, cui regis filia coniux, Mosca, Cutiferrus, Dragamas, Ursazzus et illi tres secretari: Calacrassus, Sesmilo, Poffi. Murmura bellantum sentibant inter eundo, 550 sed per aventuram cappant ubi forte Bocalus, non procul a cella Guidonis, fasce sub uno spinorum nascosus erat, fabricando tremantos atque tremolantos in zugni mense boienti. Tum vero ut sensit strepitum post terga novellum, 555 respicit angustam per bucam quacchius in umbra. Ecce diavolazzum, toccantem sydera cornis, cernit, in ingenti mulazza currere postam. O puta, quando videt monstrum tam granditer altum, monstrum horrendum, ingens, deforme, superque mulazzam 560 horrendam, ingentem, deformem stringere gambas, quae passando pedes grevos sibi ponat adossum, deque sua panza stampet fortasse fritaiam, protinus, ut vacuo surgit leporetta coatto, quam braccus bau bau latrando catavit anasum, 565 sic levat attonitus, sbucatque frattonibus illis; per sortemque malam, spinas in veste tacatas, machionemque illum, quo se per forza ficarat, retro tirat fugiens, nec tempus habere videtur tantum, quo possit se distrigare viluppis. 570 Quondam ego Merlinus portabar supra mulettum, sat male cingiatum, velut est dapocago regazzi, sat bene passutum, velut est man larga famei. Dum fossum volui sprono saltare ficato in costis muli, se bestia matta levavit, 575 sellaque sub panza cingis mollantibus ivit. Ipse ego sub maltam teneram caput omne ficavi. Sed veluti mulettus, habens sub corpore bastum, se magis et magis ad cursum stimulabat, et alto cum collo nec non drittis currebat orecchis, 580 sic, sua strassinans post terga Bocalus id illud intricum duris de spinis deque rovidis, se magis incalzat, punctus sperone timoris, vestigatque locum, seu pozzum, seu cagatorum, in quo non dubitat, non spigam stimat aietti, 585 zibetto merdae soterarier ambraque cano, dummodo tanta suis de spallis susta levetur. Grugnifer, hoc viso, post illum protinus urtat sprone cavalazzum sine testa, et corpore magro, cui fiaschi possent ab utroque galone tacari. 590 Boccalus cazzat se stricta in limina cellae, mortus ubi et positus cadelaelto Guido iacebat. Illeque spinorum mansit defora viluppus, namque per angustum poterat minus ire foramen. Grugnifer hunc seguitat dentrum, Boccalus achiappat 595 sic improvistus crucifixum praestiter illum, qui pedibus morti, velut est usanza, tenetur; non quod eum, pro se deffendere, vellet apostata, verum nescio quae bona sors dat saepe socorsum improvisa bono, qui nil pensabat, homazzo. 600 Prohque Deum atque homines! nam quae maravilia maior esse potest? quae cosa magis tradenda librazzis historiatorum? quod opus mage nobile dandum est scarpellinis, pictoribus atque poëtis? Grugnifer, ut vidit sanctos in imagine vultus 605 illius aeternique boni, summique Tonantis, qui se consortesque suos castigat in igne, illico ronzonem voltat, calcagnaque menat, smergolat altisono clamore, petitque socorsum. Boccalus, cui sors ad casum presa riescit, 610 cum signale crucis properat post terga diabli. Lucifer imbattit, voltat quoque Lucifer, atque, quanta cum furia datur illi currere, currit: instat Boccalus,—Day dayque—cridando menazzat, vexilloque Dei regem propulsat averni. 615 Cornutam Ursazzus toccat sperone giraffam, Mosca sequens trepidus groppas bastonat Echydnae. Inde Cutiferrus cogit trottare Chimaeram. Fertque Minotaurus Calacrassum, fert Briaraeus Sesmilon, et Poffi portante Geryone muzzat, 620 ultimus est Dragamas, crocodili terga flagellat. Sic omnes insemma ruunt, vellentque tapini cuncta magis tormenta

pati, quam cernere Christum. At nihil indusiat Boccalus currere dretum; donec arivarunt, ubi grossus praelia campus 625 mescolat, et nigri currebant sanguinis amnes. Ecce crucifixo procul apparente, diabli protinus, inque uno subito, miliaria mille stridentes abeunt in fumum, tantaque puzza linquitur ut prosit nasos stopare nientum. 630 Omnes andati sunt in malhora, nec unus munere Boccali malspiritus ultra videtur. Ergo Boccalus vivat, vivatque botazzus, vivat et antiquae domus inclyta nostra Folengae.

LIBER VIGESIMUS

Postquam, excazzatis crucifixi ad signa diablis, Baldus avantarat longo sermone Bocalum, inque sua dixit non pocas laude parolas; postquam sarcophago patrem sepelivit in illo, 5 quem modo reppererat Centaurus, eoque medemo condidit, appressum genitori, busta Lonardi, haec dicta, in facie tumuli sculpita, relinquunt: «Guido, pater Baldi, iacet hic». Quod nempe motivum est breve, sed maior stat eorum notio saeclis. 10 Ipse tamen vates, Baldo rogitante, Gibertus, postquam cuncta super tumulum suspensa fuerunt arma Leonardi, et factum de more trophaeum, sic cecinit, sic plura dedit nova carmina saxo: «Haec ea, vestibulo quae primo adfixa, viator, 15 suspicis arma, piis quaeso venerare susurris. Ipsa Leonardo decori, Leonardus et armis ipse fuit, viguere simul, simul ecce quiescunt. Martia Roma suis semper gratetur alumnis, hinc ornata Ursis, illinc suffulta Columnis». 20 Talia finierant, ut ut potuere barones; nam, rogo, quae frifolis est convenientia trombis cum campanarum sonitu Chyrieque lysonis? Quid piccas manegiare leves, disponere squadras cum Requiem aeternam, Miserereque, Deque profundis? 25 Basta, quod almancum, devota mente pregantes, signentam flexis genibus dixere coronam. At restat pagare suum Pandraga doverum, quam tenet arbor adhuc, cum soghis membra ligatam. Parvum de stipulis secchis fecere casottum, 30 in quo, mandato Baldi, gabiazza brusatur. Ipse tamen generosus abit lontanus ab illis, cernere non passus miseri spectacula facti. Ac ita finivit Pandraghae vita putanae, ac ita finiscant tot quot retrovantur in orbe 35 squaldracchae similes, ruptaeque utrinque gaioffae. Sed vix tartareis descenderat illa paësis, ecce repentino se se movet insula cursu, spaventatque animos sic improvista gaiardos. At mox pensantes, memorant hanc esse balenam, 40 quam modo Guido senex Baldo praedixit et altris, quod, postquam stygias scanfarda calarit ad umbras, ipsa teneretur non amplius insula monstro: quae liquidas currit tam praesta per aequoris undas, quod non bombardam velocius ire videmus 45 et iam motu oculi complerat trenta mearos. Cingar desperans loquitur:—Qui trenta diavoi?— Centaurusque stupet, quia sic non fecerat ante. Falchettusque alios animat lassare pauram, cernere namque novas plus fit laudabile cosas, 50 ireque per mundum, variosque patire travaios, quam semper proprio panzam grattare paëso, nec bastare animum pagnoccam linquere dretum. At Baldus reticens novitatem masticat illam, commandatque omnes in littore stare sedentes. 55 Boccalus buffonus ait:— Gaudere bisognat, mysterumque facit, socii, quod stemus alegri. Non poterit pedibus nostris mancare terrenus. Quid dare travalii tempesta marina valebit, si mare passamus, sub plantis stante tereno?— 60 Hinc non poca quidem sociis est orta voluptas, qui sbalzare vident de boschis, deque cavernis, ursos, cingiales, leopardos, atque leones, quos novitas rerum cogit se tradere ponto. Inde reguardantes, aliam videre facendam, 65 quam Virmazus eis, digito monstrante, palesat: Guidonis post terga vident remanere sepulchrum, atque super scopulum mediis fundarier undis. Quin etiam anchoreo detenta est fusta bidenti, in mediaque maris campagna sola remansit. 70 Ast alia en maior visa est maravilia longe, namque super grossam navem persona gigantis apparet, drittusque haerens, se se arboris instar erigit, et brazzis velam sparpagnat apertis, namque mari et vento proprius cascaverat arbor. 75 Dico quod antennam scusant duo brachia longam, estque arbor bustum, torrazzo firmior omni. Flent venti, si flare

sciunt, saltentque per undas, si saltare volunt, castrones aequoris albi: tam poterunt magnum fortemque movere gigantem, 80 quam calzus moschae roccam murosque Trevisi. —Doh diabol—ait Cingar,—quae cosa videtur? nonne gigantem, compagni, cernitis illum? nonne tenens velam stat saldus more pilastri?— Cui Boccalus:—Amen, o infelix illa taverna, 85 in qua tanta quidem se machina ventris aloggiat. Integer huic minimum bos implet apena budellum.— Ast etiam ipse gigas, veniens incontra, stupebat: cur sic illa, velut navillius, insula currit. Hi mirantur eum, qui praestat ut arboris instar; 90 ille stupet, quondam firmam, nunc currere terram. Denique iungentes medio se gurgite, sicut fit quando Paduae per flumen, nomine Brentam, nunc andando rates, nunc se redeundo salutant, incipiunt occhis se se guardare ficatis. 95 Falchettus subito laeta cum voce favellat: —O Deus, insogno? est ne hoc phantasma? Fracassus, ecce Fracassus adest, ille est qui carbasa tendit.— Moschinus dictum confirmat:—Certe, daverum, illa gigantaei tota est persona Fracassi. 100 O Deus, en quali foggia retrovamus amici! Ire sub infernum tuti poterimus adessum, postquam nobiscum venit haec montagna gigantis.— Cingar alhora vocat laetus, cifolatque deinde. Sed quum Fracassus se se chiamare Fracassum 105 audiit, abiectis velis, ex tempore saltat, supraque currentem summa de nave terenum saltat, et ipsius magno sub pondere salti insula balenae pene est anegata sub undis. Currere quae coepit maiori percita cursu, 110 nam sibi spezzantur costae, saltante gigante. Quin etiam navis Zenovae grossissima, de qua sustulerat saltum, retro ivit quinque mearos. Naturalis enim mos est respingere barcam, quando quis in terram se buttat navis ab orlo. 115 Illum quamprimum Baldus et Cingar abrazzant, abrazzant, inquam, gambas vix supra cavecchias; nec non Falchettus, nec non Moschinus, et altri strinxerunt illum et multas fecere carezzas, nam boncompagnum se vultu monstrat alegro. 120 Boccalus, saltu tremefactus, fugerat inde, mox redit, et longam fert scalam, forte catatam. Id rident fratres, nec scitur causa facendae. Ut fuit inter eos, magnum petit ante Fracassum, vultque suis spallis scalam accostare tamagnis, 125 quod nisi cum scala sursum montare valeret. —Quid factururus—ait Baldus,—Boccale galante? scala quid importat? vis ne altam prendere roccam? —Non—Boccalus ait,—sed orecchie dire parolam.— Risit amichevolam Boccali quisque novellam, 130 ac nihil alterus comportat cuncta Fracassus, ut bona cum schiettis compagnis semper usanza est. Attamen ipse stupet, crispata fronte, stupendam rem tantam, sensuque illam submaginat alto: quod ve videt propriis occhialis, credit apenam. 135 Miracli bramatur tamen huius cernere causam, vultque quod effectum penitus sua vota sequantur. En se despoliat nudum, retinetque mudandam, ut nodare queat speditus, agente bisogno. Stant ibi perplexi: quid voiat inire Fracassus. 140 Quos pregat ut pariter cum secum corpora nudent. Id faciunt omnes, metuentes forte negari. Ergo gigas, duro qui magnas corpore forzas altus habet, nec se putat Herculis esse minorem, extirpat vecchiam manibus de littore querzam. 145 Hinc tirat e fodro cortellum, panis ad usum semper adopratum, cui brachia quinque misura est. Hoc totam querzam disfrondat, more stropelli, moreque flexibilis virgae, qua vigna ligatur: et faciens partem, quae grossior extat, aguzzam, 150 ingentem fustum calcans in littore ficcat, ut ficcare solet steccos oselator in agris, seu quum pernicis, seu quum vult prendere quaias. —En—Boccalus ait,—porros mangiare bisognat.— Baldus cum sociis ridet, multumque Gibertus 155 miratur tantis de forzibus esse gigantem. Ecce magis fretolosa ruit prestezza balenae, namque suis sentit costis intrare cavecchium. Quo facto, longam drittamque rafrontat abetem; hanc quoque tam facilem, ruptis radicibus, extrat, 160 quam facilis tenero scalogna cavatur ab horto. Undique dispennat tronconem frondibus, atque vult habeat formam remi, vogare parati. Haec abies scusat remum; haec querza, tereno inficcata, dabit forcam, cui remus apoggiat. 165 Tum bene fundatis pedibus, distendere schenam incipit, et vogat balenae contra viaggium. Contra, inquam, cursum balenae remigat, et non onziolam lentat, magis imo magisque reforzat terribiles tanto schenae conamine brazzos, 170 ut per nervigerum strepitent ossamina corpus, deque alto caschet vultu larghissimus imber. Confessat nunquam similem tolerasse fadigam. Baldus, id aspiciens, aliis comitantibus, ultro altoriare parat, quem scridat valde Fracassus. 175 —Desine, Balde, precor: totum sic ducere mundum dat mihi

nunc animus; rogo te, mi Balde, recedas.— Illico cessavit Baldus, sermone Fracassi, qui magis impellit spallas, gambasque, manusque. Sudat et horrendo repiat cum pectore laenam. 180 Nil per tres horas balenae cursus atrigat, nil tam praecipitem valet ille siare caminum, concita namque nimis cavat undis bestia fossam, et sforzata magis properat, nescitque trigari. Hinc sdegnata quidem mens est altera gigantis. 185 Tres ibi puntadas tanto dat pectoris urto, unam post aliam, quod naso tangit arenam, sic basso, sic ille chino se corpore slongat. Denique consequitur votum, iuxtaque talentum sistitur, imo retro cursum balena reflectit. 190 Obstupuere omnes tam fortis robur homazzi: quando hic sufficiens fuerit voltare caminum tam magni piscis, qui regnum tergore portat. Gambarus indretum sic sic andare videtur, ut nunc retrogrado praeceps ruit insula passu. 195 Non tamen interea cessat vogare Fracassus, vult per despresium naturae vincere guerram. Navigat, ingentesque facit, dum navigat, undas. Sed tamen impatiens tolti balena viaggi, et quod per forzam retro sua poppa tiretur, 200 ecce improvise longam super aequora caudam exerit, atque illa colpos menare comenzat tam grandes crudosque simul, tam valde sonantes ut strepitum nuper diabolica guerra minorem fecerit, et, nisi succurrat possanza gigantis, 205 non poterunt certe nostri scampare barones. Cauda erat (ut referunt annalia nostra Cipadae) longa quatercentos, nullo mancante, cavezzos. Hanc menat huc, illuc, per drittum perque traversum, inque infinitos nodos aliquando viluppat, 210 ut fit quando piat truncum villanus aguzzum, dormentemque viae serpam traditorus asaltat. Dextriter ad testam punctam bastonis acostat, inde premit, schiazzatque illi, velut ova, cerebrum; dumque tenet fixum, nitens in littore, palum, 215 illa nihil rehavere potens ab acumine testam, dimenat reliquum prolixi corporis, et nunc dat baculo formam thyrsi, nunc chioccat arenam. Sic tampellat aquas balena, tiratque roversos terribiles, spezzatque ornos vecchiasque cipressos, 220 ipseque gran strepitus sentitur otanta miaros. Tum quoque parte alia grossissima testa levatur fluctibus e mediis, et boccam sbarrat edacem. Pro quam magni oculi, quam larga foramina nasi! Cui montagna caput, cui frons campagna videtur, 225 dentorumque altos pinos longhezza somiat. Non, Fracasse, tamen brazzos arcare rafinas: et magis atque magis duplicatur fortia schenae. Hunc animat Cingar, dicens:—Fracasse gaiarde, nunc te nassutum Morgantis semine monstras. 230 Sta saldus, stagnusque simul, paladine valente.— Talia dum stimulat Cingar, balena coazzam, fulminis ad guisam, tanto conamine vibrat, quod, veluti paias, tridat plus trenta cipressos, altaque truncones volitant per sydera viridi. 235 Mox venit ad spallas medesima botta Fracassi, quae cantare animam facit illi in corpore vasto. Protinus, abiecto remo, Fracassus aferrat codazzam strictis manibus, retinetque gaiardus, cui tales donat streppos, talesve tiradas, 240 quod mugire facit, grossasque molare corezas. —Strictam—Baldus ait,—strictam, Fracasse, coazzam detineas: pulchrum faciam tibi cernere colpum.— Quo dicto, spadam de taio fortiter urget, ut possit taiare viam de netto coazzam. 245 At nihil offendit, retro quia spada resaltat, nam squamis passim duris erat illa coperta. Presta caput, tractum medio de gurgite, voltat, obscurasque aperit multo sofiamine boccas, et parat, incutiens sannas, mordere gigantem; 250 cui pede dat calzum tam grandem tamque gravosum ut smassellaret tres dentes extra ganassas. Illa boans, reboansque simul, stridensque per auras, aequora mugisonis coelumque revulnerat echis. Inde, cruentosos vomitans super aethera spudos, 255 Iunonis bellas imbrattat stercore damas. Mox iterum, dum sentit adhuc sibi stringere caudam, testonem volgit propter boccare gigantem; at Virmazus erat brazzo dardoque paratus: hunc iacit, et dextrum sfronzando ficcat in occhium, 260 punctaque cervellas intrans penetravit ad imas. Cingar, Falchettus, Moschinus tela frequentant conglomerare procul: festucos, saxa, quadrellos, spinarum fascas, vulsos cum gramine cespos, omnia convolvunt, ridentque insemma novellum 265 hoc genus armorum, nec non risibile bellum. Assaltare lupum vidi talvolta vilanos, quando fame ductus quaerit, quem devoret, agnum. It bassus bassus per sulcos perque ruidas, donec aquistatur quid quid sua voia bramabat. 270 Ecce fugit, portatque agnum, cunctisque palesat. Turba vilanorum, velut est usanza gaioffis, sparpagnata ruit, coelum sbraioribus implet, cumque ruginosis spuntonibus occupat illum; qualem rumorem dictis factisque viluppat, 275 talem barrones misturant contra

marinum monstrum illud, magnisque auras clamoribus implent. Baldus habet viam prorsus tuiare cozzam, non cessat punctas, mandrittos atque roversos, sed quo plus chioccat, plus mancum vulnerat ensis. 280 Ergo viam gittat spadam, plenusque furore se parat expectans: quod maxima testa resurgat. En iterum stizzosa menat cum dentibus unum terribilem morsum, sperans sorbere gigantem; sed Baldus, qui nudus erat tunc corpore, tostus 285 saltat, orecchionem manibus prendendo duabus, fortiter hunc retinet, subitus quoque Falco subintrat, atque aliam sudando prius zaffavit orecchiam. Cui tamen alorium donat Moschinus; at illa granditer exululat, stridisque assordat Olympum, 290 fatque sibi forzam, pro se retirare sotacquam, sed non posse datur, caudam retinente Fracasso, nec sua testa sibi est in libertate primaia. Illa tirat giusum, susum retirantibus istis, quod fieri non posse tibi fortasse videtur; 295 accascasse tamen sic sic monumenta recordant. Talia dum fortis Baldus sociique maneggiant, ecce iterum sprovisus adest pirata Lyronus. Hic simulac persam cognoverat esse galaeam, quam sibi sustulerat Baldus, Baldique sodales, 300 hos quaerit, giuratque illis mangiare coradam. Et iam sex centum leucas passarat aquarum, atque Zibeltarri per stricta canalia corsus, ire per oceanum spretis praesumpserat austris, et voltans proram contra afros parte sinistra 305 venerat in pelagum, non ante vogabile maium, cui sedet oppositum montagnae culmen adustae, quae, quia sustentat cervice solaria lunae, mons Lunae dicta est, quae busa est tota dedentrum. Has Lyronus aquas sulcat, cercatque nemigos, 310 blasphemat coelum, quoniam non retrovat illos. Armatas secum numero fert trenta galaeas, in quibus ad remos noviter per forza ligarat mille zenovesos, Colicutti ad littora presos, quos Mutinae princeps Philofornus duxerat illuc, 315 perque tradimentum fuerat dux captus ab illis. Fecerat et tuiam Lyrono mille medaias, quas Petrus Iannus fino stampaverat auro. Lyronus tamen hunc solum cortesus honorat, ast aliis nervo ventosatur terga bovino. 320 Trenta vehit fustas (seu fustas sive galaeas) namque, volens pelagi diversas quaerere bandas, suspicat aguaitos inimica per aequora tesos. Illum praecipue multi per regna tyranni cercant denariis multis trapolare pagatis, 325 namque diabolus erat, non lassans vivere quemquam. Huc igitur properans, celerantibus ante galaeis, praecipit ad littus schiavones flectere proras; sed stupet, aspiciens caudam, testamque tamagnam, nec minus ingentem bustum, possamque Fracassi, 330 qui smisuratam tenet alto corpore caudam. Clarius hoc factum, meliusque videre talentat; egreditur primus, mandatque uscire seguaces, mandat et adduci sibi magnum Spezzacadenam (Spezzacadena fuit Leonardi quippe cavallus, 335 quem navali olim tulerat certamine Baldo). Saltat in arzonem armatus, sine tangere staffam, destrorumque acrem nullo sperone maneggiat. Cingar ait Baldo:—Num cerno Spezzacadenam? Balde, viden? num somnus hic est? num visio falsi? 340 Ille quidem latro est, ille, inquam, boia diabli, qui nostram rapuit navim, secumve cavallos.— Impatiens ullum Baldus stimare periculum, protinus accurrit contra, brancatque cavallum per frenum, bravans quamvis sit corpore nudo: 345 —Sta, latro saldus—ait;— non altro nomine scirem te nomare, latro es, dignus quem forca guadagnet. Iste tuus non est, meus est, desmonta cavallum.— Quando Lyronus equi briliam videt esse piatam, obstupet in prima facie, pensatque pochettum 350 quomodo vir nudus sic possit usare brauram, attamen in fianchis destrorum calcibus urget, ut quattris pedibus paladino balzet adossum. At Baldus, gatto similis, dabanda levatur cum salto, pariterque tirans in pectora stoccum, 355 fecit ei mancare lenam, quae appena ritornat. At mille interea veniunt in frotta latrones, quos praecedat atrox quidam capitanius, Hippol, qui frater Lyronis erat, corsarus et ipse: scaltritus, guerraequae avidus, famaequae sititor. 360 At quum Centaurus bellum videt esse paratum, armis armatur subito fulgentibus, atque it celer ad fustas, armato milite vodas, quos menat, exceptis cinquanta, citissimus Hippol. Caudam balenae non audet linquere prudens 365 ipse gigas, dubius ne se velut ocha trapozzet. Baldus ataccarat se fortem contra Lyronem, quem trovat expertum guerrae, validumque guererum. Circum circa illum, tanquam leonessa, regirat: cui facit, existens nudus, sudare camisam. 370 Nudus osat certare, tamen non dextera nuda est, sola sed armatur solito spadone, nec omnem aestimat hic mundum tanti sub tegmine ferri. Cingar alhora timet, sortem maledicit iniquam; Falco sed hunc scridat, dicitque morire batais 375 esse decus magnum; quo dicto

fulminis instar, arma piat, ferroque omnem se providet, atque ita retrovare ladros, quos mille haud stimat ofellam. Dumque ruit praeceps, cridat:— Mora, taia, retaia; gens maladetta, cave, non gens, sed merda diabli. 380 Non solettus ego vos unum stimo lupinum.— Et iaculans dardum, tres uno in vulnere passat. Mox alium lanzat, quo corpora bina tramazzant mortua, sanguineasque animas per guttura buttant. Inde pians mazzam, cum qua bellare solebat, 385 incepit spezzare elmos, spezzare corazzas; incepit schiazzare ossos, smaccare cerebros. Qua plus folta videt gentem sibi flectere piccas, se iacit, hastarumque facit de pulvere fustos. Nemo suam spectat mazzam, vult nemo rosadis 390 se bagnare suis, vult talia nespola nemo. Illi donat opem Cingar, qui armatus et ipse efficit in terram currentes sanguine rivos. Non discostus ei, Moschinus fortiter urtat: sanguificantque omnes forbitas sanguine spadas. 395 Centaurus miseris buttabat in aequora ladros, trentaque vodarat nigra de gente galaeas, non quod solsolus tam sanctam fecerit opram, sed, qui praeson erat, Philofornus viderat omnem pro se proque suis tandem succedere sortem, 400 si Baldo et sociis compagniter addat aiutum. Ergo valorosus trat spadam, menat et urtat: seque provat factis et verbis esse fidelem Centauro socium; squarzat, laceratque budellas. Inde zenovesos Christi de gente cathenis 405 eripit, ac extra ferros trat mille tapinos. Tunc data libertas animosos efficit illos: — Arma—vocant,—arma, arma—cridant, simul arma requistant, inque illos rabiem porcos e pectore sfogant. Nam bastonatas vecchias, bussasque receptas 410 seu mescadizzi loris, seu fuste bovino, valde recordantes, reddunt pro pane fugazzam. Hos Philofornus enim deduxerat extra galaeas, contraque mille ladros zenovesi mille bataiant. Portat inhastatam modo toltam forte gianettam 415 Cingar, et altorium cernens, animositer omnes, quot quot scontrantur, sbudellat, seque coralo fecerat aequalem rossedine sanguinis, atque magna suae memorat celebratae facta Cipadae. At se Boccalus, se se Boccalus in antro 420 sconderat, utque lepus quacchiarat membra coatto, nam qui non scampat mortem putat esse bachioccum. Dudum mirarat zuffam fortissimus Hippol. Obstupet armigeros tanta virtute barones. Nescit enim generosus homo deducere spadam 425 cortice corammi, brazzumque intexere scuto, namque voluptatem tacito sub pectore sentit, dum Baldum, Baldique viros cum caede suorum Orlandis guardat similes, similesque Rinaldis: despiccant etenim testas, brazzosque, manusque, 430 inque poco spatio tam multa cadavera fundunt, tota quod e mortis campagna coperta videtur. Quisque facit provas ingentes, corde gaiardo, purgantes miseram ladrorum stercore gentem. O quis vidisset barbutas, quis ve celatas, 435 scheneras, faldas, nec non spezzarier elmos, dixisset certe:—Nihil est horrentius orbi! non terremoti, non fulmina, voxque tronorum!— Sed tardare tamen nimium se viderat Hippol: impetuusus equum Rocafortam stringit, et ensem 440 targonemque ferens, ita aquosi turbinis instar. Cingar, id adocchians:—Guarda, Falchette—cridavit.— Ecce ruina venit, sta saldu, non tibi manco.— Dixerat, et veluti nocchierus praticus, undam prospiciens magno venientem murmure venti, 445 hanc spezzare parat ferrato pectore navis; sic Cingar contra furibondos Hippolis ausus firmus aparecchiat se se, nec ab impete scampat. Hippol ad un trattum quod arivat fulminat ense, Cingar ac tanto cervellum robore chioccat, 450 ut bene non sapiat si nox vel giornus adesset. Quum tamen oltraggium vidit Falchettus amico sic fieri, colera succenditur ultra misuram. Ferratam stringit mazzam, ferit Hippolis elmum, ac dishonesta quidem fuit illa nosella barono. 455 Nec sorbam interea Falchettus tardat un'altram; maiori, quam prima fuit, botta ipsa valore iungit et ad terram pennazzum buttat ab elmo. Mox ait:—Attenta, si nostra panada saletur— atque menat colpum terzum pur semper in elmum, 460 unde coactus equi collum ferus Hippol abrazzat, et bene tres voltas cascandi signa fuerunt. Non Mongibellus tanto vampatur in igne, quanto inflammatur collericus Hippolis ardor, dumque furit boffans, tempesta marina someiat. 465 Exulutat, ferrumque manus perstringit ad ambas, fendentemque gravem tantis cum forzibus offert, quod, nisi Falco statim balzasset alhora dacantum, in geminos illum squartasset nempe mezenos. Non tamen interea cessat dopiare feritas, 470 nam, vix fendentem complerat, protinus altrum, atque altrum lassat stizzosa voce roversum. Non potuit Falchettus eam schifare ceresam, quae sic brusca fuit, quae sic fuit illa gaiarda, ut

smemoratus humo caderet, guanzale tridato. 475 Viderat hoc Cingar, currit furibundus in illum, atque super brazzum dextrum, qui deserat ensem, percutit, ut strato Falchetto porgat aiutum. Falchettus tamen ecce levat se saltibus altis, dumque Hippol voltans brancat cum Cingere guerram, 480 dumque ferire parat, canto Falchettus ab altro mazzatam donat; cui voltus, Cingere licto, dum dare parecchiat, Cingar succurrit amico, atque fiancalem spiccatum ad littora mandat. Sic leo terribilis, cunctisque superbius, usat 485 intra duos ursos rabido combattere morsu, qui vix tempus habet, spatiumque piare fiatum. Dum squarzare unum quaerit, mordetur ab altro, dumque istum retrovat, subito retrovatur ab illo: sic erat in medio fratrum validissimus Hippol. 490 Tanta ibi corripitur rabie, tantoque furore, ut focus ob nimiam stizzam vamparet in elmo. Ergo, dum Cingar nimium se cazzat inanzum, dat piationadam toto conamine talem, non supra schenam sed supra Cingarum aurem, 495 ut campanellos audiret mille sonantes. Sbalorditus humo cascat, calzasque tirare apparet, ranaeque instar se stendit arenae. En cruor a naso, cruor ore, cruorque fluebat auribus, et rubeum mandat per gramina rivum. 500 —Ah ladrone—cridat Falchettus,—brutte ribalde bastardone, virum talem tantumque necasti?—Dixerat, et stricto manibus bastone duabus se levat in guisam balzantis ad aethera pardi. Mox ferit hunc tanta possanza desuper elmum 505 quod, quamvis Hippol se sub targone covertet, targonem tamen hunc spezzatum mandat ad herbas; tamque pesenta gravat durae tartuffola mazzae, quod Roccafortae groppas cervice flagellat Hippol, et in sella stando portatur apertis 510 huc illuc brazzis magno galopante cavallo. At corsarorum fratantum huc advolat agmen, surgentemque suas in plantas Cingara trovat. Non aliter rugit leo, cazzatore feritus, quando, canes inter seu corsos sive molossos, 515 unguibus et morsu carnarum frusta minuzzat, sicut alhora facit Cingar, quem Falco secutus mazzatas orbi nunc huc, nunc dirrigit illuc. Hi duo ben stretti simul agmina grossa fugabant, ante suamque iram voltabant terga ladrones. 520 Baldus at interea distemperat ense Lyronem, atque sui similem iam nudum fecerat armis et nisi Fracasso trarupta haec gara fuisset, absque ullo dubio finisset vita Lyronis. Moschinus, Centaurus item, Philofornus in uno 525 groppetto stricti spagazzant sanguine terram, atque coradellas, milzasque ad sydera iactant. Nullus alhora quidem remanebat supra galaeas, omnes in terra, tam mori quam zenovesi, combattunt, multosque alios Centaurus in undas 530 iecerat, inde suis tornarat ferre socorsum. Verum Giubertus, spatians in littore solus, se viat ad fustas, intrat, nullumque retrovat, et velut imbellis, nec usatus in arte scrimandi, cernit et horrescit tantam guardare bataiam. 535 Per nubes ingens hastarum fractio bombat, perque sinum ponti vocum fragor altus eechat. Fiunt squarzones carnis, fiuntque cruoris flumina, de mortis hinc inde fiuntur acervi. More bechariae pulmones, viscera, trippae, 540 atque coradellae, panzae, ventralia, milzae, arboreis ramis pendent, herbasque cruentant. O crudas bottas, o vulnera digna Rinaldo, millibus o doctis cantanda Maronibus acta! Hic ferit, hic reparat, taiat iste, sed ille taiatur. 545 Squarzatas maias, tridasque omnino piastras cernebas, avibus similes volitare per auras. Ad bassum volucres tanto pro murmure crodant, seque trabucantes fasso meschiantur in uno. Et cervi et lepores extra boschalia saltant, 550 piscesque attoniti bacchantur in aequoris imo. Et iam corsari voltant calcagna fugaces, instant nostrates miseram cazzare canaiam. Non tamen interea laxatur cauda Fracasso, qui clamans socios commandat linqere guerram, 555 atque ad vodatas raptim properare galeas: nam fare vult bellum tractum, dignumque corona. Tunc omnes rati, non posse tenere Fracassus amplius ingentem codam, quae lubrica muzzat, ut muzzat manibus nequiens anguilla teneri, 560 concurrunt, veluti cernis concurrere gentem, quae versus Paduam cupiens andare per amnem Brentae, qualcunam mirat discedere barca, de cuius prora navarolus cridat:—A Pava.— Baldus mandatum negat exaudire Fracassi, 565 spernit ab impresa guerrae se tollere fortis campio, nec mortem curat mercator honoris. Si cum destrezza valeat fortezza coëllum, decrerat contra Lyronem vincere pugnam. Iamque gigas tanto caudam conamine torquet, 570 quod, dum torta caput voltat balena Fracassum boccatura, velut boccata bona cagna leprettum, illico dimittit caudam, caput illico brancat; inde pedes mittens, veluti si strangulet ocham, quattuor in crollis testam de tergore spiccat. 575 Ecce

mari medio pigritatim littora circum incipiunt callare, simul surgente profundo. Insula disparet, quam portat bestia secum, et quisquam pedibus sentit mancare terenum; dumque bisognat aquis mergi, desiderat alas, 580 in moia quoniam se trovat habere culamen. Iam maris in fundo se se balena stravacat, boscorumque trahit secum sex mille biolcas, per quos discurrunt pisces, novitate gioiscunt, saepe cachinnantes rident: pars incubat ulmis, 585 parsque capellutas mangiant de robore giandas. Miranturque capros, lepores, cervosque negatos, nec minus humanas facies, bustosque taiatos, et carnes, modo quas Baldi fecere sodales. At super innumerae testae sofiare videntur, 590 arma, trabes, tavolae, capannae, millia rerum: antea saltarant barrones supra galaeas, atque zenovesi, quanti de caede supersunt. Hi cuncti pariter fustas insemma tenebant, ad quarum spondas, dum se attaccare volebant 595 corsari miseri, pietosa voce cridantes, seu respingebant urtis et calzibus illos, sive trabant susum per orecchias, perque capillos, donec complissent remos, bancasque vodatas, atque cadenatis pedibus statuere nodaros, 600 qui tam desconcis usantur scribere pennis. Fracassus menat piscosa per aequora brazzos; ingentesque facit cumulos, dum nodat, aquarum, scindit eos manibus, gambasque racoltus inarcat, inde viam faciens calcagnis aequora pulsat, 605 et puntando pedes, sofiandoque gutture pleno, non tempestatem pelagi facit ille minorem, quam Borra et Gregus, sibi contrastante Sirocco. Dumque natat, casu vel sorte guidante, Bocalum, qui nil mangiarat, retrovat sine fine bibentem, 610 cui quasi tripparum compleverat unda misuram. Protinus hunc mittens in summo vertice campat, nec mancum Boccalus erat securus alhoram, quam castellanus seu Mussi, sive Salei. Hippol fertur equo gaiarditer extra profundum, 615 sustinet aequor equum, sed equus quoque sustinet ipsum Hippola, cui tantum schinchae bagnantur ab undis. Cingar in excelsa maioris puppe galeae stabat, et ad Baldum frezzosa mente cucurrit. —Me miserum—clamat;—num Baldus forte sotacquam 620 piscibus esca fuit? pro dii, qui fata guidatis, iustitia haec vestra est? tali ratione guidantur fata hominum? Non, non, stellis incago ribaldis: incago Marti, Phoebo, totaeque canaiaae. Et mihi recrescit non scribere posse corezas, 625 in vestrum quoniam dispregum grande volumen dictarem, plenum de centum mille corezis. Non dii, sed potius vos estis merda diabli. Est sine cervello populus, qui pazzus adorat vos, seu beccones ravaiosos, sive bagassas, 630 aut imbrigos, homicidas, aut rofianos. Nonne Venus meretrix totius pubblica gentis, nonne Iovis soror est Iuno, contraria Troiae, Iuppiter accepit tamen hanc pro uxore gaioffam? An poterant bastare Iovi de mille puellis 635 cinquantae numero? centae? tandemque tresentae? Bestia matta fuit, qui te laudavit, Homerus, menchionusque Maro, nec non scola caetera vatum. Ecce tibi ficcas facio, stronzisque ledammo. Cancar te mangiet, penitus restante niente, 640 qui totum tantis implesti fecibus orbem. Dic mihi, merdipotens o Iuppiter, ut quid ab omni gentili vulgo totius factor Olympi esse putabaris? cum sit quod adulter, avarus, quod stuprator eras castarum boia sororum? 645 Taiasti patri genitivos, ladre, sonaios, ut non stamparet plures tribus ille fiolos. Stuprastique tuam post haec, manigolde, sorellam. Sforzasti Alcmenam, propter fabricare gigantem, qui palmam semper vastis in rebus haberet; 650 hunc tamen una uno stravit muliercula sguardo, ac in guarnello fecit filare gazanum. Tu quascumque tuis oculis, gaioffe, placerent seu consanguineas, seu non, sine iure, puellas turpabas, faciens asinaliter omnia secum. 655 Ergo (si vivis) possis tibi rumpere collum, postquam sic nobis crudelia fata ministras, postquam virtutum Baldus candela stuat. Talia dum Cingar iactat, renegatque batesmum, Fracassus guardans coelum, sic ore braveggiat: 660 —Iuro per hunc sacrum, quod porto in fronte, batesmum, perque illum ventrem, qui me sborravit in orbem, tantum cercabo per montes, saxa, cavernas, per sylvas, boscos, per valles, flumina, terras, mox diavolorum per tecta, per antra, per amnes, 665 et si conveniet per celsa palatia coeli, donec seu vivum, seu mortum, sive malatum inveniam Baldum, cum quo vel vivere semper in coelum statuo, vel sub stigialibus umbris. Sed prius arripiam Plutoni regna gaioffo, 670 cuius de testa pavidam streppabo coronam, subque meo stabit sceptro diabolica proles.— Mox ait:—O comites, animum deponite moestum. Ut vindicemus Baldum tantummodo restat. Me seguitate, precor, nigrumque calemus ad orcum. 675 Dixerat, atque omnes capitanos chiamat in unam maiorem

fustam, reliquasve sequere comandat. Egressisque undas finaliter, aequora lassant, Fracassusque rapit sumpto bastone viaggium. Moschinus sequitur, Falchettus, et altera turba. 680 Cingar vult solus cighilinum stare dedretum, si mare fortassis tret morta cadavera ripis, ipsius ut Baldi det membra negata sepulchro. Centaurus remanet cum Cingere, caetera squadra non sine ploratu vadunt post terga gigantis. 685 Quisque suam vitam non binas stimmat ofellas. In qua parte via est magis aspera, tenditur illuc; nil curant spinas, nil curant saxa, ruinas, nil tempestates, pluvias, nil frigora, caldum, nil tigres, apros, nil serpas atque ladrones. 690 Omnibus his, quae saepe trovant, gaiarditer obstant. Si retrovant, mangiant; si non,—Patientia—dicunt. Ad grandis tandem radices montis arivant, quem appena queant ertum superare camozzae. Non saliant illum, tenebrosa sed ora cavernae 695 intrant impavidi, montagnaeque antra busatae. Cercat iter pedibus, vadens Falchettus avantum, insecnatque alios, quo debent ponere plantas. Est opus, ut gobbo Fracassus tergore vadat, nam grandazzus homo daret ipsa in saxa zucadas. 700 Cingar at interea per longam solus arenam ibat, passeggiando pedes, grattandoque testam, et ficcans oculos in terram plorat amicum, quo sine scit certe non vivere posse quattrhoras. Saepe sibi stesso cazzasset in inguina stoccum, 705 praesens Virmazzi nisi tunc persona fuisset. At tandem gravis ecce venit de longe cavallus, ille cavallorum meliorum maximus, ecce Spezzacadena venit, portans se fluctibus extra fortiter, inque suo (quis baiam non vocet istam?) 710 inque suo dorso duo grandia corpora gestat: scilicet in groppam Baldum, arzone Lyronem; nam Baldus, quum sensit aquas subcrescere, cumque Lyronus subito voltasset fraena cavallo, non se curarunt coeptam finire bataiam, 715 quod nimis importat barronibus ire negatum. Baldus it in groppam saltu, brazzatque Lyronem, cui Lyro datque manum, dat verbaque dulcia, dat cor, amoque contraris fiunt in rebus amici, hostes quippe facit fratres commune periculum. 720 Spezzacadena ruit, cuius tantummodo musus apparet, testaeque hominum modo supra videntur, et modo sub latitant, velut usat mergus et ocha. Peiorem sed Baldus habet, stans retro, pitanzam; saepe trapozzatus gorgadas tirat aquarum. 725 Is tamen alto animo divinum sperat aiuttum. Cingar, id aspiciens, sperat, clamatque sodalem, monstrat ei digito cosam de longe nodantem. Quid sit enim, nescire datur, quia copia vistae deficit humanae tam longos currere tractus. 730 Centaurus tamen ipse cito se cazzat in aequor, parte cavallina nodans, tandemque rivatus gurgite qua medio iam Spezzacadena fiatum spingebat grossum, nimiae sub pondere somae, suscipit extemplo Baldum, supraque groperam 735 hunc tirat, allevians straccati dorsa cavalli. Prospicit haec Cingar, sentitque per ossa medullas discolare suas, ut cera liquescit ad ignem. Gustat enim tantam dolzuram intrinsecus, ut non in brenta mellis voluisset habere culamen. 740 Denique perveniunt omnes ad littus arenae, fit novus hic gustus basorum, fit nova festa, mille carezzinae fiunt plus zuccare dulces. Baldus amorevola sic sic piat arte Lyronem, ut Lyro disponat Baldum sequitare per ignem. 745 Venerat ad ripam nec non gaiarditer Hippol, cui iacet appressum sellis Rocaforta bagnatis. Hunc Lyronus adit, strictumque abrazzat, et inde supplicat ut sortis voiat incagare travaio, seque valenthomini penitus committere Baldo. 750 —Sum contentus—ait,—faciam quaecumque comandas.— Quo dicto, ad Baldum brazzis currebat apertis. Baldus eum subito sembiante apprendit alegro, germanosque sibi forti charitate cademat, pro quorum forzis non mundum prezzat un aium. 755 In Rocafortae post haec se arzone piantat. Lyronus charum non lassat Spezzacadenam, Hippol it in sellam Pardi, Philofornus at ipse Centauri iussus groppas montavit equinas. Cingar nil curans, stafferi more, pedestrat. 760 Iamque recedebant, quando sibi trenta galeae in mentem veniunt, quas sic sine rege relinquunt. Baldus Lyronem, fratrem quoque saepe pregavit, ut classem tantam, pro seque suisque, nequaquam prorsus abandonent: satis est quod ametur ab illis. 765 At nec Lyronus vult hoc audire, nec Hippol, ac minus hanc voluit Philofornus prendere curam: tanta sodalicii calamita tiraverat illos. Ergo abeunt, fustasque omnes, gentemque relinquunt, nam nimis importat mistatem linquere Baldi. 770 Solus it ad staffam Cingar, solusque pedestrat, donec villanum qui binos menat asellos obvius incontrat, pensatque robare coëllum. Ast ille, ut vidit soldatos, protinus altrum brancat iter, sylvaeque asinos per devia cazzat. 775 Cingar eum chiamat:—Quo, quo, sta, scolta,

gazane. Scolta parolinam solam; sta, dico, bonhomme.— Cui respondet homo:—Blabla, chiz, felchena, gozca.— Sic parlans, cursum duplicans calcanea menat. —Quo diavol abis?—respondet Cingar:—adessum 780 te faciam gustare tuam, villane, paciam.— Quo dicto, insequitur clamans tutavia:—Vilane tangar, ni smontes, pentibis; scende, gaioffe. Lege comandatur nostra, quod quisquis habebit sive duas tunicas in dossum, sive gabanos, 785 det male vestito seu quellum sive quelaltrum. Non aliter quicumque duos menat ante somaros, iure viandanti donare tenetur asellum. — Rusticus exurlat, neque vult smontare iumentum. Non inthesus ait:—Flep, chelp, cocozina, boaster.— 790 Dumque suas similes baias sbraiando frequentat, Cingar eum currendo rivat, caudamque somari corripit, inde trigat, fossumque gaiardus in unum patronem ac asinum, sociis ridentibus, urtat. Quo facto, subitum spiccat de littore saltum, 795 supraque colaltrum balzat leggiadrus asellum. Iam non francesum sub se voluisset ubinum, non orechhiutas quas mulas Roma cavalcat, nam portantino passu trampinat asellus, foiadasque paret pedibus taiare minutim: 800 tichi tich et tichi toch resonat per mille lapillos, ponitur in fallum pes nunquam parvulus, et non pontigero suffert costas sperone tocari, nam subito calcem laxat, pariterque corezam. Miraculum, si asinus tret calzos absque corezis! 805 Ergo inter comites orta est non poca voluptas; dum spronat Cingar, mollat celer ille fiancum, et caput in gambas ficcans de retro levatur, unde bisognabat Cingar tommare deorsum, atque super littus maiores prendere bottas, 810 quam si frisonis caderet de arzone cavalli. Talibus in festis compagni tempora passant, donec arivarunt ubi maxima surgitur alpa: alpa columna poli, quae saxi culmen aguzzi ficcat in aethereas sedes, ac sustinet astra. 815 Haec lunae montagna quidem chiamatur, et illic ad fundum socii magnam reperere cavernam, totaque per circum grottis montagna busatur. Centaurus norat vestigia pressa Fracassi, terribiles quoniam monstrabat arena pedattas. 820 Cuncti gaudentes statuunt sequitare gigantem. Baldus smontat equum, smontat Lyronus et Hippol. Cingar asinaster, reliquis derdanior, inquit: —«Qui stat retro seret portam», proverbialiter dicunt.

LIBER VIGESIMUS PRIMUS

Venimus ad pavidum Malamocchi denique portum, gurgite qui medio fert centum mille diablos, naviculamque meam fluctu sorbere menazzat. Contra fortunam grandis matezza videtur 5 spingere schirazzum, quando est garboius in undis. Ergo ego quid faciam? spicchetur ab arbore velum, butteturque giusum maioribus ancora soghis. Non bastat nobis animus transcendere passum, passum tam durum, tam horrendum, tamque cativum, 10 in quo multoties barchae gentesque negantur. Non mihi sufficiens cor est, non circa coradam aes triplex, ut grande velim tentare periculum. Impegolata pocum sub fundo navis, ab omni parte forata, cagat stuppas, aperitque fenestras. 15 Ergo inquam, quid nunc faciam? timidus ne redibo? Semper difficilis est scortegatio caudae. At quia non modicum video mihi nascere scornum, qui iam vogarim tercentos mille miaros, non formidarim cagnae latramina Scillae, 20 non me terruerit rabies ingorda Carybdis, et Malamochaeos trepidem tentare diablos? Fac animum, paveasque, Striax mea Togna, nientum. Grandis erit (confesso quidem) straccatio schenae, dum contra pegoras opus est intendere brazzos. 25 Ergo sub infernas Baldum sociare masones est opus, o Musae, populosque catare stryarum, quos maris in fundo strya Gelfora sola governat. Ibant obscuro Baldus, Baldique seguaces nigra cavernosae peragrantes clymata tombae. 30 Nec mirum si dant crebras per saxa zucadas, ac per inaequales petras si schinchibus urtant. Quapropter rident, animoque feruntur alegro, et boncompagni sua damna libenter abrazzant. Non procul ante meant alii duo tracta balestrae, 35 scilicet insemmam quattri, post terga Fracassi, qui testam ruptam banda portabat in omni. En sentit tandem post se pistare cavallos: quid sit, avisatur; cridat:—Ola, manete pochettum, audio cum ferris

contundere saxa cavallos. 40 Numquid erit Centaurus, equi cui forma dedretum est? Vix ea finierat, Cingar veniendo, cridabat: —O o, Falchette, o o, Fracasse, Bocale.— Giubertus fatur laetus:—Vox Cingaris illa est. Expectemus eum;—tunc illi firmiter adstant, 45 conveniuntque omnes, nec se discernere possunt. Fracassus voluit brazzis amplectere Baldum, sed tulit in saxo magnum cum fronte garofol. Tum quoque Boccalus Baldum toccare volebat, et quasi cum digito steso sibi vulsit ocellum. 50 Cingar ait:—Properate ultra, videamus abyssum. Ipseque Falchettus praecedat, guida, caminum. Quattuor in voces post haec cantare comenzant, nam (velut accascat tal volta) fuere tralorum quattuor insemma voces, cantare scientes. 55 Accipit ut gracili sopranum voce Gibertus. Suscipit at firmum Philoforni bocca tenorem. Gorga tridans notulas prorumpit Cingaris altum. Trat grossum Baldus extra calcanea bassum. Quattuor hi varios ita sic andando motettos 60 cantant, et simili nihilant dulzore fadigam. Gorgula phoebaei frifolat magis alta Giberti, deque «ci sol fa ut», modulariter surgit ad «ela». Semicromas, minimasque notas sic ille menuzzat, ut pratici frollam trinzantis dextra vacinam. 65 Longas atque breves Philofornus pectore squadrat, sustentatque omnem relevata voce camoenam. Interdum pausas expectat quattuor, octo, viginti, et trenta, velut est usanza tenoris, dumque silet, ternis resonat modulatio linguis. 70 Non minus aure canit Cingar, quam voce peritus: nunc usque ad coelum vadit retrovare sopranum, nunc usque ad baratrum scalam descendit ad «are». Nulla quidem vox est aliorum promptior, et quae plus notulas nigras crevellet more farinae. 75 Baldus at educit tremulo de gutture bassum, hunc quoque flamengum iurares esse canonem, nam fundans simulat cannam, velut organa, grossam. Est sibi pochettum, gamautti tangere cordas, bassior at giusum canevae descendit in imum. 80 Plus ascoltantum sopranus captat orecchias; sed tenor est vocum rector, vel guida canentum. Altus apollineum carmen depingit et ornat. Bassus alit voces, ingrassat, fundat et auget. Cantus flamengos, talianos, atque todescos 85 hi cantant, quia sic passatur inutile tempus. Sunt tamen insani quidam, pazzique balordi, sunt quidam stronzi, dico, bis terque cagati, qui tam dulcisonis plenam concentibus artem esse legerezzam dicunt, tempusque gitatum, 90 plusque volunt aut esse asinos aut esse cavallos, et tamen attracta reputari fronte Catones. Plusque suam boriā preciant, et ventre pieno, lardatisque gulae paffis, vultuque botazzi, praelati insignes dici, quam scire coëllum 95 seu sit parlandi, seu sit doctrina canendi. Imo macer quidam bos Chiari, tortus, et omnes scomunicatus habens materno a lacte diablos in gobba, hypocritus, gnato, vecchiusque crevatus, est qui sbaiaffat, gracchiat de hac arte canendi. 100 Musica continuo versatur in ore deorum, musica concordi fert circum cardine coelum, musica nascendo humanos compaginat artus. Cur hymnos, psalmos, cur cantica tanta vetusti disposuere patres gesiis cantanda per orbem? 105 cur, dico, antiqui doctores atque magistri ornare libros responsis, versibus, hymnis, Kyrie leysonis, Introitibus ac Aleluis? Ite genus pecudum, pacchiones, ite gazani, vos quicumque fero laceratis dente camoenas. 110 Cessarant comites cantu, nam Cingaris ipse, Cingaris ipse asinus firma cum voce comenzat canzonem cantare suam, mostrare volendo non minus esse bonam sibi vocem, non minus esse cantandi garbum lingua, gorgaque palesum, 115 quam fuit Agricola quondam, magnoque Bidoni. Vox asini grata est asinis, neque gratior altra esse potest, quamvis frifolet Philomena per umbras. Ingentem interea strepitum sentire comenzant. —Auditis—Falchettus ait. Tunc quisque tacendo 120 stat chetus, ac longis rumorem brancat orecchis. Cingar ait:—Seguita, quo te via praevia guidat. Fortasse invenies quo causa cridoris habetur.— Falchettus paret, tastatque andando petrarum passibus intoppos, sociisque annuntiat illos; 125 et quem Cingar ait, curat captare viazzum, namque vias quandoque trovant velut ypsilon ire. Quo magis accedunt, sonitus magis ille rebombat, et iam vix unus parlans auditur ab altro, tam strepitus rumurque ingens assordat orecchias. 130 Horrescunt omnes, quamvis sint pectore franco, seque putant venisse nigri Plutonis ad umbras. Denique per quandam fissuram splendulus ignis apparet, modicoque viam dat lumine claram. Huc Baldus celerans alios restare comandat, 135 elevat hinc oculos, quantum lux parvula monstrat; ecce videt portam, vario quae sculta metallo est. Accurrunt, placet ire intus; Fracassus in illam ter pede chiocavit portam, sed tanta ruina fit martellorum quod nil

sentitur ab intro. 140 Impatiens Fracassus eam bis tergore crollat, atque cadenzis ruti sine chiave recludit. Contiguere omnes martelli ferra domantes, nec sonat ulterius tich toch incudine pulso. Stant ibi ferrari centum, totidemque gaioffi, 145 qui carbonorum portant in tergore saccos, qui quoque manticibus ventosis semper afogant, quique domant ferrum martellis atque tenais. In pede saltatus, vir grossus alhora pigrezza fert testudineam, et tanquam bosaccarus inflat 150 ingentem panzam, et plenum fece botazzum. Tresque gulae cascant de mento ad bigolis imum. Is Baffellus habet nomen, primusque boteghae stat faber, e zoppi Vulcani semine zoppus. Introit en Baldus, coetu seguitante, bravosus, 155 ut soldati intrant albergos tempore guerrae. Cui Baffellus ait:—Nimium, compagne, superbis. Tu ne meam sic sic audes intrare fositam?— Baldus respondet ghignans:— Te affretta, magister, expedias bonas armas, comprabimus illas.— 160 Sic parlans rugat, buttatque sosopra botegam. En rursus fabri nudo cum corpore menant martellos magnos, candentia ferra domantes. Pars facit huc, illuc vivas saltare favillas; pars cum manticibus, pars cum carbone fogato 165 abbrasant durum venti sofiamine ferrum; pars elmos limat cristatos, parsque corazzas, aggroppantque tridas circum bragalia maias. Sunt qui multiformes, velut ars merscalca docetur, excudunt ferros pro ramponare cavallos. 170 Dumque laboratur, Baffellus praesidet illis, dat quibus interdum crustas bastone coloras. Sunt omnes nigri, ruginentes, absque savone, malque petenati, nudi, pleneque pedocchis. Nec Baffellus eis lassat mancare bocalum, 175 nam male ferrari martellant absque bocalo. Dumque ita perficitur, parlantque insemma fradelli, de penitus finis se se fornire piastris, velleque vestiri rutilis per forza corazzis; ecce suum Baldus sentit nitrire cavallum, 180 Lyronusque suum, quos nunc deffora ligarant, atque asinus bis sex pontadis protulit—A a.— Quid sit, nescitur; currunt ad cernere causam. Spezzacadena magis nitrit, raspatque terenum, Roccaforta simul magno rumore balanzat, 185 calzibus et duris cum Pardo marmora spezzat. Vult Baldus saltare foras denantior altris; sed pede vix posito super aerea limina portae, maximus hunc spingit ventus, drentumque rebuttat. Obstupuere omnes, iterum vult bravus apertas 190 transpassare fores, at flatus fortior urtat, quem simul et socios alios sotosora butavit. Ter sic tentavit, ter sic indreto tomavit. Tunc Baffellus ait:—Grandis desgratia vestra est. O sfortunati, vos nempe morire bisognat. 195 Sic sic ausi estis secreta subire deorum? nec formidastis grottas intrare dearum? Non hic mortales fas est calcare pedattas, ni dea concedat vobis Smiralda caminum. — Fracassus dixit:—Qui dii, quae Smerdola, quod fas? 200 Est Deus in coelo, quo lux nitet absque tenebris. Vos mage diavoli brutti, lordique stryones, qui fugitis radios giorni, qui semper in umbris, more civettarum, gufforum, gregnapolarum, vivitis, et vos met divos, divasque vocatis. 205 Iuro tibi: quod non discedam partibus istis, donec iter retrovem, quod nos deducet ad orcum, Luciferumque tibi patrem, fratresque diablos discornare volo, totosque relinquere pistos. Dic: quod nomen habes?—Respondet:—Tu ne Tiphoeus? 210 tu ne Briaraeus, quia me deitate segurum sgomentare putas? Ego sum, qui fulmina magno condo Iovi, praesumque istis sine fine cavernis. Iuro deos: faciam vestras pentire pacias. Hinc uscite foras, praestum: quid statis? an anchum 215 vultis, ego dicam bis vobis? ite deforas. Vos altramentem tot porcos, totque cavallos cangiabo, veluti dii transformare cativos, malvagosque solent homines in turpia rerum.— Cui Fracassus:— Habes magnam, confesso, rasonem, 220 dummodo, qui faciant illam, retroventur adessum. Attamen invenias seu divos sive diablos, qui te, quive tuam possint defendere causam. Non aliud ius nos, aliud non numen habemus, quam cor magnanimum, spadam, mazzamque feratam. 225 Ergo, quid indusio? nimium parlare codardos arguit; arma meis de compagnonibus: ut quid me sguerzis guardas oculis? da praestiter arma.— Sic dicens, calcem calidum vibravit eidem, quem smagazzavit rafioli more tenelli, 230 merdaque corporeis cunctis de partibus exit. Hinc alius, terrere putans bravegiando guereros: —Praesti—ait,—o famuli, quid statis? prendite tela scazzemusque istos temerarios extra fositam. Exite, o tristes asini, gentesque ribaldae.— 235 Ac ea dum parlat, martellum corripit unum, et martellatam dat Baldo supra cerebrum. Quando fabri nudi zuffam videre comenzam, expediunt raptim martellos atque tenaias, parsque graves limas, chiodos et azale fogatum, 240 hisque armis audent mastris se opponere

guerrae. Ridebat Baldus, nec fodro educere stoccum se dignat, quamvis nesplum gustaverat unum. Quamprimum festinus eos Boccalus asaltat, seque valenthomum nuda inter corpora monstrat. 245 Sed poco in spatio cuncti periere ferari, sunt etenim nudi: ceu fresca povina taiantur, nec per miracolum mansit, qui viveret, unus. Spezzacadena intrat per apertas denique portas, ruptaque de collo pendebat soga cavezzae. 250 Se se cum Pardo cantonem tirat in unum. Roccaforta tamen sentitur calcibus extra, qui pistando petras frangit, qui boffat et hinnit more cavallorum, quando fit gara tralorum. Tunc Fracassus, equo cupiens praestare socorsum, 255 vult exire foras, sed grandis ventus in illum ecce ruit, vastumque facit retro ire gigantem. Baldus ait:—Certe guastabitur ille cavallus.— Respondet Cingar:—Si sic fortuna repugnat, quid nostras ultra cercamus rumpere testas?— 260 Hoc dicens, sotosora domum voltare comenzat. Giubertus ponit carbones, excitat ignem manticibus, rossasque facit dare lumina bronzas. Lyronus retrovat vivo de marmore saxum, quod removet, speratque aliquem accatasse thesorum. 265 Ecce repentinus fit terrae motus, et antra undique tota sonant, faciuntque stupire barones. Attamen interea saxum Lyronus abrazat, mox levat, et buttat per portas extra fosinam. Ecce drago (horresco referens) longhissimus intrat, 270 intratusque ruit propter squarzare Lyronem, qui sic arditus fuerat scoprire cavernam, qua latet haeroum pretium, palmaeque ducarum. Tunc causa hic patuit, quare tres ante cavalli saltabant fremitu, quos luridus anguis agebat. 275 Hunc tamen accensi, tractique insemma, cavalli calzibus assaltant, morsu, pedibusque davantis. Nil drago deffendit se fortes contra cavallos, imo venenoso cercabat dente Lyronem sternere, dum grottam vult ille intrare scovertam. 280 Baldus et Hippol ei currunt praestare socorsum, qui contra bissam crebro deffenditur ense. At focus interea morzatur flamine venti, quo tenebrae totum penitus rapuere lusorem, nec possunt socii proprias cognoscere fazzas. 285 Baldus ibi clamat:—Nihil, eia, timete, barones. Nostra quidem virtus magicas non extimat artes. Sed precor intantum (quia sic lusore caremus): nemo menet spadam, ne mutua vulnera dentur. Sola cavallorum sit guerra incontra dragonem.— 290 Sic ait, atque animat stimolanti voce cavallos, ut stimulare canes in porcos saepe solemus: qui, nunc mordendo, nunc calzos trando, domabant foetentem dragum; quamvis non vistus ab illis quaeritur ad nasum solummodo, namque cavalli 295 nil penitus possunt tenebris discernere foltis. Pardus agit calzis, nec lassat prendere flatum; Roccaforta tenet portam, prohibetque volenti se scampare fugam, tenet ac per forza dedrentum. Ille sed interea, nigrum vomitando venenum, 300 sibilat, et se se tumefacto gutture gyrat. Porrigit attentas quisquam compagnus orecchias, interdumque suas per gambas ire tralorum sentit, eumque procul sospingit calce Fracassus. Omnes coguntur nasum stoppare, nec oybo 305 dicere tempus habent, tantus iam puzzor amorbat. Tandem non potuit plus Spezza tenere cadena, Spezzacadena dragum lassat scampare tirantem. Ille viam liber scapolat, seguitantque cavalli; alter cum calzis agitat, sed morsibus alter. 310 Ille fatigatus sibi iam ingrossare flatum sentit, ed intornum bassis volat anxius alis. Fracassus validum menaret saepe tracagnum, sed timet aut socios aut desertare cavallos. Pardus, habens animum furiatum contra nemigum, 315 dum tirat calzum, percusso Cingare, fallat. Cascat humi Cingar, Pardusque retornat, et ipsi Boccalo supra schenam saltavit adossum. —Heu—Boccalus ait,—succurrite, namque butavit me sotosora draco, magis imo diavolus extat.— 320 Respondet Cingar:—Patientia, contra doverum, contra meam voiam patientia, cara brigata. Me quoque nunc fecit saligatam rumpere culo.— Giubertus ridet.— Rides, Giuberte, facendam istam?—Cingar ait,—mihi nulla est voia grignandi. 325 Scilicet hic habeo ventosas atque cirottos, cum quibus acceptam possim medegare schenadam.— Talia dum placidis mottis baronia solazzat, egreditur cifolans officinam denique serpens, quem Rocaforta suis calzis prohibere nequivit. 330 Ille cavernosas vadit stridendo per oras; dumque sequere parant guereri, protinus ecce, ecce fores bronzi, portaeque serantur apertae. At pede cum dextro, vasconum more, Fracassus currit, et ad terram, scarpato cancare, mandat 335 cuncta sotosopram, clamans sic voce tonanti: —Me seguitate ducem, quo nobis nostra codardis forcia smarrita est? ubi nostra prodezza, diavol?— Sic ait et signans se se, ruit extra botegam, quem non ulterius ricolavit forcia venti. 340 Tunc illi

imbrazzant scudos, brandosque filatos disfodrando, foras armato pectore balzant. Hos quoque destreri drittis seguitantur orecchis, mortifer at dragus tenebrosa per antra vagatur, tumbarumque cavas cifolis ingentibus explet. 345 Ad quorum strepitum socii vestigia drizzant, tantonesque abeunt, quaeruntque per orba draconem, quem vel habere volunt mortum vel perdere vitas. Tum novus exoritur rumor, tantusque bagordus, ut non esse putent nisi centum mille diablos. 350 Vox confusa procul loca per scurissima bombat, quae venit innantum sensim, crescitque gradatim. Est id cunctarum rabidissima schiatta ferarum; quaeque suas reddit voces, ut usanza ministrat. Dat leo rugitum horrendum, lupus elevat urlos, 355 bos bu bu resonat, bau bau mastina canaia, nitrit equus, nasoque bufat, raspatque terenum. Sgnavolat et gattus, et adirans eiulat ursus. Mula rudit, mulusque simul, tum ragghiat asellus, denique quodque animal propria cum voce favellat. 360 Hi pariter celerant incautos contra guereros, duraque cum rabidis afferrant morsibus arma. Si manegiare volunt spadas, est grande periculum ne sibi medesimis mortalia vulnera figant. Quisque suum corpus sentit morderier, atque 365 per tenebras ullam nescit comprehendere cosam. Longa cavernarum via, nigris plena latebris, tomboat istarum vario cridore ferarum. Fantasticarat multo iam tempore Cingar, quam retrovare guisam possit dare lumen ad orbos. 370 Invenit ascortus, gratans sibi denique testam, commenzatque petras azzalo tundere spadae: quae, quia spagnola est finissima lama, favillas per cecos passim busos facit ire micantes et pocho alquantam praestat lusore vedutam, 375 unde avisantur saltem, gnarique fiuntur compagni, si stent sibi retro aut ante diabli, namque diabli erant, induti membra ferarum. In quorum medio Baldus se primus afrontat, ignudoque feras brando smembrare comenzat. 380 Fracassus, pariter, longe bastone butato, cum manibus tantum brancat, perstringit, afogat, atque caneggiatos duris necat unguibus apros. Cum manibus, dico, tantum, cum dentibus atque squarzat, et in tepido se totum sanguine sbroiat. 385 Virmazus, nec non iunctus Philofornus apressum, contra duos tauros magnam coepere baruffam. Cingar crebra menat per duras vulnera cotes, quem drago predictus post schenam falsus asaltat, vultque vetare illum ne sic det lumen amicis. 390 Clamitat altorium Cingar; Moschinus aiuttat, et spadam abiiciens, illi se buttat adossum, per collumque tenens, manibus stringendo, cavalcat. Serpa, viam currens, Moschinum tergore portat. Viderat id factum Falchettus, donat aiutum, 395 insequiturque cridans:— Quo te, Moschine, diavol, quo, Moschine, drago te portat? smonta, miselle, nanque tuae timeo vitae, cito, salta deorsum.— Moschinus non audit eum, sed fertur ab angue, quem validis pugnibus semper ferit inter orecchias. 400 Ecce ambos raptim volucer Falchettus arivat; ut giusum balzet, crebro clamore monendo. Moschinus vero, post se cum sensit amicum, quadruplicans animos, tam fortiter ilia serpae stringit, ut illa cadat terrae, mancante fiato. 405 Falchettus subito per dextram zaffat orecchiam, serpentemque retro nunc huc, nunc protrahit illuc; Moschinus stat firmus equo, calcagnaque menat, cumque manu armata quanto tampellat et urtat; se retrahit serpens, nec vadere curat avantum. 410 Non aliter quum vacca neci sit tracta becaro, plus redivit indretum, quo plus guidatur inanzum, squartatas quoniam cernit de longe sorellas, inque cruentatis pendentia membra cavecchis. Cingar ibi assistens totum dentaverat ensem, 415 qui iam non brandus sed dentea sega videtur. Non tamen e saxis flammam excudere cessat, exiguosque suis sociis praestare lusores. Ipse drago noscit se mortum, protinus altram vertitur in spetiem, quoniam (mirabile dictu) 420 quae nunc anguis erat, formosa putina videtur, cui nomen Smiralda fuit, de gente luparum. Cascat Moschinus, dum sub culamine longa schena deest, formamque piat drago ille novellam. Falchettus stupuit, cuncti mirantur in illam, 425 a capite ad plantas indutam vestibibus albis, quae manibus librum retinet, mussatque parolas, seque coprit latitans ne sit compresa baronis. Sed rapit in socca Falchettus praestiter illam, cui fugit e manibus vestis; Falchettus, osello 430 praestior, hanc iterum per trezzas illico zaffat, medesimoque actu scarpat de pectore librum. Admiranda nimis comparuit ecce facenda. Vix Falchettus eam raperat, librumque serarat, omne repentinas animal se scampat in umbras, 435 imo abeunt in frotta simul sex mille chiapini. At Smiralda cridat, planctumque comenzat amarum, Falchettumque rogat supplex, sic ve:—Ayme—losingat,— ayme ego, non

curans hominum consortia, vitam his teneo castam grottis, servoque pudorem. 440 Ah miserere tuae fama, Falchette, nec istud dignum laude putes, teneram offendisse putinam. Quid facias de me, quae sum muliercula? de me, quae sum de numero nympharum Palladis una? Ergo, precor, voias toltum mihi rendere librum, 445 perque meam me andare viam permittere fas sit.— Talibus ingannans, Falchettum porca carezzat, barbozzoque eius digitis putanella duobus fat squaquarinellum, velut est ars vera piandi, sive carezzandi menchiones atque dapocos. 450 Venerat huc Baldus, Cingar, cunctique barones. Hique simul quantum sit bella fiola stupefcunt: alter ait:—Scelus est bellam amazzare putinam;— alter ait:—Scelus est bruttam scapolare putanam.— Dum tamen hanc Falco, mossus pietate, parecchiat 455 linquere, quae vadat quo se sua voia comandat, dumque putat secum proprii dishonoris afettum, ecce procul vox alta tonat, cum voceque lumen apparet radians, quae clamat:—Prendite rursus, prendite, barrones, lordam foedamque bagassam. 460 Mundus namque omnis tali pro peste ruinat.— Lyronus repiat subitus per colla puellam, quae se de teneris Falchetti solverat ongis, hanc ve tenet firmam, donec barbatus arivat illuc vecchiarus, similis gravitate Catono, 465 qui primum laeta compagnos fronte salutatur. Mox iubet, ut voiant magicum sibi tradere librum. Illa statim cridat:—Ne des, Falchette, quadernum. Iste malus vecchius vos ingannare parecchiat.— Cui senior conversus ait:—Strya pessima, iam iam 470 tempus avvicinat, quo debes rendere contum de tot perditis animis, ad averna gitatis pro te, proque tuis paribus de prole stryarum. Dic, meretrix Satanae; dic, concubina Chiapini: dic nunc quae pars est? dicis, te Palladis unam 475 de nymphis, cum sis Porta ipsa Comasna Milani, per quam tot gentes vadunt redeuntque frequentes? O nimium te te passa est vindicta Tonantis; quam dare iam poenas, quam iam decet ire sub orcum. Eiice nunc, Falchette, librum, nunc eiice pestem, 480 carrognamque orbis totius et aetheris oylum.— Falchettus Baldum guardat, cui Baldus acennat barbato parere seni. Falchettus arenae librettum gittat, nec apena butaverat illum, ecce repentinus strepitus, motusque tereni, 485 turba diavorum properant, zaffantque ribaldam, quae meschina cridans tunc strassinatur ad orcum, cumque putanabus aliis, sex millia voltas per quancunque horam, cibus est et fezza diabli.

LIBER VIGESIMUS SECUNDUS

Nunc bastum caricare tuum, mea mula, gravoso est opus incarico, sub quo sudando cagabis, atque fachinando foenum speltamque padibus. Tu mihi monta susum, tu mecum, Grugna, cavalca, 5 nanque necessamur coeptum complere viaggium. Malferrata licet pedibus sit chiuccia davantis, importanza tamen multa est acatare poëtam, illum barbatum, vecchium, grassumque poëtam, quem praecedentis sub fine voluminis esse 10 dixisti apparsum Baldo, Baldique brigatae. Ut tamen ad plenum vatis chiarezza cotanti nota sit, historiam primo repetamus ab ovo. Est lagus Italiae, Degardam nomine dicunt, quem mea cantavit soror olim Gosa Maderno 15 tempore quo Gardon vastabat regna Monighae, inque Rivoltella cathedrabat papa Stivallus. Hoc de ventre laghi grandis flumara cavatur, quae, qua Pescheriae rocchae fortezza menazzat, trottat praecipiti per pascola virda camino. 20 Menzus habet nomen, qui fregat moenia Godi, donec Mantoae muros circumfluit urbis, parque fit oceano, quum vastis calcitrat undis. Ast ubi perque urbem properat, circumque muraias, ventronesque menat zosum, cagatoria purgat, 25 en iterum stringit ripas, fit flumen, et ancum currit ad ingentem retrovare Governolis arcem. Primus ille tamen, quam tornet currere, factus de pelago flumen, binas trovat ecce nemigas per scontrum terras, quas inter Mintius ipse 30 defluit, atque tenet spartitas more luparum, quae rapido vellent addossum currere morsu. Sic Hosthya Padi Revero spartitur ab undis, sic Stellata sedet Figarolo sgiunta per amnem. Illas ergo inter terras sua flumina Menzus 35 fert vaga, ne vastis

meschientur cuncta ruinis, et male dispostos rabies diabolica stighet. Altera stat valli, chiamata Pyetola dextrae. Altera stat monti, chiamata Cipada, sinistro. Illa bravat contra totos, ut Roma, paesos; 40 ista suas spresiat, veluti Chartago, brauras: unde piat forzam capitalis guerra tralorum. Sed quia Virgillum studiosa Pyetola vatem gignerat, et se se decorarat nomine tanto, morsibus invidiae marcebat flegma Cipadae. 45 Omnibus impresis nolebat cedere mundo, hoc solo in factu sibimet Cipada corozzat: quod nullis esset penitus fornita poëtis. Quid facit? eligitur, sancto mandante senatu, ambassator, habens lettras magnumque saperum, 50 qui doctoratus totum messale sciebat. Is Curtatonis de portu ad regna gregorum pervenit, et claram Nigroponti fertur ad oram. Protinus accurrunt gentes, magnumque Cipadae ambassatorem multo sumpsero triumpho. 55 Postea, quid tandem vadat faciendo, rechiedunt. Ille sibi poscit guidam, qua ductus arivet mons ubi Parnassus forat alto vertice lunam, namque habet ut Phoebos parlet, Phoebique sorellis. Praestiter admissus fuit ambassator ad undas 60 belorophontaeas, et, factis mille carezzis, ambassariam scoltavit Apollo Cipadae. Quae fuit: ut, veluti de vate Pyetola tanto Virgilio godit, sic magna Cipada poëtam possideat talem, qui nervo carminis ipsum 65 non tam Virgillum, sed Homerum buttet abassum, qui nec sint digni sibi nettezare culamen. At Phoebus, reputans cosam maturiter omnem, sic tandem responsa dedit:—Diversa metalla sunt, quae diversis soleo partire poëtis. 70 Cui datur argentum, cui stagnum, cui datur aurum, fluxile cui plumbum, cui tandem cagola ferri. His de materiis magazenus noster abundat, praeter quod solos per Homerum, perque Maronem scattola vodata est auri, nec dragma remansit. 75 Illi poltrones sicophantae cuncta vorarunt, nec migolam fini liquere nepotibus auri. Si mihi Pontanum proponis, Sanque Nazarum, si Fracastorium, si Vidam, sive Marullum, crede mihi, alchimia est quidquid dixere moderni. 80 Qua propter nostrum ne spernas carpere sanum conseium, si vis impresae talis honorem. I magis ad sguataros, et clara trovare procazza regna lasagnarum, felix ubi vita menatur, ocharumque illic verax paradisus habetur. 85 Sicut ego hic cytharam pulso, danzantque Camoenae, intornumque mihi faciunt saltando coronam, sic illic pivam Tiphis sonat intra sorellas, quae sibi pancifico faciunt in frotta morescas. Huc fretolosus abi, ne migam tarda caminum: 90 nullus adhuc illa praecellit in arte novella, prima manet siquidem macaronum palma Cipadam.— His ambassator sentitis, masticat alto cuncta supercilio, Phoebumque rigratit, inde per Zibeltarri strictum canale trapassat, 95 oceanumque secans per drittum perque roversum, cercat, vestigat, petit hic, interrogat illic, donec acattavit montes finaliter illos, gens ubi salsizzis vignas ligat, omnis et arbor talibus in bandis tortas parit et tortellos. 100 Hic patrem alloquitur Tiphim, Tiphisque sirocchias, grataque praestata est tanto udientia messo. Ergo novam tandem tulit hinc Cipada recettam, per quam trippiferum valet aquistare poëtam, cui Maro sit zagus, et mulae striggiator Homerus. 105 Ergo putinellus clara de stirpe Folenghi eligitur patribus populoque insemma dunato, ponitur in medium, quem publica spesa Cipadae nutriat, et tassis nemo scusetur ab illis; utilitas quoniam cunctis est publica, quando 110 sit comunis honor cunctis nutrire poëtam, qui sonet et cantet cum piva gesta Cipadae. Mox fuit apparsum toto miracol in orbe, quale aiunt magno quondam evenisse Platoni, quem pascebat apum squadronus melle putinum: 115 sic quoque quotidie passabat nigra frequenter merla Padum, portans infanti pabula becco, qua propter nomen Merlini venit ab inde, motivumque frequens coepit celebrari illud: —Merla Padum passat propter nutrire Cocaium.— 120 Traditur inde viro savio, doctoque pedanto Merlinus puer, et versu prosaque peritus cum sociis multis ivit studiare Bolognam, et philosophastri baias sentire Peretti; unde comenzavit super illas torcere nasum, 125 inque Petri hispani chartis salcicia coxit. Ad macaronaeas potius se tradidit artes, in quibus a teneris ungis fuit ille Cocaio praeceptore datus, pinguisque poëta dicatus. Dum Pomponazzus legit ergo Perettus, et omnes 130 voltat Aristotelis magnos sotosora librazzos, carmina Merlinus secum macaronica pensat et giurat nihil hac festivius arte trovare. Ergo per obscuras dum praticat ille cavernas, ecce hic apparet Baldo, velut ante notatur, 135 Smiraldamque magam iubet hinc portare diablos. Mox acarezzanter Baldum, Baldique sodales stringit, et abrazzat, ducitque in tecta fabrorum, quos super adstantes faciens residere

cadregas, sic favoleggiat eis:—Bene nunc veniatis, amici. 140 Sunt anni centum, sex menses, octoque giorni, quattordesque horae, quod ego Merlinus in istis vos attendo busis terrae, grottisque diabli. Sors bona me fecit tales meritare barones, qui vadant penitus, magno guidante Serapho, 145 Gelforeas guastare casas, scornare diablos. Conveniet grandes vobis passare travaios; ut desperati vitae quandoque saritis. Gratia sed coeli, quae voscum semper habetur, non aberit vobis, nec vos possanza diabli 150 offensare potest, si rerum factor aiuttat. Attamen, ut Giesiae vetus est retrovatio sanctae, nuntio vos omnes: mihi confessare bisognat, namque pretus sacratus ego sum lectus ad istam legitime impresam, per quam peccata lavantur. 155 Nec confessandi vobis vergogna sit ulla, namque bonum talis meritum rossezza ministrat.— Cingar, id ascoltans, toto se corpore stringit: o quam dura cosa est homini confessio pravo! At Baldus, cui semper inest syncera voluntas, 160 laetus ait:—Nobis parlatio vestra gradiviv. Sic, Merline pater, tibi confessabimus omnes. Dudum coelestis nota est clementia Patris, qui non misurat quantum peccamus in illum, sed nos optat, amat, tirat, salvatque ribaldos; 165 nos imo elegit, nos imo vocavit ad esse iustitiae invictos soldatos atque barones. Spondeo sic igitur, per iusti pignora dritti, ille sibi fidos nos cheros semper habebit. Vos agedum, socii, mentem brancate gaiardam, 170 quisquam nostrorum sua nunc malefacta sedazzet, discutiatque suum veteri de sorde gabanum.— Tunc omnes taciti subito loca singula prendunt, seque sibi testam grattant, cerebroque travaiant: utque sciunt, aut scire queunt, peccata recordant. 175 Cingar plus aliis habet, unde tapinus ab imo pectore suspiret: nescit qua in parte galonem voltet pensandi montes, pelagumque malorum. Dum memorare studet, scelerum confusio surgit, dumque malum putat hic, subito domenticat illic. 180 Baldus adest primus, deponit cingula spadae, fronteque summissa, curvoque utroque ginocchio, incipit, et miro sua facta sub ordine narrat. Post quem Falchettus quidquid commiserat ipse parte viri (ut naso, gustu, visuque) fatetur, 185 sed quae parte canis, tacuit, tenuitque budellis, namque canes Gesiae non confessare tenentur, et Falchettus erat vir ante, canisque dedretum. Crimina Fracassi multum pochetina trovavit, namque bonus certe semper fuit ille polaster. 190 Sat Lyronus erat caricus, sat plenus et Hippol, corsarus quoniam fuit hic, fuit ille ladronus. Moschinus sequitur, cantorque Gibertus; et ambo defectus dixere illos, illasque fusaras, quas aqua sancta lavat, quas pulsio pectoris arcet. 195 Centauri non longa fuit confessio, nam, quo parte cavallina peccatur, culpa niuna est. Inde satisfacit Philoformus, et inde Bocalus, quem sibi quamprimum Merlinus ab ante levavit, cogebatur enim gravitatem rumpere risu. 200 Casus quos dixit, censuras quas memoravit, non Pisanella tenet, non Summa Rosaria versat, non Deffecerunt, non altri mille libelli. Manserat extremus Cingar, chiamatur ad ultim, it velut ad forcarn, montagnam portat adossum. 205 In primis nescit signum formare crosarum. Postea confundens simul omnia, quidquid in ore concipitur, spudat, clausisque eructuat occhis. Baldus id advertit, suspiria Cingaris audit, et mussando suis cum compagnonibus, inquit: 210 —Em em, stat freschus, colmus est saccus et arca.— Illi non possunt non risum promere, quando Cingaris advertunt, dum se confessat, afannum. Quem suspirantem, quem fazzam saepe sugantem contemplant poverum, stanchisque dolere ginocchis. 215 Confessus tandem, fuit assolvestus ab illo, cui datur, ut potuit credi, penitentia grandis. Omnia promittit Cingar; gran cosa parebit, si de promissis attendet forte mitadem. Illico se tollens a confessore, scapavit, 220 promittitque Deo: posthac, dum vita manebit, non confessandi plus oltra piare fadigam, qua non est maior, qua non stentatior altra. Talibus exactis, surgit Merlinus et inquit: —Eya cavalleri, quae vos indusia tandem? 225 Non est tardandi, quum tempus habetur agendi, vos estis mundi, vos netti, benque sgarati, quae tardanza trigat? tantum peccare cavete. Peccantes iterum grandissima poena moratur.— Dixerat et nullo biscottos zuccare factos, 230 persuttumque satis ranzum, modicasque nosellas, apponit tavolae, cunctosque sedere comandat, excusamque facit de rerum paupere mensa. Denique post epulas et aquati pocula vini, hos menat introrsum, petramque levare molini 235 praecipit: huic paret fortissima schena Fracassi, dimidiam removet montagnam, vastaque rupis bocca scovertatur, per quam datur ire facultas. Tunc Merlinus ait:—Tombam rugate per ipsam. Nil dubium, magna hic ventura

catabitur, ite.— 240 Baldus it in prima: descendit mille scalinos, succedunt alii, solo remanente Cocaio. In fundum scalae porta ingens clausa trovatur, cardine quam rupto cum calce Fracassus aprivit. Introëunt altam, longam largamque masonem, 245 lux ubi tanta nitet, tantoque lusore coruscat, ut iurare queas ibi solis stare palazzum. Lucis causa petra est, petrarum maxima, carbon: quae non gallinae, sed struzzi grandior ovo est, et subterranae scurezzam noctis agiornat. 250 Protinus huc trahitur Baldus splendore rubini, fulguritas cuius vistam sibi tollit ab occhis. Circum circa salam sunt arma tacata murais, pulchra nimis, totum nec talia vista per orbem. Stant omnes stupidi, veterum gestamen honorant, 255 relligioque sibi est tales toccare facendas. Ad caput ipsius camerae stat maximus elmus, elmus Nembrotti longo surgente penazzo. Baldus ait:—Nembrottus erat persona gigantis, tuque gigantescam portas, Fracasse, staturam. 260 Ergo gigas cum sis, caelatam sume gigantis.— Paret Fracassus, ferrique in vertice brettam calcatur, et altanum despiciat in aëra saltum. Hectoris arma, nigris aquilis ornata, manebant fixa similmenter muro, quae fina metallo 265 argento et auro, duroque azzale coruscant. Temporis haec spatio godivit Roma totanto, quot tanto tenuit mundi signora bachettam. Ast ubi se stessam nimis alta superbia stravit, arma retornarunt sub terram Brontis in antrum. 270 Quae modo magnanimus merito sibi Baldus adobbat. Sunt ibi, quae greghi stiparunt corpus Achili; sunt quae fortis Ajax, quae Theseus, atque bravazzus Pirhus adobbat, quae Orlandus, quaeque Rinaldus, quaeque Durastantus, Rodomontus, quaeque Gradassus, 275 Zanque Picininus, Nicoloque et Gattamelada, Barthoquelomeus, quem gens dixere Coionem. Pendula stat travis etiam corrazza Goliae, ipsaque Sansonis dentata ganassa gigantis, ipseque Morgantis de pesis mille bachioccus; 280 Fracassus piat hunc, licto bastone, sonaium, cum quo campanas inferni rumpere sperat. Baldus ait:—Nulla hic armorum copia mancat. Quae viltas animi, vel quae reverentia trigat vestros nunc sensus, ut non bona tela pietis?— 285 Tunc ibi compagni, nudato corpore vecchis protinus arnesis, ferro se se undique fino circundant, fibiantque auro, gemmisque corazzas. Inde piant scudos, targas, tondasque rodellas, affectantque atris iam se meschiare baruffis. 290 Verum Boccalo non ullam contigit armam proposito retrovare suo: butat omnia, versat omnia, nec penitus, quod passim cercat, acattat. Tandem vista sibi fuit unica cosa volenti: Margutti squarcina, olim cantata Loyso, 295 in quodam cantone iacet, sine cortice fodri, unde refulgebat multo rubiginis auro. Hanc avidus brancat, basat, cingitque galono, incusatque alios compagnos esse fachinos; atque insensatos, omnique rasone carentes 300 clamitat, ut, nullis qui possint ire gravezzis, en voiant sic sic ferri portare valisas, sic ve fachinales usare ad pondera spallas. Baldus, id ascoltans, inquit:—Boccale, quid armis non te securas? en aspice, quanta superchiant!— 305 Respondet:—Non me ferrum natura creavit. Sum de carne caro, sic sic de carne manebo.— Cui Baldus:—Dagam Margutti quid geris ergo?— At Boccalus:—Ego sensi, credoque quod ipso sub Phlegetonte bonas anguillas illa brigata 310 peschet, et inflatas multa grassedine ranas. Si tibi mancabunt illic, menchione, vivandae dic: quid mangiabis? qua guisa, quove modello anguillis poteris, vel ranis tollere pellem? En ad propositum nostrum squarcina trovatur, 315 quae cavet anguillis soccam, ranisque camoram. Suntque illic oleo caldaria plena boiento, ut Bariletta docet predichis, fraterque Robertus; frizere padellis quis ranas posse vetabit, anguillasque illas ad arostum ponere speto?— 320 Talia dum rident socii, compagniter ipse Baldus in aspectu magno se lanzat in auras, leggiadrusque cavans brandum scrimire comenzat, intornumque agilis ventos colpizat inanes. Cingar in instanti trat de gallone spadettam, 325 verdugumque habilem cum cappa ferre stocadas, subque rodelletta se totum curvus abassat. —Quid tu—inquit,—bravas? pentibis forte, pochettum stimo bravamentum rofiani, guarda, sta saldus.— Sic dicens, tractum tres colpos fecit in unum, 330 mandrittum, puntamque statim, celeremque roversum. Baldus cuncta schivat, nec semet aretrat un'onzam, ridet et it circum, nec adhuc tirat, imo repossat, miratque attentus quod Cingar porrigat unum ante pedem; quod si faciet, sotosora tomabit. 335 Ergo piatonadam distesam denique menat, et pede supra pedem posito simul, ecce repente Cingar humi cascat, culoque sigillat arenam, namque, pedem proprium calcatum sub pede Baldi dum retirare putat, propter scansare

roversum, 340 non potuit subito, Baldi sub calce retentus. Inde statim, Baldo plantam relevante retrorsum, in schena tomavit humi, iacuitque stravoltus. Omnes quam subito laetos movere cachinnos! Cingar et ipse ghignans sursum levat illico, cridat: 345 —Eya cito, fratres, quid statis? ducite spadas, atque simul mecum Baldo chiochemus adossum.— Tunc omnes pariter brandos in fretta cavatos menant de piatto, Baldumque toccare procazzant; qui ferit in fianchis, qui retro, qui ferit ante. 350 Ast ita non pirlat, quum foemina fila revolgit, guindalus, aut naspus, vel petra rotonda molini, ut rotat hic Baldus nunc huc, nunc praestiter illuc arduus, atque parans sibi muscas undique brando. Denique toccavit cunctos, intactus at ipse 355 constitit et scrimmae ludique reportat honorem. Tunc Cingar gemmam, cui par cum sole lucerna est, despiciat muro, Baldique reponit in elmo. —Hunc tibi victori—dixit—largimur honorem. Per baratrique domos tali nos luce guidabis.— 360 Annuit huic barro, scalamque salire comandat. Ianque superveniunt, stippati corpora ferro. Tum Merlinus eis ita paucula dicta favellat: —Dux eris, atque pater sociorum, Balde, tuorum. Nulla superstitio poterit te vincere solum. 365 Sic tibi disposuit savii mens alta Seraphi. Itē viam tandem, vos tandem lasso, valetē.— Dixerat, et clauso restavit solus in antro. Cingar it allegrus, balzatque legerus ad auras: sustulerat spallis vastum confessio pesum. 370 Bertezzat, burlat, soiat, titaloraque cantat. Aures Falchetto tirat, nasumque Bocalo, qui quoque Merlino salsa de carne mezenum robbarat, quamvis confessus alhora fuisset, et licet ad grepias restarant retro cavalli, 375 quos promittebat Merlinus pascere foeno, seu Demogorgonis spelta, seu Pinfaris orzo. Ipse tamen Boccalus, habens quod habere bisognat, menabat caricum multis de rebus asellum. Increpat hunc Baldus, poverum spoliasse romittum. 380 Cui Boccalus ait:—De mangia in pace biavam. Et tu non portas in bocca forte molinum? Scilicet ad baratrum poteris retrovare tavernam.— At Baldus:—Plenae bastant de pane sachozzae. —Imo—respondet Boccalus,—Norma recordat 385 quod «solo non pane potest homo vivere mundo». Nonne caro carnem facit, attestante pedanto Doctrinale meo, declinans nomina terzae? Nonne flagellabat mihi saepe culamina propter rectis «as es a»? qui mattus nascitur, unquam 390 non guarrire potest, etiam medegante Galeno.— His mottis allegra ibat brigata per umbras. Quisque piat festam pro Cingare, proque Bocalo nam concurrentes sunt ille, vel ille magistri arte Bufalmacchi, Neli, mastrique Simonis. 395 Vadunt praeterea follas narrando facetas, ut via longa nimis videatur curta brigatis. Baldus in excelso carbonem baiulat elmo, qui nihilat grossas radianti luce tenebras. Iamque caminarant miliaria multa per umbras, 400 quando novus rumor post terga auditur ab illis. Stat Baldus, pariterque alii, drizzantur orecchiaie. En vox multa sonat:—Sta, guarda, vade, ritorna.— Quali cum guisa regem sociare videmus, mille alebarderos inter, totidemque barones, 405 per quos huc illuc dabandam stare iubetur, dicitur et—Largum largum,—baculique menantur; tali vicinat se se barronibus agmen, qui non contra venit, sed post sua terga caminat. Baldus ait:—Mirum! quo nascitur ista novella? 410 Disfodrate cito brandos, date brachia targhis.— Dixit, et ad bandas stradae cito dividit omnes. Fit via per puntas spadarum, utrinque paratas sforacchiare illos, qui ultra passare menazzant: sic sic per piccas seu guizzer, sive todescus 415 trapassare solet, crudeli morte necandus. Ecce rivat tandem multae confusio gentis, nulla sub alphero quos ordinanza coërcet, sed variis foggis franceso more cavalcant. It fretolosa cohors, spronatque trotone serato 420 non miga zanettos, curtaltos, atque frisiones, sed pro, num dicam? quis credat? nempe cavalcant quadrupedes ligni scannos, tripedesque scanellos, fornari gramolas, descos, misasque farinae, concas, telaros, conocchias, guindala, naspos, 425 cadregas, cassas, cophinos, lettiria, scragnas, barrillos, secchias, gratarolas, mille novellas. Omnes ingentem faciunt per saxa tumultum, trentaue para sonant, dum tirant retro per umbras schiodatas tavolas, dum stringunt ilia buttis. 430 Per medios passant muti tacitique guereros. Unde prior Cingar sbroccat de pectore risum, postea conclamat:—Quae gens? ola, ola, quo itis? quae vos fretta menat? nobis parlate coëllum. — At nemo respondet ei, tutaviaque passant. 435 Rident compagni factum, tamen omnia cauto stant mirare oculo, brandos menare parati, si qua sibi forsan tunc noia fiat ab illis. Falchettus loquitur:—Longa est ea tira virorum, credo tirintanam penitus hanc esse stryonum. 440 Est hodie

giornus zobiae, giovedique triumphus. Ad Demogorgontem properant, cursique madonnam. Non tamen ulla mihi certezza; domanda, Boccale. —Non —Boccalus ait—faciam; tu stesse, domanda. Fortunam tentare nocet spessissime multis. 445 «Quando canis dormit, noli distollere somno».— Vix ea finierant, extremior ecce ruebat, atque stafezabat magrazzam supra cavallam, scilicet in dorso magni grossique botazzi, dumque ultra passat per spadas undique nudas, 450 Cingaris extremo toccavit pollice nasum, quo facto ad totam briliam dat frena botazzo. Res miranda statim comparuit ante vedutam; Cingaris en se se nasus gonfiare comenzat, ut fit quum flatu porci vesica repletur. 455 Iamque fluens giusum barbozzi ad menta calabab, iamque bighignolus lambicchi paret aguzzus, quo stillare solet bozas spetiarus aquarum. Obstupet hic Cingar, nescitque movere parolam; nescio quid monstri pensaverat esse, vel umbram, 460 unde manu reparare volens urtavit in ipsum nasazzum, qui iam terrenum longus arabat. —Me miserum— clamat,—quae cauda? quis iste budellus? Unde mihi magnus subitane tempore nasus? Cernitis, o socii? quo tanti copia nasi? 465 Qua mihi de banda nasorum maximus exit? Nunquid totus ero crescendo denique nasus? Deh per amore Dei, deh non permittite, fratres, ut sit opus tanti mihi nasi ferre valisam.— Baldus non potuit non fata dolere sodalis. 470 —Ne timeas— inquit,—ne fle, mozzabimus istum nasonem petito, cui pristina forma redibit. — Hinc Boccalus ait:—Nescis, marzocche, coëllum. Imo tibi invideo de longi munere nasi. Nonne manens drittus poteris nasare melones? 475 Nec peponessarum plus oltra chinabis odori?— Quo motto risit Cingar.— Patientia—dixit,— me iam per nasum bufali de more tirabis. Sed quia trenta pedes iam nasi forma trapassat, andantique mihi gambarum crura molestat, 480 hunc volo prolixum dare circum circa colengum, deque meo naso triplicem formare colanam.— Sic ait atque facit; collum ter nasus abrazzat. Sed quia continuo crescens humore pesabat tanquam bos Chiari, nec eum ferre ultra valebat 485 Cingar cum spallis propriis, nisi detur aiutus, illico Falchettus, dulci compassus amico, illius a collo nasum distorthiat omnem, supra suosque humeros nasonis pondera gestat, cui, mutando vices, succedunt saepe sodales. 490 En pater interea veniebat a longe Seraphus, garzonesque duos uno menat agmine secum. Alter erat mulus, greghesco patre creatus, cui mater calabresa fuit: pensate, fradelli, quae mistura brodae, quae messedanza salattae. 495 Barrus erat, giottus, latro, fur, forca, truffator. Quid restat? stradiottus erat, queo dicere peggium? Sed quia per guerras stradiotica semper usanza est ferre scaramuzzas, aut appizzare baruffas, inde attaccatis armis se trare dabandam, 500 Pizzacapellettus seu Pizzaguerra vocatur. Hac hominis spetie sibi servit cura Seraphi, impresasque novas ad efettum mandat ob ipsum, sicut certa monet sibi constellatio cosas. Alter erat iuvenis, quo non formosior unquam 505 Narcissus fuerat, non castior ipse Iosephus. Is nihil omnino mangiat, pissatque, cagatque, sed fortunato semper nutritur amore. Bellus amat bellum, bello redamatur amante, nec zelosiae squarzatur dentibus unquam, 510 nanque fit a stellis bene iunctis certus amari. Haec quoque gratificat complexio diva Seraphum, egregiasque facit, prout chiedunt tempora, provas. Cui Rubinus erat nomen, cognomen Ubaldus. Ergo hic Seraphus traxit de pectore librum, 515 dumque legit, magni tres cervi protinus adsunt. Ore brias, ut equi, gestant et tergore sellas. Hos montare iubet, redinasque molare, Seraphus, unde simul strictis calcagnibus, oreque chiuso, menteque raccolta per opaca silentia trottant, 520 imo volant, quoniam portantur supra diablos. Itur ad orbescam quocumque guidatur ab illis, inque oculi motu post Baldi terga fuere. —Sistite—tum dixit Serraphus, —sistite cervos, ecce mihi Baldi grottas illuminat elmus.— 525 Tunc dismantatur, cervosque andare iubetur. Inde petras upupae signentas quisque stupendas collocat in bocca, quo facto nemo videtur, ast invisibilis vadit, neque cernitur usquam. Ergo simul properant: alios comprehendere possunt, 530 at non comprehendere, velut est essentia rerum. Inter compagnos Baldi compagniter intrant, quo muti, taciti, cheti, nulloque veduti, incipiunt menare manus ac ludere pugnis. —Oyme—crident omnes,—quid enim novitatis habetur?— 535 Serraphus ridens Boccalo tirat orecchiam: —Oy— ait,—oy, quis erit tantum indiscretus ut aures de testa streppare mihi...— Dum dicere «voiat» ille parat, chiappa culi picigatur in una. —Vah cagasanguis, ego non possum vivere, cancar, 540 Balde, tibi veniat; quo me

in bonhora guidasti?— Pizzacappellettus gambam transversat inanzum Lyrono, qua se simul ille intoppat, et ancum it simul in terram, rumpitque cadendo ginocchium. Hippol ait:—Nihil hic giovat portare lucernam, 545 cum sit quod nobis tollatur vista videndi. En ego tampellor pugnadis, Balde, cotoris, nec prorsus video, sed tantum sentio goffos. Attamen esse tibi pazzus fortasse videbor.— Sic ait, et colera tactus, chioccante Rubino, 550 incipit ad ventum palmas vibrare seratas, morsibus et calzis foltas bussare tenebras. Saepe menat gambas picigatus ubique Fracassus, villanusque paret, qui scalzus tempore caldi non valet a moschis gambas reparare caninis, 555 aut a zenzalis duram deffendere pellem. Serraphus subito Falchetti e tergore nasum Cingaris abstulerat, passimque menabat ut orbum. Ille cridat:—Ducor per nasum buffalus, et quo, et quis me ducat, minimum non cerno cotalum. 560 O gran cosa quidem, pazzi qui talia cercant.— Vult illi Moschinus opem conferre, sed unum accipit in fianchis punzonem, retroque factus vindicare parat, schiaffumque roversat acerbum, ut tres de bocca dentes smassellet ab umbris; 565 at rigidum colpit saxum, recipitque figuram iuxta materiam, et meritum mercede pagatur, namque super digitos sofiat, velut assolet ille, qui nimium caldam properat mangiare polentam. Multoties huc se voltat Giubertus, et illuc, 570 dum sponsonatur pugnis ab utroque galono. Ipse similmenter trahitur Philoformus, et ictus dum recipit stranios, banda se torquet in omni. Denique post aliquod susceptum utrinque solazzum, Serraphi iussu de bocca quisque lapillos 575 extrahit, et clari cunctis patuere visaggi. O puta, si rident ac laeto corde solazzant! Noscunt Serraphum, cui chinans Baldus honorem rendit, et abrazzat Pizzam, iuvenemque Rubinum. Supplicat inde: voiat, si alcuna potentia libris 580 est magicis, contra praestigia tanta stryarum, Cingaris a vultu tam grossum tollere nasum. Cui Serraphus ait:—Bene si consydero cosam, Cingar habet tortum, proprium nec ad utile guardat, dum bene fornitum cercat deponere nasum. 585 Si bene quidquid agat nescit retinere cerebro, ad nasum faciat tres, quattuor, octoque groppos.— Cui Cingar:— Serraphe pater, non curo quatrinum, esse parum memorem, cerebrumque ostendere gatti, dummodo tanta mihi scarichetur sarcina nasi. 590 Nam quis rinoceros naso nasutior isto? Deh, per amore Dei, pactum veniamus ad istud: tollite vobiscum nasum, totumque cerebrum; tantum, quos habeo dentes, serventur in ore, ut mangiare queam, si non memorare, quid inde?— 595 Tunc Serraphus, habens plenam de nescio quidnam tascazzam, cavat inde, velut chirurgicus, unam ampollam unguenti mira virtute pieni. Ungit utranque manum sibi stesso, deinde perungit nasonem leviter, pressatque tirando deorsum, 600 ut pressare solent qui mungunt ubera vacchis. Ille calat sensim, candelae more brusantis, quae venit ad virдум, parvo remanente mochetto. Dumque redit primum guttatim nasus ad esser, stat Cingar prontus, raptimque se ab ungue Seraphi 605 eripit, ut vidit sgrossatam denique codam. Nec fuit ordo unquam posthac, sibi tangere nasum, addubitans etiam prigolos incurrere nasi, de quibus exierat sola mercede Seraphi: cui grates reddit, docto sermone, galantas. 610 Inde vale dicto se compagna diremit: Baldus it ad bassum, Serraphus tornat ad altum.

LIBER VIGESIMUS TERTIUS

Iamque caminarant giornatas quinque per umbras, donec ad extremum fines reperere cavernae. Non datur ulterius procedere posse pedattas, nam smisurato trarumpitur orbita saxo. 5 Hinc sibi destranium paret reflectere gambas et replicare viam, tanta strachedine factam. Ergo impazzati restant, velut usus habetur; quando formicae spatiantes ordine longo, sive super murum, seu vecchiam supra nogaram, 10 vadunt et redeunt se crebro insemma basantes; at si per medium squadrae transversa notetur linea carbonis, faciunt ibi protinus altum agmina nigrorum, seque omnis campus adossat. Denique sub pedibus sibi petram Baldus adocchiat, 15 hanc ve alzare iubet, datur haec impresa Fracasso, qui speditus eam, firmis in littore

plantis, elevat, et pozzum sub retrovat esse profundum. Apponunt aures, si quid sentitur ab imo: hinc auditur aquae strepitus per saxa sonantis, 20 cernere nil possunt in fosso valde cavato. Cingar confestim pensat descendere bassum, taccat se manibus pedibusque ad saxa cavernae, tandemque in fundo se repperit esse calatum. Hic trovat undantem lagum, sentitque per atras 25 montagnae tombas liquidum properare canalem. Tunc ibi compagnos vocat alta voce deorsum: —O—cridat,—o socii, baratri descendite scalam.— Quo vix audito, spadarum cingula, nec non cavezzam et cingias asini simul undique groppant, 30 perque sogam similem descendunt unus et unus: de quibus ipse asinus prior extitit, inde Bocalus, tandem se quisquam retrovat cum Cingere giusum. Baldus ibi stagnum rutilo fulgore palesat: elmus enim, cui petra nitet, fugat undique noctem. 35 Hic lagus ingenti grembo se largus alagat, quo magnum egreditur flumen, neque magnius altrum est reperire quidem, si flumina tota misuras. Compagni ad longum ripae, perque arginis orlum, ire comenzarunt, ceu flumen currit abassum. 40 Ecce procul medio cernunt in gurgite vecchium, vecchium cui pectus longhissima barba covertat, supraque longa sedet crocodili terga nodantis, quem quoque tres alii crocodili pone sequuntur, gestantes strato bellas in tergore nymphas. 45 Ut videt ille senex lumen procul, atque brigatam ire solazzantem, brandos targasque ferentem: —Quae nova res?—inquit—delibero noscere quare.— Mox contra Baldum brava sic voce comenzat: —Quo te, matte, pedes? quae vos per littora Nili 50 trentapara guidat? praesti reflectite gambas. Guarda gaioffazzos, quae, quanta superbia menat.— Baldus respondet:—Coelo cascamus ab alto, imus ad infernum, nobis insegna caminum.— Cui vecchius:—Facilis cosa est descendere bassum, 55 sed tornare dretum bragas sudare bisognat. Attamen has nostras per stradas ire dolebis, et nisi tantostum tornare fretabitis istinc, dat mens quod veniet grandis desgratia vobis. Vos ne, hominum stronzos, sanctum imbrattare paësum? 60 Ergo retornetis, vestrasque reducite plantas, poltrones qui vos estis, bastonibus usi. Ad quos parlo modo? num terzam dicere voltam me vultis? asini, porci, gens plena pedocchis.— Omnia supportat Baldus, prenditque solazzum 65 de rimbambito vecchio, cui flegma superchiat. At non Fracassus dentrum tenet amplius iram, sed crollans testam scridat:—Nunquid deus es tu? Aut dii cornuti tombis versantur in istis? Archidiavol eris potius, baratrique carogna.— 70 Cui vecchius, dictis alquantum mitibus, inquit: —Gelfora diva mihi regnum dedit istius amnis, hasque per aeternum tempus iam subdidit undas. Nilus habet nomen, qui drizzat in aequora septem undantes rivos, nec quo nascantur in orbe 75 scitur Aristotolo, Piatone, aliisque pedantis, qui sua de innumeris scripsere volumina frappis. Vos tantum nunc mente mala, nunc corde cativo, nascimenta huius superis ascosa trovastis, et pede mortali calcastis littora divûm. 80 Ista galantarum servit mihi squadra dearum, sublimemque deum fluvii me Gelfora fecit, quae maris in fundo sibi maxima regna locavit, distribuitque suis barronibus atque vasallis flumina, stagna, lagos, fontes, canalia, rivos, 85 deque deûm numero sum dictus nomine Ruffus. Ergo, velut deus et plenus deitate deorum, impero, commando, iubeo, scomunico, giuro, desgratiae sub sorte meae, sub crimine forchae, tollite carneros, praestique netate scapinos. 90 Et quibus haec mando? via, protinus, ite, ribaldi.— Baldus ait:—Deus es merdosae forte latrinae, si tamen, ut gracchias, tutus deitate probaris, en te, scanfardasque tuas deffende ruinis.— Sic dicens, chinus tollit de littore saxum, 95 quod iacit et testam crocodili spezzat in undis. Ruffus it ad nodum, frustra nequendo repettat, extra tenet musum veluti ranazza lavacchio. Turba puellarum commenzat batere palmas, confugiuntque super crocodilos valde fugatos. 100 Intrarat sed iam medium Fracassus in amnem, et Ruffo veluti pollastro colla tiravit. Baldus it ulterius, facit altris lampade scortam, multaque ragonant de Nili fonte latentis, dumque simul tempus simili sermone trapassant, 105 ecce nigram boccam montis reperere forati, quae totum largo sorbet sbusamine flumen. Hic mancant ripae Nilo, totumque meandi hic vanescit iter, drittas fluit unda per alpes. Compagni fixas sabiae tenuere pedattas, 110 nulla pedestrandi conceditur ultra facultas, nec datur andandi senterus euntibus illuc, ni sibi sint pennae, seu nandi, sive volandi, sed nec habent ullam barcam, nec Dedalus illic ullus adest, qui tunc inceret braccia pennis, 115 nec nodandi etiam modus est, aut tempus et ordo,

namque sub armorum peso traherentur ad imum. Ergo hic Fracassus medias se balzat in undas, quas spruzzare facit ter centum bracchia sursum; et licet ingentis bustum manifestet hominis, 120 sgozzolat ipsa tamen madefactis braga culattis, per moiamque menat grossos andando galones. —Heus— vocat,—o socii, cunctis provisio rebus semper adest, modo sit cordi prudentia nostro. Supra meam schenam saltate gaiarditer omnes: 125 sum dispostus ego vos totos ferre per amnem.— Baldus ait ridens:—Poteris, Fracasse, quid audes?— Respondet:—Non vos, minimi qui ponderis estis; verum, si sit opus, populum portabo Milani. Hercules, ille gigas, fertur portasse cadregam 130 Iuppiteris, qua tota sedet fameia deorum. Nec pulmonus ego saldus sub pondere stabo octo putellorum, qui nostris forzibus estis?— Tunc omnes saliunt schenam, spallasque gigantis, ac si cum scalis fortezzam prendere voiant. 135 Lyronus dextrum caricat sine pondere tergus: cui frater se se manibus tenet Hippol apressum. Baldus at e contra laevae se brancat orecchiaie, Giubertumque tenet retro, iustatque bilanzam. Nec somae, ut solitum, fuit addere saxa bisognus. 140 Calzarum stringhae Boccalus nectitur uni, rampat in orecchiam Philofornus, rampat in altram Moschinus, camerasque illic habuere patentes. Cingar supra caput se rampegat altius altris, Centaurus non vult adeo caricare gigantem; 145 sicut parte canis Falchettus crura dimenat, sic quoque Virmazus gambettat parte cavalli. Solus retro manens, asinellus raggiat, et orat non ita destitui solettus in ore luporum. Ire per undosum cursum male semet arisgat, 150 nec sibi vult nulla guisa bagnare gonellam. Hunc piat ergo gigas leviter, cubitique sub ala collocat, et striccat faciens lentare corezas. Sic facitur, quum piva sonat ventrone pieno, quae cubito dum stricca canit dat musica versum; 155 sic bona dat chiaros asini proportio cantus. Tot passerottos Fracassus ferre videtur, totque graves pesos iurat pesare nientum. Quo sustentatur, portat sua dextra bataium, ac ita prolixis cum passibus ille viatur. 160 Se per gallonem quandoque revoltat eundo, saepeque terribili sfrantummat saxa bachiocco, nam trovat intrigos per stricta canalia multos, transversasque petras azali stipite rumpit. Tandem post longos tractus, multosque miaros, 165 ecce procul giornum cernunt, finemque cavernae. Incipiunt cantando simul dissolvere linguas, canzonesque iubet cantari Baldus alegras: — Forselament, De tous, Dungalre merque, Petite.— At Cingar tandem cecinit cotale motivum: 170 —Postquam de coeca sumus hac praesone cavati, Tur lu cantemus, Tur lu capra mozza sonemus. Quid Ramacina facit quia non venit illa marito? Cantemus tararan, cantemus tantara taira.— Denique perveniunt ubi giorni lusor habetur, 175 ac ibi discarigat se pondere schena gigantis. Non tamen extemplo potuerunt cernere lucem, sed fecere velut facimus quum mane iacentes poltronizamus nolentes surgere lecto, quamvis ad mezam sol spargat lumina gambam, 180 sed quum fanteschae veniunt aperire fenestram, slongamus cordas, asinorum more, lautti, nilque lusimentum giorni guardare valemus. Sic isti, egressi tenebris, vix lumen inalzant sursum oculorum, barbaiati lampade solis. 185 Sed mox vezzati, mirantur quomodo possit esse sub hac terra, aut terrae in viscere giornum. Hic alium siquidem mundum catavere novellum, hic ve novum solem, nova saecla, novasque posadas. Artibus at magicis memorant ea facta sotacquam, 190 nam maris ad fundum noscunt se denique giuntos. Hic absque arboribus grandis campagna videtur, qua non est maior per longum perque traversum, Veronae campagna vetus, campagna vel illa qua se menchiones Godii super aethera iactant. 195 In medio campi magnus petit astra palazzus, de quo mille vident longe fumare caminos. Illic scroffa suam plantarat Gelfora sedem, banditamque tenet semper maga pessima chortem, perque suum regnum multas fabricarat Arenas, 200 atque Colossaeos, qualem Verona theatrum nunc habet, atque illic tenet omni tempore vaccas, ut simili tota urbs semper stet netta ledamo. Sed magnum factum, mirandaque folla videtur: quod pelagi fundus stet in altum more solari, 205 nec fluat abassum, quamvis agitetur ab austris; per quem sol radios spargit, penetratque liquores, ac si per vitrum brusans candela trapasset. Unde novus paret mundus, nova vitaque gentis. Compagni tutavia stupent, clamatque Fracassus: 210 —Doh, diavol, erit nunquid tibi tanta potestas ut naturales possis voltare statutos? Sicine tu pelagi fundamina pendis in altum? Aut, velut aër, aquae per te gravitudine mancant? Non, non, quid facimus? nimium tardata ruina est.— 215 Respondet Boccalus:—Habes,

maruffe, rationem. Sed quod mangemus nihil ultra portat asellus.— Cingar ait:—Fameo.—Sequitur Moschinus:—Ut orbus nil video.—Centaurus item:—Mihi brontolat intus panza fame.—Mangemus—ait Fracassus—asellum.—220 Quo dicto, piat hunc pedibus, colloque tirato strangolat antrattum, veluti massara galinam. Scortigat huic gambas Cingar, Boccalus adoprat Margutti dagam, dum spaccat pectora, dumque ventre cavat trippas, rognones atque figatum. 225 Baldus azalino de saxis ense favillas accipit in ferulam, festucos aggerat omnes Hippol, et altandem Lyronus suscitatur ignem. Fert Philofornus aquam, nec non Giubertus in elmis, diversosque lavant asini de corpore quartos, 230 qui partim lessus, partim mangiatur arostus, et tandem saturi vadunt incontra palazzum. Nec bene finierant andando trenta cavezzos, en procul occurrit vecchius sciancatus, et una it secum mulier vultu peregrina zoioso. 235 Gestant ambo manu bordones atque capellos, parvaque dependet baculo de utroque tabella, qua sua depicta est facto desgratia voto. Immantellati breviter, cinctique fiaschis, seque fadigatos monstrant longo esse camino, 240 quapropter, stratis umbrosa in valle gonellis, membra solo buttant, forzasque sedendo raquistant. Illuc conveniunt socii, pietate moventur: namque viandantus cent'annos tempore monstrat, cui reposare magis, quam circum ire bisognat. 245 Tum peregrina virens facie, tenerinaque multum ad prigolum vadit ne sole scoletur eundo. Blandidulos oculos in terram semper abassat, quos apostata levat quandoque, tiratque saëtta, deque balestranti vista dardeggiat acutas. 250 Praecurrens socios hanc primus Hippol adocchiat, et iam sicut erat solitus veschiatur in illa. Baldus amorevolo vecchium sembiante salutatur. Mox ait:—Unde venis, quo vadis, quod tibi nomen?—Respondet:—Venio paradisi e partibus alti, 255 vadoque ad infernum, Pasquinus nomine dicor.— Baldus ait:—Quis te paradysum linquere fecit? nonne bonum bravumque illic tu tempus habebas? Cambius iste tuus malus est, lassare beatos, ire ad damnatos, miror quae causa sit ista.— 260 Respondet malvecchius:—Ego sum pratica mundi, nec tegit indarnum mihi barba grisissima pectus. Crede mihi experto, te stessum fallis, amice; ingannatur homo, paradysum qui putat esse deliciis plenum, allegrezzis atque solazzis. 265 Sunt cinquanta anni quod ego plantando tavernam ostus eram Romae, tam toti cognitus urbi, ut mea perpetuis ibi stet nomanza diebus, meque patres statua decorarint, sicut usatur de signalatis fieri, dignisque triumpho. 270 Non est poca tibi virtus, aquirere famam talibus in rebus, quales gradire videbis regibus et papis, mitris, rossisque berettis. Quapropter studium tribus artibus omne trovavi: arte coquinandi, buffonis, tum rofiani. 275 His ego pro meritis larghissima dona rochettis saepe guadagnavi, multosque insemma placentos; unde sciens hominum tantorum facta, prodezzas, artes, virtutes, meritos et caetera vitae, solus ego toto possum de his omnibus orbi 280 rendere bon contum, secretaque pandere genti. Si praestanda fides sanctis est ulla prophetis, credite Pasquino schietto savioque prophetae. Quidquid ait Credo est, quam sancta Ecclesia cantat. Iam mihi decrepito moriendi venerat hora, 285 pro me tota simul monstrabat Roma gramezzam. Supplicat ad Patrem Sanctum: me voiat, onustum bullis et brevibus, coelo mandare beato. Collegium subito pro me papa ille radunat, postque ragionamen varium, quod cive tamagno 290 sic perduto grandis iactura sequetur cortesanorum iuvenum, cortesaque narum, ecce mihi tandem datur indulgentia talis: ante ussum coeli vadam plantare tavernam, ut quando venient paradisi ad regna godentis, 295 supra suas mulas ben grassi, benque pafuti, praelati Gesiae, sim praestus, simque paratus hos mihi bon meritos pingui recetare taverna, quae cameras habeat fornitas more todesco; sed meus in Roma genius stet semper in una 300 marmoris effigie, qua non magis altra catatur digna maraviliis, si sit pensata brigatis. Nunc tibi sum maschius, nunc sum tibi foemina Romae, nunc ego relligio, nunc sum victoria, nunc ve sum tibi Pasquinus slancatus et absque mudanda, 305 fazzaque merdifluens privatur munere nasi. Haec mihi contingit saxo desgratia, propter civem Marphoium, cui cuncta archana paleso, nosque ragionamus nisi non heroica miris diversisque modis, neque deest facundia nobis, 310 quamvis abstulerint puerilia saxa loquelas. Ergo super limen paradisi nostra tre annos ostaria fuit modico celebrata guadagno. Namque cadenzis chiusae, stanghisque seratae semper erant portae, nulloque intrante mufosae, 315 et sua tacarrant gambati lintea

ragni. Passabant giorni vel sex tal volta vel octo, nemo foresterus bandas veniebat ad illas. Si tamen ullus erat tandem, qui accederet illuc, vel zoppus, vel gobbus erat, vel lumine sguerzus, 320 vel cantans borsis coram latrone vodatis. Nemo, qui scottum posset pagare tavernae, qui vellet cameram, qui lectum, quique biavam: quisque carens soldis, soliti dormire pairis, strazzati tunicis, cercantes, atque pecentes, 325 deque pitocatis implentes viscera tozzis. Raro pontifices vidi, regesque, ducasque, raro signores, marchesos, raro barones, raro capellutos, mitratos, raro capuzzos, qui mihi scudiferas possent aperire crumenas, 330 quique zafranatos vellent pagare capones, splumatosque toros, dulces garbasque caraffas. Hi sunt, qui riccas faciunt, pinguesque tavernas; hi sunt, qui spendunt et possunt spendere scudos. Procuratorem si quemquam forte videbam, 335 sive potestatem, advocatum, sive nodarum, vix illud credens clamabam:—O grande miracol! Hac ego pro causa sdegnatus ab inde scapavi, sed tunc praecipue quando Demogorgon abbas, cui brocoli, sardae, fighi, fava frantaque curae, 340 affuit in mula tam magra tamque stryata, ut fiascos posses duris taccare galonis. Non habuit marzum pro me sua borsa quattrinum, quo vasum calidae posset pagare polentae, accedit clausae paradisi denique portae, 345 qua pregat introrsum recipi, fierique beatus cittadino ibi, aut aliquo cantone locari. At Petrus in colera miserum de limine sburlat, mox ait:—Hinc abeas, destructio fava menadae, non es, nec maium fueris dignatus Olympo, 350 donec apud chiericos madonna Simona manebit, quam dum permittit mundo sic vivere Luscar, nec tu, nec tua stirps poterunt intrare chidentrum. Vade, nec ultra chioches portam, ne forte chiocheris.— Talia dum fierent, exhibant extra seraium, 355 deque schola coeli guizzabant mille putini, qui male vestiti, qui nudi, malque politi, malque petenati, magri, tegnaque coperti, intravere meam nullo prohibente tavernam. —Nos angeletti sumus—aiunt:—trade merendam.— 360 Quo dicto, coepere meas sbandare pignattas, et mihi cassonem fresco de pane vorarunt, tresque simul porcos, vaccam unam, trenta capones, gallinas totidem, cum becco sex quoque capras, octoque persuttos, plenumque saluminis ursum. 365 Quid plura? et gattas, asinum, mulamque magrazzam mangiarunt, et plus post mangiamenta famebant, unde nisi raptim scapolassem nudus ab illis, meque, meamque simul cazzassent ventre fiolam. Pensa mò post mortem quae consolatio restat!— 370 Talia mal vecchius dum chiachiarat, Hipol acostat se se dongellae, vultque illam tollere secum. Cingar ei scaltritus opem donare parecchiat, qui tenet abbadam, scortam facit atque subocchiat Falchettum: tandemque omnes favere sodali. 375 Id solum ignorat magni prudentia Baldi, tempore qui simili vult castos esse barones. En subito tremefit totum campagna per orbem, disfantat vecchius se se ingannator ut umbra. Obstupuerantque pedes Baldi, steterantque capilli, 380 quando repentina se volta repperit illic solum solettum, neque coram vidit amicos. Quid faciat, seu quo stampet vestigia, pensat, mente Deum clamat, Serraphum voce domandat. Denique Gelforeas meium putat esse masones 385 vadere, smarritos ubi forte catabit amicos. Sed vix tardigradis cum passibus ire comenzat, Pizzacapelletus procul obvius ecce ruebat, qui super amblantem, stradiotti more, zanettum currit, et altivolam giavarinam sustinet armo. 390 Baldus eum norat, vocat:—Heus, o Pizzacapelle, angelus es nunquid Gabriel, qui forte novellas portes zoiosas? Ubi stat spes nostra, Seraphus?— Respondet:—Non, barro, novas may porto cativas. En cape scondificam Serraphi munere petram. 395 Hanc optalamiam dicunt; hanc nemine vistus ore ferens, intra stanzas ubi Gelfora praesul vaccarum albergat, mandrasque governat earum. Ille senex, qui se Pasquinum dixerat esse, non est Pasquinus, verum Demogorgon ille, 400 qui solet ut cauda vivaces battere fadas, atque stryas ipsas asinarum more cavalcat. Teque, tuosque viros veniebat fallere, sed tu solus es immunis tanta de fraude rimastus. Compagni tolerant meritorum facta suorum, 405 quos tamen altandem cum tecum laetus habebis.— Dixerat, et subitus campagna sgombrat ab illa. Baldus in ore petram claudit, neque cernitur usquam. Versus Gelfoream se drizzat protinus aulam, multas incontrat comitivas saepe stryarum, 410 per medium quarum subtilis ut umbra trapassat, atque voluptatis causa tirat hic, tirat illic guarnellos, calzosque menat, goffosque frequentat. Pervenit ante fores palazzi semper apertas: omnia sunt aurum, cornisia, limina, voltae. 415 Introit, armatumque videt lanzonibus agmen, guardam reginae quod iudicat esse probatam. —Gaude—

Baldus ait,—mi brande, cibaberis esca carnis, et aethereum guazzabis sanguine vultum.— Transit ad obcintum largo gyramine claustrum, 420 quod decorant circum centum cinquanta columnae. Omnia splendent auro, mirisque ricchezis. Aurum pillastri, frisi, capitella, peduzzi. Quos Baldus mores trovat illic, quas ve bruturas, quos bordelliacos actus, deshonestaque facta, 425 utile non posset scribi, si scribere vellem, nam neque simplicibus sunt omnia danda palesa. Ostia per gyrum camerarum plurima iusto discompagnantur discrimine, semper aperta, semper et andantum discursibus, et redeuntum 430 trita pedum, veluti patet esse palatia regum. Cuncta sigillatim latitans vult cernere Baldus. Se viat ad primam spatioso intramine portam, de qua non pocam videt ire, redire brigatam. Intus tic tocchant duri mortaria bronzi, 435 nam speciariae locus est et pharmapotechae. Intro ascosus abit, vult omnia scire gradatim. Obstupet innumeras ibi vecchias esse dunatas, quae simul innumeros homines, magis imo striones semper amaëstrant in rebus mille nefandis. 440 Sunt itali, gregghi, spagnoles atque todeschi; et ricchi et poveri, laici fratresque pretique, matronae et monachae, tandem genus omne brigatae. Solicitant varias basso cum murmure cosas. Multaque conficiunt unguenta, cerumina, pastas, 445 unctos, impiastros, pilulas, confetta, cirottos. Mille serant, reserant scatolas, voltantque, revoltant, urceolosque tegunt, retegunt, solvuntque, resolvunt vasa triacarum, bozas, magnosque bocalos. Pars mensurat aquas varia de sorte bilanzis, 450 pars chioccat pavidas crebris pistonibus herbas, taxum, cambrossen, squillas, aconita, cicutas; electuariis pars implet bissola nigris, compositis noctu quintae sub lampade lunae, de spuma rospi, de ladri carne picati, 455 de pulmone asini, de viridi pelle ranocchi, de lue matricis, de argenti sulphure vivi, deque cadaveribus violenta morte peremptis, de sudore lupi rabiosi, deque sagina viperea, de felle upupae, de lacte cerastae. 460 Praeterea fingunt miscentque sacrata prophanis: pascalis caerae candelas, chrismatis unctum, baptismique salem, multasque insemma novellas, quas praeti dant saepe mali poltronibus istis. Quas uti componant, fors fors describere possem; 465 sed dubito ne, dum errores reprehendere vellem, errorum fierem praeceptor, meque thomistae dignum censerent mitra, Christique cavallo, ac asini, de more briae, mihi cauda daretur. Talia pro magno nec haberent forte lavoro, 470 namque oratores, physicos, strologosque, poëtas, fratres et praetos, et qui dant iura brigatis omnibus in zobiis ad cursum vadere trovant. Sed quia rispetto cedit drittezza rasonis, atque solent grossi pisces mangiare minutos, 475 disventuratae quaedam solummodo vecchiae sunt, quae supra asinos plaebi spetacula fiunt, sunt, quae nobilium culpis velamina tendunt, sunt, quae sparagnant claris incendia femnis. Baldus it ascosus, consyderat omnia, versat, 480 inscriptasque legit scatolas, urzosque notatos. Non nisi mortiferum passim legit esse venenum. Librazzos aperit, vel apertos lectitat omnes. Non nisi letales consyderat esse recettas, scilicet: ut pueri faturentur odore marassi, 485 quomodo stuprandi causa dormitio fitur, uxorisque suae vir fusos noscere tortos possit et in facto proprio retrovare ribaldam; quomodo formosae cogantur amare puellae, sinceraeque harum mentes per forza turentur; 490 quomodo non pagnet cum drizzat foemina cornas, quomodo si pagnet fantinum pissat abortum, quomodo vix natum corrumpant fascina puttum, quoque modo siccant odiati membra mariti; quomodo de birlo mentem, de corpore vitam 495 brutta stryazza cavet puero teneraeque puellae. Foetentes ibi sunt, inquam, vecchiaeque beghinae, quae vadunt redeuntque, ferunt referuntque novellas: scilicet urzertos, scatolas et multifacendas. Has sequitur Baldus, vultque omnia tangere visu. 500 Est locus alter ibi, ter centum brachia longus, bis centum largus, centumque soffitta levatur. Hic amaëstrantur partim, partimque maëstrant tot streghae quot arena micas, quot sylva Bacani dat foias, quot Puia nigras parit arida muscas. 505 Sunt ibi scarcossae, sdentatae, et lumine sguerzae pinzocarae, mediaeque sores, quas Gelfora doctas esse pedantrices statuit, satrapasque senati. Quae pedagogarum de more galantiter artem dispensare sciunt, dantes praecepta stryandi, 510 atque per unguentos operandi multifacendas. Qualiter hae furiant, moveantque tonitrua coeli, ut segetes, vignasque simul tempesta ruinet: qualiter huc lunam turent per forza deorsum, qualiter et stellae schegnent reflectere gambas, 515 qualiter et detrum voltent cava flumina spallas, deque mari ad proprios referant

carneria fontes, qualiter in formas diversas corpora mutant, inque lupos
volent homines, ursosque, canesque, seque met in gattas, in monas, inque
civettas, 520 augurium quae triste canant per tecta casarum; qualiter et
praetos doceant faturare comadres, atque malos fratres mulas equitare
diabli. Nunc hic, nunc illic Baldus praecepta stryarum audit, et advertens si
quam cognoscat in illis, 525 Cingaris uxorem mirat, Bertamque magistras
esse puellarum: traxit quasi turbidus ense, at circumspiciens ibi multas
esse madonnas, nobilium uxores hominum, pluresque papessas,
mucchiachias Sathanae, se prostituisse diablis, 530 bassavit coleram, tacuit,
latuitque libenter, confortumque piat secum, semetque reprendit: velle per
un nihilum cotalas prendere gattas. Namque videt chiarum: quod, quas hic
esse putamus Harsilias, illic Thaydarum squadra trovantur. 535 Sed laudavit
eas, quae furta coprire sciebant. Semiremissa quidem culpa est quam coltra
covertat. Tecta nitent aurum, muri, pavimenta, cadreghae, strataque
coltrinis variis, lectique parantur argento, raso, samito, canzante, veluto.
540 Conspicit hic iuvenes circum scherzare puellas, leggiadros motu, bellos,
facieque galantos, stringatos, agiles, semper saltare vedutos: quos Baldus
cernens cito iudicat esse diablos, humanum vestisse caput, moresque
virorum. 545 Quas gestent auri vestas, brettasque veluti, praetereo, et
calzas ostri, rensique camisas; quin etiam petras pretiosas pono dacantum,
muschium, perfumos, zibetti vascula, namphas. Sentit et ad nasum storacis,
aquaeve rosadae 550 spiramenta, quibus sbrofatur saepe palazzus. Florida
porfidicos ornant spalleria muros, in quibus adfixi dant specchi lumina
circum. Illic meschinae stant se doniare puellae, imponuntque genis, fronti,
colloque biaccas, 555 atque coralinos faciunt parere labrettos,
increspantque comas ferro, ciliique tosantur, streppantur ve pili, strazzis
stuppaque dedentrum ingrossant humeros, slargantque ad pectora
mammam, ut, quam pensamus sembianzam Palladis esse, 560 sit saccus
paiae, vel forma sit illa puvoni, qui discazzandos ad osellos ponitur hortis.
Pono da banda lyras, flautos, atque organa, cetrhas, scambiettos, danzas
quantos de Spagna, morescas, et ballum qui fit cum torza cumque capello.
565 Ipsa voluptati praestat maga Gelfora tantae, quae super auratam stat
salae in fronte cadregam. Talia dum crespo considerat ore baronus, ecce
cadenatum grandi rumore Bocalum huc strassinari, calzis pugnisque domari
570 prospicit a vulgo sguataro, turpique canaia. Undique, guardandi causa,
populazzus adibat; undique concurrunt, poverumque offendere cercant.
Spingitur ante thronum reginae calzibus, urtis, pugnadis, goffis, schiaffis
persona Bocali, 575 qui cridat et chiamat, perdonum saepe rechiedit, inque
fededium giurat fecisse nientum. Gelfora capturae causam tumefacta
domandat. Respondetur ei: quod pessimus iste giotonus intrarat furtim
propter robbare cucinam, 580 et iam fardellum de caso, deque botiro,
fecerat, inde duos guataros bastone gratarat, nec quod scriptus erat regalis
servitor aulae, nec quod sallarium bruttus manigoldus habebat, nec qua
venisset banda parlare volebat. 585 Gelfora sdegnoso voltat sembiante
visaggiu, et pariter spudans veluti stomachata, locuta est: —Hinc via, hinc,
oybo, procul hunc menate gaioffum. Hinc cito, quae indusia? me
mastinazzus amorbat. O quam poca fuit discretio vestra, balordi! 590 Vos ne
meis oculis hanc praesentasse carognam? Ite viam, rozzamque eius voltate
figuram.— Protinus hoc iussu streppatur ab inde tapinus, totaque turba
retro seguitat—Day dayque—frequentat. Extrorsum trahitur, suffertque in
corpore bottas, 595 quales non asini comportat schena pigrazzi. Baldus
apena tenet se se: bis, terque, quaterque spadonis manicum propter
sfodrare cavarat. Pur tamen alquantum patitur pro cernere finem, ut qui
diversas optat cognoscere provas. 600 Denique nescio quo Boccalus tingitur
uncto. Ecce statim longas paulatim stendit orecchias, mostazzumque procul
mandans quasi toccat arenam. Brachia deventant gambae, quae quattuor
extant. Tandem tota pilos vestit persona bretinos, 605 efficiturque asinus, is
qui fuit ante Bocalus. Iam non «oyme» cridat, tantum pronuntiat «a a.»
Cursitat huc, illuc, bastonibus undique toccus; vult trare non solitos, pro se
deffendere, calzos, sed cadit et duros piat ille cadendo tramazzos. 610 Se
stupet in semet, mirans non esse Bocalum, ast asini bustum, quo non
bertinior alter. Raggiat in Arcadia, dum portat grana molino, dumque
revolteggiat sibi tosto in pulvere schenam, nunc strassinatur per caudam,
nunc per orecchias, 615 excutiturque aspris pulver de pelle tracagnis.

Baldus at oltraggium tandem non sustinet illud, scorzat de fodro saturandum sanguine brandum, irruit in caecam lapidis virtute catervam, ac velut undicolas falco secat ungue folengas, 620 sic Baldus miseram distemperat ense fameiam. Quisque sibi membrum, seu brazzum, sive galonem spiccari sentit, nec ferrum cernitur ullum. Deserit extemplo gens haec malnata Bocalum, atque per albergum latitans fugit huc, fugit illuc. 625 Fama novellatrix reginae accepit orecchias, quae transmūtavit fazzas in mille colores. Pensitat esse magum, seu Coclen, sive Seraphum, quos sibi mortales semper provat esse nemigos, introit a cameris aliis penetrare remotum, 630 exercere solet magicos ubi porca susurros. Baldus at interea solus straviaverat omnes, deque cadaveribus compleverat atria multis. Manserat in tutum clauster de gente vodatus, quae se per stanzas ficcando seraverat ussos. 635 Baldus it, atque asinum vult secum trare Bocalum, quem stimulo pungens solitum pronuntiat «ari»: —Ari la, rozza, pru, sta.— Sic dicens, factus agaso, extra fores claustrum cogit trottare somarum. Bestia Boccalus nescit quis retro goiolet, 640 nec comprehendit adhuc qualis molinarus agrezzet, saepe caput voltat si factum cernere possit, nempe videt stimulum, sed non videt ille biolcum. Ut procul astarunt, trat Baldus ab ore petrellam, cum qua per gentes prius invisibilis ibat, 645 atque suam charo faciem scovertat asello, qui, licet exterius beretina pelle tegatur, signorile tamen Baldi quum praespicit actum, protinus alzatis se gambis rizzat, ut ille rumpere qui voiat cum mula virginitatem. 650 Brachia dat Baldi collo, musoque bavoso, discretus velut est asinus, dat basia bocchae. Non potuit Baldus non magnum rumpere risum, quando tanta sibi tunc machina venit adossum; attamen, ut cunctis erat ille benignior altris, 655 qui cortesia causa discommoda nescit, saepeque vilificat se met gentilis ad omnes, sustinet amplexus atque oscula foeda Bocali, et quater eiusdem per se desgratia fleta est. Postea, de sociis si sciret forte coëllum, 660 chieedit, at ille asini cum bocca raggiat et urlat, nec brancare potest Baldus quid ragget et urlat. Ergo dum lingua, manibus quoque, dicere nescit, annuit almancum, scossisque moteggiat orecchis: ut Baldus, sese quo praeparat ire, sequatur. 665 Baldus it a tergo, plantasque observat aselli. Non procul ecce iterum venit obvia pulchra puella, quam modo cum secum falsus Pasquinus habebat. Ipsa quidem tunc sex animalia fune ligarat: taurum, aprum, lyncem, simiam, vulpemque, cavallum, 670 retroque tirabat, posita feritate, tot agnos. At propius Baldo venienti quando propinquant, protinus incipiunt calzis et cornibus atque morsibus obniti, cercantes rumpere cordas. Miratur Baldus, remanensque interrogat illam: 675 quae sua vel virtus, vel fraus animalia vincat. Nil maga respondet, sed nectit in arbore funem, contraque barronem turpis meretricula currit. —Mecum (si sapias)—dicebat,— splendide barro, mecum balneolos venies intrare paratos. 680 Utere me liber, formosula, respice, quam sum. Candidulas habeo genulas, rubeosque labrettos. Fessulus es, nec ego minus exto lassula, mecum languidulos foveat noster tibi lectulus artus.— Sic ait, et Baldo sinulum lassivula solvit, 685 et dare basiolum celerat putanella baroni. Baldus eam subito cogoverat esse puellam, quam nuper vidit peregrinam cum peregrino. Transmutasse suos compagnos iudicat illam, inque animalorum fazzas voltasse tapinos. 690 Ergo manu celeri per trezzas corripit, atque mobilius gatto saltat, quum graffat osellum. At desdegnatur fragilem vir battere sexum: sat sibi bastat enim, quod primum tornet ad esse illa sibi socios, et vadat postea quo vult. 695 Nudam ergo spoiat, sed, dum spoiatur, in unam coepit converti vecchiazzam, dentibus orbam, sguerzam calcagnis, oculis et lumine gobbam. Baldus, garofolum qui se brancasse putarat, hanc ubi prae manibus miravit habere carognam, 700 protinus obscenam stomachosa fronte relinquit. Illa cito scampat, nudatis undique membris, dumque stat in pedibus Baldus mirare quo ibat, adfuit huc subito facies veneranda Seraphi, expediensque suas magicis cum versibus artes, 705 circulat in sabia numeros, quibus omne trematur protinus infernum, veniuntque in frotta diabli. Hic magus astringit cornutos carmine porcos tollere prestigium, nostrasque reducere formas humanis oculis, et res monstrare prout sunt. 710 Spingitur extemplo simiae de corpore Cingar, de bove Fracassus balzat, de linze Lyronus, Hippol singiarum disvestit protinus aprum, de toto Centaurus equo fit mezus, et ipse Falchettus vulpem reicit, Bocalus asellum. 715 Mutavere pilos; si vezzum nescio certe. At quia candela est ad viridum

usque culamen, at quia consumpsit vodata lucerna stopinum, multa per adessum dixi, damatina venito.

LIBER VIGESIMUS QUARTUS

Iamque suae gentis satis amplam Gelfhora caedem audierat, nec non propriis aspexerat occhis. Obstupet, ac facti dum cercat scire casonem, ecce supragiungit nudis vecchia illa culattis, 5 quae Baldi artilios peradessum fugerat uncus. Qualis multoties vulpazza fugita taiolis, cui sex turba fugam dederit villana miaros, scridaritque retro:—Day, day, pia, para, repara,— ipsaque scaltra ferens caudam de retro levatam, 10 indeque puzziferas vomitans culamine loffas, fecerit assaium sanam portasse gonellam, anxiat, et brazzum linguae butat extra ganassas, talis vecchia quidem, vecchiarum stronzus, arivat, gentis amoratrix, quae nunc ita bella parebat. 15 Ansat et ansando narrat vidisse legiadri zuffum hominis, quo non vultu rubestior alter: forte cavallerum unum de errantibus esse, qui velut Orlandus veniat destruggere fatas; octoque cum secum armatos guidare barones, 20 qui possent solis coelum confundere sguardis. Hos tamen in vistas varias cangiasse ferarum, rendere qui secum voluere libidinis actum. Illius at castos mores animumque baronis ad propriam subito cunctos tornasse figuram. 25 Nil pulchras valuisse sibi nudasse mamillas, nulla superstitione quippe illum, nulla lusinga ingannare potest, hunc forsitan esse Seraphi aguaitum, qui semper habet pensiria calda ut ruat omnino felicia regna stryarum. 30 Qua propter fieri debere provisio talis, qualis multorum faciat pentire pacias, qui sic praesumant cum diis committere pugnam. Gelfora quam primum facier cotalia sensit, praesta suam mandat sibi retro currere guardam. 35 Fit cridor, armorumque sonus, crepitusque tubarum, campanae ad don don fitur concursio gentis, intorumque suae calcatur squadra reinae. Sed diavolorum legiones mille tresentae, quae simul hic inter miseros squaquarare solebant, 40 protinus (experti quondam quae forcia Baldi est) inde levant campum, cercant ve altronde loginos. Senserat hunc Baldus strepitum.—Seguitate, sodales.— dixit et adversus palazzum dirrigit ormam. En procul apparens magna Gelfora, fortius urlat 45 bestia, quum Baldum vidit, comitantibus altris. Haec super auratam celerat tirata caretta, quam seguitant etiam nympharum quinque barozzi. Non unquam regina fuit pomposior ista. Quattuor albentes palafreni, terga coperti 50 drappibus ex auro, strassinant retro quadrigam. Ipsa tenetque manu sceptrum, doramque coronam in testa, et rutilo trezzas diademate calcat. Praecedunt famuli centum, totidemque staferi: quisque galone tenet seu spadam sive fachinum. 55 Longa sequit series hominum muschiata zibettis, qui cortesanos se vantant esse tilatos, quorum si videas mores rationis ochialo, non homines maschios, sed dicas esse bagassas. Cortesanus erat tunc verus tempore vecchio, 60 quum rex ille produs, rex ille bonissimus Artu, egregiam tenuit chortem, tavolamque rotundam. Quis fuerit, scitur, Tristanus, Lanzaque lottus, quis quoque Galvanus, nec non bella altra brigata, quae regis fameia fuit, pulchraeque Ginebrae. 65 Tunc amor indossum seu faldam, sive corazzam portabat, colpisque spadae acquistabat honorem. Cui sudoris aquae, cui siccae pulvis arenae muschius et ambracanus fuerant, storaxque Levanti. Tunc cortigiani facies fuit apta placendi, 70 et molzinandi rigidae praecordia damae, quando lavabatur solo sudore celatae, quando nigrabatur sabiis sub sole boiento. Tempore sed nostro, pro dii, secloque dadessum, non nisi perfumis variis et odore zibetti, 75 non nisi seu zazarae petenentur, sive tosentur, brettis velluti, nec non scufiotibus auri, auri cordiculis, impresis atque medais, millibus et frappis per calzas, perque giupones, cercamus charum merdosi germen amoris. 80 En modo, dum celerem castigat Gelfora cocchium, subsequitantque aliae vaccarum quinque carettae, has veluti nymphas, divas, charasque madames, cortesanelli sociant, illisque ragionant nescio quos sognos, passata in nocte vedutos, 85 et portantinas properantes supra mulettas, dente bachettinas

vadunt rodendo politas, mentitosque focos narrant, recitantque sonettos, sat male stringatos, ac parlant mille baianas, menchionasque suo dicunt in amore fusaras. 90 Baldus ab altano tumulo procul omnia visu coeperat, et ridens ita raggionabat amicis: —Cernite, compagni, de tantis millibus unum non hominem video, non qui lignaminis ensem disfodrare sciat, peius tirare stocatam. 95 Hi sunt, quos tantum manifestat barba viriles, caetera conveniunt muliebribus apta conocchis. Sed volo quod pulcram faciamus horhora prodezzam. Fingamus, quaeso, fingamus habere paupam de meretrice ista, per quam cuncta omnia puzzant. 100 Stemus et attenti, quae nobis damna parentur.— Talia cum sociis dum sic sic Baldus acordat, ecce propinquabat tandem regina stryarum Gelfora, quae cernens armatos stare barones: —Ola, quid—inquit,—adest? O res non cognita maium! 105 Cernitis humanam (quo tanta pacia?) brigatam? Qui sunt hi porci? Qui sunt hi brutta somenza? Nunquid habent animo tam grandem prosopopeiam, ut mea praesumant intrare ad regna, gaioffi?— Dixerat, et spazzat trombettam protinus unum, 110 ut sciat unde hominum veniat baldanza malorum, qui bastent animum sic tecta subire deorum. Ille galoppando non spiccat ab ore canoram ton tararan frifolo trombam, fin donec arivat Baldus ubi, comitesque manent, finguntque paupam. 115 Ad quos his parlat dictis trombetta superbis: —O poltronzones, quae phantasia guidavit sic vos per dominum nostrum, sic absque riguardo, huc ad clausuras et loggiamenta deorum? An fors nescitis haec esse palatia divûm? 120 Tanta ne vos vostrae tenuit fidanza canaiaie? Maturate fugam, subitiquè levate trabaccas. Siccine bastardi, zaltrones, gensque tagnosa, gensque spelorza, sacrum venistis tangere limen? Ad vos me mandat venerabilis illa virago 125 (Cingar ait tacitus:—Venerabilis illa putana.—) quae tenet imperium sub se regnaminis huius. Aut vos ire iubet lontanos partibus istis, aut scorrozzatam chini veniatis ad illam, forte sacrificium meritabitis esse beatum, 130 humano quoniam placatur diva cruore.— Baldus ait:—O nos istuc male nempe capati! Cur, quando matres nostrae de ventre cagarunt, non potius mundo tantos peperere navones? Andemus miseri sanctum componere numen, 135 numen adoremus coeli, quod forte pregheris spegnitur humanis natura colerica divûm.— Compagni risu tacito sub pectora creppant, fazza tamen magnum simulat defora dolorem. Omnes cum testis bassis andare comenzant, 140 ac si, post schenam manibus colloque ligatis, ad scalam forchae conducat boia picandos. Tunc trombetta illos dominae praesentat et inquit: —Ecce prophanarunt hi vestrae regna coronae.— Gelfora contremuit bustum tam grande Fracassi, 145 interpellat eum: qui sit, quo sanguine venit. Respondet tremulus:—Sturlonus nomine dicor, Bressa mihi patria est, mea razza gigantibus illis descendit, qui trare Iovem voluere deorsum atque inter se se regnum partire deorum.— 150 Gelfora plus dentrum tremuit, cum talia sensit. Postea fattezzam Baldi, vistamque legiadram dum guardat, latosque humeros, strictumque fiancum, protinus in paniam vischiumque Cupidinis intrat. Ad quem sic placidis loquitur cortesa parolis: 155 —Tu quoque, qui sensum te prodis habere superbum, da prolem, nomenque tuum, genus atque tuorum.— Baldus respondet:—Caposeccus nomine dicor, natus adulterio monachae fratrisque Caponis, qui conceperunt me chiesae retro pilastrum. 160 Postea diabolo de me fecere sigillum. Sum devotus ei, cui dono in corpore vitam. Unde meum patrem vado retrovare Chiapinum. Me mare, me tellus, me sydera celsa refudant; si non esse Dei possum, decet esse diabli.— 165 Has desperati stupuit regina parolas. —Eya, sacerdotes—inquit,—nunc sacra parate, atque mihi altaros holocausti condite tantos, quantos nunc istos homines mactare bisognat. Hunc mihi solettum tamen asservate legiadrum, 170 quem volo sit primus regali eunuchus in aula.— Haec ea dicebat de bello corpore Baldi. Praestiter obedit famulorum turba suorum, lignaque portantur, multusque accenditur ignis. Ecce preti et frati, cum cottis cumque capuzzis, 175 cantantes veniunt infrotta boatibus altis: — Eu oe iach iach, eu oe, pirila, buf baf.— Quorum qui prior est, puvialem portat adossum. Turribuli pinguem mittunt ad nubila fumum, incensaeque faces crepitant altaria circum. 180 Gelfora supra caput montaverat alta pilastri, ut solet in summa plantari mole colossus. Hic dea chiamari vult, hic dea porca vocari, trombarum clangor rauca cum voce frequentat tarara ton tarara, ton ton tara, tantara taira. 185 Cor brillat sociis spadas rancare guainis, quos ciet ad carnes squarzandas musica trombae. Ipse prior

Cayphas, insemmaque vescovus Annas accedunt, iugulumque parant scannare Fracasso, inque satis largo tepidum addunare cruorem 190 vase parecchiatur, meschiandum pane stryarum. Praecipitur curvos illi bassare ginocchios, quem prius ut vaccam cum cetta cumque securi discopare volunt, mox collo immergere cultrum. Ille sed impatiens clamavit:—Balde, facenda haec 195 it nimis avantum, nimis haec indusia durat.— Talia dum memorat, se drizzat in aëra praestus, pontificemque piat digitis, durosque restringit artilios, schiazzatque illum de more boazzae, dextraque de merdis et sanguine tincta remansit. 200 Baldus adocchiarat guerram iam esse comenzam: —Heus, seguitate—inquit, sfodratque celerrimus ensem. Currit ad urtandum, quam diximus ante, colonnam, cuius in excelso capitello Gelfora stabat. Cum caput innanzum ruit illa, simulque pilastrum, 205 quam piat extemplo Baldus per colla cridantem, cui dare soccorsum gens infinita ruebat. Sed Cingar comitesque alii, facto agmine, currunt, inque illas squadras intrant ut fulmen et ignis. Ipse gigas clamat:—Nunc est et tempus et hora 210 sacrificare Deo vacchasque, hircosque petulcos.— Sic dicendo, probat qualis sit tempra bachiocchi. —Ah porcinaiae—cridat Falchettus et Hippol,— vos ne putavistis nos qualchos esse maruffos, scilicet agnellos, pegorasque trovastis, et haedos, 215 ut pensaretis sic nos mactare diablo?— Talia bravando feriunt tutavia, nec ullum sparagnant colpum, testasque ad sydera mandant. Septem mille homines sunt, qui sua ferra cavarant, et Baldum assaltant propter riscodere porcama. 220 At celer altorium dat Falco, et Cingar, et Hippol, Moschinusque, aliique simul, qui tempore curto mortorum ingenti fabricarunt aggere montem. Turba puellarum fractis fugit inde caretis, smarritaeque sinus lacerant rumpuntque capillos. 225 Non bonus hic perdit Boccalus tempus, at illas protinus inseguat chiamando:— State ribaldae, state putanellae, quia vos frustare bisognat. Quo, quo? State, inquam, ola, spettate, quo itis? quo ve scapinatis? Mea nunc vendetta fietur. 230 Siccine me nuper vacchae fecistis asellum? siccine grattastis mihi schenam pectine boschi?— Haec referens, portat scoriadam forte trovatam, qualem Vegnesae vidi, quum boia putanas per Merzeriam frustat, frustandoque currit, 235 tandem arrivatas chioccat, tozzatque tapinas: attamen alquantum sferzam leggerius offert, dum capat in teneras damas, niveasque putinas; tantum scarcossas vecchias, lippasque stryazzas, et rofianazzas stafilatis tozzolat aspris, 240 terga quibus parere facit persutta Labruzzi. Non «pietas» valet hic non «perdonanza» cridari, nam mercadanti Boccalus fecerat aures. Baldus at in brazzis reginam portat et illam continuo gens tota ruens riscodere cercat; 245 unde travaius erat certando baronibus ingens, tanta superchiabat calcatim zurma bravorum. Personat incircum campagna cridoribus altis, unde maris pisces veniunt atterra balordi, namque super pendet pelagus de more solari. 250 Tunc homines superi (nec enim scio dire bugiam) audivere illam liquido sub gurgite guerram. Iamque striam Baldus multo sudore ligarat, inque suis spallis quoddam portarat in antrum. Non gens ultra sequit, vel mortua vel stropiata, 255 parsque fugae studiat, cercatque per abdita scampum. Gelfora, iam tristo portu guidata, diablos invocat, ut veniant promissam tollere vitam. Sic igitur dum stridet adhuc, malnata piatur unguibus innumeris diavolorum forte cridantum, 260 umbraque in infernum cum corpore fertur ab illis. Iamque fracassandi domicilia sporca Fracassus coeperat impresam, longisque ut passibus ibat; quo iam gelforeos de fundo ad tecta palazzos sterneret, ac mundum tanto privaret afanno. 265 Ad primam subito giuntam de marmore grossum chioccat pillastrum, quod stat cantone palazzi. Rumpitur in centum volitantes undique pezzos, fitque ingens strepitus de travis, deque quadrellis, magnaque terreno camerarum banda ruinat, 270 calzinaeque leves malnettant astra volando. Replicat horribiles colpos, geminatque bataium, trita columnarum fit ruptio, deque supernis machina muraliis reboans descendit abassum. Indorata cadunt meschiatis tecta matonis, 275 riccaque picturis vadunt solaria terrae. Dumque gigas manibus turrim furibundus aferrat, ecce Seraphus adest in fretta, vocatque, cridatque: — Parce, gigas, iam parce, gigas, sic poena soluta est. Integra stet turris pro nunc, quae quando ruatur, 280 illico quae cernis pelagi fundamina sursum pendula cascabunt, veluti natura chinarat, vosque negabimini, piscesque cibabit omnes. Si nescis; turri septem clauduntur in ista fatales statuae, sex cerae, septima plumbi, 285 quas simul ad quintam lunam, sub monte

Tonalo composuere striae septem: Madoia, Catoia, Stanaque, Birla soror, Sberliffaque, Cantara, Dina. Quam primum frangas turrim, guastesve figuras, postizzus locus hic in fumum protinus ibit, 290 vosque bibetis aquas, plus quam sit voia bibendi.— Venerat huc Baldus, mazzatis denique cunctis, conciliumque suis cum compagnonibus edit: et quid sit tandem faciendum, voce domandat. Cingar ad infernas suadet callare masones, 295 quas Serraphus ait non multum longe catari. Haec ve relinquatur Serrapho impresa ruendi regna stryanismi, turrem, statuasque levandi. Tunc omnes favere manu, favere parolis Cingaris arditae menti, laudantque talentum 300 hunc animi, quo non mundo generosior alter. Attamen ipse manet, Baldo mandante, Gibertus, quem retinet secum Serraphus amatque galantum. Ad phlegethontaeas igitur cascare cavernas voia stat, una quidem Baldo paret horula centum 305 posse diabolicas rursus assagiare prodezias. Ecce iterum scuras animoso corde latebras introëunt, callantque magis per clymata centri. Gemma tamen fulget, quam Baldus servat in elmo, qua cernunt aditus et multa pericula schivant. 310 Semper ad in giusum facili labente camino frettantes abeunt, Baldi praeunte lusoro. Centum stradiculas, centumque viacula iam iam incipiunt reperire simul concurrere in unam ingentem stradam variis venientia bandis. 315 Dico quod innumeras retrovant hinc inde viettas derivare suos fines ad grande viaggium, quem spatiosa menat stygiis contrada paësis. Quales in veneta nos cernimus urbe canales undique menantes barcas, descendere in unum 320 maiorem, bravumque nimis, grossumque canalem, tales stradiculae, calles, sentiria mille conveniunt, monstrantque notas ea singula scriptas, unde potest sciri qua quisque caminus ab urbe huc descendat, agatque suas huc illa brigatas. 325 Est via quam drizzat Florentia, Roma, Milanus, Zenova, Neapoli, Vegnesia, Parma, Bologna, Lyon, Avignonus, Parisus, Buda, Valenza, Constantinopoli, Cairus, sedesque Cipadae. Denique quodque solum, quaeque urbs, arx, villa, caminum 330 huc drizzat, portatque suas ad tartara pravas malnatasque animas, quarum tot milia nigrum continuo ingombrant baratrum, quot milia toto muscarum mundo nascunt in millibus annis. Quo magis ante itur, magis orbita largior umbras 335 excipit innumeras, tacito rumore gementes. Baldus compagnis nulli parlare comandat: dumque illi parent, dumque alta silentia servant, ecce caput stradae se se dilatat in amplam campagnam, horribilem et cinerum de pulvere carcam. 340 Subterrana illic ventorum flamina regnant, pro quibus efficitur mundo teremotus in isto; impetuosa ferunt cineres, agitantque savornam per largos campos, redolentes sulphuris oybo. Gaudet in hac rerum Baldus novitate, Lyronem 345 admonet atque alios nulla de sorte pavere. —Quid?— Falchettus ait—dum te, mi Balde, videmus, non sgomentabit nos quanta canaia sub orco stat diavolorum, nec quanta sub aëre stridet.— Dixerat, et saltans animo se monstrat alegro, 350 contraque terribiles ventos ruit huc, ruit illuc. Cingar eum sequitur scherzando, trufantque vicissim. Ambo simul rident, saltant, vaduntque, reduntque. Quales agnelli fugiunt, matremque relinquunt, quattuor et pedibus guizzant et in aëra pirlant; 355 ast ubi sentitur lupus exurlare propinquus, confestim pavidi se matris ad ubera tornant; pastor adest, grossumque canem sibi chiamat apressum: talis Falchettus laeto cum Cingere spassum grande piat, curruntque ambo lontanius altris; 360 ast improvisos prigolos si forte catabant, praestiter ad portum Baldi remeare videbas, inde sub illius combattere fortiter umbra. Qui, velut avvezat caporalis providus, ipse de se non curat, tantum risguardat amicos. 365 Ad caput interea campagnae scurus et asper boscus adest, ac sylva pavens, non consita myrthis, non lauris, platanis, ulmis, altisque cipressis; at nigrae taxus, aconita, malaeque cicutae, grandilitate pares alpino in culmine fagis, 370 toxica mortiferi sudant de cortice sughi. Introit ante alios Baldus, nova cernere gaudet, perque venenifluas nihil aestimat ire latebras. Incipiunt iam longe gravem sentire bagordum, murmur et insolitum, tanquam tempesta petrarum, 375 vel magis ad guisam pelagi battentis arenam, quando fremit, vastasque polo subgurgitat undas. In finem boschi retrovant intramina grandis portazzae, nunquam chiusae, sed semper apertae, per quam trenta pares intrant insemma carettae, 380 verbaque sic duro saxi frontale notantur: —Regia Luciferi dicor, bandita tenetur chors hic, intrando patet, ast uscendo seratur.— Fracassus ridet:— Subeamus adunca, sodales. Non regrediendi dabitur, ut cerno, facultas.—

385 Introëunt igitur, tenebris appena resistit carbonus Baldi; sed folta in nocte tumultant, horrissonasque tonant scurissima regna querelas. Ecce tavernarus tandem barbatus in illos obvius accelerat, vivosque in corpore mirat. 390 —O—secum parlat,—quae cosa novella videtur!— Sic ait, et mulcens foltos ad menta pelazzos, stat penserosus, stupidus, sensuque revoltat: debeat an similes scotto invitare brigantes. Tandem guarnazzam cingens, brotaminis unctam: 395 —Vultis—ait—nostram, compagni, intrare tavernam?— Boccalus raptim responsum primior affert. —Quid cercandum aliud? Bona si tibi caneva primum, inde bonae quaiiae, bona lonza, bonique capretti, ecce parecchiamur simul omnia ventre locare, 400 et pagare simul patefactis omnia borsis.— Ostus ait:—Mecum veniatis, non mihi desunt et pernicones, et frolla carne fasani, et vinum garbum, et vinum dulce Reami.— Sic ait, ingrediens, mensasque parare comandat. 405 Hunc omnes seguitant, sed Baldus inanzior altris, compagnisque facit per opaca silentia scortam, donec eos salam conduxerat ostus in amplam, in qua mille animas epulis catavere sedentes, mangiantesque instar porcorum dente famato. 410 Sunt etenim magrae vultu, nigraeque colore, sunt sguerzae, gobbae, slancatae, suntque carognis omnibus aequandae, nimio puzzore malorum. Irruit ad mensam iocunda fronte Bocalus, inque piatellum dum vult extendere griffum, 415 protinus indretum vultu pallente retirat; qui pensando aliquem forsitan gremire caponem, gremiturus erat scurzum, turpemque marassum. Accedit propius, factum discernere, Baldus. Quali cum guisa gattum rosegare codaium 420 aspicias, quando sibi retro cauda tiratur, striccaturque simul, manibus per forza retentus, qui fremit et faciens gnao gnao se ingordus anegat; illac sic animas contemplet Baldus edentes vipeream carnem, rospos, variasque vivandas, 425 unde venenorum mors inevitabilis exit. Praeterea aspideo completas sanguine tazzas sorbebant, oculosque foras sorbendo butabant, ut solet infirmus cui Ierae pocula dentur. Corripit interea rigidam post fercula sferzam 430 ostus, et intorum menando licentiat illas, namque novas alias quoque pasturare bisognat. Impetuosae igitur abeunt, subeuntque novellae, quas etiam cogit putridis accumbere mensis. Mox ait ad Baldum, sociosque:—Sedete, bricones, 435 seu vos mangietis, seu non mangiare voiatis, omnino faciet mysterum solvere scottum.— Sic dicens, alzat scoriatae quinque catenas, hinc menat et zif zaf resonando percutit Hipol, quem male provistum tollit de peso levatum, 440 atque suo fratri Lyrono buttat adossum: amboque schenadam pariter cascando piarunt. —Illa quidem vestra est—Boccalus parlat;—habetis praevendam vestram, tamen hanc non curo biavam.— Sic ait, et scapolat, cantoneque delitet uno. 445 Baldus arostitum rapit improviste dragonem, inque tavernari mostazzum concite iactat, manserit ut medio faciei stigma notatum. Non tamen hoc tantum colpo fuit ira baronis sat contenta, tirat cum rosto insemma saporem 450 ingentis pugni, qui dextram tozzat orecchiam, unde tramazzanti chioccat quoque terra sinistram. Cingar ait ridens:—Nondum mangiavimus, et tu, Balde, comenzasti scottum pagare tavernae.— Respondet Baldus:—Sic Hippolis esca soluta est.— 455 Interea Virmazus eas interrogat umbras: cur veniant illam sic albergare tavernam, curque venenosas ingoient atque tracannent has victuarias, plenosque cruore becheros. Cui maior sic umbra gemens suspirat et inquit: 460 —Quaelibet infernis cruciatibus alma ferenda, corpore cum primum posito descendit ad orcum, antequam vadat grottas habitare statutas, hoc diavolazzo prius invitatur ab osto, quem Griffarostum diabolica zurma domandat. 465 Nec tamen invitum contemnere possumus istum, nolentes etenim ferri scoriada coërcet. Qua propter quantas animas ingombrat avernus, iste tavernarus marzo mangiamine pascit.— Dixerat haec, alias en rursus adire videbant, 470 unde iubet propter fastidia Baldus, ab illa compagnos betola stomachosa cedere tandem. Protinus egressi denso se se agmine stringunt, namque illic adeo grossa est fuscatio noctis, ut valeas etiam gladio taliare tenebras, 475 perdere vel se se potuissent unus ab altro. Iussu ergo Baldi modicum fecere drapellum, atque capellettis similes insemma dunantur, namque stradiotti leggeras supra pedrinas, quando coreriam faciunt inimica per arva, 480 non se spernazzant veluti poltrona canaia, verum groppetto strictim calcantur in uno, donec aquistatis parlent sperone botinis, atque—Cavalla grisa bre bre—vel—Pospodo—dicant. Baldus praecedens sfodraturum baiulat ensem, 485 at se Boccalus nunquam lontanat

ab illo, seque volunteram, dum corde tremante cacabat, vellet in illius totum se abscondere costis. Saepe agnusdeos faciebat fronte revolta. Iam procul ascoltant strepitum rumoris aquosi, 490 non aliter quando laxatur brena molinis. Baldus ad hunc sonitum tendit, drizzatque pedattas, arrivantque illuc nigras Acherontis ad undas, qui semper, veluti Porrettæ balnea, fumat. Illic circa suas testas hinc inde volazzant 495 innumerae flentes animae, vocitantque Charontem, quas ille ad ripam debet passare sinistram, sed non, transactis iam giornis octo, videtur. Cingar in hoc tantum sociis longatur ab altris, namque coactus erat natura figere termen, 500 sive super littus fungum plantare novellum, vel potius dicam lombardam promere quaiam. Iamque bragas implens huc illuc ibat a nasum, ut brachetta solet, quae leporem china sausat. Sed non hic leporem, sed non trovat ille caprettum, 505 sed iuvenem mortum, quo sic improvidus urtat, quantos unde pilos habuit per corpus arizzat. Nec destringatis bene tunc in littore calzis se se bassarat, fosso nascostus in uno, totum per calzas se repperit esse zibettum, 510 nam cagarella metu procedit saepe gaiardo, imo paura magis poterit bastabilis esse destiticare cito stiticas in ventre budellas, quam per chrysterii pivam decoctio malvae. Cingar se retrahit, ceu qui pede presserit anguem, 515 et iuvenem attonita guatabat mente galantum, qui stramortitus re vera, non ibi mortus, ut parebat, erat, lachrymisque bagnarat arenam. — Ayme—Cingar ait,—quae nam fortuna guidavit te, puer, huc? aut quo, sic vivo corpore, vadis?— 520 Dixerat, et se se paulatim proximat illi, vultque experiri si vitam liquerit istam. Praestiter amotis sbarrattat pectora pannis, cercat et un pocum tastat sub corde calorem, unde datur scire nondum spudasse fiatum, 525 nec Requiem aeternam fuerat cantare bisognus. At pensare nequit foggiam, quae suscitet illum. Non ibi credat aquis vultum sbrofare rosatis, non ibi odorifero venas fregare ciroto, non ibi speret aquam de flumine tollere frescam, 530 namque venenosis Acheron ibi fluctibus ardet. Per mancum ergo malum caldam spinavit orinam, et iuvenis venas, polsos et tempia bagnat. Ille pudicino pissamine Cingaris unctus, paulatim forzas revocare per ossa comenzat; 535 en bellam frontem, bellos en schiudit ocellos, hasque parolinas inspecto Cingere parlat: —Sis benedictus homo, tal qualis barro fuisti, qui medio morto transtullum tale dedisti. Non hoc fecisset medicinae inventor, Apollo.— 540 Cingar eum tollit de terra et talia profert: —O formose puer, quae nam desgratia tanta est? quae ve locis istis te sors adversa butavit?— Cui sic responsum magno facit ille dolore: —Est mihi de schiatta Cipadae pessima mater, 545 ipsa patrem Baldum praesenserat esse negatum, unde novum subito zaffavit vacca maritum, de quo quamprimum tres fecit scroia fiolos. Meque simul, fratremque meum, de sanguine Baldi, contempsit, propriamque casam nos linquere fecit. 550 Grillus ego dicor, fratrem dixere Fanettum. Amboque nassuti sumus, uno ex ventre, gemelli. Ambo universam mundi cercavimus oram, dilectum patrem Baldum cagione catandi. Post mare, post terras multo sudore vagatas, 555 post assassinos, ladros, pelagique travaios, ad desperatam, velut aiunt, fecimus ambo: tartaricas nobis placuit cercare masones, mancum stimantes vitam quam quinque lupinos. Ast ubi nos fortuna locum deduxit ad istum, 560 nos, inquam, medios longa stracchedine mortos, affuit ecce Charon, praesentis nauta riverae, qui tenet officium curvo transferre batello damnatas animas et ademptas morte secunda. Ergo rogabamus si nos transcendere vellet, 565 sponentes illi causam pietatis, amoris et fidei, quam nos patri debere tenemur. Ille ribaldonus, crestosus vecchius, et omni fraude sat impressus, velut omnis nauta catatur, promisit nos velle quidem passare delaium, 570 sed non insemmam, dicens quod transiet unus post alium, fietque duplex vogatio nostra. Et causam tulit hanc:—Ne scilicet ipsa periret gundola, corporibus sic sic onerata duobus.— Hac igitur ratione meus germanus abivit, 575 nec per sex giornos ultra mihi barca retornat, absque meo charo dilecto fratre remansi, ducitur in baratrum, sine quo iam vivere nolo.— Cingar, id ascoltans, exiverat extra seipsum, fecerat et veluti faciunt qui nocte vaneggiant. 580 In pueri facie fixissima lumina tendit, et Baldi chieram sembiante notavit in illo. Immaduere statim scolato pectore guanzae ac adolescentis fronti dedit oscula centum. —Pone, puer—dixit,—spaventum; pone travaium, 585 pone doiam cordis, nec fle, tibi prospera barca est. Non procul esse tuum patrem, tibi nuntio, Baldum. Dixerat, et versum ripas Acherontis afrettat, ut referat

Baldo solatia tanta parenti. Qui vocat interea bravosa voce Charontem, 590 et giurat quod vult sibi pugnīs rumpere schenam, nī subito ad prodam veniat, cimbamque reducat, qua tot debentur ripae passarier altrae tardantes animae, quarum stant littora plena. At bravat indarnum, ac indarnum semet adirat. 595 Unam namque Charon nympharum regis averni, nomine Thesiphonam, totus brusefactus amabat, nec quid speraret tamen ancum pazzus habebat. Sed postquam puerum, nulla mercede, Fanettum donat Thesiphonae, quae vult concedere noctem, 600 ille stat indarnum, stat mattus, statque balordus, seria postponens carnali cuncta desio: cui propria utilitas, cui barchae puzzat aquistus, et quod aquistatur seu stento sive salaro dilectae tribuit, velut est usanza, bagassae. 605 Tantaē huc ergo animae de mundo semper arivant, ut Baldi caricent humeros, comitumque suorum. Ignorant etenim miserae, qua in parte repossent, unde super spallas illorum mille quiescunt. Harum fert plenas iam iam Fracassus orecchias, 610 nec non et nasum, barbam, capitisque tosonos. Ille frequens crollat testam, stranutat, arascat; sed post stranutum redeunt, iterumque sotintrantr antra cavernosi nasi, testamque busatam. Impatiens tamen ille humeros scossare frequentat; 615 sed quo plus scossat, plus turba molesta ritornat. Hinc examen apum cunctis sua testa videtur, agmine quae denso se circa foramen adossant. Vel potius Fracassus erat bos tempore vecchius, cuius sbercigeros oculos, musumque bavosum 620 rodere contendunt hinc moschae, ac inde tavani, quos ut discazzet calzis et dente molestos, absque intervallo pendentes crollat orecchias; sed quo plus crollat, plus illi ad pascua tornant. Cingar at interea Grillum deduxerat illuc, 625 quem praesentando patri sic parlat et inquit: —Nosce, pater, natum; genitor, cognosce nepotem. Hanc tua, Balde, rosam generavit fronda galantam. Protulit hunc nobis tua vivida planta garoflum. Carpe tuae fructum, pater, arboris: haec tua proles, 630 hic tuus est Grillus, quem parvum liquimus orbi.— Baldus ibi stupida mirabat fronte puellum, visceribusque diu motis stetit extra seipsum, denique nil dubitans illum indolcitus abrazzat, deque suo sic sic brazzando fratre domandat. 635 Cingar hoc incaricum narrandi suscipit, at nil dicere tunc voluit de uxoris crimine Bertae. Talia dum stabant una parlare barones, ecce venit sbraiando Charon, chiamatque bravazzus: —Papa Satan, o papa Satan, beth, gimel, aleppe. 640 Cra cra, tif taf noc, sgne flut, canatanta, riogna.— Canutam mentozzus habet sine pectine barbam, quae bigolum distesa coprit, tangitque ginocchios. Non habet in calva solettum fronte peluzzum, ac si cum rasa testa, penitusque pelata, 645 vellet in aspectu populi mazzare gatuzzam. Strazzolenta sibi carnes schiavina covertat, quam «saltiesbarcam» chiozotta canaia domandat. Navigat in fretta super orlum navis adunchae, stansque pede in sponda paret cascare deorsum, 650 nec cascare tamen metuit quia praticus ille est. Sic barcarolos venetam vogare per urbem multoties vidi, quibus ars est propria remus: stat super ordellum barchae pes unus, at alter pendulus huc illuc vadit, stimatque negottam 655 si quandoque super fluctus, extraque batellum, nil penitus toccans audax cum morte solazzat: per strictos tamen illa volat barchetta canales, illeque schiavonus, vel morus, vel sarasinus, cifolat et cridat:—Barca, premique, stalyum,— 660 nec mancant uno tria milia cancara giorno. Iamque propinquabat ripae mala fazza Charontis, cumque bravariis animas terrebat acerbis. Baldus at in furia «poltronem» nuncupat illum, nec vult intrando barcam restare dedretum, 665 sed vix ad prodam fuit anchora ficca lavacchio, ecce implent animae busos et transtra carinae. Sed Charon, aspectu Baldo sociisque, cridabat: —Quae vos in patres nostras ventura guidavit? Ola, quibus dico? si barcam scandere vultis, 670 ponite corpoream somam carnisque valisam. Una mihi cura est animas transferre solutas, non altramentem fluvium passabitis istum.— Baldus ait:—Taceas, taceas, scornute diavol, ad caput inchinum nisi vis andare sotacquam. 675 Nonne hic Meschinum varcasti corpore ficcum? nec mihi communem poteris concedere passum? Cui dico? dico ne tibi, parone bugiarde. Huc accosta ratem nobis, huc volge timonem. Quo premis in laium? in quaium dico, maruffe.— 680 Non Charon ascoltat, sed navem praestus aretrat, quam caricatam animis largum dilongat in amnem. O puta si Baldus rodit furiando cadenam, at sibi vendettae concessa est nulla facultas. Tunc Fracassus ibi largum saltare canalem 685 praeparat, et spudans manibus se retro retirat, discorsamque piat vel tres vel quinque cavezzos; inde movens passus

longones, inde galoppans, inde citum corsum, de ripa saltat in altam: quo saltu intorum graviter campagna tremavit, 690 terribilemque omnes balzum stupuere barones. Baldus mandat ei, tota cum voce cridando, ut voiat barbam nautae streppare pilatim, rumpere cervellum ac totos corporis ossos: mox provet an possit barcam guidare dequaium. 695 Sed Charon attonitus factus, saltante gigante, iam rivat ad portum, cunctasque licentiat umbras, quae sfortunatae de navi ad littora saltant, praecipitesque volant se confessare Chyroni, ut confessatae vadant quo andare bisognat: 700 sive in boientae caldaria plena resinae, sive in fornaces vitri fluxique piombi, sive in giazzatum borea cifolante profundum, sive inter flammis, basiliscos atque dragones. Sed Charon interea non vadit tollere Baldum, 705 imo tremat guardans splendentis corpora ferri. Non procul in stipulis fluvialibus atque canellis, se Fracassus erat nascostus, ut inde piato tempore comprehendat pian pian de retro Charontem, qui dum burchiellum reficit, pluresque facendas 710 expedit, indusiatque aliae se reddere ripae. Fracassus tacite se densis tollit ab ulvis, et quachus quachus veniens post terga Charontis, nil strepitat, digitisque pedum vix signat arenam. En cito per collum, sociis plaudentibus, illum 715 zaffat, et intorum bis, terque, quaterque volutans, ut solet ongiutum clamans strozzerus osellum, slanzat eum forti tenebrosa per aëra brazo. Ille volat nigras, veluti cornacchia, per auras, qui nisi dextra Dei festina dedisset aiuttum 720 certe fracassasset quanta ossa in corpore gestat. Sed per aventuram cascans in inania centri, adiutus levitate fuit, sanusque remansit. Interea magnus barchettam intrare pusillam vult gigas, et pensat bonhomazzus posse teneri, 725 ac sustentari tam parvo in ventre batelli. Sed pede vix posito, liquidis schiffettus in undis vult ire ad fundum, nec fert tam grande pilastrum. Anne pulex grossum poterit gestare cavallum? anne super spallas saccum formica Bolognae? 730 Tunc discreta retro se se persona gigantis balzat, et alterius foggae passamina cercat. Grattat quippe caput, capitis grattatio guisam en aliam retrovat, quam tunc tunc fare parecchiat. Cum pede dat calzum retro in culamina barchae, 735 quae, velut in poppa sofio percussa sirocchi, evolat et ripam tam velox fertur ad altam, ut nisi iuvisent hastas porgendo barones se spezzasset enim duris in litore saxis. Cingar eam retinet, curvumque ad littus apoggiat, 740 montat et accipiens remum cridat:—Ola, sodales intretis, quoniam passabimus absque Charonte.— Conscendunt igitur navim sub Cingere cuncti, non tamen insemmam, nimium quia pressa negaret. Unum post alium portat, septemque fiatis 745 de ripa ad ripam guidata est Cingere barca. Baldus ridebat dicens:—Mirate, sodales, quantus ad officium nocchieri Cingar habetur. Certe hic nec forma nec discrepat arte Charontis. Cernite terribiles oculos magramque figuram. 750 Quis nam illum guardans non dixerit esse diabulum?— Cui Boccalus:—Ita est, chiozotti fazza videtur. Per quem si nummos voias mandare Venecis, quam foret impresam speditus et aptus ad istam!— Cingar respondet:—Nec tu, Boccale, biolchi 755 officium cazzando boves conducere scires. Namque volunteram grassum, carnemque salatam dum robbas, codigasque omnes in guttura mandas, non unquam lardo fregares fusta rotarum, et tua continuo male uncta caretta cridaret.— 760 Baldus ait:—Vos ambo estis lemosina sancta.— Tangite iam ripam, passato hoc flumine, iacta est alea; tuque, Striax, tam longo parce labori.

LIBER VIGESIMUS QUINTUS

Per sabionigeros ad longum fluminis agros ibant compagni, nigram Plutonis ad urbem. Ecce procul iuvenem lachrymosa voce cridantem, scampantemque vident, ac dantem braccia coelo. 5 Hunc vecchiazza sequit, stimulisque incalzat aguzzis. Non aliter manzola truci picigata tavano, praecipitosa ruit, reboansque per invia fertur, cui bonus altorium properat donare biolcus; ut puer infelix nunc huc, nunc cursitat illuc, 10 dum sibi post humeros vecchiazam currere sentit. Haec habet ad ventum sparsos de vertice crines, imo veneniferos angues, turpesque cerastas, quae

arrectae cifolos, horrendaque sibila mandant. Vipereos retinet sua
dextraque, laevaue bissos, 15 quos iacit in costas pueri laceratque fiancos.
Grillus in hoc subito magnum sic exprimit urlum: —Me miserum, misero
tostum succurrite fratri. Balde pater, pateris tam diram cernere cosam? Ille
est Fanettus, tibi filius et mihi frater. 20 Oyme, vide, quaeso, quantis
laceratur afannis.— Est Fanettus enim, quem pessima vecchia dolentat.
Intumuere patris praecordia tacta dolore, retroque Thesiphonam se cursu
avventat equino. Illa, videns Baldum post se furibunde volantem, 25 deserit
impresam seguitandi terga Fanetti, cazzat et incautos Baldi sese inter
amicos, aspideasque illic trezzas laniare comenzat. Pro dii, quanta illis
coepit scaramuzza tra lorum! quantosque horribiles pugnos et verbera
menant! 30 Cingar Falchetto dat magnum fortiter urtum, quem simul ad
terram buttat sotosora balordum. Fumigat in facie sguardo Falchettus
amaro, datque manum mazzae, captans cum Cingere guerram, et qui nunc
fuerant ter centum mittere vitas, 35 alter in alterius cosis et honore, parati,
ecce coradellas cercant mangiare vicissim. Moschinus tortis Philofornum
guardat ochiadis, cui Philofornus ait:—Quid guardas? Sfodra, vilane.—
Hisque bravariis comenzant ambo duellum. 40 Armipotens Hippol rixat cum
fratre Lyrono, seque rebruscabant ambo, tegnamque gratabant. Fracassus
ferri bacchioccum menat abassum, ut de Centauro fratrorum torta fiat. At
Centaurus, habens nervos velut ova metalli, 45 non dare materiam poterit
rostire fritadam. Attamen huc illuc slanzat, colposque gigantis saepe facit
vanos, et dat pro pane fugazzam. Grillus afrontarat se fratrem contra
Fanettum, qui nihil in manibus gestantes saxa tirabant, 50 sfronzantesque
petras fraterna in corpora trabant. Sed quia Boccalus contrastum non habet
ullum, incipit en solidos sibi stesso tradere goffos, unguibus et propriis
testae squarzare peluccam. Non tamen ipsius fuerat dementia tanta, 55 quin
prius in quodam tegeter cantone botazzum. Baldus, id aspiciens, stabat ceu
petra stupendo, postea vult guerram penitus partire nocivam; trat spadam,
atque cridat, quali cum voce cridamus dum cortellantes bravazzos,
mangiaque ferros, 60 dividimus stanghis, spadis, multisque parolis. —State
retro—clamat Baldus,—retro state, diavol. Cui dico? Guarda, non, horsu,
retro, menabo. O Deus, hi certe mazzabunt intra seipsos.— Sic Baldus,
tutavia parans, reparansque feritas, 65 insultabat eis, nunc huc, nunc
providus illuc, nec tamen accensum valet attrigare bagordum. Hi sibi
dismaiant sbergos, cossalia, faldas, spallazzosque tridos brandis ad littora
buttant. Cingar Falchettum, Falchettus Cingara pistat, 70 non parcit fratri
Lyrono fervidus Hippol, nec Lyronus ei lassat repiare fiatum, sunt ambo nati
de matris ventre medemae, id tamen ut matti smemorant pacemque
refudant. Fracassus mugit Centaurum contra gaiardum, 75 atque
bachioccatas sine possa menat acerbas, quas nisi Virmazzus saltans hinc
inde schivaret, saepe fracassatis cecidisset littore membris. Boccalus
spennata quidem iam chiozza videtur, tam sibi met pazzus lacerat rumpitque
capillos. 80 —Cedite—clamabat Baldus,—iam cedite fratres; dicite cagionem
cur vos discordia burlat. Ne ferias, Cingar; mazzam, Falchette, reponas.
Nexus amicitiae sic vester frangitur ergo? Vade retro, nec fac, guarda,
Virmazze, bataiam. 85 Horsu, Lyrone, mane; sic sic feris, Hippole, fratrem?
Ola, quid insanis, fraschetta Fanette? Quid et tu, Grille, furis? Sic vos inter
vos? Linquite petras. Quid tibi Moschinus fecit, Philoforne? Quid ola, mi
Moschine, furis tam dulcem contra sodalem? 90 State retro cuncti,
brandosque reducite fodris.— Talia sed frustra dum parlat, corripit ensem,
cunque platonadis sforzat partire baruffam, saepe minazzat eis, nisi se
pistare rafinant, menabit spadae iam colpos absque riguardo. 95 Quisque
erat ob nimium factus iam stancus afannum, nil tamen ascoltant Baldum,
nunc dulce rogantem, nunc blasphemantem, nunc rauca voce minantem,
qui, tandem cernens guisa prodesse niguna, se post Tesiphonam, stantem
guardare baruffas, 100 providus avventat: fors fors ita briga calabit. Illa
fugit stridens, nigrasque cridoribus auras, spezzat, et interdum Baldum
conversa menazzat. Mox grignat dentes et acerbos pandit hiatus. An vidisti
unquam rabiosam currere cagnam, 105 quae dum incalzatur bastonibus
atque cridore, fert inter gambas codam, testamque revoltans, candentes
ringit dentes, bau bauque frequentat? Sic mala vecchia facit, Baldo
seguitante dedretum. Ipse volans iam iam sperat zaffasse, sed illa, 110
spiritus, ante fugit, cui se male corpus adaequat. Versus montagnae culmen

rapit illa caminum, quo circum circa vallis spatiosa seratur, istaque flamiferos vomitat montagna vapores, sulphureisque facit nasum obturare latrinis. 115 Vecchia ribalda, nihil curans ascendere montem, rampegat et capras ita rampegando superchiat. Insequitur Baldus quo se viat illa, nec aspros tunc guardat steccos, spinas, rupesve, petrasve: destinat illius nunquam lassare pedattas. 120 Dum sic urget eam, desertum callat in unum, quo non strada fuit mundo saxosior unquam. Nunc guidat ad bassum, nunc coelum scandere paret. Cuius plena nigro puzzant confinia fango, qui supportantem vix Baldum fangus amorbat. 125 Non illum curat, clauso sed lumine drentum saltat, et in putrida se totum fece volutat. Nunquam porcellus pantano pulchrior exit, ut desdegnatus tunc fango Baldus ab illo se cavat, et multum portat paladinus afannum. 130 At paladinorum labor est preciosior auro. Praeterea post terga sibi pluviosa ruinant nubila, quae mista cum grandine cuncta fracassant. Fulgurat intornum densis caligo tenebris, turbineosque movet nunc hinc, nunc inde balenos. 135 Tantis cum poenis barro, tantisque fadighis evolat, et prigolos semper gaiardior exit. Smontat in obscuram tandem mala vecchia paludem, pallentes ubi stant boschi, macchiaequae draconum. Inter eas subito vanescit nympha Charontis, 140 lassat et in petolis Baldum non ultra sequentem, qui tunc non aliter se trigat, et alzat orecchias ut canis incalzans, musum distesus acutum, aut caprum aut leporem vecchiam plenamque magagnis; non per scopertas campagnas illa salutem 145 quaerit, at umbrosos intrat cativella fratones, atque revoltellos quosdam facit hic, facit illic, donec ab ungue canis videat se denique toltam. Ergo velut canis aggabatus drizzat orecchias, quattuor in pedibus firmus, sic barro repente 150 constitit, amittens furiam furiaeque pedattas. Mox tamen intrando sylvas cercare comenzat, nunc hunc nunc illum chioccans bastone coattum, cuncta tacent circum, nec vento foia movetur, unde it ascoltans pariter, pariterque caminans. 155 Ecce videt tandem medio vallone casazzam, semiruinatis quae stat scoperta quadrellis; nullus adest custos, nec oportet battere portam. Introit et mentem nudo tenet ense paratam. Discalcinatis domus humet ubique murais, 160 deque carolentis crodatur mufolenta solaris fezza, velut vidi privata lusoribus antra. Dum vadit Baldus, firmat saepissime plantas, mox levis ascoltat si quid strepitescere sentit. Nil sonat: unde illic habitare silentia iurat. 165 De passu in passu dum per pavimenta caminat, ventrosos zattos armato calce tridabat, atque smagazzabat calcagni pondere vermes. Saepe dragonazzos, largo ventrone tumentes, invenit, inque duos facit illos ense cavezzos. 170 Denique collegium reperit, quod vecchia Charontis fecerat, et stabat deformis ubique senatus. Baldus in introitu primi stat liminis, ultra nec meat et tensa quod dicitur accipit aure, namque inter populum sentit parlare ribaldam. 175 Hic erat in quadrum grandis spatiosaque sala: stant ubique circum putrefacta sedilia ligni; talia sunt quales longo post tempore capsae mortorum trantur marzae de viscere terrae. In medio salae stat maxima scragna metalli, 180 scragna cruentatis he heu circumdata spadis. Hic sedet Ambitio sembiante tyranna superbo, quae coeli, terrae, maris optat habere bachettam. Spada taienta tamen, filoque tacata sotilo, stat super illius testam, casumque menazzat. 185 Non procul huic chiachiarat centum Discordia linguis, mussat, sbaiaffat, mentit, movet ora manusque, millibus et zanzis reginae tentat orecchias, nec traditora suo partit quandoque galono. Tres Furiae parent illi, referuntque per orbem 190 ambassarias, quibus omnis terra ruinat. Quotidie vadunt, redeunt, portantque novellas reginae: quantas ve animas in tartara mersas arte sua trassent, solita vel fraude necassent. Impietas alia frendens in parte cruentat 195 sanguinolenta locum, guardatque cagnesca traversum. Hic Vindicta fremit, stimulisque agitur aguzzis; quam regina inter populos, mundique brigatas mittit et ingenti pagat mercede ribaldam, si pugnale suo turpantur sanguine regna. 200 Non parcat frater fratri, non sora sorocchia, non mater nato, non uxor porca marito. Seditio ignavum populazzum possidet illic: Lis, Luctus, Rabies, Odium, Timor, Ira, Travaius, sunt ibi concilium baratri, Mortisque senatus. 205 Ambitio praesul nulli vult esse secunda; antequam conspectum eius, desformataque monstra, Thesiphone, Alecto, nec non germana Megaera tunc altercabant simul ascoltante senatu. Sed quid rixabant porchae magraeque lupazzae? 210 Huc huc, mortales, huc vestras currite provas, tam bellas provas audire, et plangere mecum. Adsit condicio, sors, stirps,

genus omne virorum, humanasque velint miserasque audire pacias,
errorumque simul tantorum noscere causas. 215 Iusserat Ambitio totam
reticere fameiam, unde quis attentas subito porrexerat aures. Foetida
vermifluam scorlans bis terque Megaera canitiem, sic sic primera comenat
et inquit: —Audite, Inferni patres, satrapique Magoghae; 220 illa ego, quae
nigrum doceo meschiare venenum, nec mea guarriri possunt aconita
triachis. Scragna mihi curae Petri est, et mitra papalis, saepeque cardineos
butto sotosupra capellos. Cernite quam laceram caviatam vertice porto! 225
Hinc mihi perpetuis debetur palma triumphis. Maxima pontificum libertas,
maxima rerum est pernicies, si quando meam tramittere codam possum, ne
sanctis precibus, nutuque columbae, ad sublime aliquis culmen tollatur
honoris. 230 O venturatos nos tunc, o vota secutos dulcia, cum nostro
fabricatur papa favore; ingrassamur enim de carne, et sanguine schietto
armenti, sguerzo si sub pastore guidatur. Per me mitratus capras pegorarius
amazat, 235 mangiandasque lupo tribuit, scampatque codardus. Pilat oves,
avibusque cavat de corpore pennas. Per me semirutis squallent altaria
templis, Chiesa tota cadit, ruit alto a culmine mater; mater quae nutrit
bastardos atque cinaedos, 240 quam nisi pontificis consolet gratia iusti, mox
Alcorano soterabitur illa tereno. Veh nobis, et guai, nec non malanaza
tapinis, tali si fuerit Christi concessa cadrega, qui non cardineas voiat plus
vendere brettas, 245 qui levet a spallis populorum mille gravezzas, qui
renovet Chiesae itas in malhora facendas, inque malum punctum cascantia
cuncta redrizzet. Quales nunc habeat sanctos Ecclesia patres, sat bene
cognostis dudum, quam digne sacratos, 250 quam bene panzutos, quam
lissos, quamque tilatos, quam bufalos sensu, quam doctos ludere chartis,
pascere garzonas et eas chiamare «sorellas», pascere garzones et eos
chiamare «nepotes», spargere perfumis zazaras, portare capettas 255
undique spagnolae, calzisque frapare velutum, falcones nutrire, canes,
sparaveria, braccos. Chiesa sed interea strazzata famataque lagnat. Quando
intras portam, nil non malnetta catantur: porcilli effigies, non templi forma
videtur. 260 Usque ad zenocchios paiae cum pulvere crescunt, summaque
strapluvian ruptis solaris cuppis. Longipedesque suis ragni lenzolibus
ornant undique muraias. Crucifixo braccia mancant, inque sui capitis nido
vel noctua, vel mus, 265 parturit, et rodit tam dignae crura figurae. Hostia
sancta parit, vecchia putrente farina, vermiculos, quae vase vitri, ligni ve
tenetur, namque tabernaculos auri postribula robbant. Nullum vas olei per
honorem Numinis ardet, 270 nulla cesendilo sanctas brusat ante figuras
lampada, namque oleum, quod curae linquitur isti, vertitur ad sanctam luzzo
stridente padellam, lampredasque magis quam Christi corpus honorat. Nil
coprit altarum, vel, si quid, strazza videtur, 275 quae bona non esset magro
panadora cavallo. Campanile iugi foetet pissamine praeti, saepeque
commadres huc confessare tirantur. Vel mancat corda, vel habet campana
cavezzas iam frustas mulae, groppis insemma tacatas. 280 Caetera quid
referam? Scitis, o bella brigata, quam sim giotta meis, quam sim saccenta
facendis. His igitur causis, alias anteire sorocchias debeor, Alectoque mihi
iam cedat honorem. Talia parlanti surgit sdegnosa cadreghis 285 Alecto,
meretrix Malabolgae, vacca Chiapini, drizzat et innumeras bissas nigrosque
marassos, horribilemque cavat sic sic pulmone fiatum: —Non ego sum
mancum de te dignissima ferri supra triumphalem, populo acclamante,
quadrigam, 290 quae in mundo sparsi plus sanguinis atque cruoris, quam
nec aquam recipit nec volvit pontus arenam. Illa ego Falsettae quondam
puttana diabli, concepi et grossum portabam ventre botazzum. Iamque
propinquabat pariendi tempus et hora, 295 en mihi Luciferi coniux,
materque lupazzi vacca Satanasi, veniunt insemma comadres ut mihi
succurrant parienti tollere prolem. Dumque fadigabant illam sterpare
davantum, scilicet ex vulvae, velut est usanza, latebris, 300 ecce duos natos
culi sporchissima bocca retro cagat, foedumque simul diffundit odorem. Qui
bene nec nati, bene qui nec ab ore cavati, incepere statim se parvis battere
pugnis, atque ganassiculas unguis graffare tenellis. 305 Gaudebam, fateor,
mecum, quod brutta somenza sic portendebat regum terraeque ruinam. Illos
semper ego serpentum lacte cibavi, atque dedi pueris basiliscas suggere
mammas. Iam tum certabant: quis dextram, quis ve sinistram 310 ebiberet
sizzam, dantes sibi calzibus urtas. Uni nomen erat Ghelphus, unique
Gibellus, qui mox, cressuti bis senos circiter annos, nunquam altercari

noctuque diuque finabant. Accidit una dies ut se pistare feroci 315 lite
comenzarent ongis rictuque canino. Ghelpus adentavit morsu, canis instar,
aguzzo Gibelli digitum grossum, nettumque taiavit, proque triumphato
spolio portabat ubique, ut diuturna foret proprio vergogna fradello. 320 Ille
similmenter digitum, qui dicitur index, dentibus abscindit Ghelpho,
prorsusque revulsum devorat et portat palesum more triumphi. Dextra
manus Ghelphi pulices cum pollice mazzat, laeva Gibellini mortaros indice
leccat. 325 Hic ego prostravi totum giottonibus orbem, hisque macellariis
rubefeci sanguine terram. Dicite: quid nostra haec praesens brigata valeret,
si mea non adsit proles, quae spezzat, aterrat, quae sotosora trahit totque
urbes totque governos? 330 Ghelphus vult dextra banda gestare penazzum,
ast et converso Gibellus parte sinistra. Hic per traversum taiat quaecunque
taiantur, illeque per longum penitus vult cuncta taiari. Millibus in fraschis,
bagatellis atque fusaris, 335 cuius sit sectae studiat gens pazza videri. O
bene gens pazza, o insanis et absque sapero! Hinc melius quam vos
animabus tartara persis repleo, nec lasso veram succrescere sectam atque
fidem Christi, quae totum subderet orbem, 340 mille ruinasset Turcos, si
mille fuissent, quando assassinus Ghelphus et ladro Gibellus non tantae in
mundo sparsissent semina pestis. Ergo per umbrosum facienda est danza
baratrum, quod via reperta est per me tutissima tandem, 345 unde fides
Christi paulatim lapsa ruinet, dum gentes italiae, bastantes vincere mundum,
se se in se stessos discordant, seque medemos vassallos faciunt, servos,
vilesque fameios his, qui vassalli, servi, vilesque famei 350 tempore passato
nobis per forza fuere. Talia dum memorans Alecto superba loquebat,
Thesiphone sdegnata pedes se se alzat in altos, ac ita principiat, trarumpens
dicta sororis: —Baldanzosa nimis, demens, temeraria, nugax, 355 semper es,
Alecto, nec te parlando misuras. Optime quam fieret tecum, si meza palato
lingua tuo a nobis dudum taiata fuisset! Nos fortasse magis de te
ragionevola verba saepe audiremus, non sic temeraria, non sic 360 insulsa
et nullis penitus trutinata balanzis. Dic mihi: quid populus, quid plaebs, quid
vulgus inane cum claris saviisque viris, plenisque governo? Nil populo
levius, nil plaebe insanis, et nil vulgo mobilius toto reperitur in orbe. 365
Quisquis se iactat seu Ghelphum, seu Gibilinum; hunc dic villanum villano
stercore natum. Et quamvis habeat brettam, scarpasque veluti, et quamvis
equitet celerantibus ante staferis, si sectae unius se se ingerit esse
sequacem, 370 lumine si torto guardat contrarius altram, dic illi in facie:—
Non es de sanguine claro, non es signorus, dux, marchio, barro, nec es tu
gentilomo quidem, quia nemo prorsus eorum has vilacarias centum
seguitabit in annos.— 375 Scilicet acquistas bellae praeconia laudis, teque
potes vantare meos superare triumphos, quae totum penitus mundum
sotosora butasti. Una tuis tamen est intacta Cipada colubris. Ast ego, quam
nec tu, nec vacca Megaera Cipadam 380 dismembrare unquam potuit, vel
dedere liti, sola modo feci facioque ferociter arma in se, inque suam
propriam convertere panzam. Quis credat potuisse unquam me rumpere
pacem, tam firmam pacem, saldumque ligamen amoris 385 unius egregiae,
clarae magnaequae Cipadae? quae, postquam cunctas mundi sibi subdidit
urbes, venit in infernum Plutoni tollere sceptrum. Baldus, Baldus adest, ille,
ille rinaldicus heros, cui tam ghelpha placet quam pars gibilina realo, 390 sit
modo vel ghelphus, modo vel gibilinus, amator nominis insignis, propriique
sititor honoris. Sunt hominum quidam stronzi, fraschae ve legerae, qui
regem Francae praesumunt dicere ghelfum, quique gibellinum promulgant
imperatorem, 395 nec tamen illorum prudentia summa pigatur, talibus ut
gnacaris voiant intendere mentes. Baldus id audierat dudum, celer arripit
ensem, spezzatasque aperit portas, introque ruinat. Quo viso sic sic intrare
superbiter, ecce 400 concilium deforme fugit, linquitque cadregas. Quales
quum rubeos rutilans aurora colores scoprit, et aurato mortalibus axe
ritornat, gregnapolae scapolant, noluntque videre lusorem, et semper «gnao
gnao» facientes nocte civettae, 405 sic inferna cohors, Baldo subeunte,
scapinat, nec valet aspectum tanti sofrire baronis. Mansitat hic solus, vacuas
videt esse cadregas, unde corozzatus disquistilat omnia brando. Dum studet
huic operi, facies en grata Seraphi 410 apparet, qui saepe redit, Baldumque
revisit, cuius compagnos retrovaverat ante furentes, quos ad notitiam cordis,
cerebrique reduxit, placatosque illos post se menaverat illuc. Inde cito
partit, superasque retornat ad oras. 415 At comites iterum scuras peragrare

cavernas incipiunt. Fracassus abit primario altris, cui fera voia bulit cornas streppare diablis. Parlabant variis sic sic de rebus eundo. Est qui Boccalum soiat; qui narrat averni 420 vatibus effinctas follas; unusque ricordat quid de Guerrino Meschino legerit olim. Dum quoque Falchetto recitabat Cingar amico Virgilio sextum, res o miranda, quis istam audiat et credat propriis nisi viderit occhis? 425 Ecce loqui cessat medio sermone retentus Cingar, nil parlans, et imaginat omnia praeter Virgilio sextum, nec se parlasse ricordat. Falchettus pariter, quid Cingar dixerit illi nescit, et attonitus fantasticat omnia praeter 430 Virgilio sextum, nec id auscultasse rimembrat. Centaurus curas cervello mille revolvit, vult hoc, vult illoc, nec quid velit eligit unquam. Castellus fabricat Fracassus in aere multos; sic sua lingua tacet, si semper muta fuisset. 435 Iam salis in zucca nihil amplius Hippol habebat, passat per centum sua mens vilupata chimaeras. Fantasticanti Lyronus mente tenebat sublato oculos coelo, frontemque rapatam. Moschinus pazzus, Philophornus pazzior extat, 440 multae namque homines faciunt stultescere curae. Fanettus Grillusque simul pergendo tacebant, sequemet admirant oculis in fronte tiratis. Boccalus veluti fantasticus ante caminat, labra movet, parlatque nihil, manibusque duabus 445 ad moram secum ludit, sine voce cridando. At Baldus, liber labiis atque ora solutus, inter compagnos infesta silentia sprezzat. Dumque illis quandoque loquit, responsa domandat, sed facti elingues illum tantummodo guardant. 450 —O—ait,—est magna haec novitas; o Cingar, apuntum. O Lyrone, Hippol, nil vos parlatis? Et unde hoc? Num, velut in claustris, versare silentia vultis? Dicite qualcosam, ne vos via longa recrescat. Vestro num Baldo respostam ferre negatis?— 455 Talia compagnis vir parlamenta movebat, sed melius poterat muros audire loquentes; quapropter, stancus iam factus in arte rogandi, non vult indarnum mutas tentare loquelas. Ad strabucconem sguerzis cum passibus ibant, 460 ut lanzchinecchi suescunt andare todeschi, quando plus cocti quam crudi vina padiscunt. Tunc huius causam vult Baldus scire negoci, se gerit ante alios, cosam trovat ecce novellam, sub pede namque suo sentit mancare terenum, 465 nec iam qua figat calcagnos terra videtur, imo suspensus menat per inania gambas, totus et andandi labor est sublatus ab illo. Se retro convertit, compagnos mirat eadem cum levitate sequi, tenuesque volare per auras. 470 Huic parlare volunt, sed tantum labra moventur, et veluti muti ciliis, manibusque loquuntur. Quisque suum sentit corpus properare legerum, per quoddamque vodum, tacitumque feruntur agalla. Gaudent sic nulla gambas andare fadiga, 475 donec ab exiguo flatu sopiantur in antrum. Hic phantasiae domus est, completa silenti murmure, vel tacito strepitu, motuque manenti, ordine confuso, norma sine regula et arte. Undique phantasmae volitant, animique balordi, 480 somnia, penseri nulla ratione movesti, sollicitudo nocens capiti, fantastica cura, diversae formae, speciesque et mentis imago. Gabia stultorum dicta est, sibi quisque per illam beccat cervellum, pescatque per aera muscas. 485 Hi sunt gramaticae populi, pedagogaque proles, nomen adest, verbumque simul, pronomen, et illud cum quo participant, reliqua seguitante brigata; scilicet huc, illuc, istuc, hinc, inde, deorsum, atque sinistrorsum cum tota gente cuorum. 490 Argumenta volant dialectica, mille sophistae adsunt baianae: pro, contra, negoque, proboque. Materies non mancat ibi, non forma, Lyhomo, ens, quiditas, acidens, substantia, cum solegismo. Omnis haec assaltat compagnos illico turba, 495 ut moschae assaltant seu burum sive ricottam. Me reperi, fateor, vino quandoque refectum (quamvis nec modo sim sat liber satque speditus) ire cavalaster sub sole, canente cigala: ecce meam circum testam sex mille pusilli 500 moscini volitant, sicut volitare suescunt borrono intornum buttae, spinaeque vaselli. Sic phantasiae tenues, sensusque bizarri dant simul assaltum sociis, picigantque cerebros, intrantesque caput sotosora silentia mandant. 505 Baldus at intactus remanet, guardatque, stupetque, ac tandem ridet, prenditque a Cingere festam, qui, dum phantasmae nunc hinc nunc inde volazzant, has seguitat, manibusque piat, sed deinde tenendi huic destrezza deest, retrovatque piasse nientum. 510 Vidisti forsitan pueros quandoque giocantes velle piare manu moscas, praesone ficandas, scilicet in charta, bis terque quaterque plicata? Saepe quidem capiunt, retinentque in carcere pugni, sed quando allentant digitos, panduntque pochinum, 515 ni cito scaltritas capiat manus altera, scampant, et sic sic oleum, sic sic consumitur opra. Cingar ita et

comites, Baldo ridente, menabant hic illic palmas, propter brancare coëllum. Attamen, ut tandem stracchae lassaeque fuerunt 520 hae similes notolae seu guffi sive civettae, has zaffare queunt, deque his implere besazzas. Cingar de Paulo veneto Petroque spagnolo mille baias recipit, subitoque in guttura mandat, ac si mandaret coriandola zuccare facta. 525 Protinus it contra Falchettum, trenta debottum argumenta facit, sed Falco logicus illi respondet; chiachiarat, cridat hic, cridat ille, nec unquam in centos annos pivam accordare valebunt. Id quoque Lyro facit, facit Hippol, et ipse Bocalus. 530 Omnes altandem tanto rumore volutant ethican et phisican, animam, centumque novellas, ut sibi stornito Baldus stopparet orecchias. Zorneiam Scotti Philofornus retrovat illic, quam rapit et giurat libros squarzare Thomasi. 535 Alberti Magni Centaurus somnia zaffat, vult fieri cunctis gratus, gnarusque futuri, tollere cervellum cornacchis, prendere pisces cum manibus, nec non sine clavi aprire seraias. Fracassus quasdam saltantes undique ranas, 540 pissantesque retro, manibus graffare laborat, dumque unam pugno stringit, fugit altera longe. Boccalus normas Epicuri nescio quantas absque labore capit, complectitur, inque botazzum claudit ne fugiant, stoppatque cocamine busum. 545 Has inter follas scoperta est bestia tandem, cui caput est asini, cui collum more camelli, mille manus, ac mille pedes, ac mille volantes fert alas, ventremque bovis, gambasque capronis, quae si non caudam simiae de retro teneret, 550 cum qua dattorum nequeat scazzare tavanos, toccaret summo coeli testone solarum, atque vorare uno vellet boccone Minervam. Sed quia quidquid agit, cauda mancante, lasagna est, ducitur in nihilum, meritoque chimera vocatur, 555 quae parit oh magnos montes nasciturque fasolus! Hic quoque monstrum aliud duplici cum ventre videtur qui sustentatur binis tantummodo gambis; sic tenet impressos tacuini charta gemellos Castora, Pollucem, monstrans signalia lunae. 560 Non aliter formatur ibi vir corpore duplo, sive viri duplices coëuntes inguine tantum. Dicitur hic Utrum; Utrum forma ista vocatur; qui sibimet diris semper dat verbera pugnis, scilicet alterutrum pars haec, pars illa flagellat. 565 Haec probat, illa negat, tandemque venit in unum. Attamen interea socii tolluntur ab uno nescio quo motu, spinguntur et extra cavernam. Quisque suis pergunt iam gambis, quisque caminat, nec penitus meminit quid nam vidisset adessum. 570 Phantasiae abeunt, quas in carneria nuper sustulerant, redeuntque loco, prius unde recedunt. Hi tamen et medii pazzi, mediique balordi grande manent spatium, tandemque accasa ritornant. O menchionazzi, qui fraschis tempora perdunt 575 talibus, atque suos credunt sic spendere giornos utilius, quam qui macaronica verba misurant, quam qui supra humeros Pasquini carmina taccant! Isti nempe sua tandem levitate recedunt, vos ad nestoreos semper stultescitis annos. 580 Ergo abeunt, et Baldus eis passata recontat; nec procul abscedunt, en quidam saltat avantum buffonus, mattusque magis, magis imo famattus, namque cavalcabat cannam de more citelli, cumque manu laeva corseri fraena regebat, 585 cumque manu dextra giostrabat fuste canelli, in cuius summo gyrabat giocola quaedam, quam, dum currit homo, ventus facit ire datorum. De panno fert ille duas, quas drizzat, orecchias, quas ve capuzzino fratesco supra tacarat, 590 cusitumque tenet strepitosum quaeque sonaium. Saltat hic, atque facit manibus, pedibusque morescam. Inde, manum porgens Baldo, danzare comenzat. Baldus amorevolo non hunc semblante refudat, it secum ballans, et iens quocunque menatur. 595 Compagni rident, optantque videre quid istud tandem importabit, danzam tutavia sequentes. Nil pazzus loquitur, sed atezat, saepeque cascat, quem levat e terra Baldus, nec tendit ad altrum quam relevare susum cascantem saepe bufonem. 600 Post aliquod spatium, comparet machina grandis, grandilitas cuius montem superabat Olympi. Et quid erat moles tanta haec? erat una cococchia, sive vocas zuccam, seccam busamque dedentrum, quae, quando tenerina fuit, mangiabilis atque, 605 certe omni mundo potuisset fare menestram. Ad latus ipsius, pro porta grande foramen panditur hincve intrat buffonus, Baldus et altri. Stanza poëtarum est, cantorum, astrologorum, qui fingunt, cantant, dovinant somnia genti, 610 complevere libros follis vanisque novellis. Sed quales habeant poenas, audite, poëtae; audite, astronomi, cantores et chyromanti, ut quoque vos tantas caveatis fingere baias, et parasythiaca placeatis in arte Signoris, 615 quos castronatis, quos menchionatis ad unguem, dando ad intender stellarum mille fusaras, ac ea,

quae possunt indovinare fachini cum coniecturis rerum cosisque vedutis, dicere cascari coniunctionibus, ac in 620 ascendente Iovis cum Virgine cumque Leone. Zucca levis, sbusata intus, similisque sonaio, in qua sicca sonant huc illuc semina dentrum, astrologis merito, cantoribus atque poëtis, est domus; ut, veluti petra iacta retornat abassum, 625 utque focus per se supremum tendit ad ignem, sic leve cum levibus meschientur, vanaque vanis. Stant ibi barberi, numero tres mille, periti, est quibus officium non dico radere barbas, sed de massellis dentes stirpare tenais, 630 hisque per ognannum sua dat sallaria Pluto. Quisque poëta, uni, seu cantor, sive strolecchus, barbero subiectus, ibi saepe oyme frequentat. Barberus, dum complet opus, stat supra cadregam, atque rei testam tenet inter crura ficatam. 635 Hic nunquam cessat nunc descalzare tremendis cum ferris dentes, nunc extirpare tenais, unde infinitos audis simul ire cridores ad coelum, nunquamve opera cessatur ab ista. Quotidie quantas illi fecere bosias, 640 quotidie tantos bisognat perdere dentes, qui quo plus streppantur ibi, plus denuo nascunt. Ergo sorellarum, o Grugna, suprema mearum, si nescis, opus est hic me remanere poëtam: non mihi conveniens minus est habitatio zucchae, 645 quam qui greghettum quendam praeponit Achillem forzibus hectoreis; quam qui alti pectora Turni spezzat per dominum Aeneam, quem carmine laudat moeonia mentum mitra, crinemque madentem. Zucca mihi patria est: opus est hic perdere dentes 650 tot, quot in immenso posui mendacia libro. Balde, vale, studio alterius te denique lasso, cui mea forte dabit tantum Pedrala favorem, ut te, Luciferi ruinantem regna tyranni, dicat, et ad mundum san salvum denique tornet. 655 Tange peroptatum, navis stracchissima, portum, tange, quod amisi longinqua per aequora remos: he heu, quid volui, misero mihi, perditus Austrum floribus et liquidis immisi fontibus apros.

III

MOSCHEIDOS

LIBER PRIMUS

Grandia Moscarum Formicarumque furentum proelia, desdegno, fata cruenta cano. Tunc et alhora suos abscondit Apollo cavallos, quum ruere armatos vidit in arma duces. 5 Cuncta per intornum tellus squassata tremabat, poca super coelos nec cagarella fuit. Gens ceratana sinat vecchias cantare bataias, squarzet Virgilios turba pedanta suos. Magna fuit, confesso quidem, ruinatio Troiae, 10 quando cavallazzo credidit illa buso. Fare parangonem sed quisquis voiat ad ipsam, dictus ab egregia gente bachioccus erit. Maxima materies ista est, quam sprezzat Homerus, sit nisi macronicas dignus habere deas. 15 Non est Clionis, non est impresa Polynae, hanc melius somam Tognia gaiarda ferat. Huic igitur sumitte humeros, Tognola, valisae, sisque, precor, tanto digna fachina peso. Urbs est in medio mundi, Moschaea vocatur, 20 cui fuit aeternum nomen, et est, et erit. Haec in cervello romanos una tenivit, unaque vastavit Cimicas, una Grysos. Vincitora fuit variis spessissime guerris, pensavitque altos subdere saepe deos. 25 Non armis tantum praestat provincia, sed non accumulatur tantas ipse Milanus opes. Quid Vegnesa bravat galeazzis grandibus illis, quarum tot riccas fert cava panza somas? Quidve zenovesi loca per longinqua traversant, 30 carraccasve menant per freta larga suas? Cum mercantiis totum Moschaea per orbem navigat, itque alium sola trovare polum. Undique Mosca suos fert remos, undique robbam congregat, et spadas undique sola menat. 35 Mosca per Italiam, per Franzam, perque

todescos passat, et in Spagnae non timet ire sinum. Per totas Asiae transcurrit Mosca marinas, tartaricum nodat Mosca poiesia fretum. O quantum locus est infelix atque dapocus, 40 in quo sdegetur ponere Mosca domum! Non ibi nobilitas, ibi non altezza videtur, regales quoniam praticat illa casas. Non dux, non princeps, non rex, non denique papa mangiat, ni tavolae stet sibi Mosca comes. 45 Imo rapraesentant vix coram rege piattum, credenzam regi Mosca galanta facit. Vixque saporito repletur coppa phalerno, protinus in dulci gurgite Mosca natat. Non metuit celsam regum discurrere frontem, 50 reginisque suos stampat in ore basos. Stabat in imperio Moscarum maximus ille rex, qui Sanguileo nomine dictus erat. Sex centas urbes, castellos mille regebat, quorum montagnae pars sita, parsque mari. 55 Est urbs quae Francoys dicta est, Pelleraque, Crostis, Stroncia, Merdabragas, Tegnaris, Ossa, Muluc. Ergo hic Sanguileo, dum summa in sede repossat, en sprovista sibi Mosca stafetta venit, anxia pro cursu, multoque schitata lavacchio, 60 sanguine cui tepido testa ferita pluit. Illa spaventoso se vultu portat inanzum, et regis tandem se butat ante pedes. — Heu quid hac indarnum—clamat,—rex, sede superbis? Heu quid solazzas, nec tua fata vides? 65 Heu quia non lautis prodest squaquarare vivandis, splumatosque super nocte iacere thoros. Heu male gustigolo caricas mangiamine mensas, heu male dat schenam magra cavalla suam. Frustra sbercigeros asini corroditis occhios, 70 frustra vos pascit stizza gratata canis, frustra tegnosos stimulatís dente pitoccos, frustra dat lautos quaeque carogna cibos. Siccine vos giovat bogrones suggere dulces? siccine marza suas Franza ministrat opes? 75 siccine delectat villanas rodere gambas, siccine todescas saepe lecare bragas? Tenditis ah panzam lombardis pascere quais, nulla potest vestros merda latere canes. Non est iste modus, quo sis celeberrimus, o rex, 80 quo tua caesarico fama sit aequa sono. Haec via non illa est, quae te, nos nostraque servet. Sed magis ad marzam cogimur ire stuam. An latet exemplum te porci Sardanapali? Si latet, orecchias nunc mihi porge tuas. 85 Inter foemineas capitanius ille catervas, gessit prodezzae signa notanda suae. Dummodo de Bacchi Venerisque libidine tantum pensitat, et pinguis nodat in ane brodi, improvista sibi tempestas venit adossum, 90 scilicet armigeris ducta bataia viris. Vulnera spadarum non sunt basa grata donarum, foemineum targas non patet esse latus. Lamentabatur nimium pesare corazzam, et nimis elmettum molle gravare caput. 95 Quando cavalcabat, miser hac pendebat et illac, ut male supra asinum soma ligata facit. Gobbus ad arzonem palmam attaccabat utranque, et pectoralem credidit esse briam. Ibant stafferi ter centum circa cavallum, 100 et ne cascaret brachia tensa dabant. Sed quando trombae trepidum tarantara sensit, vanuit impletis ille repente braghis. Amisit regnum, amisit poltronus honorem, foemina costumis, nomine vixit homo. 105 Ecce tibi sortem reminiscor Sardanapali, alter, ni sapias, Sardanapalus eris. Tu stas, Sanguileo, tibi stesso scalpere ventrem, et nescis regni pessima damna tui. Butta via mantum regalem, butta bachettam, 110 vadat et in centum fracta corona micas. Indue corrottam, decet haec tua funera, cappam, reginaeque tegat nigra veletta caput. Aurea de summis cameris spalleria caschent, de fundo ad cuppos sit nigra tota domus. 115 Ut desperatus, stygium domanda diablum, forcaque sit vitae cura suprema tuae. Rex Formicarum, fortissimus ille Granestor, si nescis, populos trat sotosora tuos. Centum mille uno fudit certamine Muscas, 120 in portuque tuas miscuit igne rates. Ragnifugam campi caporalem carcere chiavat, quem supra forcas colla tirasse puto. Artelaria nihil sboccavit nostra balottas, nam fuit in lactis tota negata lago. 125 Sic ego mortiferas accepi quinque feritas, pro quibus en stanzas deserit alma suas.— Sic dicens, illam tiratis calzibus efflat, quam sacer ocharum nunc paradisus habet. Talibus auditis, suspirum tale budellis 130 rex cavat, ut visa est ira tonare Iovis. Mox veluti pazzus, regalem contra decorem, saltat ab aurati protinus axe troni. Dat sibi guanzatas, tundit sibi pectora pugnis, collericoque sacram dissipat ungue togam. 135 Moscarum subiti clamores atria complent, totaque palmarum plausibus aula tonat. Accurrit moesta urbs, stipatur ubique palazzus, nec tanti constat sat bene causa mali. Ecce maritatae squarzato crine madonnae, 140 quaeque suo rauco clamitat ore virum. Conclamant patres natos, natique parentes, communis vidua crescit in urbe dolor. Non tantus Romam strepitus sotosora butavit, quum Caesar Bruti mortus ab ense fuit. 145 Iamque super volucrem balzarat

phama cavallum, it via, nec trombam spiccat ab ore cavam. Mille galoppatim compleerat iamque miaros, nec datur ah! stracco spelta, nec orzus equo. Per totos mundi sentita est tromba paesos, 150 donec, ubi regnat Scannacavalla, rivat. Scannacavalla gigas est magnus, rexque Lisaeae, quae sua Commacchio terminat arva freto. Ipse Tavanorum populos, gentemque governat, nilque tiranizans savia testa fuit. 155 Rex huic Moscarum dederat pro uxore sorellam, cui beltas Helenae, Merdola nomen erat. Non stat hic indarnum, cugnati fata repensat, et Cantarellis ponere fraena iubet. Ista cavallorum razza est, animosa batais, 160 quorum culattas ferrea barda tegit. Imponunt famuli varias canzante copertas, rex salit et velox alba chinaea volat. Illico tota cohors post cursum regis arancat, et Cantarellas it stimulando suas. 165 A tergo veniunt cariazzi tardius, ut qui vallisas portant in sua terga graves. Ardua colla ferunt multo resonante sonaio, quos mea Limagas nomine Gosa vocat. Unius in manco mensis rex stancus arivat, 170 cui dolet ob longam quaeque culatta viam. Moschaeae portas multo non absque tumultu introit, et drittus regia tecta petit. Hic iam desmontat, staffam retinente barono, ac subito scalae montat otanta gradus. 175 Iamque venit dentrum, per salas, perque caminos passat, et hic Moscas cernit ubique gramas. Antiporta levant celeres hinc inde scuderi, per centum cameras Scannacavalla meat. Ducitur altandem dentrum penentralibus altis, 180 rex ubi Moscarum Sanguileonus erat, qui tunc cugnato visto se appena redrizzat in pede, nec potuit non madefare genas. Scannacavalla etiam quantillas lumine gozzas edidit, at laetos sic dedit inde sonos: 185 —Quo tua, Sanguileo, prudentia nota calavit? quo mens, quae binos terret utrinque Ioves? Non animus tibi stat regis, non scaeptra tenentis, non est cotali danda corona viro. Si Tamira sui flesset pro morte fioli, 190 scampasset magni gensque caputque Cyri. Si tot amazzatos lagrimasset Roma guereros, Scipio non primum ferret in orbe cridum. Degenerant nimium lachrymae, minuuntque decorem, nilque potest savio turpius esse viro. 195 Sunt lachrymae pueris magis aptae, suntque puellis, quae bagnant causa fletibus ora levi. Nos quibus immisit sennum natura virilem, ut quid ab adversa sorte gitamur humo? Nosco valentisiam, pelago saltante, nochieri; 200 nosco animum fortis, Marte furente, ducis. Iuppiter humanam si vellet sternere gentem, sumamus, cur non? proelia contra Iovem. Seu fas, sive nefas, debemus regna tueri, non tamen ut lacrimis, sanguine sed proprio. 205 Eya age, Sanguileo, propriae te redde rasoni, nosce parentadi quanta sit umbra tui. Vosque senatores savii gentesque tribunae, conseium vobis tam date, quam populo. Si vos lugetis, sic urbs moestissima luget; 210 si vos ridetis, ridet et illa simul. Conseium regi vestro praestate saptum, de vobis regimen non piat ille pocum. Agmina Moscarum si bello tanta morirunt, num quoque reliquiis Zarra lavanzus erit? 215 Sunt sunt Moscarum, sunt vendicanda Tavanis funera, sunt squadris bella cienda meis. In punto mittam sex centos mille Tavanos, quos facit armigeros longa bataia viros. Pars equitando solet curvas portare balestras, 220 pars alio grossos more cavalcat equos. Pars pede fert piccas, pars implet pulvere schioppas, sbombardantque mihi per mare mille rates.— Dixerat haec, animosque sibi revocaverat aegros, inque suo steterant corda fugita loco. 225 Vergognantur enim lachrymis imitasse putellos, ac ita maturam deposuisse guisam. Postquam Sanguileo ter strinxit Scannacavallam, et grates docto reddidit ore suas, congregat ad din don campanae grande pregaium. 230 istaque tunc populo verba pochina facit: — Sic sic alta volunt, sic pensant, sic ve comandant numina, sic filis forfice Parca taiat. Scannacavalla tamen verbis consolat amicis, datque suos grandem sermo disertus opem. 235 Eya quid indarnum nos mundo vivimus isto? Non est, ut cedant arma cruenta togae; non vos affectus, seu patris, sive fioli, vincat, sed patriae respiciatur amor, nec tantum patriae, sed regis, sed capitani 240 Ragnifugae, quem nunc scivimus esse presum. Nonne recordatis quas tanta per arma, per undas, hic Pulicanaea fecit in arce provas? Nonne quod in Cutica, quando sex mille Pedocchios brusavit, superos igne tocante polos? 245 Xersis in armata si dux tunc ipse fuisset, fors isset alio tanta facienda modo. An dux perdendus talis? non qualis habetur, seu sit, sive fuit, seu paladinus erit. Parlamenta igitur vadant, veniamus ad arma; 250 Moscas armari per mea regna volo. Cum septem centum transibimus aequora fustis, quaelibet est virdae scorcia longa fabae.

— Sic ait, et—Fiat, fiat—Moschaea cridabat,— fiat quod noster rex cupit atque iubet.— 255 Mittuntur cunctas in bandas illico bandi, currunt ad iussos quaeque stafetta locos. Plena tesororum reserant aeraria patres, soldatis siquidem debita paga datur. Non nisi tamburros sentis accendere Martem, 260 atque petezantes tantarare tubas. Contra Formicas odium crudele stigatur, quarum se pasci velle cruore bravant. Qui iurat patrem, qui vindicare fradellum, qui brammat spadam sanguibratare suam. 265 Iuppiter at sub se iam baltegere solarum senserat, et smortos cernit in ore deos. Smergolat in colera, chiamat:—Cur tremmat Olympus? Cur mea sunt fumo sydera brutta nigro? Nunquid adhuc veniunt nos assaltare gigantes, 270 bassaque gens nostras struggere cercat opes? Heus, Vulcane focum, pegolamque, bitumina profer, cumque trementinis sulphura mista nigris. Porta spaventosum fulmen, brusabitur orbis: humanum, quam nos, malo perire genus.— 275 Mercurius respondet ei:—Ringratia fatum, quod non contra tuos guerra fit ista deos. Nunc tamen est tempus, quod quatti stemus acasam, Solque stet in thalamis, Lunaque scosa suis. Nullus praesumat, seu divum sive dearum, 280 iam modo venturas cernere velle brigas. Ne bombardarum quando scoccamina fiant, rumpamus nobis colla, cadente polo. Inter Formicas et Moscas tanta coorta est ira, furor, rabies, collera, stizza, focus, 285 ut, nisi pacificet Calabronus maximus illas, diluvius mundo sanguinis alter erit.— Iuppiter intremuit, Solem remanere comandat qui striggiare suos tempus habebit equos. Neptunus quoque rumorem sub gurgite sensit, 290 itque sua in fundo tota roversa domus. Nymphae concurrunt trepidae, divique marini, quos huc, quos illuc multa paura fugat. —Quis Satanusus—ait Neptunus,—trentaque para tam cito compellit vos scapolare viam? 295 Aeolus absque mea nunquid rex ille saputa per mare Garbinos lassat abire suos? Eya cito, nostrum spatianter ferte tridentem, Aeolus hic audax est aliquando nimis.— Triton respondet:—Non hoc solet ille fracasso 300 mittere diavolos nostra per arva suos. At sunt armatae centum settanta galaeae, quae Zenzalarum millia mille ferunt. Itur in auxilium Moscarum, Mangiaque vacca dat regio squadras et Codegora suas. 305 Nonne maris schenam tanto sub pondere sentis flectier? ah nimias portat apena rates! Sunt Calcinelli, Peverazzae, suntque capaces Cappae, sunt Conchae dimidiaequae nuces. Talibus utuntur corsari navibus et qui 310 mercadanteschis mercibus aequor arant. Rex Zenzalarum, Cosinus nomine, passat hoc pelagi golfum terrificatque deos.— Neptunus se se tanto sermone tasentat, itque per algosas, corde tremante, casas. 315 Gaudet Sanguileo, Zenzalis obvius ibat, quas magno in portus coepit honore suos. Artelaria sonat bom bom, allegrezzaque fitur, et campanarum din don ad astra volat. Vixque arrivarant Zenzalae, maximus alter 320 fit sonus, et mundi machina tota tremit. Innumerae apparent banderae desuper Alpes, armorumque procul tersa metalla nitent. Nunquid erunt sguizeri? nunquid vascones et illa gens brava cum squadris italiana suis? 325 ista todescorum num proles apta batais? mandat spagnolos num quoque Spagna suos? Non sunt spagnoli, taliani, lanzque chinecchi, non sunt vascones, non sguizerique simul, sed Moschinorum descendunt culmina squadrae, 330 rexque suus nomen Siccaboronus habet. Nec quo descendit, nec ubi sol nascitur, unquam dux tam crudelis, quam fuit iste, fuit. Iurarat siquidem totum sibi subdere mundum, atque Iovem sediis praecipitare suis. 335 Non fuit in guerris, nec erit magis armiger alter, et qui plus hostis temneret arma sui. Huic tota Ebrietas provincia, Tartaris aequor, atque Barillensis subdita vallis erat. Sanguileo tantum capitatum laetus abrazzat, 340 mox bona soldatis dat casamenta suis. Partibus ex aliis veniunt Myrmicoleones, qui grottas habitant, rustica turba, cavas. Non fuit in terra gens assassiniior unquam, quae Formicarum membra vorare cupit. 345 Ut metuit Soricus Gattam, Leporettaque Braccum, sic Formica istos contremit, oyme, ladros. Rex huius populi crudus Myrpraeda vocatur, a quo nulla unquam forza stimata fuit. Sive sit herculeum robur, sive Hectoris ingens 350 sit prodezza, unum non stimat ille figum.

Menat hic armatos sex centum mille guereros, nemo cavallaster, quisque pedester erat. Quinque simul reges ergo Mars fortis adunat, qui soldatorum mille miara guidant: 355 Scannacavalla gigas, Myrpraeda, Cosinus et ille Siccaboronus atrox, Sanguileoque ferox. Omnibus insemmam iunctis. Formica petenda est, contra Formicam mundus in arma ruit. Sanguileo

cunctos capitanos chiamat in unum, 360 verba quibus docto protulit alta sono. Supra caput stronzi montaverat altior altris, ac ibi quae orandi sint documenta dabat. Seu sit Sanguileon armatus sive togatus, vincitur hinc Caesar, vincitur inde Cato. 365 Mox ubi soldatos oratio longa feroces egerat, ordinibus campus abire parat. Sanguileo rutilus vestiverat arma metallis, de duro ciceris cortice facta nigri. Dimidiam gussam fert pro targone fasoli, 370 estque sibi porchae lancea soda pilus. Excusat fortem milii pars mezza celatam, stat pro pancera maxima gussa fabae. Interea grandis fit sgomentatio campi, ducitur indomitus Sanguileonis equus. 375 Hic erat ex illis, quos dicunt nomine Grillos, qui faciunt saltos ampia per arva leves. Ista cavallorum duplex est razza: camini una busos habitat, ruris at una foros. Mantellus baius est illis, istisque morellus, 380 hi currunt, illi saltibus astra petunt. Sanguileonis erat totus niger ergo cavallus, quem stranium numerus gentis apena tenet: nitritu reboare gravi sentitur Olympus, totaque sub pedibus terra tremare suis. 385 Imbrattat sabiis coelum, quum calcitrat, et quum soffiatur e naso spiritus astra fogat. Sanguileo, cunctis facientibus illico largum, saltat in arzonem, stringit, et urtat equum. Mox ad naspantes, ficco sperone, galoppos 390 hunc movet, ac gentes it rasetando suas. —Vivat Sanguileo, vivat Moschaea—cridatur, cernis et antrattum mille cavare bretas. Tota super grossos equitant Moschamina Grillos, centum Grillinis mille feruntur equis. 395 Scannacavalla suos alia quoque parte Tavanos ordinat, et squadras praticus octo facit. Magnus hic est busto, sed sensu magnior alto, doctus et ad guerrae scire piare modos. Ad strabuconem sua nunquam gesta movebat, 400 inque armis Fabius Maximus alter erat. Mente ferebatur savia, non corde feroci, ut faciunt plures absque rasone duces. Qui, nec appizzatur simul atra barufola guerrae, omnes in pezzis praesto taiare volunt. 405 Non ita maturus rex Scannacavalla solebat, imo reposato fatque refatque modo. Hic habuit quondam cum Vespa forte duellum, qui tandem multo victor honore fuit. Illius e cauda stoccum detraxit aguzzum, 410 qui plus quam mortis frizza forando forat. Ast ordinanza Cosinus ponit in altra Zenzalas, aliis ne minor esse parat. Lendinis hunc totum pellis durissima coprit, in qua nulla taium spada tacare potest. 415 Non nisi de humano Zenzalae sanguine vivunt, unde cruentatos cernis habere musos. Non usant spadas, stoccos, mazzasque feratas; Zenzalis piccas tradito, victor eris. Sunt scarnae, assuttae, nervosae, saltibus aptae, 420 unde sciunt hastas ben manegiare leves. Fantaria quidem tota est, cui iuncta nigrabant Myrmicolionis agmina ducta viris. Grillus equus Moscham, fert Cantarella Tavanum, it Zenzala pedes, Myrmilioque simul. 425 Non minus ergo suos curat Myrprada guereros, quos bene guarnitos unit et arte docet. Gens sassina quidem est, at in armis pratica multum, et cui phama, magis quam sua vita, placet. Sunt pedites cuncti, picchis utuntur aguzzis, 430 quas segetum summis prodit arista comis. Hos regit ille gigas Myrprada stupendus in armis, totum Farfallae quem tegit ala finae. Inter Formicas et hos de gente ladronum semper guerra fuit, est quoque, semper erit. 435 At Moschinorum rex, crudus Siccaboronus, sfodrato squadras instruit ense suas. Se Parpaionum duris vestiverat alis, est tineae scutum mezza ganassa suum. Mittit corseros regio Fornarica fortes, 440 quos Panarotos nomine dixit Adam. Sunt lunghi et nigri, vecchio de pane creati, qui Moschinorum esse probantur equi. Moschini armantur stuppa, quae circa borones, circaque cannellas dura venire solet. 445 Est Mussattorum talis destrezza, quod uvae trant vinazzolos belligerando graves. Ex his semper habent carneria plena balottis, cum quibus elmettos, duraque scuta terunt. Post has ergo acies, post agmina plurima monstreae, 450 obtinuit duplices quaeque caterva pagas. Sanguileo vecchiis reseraverat ante tesoros, nec sua sparagnat praemia militibus. Spendit abundanter, quia sic faciendo valentos reddit soldatos, dispositosque mori. 455 Non modo stendardos, modo non insignia narro, namque nocet capiti chiachiaro longa meo. Si varias scribam linguas, variasque dovisas nullus et inchiostus, nullaque charta sat est. Non nisi banderae, nisi non vexilla volazzant, 460 suntque pavaionis littora plena tesis. Hic contestabiles, caporales et capitanos, lanzaque spezzadas, magnanimosque ducas, marchesos, contos, alpheros, logotenentes, cernebas proprium sollicitare gradum. 465 Hic lanzae, spadae, targones, scuta, celadae; hic trombae, gnacarae, timpana, corna, cifo. Circumcirca tremunt colles, reboantque riverae, celsaque de vastis rupibus echo tonat. Soldatos

animat trombarum tararan illud, 470 atque nihil mortem corda stimare facit. Navibus interea complentur littora carchis, millia per salsas vela videntur aquas. Hae sunt carracchae, sunt fustae, suntque galaeae, schirazzi, grippi, lignave quaeque maris: 475 Scilicet armatae sunt multo milite scorzae, dimidiae giandae, dimidiaequae nuces. Trant sursum anchoreos rampinos undique nautae, vela favorevolis dant sofianda notis. Tercentum cordae mollantur, sive tirantur, 480 unde cridat rauco multa cirella sono. Non monitiones, non hic vittuaria mancat, maxime sed guerris artelaria decens. Sanguileo primus galionem scandit in amplum, qui patuit cortex Gambaris esse vodus. 485 A poppa et prora stant centum passavolantes, gens ubi ballottas dat Scaravazza suas. Gens Scaravazzorum, quam larga Boëtia nutrit, ballottas mira fabricat arte graves. Tota suum regem sequitat Moschaea valentem, 490 vix infassatus restat in urbe puer. Denique sgombrantes portum, lata aequora complent, quae male soffrendo pondera tanta gemunt. Incutit horrorem coelo, terraeque, marique tam numerus rerum, quam sonus, atque cridor.

LIBER SECUNDUS

At non Formicas tanta haec bravura spaventat, quae iam praescierant bella futura sibi. Ipse senatores Granestor convocat omnes, fitque inter savios disputa longa duces. 5 Supra Formicas sceptrum regale tenebat Granestor, sperans altior ire deis. Consilio semper saviorum cuncta movebat, quapropter bellum victor ad omne fuit. Illuc praecipue magnus Myrnuca vocatur, 10 qui Formicarum dux generalis erat. Inter Formigenas nemo robustior illo, qui solus grossae fert duo grana fabae. Quamlibet armorum guisamque, modumque sciebat, omnis et ingenio res erat apta suo. 15 Multa reportarat giostrarum praemia secum, milleque de bustis tolserat ense capos. Mille capos, inquam, mozzarat iure duelli, omnia cartellis plena fuere suis. Unde galoppabat totum sua phama per orbem, 20 nec siluit forzae cridor ad astra suae. Non multum tenuit regnum, nec habere cupivit, rocca valoroso sat fuit una viro. Nux erat in summo rapae fundata colengo, quae busa Myrnucae rocca superba fuit. 25 Hinc sibi composuit nomen Myrnuca decenter. Myrnuca Myrmix cum nuce iuncta facit. Sed quia de paribus semper furor invidus exit, gestibus invidit, Siccaborone, tuis. Dudum cartellos in te per ubique tacarat, 30 ut seu tu mundo, seu foret ipse prior; at tu sprevisti secum brigare superbus, cum sis rex, et cum rege sit ille minor; unde raquistandi regnum sibi voia venit, quo tibi certandi scusa niuna foret. 35 Ante senatores Formicas venerat ille, cui data communi laude bachetta fuit. Se prius indignum tanti accusavit honoris, mox tamen impresae cingitur ille datae. Formicarum ingens bellaxque exercitus arma 40 induit, et Moscas contravenire parat. Ponitur in punto campus, gens, tela, cavalli, banderae, lanzae, busa metalla simul. Sed quia per varios audit rex ipse spiones: quinque coronatos castra menare viros, 45 non audet tantae se impresae accingere solus, at petit antiquae regibus arma lighae. Quattuor acciti reges cito tela parecchiant, perque Alpes veniunt agmina, perque fretum. Prima Pedocchiorum comparsa est zurma bravorum, 50 quos rex a Cutichae clymate Furfa guidat. Armant hi duris tegnae sua corpora crustis, Zanninumque fabae quisque cavalcat equum. Caganiellus item Formicis portat aiuttum, qui Pulicum caricas ducit otanta rates. 55 Boscosam sub iure suo tenet ipse Lasaenam, eius et imperio sylva canesca datur. Gens haec atezatrix leggiadro corpore saltat, vincit et aethiipas bruna colore nigros. Eius ab humana vix ungue corazza foratur, 60 Orlandi ut fuerit scorza fadata minus. Venerat et Cimex, Putrifola nomine, qui rex totum Lettiriae per mare scepra tenet. Gens sua Lympirides equitat, quae nocte vagantur, itque coruscantes nocte cagando focos, 65 unde Cagafocos stirps Cimica nominat illos, atque cavallazzos eligit esse suos. Muschifur hic etiam Ragnorum maximus est rex, cui smisurati forma gigantis erat. Ipsius officium est muraias condere fortes, 70 condere trincerat et casamatta simul; it pedes,

atque suos pedites facit ire gigantes, crura caminandi sunt quibus apta diu.
His igitur simul addunatis, mira tenetur ordinanza, velut pratica banda solet.
75 Granestor, nec non quaevis Formica, Locustas spronat et his Moschae
contremittit agmen equis. Iam mare Sanguileo Pulicum calcabat, et alta
aequora, quae velis tota coverta fremunt. Ipse suis mundum privarat Apollo
cavallis, 80 nec dare lusores vult bona luna suos. Aeolus en valido rallentat
fraena Siroccho, claraque fumanis turbulat astra suis. De quibus ille fero
cum turbine saltat in undas, spernaztatque nigras impetuosus aquas. 85 Ut
sua natura est, pelagus sotosora butatur, pascit castrones nigra per arva
suos. Sanguileo clamat:—Quam das, o nauta, novellam?— Respondet:—Mi
rex, prava novella datur. Non hoc spero equidem garboio prendere portum,
90 non si mi faciat Iuppiter ipse fidem.— Talibus auditis, tollit Moschaea
cridorem, nam timet insano quisque perire freto. At magis undosas
montagnas aequor inalzat, fitque procellosi strania danza chori. 95
Nocchieri affrettant mollare, tirareque chordas, sollicitos vitae mors
fugienda facit. Quisque gubernator male scit manegiare timonem; ars, ubi
ventorum fit violenza, perit. Millibus in squarzis operantur vela nientum,
100 Nec disgroppari quaeque ritorta potest. Saepe simul naves urtant,
spezzantque vicissim, et linqunt tabulas per freta larga suas. Unde
marinari iam temnunt iussa paronum, quaeritur at vitae scampus ubique
suae: 105 qui brancat tavolam, qui remum, quique coëllum. qui despoiata
veste nodare parat. Hac, illac, fustae balzant, grandesve caracchae, huic
temo, huic velum, spiccus huic arbor erat. Sanguileo flexis et Scannacavalla
zenocchis 110 stabant, unde suis vota tulere deis. Sanguileo favae vult
sacrificare Zaninum, cuius sit pellis digna gonella Iovi. Scannacavalla duos
Serapicas, tresque Pedocchios Myrpraeda, et magnae busta Cosinus Apis.
115 His etenim sperant votis rehavere bonazzam, nulla sed his votis chinat
orecchia deùm. Unius ob causam scelerati nempe guereri, mitigat iratos
nulla preghera Ioves. Siccaboronus is est, qui solus despicit undas, 120
seque facit beffas aequore posse mori. Solus dispresiat coelum, tonitrumque
menazzat, solus in instanti morte petezat aquas. Biasmat eos, qui sic
genibus fant vota pigatis. Imo Iovi zurat: velle scanare Iovem. 125 Saepe
ficas coelo monstrat, scopritque culamen, saepe travaiatum percutit ense
fretum. Fortius unde illud percussum mugit, et altis bagnat hiperboreum
saepe Booten aquis. Horrendos offensa tonos dant nubila sursum, 130
mox aperit gravidos imbre ruente sinus. Siccaboronus opem vult navi tradere
solus; dumque studet cordas solvere, frangit eas. Quando comandabat, si
non obeditus ab altris praestus erat, miseris praecipitabat aquis. 135 Non
dicit—Guarda,—sed buttat in aequora multos, hac libare suam noverat arte
ratem. Illa tamen duro spezzatur denique scoio, absorbetque ingens rupta
carina fretum. Sed quid? deventat magis ille, magisque superbus, 140 sit
licet in grembo mortis ad usque gulam. Grande vinazzolum subito
abbrazzaverat uvae, quo sua sostegno vivere vita potest. Non tamen interea,
dum crura et brachia menat, turpia desistit dicere verba deis. 145 Dat
pugnos, calzosque mari, tutavia natando, vultque ad despettum mortis abire
foras. Mors desperatum timet assaltare gigantem, qui mortem morti tradere
velle bravat. Unde gaiardorum columen finaliter undis 150 se cavat, et
magnam liber it extra brigam. Vult plus quam maium, giurat, chiodumque
piantat infima Plutoni tollere, celsa Iovi. Vultque governa maris Neptuno
prendere, vultque hos super imperios unicus esse deus. 155 Vult sua sit
coniux Pallas, sit serva Diana, et iam facta vetus sit rofiana Venus. Vult
quoque Mercurium doro appicare sogheto, cuius ad officium Mars
manigoldus erit. Solus it armatus, cui stat samitarra galono, 160 quam duro
ex hominis cuderat ungue Sterops. Nullis fortunae percossis ille pigatur.
sola sed ah stimulat viscera magra fames. Non Leo sic vacuis cridat
peragrando budellis, quum capitat griffis bestia nulla suis, 165 ut flos
heroum sforzatur ventre famato, saepe grave in nuda sternere corpus humo.
Tandem longe videt summae fastigia turris, ad quam sollicitos frettat habere
pedes. Turris haec altus erat fungus, qui sydera toccat, 170 multaque sub
tundo culmine rura coprit. Quattuor hic Pulices armato corpore stabant:
nam Formicarum sat prope campus erat. Pinguis in aguzzo rostitur Lendina
speto, quam coquit ardentis copia multa paiae. 175 Expectant illi quod sit
bene cotta lecardi, statque super cagolam mensa parata caprae. Non procul
est vini grossissima butta racentis, cum qua iuxta focum iam squaquarare

parant; scilicet ex uvis albanis nobile granum 180 praestus adocchiatum Siccaboronus habet. Introit audacter, velut est usanza gaiardi, et movet aspectu talia dicta bravo: —O compagnones, vobiscum ducor a coenam, me vester quoniam rostus odore tirat.— 185 Unus respondet:—Non hic, compagne, taverna est; albergum quaeras in meliore loco.— Siccaboronus, apro similis, iam ferbuit ira, totaque de colera fazza bianca venit. —Per stygiam—dixit—dabitis coenare paludem. 190 Gentilezza negat quod dare, forza dabit.— Cui responderunt:—Per forzam tollere vis ne?— Siccaboronus: —Ita, sufficientus ero.— Non supportarunt Pulices ea verba superbi, dant subito chiappum, telaque nuda piant. 195 Siccaboronus, habens animum dextramque paratam, fulmineo vacuat protinus ense fodrum. —A trincatores!—inquit,—gens apta tavernis, nil timeo vestras, trista canaia, minas.— Sic ait et spadam vibrans hic praestus et illic, 200 hos sibi lontanos brachia quinque tenet. Circundant illum Pulices saltonibus altis, sed quantum extendit se daga, retro tirant. Ursa famata paret mastinos intra cagnazzos, exiguum nec adhuc perdidit ille pilum. 205 Nullo se pacto sgomentat, quattuor inter saltantes Pulicos, maximus ille baro. Imo caneggiatus, mistas cum sanguine bavas dum vomit, hostiles fat retirare pedes. Quoque magis retro vadunt, magis ante ficatur 210 vir, nec terreni perditur onza sui. Unus at ecce Pulex dardum de longe balanzat, scilicet ereptum Muris ab aure pilum. Siccaboronus habet lyncis bellando vedutam, saltat et a colpo retro it, inde subit. 215 Nunquam vista fuit leonessa velocior illo, quum simul indretum, quum simul ante salit. Perstringit spallam Pulicis fendente sinistram, et calat in dextrum spada taienta latus. Ecce ruunt terrae patefactis viscera panzis, 220 itque diabolicas umbra trovare casas. Nec se contentans unam hanc monstrasse prodezzam, ad coelum salto se levat octo pedes. Se levat octo pedes Mussati, Siccaboronus, atque aliam rutilo spiccat ab ense provam. 225 Dum calat e coelo, Pulicem male tractat un altrum, quem medio capitis vertice spada ferit. Non elmus durat, quamvis sit gussa lupini, millibus in pezzis longe tridatus abit. Totum se abscondit tenera in ventralia ferrum, 230 sic duo iam Pulices tartara nigra petunt. Tertius ecce Pulex incautum Siccaboronem post cuppam chioccat falsus, et ille cadit. Ille cadit, sed non aliter sua gamba resurgit, quum tangit duram sgonfia balla petram. 235 Inde magis factus colerosus, tartarus heros nettum roverso truncat utrumque genu. Ultimus expavit, scapolat saltonibus inde, quem desdegnatur mens generosa sequi. Elevat orgoium, post unum currere temnit, 240 sed vadit longam pro satiare famem. Incipit ante focum rostitam mandere Lenden, omnia cum totis carnibus ossa vorat. Mox uvae granum tribiani siccat afattum, et vino tandem factus alegrus abit. 245 Sanguileo iam iam tota cum classe suorum sub valida portum coeperat arce Chyni. Est Chynus arx Pulicum fortissima versus Arognam, Sanguileo tamen hanc prendit et igne brusat. Hinc abit, huncve sequens exercitus omnis arivat, 250 flumen ubi Vermer cum Brue iungit aquas. Urbs ibi Crappa sedet fluviorum meza duorum, Crappa caput mundi, metropolisque Brugi. Urbs ea non altrum est quam morti testa cavalli, qua sunt pallazzi mille, tre mille casae. 255 Illam Sanguileo vult expugnare, sed intus Ragnorum princeps Muschifur arma tenet. Stat pro Formicis, nec vult dare moenia Moschis Muschifur, aguaitis valde provista suis. Condiderat largum sibi gens Ragnina stecatum, 260 quem nihil aut pocum Mosca forare potest. Ter centum vigilant noctesque diesque Pedocchi semper, et in muris—Fa bona guarda—crident. Sanguileo grossos tamen illuc trare canones mandat, ut urbs seu vi sit presa sive dolo. 265 Artelaria data est in curam Scannacavallae, si per forza intro forsitan ire potest. Mirpredae officium datur heminare cavernas, si quoque per fraudem praendier illa valet. Est proprium Moschae maioris, sive Tavani, 270 impete Ragnorum castra forare suo. Unde Tavanorum impresa est iuncta tyranno, cingere bombardis pergama grossa cavis. Myrmicaleonis etiam data gentibus est ars, propria furtivis antra cavare dolis. 275 Qua propter Myrpraeda, suus rex atque monarca, curat in obscura nocte forare busos. Muschifur at vigilans capitanius omnia scoprit, omneque dissegnum hostis inane facit. Iamque trapassarat constructo ponte canales 280 Sanguileo, et circum sederat urbis agrum. Scannacavalla die sbombardat, nocte terenum Myrpraeda evangat, Mustibibaxque spiat, namque hic Mustibibax ille est, qui Siccaboroni, multibus in factis signa tremenda tulit. 285 Artelariarum

mandatur guarda Cosino, sat bene Zenzalis convenit illa suis. Proprietas propriae Zenzalae traditur, ut non dormiat, utque alios non reposare sinat. Moscarum Grillis acies imposta legeris, 290 saepe imboscatis aut capit, aut capitur; sed iam obsessis mancat vituaria Ragnis, omneque portandi circa stopatur iter. Muschifur excelsa signum de turre palesat: nunc fumo potum, nunc petit igne cibum. 295 Non procul ad littus fossae, Granestor acampat, quo soldatorum facta resigna posat. Viderat accortus signum, noratque bisognum, illico Myrnucae quae facienda iubet. Mille cariazzos, Scaravazzos nomine, cargat, 300 multaque per fluvium Vermeris esca natat. Mittuntur centum nonantaque grana ceserchiaie, atque masinatae septuaginta fabae. Multaque praeterea sunt missa salumina carnis, quae fuit ex grassis facta Ranabotolis. 305 Haec ea dum vadunt, accompagnante Putriffa Cimice cum multo, zarda scoperta fuit. Zarda palesatur tradimenti denique magni, quo fuit a prigolo Crappa levata gravi. Inter Pedocchios testae, stantesque camisis, 310 ad quorum guardam grossa muraia datur, accidit ut secum Pedocchi mille polini susciperent vicibus talia dona suis. Hos quidam Cimex stipulatus, nomine Puzzor, corrumpit, spondens quinque vel octo pagas, 315 dummodo nocte velint aut sursum trare Tavanos, auxiliatrices dentque tirando manus, aut scintinellas cuiusdam turris habentes, curent ut manibus porta stet una suis. His Rodipollaster fuerat capitanius, omni 320 plus Gaino falsus, plusque Sinone duplex. Ipse, spionandi pratighissimus arte, giganti Muschifero se se protulit ire spiam. Vult quoque pro patria servanda temnere vitam, vult, inquam, modo sit patria salva, mori. 325 Tali sub manto, tali sub veste ribaldus, pessima taiantis fata rasoris habet. Namque secutura debebat nocte Tavanis Crappa dari, et summos igne strinare deos. At quia caecus amor cogit secreta fateri, 330 nec fert groppatam foemina quaeque gulam, Roddipolaster, amans ingenti ardore Cigalam, huic traditoreschae fraudis aprivit opus. Illa suae matri reteggit, materque marito, cunctaque Muschifero nuntiat ille suo. 335 Prenditur infelix, cruciatur, scarnificatur, quartatusque sua carne satollat aves. Sanguileo interea, Moscha referente spiona, senserat ut Ragnis vecta sit esca magris. Tunc Moschinorum subitus sex millia contra 340 expedit, hisque novum donat habere ducem. Siccaboronus adhuc non huc apparet, et huius magnus Mustibibax logotenentus erat. Supra Panarottos sellae buttantur, et ingens it Moschinorum sub duce banda novo. 345 Pergitur ascoso cursu, parlatque niunus, sub pedibus feltrum quisque cavallus habet. Non procul en densis cum boschis ripa trovatur, foltaque de ortighis sylva, grataque culis. Hanc uno compiere die staffetta nequiret, 350 seu sit Testudo, sive Limaga celer. Quam scondirolam dux accortissimus intrat, nam fuit aguaitos apta coprire novos. Dux iam Cimicibus procul adventantibus, ipse stat chetus, ac alios fat quoque stare chetos. 355 Iamque sonaiorum strepitu properare bagaios audit, et hos panis copia magna gravat. Non latet ulterius, bellus dum zettus habetur: —Arma—sprovedutus personat,—arma—cradat. —Arma—cradant omnes,—carn, carn, ammazza canaia;— 360 postque bravarias, tela, manusque menant. Illico Putrifolae mens consternata stupescit, quum sibi tot lanzas currere contra videt. Attamen, ut melius potuit, simul agmen adunat, fatque cariazzos retro tirare graves. 365 Expedit ad regem subitam Granestora postam, qui sibi quam curto tramite donet opem. Inde Cagafogum toccans sperone cavallum, Cimiceos animat voce furente viros. Ingentem villum, Cingiari a fronte revulsum, 370 bassat et adversum Mustibibaca petit. Mustibibax minus hunc refugit, sed pronus arestat, atque valorosus contrus utrinque fitur. Hic Panarottus equus, nec non Cagafocus, atroces se simul inculant, se simul inde levant. 375 Coelum antennarum tronchi petiere supremum, mox cavat hic brandum, sfodrat et ille stocum. Caetera gens etiam variis se incontribus urtant, fractaque lanzarum sylva per astra volat. Qui manet in sella, qui non manet, unus amazzat, 380 unus amazzatur, nemoque nascit ibi. It fragor armorum coelo, confusio vocum, alta nigrant sabiis, bassa cruore rubent. Tandem Mustibibax, numero superante, manebat vincitor, unde parat Cimica turba fugam. 385 Rex sed avisatus nuper Granestor arivat, mirum quam subitus, quam fuit ille celer! Claudius Hasdrubalem cum fretta quippe minori cursus asaltavit, stravit et arma tulit. En Granestor adest, exercitus ecce secutus, 390 tollere Mustibibax cogitur inde pedem. Ad totam scapolat briliam, revocatque sequaces, ut salvet proprios, bon capitanius, equos. Optime cuncta tenet

drittae sentiria stradae, quam ve potest curto tramite, sgombrat iter. 395 Iugiter incalzat persona Granestoris illum, ad passumque agiles praesto traversat equos. Sex Formicarum squadras Myrnuca legeras, qua fors Mustibibax transeat, expedit; nec suus indarnum pensavit talia sensus, 400 hostibus en tandem cingitur, itque presus. Omnia Sanguileo sentit, sentitque nemigos non procul a castris ponere castra suis. Protinus insemmam squadrones contrahit omnes, mandat et in proprio quemque sedere loco. 405 En sed hoc in medio totius alegra levatur vox campi cridans:— Siccaboronus adest, Siccaboronus adest: pensavimus esse negatum, attamen (o bona sors) Siccaboronus adest.— Illum Sanguileo venientem strictus abrazzat, 410 stringit et abrazzat, ter deciesque basat. Passatae narratur ei successio guerrae, vanaque proditio, Mustibibaxque presus. Talibus auditis, ignavos clamitat omnes, scire nec impresas, dignaque facta ducis. 415 Allegat Hannibalem, Pyrrhum, Romaeque Rinaldos, omnibus est licitum quos seguitare modis. Inde superborum princeps, tonitruque furoris vult sibi bastonem, vult sibi scepra dari. Totius chieдит bastonem, scepraque campi: 420 non aliter forzas velle provare suas. Ergo capitani generalis prendit honorem, quodque ultro poscit, regibus ultro datur. Non hoc Sanguileo, non hoc Myrpraeda negavit, Cosinus laudat, Scannacavalla probat. 425 Muschifur interea videt alta e turre propinquos hostes esse suis, hostibus esse suos. Praeparat ignivomos hinc sagras, inde canones, archibusariae dat loca certa suae. Vallis erat quaedam, quam Bos impresserat olim 430 corpore, dum tenera forte iaceret humo. Manserat hic tellus grossi sub pondere ventris concava, cui species, formaque vallis erat. Hic sua Formicae, sua Moschae castra locarunt, stantque cagnezatis pro dare signa viris. 435 His bombarderae Crappae dominantur ab alto colle, nec est Moschis sors ibi tuta satis. Turribus ex altis huc grana nigerrima vezzae dirigit, et Moschis maxima damna facit. Siccaboron tantae scontrat se impressa ruinae, 440 seque gabiotis cingit ubique novis. Est animalorum quaedam fortissima razza, quos Porcellettos itala lingua vocat, ex illis dico, qui se quandoque rotundant ceu Pater nostros, sint licet absque buso. 445 Hos iungit veluti Bufalos moschineus haeros, subque uno stimulat millia para iugo. Strassinatur enim lombardae machina quaiiae, torrida quae dudum lumine solis erat. Plena ceresarum duris ex ossibus extat, 450 qui stant ut scopuli, quos nihil unda movet. Siccaboron tale hoc dedit illa in parte reparum, qua sua bombardae ferrea poma dabant. Multa ceresarum post ossos turba latebat, cumque archibusis tif taf ubique sonat. 455 Ecce sed intantum stendardi utrinque levantur, banderaeque tremunt mille, bofante noto. Hinc sua Siccaboron, sua dividit inde Granestor agmina, Myrnucae nam nova cura datur. Myrnucae nova cura datur sfidare nemigum, 460 velleque cum solo Siccaborone brigam. En venit armatus bardatam supra Locustam, perque acies hostis sicut araldus abit. Ipse cruentatimi fert quantum in cuspide lanzae; quo viso, horribili corda pavore tremunt. 465 Hunc iacit ante pedes regis moschensis, et inquit: —Nunc duo, Sanguileo, foedera pono tibi. Vel dux Siccaboron mecum combattere voiat, totaque sit per nos quaestio facta duos; vel crudelis atrox hodie giornata fiat, 470 qua seu tu primus, sive Granestor erit.— Siccaboron praesens, dum talia sentit, avampat ore foco, et colerae verba dat aspra suae. —Non ego Siccaboron, toto celeberrimus orbi, qui de Membrotti semine duco genus, 475 non ego Myrnuca dignarem, qui mihi nasum fazzolo, et retro tergeret ore busum. Guarda mò, si tecum vellem, rofiane, duellum prendere, si mortum famme stimare velim.— Sic ait, et voltans humeros responsa refudat, 480 illeque praecipitans in sua castra redit.

LIBER TERTIUS

Plus maraviosam venio cantare bataiam, quam notat antiquas ulla legenda libris. Maxima Ranarum, Soricumque canuntur Homero proelia, non istis aequiperanda tamen. 5 Altri scripserunt et verbi et nominis arma, quum

gens grammaticis tanta perivit agris. Nulla tamen paritas est his facienda catervis, quas modo fert odium, trat furor, ira coquit. Ungite quantillum fresco mihi labra botiro, 10 o Musae, o ventris grassa polenta mei. Salsigeram pinguis mezeni adferte brasolam, quae super ardentis sit bene tosta brasas. Hinc quoque de caneva Bromii spinate vasellum, ut sit carminibus digna bevanda meis. 15 Agmina Siccaboron toto de robore gentis quinque legit, ducibus subiicienda suis. Fantaria gravi zenzalica ducta Cosino ponitur ad primam prima tacare brigam. Myrmilios ducit squadram Myrpraeda secundam, 20 qui quoque sunt pedites trenta tre mille viri. Hae pro antiquarda firmantur in ordine squadrae post quas Moscarum grossa bataia sequit. Sanguileo tanquam princeps et honorior altris, et cuius causa grande paratur opus, 25 ut cor in medio gentis, quae dicta bataia est, altior it cunctis, fulgidiorque viris. Inde retroguardae grossissima banda sequebat, quae tamen in turmas scinditur una duas. Scannacavalla suos pene ultimus ante Tavanos 30 apparet, cui sat barba canuta riget. Siccaboronaeae tandem datur ultima curae, totaque res manibus itque reeditque suis. Stant longo Moschae fraenatis ordine Grillis, quarum pars maior multicolora nitet. 35 Sunt quae velluto, sunt quae canzante teguntur, sunt quoque quas auro merda coprire solet. In Cantarellis retinent ibi fraena Tavani, quae raspant, trombis dum tonat aether, humum. At sub Moschinis Panarotti calzibus ardent, 40 visque potest sisti smania tanta briis. Alta spiegantur vexilla, strepuntque per altum aëra, trombettae mille taranta sonant. At Myrnuca videns inimicos esse paratos, non minus ex cunctis agmina quinque facit. 45 Caganiel primus Pulicorum trenta miaros guidat, et hi pedites Martis in arte vigent. Furfa dehinc agiles vehit octo mille Pedocchios, octoque mill'altros ipse Granestor habet. Rex Formicarum, quamvis Formica sit ipse, 50 stat sua Pedocchis multa fidanza tamen. Cimica post ipsos acies it iuncta Putriffae, postera Myrnucae, Muschifur urbe sedet. Banda Pedocchiorum toccat sperone Zaninos, inque Cagafoghis Cimica squadra furit. 55 Formicae sed equos fraenant, urtantque Locustas, queque stat, et nitidas masticat ore brias. Iam magis alter erat campus vicinus ad altrum, seque maranazzos, bottillosque vocant. Montagnae reboant frifolo clangore tubarum, 60 Muschifur ignivomos agombrat ab urbe tonos. Iamque leves primum scaramuzzae utrinque fiuntur, inque vicem crustas dantque levantque bonas. Denique Zenzalas magno clamore Cosinus iniat, et picchis bellus it ordo chinis. 65 Huic Caganiellis procedunt contra Pulecchi, qui quoque vocisonum murmur in astra levant. Ipsi affrontantur capitani protinus una, unaque piccadis fortibus arma terunt. Cosini lanzonus erat soda corna Limaghae, 70 quae Caganiellis pectus aguzza ferit. Non tamen infilzat, cartae panzera repugnat, quae de scartozzo facta savonis erat. Ast e contra pilum Bovis ille suburget acutum, saepeque Cosinum fat ricolare ducem. 75 Iam mistura tenet Zenzalas atque Puleccos, accipit horrisonam stulus uterque brigam. Dux Zenzalarum se retro, suosque retirat, hunc niger in voltam Caganiellus agit; inde videns hostis banderam iuxta volantem, 80 hanc rapit, ac terrae folta per arva trahit. Protinus, hoc viso, zenzalica turba fugatur, nilque pudent lieto rege scapare viam. Quando sbarattatum vidit Myrpraeda Cosinum, Myrmicoleones ducit ad arma ladros. 85 Huic supra Zanninos obiectat Furfa Pedocchios, qui prior intratus fat sibi fare viam. Hunc Myrpraeda salit, cui menans Furfa granarae, sive scopae truncum, vulnus in aure facit. Ipse sed e tasca traxit duo grana ceserchiaie, 90 artificioso tota piena foco, qui dum Furfa parat rursus duplicare feritam, prima ceserchiarum iacta balotta sonat. Guay, Pedocchie, tibi, si te nocchia illa coiasset, quae de bombardata ceu vomitata furit. 95 Hanc non expectas, sed pungens sprone Zaninum cedis, at ille novem colpus amazzat equos. Dumque simul certant, et dant pro pane fugazzam, utraque meschiatis squadra fit una viris. Pulverulentus erat iam fumus ad astra levatus, 100 mescolat ingentes vitaque, morsque cridos. Nam pars mazzati lugent, pars sana menazzant, pars animant pavidos, pars scapolare monent. Non mihi si centum linguae, si voxque canonis, dire queam larvas mortis et effigies. 105 Tota fracassatis iam picchis terra copritur, qui stant, qui scampant, hic necat, ille morit. De testis, gambis, polmonibus, atque figatis, deque coradellis terra coverta rubet. Ast aliquantillum sese Myrpraeda retirat, 110 Furfaque Myrmilios pellit ubique suos. Sed cito Sanguileo Porcelli corripit hastam: —Eya, valenthomines, me seguitate—cridat. Sic ait, ante alias

Muscas ferit ilia Grilli, prosequitur regem caetera turba suum. 115 Omnia pulvis erant quem volvit cursus equorum, soldati dubitant quae sit amica cohors. Dum male Myrmilios tractabat Furfa ladrones, Sanguileo iungens:—Guarda, Pedocchie—cridat. Furfa sed huic targam fungi de cortice porgit, 120 forza sed est nimium Sanguileonis atrox. Namque Pedocchiorum regi pilus inguina rumpit, illeque Zannini tergore lapsus obit. Putrifolae interea squadronus Cimicis ingens castra movet, quem dux post sua terga menat. 125 O Deus in quanto se castra disordine turbant, Cimica quum putrido iungit odore cohors. Namque urget spronis tali de sorte cavallos, qui sua per spudant posteriora focos. Unde Cagafogos chiamant; pensate quis illos 130 seu spettare volunt, sive piare gatam. Moscarum Grilli drittis stant auribus, inde boffantes voltant terga, piantque fugam. Sanguileonis equus se flammis solus acostat, denteque cimiceos, calceque rumpit equos. 135 Solus Sanguileo pugnat, saltatque per illam Putrifolae gentem, corpora sternit humi. In rottam Cimighi vadunt, ut squadra caprarum quas lupus infestat, quas ve famatus agit. Inde Pedocchiorum stulus calcanea voltat, 140 retroque Zanninos vertere turba studet. Sanguileo incalzat, currit meschiatus in illis, ac rubeo miseris dissipat ense Grisos. Cui mezam spiccat testam, brazzumque galono: tecta cruentatis carnibus arva latent. 145 Attamen un pocum se se ricolare bisognat, namque Pedocchiorum squadra secunda venit. Festucum foeni grossum Granestor aferrat, et Forfesinam spronat et urget equam. Ista bifurcatam gestat mala bestia caudam, 150 atque uvae granos intra latere solet. Hanc movet ad cursum princeps Formica Granestor, ob cuius rapidam surgit arena fugam. Cosinum adocchiat Zenzalam sanguine rossum, quem prope mortorum grandis acervus erat. 155 Plantat ei medio ferratam in pectore lanzam, umbraque tartareas it retrovare casas. Postea per Moscas Formica gaiarda fugatas se iacit, et spezzat tela, virosque simul; urtat, et atterrat soldatos, atque cavallos, 160 fertque catervazzam post sua terga grisam. Non haec suffertur Granestoris alta prodezza, quaeque piat turpem Mosca repulsa fugam. Mille roversantur terrae sine milite Grilli, mox fugiunt sellis caeca per arma vodis. 165 Sanguileo et magnus Putrifola grande comenzant certamen, nec se sparat uterque mori. Scannacavalla suam banderam tollit ad auras, Pampognam striccat, turba Tavana sequit. Hunc bene Granestor, Muscas dum cazzat, adocchiat, 170 quem cito voltato praestus asaltat equo. Tam possenta fuit lanzarum botta duarum, quod lunae tetigit fractio trita pedes. Forbesina dedit et Cantarella stramazum, speronata statim quas relevare facit. 175 Iamque comenzabant tegnam gratare vicissim, inter Pedocchios stirps tavanella ruit. Pulverulentus erat garboius ad astra levatus, nil nisi per terram corpora morta cadunt. Tanquam cornacchiae, volitant per nubila testae, 180 coratae, milzae, brachia, terga, manus. Cum brandis finos audis spezzarier elmos, spata ferit spatam, scutaque scuta terunt. Qualis garboius, qualis confusio fitur, quando fasolorum piena pignatta bulit: 185 talis erat, dum Mosca cadit, Formica resurgit, dum Zenzala ferit, Myrmilioque parat. Grillos, Pampognas, Zaninos atque Locustas innumeras cernis rubra per arva mori. Sed quid olympiacum video trepidare theatrum? 190 quae mare, quae terram nox tenebrosa rapit? nunquid, ut antiqui rerum dixere magistri, vult brusare simul cuncta creata Deus? Heu quia terribilis non est nisi Siccaboronus, qui Moschinorum castra movere parat. 195 Ante suos oculos scampabant mille Tavani, Zenzalae, Moschae, Mirmiliona cohors. Hos Formicaram, Pulicumque potentia cazzat, Hosque valorosus Caganiellus agit. Ergo Leonis habens iram, canegiatus achiappat 200 brandum cum targa, moxque speronat equum, namque sui fugitant schioppat, creppatque dolore, extraque battaiam primus in arma ruit. Dumque ruit proprias cernit dare terga falangas, unde manum rabido mordet utranque sono. 205 In qua parte fugam rapiunt se praestus aventat, urtat et occidit corpora quanta trovat. Qualis in inverni guazzoso tempore torrens de montagnarum culmine portat aquas, talis agrezat equum Panarottum maximus heros, 210 atque hostes pariter snembolat atque suos. Ut bombardata secat densatas illico squadras, taiat, sfrantummat, dissipat arma, viros. Stendardos proprios, aliosque superbus aterrat, sic hostes mazzat, sic taiat ille suos. 215 Nec Moscas guardat, nec Grillos, nec Cagafocos, cumque cavallazzis trat sotosora viros. Iungit ubi montem mortorum fecerat altum Caganiel; clamat:—Guarda, ribalde Pulex. Sic, renegate canis, per te mea castra ruinant? 220

sanguine sic gaudes te satiare meo?— Inde suis conversus, ait:—Quo brutta canaia? scilicet iste unus vos dare terga facit?— Dixerat, et dentes pariter, brandumque restringit, inque ducem Pulicum fortiter urtat equum. 225 Fulminat ad caput, et scutum fracassat, et elmum, inque duos quartos Caganiellus abit. Deserit hunc mortum, Formicasque inter avaras incipit ad superos mittere membra deos. Mittere spalazzos, laceratas mittere faldas, 230 sanguineque aspersus carnea frusta secat. Confugiunt Cimighi, quod habent post terga diablum. Granestorque videns:—Volta, rivolta—cri-dat,—volta, rivolta mihi, quo scampas, Siccaborone?— Sic ve retro clamans, it retrovare necem. 235 Ille rivoltatus stoccatam vibrat aguzzam, puntaque per mediani passat iniqua tripam. Granestor moritur, iacet ingens littore truncus. Protinus hinc omnes corripuere fugam. Versus equi Crappam riculant Granestoris arma: 240 —Guarda—cri-dant,—guarda, Siccaboronus adest.— Ad sabiam buttant alebaldas, scuta, balestras, ut levis ad cursum sit sibi gamba magis. Nullus se affrontat, calcagnos quisque rivoltat, confugiunt squadrae, confugiuntque duces. 245 Putrifola ante alios Cagafocum calcibus urget, cui cito post mittit Siccaboronus equum. Corripit ambabus manibus, spadamque roversat, testaque de spallis netta spicata volat. Tunc Myrnuca nimis tardatus convocat omnes 250 Formicas, et ait:—Me seguitate simul. State simul strictae, mea nunquam linquite terga, namque facit grandes stricta caterva provas.— Dixit, et in restam ponens cum tergore lanzam, agmina praecipiti cuncta traversat equo. 255 Gens illum Formica sequit, spronatque Locustas: heu miseras Moscas vestra ruina venit! Contremuere poli, quando Myrnuca Tavanos ingreditur, spezzans scuta, virosque necans. Aethera terribilis subito cridor alta momordit, 260 quum Myrnuca procul vistus in arma fuit. Quis bene Myrnucae vastum narraret asaltum? quis ve suas posset recte docere provas? Fronte minax urget celerem sperone Locustam, protinus hoc viso gens fugitiva redit. 265 Exuperat strepitu Myrnuca tonitrua coeli, vel quando salsas turbo ruinat aquas. Flamma per ardentis stipulas Myrnuca videtur, vel Padus avulso littore quando ruit. Mille roversavit mortas sua lancea Moscas, 270 vadit et in centum denique stracca micas. Sfodrat ab armato brandum galone coruscum, quo cito per nebulas brachia trunca volant. Nullum quippe trovat dum taiat spada reparum, nulla piastra, licet sit fina, stare potest. 275 Ad terram vadunt stendardi Siccaboroni, qui nil quod facitur post sua terga videt. Siccaboron fossas urbis furibundus arivat, in quas se Pulicum sponte caterva iacit. Siccaboronaeam potius quam cernere frontem, 280 in fossas rumpunt colla cadendo giusum. Ecce super muros apparet Muschifur altos, grossa tirat vasto robore grana fabae. Semina spinazzae vibrat, ciceresque tricuspes, atque paiae grossos castra per ampia travos. 285 Siccaboronus habet iam portam, Muschifur obstat, stans super a domibus tecta revulsa iacit. Introit ipse tamen solus Siccaboron atrox, quem sua (nam trepidat) gens seguitare negat. Muschifur extemplo facit omnem claudere portam, 290 sic miser in trapola Siccaboronus erat. Muschifur et grandis Ragnorum squadra seraium circa valorosum conseruere ducem. Ergo, velut porcus singiarus, corde gaiardo, se se mastinos scaliat intra canes. 295 Muschifur exclamat:—Tua nil possanza iuvabit, nil tuus ardirus, nil tuus iste furor. Te nunc infelix omnino morire bisognat, inque brevi noster tempore schiavus eris.— Siccaboronus ait ridens:—Accede prius tu, 300 si mortis cura est nunc tibi tanta meae.— Muschifur attollens mazzam, quae summa granarae pars erat, armigerum vult retridare ducem. Sed colpum incontrat capitanus providus ense, inque duos truncos mazza taiata cadit. 305 Inde super testam geminis Muschifura palmis colsit, et ad bassos dividit usque pedes. Alta ruit terrae defuncti machina Ragni, et moriens largo fonte cruentat humum. Quapropter dardi, lanzones, saxa, zanettae 310 hunc agitant grossae more pluentis aquae. Vix tantam reparare potest se contra brigatam, iugiter armorura densa procella ruit. Spennacchiatus erat rutilo cimmerus in elmo, scinditur et braccio ferrea targa suo. 315 Icta celata fabis resonat, grossisque fasolis, at ciceres trino cus-pide valde nocent. Semina spinazzae peracuta tirantur in illum, ac sua sunt porci membra ficata pilis. Qualis gente Leo, gentisque gridore citatus, 320 non vult sdegnoso corde timere necem, talis es octipedes in Ragnos, Siccaborone, cui semper decoris phama perennis erit. Praesentem mortem cernebas, nec tamen illa falce sua vires fregit acerba tuas. 325 Cruda sed interea campagnae guerra furebat, gens

tamen in voltam Sanguileonis erat. Omnes Myrnucae vastissima forza repellit, squartat soldados, spingit et urtat equos. Nunquam facta fuit tam cruda baruffola mundo, 330 nil nisi per terram membra taiata micant. Grandes mortorum vadunt ad sydera montes, sydera quae multo rossa cruore colant. Pulmones, milzae, lardi, ventralia, nemboi Saturni ad sphaeram foeda per astra volant. 335 Una corada Iovis mostazzum colsit, et uno Sol ibi ventrazzo spinctus ab axe fuit. Dumque dei coenant, puero Ganimede ministro, multa super mensas ossa taiata cadunt. Nunc brazzus Ragni, nunc gamba cruenta Pedocchi, 340 nunc cor Moschini, nunc pulicina manus. Scuta, fracassatas lanzas, stendarda, cavallos morte sforacchiatos, mundus apena capit. Non plus schierarum modus, ars servatur et ordo, non plus libertas ceditur ulla fugae. 345 Iam sua per circum distendunt retia Ragni, in quibus ah pietas quanta brigata morit. Non Moschae passare queunt, trapolantur in illis, quas Ragni stricta compede circa ligant. Illic Moschini, Zenzalae, Myrcaleones 350 millibus e groppis se sgathiare student. Scannacavalla tamen fugiens ita fortiter urtat, ut facto fugiat praestus ab inde buso. Multa Tavanorum potuit scampare brigata, nam laqueos Ragni forza tavana tridat. 355 Sanguileo supra Myrnucae percutit elmum, quem terit et largum vulnus in aure facit. Se Myrnuca videns elmi sine parte feritum, arripit in duplici ferra cruenta manu. Spada super targam subians callabat et elmum, 360 sectaque per dentes Mosca superba cadit. Cum Myrpraeda videt morientem Sanguileonem flevit et—Heu—dixit, —vincimur;—inde fugit. Hunc Myrnuca tamen iungit, spadamque sub anca vibrat et in quartos decidit ille duos. 365 Ergo trucidatis ducibus Moschaea ruinat tota, nec una quidem vivere Mosca potest. Formicae, Pulices, Ragni—Victoria—clamant, trombettae tararan iam frifolando sonant. Solus in urbe furens certabat Siccaboronus, 370 iamque suum centum vulnera corpus habet. De passu in passu tirat se retro fiaccum, saepeque terribili voce spaventat eos. Sed nimis est grandis quae iugiter illic arivat turba, tirat buscas, grana fogata, travos. 375 Saepe soteratur paliis, at fortiter exit, atque boientata saepe pilatur aqua. Denique molaris summa de turre lupinus cascat, et horribili fertur ad ima tono, qui super elmettum schiazzavit Siccaboronem, 380 vitaeque cum gemitu sub Phlegethonta fugit.

IV

QUAEDAM EPIGRAMMATA

I

DE PRIMAVERA

Multicoloritam recipit iam terra camoram,
bellaque florettos dat pradaria novos.
Montagnae rident, boscamina virda fiuntur,
quaeque sibi charum cercat osella virum.
Frigida per caldas rampat luserta muraias,
et bona florigeros pecchia sachezat agros.
Exit graniferas formica sacenta masones,
ranaque domandat quo peregrinus eat.
Pastorella suum cantat damatina morosum,
cui textit variis sarta galanta rosis.

II

DE AESTATE

Caldus afogatum iam schiappat Apollo terenum,
cunctaque boiento brostolat arva foco.

Vult eat addagium pigris caretta cavallis,
ipsaque straccatur dextra tirando briam.
Omnia maturis ita flavent rura biavis,
ut iam polledris fraina negatur equis.
Cantat supra palum, crepatque canendo cicala,
stigmat mastinos mosca tavana canes.
Arsus comportat villanus apena camisam,
caneva todeschis semper aperta manet.

III

DE AUTUMNO

Ut cibet invernum mater natura famatum
multa magazenis stipat edenda suis.
Formichetta trahit segetum ad granaria somas,
mellaque caeratis condit apetta casis.
Stramina pro bobus mangianda bovarus adunat,
idque facis pegoris, bel pegorare, tuis.
Rumor ab obscuris cantinis maximus exit,
dum cerchiant vino vasa paranda novo.
Mustolenta replet graspi fameia tinazzos,
todeschique canunt:—Ehu ohe, trincher io.

IV

DE INVERNO

Tornat hyperboreis iam borra gaioffus ab Alpis,
manticibus sfoliat qui nemus omne suis.
Flumina deventant vitrum, campique biacca,
brumaque candelas spargit ubique suas.
Cheta stat in gusso foribus limaca seratis,
frigore iam moritur mosca, cigala fame.
Vecchiarella parat coctae convivia rapae,
nec pransat, nisi sit voda conocchia prius.
Pallidat insomnes oliosa lucerna pedantos,
tuque malenconica nocte, studente, godis.

V

FACETE DICTUM

Quare si quamquam chiamamus, dicimus:—Ola,—
et qui respondet consonat ore:—Che la?—
Si quis forte huius causam vult scire facendae,
dicam... si dicat hoc prius ille mihi.

VI

DE QUODAM PARASITO

Est poltronus homo; sguataro poltronior omni;
bos plus vergognae, plusque rasonis habet.
Trat sine rispetto, turba praesente, corezas,
nec pingit guanzas ulla rubedo suas.
Semper enim fortum paret mangiasse fenocchium,
semper et aiorum quinque vel octo capos.
Saepe cativeria tamen hac usatur et arte,
quum tuscit retro, tuscit et ante simul,
ne quisquam valeat crepitum sentire scapatum,
ac odor alterius pareat esse viae.
At tuscis vocem bombardae vellet habere,
tanto croccatur stricta coreza sono.

VII

DE BENACO

Quam bene disposuit cunctis natura facendis,
quam bene procedunt ordine cuncta suo!
Est laghus Italiae, qui nunc Degarda vocatur,
quique procellosis, ut mare, balzat aquis.
Non nisi bon pisces mangiantur semper ab illo:
sardenae, anguillae, carpio, tenca, trotae.
Sed nil palladio piscis valet absque liquore,
nonne oleo pisces nigra padella coquit?
Ergo per intornum ripae carigantur olivis,
datque vasos ferri Bressa propinqua sui.
Nascitur hic oleum, piscis, piscator, et ipsa
piscibus assandis apta padella simul.

VIII

DE MORTE TONELLI

Venerat ad mortem terzana febre Tonellus,
cui stabat praesens mater et una soror.
Affuit hic candela sefi, constata quatrino,
quam tenet in propria povera vecchia manu.
Dum brusat, et culum iam iam focus ardet ad imum,
mater ait:—Fili, iam moriari, precor,
nam neque tu moreris, nec ego meschinula filo,
et iam candelae culus adustus abit.

IX

DE BALDRACCO

Baldraccus nunquam nisi de mangiamine pensat;
quum mangiat, satiam nescit habere gulam.
Scit dare praeceptum galantiter omne coquinae,
namque lecatoria semper in arte studet.
Sic ait:—In speto rostirier ocha tenetur,
plenaque sint spetiis interiora bonis.
Quae dum arrostitur, quae dum gyratur atornum,
non cesset lardi serva butare brodum.
Haec est materies atque ars et forma coquendi,
haec venit a nostris regula docta scholis.

X

AD BRIOSSUM

Quisquis olympiacas poterit numerare fasellas,
vel maris in fundo sabbia quanta latet,
aut quisquis foias quantas fert sylva Bacani,
aut quantas muscas Puia boienta parit,
nempe tuas poterit numerare, Briosse, bosias:
mentiris subito, quum tua labra moves.
Miraculum reputo, quando parlare quiescis,
qui neque de tacita nocte tacere potes.
Tyrhenum potius biberet formica profundum,
et ferret Zenovae piccola musca ratem,
quam tua veridicam ferat unquam lingua parolam,
nil nisi, quum parlas, bocca bosia tua est.
Dens tibi si caderet quoties mendacia profers,
iam tua non posset pane ganassa frui.
In solo flatu dicis sex mille bosias,

post quas sex alias mille spudare paras.

XI

AD FALCHETTUM

Legiadram mea stalla tenet, Falchette, cavallam,
quam quicumque videt percipit esse suam.
Stare parangono Gonellae nempe cavalli
posset, qui tantum pellis et ossa fuit.
Longior ipsius sex est magra schena cavezzis,
crustas de marzo sanguine semper habet:
quas polmoncellos vocat ars merscaltica crustas,
quas de pellibovo sella vodata facit.
An sit mula quidem dubitas, an sitve cavalla,
orecchias longas tres habet illa pedes.
Zardarum dicunt duplex genus esse, quod omne
possidet, in pedibus prima venire solet;
altera quando cavat sibi fraenum, meque pedestrum
linquens, calcagnis pagat eundo viam.
Cursito post illam, clamo:—Sta, bestia, pru, sta,—
fert mea bastonem dextra, sinistra briam.
Sed potius muro tunc possem dicere—Sta, sta;—
non audit quamvis grandis orecchia patet.
Dum curro, per mille cavas, per mille zapellos
casco, nam laqueat spronus uterque pedes.
Quando cavalco illam, mihi paret habere morenas,
et bogas pedibus rozza ribalda gerit.
Quum me scavalcat, morsu fugit inde cavato,
turchescos etenim vincere posset equos.
Et quamvis oculo nihil uno cernat, et altro
pochinum, nunquam decidit illa tamen.
Decidit illa nihil, quando sine pondere scappat,
sed portans aliquem tota stravaccat humi.
Incastellata est, non mancant roгна, spinellae,
denique quicquid habet digna cavalla boni.
Digna cavalla boni quod habet (pro pascere dico
moscones) dubitet nullus, haec ipsa gerit.
Ergo comprandi si cui foret ullula voia,
hanc emat, et faciat, sicut usanza, provam.
Est unum, quod sit poledrina, segnale galantum:
vermibus haec alios semper amorbat equos.
Non patitur vermes senior, sed parvulus infans,
quapropter venas ungueo saepe suas.
Utilitas erit haec compranti, sola valebit
ledammo campos imboazare suos.

XII

AD BALDRACCUM

Te nascente, dei nasum, Baldracche, tufarunt;
Iuppiter in colera sic ait:—Oybo, quid est?
quae latrinia sapit? quae fex ammorbat Olympum?
qua penetrat nostros parte carogna polos?—
Respondere dei:—Ventrem natura soravit,
et qua forbiret pezza niuna fuit.—
Pezza niuna fuit, qua nasum retro netaret:
quam bellus nostro tempore stronzus olet.

XIII

AD BOCCALUM

Vidimus, et, provae si fas est credere, provo:
nulla procul dubio pestis amazzat ocam.
Noscere vin quare? non Phoebus apena cavallos
spronat orizonto, protinus illa bibit.
Non igitur mirum tibi si palearia pendent,
cui nunquam panzam trovat Apollo vodam.

XIV

AD BALDUM

Mittimus in gabia pulchram tibi, Balde, gazolam,
quam, ceu cornacchias das mihi, dono tibi.
Dono tibi gazam de tali sorte, quod ipsam
poentibus cameris intro tulisse tuis.
Istam non unquam speres audire canentem,
ni fuerit suppis imbriagata bonis.
Crede mihi, nunquam cantat sine robore suppaie;
et quando cantat, nil nisi—Che che—iacit.
Interdum tamen illa, licet pochissime, secum
gorghezat, dicens:—Vacca to, pola, puta.—
Tu tamen irrides poveri munuscula vatis.
Irrides? dat quod pauper amicus habet.
Non tamen est hominis, mi Balde, trepanda povertas,
namque povertatem phillosophia sequit.
Non vult scarlattum, granam, finumque velutum,
sed sua strazzolas undique vesta cagat.
Pauper et ignuda est, sicut Plato firmiter inquit,
subque repezzatis praticat illa togis.
Ergo quod poverus sic sim, ne, Balde, caleffa:
paupertas savium nam facit atque ladrum.

XV

DE CINGARE, FACETIA

Squassabat quondam pelagi fortuna schirazzum,
qui de salata carne pienus erat.
Frangitur arbor, aquas sorbet sfondata carina,
et plorans coeli quisque domandat opem.
Cingar se misit tantum rosegare mezenos,
ac si non esset tunc prigolandus aquis.
Scridatur quare mangiat nec donat aiuttum,
respondet:—Quia sum sat bibiturus, edo.

XVI

IN OBITU EPISCOPI CIPADAE

Chiesa Petri, falso quae sub pastore cridabat:
—Oy mihi quam longo tempore panza dolet!—
iam guarrita canit dicens:—Procul ite, cirotti,
implastri, pilolae, crysteriique simul.
En tandem moruit poverorum boia pretorum,
agnaue mazzato saltat alegra lupo.
Ille lupus, dico, pegorae qui veste copertus
non ultra falso proferet ore «be be».

OMNIUM MACARONORUM FINIS.

APPENDICE

I

PREFAZIONE E ARGOMENTO DEL «BALDO»

NELL'EDIZIONE

DI VIGASO COCAIO

I

VIGASO COCAIO ALLI LETTORI

Girolamo Folengo mantoano, ed a me discepolo nella professione grammaticale, fu da suo padre mandato a Bologna in studio, per udire il grande aristotelico Pereto Pomponazzo, ma volse ch'io parimente andassi con esso lui, solamente per guardarlo che non perdesse il tempo e i denari. Ma, sendo egli già cresciuto e fatto tale che più non mi avesse a temere, come vivace molto e faceto e compagno, si diede in preda alla sviata giovanezza, e posponendo li termini logicali, tutto si congiunse alle muse latine, volgari e macaronesche. Io assai feci per ogni modo riducerlo alla volontà del padre, ma sempre indarno m'affaticai. Compose egli dunque, sotto il nome d'uno furfante detto Limerno, in ottava rima *La fanciullezza di Orlando paladino*, opera ingegnosa ed assai mordace. Poi sotto nome di Merlino Cocaio diede principio ai gran fatti di Baldo in verso eroico e macaronesco, e fecene un volume di venticinque libri. Quattro libri poscia della *Moschea*, pur sotto il medesimo nome, gli uscirono dalle mani in verso pentametro e macaronico. Successe a lei la *Zanitonella* con altre cosette facete. Alfine come bizaro e fantastico che era, mandò fuori sotto nome di Triperuno il *Chaos* in stile ora latino, ora volgare, ora de macaroni. Fatto tutto questo, per un gran disordine e pericolo della vita fummo costretti tornarsi alla patria con la zucca piena più di lasagne che di filosofia. Laonde ebbe egli dal padre tal rimbrotto e repressione, che in guisa di disperato andò errando per lo mondo, fatto in prima cortegiano, poi soldato, poi romito. Alfine, con un suo fratello più di lui dotto, si chiuse in una solitudine a darsi totalmente a i sacri libri, ove sotto nome di Teofilo Folengo compose in ottava rima la *Umanità di Cristo figliuol di Dio*, ove nel principio si dole assai aver perduto gli anni sotto il titolo di Merlino, quando dice:

Vero è ch'un pensier grave ognor m'elice vento dal petto e pioggia fuor degli occhi, d'aver seguito invan l'adulatrice mia voglia e quella più d'alcuni sciocchi. Scrisi già sotto 'l nome, onde l'ultrice fiamma del ciel par sempre in me trabocchi. Nome di leggerezza, or me ne spoglio, e quel che sona amor di Dio ritoglio.

Per lo nome di «leggerezza» s'intende «Merlino»; per quel che sona «amor di Dio», «Teofilo». Ancora in un volumetto di *Epigrammi* ha inserto questo, assai elegante e fuori de macaroni:

*Quae quondam, fateor, docili mihi floruit actas
magnificum poterat laudis adire iubar.
At mens decipitur iuvenum, quae lubrica saepe
unde decus poscit, dedecus inde referi.
Cum mihi praeteriti subeunt insomnia Baldi
tam pudet ut pudeat non puidisse satis.
Infelix tamen ipse minus fortasse viderer,
luissesem varios si sine dente modos.*

Ed anco nel suo *Jano* latino in verso eroico, così pentendosi, parla:

*Ergo erit ut semper vulgo plaudente iocosum musa ferat Baldum? musa arida, musa
choraeis aonidum seclusa, decus quae prodigit omne, futile dum rauca disperdit arundine
carmen?*

Or dunque, perseverando col frate suo in così buono e sicuro stato, al fine d'una febre maligna infermato, rese l'anima al suo fattore; la qual cosa udendo io, subito fui col fratello a ritrovar le molte carte da lui scritte. Trovammo che per cagione di ricantare avea rifatta la *Macaronea*, come si può leggere tutta tramutata, e di gran lunga più dotta, faceta e onesta della prima, con un tetrastico latino,

il quale è:

*Tam mihi dissimilis sum factus et alter, ut illud
primum opus alterius constet, hoc esse meum.
Causa recantandi phama est aliena, malorum
iudicio et calami cuspide fossa mei.*

Trovammo oltre a questo un poema vario latinamente scritto, avendo egli omai li macaroni a stomaco e nausea. Il quale pensammo di far imprimere dapoi questo, acciò si vegga espressamente quanta sia la differenza tra il nome di Merlino e quello di Teofilo. Molti componimenti in questo sono imperfetti, ed uno massimamente di tre libri in verso eroico sopra quella operetta intitolata a Catone, il quale incomincia: *Si Deus est animus*. Trovammo finalmente, parte limata, parte confusamente scritta, la sua *Palermitana* in terza rima; opera invero tanto delettevole quanto dir si possa, come speramo farla vedere se non in tutto, almeno in parte con soddisfazione d'ogni buon poeta e forse teologo. Fu egli ancora molto studioso delli vari componimenti dell'eccellentissimo ingegno del conte Matteo Maria Boiardo da Scandiano, il quale non pur cantò d'*Orlando innamorato* con quelle sue onorate e stupevoli invenzioni, ma diverse altre operette gli uscirono dalle mani, che veramente lo dichiarano esser stato un altro Omero in volgar stile, né possibile fia giamai ch'alcuni lo debbiano denigrare e seppellire, come cercano fare. Ed è pur vero che esso Merlino, trovandosi a ragionare con messer Lodovico Ariosto in Ferrara dell'opera sua divina, cioè del *Furioso Orlando*, intese da lui che nulla o poco avrebbe fatto, se la minuta, o vogliamo dire esemplare, del maestro suo Boiardo non gli fosse pervenuta alle mani: e questo si può vedere, quanto ha egli bene seguitato le lasciate istorie, come se lo spirito del conte fosse stato in lui; laonde veramente la prima laude merita il dottissimo inventore, come si è fatto in qualsivoglia industria ed arte. Il Boiardo ha dato materia grande all'Ariosto di farse quello che è: Virgilio toscano; ed esso Ariosto si è degnato con le divine sue rime tener buon conto del suo amato ed onorato precettore. Ed invero meritevolmente poteva intitolare il suo *Furioso* e chiamarlo: *La fine de l'Orlando innamorato del gran Boiardo, composta pel suo discepolo messer Lodovico Ariosto*. Ora che diremo che, se non vi si provvede, non passeranno molti anni che niuna o poca nominanza sarà del Boiardo, quando che alcuni si hanno fatto signori della opera sua, ed a sé posto il titolo dell'*Orlando innamorato*? Accadde dunque che Merlino, vedendo le rime del *Furioso* essere in quella altezza ponno salire, così di arte come di eleganza castigatissima, gli venne desio di riformar eziandio quelle del Boiardo, essendone pur molte non rispondenti alle norme limatissime d'oggi. Ma venutogli detto che un gran poeta avea tolto tanto incarico, anzi di ridurcele, come si presumea, in quella leggiadria di quelle dell'Ariosto, non volse più oltre seguire per sua modestia e per non parere che volesse concorrere, abbassandosi molto più forse di quello dovea fare. Ma poi, vedendo tal opera tutta tramutata, volteggiata e fatta lontana dalla prima, e che il titolo primo in fronte del libro totalmente levato era dal Boiardo ed imposto ad altro autore, non poté non sdegnarsi amaramente contra tanto ardire. E quando il bel principio vidde tramutato, ebbe compassione all'autore di quello, che più tosto ha reso biasmo a se stesso che laude, non sapendo forse egli che 'l conte, componendo la opera sua in quelli tempi che erano smarrite le regole della grammatica toscana, ogni giorno ne recitava un canto al duca di Ferrara, alla duchessa e tutta la corte dell'uno ed altro sesso. Però cominciò il suo bel poema:

Signori e cavallier che v'addunate.

Per questo dunque se mise il nostro Merlino a seguir l'impresa lasciata, e dove gli pareva che il detto poeta limato e racconciato avesse assai bene le cose non così leggiadramente scritte, ha voluto dar questo onore a lui, molto più grande che lo scorno contratto in volersi far autore di quello giamai fatto non avea. Or dunque abbiamo trovato questa altra bella fatica, e presto col suo onorato titolo verrà in luce, non senza laude di quel poeta, uomo invero di molto ingegno. Ma per tornar finalmente a parlamenti più giocondi e festevoli, dico che[1] era pur cosa sconvenevole il perdere una opera di Merlino da lui fatta così bella, così vaga, così piacevole; e forse maggior danno fora suto che se anticamente si fosse perduto Vergilio, o pur ne' tempi nostri Dante e Petrarca. Peroché non altro d'aver perduto Vergilio ne seguiva che la perdita di un buon poeta in una lingua, la quale rimaneva in molti altri che ben la parlavano e meglio vi scrivevano. Così dico di questi scrittori della lingua tosca, la quale non è però altro che una lingua sola e da altri belli ingegni, come ogni dí si vede, con loro scritture adornata e tersa. Ma perdersi questo (o Dio, che danno incredibile!), si perdeva un bellissimo ed ingegnossissimo autore di molte lingue insieme. Perché in questa è tessuta la latina, intersiata la toscana, messa a fregi quella de macaroni. E che più? la francese, la spagnuola, la tedesca, la bergamasca, la cavaiola, e infino a quella de furfanti vi può fare un fioretto e avervi loco. Ma quello che sopra tutto importa è che questa sì meravigliosa lingua è riposta in questo tale autore, come in specchio ed idea di tal idioma. E senza lui è fredda, muta, stroppiata, disgraziata e peggio assai che non sono i macaroni senza botiro. Ringraziate dunque lui primamente, che ha composto sí miracoloso poema; da poi me (se non avete altro che fare) che l'ho recavato disotto terra, essendo egli sepolto in altro che nel formaggio, e l'ho fatto stampare e pubblicare al mondo, accioché ognuno possa assaggiare e mangiare di questa giotta vivanda. Venite dunque tutti ch'avete fame: vedete, leggete, mangiate,

sfamatevi, e ricordatevi sovra tutto non esser cosa al mondo piú macaronessa che esser macarone a macaroni.

Buon pro vi faccia.

[1] È a cominciare da qui che Vigaso Cocaio ha incorporato nella sua prefazione la lettera di Niccolo Costanti, che nella Cipadense sussegue all'*Errata-corrige* e chiude il volume [Ed.].

II

ARGOMENTO SOPRA IL «BALDO»

La cagione che indusse il nostro poeta a poetare in questa sí degna opera fu la prodezza, il valore, la generosità d'un scolaro mantoano della famiglia Donesmonda, chiamato Francesco, come il gran cavalier Francesco Gonzaga, ultimo marchese di Mantova, ordinò fosse nominato del nome suo, tenendolo proprio desso al fonte del battesimo. Essendo egli pur in studio di Bologna, era un stupore della sua valorosità, gagliardezza, liberalità, bellezza, leggiadria, animosità, con un ingegno prontissimo ad ogni quantunque difficoltosa impresa. Pertanto, tirandosi come fina calamita tutti e' buon compagni dietro, diede con molti fatti materia e soggetto al nostro Merlino di fingere questo volume, si come una scorza sotto la quale sta occulta la verità di molte e molte cose. E così per la sua baldanza chiamollo Baldo, e li compagni secondo il vario costume loro nominolli chi Cingaro, chi Falchetto e il resto.

II

LE VARIANTI DELLA CIPADENSE

I

FRANCESCO FOLENGO ALLI LETTORI

Molte furono le cagioni per le quali era persuaso da sani consigli allo autore di questo libro che per ogni rispetto egli dovesse por mano a zappe di migliore temperatura di quelle con le quali prima così strabocchevolmente la sua giovinezza, rare volte su buono giudizio fondata, si mise a coltivare questa sua di ciancie imboschita campagna, e che con ogni studio e diligenza curasse che essa tutta ringiovenita piacesse. Ma egli, che molte volte con esso meco lamentato si era troppo leggermente aversi lasciato trasportare a far quelle cose donde biasmo perpetuo a riportarne s'abbia, pensò molto difficile cosa a lui essere il dovere consentire a quegli tali che a ciò fare lo speronavano, travegnendovi eziandio le non puoche riprensioni così de litterati giudici come de religiosi spiriti. Nondimeno, vedendo egli poi, per colpa de alcuni leggeri di armatura, essere nata e cresciuta non so che sciocca ed al tutto falsa openione, non meno da chi sanno ricevuta che da coloro non sanno: che cotesto volume di favole non sia dentro tale quale di fuori si mostra essere, ma che dallo istesso autore siano sotto ruvide scorze ingeniosissime allegorie istate nascose, cominciò così a puoco a puoco rallentare quella indurata sua voglia di non mai piú riducersi a simile iattura di tempo. Non che per lo vero egli negasse questo tale poema essere al tutto fuori di qualche allegorico senso; ma dove travegna infamia e disonore di segnalate persone, tanto in dottrina quanto in onestà di vita, non volse per alcun modo fusse creduto in lui giamai essere istato intendimento tale, cioè di bruttar carte in scherno e gravezza loro; e chi fino a qui avuto avesse così torta openione, overo ad altri fusesi sforzato persuaderla, volesse con verità così da se medesimo come dagli altri male impressi rimoverla. Laonde, posponendo egli un'altra piú lodata opera da lui già incominciata, si diede, in sodisfazione altrui e suo cordoglio, intorno a questo da sé odiato volume, non con meno fastidio e ritrosità di animo di quello traviene al viandante, il quale, avendo per sorte piú d'un miglio errata la via, è costretto (se non vuole andarsi lá ove lo primo intendimento non fu di arrivare) che per le medesime da sé fatte vestigie a dietro se ne ritorni. E quando pure gli fusse stato palese che gli uomini di oggi piú volentieri leggessero le cose gravi o di latino o di volgare idioma, che le menzogne o di macaronesco o di pasquiniano stile, forse per lo interesse del prezioso tempo sariasi sforzato con simili stromenti medicare quelle piaghe le quali la sua spada giamai non avea fatte. Ma sendogli piú della luce chiaro che le non puoche fatiche degli dottissimi moderni ingegni non sono se non da puoche persone oggidí riconosciute e lette, non gli parse al tutto sconvenire se con questo istesso chiodo cacciasse l'altro. Perché se la greca o pur latina o toska lingua in ciò fallato avessero, saria molto ben ragione che essa medesima ne riportasse penitenzia e

vergogna di dover ritrattare i detti sconciamente interpretati; ma questa, tal qual è, macaronesca lingua, sí per aver essa dato occasione di mal giudicare, sí per meritare di essere letta in restituzione de la non involata altrui fama, sí eziandio per disporre gli stampatori a dovere accettare la nova impresa, i quali a lo ristampare della prima non acchinavano, sarà quella che ricompensi il danno ricevuto, uscendo volentieri alla campagna, non per essere (come è) piú limata, piú gioconda e men rincrescevole della prima, anzi per la sola già antedetta cagione, cioè di far mentire coloro che dicono lo autore aver detratto agli altrui onori. Or dunque nel giorno che è lo ventesimo del mese di ottobre ne l'anno MDXXX, avendosi esso a partire di Vinegia in Ancona per darsi a studi migliori e di piú profitto di questi, lasciò questa opera nelle mani mie, la quale avessi a dare in luce in quel tempo che piú comodo mi paresse. E piú comodo mi apparve quello che fusse in nullo o puoco danno di coloro, i quali già molti anni stamparono la prima per consiglio e spesa del magnifico maestro Aquario Lodola.

II

ZANITONELLA

Nella Cipadense la Zanitonella è postergata al Baldo. Noi però per comodità de' raffronti diamo prima le varianti della Zanitonella, la quale presenta parecchie diversità con l'edizione di Vigaso Cocaio anche ne' titoli delle composizioni. Così la prima s'intitola *De Amore* anziché *Tonellus*.

1 cittadina Tonellum

2 quod modo Zanninae bruser

3-4

Et quod usatus ego stallas purgare ledamo, ducar amorosas dicere velle brigas

5 ac si non etiam pania veschientur amoris

6-7 *mancano*

11 sciunt grassos

12 sciunt cultis tradere semen agris

13 terram mangiat, mihi credite, panem

14 mortali

19 ergo licet mea

20 et faciat drussas vanga sguenta manus

21-22 *mancano*

23 tamen (oyde) malum

24 quo sforzata fuit cedere zappa pivae

28 corpore bella

29 caprum, revocatque

30 picaque compagnum quaerit alegra suum

31 stalladizza

33 frifolat rosignolae

34 ac sua sub trabibus rondina sora canit

35 ante meos oculos tunc te

39 verettam

42 schiavus

43 fradellum

45 si molesina tuo

49 fallor, habes, quoniam mater

57 imo fracassasti

59 disarmatimi me tunc bastarde

63 pocum guadagnat miles

64 poveram qui trahit extra casam

65 sed precor

66 te iuvat, ah doiae sit medicina meae

67 habes unum pro me tantummodo stralem?

68 per pharetram quaeris un alter erit

69 hunc etiam mediis Zannina budellis

70-71 *mancono*

75 semper drittis

76 sic cosa per versum vadit ogn'ora suum

Il titolo della quarta composizione è «De bellezzis Zanninae»

77 stella Diana mihi se monstrat nonne politam

79 sol domatina mihi caviatam nonne palesat

80 trezzas bella Zanina

81 stirps marchesca suum sparpagnat nonne tesorum

82 dentes bella Zanina

83 pergol chiachiaronus

84 nymphae bella bochina

85 schitarinos

86 cantat nymphae bella bochina meae

87 nonne videtur

88 nymphae gamba iutenta meae

89 venter, pes

92 sunt id quod ni sit nil valet esse boni

97 tot forchae... ficatae

100 qualis longo zappa labore

104 deh giandussa

106 ad tornum factos quos Michelangel habet

Il titolo della sesta composizione è «De se ipso»

111 abandonat mundum vaditque

113 zappator lassat zappam, bovarus

114 vangaque villani tornat alegra casam

116 porcillum, vacca petit stabulum

118 asinos medda Gianola

119 quisque suum cercat Phoebos scampante

120 ast ego sub tota

ECCLOGA LYRICA—TONELLUS, GARILLUS, ecc.

127 frondibus dum... sboientat

129 ut multae

130 quae mihi rumpunt cicigando testam

131-2

excitant vias hominum bibendi omnibus horis

135 brusatas habeo ganassas

136 spudo biaccam

137 cocaium

138 en bibo

140 barilli

141 maduitque milza

142 pro caldo nimio corada

144 igne recoctus

145 sentio sub me validum fiatum

147 meae laudes canimus

149 dum cano, plenis sofia ganassis

151-52

at prius nasum sine me mocare, iamque comenza

154-56

sum refredatus, faciam sutilum,
quod tuam vecchiam somiabo vaccam
nomine Moram

I versi 149-160 son tutti posti in bocca a Garillo, senza spezzature di dialogo

161 nigottam

162-68

et tuas capras retines chiloyum,
et facit boscos resonare charam
piva Zaninam?

171 botazzos

175 todescorum

177 Mantuae princeps Federicus ille

178 nobis dedit

180 capras

181 semper illius volo

182 tres cui dono pegoras quotannis

183 caseos octo... ricottas

185-88

 sit meus semper duca vel signorus
Mantuae princeps Federicus iste,
quem meus lulu frifolans canellus
 cantet ogn'horam

189 nigras habet hic

190 illarum male me recordor

191-92

 esse cornacchias tamen et mulacchias
 Zambo putavit

Anche questi due versi son detti da Tonello, senza spezzatura di dialogo

193-94

 coelicos istae pratigant paesos, hasque reginas vocitant oselli

195 quae fretum, terram, baratrum

197 mihi certe... noiosa est

201 en ego scazzor

202 et viam tristes fugio

203-4

 de mala voia, fugiensque lasso dulce terenum

210 et super tezas, super et pioppas

211 nonne dixerunt

212 totque malannos?

213 sed Toni dicas mihi

214-16

 et quis est princeps Federicus iste,
et quid et quare tot in angonais
 Mantua godit

217 cunctis

221 primaros generat

222-25 *mancano*

226 excitat pronos iuvenes ad arma

227 frumento

230 hic strepunt pivae, cifoli, canelli

231-32

 hic ve zamporgnae, pifari, rubebae, cagaque cymbai

233 non ibi proles gibilina

236 carmina dicunt

238 non ibi taroch, crica

242 ut natat currus pelagi per undas

243 hoc idem parent iuvenes sedendo

245 ludunt

247 per ferri

250 sole sub caldo scanulis balanzant

251-64

hic batit, signat caciam sed alter,
ille rebattit.

Giostrulae, scrimmae, caciae, palestrae,
sunt iuventutis bona mantuanae,
Brixiae nec non, sibi quam sorellam,
Mantua fecit.

Ah Toni, qualem tua verba doiam
dant mihi, Bressam quoniam recordas,
quae tot infelix patitur malannos
semper in armis.

Angelus quis nani, Deus, aut diabol
huic semel quemquam dederit ripossum?
Non, Toni, plus est ut erat davantum
Brixia foelix.

266 Franciae miles, magis

267-68

quando se incappat fugiens in illos tempore guerrae

269-72 *mancano*

274 militum Bressae populus tapinae

275 centum sedet illa semper

277 hanc enim coeli monitu ruinam

278 vidimus quando Mirabella

279 iuncta quae rocchae lateri sedebat

280 fracta volavit

281 ipsa

285 rapuit tonantis

288 mille miaros

292 cum Brisighellis

293 eas... bataias

294-96

ergo si godit stupeo pochinum.
Haec tamen nostrae fuit una Bressae
Mantua portus

297 nox sed en giorni rapuit lusorem

300 utere liber

301 vade, sed noctem remane per istam

302 staque nobiscum bone

303 habeo, nucesque

TONELLUS DE SE IPSO

305 solus chiamando

306 vacca smarita

307 quae ruit huc illuc, nescitque trovare quietem

309 caudam, longas distendit

310 audiat ut puerum

311-12 *mancano*

313-14

sed plangens aliquam finaliter introit umbram, ac ibi non dormit, non bibit, estque nihil.

316 cuius mostazzum nulla cavezza ligat

317-26

praecipitat, nitrit, sofiat per utrumque canalem,
et loca fert gambas per dubiosa suas.
Dicere nil prodest—Sta sta,—monstrando crevellum,
hunc firmare tamen sola cavalla potest.
Scorrozata quidem stetit uno mense Zanina
et causam sdegni non ait illa mihi

327 plorantem

329 ingrata morosum

331 terrenum glaciali

332 quando nil campos vanga forare potest

333 tuum reputo giandussa magonem

334 nec

335 levo media

337 tu tamen incagas canzonibus et matinadis

339 supportat Veneris fraschetta

340 ut braga sit capiti saepe beretta meo?

342 non est affanno... meo

343 nec amo, sed more botiri

344 scolor et ad guisam sulphuris

346 hinc saevit... furit

347-360 *manca l'intero componimento*

365 smagonare

369 meam oyme propriam

370 sguardis oculisque bellis

372 nempe robasti

374 et matinadas facio galantas

375 nec tibi duram manigolda testam

378 nil tamen curas sonamenta

379 superaret omnes

380 citadinorum

381-88

Orpheus primus sonatorus orbis
si lyram gratans pegoras, osellos,
haspides, dragos, lapides tirabat
ad melodiam

389 facio daverum

391 digitis comenzo

393 tabulae

394-96

spadolae, secchiae, gramolae, badili,
rocha cum fuso, gratarola, zappae,
mille pignattae

398 agni... capretti

405 quum super

406 intornum lachrymans camino

413-440 *mancano*

441 solazzum grande

443 modo factus alegrus

444 me quia Gelminam

445 es zelosa tui nunquid, mea gioia

446 martellum nimii

448 si ducar chiachiaris credere dragma

456 me me spazzatamenter amazza tuum

457-58 *mancano*

459 tuus, unde tuis de rebus

460 cervelli ducitur orma

461-64

aut simul ingrata es, simul aut cum pane tracannas quae tibi Tonelli longa leanza facit

465 specchiettum Galla

469 et stroppi fecit nudusque Pirazzus

470 namque mihi durum pectus azalis habes

471-72

pectus azalis habes mihi tantum, pectus ofellae Bertolo tenerae perfida semper habes

473 tune mihi praefers Bertolum?

474 posset

476 sum tibi, si meritis rex fieri merito

477-78 *mancano*

479 ergo velis

Il titolo della saffica, che segue, è solo «ALPHABETUS»

481 quo dulcis properas

483 mecum precor et hunc bellum

485 moros

486 bistoires, turcos

487-88

bestias omnes, animas diabli Belzebubelli

489 mangiant

490 cruda scarparum

494 unius

495 mihi iamque lazzum

496 paravit

497 ecce nam

498 est sibi

502 levabit

503 cagnam

505 gratias reddo quod ego catavi

506 gaudium cum quo fugient

507-8

grata seu contra quod ero ladrones guardia campis

510 meae mortis

511 expecto magis

514 fogat

517 stracca namque

518 non unquam

519 faceretque

523 fuero, pianges

524 moesta Tonellum

526 non rosas, brognas, pyra, fragra, moras

527 palumbes

530 per te

531 obrui

533 ad bassum

534 possit et tellus fieri baratrum

535-36

prestiter mundus brusset, astra, nubes, pontus et aër

537 qualiter cunctae

538-40

qualiter femnae moriantur omnes,
quaeque poltrona est, similanda cagna
quaeque Zaninae

541 istis

543 est orbis

545 semen hoc

547-52

sordidum, pravum, fatuum, superbum
semper habetur.

Tota per Laenam iacuit bagassam
Troia, quam iudex malus agraffavit,
tuque per femnam, miser o Tonelle,
torque colengum

554 collo laqueum

557-74 *manca l'intero componimento*

575 tam celeri

576 sta, faciam de

579 ego lassabo

580 dicas

584 multum es boriosus

585 hosti, qui

586 cerco daboque socorsum

587 ad primam mihi nasum rumpere provam

588 *manca*

591 causas... ipse

593 me mater Gnesa

594 malum staggione fuisset in illa

595 tepido

597 saguratus ego

599 medicina

601 charis... tenemur

604 sola meum mors, oyme miser, leviaret

606 nescit fortunae

608 *manca*

610 hanc tecum portas, sed

611 suspendere forchis

612 cavezza

614 nil dubium

615 salutiferum

618 sex centum borsas, pegoras

621 te mea spes

624 meum posset smorzare

625 ochiadis

627 soiat, truffatque tapinum

629 superba venit

630 elatam portat cristam

631 solet cum

632 Salvigne meus crudelis

633 potens non

635 cancar paret tibi cosa novella

636 haec parlatio

638 ayme suum me

639 fronte striatus

640-42 *mancano*

643 poverelle rogo noli

649 bagassae

650 senni

651 estque pudicitiae contrarius

652 sanabilis

654 matti lassaque

655 urtabis

657

vel cur mostazzum portat bindamine stuffum? est, quia vergognae clausit bastardulus
occhios

662 Tonelle meus, zuras

666

mungis, si non, fastidia nolunt, quae tibi cervellum rapuerunt propter amorem

667-69 *mancano*

674 palis, obruta spinis

675 clamat de longe zappas ottanta mearos

676 ad sguazzum campi vadunt, lacus

677 nam velut usus erat nunquam

680 hic est acquistus

681 amor facit, o Tonelle

683 tuae das improbe

685 accipiat formam

689 calces

690 scribis et in giazzam scaldantis solis ad ignem

696 quam cesset may may

700 gentaia, vel absque governo

702 tolle foras istam de sensu matte paciam

703 stesmo savia cum mente ritorna

705 tu capraeque tuae andabitis ad sparaverum (*questo verso è anteposto al 704*)

706 mentiris quod amor sit

707 similisve quadrello

708 guidat... trahit

709 dic codesella

711 sola dei

714 fomnam

717 quia quosque

719 et inde

722 parlasti sagurate

723 nomen tulit, inde cerebrum

726 nunquid Zaninae

728 manigolde vilane

730 cridare Tonelle

734 nam si... forchae

735 non illam

738 soghettum

747 fingeque aliam doniare

748 fingere quisquis

751 non de Bolognae celsis venit ista cadreghis

752 non savio nostri processit

753 non donant zappae nec aratra, badili,

754 ferre

755 de pecudum stabulis ad summae culmina mitrae

756 formam quoque noscis

759-61 *mancano*

762 ergo vade casam, cordamque

763 undique nam nox est, grillique

764-1133 *mancano amendue le egloghe finali.*

1134-57

CONCLUSIO TONELLI

Magna bachioccherias orbum sequitare cinedum,
cuius vergognam nulla mudanda tegit.
Quid maruffus ego sequor hanc sine laude ribaldam?
Non sua pregheras audit orecchia meas.
Me video a cunctis compagnis esse relictum,
nec sine scaldata vado tapinus aqua.
Haec barbera mihi barbam tulit absque rasoro,
quae scit castrones atrapolare viros.
Proh vergognazas quantas huc usque reporto,

haec mihi perpetuo tempore scornus erit.
Vos ergo quoscumque tenet busa gabia mundi,
ante oculos specchium semper habete meum.

III

BALDUS

I 25 libri della Cipadense non sono numerati progressivamente, ma sí divisi a cinque per cinque; ed ogni serie è intitolata ad una delle muse maccheroniche: *Gosa* (I-V), *Comina* (VI-X), *Mafelina* (XI-XV), *Togna* (XVI-XX), *Striæ* (XXI-XXV). Ciascuna musa ha le sue speciali qualifiche, ripetute in principio d'ogni libro della serie: «*Gosae gregnapolae valtropiensis macaronicorum liber...*; *Simiae Cominae beriuzzae macaronicorum liber...*; *Lippae Mafelinae lodolae...*; *Gneae Tognae caritong hae...*; *Grugnae Stryacis carcossae*», ecc. Il Folengo fu bene ispirato nel sopprimere questa divisione formale, più imbarazzante che altro, ristabilendo la numerazione progressiva.

LIBRO PRIMO

- 1 mihi quaedam fantastica
- 2 grossis
- 4 tremit... se
- 11 nam si tantarum penso variamina rerum
- 12 nil facit
- 13 tantum veridicae
- 15 properent
- 16 polentarum mihi quinque
- 17 hae sunt quippe deae pingues, nymphaeque galantae
- 18 albergus
- 20 Portugalli
- 24 non hic caucaseae rupes, non saxa
- 25 non qui sulphureos spudat
- 27 vides circum
- 32 fluitant
- 36 exercent panias
- 37 salcitiis, longisque cusita
- 43 stant ibi de fresco ripae, stagnoque botiro
- 44 de quibus
- 46 musae super altum montis acumen
- 47 gratulis retridantque foratis
- 48 aliae digitis
- 49 rigolantes forte
- 50 de summo rupis ad imam
- 51 instar buttae ventramine grosso
- 52 aperire
- 53 quum quis vult

55 implent pampardis, veteres dixere lasagnas

56 ast aliae... lavezus

58 saepe foco nimio

Fra 58-59 gli esametri:

una provat sorbens utrum pannada saletur, una focum stizzat, stimulatque ac mantice
boffat

59 tendit compire facendam

60 quapropter videas centum fumare caminos

61 caldaria ficca

62 hic macaronaeas igitur pescavimus artes

63 panzificum statuit

Fra 63-64 gli esametri:

hinc hinc mysterum est nostrum chiamemus aiuttum, hinc mea pinguiferis calchetur panza
foiadis. At bressana prius mandet Valtropia Gosam, Gosam, quae dudum fuit abbadessa
stryarum, cui macaronaeae datur omnis gloria primae.

64 teritoria

67 quae saxo vivo tribus est obcinta murais

68 stimans batimenta sonantum

69 quam stimant asini muscas, bufalique tavanos

70 *manca*

71 haec sedet in celso... zuffo

72 ad quem vix possunt barbatae

73 hanc famosus homo tenuit quondam ille

74 paladinus Carli, castiga

75 lanza baronum

76 pane civabat

77 *manca*

78 longi

95 poterat quidquam reperire quietis

96 ignorans

97 monstrabat

99 largumque bagordum

100-2

rex iubet aptari campagnam desuper amplam. Fama per intornum volitat, gentemque
remotam admonet, hic illic trombam pieno ore sonando

103 chiamat scocesos, hirlandos

105 et ipsos

107 tuschi, gentesque

109 invitat a longe

110 *manca*

111 pulcherrima

113 francigenae drizzatur, habens per saecula vantum

Fra 114-115: qui Babilon cinxit grossis altisque murais

115 clarus... clarior

118 bramat

119 positis lanzonibus

120 itur... diversa per arva

121 squadratim turba [*la Vigaso Cocaio parrebbe aver «folta», ma è certo un errore di stampa*]

122-23 quae portat varias, velut est usanza, livraeas

125 chioccant propter fabricare stecatum

128 milleque banderas

133 pulsant campanas

134 nocte dieque urbis portae lassantur apertae

135 continuo... transit

152 ecce ad

167 calzorum

169 breves agilesque volutat orecchias

170 fronteque sub media

171 dente terit spumantem briam, frenumque biassat

172 narisasque tenet

173-5

pectora mostazzus tangit, scurtatur in unum groppettum, spatioque poco simul omne
radunat corpus, uti vellet gucchiaie passare foramen

176-7

pedibus, cum pectore largo, atque inter gambas codam tenet, atque racoltus spaventat,
terretque oculis sub fronte brasatis

179 spallezatque gradu

180 fornimenta novae radiant tota aurea sellae

181 sunt aurum staffae, sunt aurum froena, moraiiae

182 passetti, fibiae per pectora, perque groperas

183 ceu rasa brusatur

184 oculos, mentem quoque ficcat

185-86

laudat amosam faciem, laudatque fatezzam personae, tantique viri cupit esse maritam

187 iamque propinquatur Guido

188 ante menat, raso vestitos atque veluto

189 dumque... signoras

190 heu Baldovinam miser

191-92

atque repercussis oculis ab utroque, velut mus en cadit in trapolam

193 *manca*

195 o qualem portat sub

197 pistat

198 voceque suppressa lamentat talia:—Deh quo

203 te quoque per nasum, bufalazzi more, tirabit

204 victor nunc

205-6 vincere tot Martes puero qui vincor ab orbo

207 hanc sortem

209 *manca*

211 vel minimi scintillam

212 brasavit

214 est signorae

215 debuerat voltare oculos aliunde

216-8

nonne ribaldones oculi, qui ad strada tapinum sassinare hominem, spoiareque sensibus
audent?

219 strales

220 agguzzavit amor

221 at... nil sua tela forabant

223 bombardas rocca Cremonae

224 letale

225 saettando

226 et mentis tota est substantia rapta diablo

227 amor, non est malacoda Cupido?

230 quamvis stet rapidae schiopetti

234 vaneggiat

Fra 236-7: in frettam cingiantur equi, sursumque barones

237 armati

238 guereros

240 nitriunt, sborrantque culamine pettos

241 pro tamburrorum rumoribus et trombarum

243 ecce ruunt

244 vacuantur

246 et cridor altisonans... firmat

247 spectacula giostrae

248 ordine quae coram populis procedit alegro
249 hanc inter claros stat rex guardare barones
250 de finis petris tessuta
251 ac petenata doram sua fert
252-3 iacet, nimioque brovatur in igne
254 confusa
267 reputabitur esse
285 parlabat
286 varias memorando facendas
287 prius rationis usat monstrantia
289 centum dapossa
293 deh, mi frater, ait
295 fama valoris
298 cotantas
299 *manca*
301 vilis feminuzza
302 tuo vergogna fietur honori
305 occhios
306 graecorum quae sic mansit sfondrata lovagnis
307 medium
311 vischum... ille Parisus
312 ille Paris dico
313 augellus
314 bellamque facendam
319 tanta est
325 haec tenet in summo vecchiettum
332 turba
333 slanzavit
334 unde cupidineas ingoians ore fasellas
335-6 *mancano*
338 ut stetit un pochum giostrae guardare bagordum
339 laxat item redinas
340-1 evolat et cursu facit omne tremare terenum
344 chioccat
345 quartus non aliis savior
349 se se
350 bastinam

351 sol stupuit quoniam decimi

353 signora

355 habet

356 tunc ait: Est prima haec francesae

358 Orlandumque armis aequat, magnoque sapero

359 nil dubium... paladinus habebit

360 Baldovina suis damis conversa favellat

361-2

est, qui tam gaiarditer omnes praecipitat sellis et habet solettus honorem

364 ut subitus corseri froena manegget

369 finis habetur

371 victor se se tollit sembiante

372 victor, tenero sed

373 fertque... cadenas

374 it rex incontra... brigata

404 vedellorum... parecchiat

405-7

qui porcellettos inspedat, quive cavecchio ingiovat lardum, quo plus caro grassa fiatur

410 cui tantum cura

411 praeceptum gallantiter

412 manegiare tracagnum

413 *manca*

414-5

est qui figatos magno stridore padellis sepe ministraio voltat sotosopra forato

416 pungenti

417 mordentique simul pevero, dulcique canella

419 foiadas desuper addit

420 unus et a

421 quos alius tentat digito si rite coquantur

422-3 quinque molae saxi non cessant ire datornum

424 manduleusque sapor, petitosaque

425 extrat furno

429 pisto

431 in longis

432 possint surgere morti

433 busas

Seguono gli esametri:

coena vivandarum cunctarum, coenaque digna quam Petrus Dabani doctor nigromantus ab
oris Gallorum faciet Paduae portare diablis

434 mensas crudis

435 iam centum... regazzi

436 gestant

462 canibus cum calce deratas

464 ochas, lepores

465 cervellatibus

466 smenuzzant illos... frequenter

467 bonos robbant tamen hi taiando

471 hibaces

472 francesos cogit

475 quidquid grifalco

482 venere bianco

483 et quae conficitur coelesti tartara succo

484 et quod dixerunt patres mangiare biancum

485 rafiolorum

486 atque saporat

488

stant panzae ut flanchis sit opus mollare corezas, namque uteri pellis tamburri more tiratur

490 a paggis de mensis

494 gravatur

495 pignolos, marzaquepanes

496 atque pignocatae gnoccos, animasque melonum

503 haec quae

520 cunctae... brigatae

521 musta loquelas

522 babilonica

526 accedunt rege iubente

529 *manca*

530 quae subito

531 silent

533 flautorum

535 et vocibus

537 quos omnes cernis rubras

541 septem cinquanta putasses

543 scitque minus Guido mentis retrovare quietem

544-5

quos vivandarum repletio, quosve frequentes beccheri, cantusque simul, dulcesque liutti

548 brusantque foco

579 francigenum sgombrarunt.

LIBRO SECONDO

1 ab undarum

2 crollans scoriadam saepe minantem

3 sferzat eos, coelique facit

6 usanza

7 ad libros revocat studii

9 remeat

10 phisicus

46 ergo infelices

48 stracchedine namque

49 non labor aut soma est quae

50 italicum tandem

51 cascantibus undique strazzis

52 ne spio comprehendat vultus, hominumque bonorum

53 pravus

55 caretis

56

inter matronas centum, centumque duchessas, quotidieque sibi varios cambiabat amictus

57 meschina pedes ad

58 habeas duras molli

Fra 58-9:

o quam saepe humeris illam cavalierius altas in cimas tulit Alparum, et quandoque sub ala
vel sub lasena nunc dextra, nunc ve sinistra

59 in Lombardiae venerunt denique bandas

63 sed tunc languebat

64 Gaioffo, quo non sassinior alter

67 Godii, Voltaeque tyrannus

68 cuncta regebat

107 *manca*

118 me indoctis doctisque bais Florentia nutrit

126 sparamenta, tacones

Fra 130-1 è il brano seguente:

Seu quis scovatur, seu quis de iure bolatur, omnes proclamant:—Day day, quia latro
Cipadae.— Quisquis ficcatur berlina et rumpitur ovis: —Est—omnes cridant—molinarius ipse
Cipadae.— Quem piccant forchis, quem squartant, quemve tenaiant, omnes vociferant;—
Gens haec sassina Cipadae.— Hic pueri a patribus dotantur in arte robandi, qui vix slattati

sforzant superare magistros. Dispresiant coelum, biastemant, cuncta rapinant, cuncta malandrinant, sassinant, semper abarrant. Nunquam poltrones ad confessare tirantur; imo suos pretos, ne confessentur, amazant, hosve super brasas mangiant de more brasolae. Semper in obscuris stant boschibus atque cavernis, assaltantque homines, nec sat robbare cavallos, cuncta sed affatum spoiant, scarpasque, bragasque. In frottam veluti stornellica turma caminant, indossumque ferunt de foggis millibus arma: panceras alii muffas, ruginoque doratas, quae cascant humeris nulla fibiante coreza, faldones alii non unquam sole vedutos, undique sbusatos, cascantibus undique mais. Armatos quamvis cernas, non ullus in armis garbus adestatur, non ars, nec forma, nec ordo. Qui dat spallazzum capiti mancante celata. Qui scarsellonem, ubi deest spallazzus, adaptat. Qui desarmatis groppat scheniria brazzis. Qui, contra, nudis lazzat brazzalia gambis. Qui squarzum maiae spiccat faldone corazzae, et gorzarinum facit escusare colengo. Est qui dum currit schiodantur ubique piastrae, quive tenet dagam gallone, sed absque guaina. Unus habet collo targonem more vetusto, in quo spadarum colpi ter mille notantur. Dum simul hi properant, squadraque serantur in una, mille vides roncas malaguzzas, mille zanettas, spuntones, lanzas, alebaldas et giavarinas. Dantque focum schioppis tuf taf sborrante balotta. Semper habent multo barbazzas pulvere plenas, semper habent oculos scura sub fronte fogatos, non guardant hominem dritto cum lumine maium, sed guardant in qua dinaros parte gubernet, seu ferat in tasca saionis, sive braghettæ. Protinus ad cifolum cognoscunt esse propinquum mercadantem aliquem, cui robbas tollere debent[1].

[1] Parecchi tra i primi e i dieci ultimi esametri di questo brano adoperò il Folengo nella orazione del pretore Gaioffo (libro IV, 470-493), introducendovi varianti che il lettore potrà da sé rilevare.

131 igitur stancos bona sors

132 *manca*

133 namque quod

141 atque bisognetur sub cauda ferre ruidam

142 quae

172 me lassa extendere

173 scripsere

174 Bertus Pannada

177 inde

180 parat ut fiat, quamvis picolina, fritiaia

181 hinc abit et modicae reserat

184 alquantos seu striggios

185 affert

186 Mantoae

187 dicunt annalia nostra

188 striggios, non attulit ille varones

189 scardovellas quae per fossata piantur

195 pisciculos

196-7 *mancano*

199 brancat

206 fastidia giusum

234 hanc brigam curas deponere zosum

236 levantque bonos

246 datque pusillo

256 coena

257 fas est deponere

258 sumere

287 forasteros

296 multas reccoio cosettas

298 frescam, ravellos

304-5

stant... mille voiarum nostrarum speties

Fra 331-32: tresque simul stemus (ut stabimus) absque travaio

332 magnior

335

et giurat nunquam Bertuni nascisse vilanum, namque vilanorum noscens ab origine razzam ex asini stronzis, nec non pissamine factam, vult nulla guisa villanum credere Bertum.

336 tum quid agat meditans... testae

338 penset

339 tiranda est

340 non tantum... stancata

341 est grava

342 poltronisia

350 conseium, firmumque tenet, neque

351 vult solus abire

353 sceptra

374 poverettis

376 lusore galantat

385 giorniferos

Seguono gli esametri:

nonne tuam potius vaccam saltare videbis uno cum saltu de Goito ad littora Chiozzae?
nonne somarellus nimio pro tempore bolsus, Mercurii pennas iungens ad crura, volabit,
complebitque suis ragiatibus attria lunae, quam de mermoria possis cascare duorum?

391-2

vestit, lachrymisque tenellis uxorem brazzat,
basat

393 commendat flentem

396 apenam

401 pulsat

405 gratiolam si quid conimunem curet honorem

407 villana

410 grande solazzum

417 tractanda

419 fiolos
420 thalamis
421 tolta sibi
424 inquirere mores
425 ac nullam faciunt stimam, curantque negottam
483 tibi tu paiolata fuisti
485 refert: maschius quo non vivacior alter
486 filius est mihi, tu ne hunc dedignere nepotem
487 germanus, barba nepoti
488 sed tibi sum pro nunc commater, baila nepoti
489 bruttis
491 gambamque iubens alzare sinistram
492 distentas... bursas... recenti
493 lacte novam complet
496 tunc Baldovinam
497 smarritas

LIBRO TERZO

2 circum bindas
3 è collocato invece dopo il 13
5 lapsu rotularum
10 biacchis
11 guanzis
12 terrae pavimenta cruentet
16 cannula sorghi
18 matris gheda
20 gestare
34 vel ficcat ventre
39 pluviae... tonitrua, venti
40 boienti
41 stare poledrus
44 quiescit
45 quam soians
47 poverina
48 non sibi pluma magis grata est
51 risu est
52 mixta tamen... mille
54 illo

60 smaltiret

62 imbattit

In luogo de' versi 63-69:

sic igitur Baldus maiores crescit in annos, credendoque patrem Bertum, patremque vocando, non genitorem alium meschinus habere docetur

72 Baldi natura

73-75

non it post capras, magis imo caminat ad urbem, nam sibi plus centum cipadis Mantua gradat

77 sed caput et schincas spezzatas ille reportat

78 namque cativellus

80 toto

82 non... certans

83 ferus

84 lapides

85 testas sola rumpebat in hora

86

Baldovina videns quia non seguitare volebat costumus villae cartam compravit et illam

87 literarum tabulam... discitur

88 ergo... ultroneus

91 iamque tribus magnum profectum

93 descriptas guerras... pedanto

Dopo 114, il brano che segue:

Ut tandem Astolphus, callans de climate lunae illi restituit sennum, primoque sapero tornavit columnen guerrae, Martisque fiolum. Vidit quanta fuit regis fortezza Gradassi, terribilis tamen hunc Orlandi brazzus aterrat. Magna sub Albracchae muris Agricanus agebat praelia, cui nullus durabat campio guerrae, sed comes Anglantis certando sustulit illum. Ipse Durastantus, quo non robustior alter, ense Durindana spaccato ventre morivit. Possa Feragutti seu pocum sive nientum contra Bravae contem valuit, cui panza fadata tam stetit ad magni stoccatam salda baronis, quam povina solet gladio, polenta marazzo. Quis fuit Almontis, Donchiari, quisve Troiani magnus amazator nisi lux et prima gigantum palma gaiardorum? gesiae mundique pilaster? Vidit Mambrini caedem ammazzante Rinaldo, vidit Tristani bataias, Lanzaque lotti, magnanimique Artu impresas, Tavolamque rodondam

115 cosis multum instigatur

116 picolinus membra recrescit

119 provarat

120 rumpebatque

122 ut molles

125 seu mazza

126 quum cupit ingordam... zurmam

Seguono gli esametri:

non tot grandineas coelo cascane balottas, quando cavalcando gattas per nubila vecchieae conquassant vignas, segetes, cupposque casarum

127 videas crebrescere

dopo il 144:

hinc Orlandini puerilia gesta pitocchi semper habet cerebro, cupidus similarier illi

157 nostrae monimenta casadae

161 nec beccus

162 ipse volo penitus centum disponere vitas

164 crebras stigare baruffas

165 animosius

166 stravoltos

170 schivo ter millia saxa

171 et tamen o

180 maggi claro... vernat

183 populi dicunt... maggium

184 sequitur

196 scoccare balestri

205 puerilis zurma vacabat

206 pars cum borellis

207-8 pars cum (*invece di ibi*)

217 legiadrettus... arte galoppos

220 agniculo

223 fortius at brevius facitur de schena secundus

226 secum vult

255 *manca*

269 quam quoque sicut erat votum

271 ergo invidabat

273 radios distolleret orbi

274 laetus aquistavit carlinos trenta tosatos

275 mox sibi collettum

278 Arlotti fuerit

279 nummorum

280 quid facit? accipiens

281 celerat

283-4

ac si nec cappam nec borsam torre valebit, vult spezzare caput, vult totum rumpere saxis

285 erat iunctus

287 Sancti iamque Petri campagnam intrarat ut inde

288 transeat et longo petat

289 puer ingenuus Baldum corozzatus asaltat

290 dextraque fusettum

291

 vociferat bravosus:—Sta saldus, redde monetam, redde, inquam, nobis dinaros fraude
 robatos

292 daghettae

294 pugnali

302 scoccant spezzatos chip chiop resonante quadrellos

303 rizolam

315 gasones

319 petras

320 tres horas ipso victor certamine

321 quod communis erat stupor admirantibus illum

322 sed qui perdiderat carlinos currit

323 atque cagnezzatus Baldo vult frangere testam

329 levat

330 fronzanti

332 unde omnes

333 nec facit ipse moram Baldus

334

 mille
 viarum
 nunc
 latitans
 ficcat,
 toto
 nunc
 posse
 galoppat

335 capitanius amplae

338 vassallus, quo non bravazzior alter

341 huic simul est longum, simul estque disutile corpus

343 testa super strictas et gobbas piccola spallas

344

 sed propter bisognum tolta videtur: quem qui guardabant tacito simul ore befabant, ore,
 inquam, tacito ne sentirentur ab illo

345 namque bravosazzus, furiosus et

346 capiens, cum omnibus altris

dopo 348:

 soiantes illum, pivam dixere todescam, et qui scusaret supra fossata pedagnum, et
 perticonem propter distendere filum

352-53 *mancano*

354 ille quidem, sed quizzat, muzzat

357 incalzare pelatam

358 camozzam

366-7 spadettam | corripit

371 magnoque calare stramazzo

372 cascans resonare

374 illius ad mundum nassuti occidere panem

376 guardat

377 iterumque scapinat

380 levoratti... paventis

383 dic pedibus balzane tribus

384 quotidie me, brutte cavester

387 quod ego

389 non mihi de vanis multum fit stima parolis

390-1 dicant qui voiant, bottas tolerabo mamaium

393 nihil estimo baias

394 *manca*

395 ad se teneant, solumque

396 *manca*

398 ingiotire

404 cerebrum

406 requiem

408 mirat

412 extemplo puerum quem... giotonem

414 miracol mundi, rerumque stupibile factum

dopo 416: qui sibi Tognazzi sposaverat ante fiolam

446 conspicit en

447 potestatem

448-9

quanto menchiones villani tempore Troiae millibus in cordis Priamo traxere Sinonem

450 retinensque... firmansque

455 barisellus cuncta recontat

462 *manca*

467 stradam, vos ferro assaltat

468 sligare

469 scornum

470-1 in cortesiam? testam dare sponte taiandam?

472 pati tandem quod foeni

473 quidam furfantus

484 grisos poltrona trovare

489 citelli

490 valenthominem

491 trovatur

492 cappa coeli

494 has cordas mamolo

505 gensque prius condigna mori quam nascat ut omnem

507 est mos zafforum non affrontare

508 nullam sibi

509 si quis namque manum mettat sfodretque bravosus

510 continuo se se turba haec gaioffa

511 mulacchiae

513 velut est usanza lusorem

520 donet giurans nil dicere borsam

521 si quot habet pocos voiat praebere quatrinos

528 culpa est

530 sassinis, parcere nulli

531 *manca*

533 nummisque vodatos

Dopo 542 il brano seguente:

Nonne videre datur, quando per flumina Brentae seu nos ad Pavam strassinat coda cavalli, seu turet ad firmam venetam, Sensamque Samarchi, quam data libertas zaffos facit esse vilanos? At tu magnificum seu Zorsum seu Bragadinum tecum habeas, cui prima dabis loca semper honoris, substernesque finum, quo se posat ille, tapetum; sed quando ad Dolum rivae, lucemque Fosinam, ecce sbisaorum caporalis Slanzabocalus, cui pistorisii nasum calamare traversat, vult contrabandos habeas, si nullus habetur. Dummodo vel forza quidquam, vel fraude guadagnet transtrorum tavolas, sentinam, cuncta roversat, perque sinus rugat, per bragas, perque braghettas; non guardat qui sis, seu gens soldata Samarco, seu mulier pregnans, seu chierica, sive scolarus, quos respectandos vult omnes grande Pregaium. Non aliter faciunt hi nostri denique porci, pensant in cunctos homines sibi cuncta licere, nam sunt praetoris, nam sunt asinaia palazzi

543 nam datur his tantum spadas portare facultas

545 barisellus fert solum, zaffus et ille

546 ille hominum

547-9 *mancano*

550 hi malfattorem si quemquam prendere vadunt

551 non satis est, at

552 is sibi

553 tanquam

554 mundo non est

557 zaffant

559 tunc cum

560 illuc quo vult, seu

561 seu maitinadas

562 chitarini tangere cordas

563 et frictum frictum dulci resonare liutto

567 ac secum mussant

568-9 dixerat et rursus comandat solvere Baldum

570 tostus obedivit barisellus, vincula tollit

572 hinc abit... dicere cosam

577 tot paret.

LIBRO QUARTO

2 consurgere grandibus ossis

4 excelsis

5 cingit coreza

7 rectus

8 poterat

9 rotantes

Tra 11-12:

Salvanellus habet nomen, fadaeque fiolus, qui standi impatiens et magnis saltibus omnes cantones rugat camerae, tectique travellos

12 satis... villis

16 *manca*

17 iamque sbisaos

18 quosdamque

21 illa iuvenazzum

27 solum

29 deum

Tra 59-60: non melo, non scocia est nasazzo grossior illo

60 habet ingentes

61 gambazzas longas

62 hunc qui ferre queat non est reperire cavallum

63 omnes quando salit smagazzat more fritariae

Tra 63-64:

nunquam Fracasso visa est plus longa columna, nunquam Fracasso visum est plus grande pilastrum

64 si grossum brancat

65 hunc circum testam facili gyramine voltat

66 ceu cum griffagnum clamat

67 gerit

68 capescit

69 totum cum coenat mangiat sua

70 vix implent uterum panes ottanta vodatum

72 cum manibus crollat, totasque ruinat abassum

73 sic digitis streppat querzas vecchiasque nogaras

74 streppare

75 tanto cum strepitu, tantoque furore caminat

76 pedibus... movetur

77 targa retro pendet, fundo plus

(questo esametro sussegue nella Cipadense al 68)

78 *manca*

79 cuius progenies Morganto venit

80 qui grave bataium

Segue l'esametro: cum quo mille homines colpo schiazzabat in uno

104 vento calzosque daturus

114 Francisci

120 presbitero chierigam rupit, totumque tracagno

121 pistatum liquit cui sustulit

122-23

talibus insultat sbraians populazzus, at ille non presiat vulgi spazzata fronte parolas

125 *manca*

Tra 129-30:

cui veluti gallo dederat natura sperones calcagnis ficcos, beccumque grifonis et ongias. Ille quidem risu simia cagante morivit, ac ea bacchiocco Morgans epitaphia scripsit: «Marguttus qui tot prigolos guaiosque subegit, stivallo dum mona suo cagat, ecce crepavit».

130 sed quid nam de te, duplex Falchette, canamus

131 giurasti

132 nunc, lector, parebo tibi fortasse bosardus

133-34 si dicam... istum | vidi Falchettum duplici cum

135 namque viri

136 magni canis ossa dabantur

142 cagnescus

167 seu stento sive guadagno

170 astorre folengas

171 sed... scalognas

(Gli esametri 167-179 tengono nella Cipadense un ordine affatto diverso: vengono cioè primi 173-74, seguono 167-68, 175-79, 169-72).

181

rura laborabat, veniens damatina bonhoram atque cremonesos stentans zappare fasolos

182 exhibat

Seguono gli esametri:

cuius erat facies tanlazzo largior illo, quem ballestrerii totum veretonibus implent

187 in quo sint panes muffi, vel

188 nessunus vini est barilottus aquati

189 quo possit forzam brazzis reparare fiasco

190 longe, drizzatque apena schenazzam

191 suspiriumque foras mandat per

192 grattans, nullo picigante pedocchio

197 namque sibi schenae bigolus taccatur apressum

199 vermocanis, o oyde

200 venter, quae granda est ista facenda

201 sic marza famme peribo?

214 gesto per ubique

216 culattas

224 stultorumque iocus, tandem zavatta

225 dent

226 minimo dignentur

228 scudella est

233 *manca*

234 cipadenses pro castigare

235 semper erat: primus consul, quandoque tribunus

236 *manca*

237 cupiebat

Dopo 238:

praticus ille quidem scoprebat mille magagnas, ast inimicus erat capitalis denique Baldi

239 fert bretam capiti quae

241 est curae similes

244 giornis

246 bertonem

247 quas non bastaret

248 nasum longo

271 necdum pambrasti

284 quod iam sine me tua

288 scilicet usanza

302 me me non

305 codardus

306 tibi? cui quanta potentia Baldi est

307 non... torquere

308 se bene guardabit

314 dapocos

332 ast ea dabandam peradessum ponere fas est

333 hos sine cristerio faciam cagare

338 hoc solum te nosse velim, Tognazze, quod ille

340 zappando, Laena filando

341 pascendo

343 *manca*

346 salutata

348 *manca*

351 accasam

354 non aliter novi carmen scazzare crevatam

(nella Cipadense il 354 è preposto al 353)

355 ungis

356 sibi, creppatque dolore

357 inde super foenum... alloggio

358 ille super plumas cum Berta coniuge dormit

360 lactis, caldamque ricottam

364 hunc precor

365 ne plus

367 artem

370 boscaias, coelumque cridoribus implet

376 frescus quoque iure

379 de gente senili

382 scapavit

398 seque esse cridantem

399 alium

400 homo, nec non feritatis

401 timebat

403-4

masinat in cerebro, lambiccat, fabricat altos aëre castellos, velut est usanza tyranni

414 viro claro banda... in omni

Seguono gli esametri:

quod latronus erat, quod fur, quod mille diablos corpore gestabat, quod forcas mille merebat

416

facit pensans comprehendere Baldum, mittaturve suo capiti firmissima taia

421 ipsius ad frontem stat maxima

445 quanta et

448 incoepit secum mariolos ducere bravos

449 tainyaque pilastros

450 aut taiaborsas melius quis dicere posset

451 *manca*

452 non fuit in mundo giottonior alter et ipsum

453 fruiturque

460 perveniet

461 facies tanta gravitudine vestra

463 zaffique simul

466 suos? an

468 populumque

470 scoppatur

471 fronte bolatur

472 berlinaeque provat scorum

473 ni Baldi comes et nostrae mala

476 galanto

481 buttant putridas

Mancano naturalmente qui i vv. 482-92, già inseriti dal F. nel secondo libro

493 *manca nel corrispondente brano del secondo libro.*

494 Baldus caporalis, ab ipso

508 villa

526 luxuriat facili scelerum se

527 si incustoditus fuerit, nulloque magistro

528 cursitat huc illuc, ceu fert ignara voluntas

530 non tulit

539 saeviret equus cozzone

541 *manca*

543 rugososque mini parlanti ostendere nasos

544 quam bene

545 nolo meas ergo

546 sed doleo

547 mihi dependent, doleo quod bolsa

dopo 548: sanguis hebet, frigentque effeto in corpore forzae

549 sic ait atque casam repetit rosegando cadenam

550 languore

553 ergo repossemus cighilinum Gosa

554 camisas.

LIBRO QUINTO

3

fit parlamentum quo non secretius altrum

20

magra iam iam fugit ille pedrina, contraque Cipadam calcagno instante galoppat

21 meditans

22 suttiliter filat, tremolantos

24 cognorit vel forte

25 quam sit docta

26 hunc procul adspexit tandem, qui

32 toccatve sperone, galoppat

33 cernit, cupidus

35 denique rivatus... arzone debottum

37 basans velut est usanza

39 quae te, Baldus ait

44 dacantum

45 fucata

48 partibus e venetis

50 habet, quo non furiosior alter

78 *manca; vi è invece l'esametro: namque todescorum duplex modo campus arivat*

79 castellumque Godi nunc sbombardare comenzat

80 *manca*

81 Trenti venit ista canaia ribalda

92 *manca*

100 nil tandem nostri mater

106 dedit sua collera

112-13 nam fuit ad largam campagnam lampada noctis

119 nult aliquo pacto

126 parolam

140 de me quid habenda paura est?

143 provistum

145 animi sunt omnes, stantque

149 eya

151 vobiscum me cernitis

153 *manca*

156 ragazzo

178 *il «convivia» delle stampe è forse un errore, e dovrebbe leggersi «convicia»*

Dopo 187 il brano seguente:

Per fas, perque nefas, nummum vindemia fitur. Quid referam povera viduellas dote, menantes vitam cum stento, linum pirlamine fusi? Non mancant ubicumque homines, qui ardore dinari orphanulos miseros ladri, viduasque ribaldi millibus aguaitis spoliant, nudosque relinquunt. Non tamen his veniunt ad mancum iura palazzi. Procurator adest, quem tam pia causa pigabit deffensare inopes, quam spes intenta guadagno: seu sint gallinae, seu casi forma tomini, seu magis ovorum cistellula colma recentum.

191 pro captivare

193 dubitat, sed nil tamen ille pavescit

194 sunt nimium... baronis

195 qui sternunt homines uno certamine centum

196 sed cum fraude illos vilis traditorus acoiat

200 observans Baldum, retinensque timore fiatum

202 beverazzum grandem promiserat

206 *manca*

207 inde novus Gainus dum cauta

208 gallonem Baldi passat, videt

209 stare procul manicum, griffisque sat

211 quod quali

235 ceu buttam

239 tenet in manibus solettam nempe

243 fundit

246 orecchias

247 fores salae... comitantibus

251 habens huc primus

252 loquendo

253 sta saldus, sta saldus, eris per forza piatus

254 praesonusque meus tandem, sta

255 *manca*

256 te te rende mihi

258 mangiat... ferrum

259 avventat

261 deque suis manibus scarpat de robore mazzam

263 berettam

264 *manca*

illis datorum... tavanos, et bastonatas menans, ut dicitur, orbi

267 se se forti cantone

268 graffiger ursus

273-77 *mancano*

305 brazzones, inque camisa

310 per mezum populi

311 veluti

312 at gentis tandem

313 dardorum silvam lanzat

314 tali

Seguono gli esametri:

quali cum campus sguizerorum cridat alarma, cridat alarma sguizzer, pom pom tamburre
sonante, contraque bombardas sprezzata morte ruinat

315 heu quae nam stracco virtus in corpore regnat?

316 iam nulla quidem speranza

317 generosa

318 spaventu abiicitur

320 cavestro

321 barcaroli iam tandem pascere pisces

322 cum borsa

325 est, genuinaque virtus

327 spedos

330 vulnera spizzant

331 sanguineum flumen

Dopo 342:

est trambaius enim fortis de robore corni, cui gaiardificat gropporum copia schenam,
influxuque bono lunae fuit ille taiatus

345 dum cavalerus enim super

352 tendunt cum fraude

360 circum sibi spargere

363 stravoltum

364 vincula multa

365 cordarum, tandemque boghis cadit ille tereno

366 superbos

368 gambam... praestiter

369 mille

371 lux paulo ante baronum

391 Fedrigo

401 barones

408-9 balestrum | quod

412 *manca*

414 menzonatus

415 (non dubito)

416 suo maior veniet Cipada

Seguono i versi:

Pietola Virgilio gaudet, Ceresera Pariso,
Burchiello Florenza suo, Cipada Cocaio.
Ut gravitate Maro, sic sic levitate Cocaius
praecellit vates, Typhin alter et alter Homerus.

421 ruens, ignara canaia

422 nescit cagionem, furiansque

423 sed... bravantes

424 ante senatores

425 cui Gaioffus

426 zenoësa

428 quod debes solvere scottum

429 faciam

432 sdegnato corde

433 rubeum sua manant

434 nullus

435 lighet et stoppet vacuas de

436 aut vocet almancum qui scit medicare ciroicum

440 et celsum

441 supplicat ut nunc nunc subito vendetta fiatur

442 balcone palazzi

443 picchetur, specchiumque aliis fiat ipse ribaldis.

LIBRO SESTO

1 alma

4 sobolem

8 ampla canendo

10 *manca*

12 olim robasti fraude galanta

23 indusians

45 guerrigeros agitat... travaios

47 convertere gentem

49 hanc... terram

50 tantilli maneat

51 voiant... batismum

52 quid ni? dum nostri Baldi vindicta fiatur

55 splendet... brutabit

56 quando gigantorum

60 atque velis

61 nam... nochierus

64 prontus

65 dubitat certumque putat se posse

66 mamalucchae... gentis

69-70

dedit infinita quotannis damna galinabus, vadit

71 terram toto cum corpore fregat

72 tollit Zambellum... ad

75 saputi

77 sapientes ante signores

97 pazzum

dopo 108: ut civetta facit nunc huc nunc volgitur illuc

109 restat guardare

110 *manca*

111 cur tam

114 zappandi officium

116 coëllum

117 bellas paiae tezas, bellosque

118 may vidi

120 stippare valet

121 me non... guidasti

122 galantas

123 *manca*

124 summis balconibus atque fenestris

125 quae

127 deforas

128 et quovis

129 guardare

160 menasti

162 cagarella

164 misserum... davantum
166 pone ginocchium
169 erat, cui tantum cognita zappa est
170 stat, velut usatur, suprema
173 huc Zambellus iens
174 fazzam
176 primo zappellans totus abassum
181 surgitur in colera, truccumque
182 cum quo... schenam fregare
Dopo 182: post fregamentum vult leniter ungere spallas
184 sic ego formam
186 scordaris
188 domino facias
dopo 192: quae circum fecit totum reboare palazzum
dopo 194: praeterea multi canonorum sorba putassent
dopo 210: non tamen ulla retro spingardae balla soravit
219 suadere bisognat
224 praetori mascherpam
225 sed tamen obscuras
226 cuncta recognovit magni saviezza
227 inde
228 in horrendo... carcere semper
229 gubernet
232 patrumque comando
233 saccum villae mandare casadas
234 sibi cagnettas
235 ficcatus in isto
236 ut, postquam Baldum tenet in presone richiusum
237 fit certus
238 streppet, scarpetque Cipadam
240 Veronam vacuis
241 Ferraram
242 nec sua spaventat solum nominanza Milanum
243 nec Romam solum, Napolim
274 diabli
275 ecce tuam portat furiis balzata ruinam
276 *manca*

277 coniux illa
278 te tam savium
279 furiosam
280 illi tuttavia
281 chiodum plantavit battere
283 spiccavit
284 diablam
286 quam modo stupparum magno sub
287 pensat fusumque reponere giusum
288 pariter zaffare
289 superveniens
291 cui stuppam... siccam
292 sic
293 sbombardans
295 scapolat, fugit
296 *manca*
299 velut falchettum merla rapacem
300 linum... fogatum
301 soror, mea cara sorella
302 parce, precor, heu me, quid saevis? triga furorem
308 sboffante
dopo 319: sive canem potius mastinum, sive stiverum
325 et sursum
332 alio
335 saltans (gittaverat ante tracagnum)
336 grossam rapit illico petram
337 collaltram fronzanti murmure lanzat
338 tamen saltu scansat leggiadra gasonem
339 contorsit
340 eas velut inter cagnas fratta
341 pedegiunto
342 graffantes... perque camoras
343 forfice
345 polzinorum squadras insemina
346-48

appizzare simul crudeli Marte baruffam: altera natorum nimium zelosa suorum it cro cro resonans, cristamque superba levatam gestat et incontra se se parat ire nemigam. Altera quae cernit procul adventare bataiam non fugit, at plumas spennato ventre rebuffans castra movet, dirisque fremit raucata menazzis. Denique concurrunt, raspis grassantur aguzzis,

inque vicem duris spennazzant corpora becchis. Qualiter apparent hae fractis denique
pennis, sanguineis oculis, cristisve, cadentibus alis

349 Berta et Laena domarant

350 audito interea

351 illas

352 cagnina

370 pro bretta aut scuna quantillum

382

suscipiat largam per drittum perque roversum vendettam, dulcemque ontam plus nectare,
plusque melle saporitam, dicens non esse miorem bocconem mundo, quam quem vendetta
menestrat

388 fraudes... disponere

391 parecchiavit rocchis, circumve murais

394 tanquam philosophans

dopo 397:

hunc neque per fiancos, perque aures, perque galones battimenta movent, nec paia
brusata, nec altrum merscalchi inventum compellit inantius ire

400 tu melius, Cingar, scis, nosti, saepe

402 te mulina uxor, tua te Gnesina

404 namque diu fama

410 longo

435 clarae nominanza

436 Curtatoni

438 in illius stet

441 scroffa

444 vostra

446 animi

449 et vestram sic sic abbarrat

450 Ah, Tognazze

Segue l'esametro: et quae corda nimis tiratur denique schioppat

451 sconsolata domus sola est, Tognazze, vocanda

452 robbas

454 partem, vita genus omne careret

455 *manca*

456 non vir supportat diri cruciamina partus

458 totaeque

459 *manca*

464 at vir

477 nummos

494 bene facta

497 poltrones o sine freno

500 volo

502 quae stentata domi remanet, centumque facendas

503 faciet quod in unam... horam

504 pignattam

505 infans in cuna gnavolat, vult suggere cizzas

506 panis toccum

508 chiozzaque pullinos... deffendere

510 cosas facit uno foemina trattu

511 trat praesta

512 illico cum semolis miscet

513 mittigat infantem

514 smerdolat et modico fanzullum pane tasantat

515 quo facto egreditur, pit pit pronuntiat ore

517 en quantas pariter cito terminat illa facendas

518 quis vobis quaerat capitis

519 quis massarias nettas faciatque politas

522 *manca*

525 longo

526 vosque galantum

dopo 530: seu Brognolinam, seu Moram, sive Bonelam

534 illius posset laudare saperum

535 *manca*

536 quae centum pegoras hora... in una

Seguono gli esametri:

heu quam bella fuit tu scis, tu, Berta, provasti. Cui caput aguzzum Zenovae, cui fazza botazzi, cui nasus drittus rampini more colabat semper aquam roseam gozzantem supra menestram. Nec sibi stretta fuit nimium bocchina, quod ipsas quando sgregnabat geminas toccabat orecchias. Sat pulchros oculos habuit sua testa ficatos: alter gazolus, niger alter, sguerzus uterque. Quos inficcatos mihi quando tenebat adossum, non bene scernebam si me guardaret an altrum.

Dopo 540:

absque orecchino nettare potebat orecchias, longis namque ongis fecisset pectina corni

541 narrarem

542 eam, me me disnembolo totum

543

tantos costumos habuit quod quisque stupebat, deque suis pedibus stranium spirabat odorem

544 simulat crepanti pectore

545-46

Est verum—dixit—quod talem perdere donnam stat grandis iactura tuae, Tognazze,
casadae

547 robba quidem vadit

548 una magistra

549 dolere

550 sume... Tognazze, morosam

552 genus asbaccum

554 quanta fuit quondam, nunc est, erit inde, donarum

555 ut illa

558-59 illico se partit, fabricatque sacenta merendam

560 ergo Comina satis cantasti, Berta domandat

561 *manca*

562 fumat tibi.

LIBRO SETTIMO

1 sapientia

3 *manca*

4 sentire

5 vecchium giurans alias

6 inque satis bellum illum tramutasse capronem

Dopo 7 comincia l'invettiva a' vecchi pazzi che il Folengo credè poi meglio inserire nella chiusa dell'episodio di Tognazzo beffato: cfr. i vv. 382-427

8 gradans

9 cunctas ingenii decrerat sponere forzas

10 perdere vitam

11 qualiter isbrighet de stento carceris illum

13-15 cum quo de Baldo mala millia dire comenzat

16-18

quod ladronus erat, quod fur, quod forca, quod omni stercore puzzabat, quod habebat,
habetque ribaldus mille satanassos in testa et corde ficatos

19 quod centum meritat mortes, quod mille, quod octo

20 quod centum cinquanta

21 giotoncellus

22-26 talia cum secum tacito cantone loquebat

28 dicam, dum tecum teneas

29-32 *mancano*

33-34 dic, Tognazzus ait, iuro non dire neguno

35-43

Cingar suspirans dixit:—Male quippe libenter officiuin perago trucimani seu tabacchini

45 (quandoquidem Baldus moriat) desistere nolo

46 *manca*

47-48 Berta tuum penitus cruciatur propter amorem

50 habet certissime

51 *manca*

52 portat meschina magono

53 clamat... bramat et optat

54-55

semper flet, luget, suspirat, pectora pugnīs martellat, dubitatque suum quod spernis
amorem

56-57 formose (*invece di mi belle*)

58 Ganimede

59 ne me dispresia, ne dulcis bocca refuda

60-61 *mancano*

62 nil dormire potest, noctu te pensat in omni

63 *manca*

64 multiplicat per tantas passio doias

65 heu heu... meschina

66 illam de tantis cerco distollere brighis

69-70 si Baldo mancante bramas suus esse maritus

71 talem Cingar aquam pedibus dat

72 brodicus ut vecchius magis altus crescere possit

74 distaccat

75 quod

76 turdus se rete

77 gulosa

78 muscaque

83 potest quod

84 appetat

99 sententia Typhis

Dopo 107:

quid valet ad vinum nostrum vernazzia Voltae? aut ea qua tantum bressana Celatica
bravat? extollunt alii colles vallemque Romagnae, dant alii vantum Gardae, rivaque Saloiae,
a napolitanis laudatur Terra Lavoris, atque zenovesis sua piena rivera narancis: nostra sed
avvanzat cunctas possessio terras.

Dopo 108: quarum nunc Cervam tauro succumbere feci

109 hae faciunt multas mascherpas

110 plures

111 domus est, levibusque

112 tenuis

113 coctis tota est... matonis

114-15 tectaue de cuppis centum cinquanta teguntur

117 rastillia, zappas

118 marrazosque, segas

120 ceppos

121 tenaias, chiodos

124 narrando tibi... fastidia, Cingar

125 nostrae stant

129 rotae formam... pressare

Dopo 138:

non est ulla quidem tellus aequanda Cipadae: taia abundanter frumentum, lignaque boschi. Mungit abundanter vaccas, facit inde recottas, suntque cipadenses apti studiare terenum. Alter habet vantum melius fossata cavare, alter arat, bassumque tenet, calcatque gumerum. Qui novit melius vignae podare maderos, qui melius stallam grassis nettare boazzis, pinguificoque ruto campos implere strinatos. Attamen istorum sum primus, sumque magister.

148 talia parlo

150 vade, precor

152 quantas in coelo stellas vampare videmus

156 et bastardellos dat quantos Roma quotannis

157 et vermocanos trat quantos Bergama tellus

158 quantas brusavit Piamonti patria stryas

dopo 159: quantos Bardellae piccat provincia ladros (cfr. 161, dove Cipada sostituisce Bardella)

160 buttant hinc inde

162 marzas

163 zaffi, nautae, gentesque gabellae

dopo 164: et quot gallinas furasti denique, Cingar

167 brazzato

169-70 Cingar promittit, quamvis attendere non vult

171 vadit et in pressam

173 manus primum, sursumque brasolas

174 bistirat calzas

175 quaerit

176 ostentatque albam

177 palpat canos, grisosque tosottos

189 beberare frequenter

198 dotone decorum

204 linit

205 pectinat in
212 villica turba sub ulmis
214 Berta polita secuta est
215 atque hi ballantes stabant
216 strepitu tanto
217 hic drittum charam saltum
218 capriolam pirlando per aëra
219 tundo
223 seu spingardoium, seu spagnam, seu
224 mazzacroccam, seu moscam
225 multi iam nimio facti sudore fiacchi
226 per betolas intrant, cyathos
227 forzas... virtusque
230 clamitet altram
231 iamque retornarat
232 homines
233 pugnale galono
234 bravazzumque
235 *manca*
245 saltatque legiadrus
248 ballum reliquis bravando
250 egreditur stallam, materno lacte cibatus
271 suspirans
272 spudat carlinis similes, similesque
274 non
275 sese moveat tres
276 tacito sub pectore parlat
278 iam plures ante giotones
279 gazani
280 menestram
281 *manca*
282 credit... ridere
285 vadit arentum
286 simulans
287

quid tardas? quid stas? non Bertam cernis adesse? illa cupit, si vis, tecum ballare trehoras

288 sic dicens passat... dixisse

289 Tognazzus non bis cosam sibi dicere fecit

291 faciens

292 levam porrexerat illi

325 manicam

326 neque... neque

327 *manca*

328 erat, stringasque molarat inantum

329 extemplo Cingar properat, nodumque

330 snodat et altandem nudus pover ille

331 usque ad

332 risarella

333 quod

334 volens cum corpore nudo

335 quemquam... coperchium

seguono i vv. (cfr. 338-39):

 sic ad calcagnos bragas oselazzus habebat ut quando in stuppis galletti gamba ligatur

336 unde pians cursum talem dedit ante stramazum

337 quod tamburrinum sonuit sua panza cadendo

340 concurrunt omnes nudum guardare Tognazzum

341 oy oy quae cosa novella est

342-44 *mancano*

345 ipse manum supra nummos, bursamque

346 *manca*

347 suum morzavit amorem

348 amor: pudor hic superavit

349 pede saltatus... recedit

351 lassat genitalia

352 vidi maium

353 quae sine cautela cuppis cimigasset ab altis

355 heu pro vergogna caput in tellure ficabat

356-57 tollere non audens oculos, sic ille gemit

358 coepit

dopo 373 i vv. (cfr. 426-27):

 o nimis improprium senibus, vecchisque bavatis pectus amoroso plenum gestare brusoro.
 Id ratio prohibet, vecchius marcescit in annis, fert ad calcagnos cassam guardatque
 sepulchrum

383 *manca*

384 *il passo corrispondente della Cipadense in principio del settimo libro s'apre col verso: non ego
parlabo saviis temeraria vecchis*

386 at vobis dico ranci, vecchique galosi—

388 tua collera

389 geris tecum... tergore cassam

390 sed quia bertinam tua fert iam testa

391 sed quia te praefers rapefacta

392 ac si consistat grisis saviezza capillis

dopo 425:

bella iuventutis rodunt solatia freschae, gobbatì, sguerzi, ranzi, cornuque sonantes, invidia quoniam tabescunt, toxica mangiant, suspettant miseri falsum, morsique remordent. Hi tamen annorum calcati pondere centum ducunt uxorem, non quam premit etyca tussis sed frescam, solidam, sed quae (si mundus abassum caschet et humanae pereat raunanza brigatae) sola restitueret nostram bona soccida gentem, at cito capreolos generat sibi vigna petulcos, multaue materies cornarum crescit in altum, ne desit fabris propter manegare marazzos. Sed iam dicendum nostro de Cingare tandem.

428 *manca. La Cipadense, avendo premesso l'invettiva a' vecchi, imprende senz'altro la narrazione dei tiri di Cingar a Zambello, facendo seguire al 382 il 429, che offre la sola variante di: qui quoque in luogo di: en quoque*

430 ut quoque Zambellum faciat sibi rumpere collum

431 qui

432 non manet in stroppa, nimio sburlante talento

435-36 Laenam: nos, inquit, habemus

438 facit ulterius

440 pergam... trafigabo

441

tu tamen interea fusum; tu guindala, spolam, tu naspum, roccam, noctuque diuque frequenta

442 faciemur... reges

444 operanda tibi cagione

445

quaecumque comandas, quando, marite, meum voias satiare talentum (*cf. 448*)

446 scis quod me voluit cum grosso battere truso

447 deponere tantam

449 fac penitus contra vaccam vindicta fiatur

450 proprium si temnis

dopo 450: Hic mihi despectus non supportabitur unquam

451-54

Zambellus ei:—Mala foemina semper
Berta fuit, faciam vindictam, pone pauram.
Ergo simul tacitis artem reperere susurris

457 casam... pleno cum

462 talem Zambelli

488 mittere

490 intereaue... isto
491 Cingar enim... bagnatam
492 dummodo fazzolo
493 scoprens
495 quod fors parebit cunctis ad credere durum
496 *manca*
497 Berta quidem te te studio ringratiat omni
498 quam sic fecisti tanto de munere
500 attamen experiens nunc rem cognovit
501 quidquid supra... cagabas
502 crede mihi, semper vaso servavit
505 poteris vendens spazzare carognam
506 me buttare viam faceres bragalia, Cingar
507 si te pensarem quod cago vendere
508-9 *mancano*
510-16 Cingar ait: Cur non? provam, Zambelle, videbis
517 sic ait, extemploque trahit deffora spinettum
518 medio fundamine vasis
519 foras tunc puzza liquescere coepit
520 Zambellique suo nasum percussit
521-23 *mancano*
524 pissasanguis, dixit, iam
525 stoppa cito, merdas odor indicat, oybo
526 castronus
527 merce quatrinum
528 *manca*
529 mecum venias, miranda videbis
533 palesat.

Segue l'enumerazione degli oggetti esposti nel mercato:

Stringas, cordones, borsellos, cingula, quantos, taschellas, scufias, scufiottos, cultra, guainas, carneros, fibias, calamos, calamaria, cordas, pectina, specchiettos, rubebas atque sonaios, boccalos, basias, urces, magnosque cadinus, cantara, scudellas, piattos, orinalia, testos, zuppellos, scarpas, soverettos atque stivallos, martellos, falces, diversaue ferra, badilos, salsizzas, trippas, plenos de carne budellos, verzas, lactucas, ravanellos, porra, scalognas, gallinas, ochas, anedrottos atque capones, casos, cassetos, bottiria fresca, ricottas, unguentos, bisulos, petras, dentesque cavatos, radices varias, herbas, curvosque bragheros, telas, bisettos, fusos, capisteria, roccas, atque pivas illas per quas crysteria ponunt. Hic homines tandem venalia quaeque palesant.

541 vocablum
542 Cingaraue astutum cito
543 qui dicebat... esse daveras

544 tunc prius extremis digitis in mella ficatis

547 tantum gustat

548 bugiam

549 ducattos

550 *manca*

551-52

sborsat et hos tirat Cingar, tiransque giotonus lamentatur eum pocam sborsare monetam

553 dumque

554 sibi

557 nunc redeo, quosdam... facendas

558 inde meam reddes brentam quum venero nunc nunc

562-68 *mancano*

569 maxima Zambellum maravilia coeperat ergo

570 mercatumque suae vult... carognae

571 magnum puzzanti fece tinellum

572 per gentes, quocumque meat, Zambellus amorbat

574 hac de materia

575-78

pervenit in piazza, studiat cercare per omnes botegas, dicens:—Vultis comprare tenellam atque saporitam merdam? modo fecimus illam; non nisi doverum tali de merce domando

582 quem modo

583 sub fecis pondere

595 sinit

604 quid sit tantus rumor

608 inquit

609 Cingar, fuit ille ribaldus

610 tantas voluit

611 at puzzae

612 Zambellum manibusque

613 illum communi fecit presone

614 id novit, non restat more

615 Zambelli uxorem Laenam accattare caminat

616-18 quae stabat tristis, plorans mala fata mariti

619-20 nec scit partitum retrovare ut liberet illum

621 sugatque bagnatos

622-23

cum spudazzo oculos, monstratque dolere sodalis damna sui, quo non fuit alter charoir unquam

624 sed

625 *manca*

627-29

namque diu totam verax it fama per urbem: quod Zambellus erit penitus damatina picatus

630 miseram, clamat bona femina, mortua

632 dicens chioccat manibus, squarzatque capillos

634 Cingar ait lachrymans: Heu, cara sorella

636 *manca*

637 canaia

639 ecce tibi sforzabo tuum tornare maritum

642 *manca*

643 dono tibi tascam, dono

660 trudi

669 truditur

673 ipse scio

674-75

quod tibi sfalsasti trutinas, scarsasque bilanzas semper habes, stronzosque canis,
stercusque caprarum

677 ac unam pro alia... robbam

678 nunc

679 contra centum... testes

680-81 *mancano*

685 sic parlans Cingar multa ragunante brigata

686 et celerans

687 cagarella... plena timoris

688 *manca*

689 se tenet

690 *manca*

691 non memorat falsas nunquam tenuisse staderas

693 vexatio tandem

694 continuo currit post tergum Cingaris, illum

695 sic vocat

699 firmat... domandat

700 rogat supplex, faciens

701 o compagne

703-7 ah rogo, ne accuses modo me de crimine tanto

708 mox aliquod

715 vilanum

716 spesiis

726 esse bonhomme

741 ergo vale, vadam... et heus tu

742 iam mecum speciare veni

744 Cingar cuncta provat

746 Zambellum, Lenaequae remittat

747 quos illa... borsa

748 quosve spetiarum sborsare paura coëgit

749 stomacatas... brigatas

750 ecce meae musae nasum

dopo 751: ponimus historias per vera vocabula veras

752 et magis.

LIBRO OTTAVO

13 gazano

16 celebratior

21 et veluti

23 piliavit

30 toiat

59 pensasses esse

dopo 140: forte creaturam disperderet illa fadighis

141 atque abortivum

443 quos

506 robbando

507 conzando

598 causaque... fuit

608 piatellum

642 bos, vel mula, vel altrum

643 hoc dicto

644 quo non bisognat

645 cunctis datur

segue il v.: non campanello pulsatur ianua, dico

646-47 introit ac tornat vel mas vel foemina semper

649 unus enim

650 hic spazzaduris, paleis, strazzisque coperta

dopo 651: sentiturque gravis multo pissamine tuffus

Dopo 654:

Non sunt ex illis non sunt, mihi credite, sanctis, qui quo plus fiunt ricchi, plus debita

crescunt: namque tyrannorum cercant satiare golazzam. Non quos tam bravos facit alta scientia Scotti: dico bravos verbis ac spadis quando bisognat. Non quos doctores Thomasus fecis Aquinus, dat quibus officium Gesiae deffendere statum, ac inmitriatas asinis imponere stryas. Non quos ad fiancos cingit centura corammi, et cordovanus vix unus sufficit illis. Non quos ad coelum barozzus portat Heliae, deque manu Mariae vantant habuisse gonellam. Denique non omnes illi, qui sponte sequuntur pauperiem, per quos cercantur ad ostia tocchi, deque pitocato se tantum pane saginant. Non sunt Mottellae, non sunt hi denique fratres. Non scapuzzini sancti, qui sponte famescunt, sponte sitim tolerant, freddi caldique travaium. Non altri quidam, quibus est tantummodo curae vivere contenti, quamvis sotosora butetur mundus hic et ista haec plenissima gabia mattis. Hi spannam nec habent, debent nec habere tereni, quaeve humeris ponunt aliorum pondera (sicut hos Pisanella docet, vel Clementina maëstrat) hi primi faciunt, nec possunt fallere iotam: nam prius exemplo, verbis nos inde reducunt. Orphanulos viduasque tegunt, solantur, adornant moribus et Bibiam vechiamque novamque palesant. Tum per cantones gesiarum, perque capellas centum cassetas taccant, ficcantque pilastris, pontificum larghae pendent ubi mille bolettae, pro quibus ad nostras datur indulgentia culpas

678 magis... magis

730 arboreis truncis, nec non in

731 falsa Cingarum arte

732 quod propria fratres Mottellae.

LIBRO NONO

71 quidam, quo non poltronior alter

114 occidendus

236 patenam populo

dopo 240:

sed quid non dixit Martinum contra Lutherum? quid non contra alios bravos de gente todesca?

340 coniunx Laena fuit Iacopino vendita praeto

dopo 353: et quot menzognas dicit Comina Cocaii

366 dicere pazzus

397 nostro

dopo 450: Titire, tu patulae pro nugis Maximiani

494 donet solo

526 o pedocchiorum.

LIBRO DECIMO

4 obscura Baldus

7 tandem

13 franceschinos

23 his tantum braga

49 portanti more bubini

dopo 51: Paulus heremitus, sic sic hipocriter ibat

87 meus fieri

172 hunc magni fecit

173 de sacristia

181 et

dopo 197:

nos quoque de sfodro sciremus ducere spadas, atque lupi zuffum nos vidimus ante capuzzum

209 schioppis, manuumque spadonis

218 fac, o bona

238 pascere mulos

239 aut asinos, magna est

241 biassat

259 velle dinaros

265 parecchiat boia solarum

283 audit apertati

290 non potuit

297 ritirans

298 guisam nullam curans intrare

302 portazzam, scuroque capuzzat

306 reverentia

307 barbottatque pater nostros

341 voce misellum

349 pasceret omnes

371 tercentum

395 potest nimia stracchedine drittus

398 in corpora forzas

404 nullam pavefacto pectore parlat

406 Baldum, quo valde pavescit

421 tu... dedisti

422 comandasti

430 reverentia

dopo 441: non meritat forcam sed centum mille cavestros

466 remansit

502 enses

515 brandum

LIBRO UNDECIMO

20 Orlandior alter

21 *manca*

38 ducatos

52 ostus quo non sassinior alter

56 praemia chiedit

71 pellit

94 praestare

117 quantis rocca capi posset foltissima Bressae

179 dishastatum est

dopo 181: hic spezzat scudos, maias sfrantummat, apertam

183 nigunus

202 moriat penitus furibunde spedazzum

217 centosque pugnales

231 infilzando

237 fors quaranta viros colpo... in uno

288 bufallazzi

293 *manca*

299 relaxat

304 atque prior Baldo

335 biassant

351 clamat: Certemus, Balde, sperono

371 sexaginta viros

374 parecchiat

380 contra bis mille repugnant

390 armisque todescos

391 probis potuit superare Cipadam

dopo 421:

inde cadaver agens intornum more vocantis strozzeri augellum, bis, terque quaterque rotavit, fecit et altanae cimare cacumina turris, quo iactu stupuere omnes et apena volebant credere quod propriis oculis tetigere videndo

dopo 452: et scorticabat populos, inopesque brigatas

453-58 *mancano*

478 ut

479 cui respondere

482 mercadanta

dopo 504: imo pregant ut eos faciat sibi rumpere collum

514 ducatos

dopo 524:

tempore quo fulmen montagnas Pelion, Ossam diruit a bassis radicibus, ipsaque sparsim marmora schittavit per drittum perque traversum.

89 peragrantes

147 soppiat

dopo 340: sors sua stat contra gregum giostrare levantum

350 Ostrus

dopo 361:

spongosas alas pandit, gravidasque pioggae, quo spirante vides venetas plorare muraias,
malvasia tamen sola est, quae partibus illis Sirocchi solet humorem scazzare cativum

378 disramat laceras

484 pelagus, tangit quoque fluctibus astra

490 datque piottae

505 (NOTA DEL TRASCrittORE) *La numerazione dal 505 in poi nell'originale è sfasata di un numero. Il verso segnato 505 è in verità il 506, e via di seguito. Abbiamo ripristinato la numerazione corretta, rinumerando le note seguenti.*

521 cunctis sua vota

537 heremitus

dopo 538:

cilicium portare super dobamenta camisae, et sibi cum cauda vulpis chioccare culattas.

LIBRO TREDICESIMO

3 tenet

132 dedentrum

dopo 291: seu sit Commardion, seu sit Bergnacca Bolognae

328 Fedrico

dopo 345:

nauticus instrepuit clamor, responsat ab alto Echo gemens scoio, quae dum videt ire
Lonardum Narcissum ah memorat, Narcissum nympha ricordat

376 subdolos arridet[1]

[1] Con poche varianti i vv. 376 sgg. del canto di Giuberto furono dal F. inseriti nell'operetta pubblicata insieme col fratello Giovan Battista: I. B. CHRISOGONI FOLENGII mantuani anacoritae *Dialogi quos Pomiliones vocat*. THEOPHILI FOLENGII mantuani anachoritae *Varium poëma et Ianus*. In fine: *In Promontorio Minervae, ardente Sirio, 1533*. Vi appose il titolo strano: *Metaphora de iis quos ad magistratum se contulisse poenitet*.

dopo 382:

protinus aethereas fracto cum murmure sedes circuitu mugire, tremiscereque aequora
fundo accipiunt: deus ipse tonat, deus ipse iacentes extemplo horribili iaculatur fulmine
terras. Dumque fugit cum sole dies, dumque aëra densas contrahit in nebulas, subigit
dumque aethera vastum in mare, terribiles picea caligine vultus apparent, volitantque atra
sub nocte vapores. Iamque Noti erumpunt, crebro polus igne sonantem dat tonitrum,
fractaeque ruunt in flumina nubes. Magnus at oceanus tantarum pressus iniquis desuper
agminibus pluviarum, deque tumenti ad latera excipiens torrentum gurgite spumas
praecipites, miris paulatim exaestuat undis, donec aquae et coelum lato curvamine se se
componunt, dextrisque datis sua foedera iungunt

383 at miseri

388 inulte

dopo 390:

sedibus aula deum natat imis, deque quadrigis attonitae saliunt nymphae, perque atria curvi delphines, phocaeque ruunt et grandia caetae

400 ceppos

420 magatellandi

dopo 470:

Ptous adest, Horius, Pythius, Phos, Mitra, Myrinus;

il qual verso, omezzo nella prima ed. Varisco, si ritrova aggiunto nella seconda del 1561.

LIBRO DECIMOQUARTO

Dopo 60:

sed bene se possunt istae signare gaioffae, quas domenighini valeant trapolare capuzzi

dopo 155:

Continuo summis undant ibi turribus atra nubila: quae pluvio (prout iusserit altus Apollo) plena sinus humore cavos, rutiloque vapore, nunc bibulos placida mulcent aspergine campos, nunc discussa tonant et torquent fulmina et ictu grandineo curvi modo spem populantur aratri, et modo brumalis tardo nivis imbre liquescunt. Saepe tamen vacuum purgantur in aëra, nec se obiiciunt solemque inter, camposque iacentes. Ventorum hic etiam domus est, et quae omnia certo sub ductore fluunt, motuque ac fine laborant. Praeruptas nec enim sine iussu temporis undas eructare fretum videas aut ponere fessas. Flant Euri, altisonum praetexunt nubila coelum. flant zephyri, collecta fugae se se undique dedunt. Flumina threiciis aquilonibus arcta stupescunt, mox tumida exuperant ripas urgentibus Austris. Hic foribus stabulant alternae semper et ipso vestibulo positae nent fila cubilibus Horae, Horae Parcarum vigiles, motusque ministrae. Ferrea mobilium stat machina plena rotarum, quas inter se se varias, refluxasque vicissim, pendula detorquent intento fune metalla. Sex quater haec etiam datur Horis cura: minutos quae obliquant passus, numerosoque ordine se se ad metam impellunt, ubi quaelibet ore canoro nuntiat erumpens quidve umbrae, quidve coruscae lucis agat Phoebus, quo ipsi succedere menses admoniti possint tectis ad iura tyranni. Post Annus senior graditur, cui plurima pectus barba tegit, qui fata gerit, totamque recenset temporis expensam, aetatesque, ac singula Lustris. Actor hic est Solis, qui bis, terque omne, quaterque supputat in numeros coelum, summamque potenti, ac procerum primo, dat pleno examine Saeclo: Saeclo, cui magnos impendit Phoebus honores, atque suo lateri semper considerare mandat. Tempus ibi alloggiat dico: Solisque comando matronam *ecc.*

dopo 200: fraus, lis, fel, crux, mors, tandemque ruina Cipadae

dopo 231:

cui viduella suo ceu tortorella marito succumbit, vestesque viam gitat illa gramezae. Nec plorans sicca se ponit in arbore sola, nec bibit ulterius fangosam fluminis undam

dopo 232: utque magis chiachierent supparum semper adest vas

241 nimium scaldante leone

243 marza de famme perirent

254 cicadae

255 super legnos

285 quod

dopo 290:

guaique meo capiti, si tunc se imbatteret esse pondere sub tanto, quae nam plus stricca fritada est?

375 guanzasque

396 unguibus.

22-33: *Il nuovo canto di Giuberto, del tutto diverso nella Cipadense, era stato già inserito dal Folengo nel VARIUM POËMA cit., col titolo De Sala regione Campaniae:*

Sala Napaeorum, Dryadumque admixta choraeis, ibat, earundem tantum pulcherrima, quantum ipsa Same atque ipsa Paros Nereidas inter. Illam capripedes, illam qui Pana sequuntur et videre simul, simul et caluere medullis. Nam neque visa Pado Stella est tam pulchra, neque ipsa Tybri pater visa est tibi tam formosa Lycoris. Parthenope licet huic, licet illi Mantua vatem, Parthenope similem det primo, Mantua primum. Sed quid erit tantae sacra inter pectora mentis, qui, velut hic Stellam superat, velut ille Lycorim laudibus, aequato celebret certamine Salam? En reperire datur quem sumat Phoebus, amentque usque adeo Aonides, ut eas, quas aurea vernas Sala rosas, violasque et candida lilia nectit, auferat, et laurum, cui lauri cura, remittat. Huc huc verte fides aurati, Scipio, plectri: Scipio, Scipiadam nomen sortite, decusque. Quid sua nequicquam tibi consuit Ischia sarta? Ischia, Nereidum matri decus Amphitritae? Non minus ipsa tibi debet, quam myrthea vati Mergilina suo, atque suo vel Clodia, vel quae Sirmia Benaci ludit pulcherrima ripis. Ischia cur frustra populat durissima quidquid ramorum, florumque tibi, laurique, hederaeque et myrthi pariunt et fragrantissima citrus? Ut nedum decori, verum sint illa decori tam tibi, quam patriae, Cyrrhaeque bibentibus undam? Verum nec decori, nec erunt sarta illa decori tam tibi quam patriae, Cyrrhaeque bibentibus undam. Sala quidem te sola manet, quae solis amica est. Illa venit, venit en Dryadum stipante caterva, cui latus adglomerant charites, cui thessala virgo inter Hamadryadas occurrit laeta, vicissimque extantes complexae humeros grata oscula miscent. Cos quibus atque silex et marmora dura liquescunt. Iamque vagus per odora suae vestigia Daphnis Phoebus adest, sed quem niveae praesentia Salae perstringit, coelique hebetat Sala una nitores. At cita Peneis tumido consulta pudori, arripuit conversa fugam, perque avia multam emicat in sylvam fugitans, iamque aspice, iamque fronduit et miserum, ut crebro, delusit amantem. Sala manet tantum, claroque arridet amanti, obiiciensque oculos oculis, simul ardet et urit. Urit adurentem extincta Peneide Phoebum. His furtivus Amor repit, petisque cachinnis implicat et Dryadas et semicapros Sylvanos. Ipsa Venus formosa suos intenderat arcus, vitisatorque suos, sed Hymen tener abfuit unus, abfuit unus Hymen, qui quos exciverat ignes alma Venus, Venerisque puer, quicquid ve iocorum est compescat, miscens iunctis connubia taedis. Mittuntur blandae illecebrae, charitesque decorae quae raptim accito geniorum antistite, laetas apportant choreas, plectroque sonante resultant. Interea Salam Sol carpit, Salaque Solem, dumque alternantes natura intercipit ictus, ipsa suas textit Zephiritis odora corollas, rident prata et sylvae et multicolora pererrant rura vagi fontes, gemmantque in palmite botri, atque ita perpetuo Campania tempore vernat.

77 involtare brodaia

84 cagavit

118 Dameta, pro nugis Maximiani

136 septimus annus

137 frater meus

142-43

si mortuus aut si vivus solazzat
fundo cum gentibus illis

158 tolta est

201 bussones, è certo la vera lezione in luogo di buffones della V. Cocaio

dopo 220:

Est hoc in coelo labens fontana cruoris, spaventare Iovem quae visu turbida posset. Ad cuius guardam semper stant octo madonnae. Prima ferox vultu, vestitaque pelle leonis, Forza: secunda simul Destrezza repossat et omne corpus habet tectum pomelato tegmine pardi. Tertia Temperies, Prudentia quarta vocatur. Haec fert serpentis corium, fert illa dragonis. Quinta cagnezato semper te lumine guardat, Iraque nomatur, quam villis contegit ursus. Sexta cativarum capitana Superbia rerum gonfiat ut rospus: rospi quoque pellibus horret. Septima tabifico stat nigra cruore sub aspra nebride tygrarum: Crudeltas nomine dicta. Brutta sed octava est, crustis onerata vetustis, franzosique mali, puzzoreque cancarorum. Haec est illa deae Veneris filiola galanta. Non nisi de carnis, nisi non de

corporis usu pensitat et nullum fert in squaquarare ritegnum. Luxuries dieta est, cui dat baboinus amictum. Mars deus armorum curam dedit octo puellis: ut quoscumque homines sibi Iuppiter eligit armis, quosve sequi mandat guerras, soldique guadagnum, hos illae immergant tunc rubro in gurgite fontis, quum nascunt mundo, quum primum ventre cavantur. Non tamen id faciunt omnes insemma puellae. Quattuor at solum, buttata sorte, leguntur: quae vix nata undis bagnet corpuscula rosis, sorteque cum propria mittant ad traffica soldi. Hac igitur mundo soldati lege venimus: ut seu Martani simus, seu corde Rinaldi. Vel fortes, agilesque armis, vel corde superbi, vel post luxuriam proni, vel corpore casti, vel qui magnanima, vel qui virtute posata rebus in adversis norunt acatate reparum. Hinc sunt qui pensant montes spezzare brauris, sagradisque suis, pottis, despettibus omnes spaventare deos et sbigotire diablos. Sunt qui non parlant chiachiaras bravando, sed ipsis declamant manibus, menantque (ut dicitur) unguas. Nec tot formidant Pesadeos, totque Vilacos, totque cuchilatas, muscarum calce tomatas. Sunt qui delectant habitum gestare tilatum, ornatuque suam satagunt ornare prodezzam. Sunt e converso quibus omnis cura tilandi stat lontana, lavantque sibi faciemque, manusque zibetto spadae, muschio, namphaque corazzae. Quas operent dat sudor aquas: quo pulvere spargant crines fragranti, tellus dat mater arenam.

dopo 303:

sunt lamenta tamen divûm communia cunctis de bastardello Veneris, qui musca vocatur. Musca Cupido deûm est, quae nocte dieque molestat importuna oculos, guanzas, audetque talhora illuc ire... sed ista alias dicenda relinquo

dopo 309:

hinc volo vos monitos fratres, heresia cavenda est: ne rumorem illum magnum, strepitumque tronorum pensetis, veluti pensat gens grossa, borellas cum quibus alati mamolini et mille pupini saepe giocant, rumpuntque caput ludendo frequenter. Iuppiter est, qui tunc borea mollante corezas scorozzatus olet sulphur, tonat igne, menazzat

dopo 333:

Ipsa quidem lanae inventrix, linique bianchi nec non velluti, nec non bombacis et omnis artis filandi, texendi atque inde cusendi, intra lavorantes stat semper ficca puellas, quas docet aut rotolo stammum deducere fuso, aut itidem circum verso disolvere naspo, subtilesque Iovi tramando ordire camisas. Una trahit seu fila sedae, seu stamina lini: bagnificatque albos fuso pirlante didinos. Una graves filo scaricat gyramine fusos, in glomerumque rotat, dum guindalus orbe rotatur. Haec iam texendas producit in ordine stuppas, et facit, o quantas, circum strepitescere spolas. Illa simul texens, manibus, pedibusque lavorat, dextraque naviculam mandat, cui leva remandat. Est quae china sedens telam suit, inque biancas vestit camisas, apud illam stante canistro. Ast est quae variis acubus maiora recamat, namque aquilamque nigram, nigro nigrante veluto, aurato in campo scribit, geminatque cerebrum. Altera de argento bianchissima lilia fingit, ac per azurinum disterminat illa velutum. Altera terribilem texit, formatque leonem, qui pede fert librum, nec non facit ore Samarcum. Una figurat acu mitram, clavesque papales. Unaque vermiliis miscet niveosque quadrettos, Bertagnaequae armam scacchis variantibus ornat. Hinc Florenza suum Marzoccum suscipit, inde Sphorcia Bissonem, tum stirps otomanica Lunam.

352 plorat de

373 pedatae

382 seu binus

dopo 383:

est via longa nimis, coelumque circuit omne, per quam si vadas nunc magnum frigus habebis, nunc ve nimis faciet caldus bagnare camisam, nunc refrescabis zephiri sub flamine corpus, nunc aliquantillum glaciem tibi temperat aestas. Haec via tam durat, quam pleno Phoebus in anno vix venit ad metam, sed apuntum terminat illam. In primo introitu cum flexis cornibus ecce apparet Montonus, habens in tergore Phrixum. Ex auro tota est radians sibi lana tirato. Postque andamentum mensis renovata per arva Taurum cornuta retrovas cornice biancum, qui bellam quondam Europam tulit ultra marinam. Sed quia mos bovis est de muso fundere bavas, bavas continuo nettant, forbentque mocino septem donzellae, quas Pleiadas esse provatur, quasve bufalazzus violare menazzat Orion. Non procul incontras geminos insemma fradellos, primus chiamatur Castor, Polluxque secundus. Hos, Helenamque simul

mater velut ova covavit. Quos tam strictus amor iunxit, quod Iuppiter illos transtulit in coelum, nautisque favere dicavit. Ulterius vadens caveas, ne pestifer Hydrus te voret: herculeis quondam mutilatus ab armis. Cuius colla premit cum zanchis Gambar apertis. Mox quum sudorem sentis bagnare camisam, ecce Leonazzus boscamine saltat ab atro, ac super hydrinae balzat ventralia panzae. Quem tamen Erigone virgo bellissima lenit, atque briam ponit, coelumque per omne cavalcat. Quae tamen ab virgo maiori ex tempore plorat: plorat abundanti meschinula saepe piantu. Namque parum curant illam qui regna governant: illam, quae dicta est Astraea puella Tonantis, cui nunc incagant reges et mille tyranni. Scorpius egreditur gelida de valle superbus, horrendasque manus aperit, curvatque codazzam. Sternere qui solo disponit Oriona calzo. Inde Sagittarus per freddi littora trottat: tum cumulat giazzam, tum passibus alligat undas: tempora disponit studentibus ille poëtis, musarum quoniam nutrix concepit eundem. Evacuare duas non finat Aquarius ollas: perque suas guizzantur aquas, scherzantque vicissim squamigeri pisces, seu rombi, sive varoli, quos aliquando mea spero frixare padella. Haec sunt illa quidem centurae signa rotundae, per quorum campos it Sol, Solisque sodales.

LIBRO DECIMOSESTO

14 apiombum, quum

295 strictus

318 sede quia me magis impedis, horsu

dopo 353: quo per horizontem Proteus dat basia coelo

379 vir pressatus ab armis

425 more livreri

dopo 482:

increpat hunc Baldus, multis pregat inde pregheris ne solus vadat prigolosae per antra ferarum, cui iuvenis spondet non longius ire miaro

503 smergolet

547 quando grataculos

dopo 549: nec per cantones sanctis sua vota moventes

551 busos, nunc per duo mille latebras

552 postque tenebrosos pillastros, postque colonnas

553 postque sepulturas... haeque lupazae

dopo 557: cumque praeti aut frati faciunt infrotta capellam

555 sed quid ibi cagant

556 hae sgarbellatae, gobbae, rancaequae comadres

557-58

aut cercant chiachiaris aliquam macchiare putinam, aut niveam pueri de mente butare columbam

dopo 578: non in Vulcani, Bronte martellante, fosinis.

LIBRO DECIMOSETTIMO

10 pratora

24 dormire Lonardum

35 rumpat

71 sorte sua

93 spelorza Venus, latroque

121 tracannaret

127 modicum... lusorem

130 lucernae

144 quam supra dixi Pandragora

158 gestu, quo non lascivior alter

162 tracannat

164 pagnocchae

dopo 197:

proh infinita quidem beccorum turba catatur, causaque aguzzandi mens est zelosa talenti

214 aiuttante

310 non etenim

316 quod

329 Baldum deducere cura

333 sanctum

335 sibi

336 quem sibi monstrabat Macharius ille, prendit

373 fazzam per drittum, perque traversum

382 tenerum, quo non tenerinius altrum

420 spirtum

447 Pandragora lazzis

551

cingitur

ense ense

Leonardi, quo

non rutilantior

alter

641 truncone

645 Martinus, Pier et Iohannes

650 aquae, seu qui fit

seguono i vv.:

seu quem per cannam paleae sofiando citelli de summo balcone spuunt, ita dante saponu,

652 illico fitur

dopo 674: summa est hanc putridam victoria linquere carnem

dopo 675:

quas mihi Cattholicon, quas Dottrinalus et altri morales dixere olim cathedrando maëstri

dopo 689:

non id forte facit dopia de gente creanza. Non italus rubeus, quem rospi panza covertat. Non spagnoleti fazza alba, nigerque todescus. At Baldus, qui nil malnettum pectore servat, seu sit gramezzae tristis coliquintida, seu sit zuccar alegrezzae, sua cunctis cuncta palesat.

LIBRO DECIMOTTAVO

57 quod velis

80 sugillat

88 reverentia

110 repetitor

214 et monae

225 stirpe gaiarda

246 aut

261 periturorum

dopo 349:

quod si vulgus amas, plaebemque, o nate, caducam, quae vix nata, mori digna est indignaque nasci: quod si aequi mores, si pulchri nominis auram negligis, ad levum torque vestigia callem. Hic se se fini citius rapit, inque palustres descendit calamos, coenoque involvit euntes. Si nescis, via dividuo seiuncta recessu monstratur: duplexque tibi patet orbita, nate. Hac laudis blanditur amor post funera dici. Hac monet ut studeas non longius ire sepulchro. Quod si laudari cupias, atque inter haberi egregios animos, age, fretus numine coeli, dexter abi, dextrumque viae citus elige cornu. Hinc virtus aderit, studiosae debita curae, quae longe melius quam sors malefida beatum efficit ac longe melius te insignis honorat. Haec nos certa manet, sed amat spetiosa requiri, quam labor assiduus reperit, potiturque reperta. Interea quanta est currenti occurrit, et amplos obluctanti animo tandem largitur honores. Tantum, nate, para longos perferre labores, nosceve quid recti accipias, falsive relinquo. Ambagum domus est et inobservabilis error mundus hic, involvens aditus, quibus unica tantum semita permista est, ad recti pervia montem. Pauci huc ire legunt, arcto namque illa recessu visa prius, sprete est; sed iter, quod tramite largo expatiatur, amant plures, frustra que vagantur. Inquiruntque diem tenebris, dumque aurea lustrant sydera, plus noctem subeunt, coeloque recedunt. Hic non ductores desunt ad compita verae, fallentisque viae, studia in contraria qui te ambiguum reddant, sed qua dextra orbita signat impiger hanc tendas, fidos huc dirrige gressus.

392 trenta baronorum formas in trenta cadregas

394 suo scanno

seguono i vv.:

sic sedet in medio sanctus papa concistoro, seu quando ad Pauli cantatur messa capellam. Turba pilastrorum gesiae se possat atornum, ghirlandamque papae faciunt cinquanta capelli. Sic Guido, sic illic acies paladina dunatur.

LIBRO DECIMONONO

Dopo 121:

Se quoque sic solum pentiverat esse rimastum, unde facit sibi saepe crucis signalia centum, et martylogii cunctas trovat ille pregheras, at visis longe compagnis semet adhortat.

134 nolentes ora que stoppant

150 tola,

154 scorigiatas

dopo 178:

non tamen hac potuit Pandraga tirare Lonardum

dopo 357:

saepe pelizzarum vidi scorlare pelizzas, sgamaitoque novo pegorinas scotere lanas. Istum hoc medesimum Falchetti dura gaiardi mazza facit povero Libicocco malque capato

dopo 361:

cui facies longis grafaduris tota rubebat. Non unquam melius vidi cum pectine gattam pettenare suo seu braccum, vive stiverum si sibi forte ossum vult tollere contra rasonem. Vix offesa quidem gatta est, cavat illico quantos, fatque cigare canes, solitos ancidere tauros

dopo 402:

aut Marcelle tibi, venetorum clara propago, quo duce nil poterant stimare pericula fantes

dopo 519:

Zanninique intus cum quanto tempore possunt, cum tanto ad se se gambas retirare laborant, ne caldis scottentur aquis et denique coctis cumque fabis miseri mangiantur, cumque fasolis.

LIBRO VENTESIMO

Dopo 17 il brano seguente, che il Folengo in gran parte inserí nel *Varium poëma*, intestandolo: TUMULUS CANDIDI CASTELIONARI:

Mirum quam se se dura inter bella ferebat impiger hic heros: cui multi ponderis ipse Mars genitor dederat nuper thoraca, simulque fulmineum gladium et galeam cervice comantem. Indefessa viri quae vis, quae gloria, quae laus, quisve animus, quod robur erat, novere phalanges adversae et toties fusae, cum proelia miscens aut clava aut mucrone hostes caedente fugabat. Vos etiam, insubres, etiam campana iuventus, nostis quanta ducis fuerit praestantia Romae, tum cum fumivomis Gallorum obsessa metallis ense columnaei fuit adservata Lonardi, aut cum turritae sub moenibus ille Cremonae primus ibi ante alios, ingens atque arduus, alta conscendit miro ausu propugnacula, quem non saxa emissa, trabes et edaci pulvere bombi deterrere unquam poterant: quin ferreus, atrox, hostibus in mediis vastam per vulnera caedem spargeret: ac se se magna cum laude referret ad socios, magnoque ducum legeretur honore. Ergo age conspicuum victrici fronde sepulchrum sparge, novumque abiens cineri die nobile carmen.

246 quod

252 stridensque restridens

290 forzam penitus retirare

377 stimabat un aium

495 quod ... audivit

690 saepe catant

796 francescum voluisset alhora bubinum.

LIBRO VENTESIMOPRIMO

Dopo 14: et per fissuras recipit traditora nemigos

22 Striax animosa nientum.

dopo 24:

Sed bergamasco qualis nutritus in agro de montagnarum smontat cervice suarum, littora bramosus dilecta videre Samarchi, atque leonazzum portans in ventre ficatum, et vermocanum giurat quod dummodo vivat non venetianum vult smenticare Pregaium, fatque pocam stimam tumidi maris ire per undas et conturbatas pelago vomitare budellas, namque pochus labor est, quum campanilia tandem celsa videt iam iam medio nascentia gorgo atque cherubinum contemplet longe doratum. Talis ego, nil certe istis spaventor ab undis, quum tutos meditor portus, gratumque ripossum

26 musa Striax opus est, populosque

dopo 31: nam pes quo noctu corpus menat absque lucerna?

dopo 45: quamvis ad nasum quisquam Argi portet ochialos

76 hunc ve fiammengum

87 aut magis invidia morsi, ratione carentes

96-99 *la Cipadense ha in luogo di essi i seguenti vv.:*

est mastinus homo, dignus bastone galanto, non dico ut sedeat cum sceptro porcus in aula,
sed cui materiam cervelli mandet abassum per spallas pezzusque ulmi, querzaeque
tracagnus, cazzeturque foras gravium de luce virorum, sicut cazzatur sguataris canis extra
cosinam, cuius non capiat liquefactum musica pectus

dopo 117:

ne tamen illa caput nimium disconza baronis frangat et intronet mastri exclamatio Righi,
illius ad caudam grave saxum Cingar ataccat, quod dum portabit nunquam somarella ragiabit

120 stat citus

125 piliare

dopo 244:

iam Philofornus erat grege martellatus ab illo: qui chioccat testam, qui schenam, quique
galonem. Ipse tamen squarzos carnarum mandat arenae. Hippol agrappatur ceu massa
fogata tenais, pistaturque simul martellis undique centum: sed veluti ferrum quod avampat
ab igne levatum, ac super incuden tich toch resonantia sentit brachia fabrorum, pistisque
domatur acerbis, attamen ardentes scintillat ubique favillas; sic ferus Hippol agit colpos cum
fulmine spadae, namque silex flammis nisi non percussa remittit. Lyronus portat spadonem
sanguine plenum, nemoque contra illum praesumit prendere gattam

401 monebat.

LIBRO VENTESIMOSECONDO

114 quem pecchiaie dulci civabant melle

dopo 132, continua il famoso squarcio autobiografico:

Moschaeam hic primum cecinit, *Zanique tonellam*, postea compagnis aliisque scolaribus
una dum nimis obsequitur, velut est usanza bonazzi menchionisque hominis, magnum
fabricare volumen incoepit *Baldi* et cartarum spendere rismas. Cosa tamen vera est, quae
nunc lectore notetur, sitque hominum verax a la fé creduta brigatis. Merlinus compagnus erat,
quem robore, quemve nullus avanzabat destrezza et mente saputa. Hunc non immerito
scotumavit nomine Baldum, cui mens balda fuit, cui cor virtute superbum. Mox compagnones
alios, prout quemque petebat natura et mores, propriato nomine dixit. Talia Merlinus nobis
essendo scolarus cantavit pueris, non ut zentaia baiaffat quando cucullatae pratigabat
claustra brigatae. Nondum finierat *Baldi* (confesso) volumen, ille bisognavit, nascente
disordine magno, se scampare viam, mentemque habitumque sub arcta lege barattavit,
Baldumque reliquit inanem, ad meliusque suas studium voltaverat horas.

LIBRO VENTESIMOTERZO

74 natos

188 novasque stagiones

273 tacavi

274 buffonis et

343 piattum

501 largus, quo non spatiosior alter

544 piliasse

560 puoni.

LIBRO VENTESIMOQUARTO

Dopo 25:

quas Helenae Syrieli morienti sustulit olim, quasve solet praestare stryis ad fallere gentem,

26 superstitio tamen

37 signorae

82 charasque signoras

99 ista, qua non sfazzatior altra

116 o compagnones

118 ad possadas

211 batocli

386 rubinus

dopo 487:

tam bene furfanti nunquam tremolare videntur, quum mancante foco patiuntur tempora
giazzae, ut modo Boccalus filando sotiliter, ante retroque guardando, nullasque loquendo
parolas

542 te phantasia butavit

dopo 544: nomine Berta quidem, cognomine bella Resina

546 piliavit

675 hic Aeneam.

LIBRO VENTESIMOQUINTO

28 illic tra lorum guerra coorta est

43 fratesca fritiaia

45 componere tortas

57 guerram similem partire fra lorum

94 spadam de taio senza riguardo

240 quam nisi romani consolet gratia Pauli

243 si fuerit Petri Paulo concessa

420 fiabbas

476 id

482 speties et

510 citolos

dopo 658:

quae tamen incidi digna est sententia vatis
cortice non tenero, Corydon quam dicat Alexi:
marmore sed duro, phrygius quam proferat haeros

Absolvit me forte

TRAHIT SVA QVEMQVE VOLVPTAS[1]

[1] La Boselliana del 1555 ommise questi versi: è la sola variante notevole che essa presenti con la Cipadense.

IV

MOSCHEIDOS

LIBRO PRIMO

147 compleverat illa

148 data fit

341 Myrmiliones

346 formica trucem Myrmiliona timet

410 falza segando taiat

422 myrmilionaeis.

LIBRO SECONDO

163 rugit

dopo 284:

agmina Caganiel sua circum circa regyrat ut qua bombardis fit via denter eat

448 sub luce solis.

All'explicit della Moscheide seguono nella Cipadense tre numeri, a piè di pagina:—17. 4. 33;—forse 17 aprile 1533, probabile data del rimaneggiamento di quel poemetto.

V

EPIGRAMMATA

Gli epigrammi delle stagioni portano l'intestazione: «Merlinus ad Baldum». Ad essi susseguono questi componimenti, che il Folengo con lievi ritocchi aveva inserito nel Varium poëma.

Baldus ad Merlinum

Quos mihi misisti versus de quattuor anni
temporibus, medio legimus in studio.
Diversas de te diversa in gente catavi
sentenzas, quarum displicet una mihi.
Scilicet ignorans quod sis parlare latinum,
unde macaronica dicier arte cupis.
Fac age, quaeso, provam, si quattuor illa camoenis
tempora legitimis dicere forte queas.

Merlinus ad Baldum

Nil mihi diversae stimmatum opinio turbae:
sum macaronus ego, sic macaronus ero.
Sed tibi, Balde, tamen parebo: dat ecce Comina
hos ut cumque potest facta latina modos.

Experientia I

Ver novum domitis adest pruinis, cui Mars nunc aperit tenerque aprilis. Occurrunt
Veneres, vagique Amores, dum tectum vetuli subintrat anni. Sol fraeno ignivomos
equos retentat, lentis solstitium notans quadrigis, Aestas nuda sitit, gravesque spicas
dum torret, cupidos parat colonos. Autumnus moderante sole flammam prodit
tardigradus, satis quod ille succulentus hebet, suaeque vites illi palmitibus gemunt
onustis. Adportat gelidos Hyems novembres, canasque hirta comas, trahit podagram,
tuscit, pelliceis pedes ad imos se volvens tunicis, fovensve prunas.

Experientia II

Ver nitens, ubi nix modo imperabat, sumit regna, suasque ponit herbas. His arridet Amor, parensque Amoris, his blanda zephyrus iocatur aura. Aestas delitiis laboriosa praefert seria, decutitque flores, his fruges subicit Ceres opimas, his flavae subeunt deae manipuli. Autumnus vacuos cados vetusti ad novum reparat Thyoniani. His plaudit Bromius, Bromique pupi his circumsiliunt, chorosque ducunt. Horret bruma gelu, casaeque rimas stipat sedula pervias rigori. His mugit Boreas, suasque victor his vibrat scytico nives ab arcto.

Experientia III

Iam novos, variosque picta flores passim reddit humus, decusque veris. Lascivit Cytheraea, consuitque ludenti violas, rosasque Amori. Dat messes ager hispidus salubres, nec tunc utilis impeditur ardor. Texit flava Ceres graves aristas, cingens tempora spiceis corollis. Pingues pampineos gravant lacertos uvae, pampinei gravant lacerti ulmos; ulmi asinum gravant flagellis, dum, Silene, agis hunc gravem racemis. Nix Alpes aquilone sibilante summas candidat, implicantur amnes, hinc Nymphae vitreo stupent ab alveo, et comuni glacie comas sub ipsa.

Experientia IV

Fragrant multicolora prata gemmis, quas leni populant apes susurro. Laetae qua nemorum trabes comantum frondescunt, avibus sonant canoris. Flagrant pulverulenta rura flammis, quas brevi extenuant oves sub umbra. Lentae qua Coryli, nigraeque olivae pallescunt, querulis strident cicadis. Turgent mellificata musta botris, quos Bacchae patulis ferunt canistris. Et qua vitibus explicantur umbrae: —Io, Bacche.— canunt;—Io, Lyae.— Torpent obstupefacta stagna crustis, quas nec plaustra notant, rotaeque signant. Et qua cymba modo premebat undas colludunt pueri, labantque plantis.

Experientia V

Florescunt sata, vineaeque gemmant, purae per teretes cient lapillos raucum murmur aquae, udulique rivi albenit liliolis, rubent rosetis. Durescunt segetes agris, caduntque iam curvis sata falcibus, nec aestu messorum avidum gemunt laborem, sed crebris cyathis levant calorem. Dulcescunt, nimioque botriones sunt ulmis oneritumente succo. Fit vindemia, vinitorque laetus suo destituit decore vites. Canescunt nive tecta, stiriaequae his pendent vitreae, stupentque guttae. Pastor straminibus, simulque arator defendunt, hic oves, at ille tauros.

Experientia VI

Vector sydoniae calet puellae, sagittas acuit tener Cupido, torquati geminantur hinc palumbes, auriti lepores, boaeque turpes. Sydus herculei flagrat Leonis, frondes nec tenui moventur aura, dumos nec gelidi exeunt lacerti, portu nauta latet, viator umbra. Pugnaci haeret Apollo Scorpionis, spumant labra mero, lacusque praelo vi pressante capit novum phalernum, complenturque cadi, amphoraeque grandes. Horret sydere bruma Capricorni, auget ligna focis, veruque torret longo terga suum, superque crates tuceta et croceae strident tomaclae.

Dopo l'epigramma De Baldracco, segue l'invettiva

Ad poëtam impudicum

Quam sunt et lepidi, quam et elegantes sunt tui endecasyllabi, Petrille, summaque arte laboriosiores, doctos qui referas in his Catullis: tam sunt illecebrae tui exoleti scortilli putridae, iocique turpes, ut non putridius cadaver, ut non sit cur turpe oleat magis cloaca. Quare odoriferas rosas, Petrille, si quando olfacimus tui leporis, optamusque ibi mille habere nasos; en hui quam cito nostra, nescio quo ventris profluvio cadit voluptas, atque intercipiunt rosas oleta, optamusque ibi nullum habere nasum. Si nescis, tua bella, mi Petrille, verum Cynthia concacat rosetum.

Dopo l'epigramma Ad Falchettum segue una seconda invettiva

In felem omnium pessimum

Resultent «io io» Coci: resultent iam dudum queruli simul Lebetes. Nuper nescio quid mali gemebant. Quin ipsae insiliant nigrae nigellis ollae cum patinis, et huc et illuc permixti urceolis catini et urnae. Et quantum est olidissimae popinae «Io» ter geminent, chorosque ducant. Curis namque animi levantur aegris, hostem namque alacres suum triumphant. Hostis insidiator ille felis, versipellis, atrox, trifurcifer fur, et cuivis cacodaemoni parandus, tam cautissimus omnium latronum, quam notissimus omnium malorum, lurco, carnivora et lucernilingus, praedatorque inhians iugi rapinae, ictu nunc valido atque ponderoso ligonis periit, deditque poenas, tot commissa luens, quot ille sparsim per corpus rubeos pilos habebat. Ah pili scelerum indices suorum! I, nunc, palladios bibas liquores nulla religione, qui nec ipsi parcis stuppae, olidas vorans lucernas. At vobis, Lemures tenebricosi, et nigri Genii iubetur orci: raptate hanc olei bibacitatem, torquete hanc adipis gulositatem, torrete ad patinas Stygis flagranti bullantes oleo et putri sagina. Has poenas merito luat gulonis felis ingluvies voracitasque.

Ad Baldum

Cornacchias partimque speto, partimque guazetto
suscepi coctas, Balde facete, tuas.
Quas bene copertas satis ampla scudella tenebat,
quum tua portavit vecchia beghina mihi.
Sed postquam totas, netto remanente cadino,
edimus, heu qualis tanta per ossa stupor.
Rursus in exhaustum tornavimus illa piattum,
verum tantorum non fuit ille capax.
Quarum gustigolum cogor narrare saporem,
est caro calcagnis plus tenerina meis.
Tolle viam gambas, testas, alasque striatas,
in vaso brognis conca piena manet.
Iuro tibi videor tantum rosegasse corammum,
post illas mansit stracca ganassa dapes.
Dens habuit partem maiorem, panza minorem,
gratia quapropter nulla redenda tibi est.

La Cipadense colloca ora qui l'epigramma *In obitu episcopi Cipadae* (con cui la Vigaso Cocaio finisce); segue ad esso una saffica che nei *Pomiliones* il F. intitolò a Paolo Orsini: _

Ad Baldum de ira

Nocte si quando media repente, dum tibi obrepens sopor ambit artus, Balde, consurgitque Aquilo, trucemque fertur in Eurum, en vago excussus tonitru, fenestras luce rimosas rutilare cernis. Quam ciet creber Iovis huc et illuc ventus et ignis. Interim praeceps nebulas Orion torquet abruptas, ut ab axe credas mole subductum bibula per auras Nerea duci. At simul fessi posuere venti, solque disiecit tenebras sub ortum: surgis, explorans quid atrox ruinae gesserit imber. Cernis heu moerens ut agros olivis, ut nemus passim trabibus revulsis straverit, littusque putri gravavit Africus alga. Flent laccessito tibi cuncta vultu. Hic Ceres, Floraeque nitor, Paterque vitium sensere Iovem ruentem grandinis iras. Quae semel vento ruit acta pinus haud reviviscit, nec acer, nec ilex, nescit heu certa, semel hinc quod exit, lege reverti. Non minus si quando furor virum, quem ius potens irae decet, incitarit, ah quibus se se veneranda larvis turpat imago. Frons trahit vultus, oculosque torvis asperat flammis, tremebunda livent labra, dens frendit, micat impedito lingua palato. Iurgii tandem via vi patescit, fulgur et linguae crepitat solutae, mens cadit vesana, caduntque lapso pectore sensus. Victa quin morum gravitas fugatur, virque, qui consors modo erat deorum, mugit ut bos, ut leo rugit, utque sibilat anguis. Mox ubi lapsae Eumenides quierunt, mensque redduxit sibi se, procellam cernit ingentem miser et peremptos fulmine mores. Verba succurrunt, reditura demum, si redit noster, repetitque fontem Mintius, vel Signa queunt Olympi vertere cursum. Ingemit secum, nec humi iacentes sublevat demens oculos, nec inde (tam pudet fusae gravitatis) uti audet amico. Ira, si obluctans animum triumphat, tu tibi servis, at inermis abs te tunc fugit, cum te premis, estque summa haec palma laborum.

All'epigramma della facezia di Cingar seguono questi quattro componimenti, con cui la Cipadense si chiude:

Carole, quis vatum praestans et idoneus adsit,
qui satis ad tumuli defleat ossa tui?
Sunt, fateor, nostro tenues in carmine vires,
non tamen ah tenues liquimur in lachrymas!
Carmina debentur lachrymis, lachrymaeque sepulchris,
debentur functis luce sepulchra viris.
Huc huc et charites properent, Phoebique sorores,
quae colunt fontem numina, quaeque nemus.
Huc, inquam, properent, elegisque furentibus ornent
busta sepulchrali semper alenda face.

Ad Seraphum

O qui nobile nunc peritiorum effulges specimen quod extiterunt, quotve sunt modo, quotve erunt deinceps, malletm aut Chrisogono aut mihi dedisses, quam isti delicias poëticorum, Flacci scilicet aureum libellum. An sat commodus ille, idoneusque horti fossor habetur, ut libellum tam bellum, aureolumque, melleumque docti susciperet manu Seraphi? an, Seraphe, habilem esse censuisti durum foenisecam explicare Flaccum? Is quanto magis utilis ligoni, is tanto minus utilis libello est, cui nec littera quamlibet minuta, nec tantillus apex patet figurae. Verum, inquis, bonus est vir, ah cachinnor ut huius bonitas homuntionis, qui bubulci ad aratrum ineptit, aptet se se Flacci ad Epistolas profundi.

Agricola ad suum ligonem

Amo te merito Ligo ligonum antistes, nitidi minister horti. Nam quantum est, vel erit, vel ante constat tot iam saecla fuisse sarculorum nemo te melius repurgat herbas, unde tot sata, multiplexque vernat pubertas holerum, decusque florum. Tua namque opera nemus virentum betarum superat, suosque late dat lactuca dapum quies lacertos, non est dicere quanta brassycarum sit vis; dispeream nisi praealtis se herbae subiiciant pares cupressis.

Conclusio

Quae prius ingenio docili mihi floruit aetas
magnificae poterat laudis adire iubar.
Decipitur iuvenum sed mens improvida, quae quo
saepe decus poscit, dedecus inde refert.
Cum macaronaeae subeunt ludibria vanae,
tam pudet ut pudeat non puidisse satis[1].

[1] L'esemplare della Comunale di Mantova ha, a questo punto, la simbolica vignetta d'un agnello che torna raumiliato all'ovile, col motto «*Perieram*». Manca invece questa figurazione nell'esemplare della Vittorio Emanuele, recante qui l'*explicit*, ripetuto poi un'altra volta nell'ultima carta. Ciò significa forse che l'autore volle introdotta la vignetta dell'agnello, quando già la tiratura della Cipadense era inoltrata. Sarebbe dunque un'altra prova non doversi prender per buona moneta la dichiarazione premessa all'*Errata-corrige*, che gli «errori non puochi della stampa» spiega col «non esservi travenuta la correzione del proprio autore». Il fitto *Errata-corrige* occupa tre pagine e mezzo. L'*explicit*: «*Cipadae, apud magistrum Aquarium Lodotam*» è fregiato da un ritratto del poeta coronato d'alloro: ritratto non fantastico, forse, perché se non somiglia al celebre busto del Museo di Mantova (esemplato dal Portioli), e tanto meno al ritratto del Folengo preposto all'ed. Amsterdam (Napoli, 1692), mi pare tuttavolta arieggi quello, onde il Terranza adornò l'edizione mantovana del 1768, desumendolo da un «archetipo», posseduto dai Capilupi, parenti del Folengo (cfr. *Studi folenghiani*, p. 67).

III

**EPISTOLIUM COLERICUM MAGISTRI ACQUARII AD SCARDAFFUM ZARATANUM MERLINI POËMATIS
CORRUPTOREM**

Laudabilis et observabilis apud antiquos usanza fuit, ut in suarum frontibus epistolarum aliquam salutationem percipient et ascribant recipienti eas condignam. Quam igitur salutem, ut huiusmodi mantineamus costumamentum, tibi, sbudellatissime Scardaffe, convenientem mandabimus? An Dei gratiam? minime, quia Christum, sanctamque Mariam renegasti. An corporis bonam valetudinem? absit, es etenim (ut diu sbaiafasti) consumatissimus herbolattus, et Avicennam, Hippocratem, Galienum, Mesuen totum avantaris imprendisse, et ideo de sanitate conservanda non ullum tibi habes mancamentum, nani (teste Piotino) male guaribit alios qui sibi medemo infirmanti dare soccorum nequit. Verum tibi congruum illud disticon inveni[1]:

Dens tibi si caderet quoties fers ore bosiam, iam tua non posset pane ganassa frui.

[1] Cfr. l'epigramma *Ad Briossum* [Ed.].

An tibi richezam denariosque desiderem? ad propostum nequaquam. Te namque per botegas toga brocata decorum, colana torquatum, supra mullettam cavalcantem saepe sguaitamus observamusque; non tibi, mullettaeque tuae polimenta desunt, non staffiles recamati, millibus et stringulis ornati. Qua propter richissimum te arbitramur. O si teipsum considerares, quam bellum nobis de te spectaculum praebes, quum passu portantino tich tach pedibus sonantibus hinc inde per urbem cursitas! An tibi filios optabimus? nec ita, quando quidem castratus es, nam dum in arte castratoria te peritum iactabas, quendam soldatum lergnam patientem eunichizare presumpsisti, credens (ut usaris) aliquem ditesticulare porcellum, illi miserulo genitalia simul et animam cavasti. Porro soldati ceteri, non pocum tua pro imperitia sdegnati, te nasconditer pigliarunt ligaruntque, ac sine tantis tenais, ferrisque affogatis, tibi castronato baricocolos extirparunt, fadigamque filios generandi penitus abstulerunt. Hinc tibi supra pilastrum quendam carmen attacatum fuit, creditum poëtae Godii.

Legis adimpletor meritat Scardaffus honorem,
vult oculum pro oculo, pro pede vultque pedem.

Sic, dum testiculos morienti taiat ab uno
milite, testiculos praebet et ipse suos.

Ringratiandus tamen est magister Zucconus peritissimus castrator, qui rogatus nisi tradidisset aiuttum, tirasses merito sursum (ut aiunt) calzas. Ergo nec huiusmodi salutatio convenit homini docto, ricco, castratoque. Tanta denique fantasticatione cerebrum gratavi, quod pulchra, quod sufficiens, quod omni laude dignissima, per me salus retrovata est. Accipe igitur, frater mi Scardaffe, mi frater dico, quem super furcas tam filialiter et voluntariter appicatum viderem et crocitanes cornachias effossis oculis nutrientem. Mi denique frater, cui cancarorum quattuor galeas desidero, cui quantos per contadinorum copias sentimus nominare giandussas, angonias, codosellas desideramus in corpore, talibus namque gratiis (sunt enim gratiae gratis datae) perfectior et praticatior herbolattus evaderes. Sint itaque tua salus infrascripta mala, quae Merlinus noster in quartadecima macaronice loquens de Saturno ait:

Capitis dolor, hydropisia, *ecc.*[1].

[1] Segue tutta la filatessa delle malattie: cfr. *Baldus*, XV, 362-73.

Haec itaque Saturni familia tua sit salus, dilecte Scardarle, quia iuxta meritum dandum est precium, nec tantum haec eadem in tuo corpore desideramus. Verum tum in famiglia et parentela tua, tum in amicis, benefactoribus et tibi benefactoribus appeto; quis non ista fideli percuperet familiari? Ut autem sis felicior, haec irremediabilia fore velimus et in his voluptatibus te nestoreos agere dies divi concedant. Vin scire quod tuum beneficium erga me sic bene tibi desiderare commovit? arrige aures, bricone. Divinum quippe volumen Merlini Cocaii mihi furtim surripuisti, mox omni latrina merdolatus imbozzanter ad lucem venire fecisti. Audiat terra, coelum, mare, Plutoque causam falsificationis eiusdem voluminis praeclari, et subtiliter universis tuae sceleraginis rebus fantasticatis iratus aetheris arbiter te summo de troni solio fulmine devoret. Scelerate, proterve, ribalde, ladro, sacrilegiis plenissime, venisti iam pridem ad me, nescio quibus lusenghis, petere veniam ne te amplius per expressum zaratanum, subdolum, falsum, ribaldonem manifestarem. Quando quidem quotidie sentiebam te super bancos et pulpitos predicare et zaratanizare, ubi vendebas bissolos, impiastros, cerottos de stercore canis compositos, probans esse optimum ad expellendam rognam cerottum.

Avantabas quin etiam te sanare absque bragherio rotturas, cavare dentes, foecundare mulieres, purgare oculorum pannos et catharates, extirpare petras, et omnia haec absque dolore faciebas, immo facere dicebas, quosdam componebas siroppos, pilulas, unguentos, confectos quos falso appellabas dragantes, dyaquironem, elefanginas, crocias, aureas, sine quibus et caetera. His ego tuis ribaldariis motus, per quas non modicas acquirebas pecunias et homines perimebas non tuli, imo te per strionem publicassem, ni subito venisses ad veniam. Ego benignus cessi, mox humiliter nostris in penetralibus accepi, ubi nostras lucubrationes aliquantillas ostendi.

Tu tamen fraudolenter me inadvertente poema praeclarissimi poëtae Merlini Cocaii macaronicum robasti, corrupisti, falsificasti, et multa non sua interposuisti, et plures libros surripuisti, quos tibi tribuere volebas, manigolde, furcifer malignissime. Esset enim sacrificium non modicum Deo gratum te scortegare, homo pessime, non homo sed bestia, diabolazze; praeterea sic imboazzatum, castratum, totum ab illo mutatum stampare fecisti. Quid promerebat vates inclitus sic a te viciari? Utique causa vindicandi te, quoniam tuas insectabar malignitates? Simulator pessime, quem de Ganelonis maganzesi natum iudico et quem patefacturus sum per barrum, per ladrum, per rofianazzum. Vade in malam crucem et quantum Ovidius Naso desiderat in Ibin multiplicatum millies in te nunquam deficiens veniat.

II

LAUDES MERLINI

EIUSDEM MAGISTRI ACQUARII LODOLAE AD ILLUSTREM DOMINUM PASARINUM SCARDUARUM COMITEM, DE VITA ET MORIBUS MERLINI COCAII ET DE INVENTIONE HUIUS VOLUMINIS.

Dudum, serenissime princeps, adeo meum imbalordasti cervellum, ut tibi de catatione voluminis huius aliquid ispienare velim, quod de memoriae cadastris quasi mattus cascarim. Quam ob rem ne tantum mihi amplius tribuas impazzum, accipe rem, non quam orechhis aut naso audivi, veruni his manibus pertoccati. Iam pridem nosti quantum ego sim in curiosare mundum sollicitus, diversasque rerum proprietates; et hoc herbolattos, dentiumque cavatores, braghiorum conciatores maximamente condecet. Accidit nos aliquanti herbolatti Armeniam versus navigabamus causa retrovandi radices, herbas, lapides, vermiculos et huiusmodi facendas ad conficiendam tiriacam bisognatissimas. Erant nobiscum super eandem, medesimamque garavellam, seu barca intelligibilius dimandandam, magister Salvanello Bocatorta, magister Dimeldeus Zucconus, magister Ioannes Baricocola, magister Buttadeus Gratarogna, et ego magister Acquarius Lodola. Erant praeterea quatuor praticatissimi artis physicae giudei: Samuel videlicet, Nabaioth, Helcana, Ruch. Isti omnes insimul aequoris schenam traversando schavezzabamus. At pluribus exactis giorniis, ventorum contrariatio tanta surrexit, et pluviarum discrepantibus ventositarum fulminibus tanta fluctuatio nos accoiavit quod ad quandam inhabitatam et inherbosam terram nostra tandem garavella se nolendo inzappellavit. Ibi ergo nescio quo portu recepti, anxii, stracchi, affamati, bagnati tandem desmontavimus in sabionigeram littoris spiazam, et aliquantulum repossati surreximus ad investigandam loci proprietatem. Terenus erat primamente arenosus, unde foltum pignarum intravimus boscamen; insofribilem caldum Phoebus illic sparpagnabat, quapropter tum pro maris balordimento sbalanzantis, tum pro solsticii boimento ad cuiusdam smisuratae montagnae cavernam prestiter confugimus. Quae primo in intramento guardantibus intro non pocam mentis cagarolam incutiebat. Verum gaiardos assumentes animos deliberavimus accepta prius victuaria, nec non lanternarum lusoribus, illam finaliter incuriosare. Facto itaque signo crucis, magistro Salvanello davantum eunte, subintravimus, et caminantes caminantes semper magis ad bassum andabamus. Post duorum caminamentum dierum, ecce vetustas cadaverum gambas, testas, brazzos, spallas, variaque diversorum animalium acatavimus ossamina, quibus calcatione pedum trapassatis, antrum spaciosum cum duabus de brunzo portis mire lavoratis ac intertatis aspeximus; hic dubitativi per horam unam remanivimus quis prius introgredi bastaret animo, resebrantes illis sgnavoliloquis gattis, qui concilio facto consultaverunt Apollinem quis mezeni persuttum prior assaltare deberet; aut magis assomiabamur toppis vel soricis, qui sortem buttarunt qualis foret attacaturus sonalium adversanti gatto. Tandem ad guisam pegorarum, unum presumptuosiore aliiis seguitavimus. Imus hinc inde per illam cerchitantes grottam, vidimus incudines, martellos, tenaias, scarpellos, et haec similia multum rugine facta. Vidimus insuper gambas, schincas, testasque homininas: quanta maravigliatiatiione afficiebamur tu ipse pensato. Ulterius procedentes ecce (mirabile dictu) marmoricias undecim adnumeravimus sepulturas, quarum granditudinem non meum est calamo distorchiare. Super illas autem porphidina tabula ficcabatur pendula, qua litterulis antiquis et indoratis hoc epigramma compositum per nostrum Merlinum Cocaium poëtam mantuanum sculpebatur. Lege:

Hos sculpsit tumulos Merlini dextera vatis,
magnanimos posuit sub quibus ipse duces.
Qui phlegethontas superis cedentibus umbras
lustrarunt, et res, quas egocumque cano.

Scripsimus hexametro baldense poëma cothurno,
non tamen ad metam sors tulit ire suam.

His dudum subtiliter fantasticatis, epigrammata supulchrorum sigillatim perlegere comenzavimus. Erant (velut dixi) lapides undecim galantiter et strafozate per sculpturam fabricatae. Quarum in medio formosior aliis sepultura super quatuor leones bronzineos eminebat et in porphidina monumenti bianchitudine talia notabantur carmina. Lege:

Baldo nempe gravi sum debilis urna sepulto, quem nihil infernae terruit unda Stygis. Ad manum dexteram ipsius sepulchri candidissimus alter tumulus a quattuor bianchezantibus sublevabatur columbis, hoc etiam intaliatus metro. Lege:

Semper apud Baldum contempto patre Rubinus vixit, et a tumulo non procul esse tulit.

Ad sinistram vero eiusdem sepulchri baldensis aliud virgulatum ac totum discoloribus intravaiatum vidimus sepulchrum, in quattuor gattis sorianis apostantem, ubi disticon subseguitans legebatur:

Vixi praedator Cingar, sed lapsus ad orcum flevi, mens fletus coepit et alta meos.

Apud Rubini marmor talis quoque versus in quodam saxo notabatur, ad guisam furni fabricato, supraque quattuor grandes et parvas, grossas et subtiles trevellas sustentato. Lege:

Captus ab egregio Baldi Philotheus amore dicor, hic ossa petram, spiritus astra tenet.

Non procul apud Cingar lapidem hos annotatos versus in faciem tumuli ab aliis differentiantis (erat enim plus altus quam longus) vidimus, quem Circes et Medea metalliciae sustentabant anxiositer. Lege:

Si me semicanem fecit natura, quid inde?
Falchettus vidi tartara, cerno deos.

Quapropter hac pro versifichitudine considerascebamus eundem Falchettum extitisse semimastinum, apud quem pulcherrimum saxum, totum vignarum maderis circumtorchiatum inspeximus, supra duos canes et duos hircos depositum, sic epitaphizatum. Lege:

Nobilis Hircanus dedit huic sua membra sepulchro, cui nutrix mater Cingar ipsa fuit.

Apud eandem Hircani sepulturam carmen istud haerebat lastrae calcedonii, et pondus marmoris quatuor lince maculosae obliviosaeque sustentabant.

Infans ut Baldo vixit Moschinus, homoque, si ditem haud secum viderat astra videt.

Non procul ab ipso monumentum aliud sublime fundabatur super quattuor noctivagos vespertiliones corpore vastos, et hoc signabatur epitaphio. Lege:

Hic Virmazze lates, Centaurus qui licet esses non tamen a superis destituare bonis.

Ad aliam vero partem apud Philothei bustum sic in marmore seminigrefacto et semirubefacto carmen habebatur, sub eodemque sepulchro puella illisa et depressa gemebat. Lege:

En ego Lyronus subiens Acheronta, latroni
flens vidi poenam quae mihi danda fuit.

In aliam quoque bandam in urna vel potius in maximo botazzo prosam istam vidimus inscriptam vino, ut ab odoratu pensari poterat:

Nec in coelo gratia nec in inferno poena datur
bofonibus, hic ergo vivam Bocalus.

Obstupefacti pro huiusmodi epitaphio deliberamus evolvere petram instar cocaii stopantem os urnae: quo facto, cernimus en hominem magrefactum, barbatumque usque ad umbilicum, et insuper ludentem secum more magatellantis cum gallis, bechiris, nonnullisque frasculis.—Quid me—inquit—molestatis, desviatisque?—Ad quem nos:—Qualis et cuius es tu?—Et ille:—Sum qui fui, sed ero qui non eram, si dederitis quod non dedistis.—Nos verbum aenigmatizatum et dignum oedipodensci splanatione admirati retulimus:—Dic clarius.—Tum ille suspirans:—Nulla gratia datur in coelo buffonibus; buffonus extiti, quo nec coelum nec infernus possunt me suscipere, in vobis tamen humanis hoc pendet arbitrium: si boni aliquid pro me feceritis, ad coelum pergam; si malum imprecabimini, prestiter in infernum strassinabor, videte vos.—At nos:—Quid vis? bonum aut malum?—Et ille:—Quod naturaliter homo desiderat.—Quo dicto sic mutus conticuit, ut ab eius unquam bucca potuimus nientum ulterius accipere. Itaque frater quidam Gelminus, qui nobiscum aderat, psalmos, hymnos, «Requiem aeternam dona eis, Domine», et «A porta inferi» barbottare comenzavit. Unde nobis adstantibus ille corpore

desligatus ad coelum squadras inter aetherias semper goditurus passavit. Nec pochinum imparavimus homines bufones partem nec in coelo nec in inferno tenere, sed nostrum est orare pro illis qui nostras buffonizando melenconias eripiunt.

Nos perinde transeuntes ulterius ecce maximum instar monticelli sepulchrum de saxo vivo scarpellatum supra quattuor ulmi siccos troncones apozatum sic scriptum:

Fracassus cubitos longus quadraginta sub orco
Luciferi ad mundum cornua bina tuli,
in quibus ereptas quoniam duo mille ferebam
de poenis animas, pellor ab arce poli.
Ante fores coeli supplex exoro Tonantem
ut mihi pro tanto crimine det veniam.
Iudicis at magni fuit haec sententia: tot stet
annos Fracassus quot fuerant animae.

His itaque fantasticanter animadversis huius nostri vatis Merlini aliquod quaerebamus indicium, qui de stanciis diabolorum quinque libros composuerat. Post longam querositatem et investigationem vastum quendam cassonem vel dicimus cofinum desotteravimus, quo securibus et manarinis spezzato eiusdem nostri poëtae laureati Merlini thesaurum invenimus, videlicet in arte macaronica doctissima volumina, libros, librettos, libriciolos, librazzos et mille alios scartafacios. Ergo nos magis alegri quam si Croesi dinaros catavissemus (quandoquidem nobis philosophis magis scientia quam pecunia granditer agradat), incoepimus quadam animi voluptuositate ac ingorditate modo hunc modo illum scartabellare codicem. Erat autem inter alia volumina liber aliis maior *De universis rebus naturalibus* tractans, non forsitan inferior aristotelicis platonisque sothiezzis. Erat insuper alter *De supernaturalibus*, multis in argumentis Platoni contrarius. Erat volumen *De striis et striabus*, et hic non pocum contrariabat dominicinis fratribus. Erat liber intitulatus *Bariuth*, alter *Transbarach*, alter *Rabaioth*, alter *Sgnirifot*, alter *Scarcacol*, alter *Cracricon*, alter *Striblafel*, alter *Argnaficoticon*, alter *Schinphoniapeliticonicon*, et plures alii, quos de mei memoria cascavisse doleo, qui tractabant de fantasiis et argutiis et galantarlis tam iocundis, quod homines forsitan eloqui non esset bisognosum, scio quid dico quando dico favam. Inter alios hoc magnum volumen *De gestis et facendis Baldi* recatatum fuit, quod in quandam capsettam una cum faceto libello intitulato *Moschea et Zanitonella* governavimus, multa insuper epigrammata et epistolas non ante stampatas invidia et rancore poltronis manigoldique Scardaffi: quae omnia (velut credere dignum est) sibi attribueri in successu temporis volebat, suas tamen dessoteravimus magagnas, quem totum per orbem vergognavimus, licet quid sit vergogna nunquam villanus, gaioffus, canis mastinus, asinus imparavit. Ipse magnum volumen *Baldi* deturpavit, violavit, robbavit et castravit, ut supra diximus in *Epistolium ad medesimum Scardaffum*.

Caeteros autem libros abandonantes in eodem capstone, deliberavimus ad barcam hunc transferre, sed aut Deus aut diabolus non tulit hoc, nam cum pariter omnes suppositis spallis illum portare sforzaremur tantus illico terremotus et ventus et petrarum incussio sbattere comenzavit, quod relicto cophino scapinare cepimus, dubitativi quidem illam nobis montagnam adossum ruinare. Tandem extra cavernam retornati non vento, terremotuque refinante, navim descendentes intravimus et a littore nec bene discostati vidimus illam miraculose natate terram et a nostris oculis iam quaranta miliaros longe factam et apud illam non amplius remedium est appropinquare posse, quoniam si marinari saltem ibi prendere portum minazzant, illico medesimus terremotus cum tonitruationibus et nivolorum perturbatione movetur. Ego itaque propriam ad patriam retornatus non audebam formidine quadam aperire capsulam illam, qua baldensce poëma et libros tres *Zoroastrem*[1] posueram simul cum *Moschea et Zanitonella*.

[1] Così vuole si legga l'errata-corrige: mentre il testo recava «*libros quinque De inferno*» [Ed.].

Tandem animatus aperui reperique. Dum ergo multa secritudine studerem ac pocum dormire super illos, comentariolum meum et argumenta cuiuscumque libri composui, univique libros *Inferni* cum prioribus Baldi gestis. Sed meam ob gentilezzam magistrum Scardaffum ciroitum duxi, et occulte studiolum meum illi palesavi. Ladronazzus itaque furtim et libros Merlini et mea pariter comentaria sustulit, et inordinatos et male castratos imprimere fecit, immo confusos et iam non Merlini libros apparentes. Verum amicorum favore suffragioque meorum suas descoperui falsitates et per rasonis forzam coactus fuit primum et verax volumen edere, nec bene tamen limatum, et multa quae in primo Scardaffi libruzzo fuerant male dolata bene dolavi, primamque in imaginem retornavi. Et haec denique bastare possunt quantum de recatatione huius voluminis.

En itaque, serenissime Princeps, tibi modum reperitionis huius voluminis diffuse spianavimus, nec me id somniasse putato quandoquidem plurimos tibi adducere possum testes, maxime coherbolattos meos. Infantasticabile vero nostri poëtae sentimentum iam menses pene septem adeo sforzatus sum distorthiare vel magis crevellare, quod meum ingenium quasi (velut aiunt) de birlo cascavit. Singula

tamen brancatissime ad ultimum attacavi, tantam philosophiae, astronomiae, cosmographiae, musicae, nigromantiae, phisicae, alchimiae sparpagnationem et doctrinam maravigliatus ut nihil Pythagoram, nihil Platonem, Ptolomeum, Boëtium, Zoroastrum, Avicennam, Geber fuisse iudicatum est. Praeterea grandiloquacitationem, sermonisque pinguedinem masticantes, Ciceroni, Vergilioque incagare praesumimus. Nonne quandam parlandi bravariam et altezzam sua demonstrant carmina?

Raspantes nequeunt in stroppla stare cavalli, *ecc.*

[*altri versi congeneri*].

Quid in pulcherrimis comparationibus adeo laudare convenit Lucanum? ecce noster Merlinus quid de Baldo scribens ait:

Cum quali furia taurus sub amore vedellae, *ecc.*

Qualis villanus cui nuper forza botazzi, *ecc.*

[*cita per disteso i notissimi paragoni*].

Si descriptionem alicuius maritimae tempestatis quaeris, quid tuum vadis rumpendo cermisionem circa primum *Aeneidos* Vergilii dicentis:

Una Eurusque, Nothusque ruunt, creberque procellis
Aphricus;

en Merlinus ait:

Iam gridor aetherias hominum concussit abyssos, *ecc.*

[*è la descrizione della tempesta, cfr. lib. XII, 472 sgg.: molti versi però citati nella prefazione offrono delle varianti col testo medesimo della Toscolana. Altra prova, se pur ve ne fosse bisogno, che le prefazioni di Aquario Lodola son farina del Folengo*].

Si moralitatem, laudabilesque auctoritates optas, quid Iuvenalem, Horatium, Terentiumve scartabellare bisognat? audi Merlinum nostrum.

Post damnum pentire valet, mihi crede, negottam, *ecc.*

[*e molte altre sentenze sparse nel _Baldo_*].

Denique totum morale volumen retrovabis. Si curiositatem astronomiae velis, quid tantas metallici rammi sphaeras? quid Euclidem conaris intelligere? Vide tertiam et quartam decimam *Baldi* macaronicen, quando quidem poteris ibi diffusius brancare. Ecce quid de luna dicitur:

Cernebam lunam maculosa fronte biancam, *ecc.*

[*cfr. lib. XIV, 43*].

O eloquentissimum, o peritissimum poëtam! Si quaeris descriptionem battaiarum, rumorem, ordinem squadrarum, denique militiae artem, lege primam, decimam, et decimam nonam, vigesimam primam macaronicem. Si navale bellum lege quintam decimam. Si artem magicam, decimam octavam; si musicam et cosmographiam, vigesimam; si alchimiam, duodecimam.

Sed nihil dicimus de arte poëtica: vide quale principium facit melius assaium quam Vergilius:

Phanthasia mihi quaedam fantastica, *ecc.*

Sed volendo cuncta declarare pulcherrima, totum oporteret adducere volumen in testimonium; tu, ingeniose princeps, melius quam ispienare velim, nosti.

Verum super omnes quae in ipso fuerant virtutes, propheticum habuit spiritum, nam de pontificatu Iulii et Leonis predixit, deque Gonzagarum felicitate, diversorumque nobilium suae civitatis. Taedet me hoc nobile volumen ab illo non fuisse recognitum, nam (teste Columella) terra quo magis lavoratur magis ingrassatur. Id probatur quia (sicut Vergilius) multa carmina reliquit imperfecta. Attamen solertia qua fungor ad melius quo potui primam in formam redigere curavi, sed Scardaffi et avaritia et perfidia multum honoris detrimentum perpessus sum. Scio quod multi admirati sunt quoniam nimis indusiavit ad lucem prodire. Incusanda est numorum cupiditas, nam tamporibus nostris virtus depressa tenetur, et avaritia philosophiae praeposita est.

APOLOGETICA IN SUI ESCUSATIONEM

Quisquis es, o tu qui meum hoc grassiloquum perlegendo volumen ridere paras, ride, sed non irride, quia si dementer irridendo rides, alter Marguttus rideas irrisus. Verum quoniam experientia nos omnes esse medici volumus, sic omnes aut interpretes aut correctores librorum esse presumimus. Audiant itaque huiusmodi correctores et faciles aliorum emendatores et antequam me corrigant apologeticam istam legere dignentur.

Ars ista poëtica nuncupatur ars macaronica a macaronibus derivata, qui macarones sunt quoddam pulmentum farina, caseo, botiro compaginatam, grossum, rude et rusticanum; ideo macaronices nil nisi grassedinem, ruditatem et vocabulazzos debet in se continere. Sed quoniam aliud servandum est in eglogis, aliud in elegiis, aliud in heroum gestis diversimode necessarium est canere; verbi gratia de rustico Zambello scribens dicam: «o codesella», *ecc.* Iterum de barba Tognazzo: «est verum quod nos o cara brigata chilò», *ecc.*

Hoc parlandi genus rusticanum rusticis convenit. Parlatio vero minus grossa tempestatibus maritimis, bellorum descriptionibus et quibusvis rebus non rusticanis applicanda est.

Si tamen in aliquibus locis succurrit loqui aut de Deo aut de sanctis, indignum et vituperabile esset non uti latinitate aliqua, non tamen tam alta quod videatur lapis preciosus limo sepultus et gemma porcis anteposita.

Ideo post musarum macaronicarum suffragia quandoque Thalam invocare ubi condecet volumus.

Mordebor tamen a multis quod utor carminibus nimium incompetentibus, maxime: «se cagat adossum», «passare delaium», «dicendo nientum», «non erat anchoram», «non erat appenam», et innumerabilia quae grossolaniter proferre debemus. Immo veram macaronicen huiusmodi vocabula sapiunt; nam quo magis grossiliora sunt eo magis macaronicam adducunt elegantiam, et tanto plus intelligibilia quanto grossolania. Ut quidem enim macaron inventum est? Dicimus «se cagat adossum»; melius (fateor) dici potuerat «timet». Sed cur, inquam, fuit repertum macaronicon? causa utique ridendi; ergo «se cagat adossum» positum est causa ridendi et non orandi, nam vulgariter dicimus: «*el si caga adosso di paura*», quando quidem vulgare eloquium est macaronicis poetae latinizare. Sed dicit aliquis:—Vocabula fingis, o Merline, quibus patria tua solet uti tantummodo, exempli gratia «doniare puellas», «cimare», «tracagnum» et cetera, quae tantum aut mantuanice aut bressanice possunt intelligi.—Respondeo: quod veluti non omnes aut grecum, aut hebreum, aut arabicum, aut chaldeum, aut denique latinum simul intelligunt, ita nil mirum si cuncti mantuanicum, aut florentinicum, aut bergamascum, aut todescum, aut sguizzarum, aut scarpacinum, aut spazzacaminum minime sciunt pariter intelligere.

Ut quid ordinantur commentatores ac linguarum interpretes? ut quid translatores? procul dubio causa splanandi linguarum incognoventiam. Ergo non fas est meipsum auctorem interpretare. Iterum obiurgaris me non sillabarum quantitatem observasse; respondeo iterum quod veluti summopere differt orthographia vulgaris et toscana latinitati Ciceronis et Vergilii carminibus, ita macaronices regula difert a latina sicut inferius videbis. Praeterea si me ignorantem, minime doctum, minime poëticum reperis et probas, non erras, immo cedo et fateor id humeris meis pondus congruum non fuisse.

Verum qualem cognoscis talem tibi amicum accipe.

IV

NORMULA MACARONICA DE SILLABIS

Normula sillabarum macaronicarum haec est: ut quaelibet vocabula vulgariter latinizata scribi debent in forma vulgari, sicut «orecchia», «occhius», «rozzus», «razza» et innumerabilia. Latina vero vocabula suam observant quantitatem, ut «caballus», «focus», «accendo» et cetera.

Quaelibet dictio macaronica, cuius prima sillaba duos habet consonantes, non haerentes sequenti sillabae, sunt ad placitum, ut «gridare», «sbraiare», «tracagnum»; tamen non succedente vocali, quia tunc brevis esset, ut «briossus».

Quaelibet dictio quae litteram «i» et «u» claudit inter duas vocales latine fit longa, ut «maia», sed macaronice fit ad placitum, ut «taiare», «sbraiare» et cetera. Quaelibet adverbia terminantia in «a», aut in «e», aut in «o» latine sunt longa, quamvis multa in «e» excipiuntur; sed macaronice sunt ad placitum, ut «valde», «longe», «retro», «ultra», «erga» et cetera. Reliqua vero latinitatis aut

vulgaritatis orthographiam servant; verbi gratia, si hoc nomen «aqua» non potest latiniter aptari versibus, scribe vulgariter «acqua», tunc de brevi fit longa sillaba.

Denique sicut Vergilius ac caeteri vates in arte poëtica potuerunt alterare sillabas auctoritate sua, verbi gratia «relliquias», ita macaronicus poëta non minus hanc auctoritatem possidet circa scientiam et doctrinam propriam, ut «catare» et «cattare», quamvis rarissime. Item macaronice potes duas vocales collidere in medium dictionis, ut «curiosus», trisillabum facere potes, ut stare possit carmen. Item sicut plurima vocabula differunt a derivatis suis quantum ad sillabas, ut «sedes» habet primam longam, et «sedile» brevem; «flagrum» et «flagellum»: ita macaronice dicemus «frater» et «fradellus», «cagna» et «cagnola», et multa alia. Tamen de principio ad finem libri repperies me latinae poësiæ et regulæ summa cum diligentia adhaerere. Reliqua vero non bene tibi quadrantia aequo animo feras et haec bastabilia sunt quantum ad sillabarum macaronearum regulam.

II

LE EGLOGHE FINALI DELLA «ZANITONELLA»>>

[Delle postille marginali riproduco in nota le sole didascalie riferentisi all'azione rappresentata: quelle glottologiche sono inserite nel *Lessico*.]

ECCLOGA SEXTA

QUA INTRODUCUNTUR TONELLUS ET PEDRALUS QUI AMBO INEBRIANTUR

TO. O fortuna mihi nimium rabiosa tapino, o quae sola faves poltronibus atque ribaldis, qua causa tanti per te mihi dantur afanni? Cur mihi non streppas animam de corpore tandem? Nonne foret melius semel hunc sborrare fiatum, omnibus in giornis quam mille morire fiatas? Est fortuna quidem merda merdosior omni, et tamen a multis tu zuccharus esse videris. Quos tales utinam cagasanguis amazet adessum, namque ficaverunt speranzam firmiter omnem in te, quae tandem das, oyme corada, malannum. Indarnum studui tibi pro servire gaioffae, sed mihi voltasti cervellum more gazani, deque meo penitus privasti ladra piacero. PE. Quid sturbulentus facis hac, Tonelle, sub umbra? Nunc ego rampatus longam scalvare pioppam, ut viridi possem foiamine pascere vaccas, audivi lacero te suspirare magono. Deprecor, ut quod habes voias buttare deforam. Tu scis non pocum strictos nos esse parentos, scis quantum savius villa sum dictus in ista, conseium quapropter ego dabo forte galantum per quem lassabis doiam, Tonelle, dabandam, forsan et altorium quemquam donabo chiloium. TO. Nunc nunc pensabam quod me tentare venires, hinc fuge, perque tuum vadas, Pedrale, viazzum. Ad corpus sancti, quod blasphemabo lupini, [Irascitur Tonellus.] si, Pedrale, loco non te distollis ab isto nos plusquam cinquanta duos parebimus esse. PE. Nonne tibi dico quam sis, Tonelle, maruffus? Scire tuos guaios modo quaero daturus aiuttum, et vis ad primum mihi testam rumpere tractum? [Sumpserat nam bastonem.] TO. De guarda guarda, non magnus bastat afannus, qui mihi cantono milzam rosegavit ab omni, si non hic etiam me disturbare veniret. Expecta, poltrone, volo tibi rumpere schenam, forsan pentibis mihi nunc venisse davantum. PE. Vade pianinum, rogo te, mi care Tonelle, iam non ira viri stravacatur more ledami. Num, poverelle, tuum patieris battere barbam? TO. Si tibi perdono, veniat mihi cancar adessum, quamvis deberem subtilem perdere bragam, quam soleo tantum festivis ferre diebus. Guarda, vilane, volo nunc me sborare daverum. PE. Horsu ne facias, es mattus? vade, padimma. Qui sumus, an nescis? sta retro, dico, Tonelle. Mo, sagurate, tuum sic vis tractare Pedrallum, nescis quam cari sotii sumus atque parenti? Sic tua de proprio cascat mermoria scanno? Sta retro, si vis, non dixi, non ego feci tam grandem cosam per quam me battere debes. TO. Nonne tibi dixi de prima, vade, Pedrale? Aut quod deberes oculis te tollere nostris? Cerne meos vultus, si vis cognoscere doiam. [Vultus est animi index.] PE. Do, compagne, tibi perdonum, doque rasonem; te quia cognovi nimiam sburlasse gramezzam, deque tuo birlo mentem butasse stravoltam. Post haec excuso si te furor illico brancat, namque tuum fratrem Bertol, patremque Maionem cognovi pauca boriolos essere causa. Ergo, Tonelle meus, cordoium pone dacantum, atque tuum tanto de inflazine cava magonem. Dicit cuncta mihi, tibi sum, Tonelle, fidelis. Ne, meschine, velis tantum lagnare, quod inquis? Non parlas? de butta foras codesella venenum. Nil mage debilitat vel nostros incoquit artus pectore sub tacito, quam mens agitata dolentis. Corneus hac animam profudit sorte Ioannes. [Corneus Johannes.] Et licet hic vermibus tua rodat corda cativus, cuncta sed ad carum compagnum dicere debes, qui mala cervelli pensiria pacificagat, dummodo cuncta sibi, nil servans, significagat. TO. Quid, Pedrale, modo mihi tantum rethoricagas? Vin quod ego dicam tibi verum? pone culamen. [Pone culamen pro sede.] Unxisti forsan musum, vel forte bibisti, et mihi nescio quo vis predicare proleccho? Nunquid ego potero sine naspoolvere filum? Si mihi sorbottum vini fers dando fiascum, cuncta recunctabo, sic vox ladinior exit. PE. Si tibi non bastat vinum, quin? carpe botazzum. Pedrallus tuus est; barilottus, et iste lorettus sunt ad comandum cari mea cuncta Tonelli.

TO. Clo clo, quam bonus est, refero tibi mille cotalas. [Post potum in qua sal positum fuerat paulatim ambo inebriantur.] Dicere sed quid ego tibi nunc, Pedrale, volebam? PE. Do angonaia, tulit sensum fortasse barillus? Est poca, crede mihi, quam suffers pena, Tonelle. Gratta caput, capitis revocat grattatio mentem. TO. Quos habeo drentum quantum bene nosco travaios. Attamen ipsorum per adessum nescio causas. Cras dicam, postquam mangiavero quinque menestras, sive fasolorum vel tres vel quinque scudellas. [Nam in alio loco: «sensumque fasolus aguzzat».] An sed ego tandem memoro, Pedrale sodalis, o cancar, quantas habeo sub pectore doias. Non bastat quod me tormentant, sed codesella iam quasi sborravi medio de ventre fiatum. Non tibi sanglottos, tibi nec suspiria dico, qui per iter colli vellent exire deforas, sed quia sunt troppi braghæ sorrantur ab imo, et sic efficiunt suspiria saepe corezas. Attamen hanc nostram postquam vis noscere poenam, dicam; quaeso, tuas distende parumper orecchias. Credo scias, Pedrale meus (si forte recordas), quod mea fomna super cervellum lantcur habebat, cuius ventronem tantus cruciabat afannus, quod sic non sbraiat cum perdit vacca vedellum. Ad corpus cigni finaliter illa morivit. PE. Ayme, Tonelle, quid est quod dicis cancar adessum? Thomasina tibi mancavit? Buscha del mi, [Carmen sophotonicon.] non ego dico tibi verum, Tonelle, sciebam. Da mihi perdonum, magnam tibi praesto rasonem. Nunquam pensassem quod te dolor iste piasset, cur non andasti civitati tore medecchum? Hi faciunt nostros tam saepe guarire patronos. TO. Do cancar veniat merdecchis atque ciroitis nam ladri fomnam simul et mihi trenta doinas robbarunt sine quis melius Thomasa guarisset. Ante suos tantos implastros atque cirottos ipsa civabatur melius, meliusque cagabat, de pampardellis cum vino quinque menestras mangiabat, post quas parlando stabat alegra. PE. Cur pinfen ergo chiamasti ante medecchum? TO. Mo angonaia, fuit prae noster don Iacominus, in cuius chieregam giandussa nascere possit. [Trocheus pro spondeo.] PE. O menchione, fidem prestasti don Iacomino? An nescis quoniam monesi, fratresque, pretique nos omnes vellent meschinos saepe morire, ut de candelis guadagnum fiat avancis? Si, Tonelle, suas vis truffas noscere, scolta. Una super coxam Bertoli venerat olim phistula, qua sursum calzas tirrorare cedivit. Illico frater adest Polus, scis ille romittus qui becchi portat barbam, venditque badilos, cum quibus ad dominum barberum nettat orecchias. [Auriscalpia intellige.] TO. An, scio, iudeis impegnat saepe capuzzum, atque braviarium domenticat intra tavernas. PE. Est, est, tu noscis sed quid contare volebam? TO. Dicebas quod panza tibi dolet, atque padronus, mangiasti nimium; lenta, Pedrale, corezam. PE. Nescio si potero lentare, tuf; altera: tuf tof. [Descriptio petezantis.] TO. Non, giandussa, aio sic te mollare corezam; dico centuram qua cingeris o cagalochium. Guastatur tempus, ne forte bagnemur eamus. [Operatio vini quod modo biberat.] PE. Imbriagatus eris, Tonelle, nimisque bibisti. Ecce stat ad mediam gambam sol altus et inquis: guastatur tempus, ne forte bagnemur eamus. Sed narrare unam volo nunc, Tonelle, cotalam, panzonicam dicunt multi, multi quoque follam. TO. Dic, sed cur vadunt in circum prata, paësus? En casamenta volant, sta saldus, barba Pedrale. Tuque volas, sine me quo vadis? sta, cagasanguis. Cur tam cuncta volant? capris incago daverum. PE. Es coctus plus quam crudus, Tonelle sodalis. Ac ego non liber sum totus, cerno serenum paulatim coelum fumanis undique tegi. Sta, Tonelle, susum; quod cascas? surge, gaiarde. Huic te branca palo manibus, da brachia circum. Heu quia non unum video, sed mille Tonellos. [Hic innuit poëta non unum solum insanire sed mille.] TO. Ac ego non unum cerno, sed mille Pedralos. O quantae pegorae pascendo per aëra vadunt, turchinamque suo portant in tergore lanam. PE. Nil dubita, Tonelle, palum ne desere, donec haec mala transcendant digesto tempora vino. I, quantas video cornacchias atque civettas. TO. Non sunt cornacchiaie, non sunt, Pedrale, civettae, sed quem taccatum fers in galone botazzum, implevit testam vino, sensumque chimeris. Ecce lacum Paiae video, nodabimus ambo. Disvestire libet, sum nudus, tolle camisam. Te quoque fac nudum, Pedrale, lacumque per hunc na. PE. Ecce nato, sed fresca nihil mihi Paia videtur atque cavant nobis oculorum lumina buschae. TO. Me miserum, Pedrale, iuva, meschinus anegor, in gambam venit granfus, da cancar aiuttum. PE. Quomodo succurram? quin? rursus tolle fiascum. TO. Da cito, ne indusia, morior, cito praebe botazzum. En bibo, tuque bibas, scampavi grande periculum. Sic morzare focum focus alter saepe probatur. Namque serenantur coeli, stat fixaque tellus, sum Tonellus ego, tuque es, Pedrale, Pedralus, quaeque suo primo res est tornata paëso. Thomasina tamen mancat mihi sola, quid ayme sperandum est dum nostra subest huic vita bifirmi fortunae? PE. Mors sola, quod ergo quiesce. Nam mortalis erat quam luges femina, dormi.

ECOLOGA SEPTIMA

Idem Petralus, Tonellus, Gelmina et Bigolinus

PE. O Tonelle, leva sursum, dormivimus horas quattuor, ast oculos somno quoque gesto gravatos. Quam iuvat in primis postquam dormire calamus [Calamus—cessamus.] seu ter sive quater pancae distendere pellem. TO. Sic faciunt asini poltrones, non tamen illos dico quadrigambes portantes tergore sommas, ast asinos quos villa facit Bardella bigambes. Sed quam velle mihi peradessum dicere follam coepisti, quando volitare per aëra grillos vidimus, et stantes circun girare paësos, incipe, non ultra e scala in cantiribus ibis. PE. Res bosiarda quidem non est, Tonelle, daverum

quam recitabo, tamen quid me donabis ob istam? TO. Ne dubita, codesella, nucum tibi trenta garillos servo, quos feci, ni credas respice nigras ecce manus, haec dona tuae sint apta fadighae. Si tamen his fors tracto te more putini quem nux contentat, seu pomum, sive cerasa, est medaia mihi de fino facta piumbo in qua sculpta (viden?) stat sancta Maria Loreti. [Sic dicens accipiebat eam extra bursam.] Hanc, Pedrale, tuo poteris taccare capello, sub qua comparet vel flos vel penna caponis. PE. Sum contentus, ego pulchram narrabo cotalam. Tempus erat quando nos maior freddus agiazzat, duraque sub vento schiappatur terra Boraso, celsa covertatur nivibus montagna bianchis, invidriantur agri, candelae ad culmina pendent, [Candelae glaciei.] paupertas nullo se stringit tecta gabano, nec scaldare potest per buccam rancida furnum. [Proverbium.] Supra palmuzzos manuum dum saepe sbadacchiat has magis infreddat, quia fert in corpore giazzam. Tunc ego (sic nobis est semper usanza vilanis) pergere decreeram solus solettus ad urbem, patronoque meo porcellum ducere grassum. Protinus excalcis pedibus (nam dura per arva vel per gasones potuissem frangere scarpas) ire comenzavi porcum stimulando goiolo, ipsius ad gambae calcagnum corda tacatur, quae sua sit varias per stradas aequa guidatrix. Non rectos unquam senteros ille tenebat, nunc partem dextram brancabat, nuncve sinistram... sed mea me clamat Gelmina. GEL. Pedrale, quid? o lá. PE. Sentisti? venio, quid poscat vado videre, iamque retornabo tibi nunc recitare facendam. [Venio, dicit alte, respondendo Gelminae; reliqua dicit contra Tonellum.] TO. Vade cito, pergam fra tantum vertere capras quas Benvegnuti video disperdere vignas. [Sic dicens recedit et suo arieti convicia dicit.] Quid, becchone, facis? veniat tibi morbus in oclis. Ad corpus lanchi, si vir dum branco tracagnum fors in alterius campos non stare docebo. Quod crodare zosum possint tibi cornua, vien qui. Cui dico? torna, veniat tibi phistola, sed quid, sed quidnam video? pegororum cerno stravoltum. [Hic alium pastorem nomine Bigolinum reperit.] Tu solus, Bigoline, iacens stravacatus in umbra castroni similis teneras cum mastigat herbas, quas phantasias animo subvolvis adessum? nonne soles faciem mihi promere semper alegam? BI. Deh, Tonelle, precor noli mihi rumpere testam, si meus esse cupis carus compagnus ut ante. Vade viam, curaue tuas seguitare capellas. TO. Dextrius, o Bigoline, parum, quae verba diavol nunc baias? sic me vis primo pellere tractu? Scire tuas doias cupio, dabo fors an aiuttum. BI. Quem, macarone, dabis vel quem dare credis aiuttum? Qui non sufficeres mihi discalzare stivallos credis, stulte, tamen me consolare parolis. TO. Si non sufficerem te discalzare stivallos forsam sufficiens essem strepare budellas. Quid manigolde unquam mecum bravare putabis? scis modo quid cercas?... tamen hanc depono dabandam. [Sic Vergilius: «Quos ego... sed motos praestat componere ductus».] BI. Si Tonelle tuum velles seguitare caminum inter nos talis non orta bataia fuisset. TO. Quis dedit impazzum? duo sum tibi brachia longe. Sed scio quid quaeris, quantum bene sonzia boschi ungeret una tibi spallas asinique schenazzam. Tanta tuo fugeret fors de ventre matana. BI. O Tonelle, nisi guardas quod dicis amici non erimus, taceas, faciesque tacendo bonopram. TO. Tu prius in coleram saltas, debesque tacere. Guarda istam frascam quae magna superbia chiappat, namque suus pater est villa camparus in ista, elatam portat cristam, becchumque levatum, ut gallina solet si grossum fecerit ovum. BI. Tu mihi non unum fecisti at mille quotannis despectus quos iam non sopportare licebit. TO. Scilicet andamus vignas taiare novellas, [Scilicet indignanter et ironice.] ut de nocte meas taiasti mille piantas, gallinisque meum gallisque polare vodasti. Sed doleo cagnam non tunc habuisse Belinam quae tibi fecisset garlettos linqere dretum. BI. Me robasse tuas gallinas? do, codesella, non tres pollastros tua coniunx nutrit in anno, et iactans plenum te dicis habere polarum? Nempe tuis habeo de gallis grande bisognum. [Irridet.] Sed quis nesciret te barba catasse Gianolum, quod stabas quandam nascosus retro pioppam ut sibi vix natum posses robbare caprettum? Ille cativellus fingens dormire sub ulmo, dum pascolabant spinosa per arva capellae, te non pensantem summissa luce videbat, et dum calcagnis cercabas ire legieris atque capretinum velles griffare propinquum, in pede saltavit sumpto bastone debottum, teque bonis stringhis fecit deponere praedam. TO. O quales dicit baianas iste bosardus, dicere praesumis me bastonasse Gianolum? BI. Hoc scio, sed melius tua scit quae schena provavit, indiciumque huius rei monstratur adessum, namque piantonem scorzasti tergore vir dum. TO. Deh facies benum tales non dicere cosas, nam cum cervello rupto fors ibis a casam. Non ego spoiavi media de nocte picatum, quod tu fecisti, cui mansit sola camisa. BI. Ergo si piccant ladros piccaberis ipse, teque (meum iuxta morem) spoiabo ladrzzum, et promitto tibi nec solam linqere bragam. TO. Fac sennum matti, taceas, Bigoline, nec ultra me stizzare velis, ne te cagasanguis acoiat. BI. Iste tibi veniat possisque cagare budellas. [Iste, idest cacasanguis.] TO. Non plus supporto, summe hoc, aspetta ribalde, quo fugis? hoc aliud cum spallis carpe garofol. [Percutit eum.] BI. Heu heu, non talem tibi parco ribalde zucadam. Hic etiam tuus est: an an sta salde, quid inquis? [Ipse repercutit.] Non faccio stimmam de te poltrone cerasam. TO. Non facies stimmam? talem me ferre pugnadam? [Stant ambo cum preparatis pugnis.] Certe non patiar, si possum supra ganassam hanc dare tartufolem, guarda, tuus hic, tuus iste. BI. Quid bravare putas? heu casco, parce, Tonelle. [Dum Bigolinus restituere parat, cadit. Tonellus stando equester eum percutit.] Heu heu, ne facias, oyme oyme, desine quaeso. O mea testa, meae spallae, mea schena, masellae. TO. An an, calarunt zanzae, anchora superbis? ast etiam tu vis repetare? quid essere credis? [Bigolinus super venire studet.] es nec dum sacius? volo te tractare da sennum. BI. Me, Tonelle, sinas, horsu

dolor heu nimis asper, heu quia me striccat, quis nam mihi praebet aiuttum? [Testiculos more vilanesco stricabat.] PE. O Gelmina, audis? clamorem sentio magnum. [Pedralus et Gelmina audierant.] GEL. Nuper ego sensi multis combattere verbis, curre cito si quam retrovas spartire baruffam. PE. Curro, praebe meum spontonem, do codesella. [Pedralus a longe vidit eos et currendo dicit:—O codesella.—Dumque Tonellus voluit retro aspicere, Bigolinus supervenit.] BI. Me, Tonelle, sinas, non non, volo perdere vitam. TO. Non, Bigoline, vitam cepisti ... me oyme superchias. Sta ladrone, super veni, volo reddere pugnos. TO. Te bene guardabis, quid vis? meus oime galonus. BI. Expecta donec pedibus tibi panza foletur. TO. Giap giap, heu quales facis allentare corezas. Parco tibi, Bigoline, mihi quoque parcere debes. Heu mea panza dolet, slof slof, ego creppo daverum. BI. Aium mangiasti, tuus en ventronus amorbat. Hunc padire tibi faciam, sed, brutte ribalde, oybo cagas, merdam faciam mangiare, biassa. [Imboccat eum.] Summe tuam fezzam, mangia, non est bona? mangia. TO. Oybo, nimis puzzat, glo glo, mischinus anego, non, Bigoline, bona est, prius illam quaeso biassa. PE. Quid facitis, pinfen? lassa, Bigoline, Tonellum. TO. Heu quia sum mortus, mi mi Pedrale sodalis. Da precor altorium, cernis quod me male tractat. BI. Non, Pedrale, tibi feci unquam displicimentum, nescis quam peius hic me tractavit adessum. PE. Ne facias, Bigoline, leva sursum, leva dico. BI. Fac mihi promittat me non offendere quando laxatus fuerit; vis hoc promittere? parla. PE. Is bene promittet, non sic, Tonelle sodalis? TO. O Pedrale, nimis fuit haec iniuria grandis, attamen ista tuum ponatur propter amorem. PE. Surgite, pastores, vestras iam tangite dextras. Tu, Tonelle, manens lascivas pasce capellas; tu, Bigoline, casam redeas, iniuria nulla est. Et iam phoebeus radius distollitur orbi.

III

BRANI DEL «BALDO»

NON ACCOLTI NELLA CIPADENSE E NELLA VIGASO COCAIO

A dare le varianti della Toscolana ho rinunciato, perché il gran numero delle antiche riproduzioni e la diffusione dalla recente ristampa del Portioli rendono agevole il raffronto a chi avesse vaghezza di farlo.

La superiorità artistica delle due ultime redazioni è incontestabile: le eccezioni non infirmano la regola.

Si contano sulle dita i passi più felici della Toscolana, che il Folengo ebbe il torto di omettere. P. e. nel narrare le astuzie di Cingar travestito da frate, tralasciò l'arguto tratto desunto da Erasmo: che il furbo mariolo, piegatosi dopo simulate riluttanze ad accettare i denari regalatigli da' mantovani, li prese co' guanti «*dicens non tangere posse*». Tra le prodezze di prete Iacopino, non ricordò l'aneddoto che costui,

dum sacrosancta levabat corpora, supra figum vidit montasse vilanum. unde reclamabat:—
Sursus diabolus ivit;— parens quod Christum sic diceret esse diablum.

Per la storia locale di Mantova, per la storia del costume in genere e per la biografia del poeta, sono molti invece i passi della Toscolana meritevoli di esser segnalati. Citerò, o riferirò per intero, i più notevoli, dando in nota le postille d'indole non glottologica.

Lib. III, l'elogio d'Isabella d'Este, l'enumerazione delle famiglie mantovane illustri (PORTIOLI, 1, 117-18).

Lib. VII, la digressione sugli ordini religiosi del tempo. La Cipadense interrompe la digressione al verso: «*pro quibus ad nostras datur indulgentia culpas*». La Toscolana continua con un bellissimo squarcio (odorante di luteranesimo) sulla vendita delle indulgenze, sui miracoli, ecc.:

Qua propter crevit devotio tanta virorum quod non capsiculas nummis implere sed arcas possent, basilicam nec non fabricare gigantis Christofori, qui non aliorum templa subintrat sanctorum, testa toccaret namque solarum. Oh nimis immensam bonitatem summa regentis, qui (modo quod inops sit qui parit omne metallum) quaeque bagarottum delet commissa per unum. Non tamen id fieri credamus propter aquistum, sed templum pariter fabricant culpasque remittunt. Praeterea tantis meritis sua templa redundant, ut Christi mater, Virgo regina deorum illic dignatur miracula prodere tantum. Undique nunc gesiae titulantur sancta Maria, quae non principibus, quae non primatibus unquam apparet, reseratque suos dignata nitores, at solum quae pascit oves, quae pascolat ocas digna fit aetheream muliercula cernere divam. [Si poëta ironice loquatur, multa inter doctores fit disputatio.] Illico turba coit, rem postulat, illa recontat, indicat atque locum radios ubi viderat almos, per quos aurato solio matrona sedebat. Credula gens credit (malus est qui credere non vult) obstupet

et tabulam depictam ficcat in ulmo, quae fuit arbor opes contingere lecta supernas. Ipsa tabella tribus describitur illico sanctis. Virgo prius mater cherubini desuper alas pingitur in medium parvo dans ubera Christo, in dextram stat fronte minax Antonius, atque igne suo quicumque sibi vult tollere porcā brusat, et inde nimis pavefacta gente timetur. Ad laevam Rochus giandussam monstrat apertam, is quoniam sanctus pecudum contagia tollit. De longis veniunt puerique senesque paësis, indiavolati, muti, tortique, vel orbi. Fratres, qui praesunt et habent ostendere curam miraculum, sudant, nam pro pietate laborant, vertice nudato vix se defendere tanta gente queunt, clamant, urtant, faciuntque, iubentque, incrosant ad colla stolas, cottisque bianchis induti offertam capiunt bis terque per horam, dumque illam brancant oculos ad sidera tollunt, monstrantes quod non dinari propter amorem offertam capiunt, Dominae sed propter honorem. Nunquid eis nummis pinguis sibi coena paratur? Absit, comprantur cerae ter mille figurae, testae, humeri, gambae, vir totus, bosque, cavallus. Tecta covertantur, muri, pillastra, columnae, corrazzis, elmis, statuis pictisque tabellis. Fit rumor vulgi, semet gens undique calcat, fit marium nec non mulierum mixtio, templi respectatur honor, molles devotio mentes cogit, et est variae stipatio tanta brigatae quod perdunt scufias, soveros, bireta, capellos, saepeque perduntur borsae, vel forte taiantur. Non tamen in templo fieri nec furta nec actus luxuriae possent; si fratres talia scirent credo quod offertas sinerent templumque serarent, ne domus ipsa Dei fiat spelunca latronum. Non sunt Mottellae, non sunt hi denique fratres, non qui larga colunt Benedicti claustra modesti, larga quidem fabricis at vitae moribus arcta. His pater almificus dedit urbes, oppida, villas, ac latos veluti promunt annalia campos, ut vivant mundo, quo possint vivere coelo, quo saturent inopes, quo plurima templa locentur, quove peregrinos iocundo corde receptent, non quia poltrones pascant, hominesque dapocos, non quia furfantes, pilafrares, et spadacinos, non mangiaferros, rofianos, atque bagassas, non quia cardineum quis cerchet habere capellum. Accedant quos sola movet devotio cordis, illustres, poveri, mundani, relligiosi, hi vadunt non ad pisces, panemque bufetum, immo ad divinos cultus, moresque videndos. Accedant stracchi longo tenuante viazo, accedant iterum membris et sensibus aegri. Istitis complentur canevae tantummodo vino, istis sub segetum peso granaria languent. Est tamen in vulgo murmur, livore tabescunt quidam cagnazzi mordaces, nomina quorum subiteo pro nunc, illos desistere credam, sin autem Archilochi iactabo furentis iambos, [Archilocus poëta iambicis suis coëgit Lycambem semet suspendere.] fata novabuntur veteris fortasse Lycambe. Est formido nefas cum fari vera timemus. Fallitur interdum nimis indulgentia patrum, [Aenigma.] per quam texendi fraudes fiducia crescit, unius ob culpam cagnazzi tota canaia surrexit diris orbem latratibus implens, saepe nocet pietas, nam qui pietate medetur non saldat vulnus nec fracta recopulat ossa, saepe lupo dat pastor oves torpendo vorandas. Nec, si advertit ovem teneros quae amorbat agnellos ubere pestifero, reliquo succurrit ovili. Quid dicam nosco, multos spes irrita fallit. Speramus quandoque faces extinguiet ultro, parvulus extiterit cum Troiae incendia torris. Succrescunt faciles spinae, facilesque secantur, dormitante nemus campus fit inutile rastro, nimbus et interdum modicus tam crescit et auget humorem, segetes quod saeva grandine tollit. Parturient mures, nascetur terribilis mons, [Contrariatur sententiae Horatii, qui dixit: «Parturient montes, nascetur ridiculus mus».] vidimus et culices vastos aequasse gigantes. Forsitan obscurus videor, sapientia patrum multa fuit, per quam mala bestia cessit et urbem incolit, unde cito rediit pax pristina. Dixi. Dixi inquam, quisnam male me dixisse probabit? Attamen est melius, *ecc.* (*cf. lib. VIII, 655*).

Nell'elenco de' frati divoratori della vacca di Zambello la Toscolana ha un felicissimo verso (men bene rifiuto, nelle due ultime redazioni, v. 695): «*est deus his venter, broda lex, ius inde vocatur*», con la glossa marginale: «*quare broda 'ius' dicitur latine*».

Libro XIV, la descrizione della cucina di Giove con venti «*doctrinae*» d'arte culinaria:

Doctrina prima cosinandi

Alter formazzi freschi leviterque gratati binas accumulat libras, bissenaque secum ova sbattuta premit, quae vix gallina cacarat, finarumque duas specierum praeparat onzas, post haec zaffrani mediani lardique recentis mensurat libram, largus capit ista cadinus. Inde duos coctos extra caldare capones eligit et polpas divellit ab ossibus omnes, ossa governantur sed carnes optime pistat cum petresemolo, vel menta, vel mazurana, donec cum variis pistatio morbida rebus devenit, atque color diversus contrahit unum. Ossa dein recipit, quae macco volvit in ipso, cumque radicella porci facit arte tomaclas, quas aliquantillum cum lardo frixat aprino. Inde bianchezam legit

ovi (Mantua chiam hanc vocat) atque crocum, species, sugumque naranci. Omnia cum brodio facit ista bulire caponum, e quibus et capiunt et fundunt ossa saporem, quae mox ad tavolam mittuntur supra taëros et delicatas facit hoc brottamine suppas.

Doctrina secunda

Alter semicoques sguatarus capit octo polastros, quos dismembratos pingui bene frixat in uncto, ast ubi cum zuccar, speciebus, aquave rosata et modico agresti spolverizaverat illos, tres masinatarum libras piat avolanarum, gingiberis mediani et zuccar quibus addidit onzam. Ista parum buliunt modico sociante botiro, pollastrosque fovet secum de more guacetti, qui quoque sic possunt condiri corpore sodo.

Doctrina tertia

Alter odoriferas pistillo smazzolat herbas, formazzumque simul frescum misturat et ova, pistumenque facit dulcem iungendo canellam, lacteque manduleo coitum distemperat istum, trans pellem deinceps implet carnemque polastros, qui calida lixantur aqua buliente lavezo, ipsa finatantum pistumina dura fiantur, postque boimentum speto ficcantur acuto et iuxta brasas lardo sguazzante coquuntur.

Doctrina quarta

Alter cervellas ubi coxit honeste vedelli separat ovorum de chiaris rossola tota, quae cum pignolis passaque incorporat uva, postea stamegnam facit haec transire per unam, inque pignatellam grasso brottamine plenam lixat abelassium, ne vadant cuncta brodetto. Si cupis hanc epulam dulcem, dat zuccara secum, si garbam, garbae succum distillat agrestis.

Doctrina quinta

Alter arostitum fegatum cum radicella de speto ducit simul ac in frusta minuzzat, inque lavezettum cum zuccar aquaque rosarum atque naranzorum musto speciisque guacettat.

Doctrina sexta

Alter adhuc lixat vel sex vel octo polastros, inque duos quartos per mezum dividit omnes, quos teggetta coquit sleguati comoda lardi, post haec acetosum vinum, tollitque marinas uvas, agrestum et gialdum grassedine brodum, atque remordacem sgussat spartitque cipollam, boienta consumit aqua, totamque disasprat, quam simul et reliquas res in mortaria pistat. Mox frixat iunctis speciis pluraque galanga, sic et acetoso modicum venit esca brodetto.

Doctrina septima

Sed pistinacas alter brovat, inde farinat ac oleo frixat, sed aqua mox dextriter atque concoquit agresto, spetiis et gingere iunctis.

Doctrina octava

Alter crispinos, grassum brottamen, et herbas summit odoriferas, lixat, passatque per unam stamegnam, redditque foco, quibus addit et ovos optime sbattutos et agresti granula crudi, uviculam passarti, zaffranum, ginger acutum.

Doctrina nona

Alter lixatos trat de caldare capones, quos parat in terrae lato cum ventre piattum, fundit aquam roseam, mox zuccar abunde tridatum, desuper imponit caricum brasamine testum, ista cosinandi pulcherrima foggia capones.

Doctrina decima

Alter poma capit, discorticat intus et extra, mollit aqua rammique scolat cum vase

forati, quae mox ut brodio rossis quoque mescolat ovi, cumque bonis speciis fit digna manestra Milano.

Doctrina undecima

Alter lampredas toltas de fonte comasco frixat, et inde capit mollamen panis adusti, manduleasque nuces moscatas, ac avelanas, gingiber et longum peverum, fortesque garoflos, passiculas uvas, zaffranum, denique paulum de gardamomo, cinamomum sive canellam, omnia cum blanco masinans distemprat aceto, lampredasque super prius igne boita respergit.

Doctrina duodecima

Alter smenuzzat ravas in mille bocones, inde boire facit, passatque foramina rammi, pistat et in bronzum lixat cum lacte recenti, ova sbatuta quibus zaffranum zuccar et altras adiungit speties, per quas bona quaeque fiuntur.

Doctrina tertiadecima

Alter caprettum crudum taiando minutum, desuper agrestum guazzat, lardumque, canellam, pastellumque facit, quem postquam coxerit ova cum brodio vel aqua rosea sbattuta superdat.

Doctrina quartadecima

Alter cervinam carnem coquit, inde strinatum cum crusta panem in forti demergit aceto, post haec formazzi gratat instar quinque cepollas, smenuzzat carnem, lardo quam rostit in albo, figatumque suum coctum cum pane moiato mescolat et masinat, nec non distemprat aceto; mei addit, spetiesque bonas, traditque boiendum, hancve zelatiam caldam frigescere lassat.

Doctrina quintadecima

Alter gambaricum mira facit arte saporem, gambara disgussat, quibus ante cavaverat ova, pistat aquam, stillans colat inde, capitque bonherbam rossolaque ovorum, panis mollamen, et ista conterit, agresto quae mollit, aquaque pusilla. Post haec acetosat fortis speciebus et ova quae prius abstulerat guacettum ficcat in ipsum.

Doctrina sextadecima

Alter mandulibus flores immiscet aneti, gingiber atque nuces muscatas, zuccar et ista pistillo masinat, nec acetum spargere cessat, supra castronis carnes haec optima broda est.

Doctrina decimaseptima

Alter at anguillas vel tencas maxime grassas lixat et expolpat, quas in mortaria smiccat cum petresemolo, datilis, uvaque marina, dulcibus et speciis, oleo, tortamque per illos condit, nulla quibus carnem mangiare voluntas.

Doctrina decimoctava

Alter quin etiam fungos in frusta minutos frixat aqua et lardo fresco, quos inde cavatos e pignatello formazzum miscet et ova, zaffranum, species, quibus optima torta creatur.

Doctrina decimanona

Alter acerbosas marrascas absque medullis pistatas passat stamegnam, caseus et lac additur, ova, bonae species cum zuccare fino, tettaque smiccatur iuvenis bene coctae vitellae, non sparagnat aquam roseam frescumque botirum, torta fit, ovorum chiarae sint crusta dabassum, at super effundit pignolos atque canellam.

Sed quid ego longis pario fastidia verbis? Illic divinum facitur solummodo nectar. Multi bugiardi dicunt hoc esse bevandam, id nego, sed cibus est quo morti surgere possent, Gambonique coco, sguataro qui praesidet omni, hoc datur officium componere nectaris escam. Gambo caponazzos largos in tergore, gialdos, accipit et porci panzam prius optime coctam, ginger et integrum, species, frescumque casettum, mox petresemolum, mentam, calidosque garoflos, postea dismembrat medicoctos ante capones, frixat et inspergit species, capit inde nosettas manduleas, quas non tellus sed fecit olympus, his quoque frixat, aquam modicam, iungendo polastros. Dumque id fervet apus, medias quas diximus ante assummit species, his salvia, mentaque iuncta est. Pistumem fabricat, tortellos inde refrictos inter delecum, quem pezza tenella scolarat, spolvificatque super speties dulces et acerbas, post haec exossat datiles, et gingere volvit, cumque sminuzzato cinamomo, cumque garoflis, inde locat speties, rafiolos, ipsaque cocta frusta caponorum, datiles, uvamque marinam, pignolos mundos, in unam cuncta padellam, fecerat in fundo crustam, mediam quoque iungit, quas super apponit praedictas quasque facendas, mox aliam crustam super addit zuccare plenam, torret abelassium testi scaldante coperto, atque frequenter aquis bagnatur crusta rosatis. Dicitur hoc nectar, satis est narrasse coquinam.

Libro XX, l'enumerazione de' musicisti famosi (cfr. *Studi folenghiani*, p. 146):

O ventura bonis felicia secla diebus, florida monstrabit cum musica sacra Leonis sub spe pontificis quantum sit grata Tonanti. Nascere phoebei decus, o Iosquine, senatus, nascere qui primos in hac arte merebis honores. O felix Bido, Carpentras, Silvae, Broier, vosque Leoninae cantorum squadra capellae, Iosquini quoniam cantus frifolabitis illos, quos Deus auscultans coelum monstrabit apertum. Missa super voces musarum, lassaque far mi, missa super sextum, Fortunam, missaque musquae, missaque de Domina, sine nomine, duxque Ferarae. Partibus in senis cantabitur illa Beata, huc me sidereo, se conge, Preter, et illud compositum Miserere duca rogitante Ferarae. Nascere phoebeae laus ergo prima cohortis, o Iosquine, Deo gratissime, nascere mundo compositure diu, quem clamet musica patrem. Magnus adorabit tua tunc vestigia Brumel, Iannus Motonus, Petrus de Robore, Festa Constans, Iosquinus qui saepe putabitur esse, tuque pater Franchine novas componere normas incipe et antiquas remove squallore sepultas.

Lib. XXII, l'interrogatorio di Baldo e compagni dinanzi a Culfora (cfr. lib. XXIV, v. 144 sgg.):

Culphora contremuit corpus tam grande Fracassi. Interpellat eum: qui sit, quo sanguine natus. Fracassus secum rodens in corde cathenam respondit curvans laccam sermone trementi: —Nomine Sturlonus dicor, sum natus ab uno nomine Burdacho nato de stirpe gigantum, qui schazzare Iovem voluerunt de paradiso.— Culphora plus tremuit talem sentendo parolam. Postea fatezzas Baldi vultumque galantum mirabat, latosque humeros, strictumque fiancum. Cui brancata quasi sub rete Cupidinis inquit: —Tu quoque qui sensum te prodis habere superbum da prolem nomenque tuum genus atque tuorum.— Baldus respondet:—Calicuttus nomine dicor, natus adulterio monachae fratrisque Stopini. Me conceperunt gesiae devote sub ara, postea Plutoni de me fecere sigillum. Sum devotus ei, donavi corpus et almam. Ergo meum regem dominumque catare procazzo, me mare, me tellus, quanto magis astra refudant. Si non esse dei potero, volo, sumque diabli.— Has desperati stupuit regina parolas. Mox qui sint alii semper magis aspra dimandat. Cingar ait:—Postquam scire optas, o alta Maëstas, [Maëstas, surripit «i» causa galantariae.] qui sumus et qualis nostra est generatio, dicam. Sum scarpacinus, scio repezzare zavattas. Sed quia disfaciunt dates, tavoleria, cartae, ac reliqui ludi poveros, mea cuncta zugavi: martellum, guccias, lisnam, sparamenta, didalum, formas et secchiam, spaghetti quoque fila, tacones, post haec ammissi ludendo sponte cerebrum. Quapropter stygias eo desperatus ad oras.

Falchettus

At me sub muc lech fecit Garaminga Ribagam nec bra convaluit, nec bru, nec zonzia moschae, hoc aenigma cupis dissolvere? funde stranudum.

Hircanus

Sum cui tres charites coelo demisit ab alto
Iuppiter, ut redeat mea patria candida, quae nunc
nigra fuit, turpis, Cifautti squallida morbo.

Hippol

Sum qui squarzo lupos cum dentibus, inque menestram illorum carnes comedo non absque cuchiaro.

Liro

Est mihi leno domi pater, est in vista noverca, est uxor meretrix, bastardus filius unus.

Vinmazzus

Qui sim scit coelum, quid ero scit filius Heli, qui cum furcinula trat carnes extra lavezzum.

Boccalus

Qui sis scit coelum? quid eris scit filius Heli? deh cancar veniat robbantibus extra lavezzum. Nuper ego vestras, o Culfora magna, coquinas intraram furtim invitatus odore camini. Dumque ego semilatens stabam post limina portae, ecce virum (magis imo bovem volo dicere) grassum, inspicio lecti sub cavezzale latenter condere testonem coctum cum pelle vedelli. Postea gustigolis boccalum implere busecchis, namque suum studium nihil est nisi pacchia, brotamen.

Culphora

Numquid es ille latro quem feci nuper asellum?

Eya cito, famuli, solitas incendite flammam, *ecc.*

Lib. XXV, le fazioni d'Italia enumerate oscuramente da Aletta, nel congresso delle furie infernali, come effetto del contrasto tra guelfi e ghibellini:

His tanta Italiae divisi regna superbae, his magnas urbes, medias, parvasque prophano, his castelluzzos, villas, paiaeque casottos, his toties semet Millanus sanguine foedat, his Codros lingit, Neutisque Papia rebellat, his formaiatur sub iure Placentia Ringhi, his niveos asmat catanacula Parma Briossos, his Regium brillat, frullat, spellatque Booton, his rugulat blesos Modenae sapientia Pandros, his me pinguificat grassis Bologna Coandris, his tenet armigeros sub adrantibus Imola fullos, his male consentit iocunda Faventia Scochis, his male Furlivium Candraghis obtumet uncis, his Cesena riat proprios, hilaratque Leones, his fumentatur Vandris Ravenna bioncis, his raro possum Venetam schancare Leaenam, his Patavos (nec me distollit Blusa) relinquo, his saltat, guizzat, sed non Vincentia fambrit, his Verona tumes, spleumas, ac ore gliassis, his gragnit, sed non piscombrat Brixia Mellam, his Bergamaschis praesunt Baricondia surdis, his quondam Manto fuerat vicina Cremonae, his tamen heu! cur non seducta est Mantua nobis? his tamen heu! cur non potui violare Cipadam?

Lib. XXV, l'enumerazione finale de' poeti contemporanei:

Sunt quoque (nescio qui sana sine mente poëtae) qui partiales patriae propriique tyranni complevere libros follis, verisque bosiiis. Sed quales habeant poenas audite, poëtae, ut quoque vos tantas schivetis fingere frappas. Sunt ibi diaboli numero tres mille vel ultra, iugiter officium facientes herbolatorum. Quaeque suo proprio subiecta est alma diablo, qui dum complet opus stat altam supra cadregam. Undique dant gridos, veluti gridare solemus quum dentem nobis guastum barberius extrat, nam cum lancettis, uncinis atque tenais quisque cavat dentes nunquamque cavare rafinat. Quotidie quantas vates fecere bosias, quotidie tantos opus est ammittere dentes. Sed quo plus streppant illos, plus illico nascunt. Inter eos igitur Cingar cognoverat unum, nomine Durantum, qui dum cecinisse Leandram se iactat doctis sbeffatur ubique poëtis. Ardimentum habuit, quamvis magrissime cantet, magnanimo Orlando praeponere gesta Rinaldi. Perque gulam mentit, quod sic scripsisse sbaiaffat Turpinum, nec opus Turpini viderat unquam. Composuit quondam (quem nolo dicere librum, sed scartafazzum) nomen ponendo Leandram, cui dignum fecit noster Serraffus honorem, namque sigillatus caera fuit ille culina. Heu quales streppos misero dabat ipse diabol. Sgretolare suas audiebas longe ganassas. Cingar compatiens fecit restare diablum, Durantumque rogat: quare sic absque rasone Orlandum biasmat,

nimum laudando Rinaldum. Ille sed avulsis pro dentibus, oreque balbo respondet:— Quia iam pacueunt futa ialdi—. [Responsio Duranti balbutientis. Sic enim dicere voluit:—Quoniam placuerunt furta Rinaldi.] Sic ergo quicumque volunt praeferre Rinaldum Orlando dicam: quod amant hi furta Rinaldi. Namque procul dubio fortissimus ille senator romanus, Bravaeque comes Orlandus et armis et sensu et meritis superasset mille Rinaldos. Non tamen alta quidem condemno facta Rinaldi. Ast veri auctores Orlandum praeposuerunt, ac in venturo praeponent tempore vates, maxime Boiardus, dictusque Maria Matheus, plus sentimento, facili quam carmine, dives. Surget Alovistus tuscus, Franciscus et Orbus, magnus Ariostus, laus, gloria, palma Ferarae, tempore mancus erit Petrarca, carmine sed non. Inveterata nocet laus nobis saepe modernis. Mons quoque Carmellus Baptistae versibus altis iam boat, atque novum Manto fecisse Maronem gaudet, nec primo praefert tamen illa Maroni, namque vetusta nocet laus nobis saepe modernis. Splendet in altiloquo Pontanus carmine, stellas dum canit et septem quos ambit signifer orbis, dum monet agricolam quo purget tempore citros, non tamen aequatur vati quem protulit Andes, namque vetusta nocet laus nobis saepe modernis. Exiet arcadicus per sdruzzola metra libellus Nazzari, quo prata, greges, armenta capellas, pastoresque canet, silvas, magalia, nimphas. Christeidan post haec cantabit dignus Homeri laudibus, at cedit vati quem protulit Andes, namque vetusta nocet laus nobis saepe modernis. Tu quoque magniloqui sublime poëma Marulli non eris aequandum vati quem protulit Andes. Edidit Armeniden nec qui sub veste cuculli, [Raphaël.] nec Zacharias, nec multi denique vates aequivalent nostro vati quem protulit Andes, namque vetusta nocet laus nobis saepe modernis. Materies Asolana gravis veniet quoque Bembi, metra Thibaldaei, Seraphini, Cornaque Zani, Modena Pamphilico de Saxo multa cavabit quos tamen esse pares Danthi, lepidoque Petrarcae secla negant, nam sola datur laus magna vetustis. Nec Merlinus ego, laus, gloria, fama Cipadae quamvis fautrices habui Tognamque Gosamque, quamvis implevi totum macaronibus orbem, quamvis promerui Baldi cantare bataias, non tamen altiloquis Tippi Caroloque futuris par ero, nec dignus sibi descalzare stivallos. Non tamen hanc zuccam potui schifare decentem, in qua me tantos opus est nunc perdere dentes, quantos Roma viros nunc obtinet inclita sanctos, relligiosorum mores quot habentur honesti, quotve forum iusta doctores lege gubernant, quot divas habitat matronas integra Pallas, denique quot sanctae gentes urbesque Romagnae aut Lombardiae, Toscanae aut totius orbis.

IV

LESSICO

N.B. Questo Lessico è basato sui dizionari: mantovano dell'Arrivabene e del Cherubini, bresciano del Melchiori e del Rosa, bergamasco del Tiraboschi, milanese del Cherubini, padovano-veneziano del Patriarchi, parmigiano del Peschieri, veneziano del Boerio; sugli studi del D'Arco, del Cian e del Salvioni intorno al dialetto mantovano; sul glossario del Terranza: ma soprattutto sulle note marginali della Toscolana, che costituiscono l'interpettazione autentica dell'autore ne' casi più dubbi.

Queste glosse ho testualmente riferite nel loro bizzarro latino, e il lettore le riconoscerà facilmente fra quelle che io do in italiano. Desideroso che il Folengo non presenti difficoltà alla lettura, ho abbondato nel lessico, inserendo non solo tutte le voci dialettali, ma anche quelle locuzioni di squisita latinità che potrebbero render necessaria la consultazione di un vocabolario a chi non sia fresco di studi classici.

abáccus—ábaco

abarrare—barare, ingannare, tradire

addita (per)—per luoghi nascosti

abelasium—a bell'agio

abotinare—far bottino

abrasare—farsi di bragia

abrasatus—rovente

abscentus—assente

acasam (esse)—star attento, star in cervello

acascare—succedere

accattare—trovare

acconzus (male)—malconcio

acoiare—«idem est quod osello, abarro, atrapolare»

addasium—adagio

adunca—dunque

afogare—infuocare

agabbare e aggabbare—gabbare

agaso—asinaio, mulattiere

aggerare—accumulare

aggriffare—acciuflare

aghiazzare—agghiacciare

agiadiatum—«dicimus qui nimio dolore plorare nequit»

agnusdeos (facere)—«est retro aspicere, sicut Agnus dei depingitur»

agresta—sugo d'uva acerba

agrezare—molestare, spingere

aguaitus—agguato, insidia

aiada—agliata: aglio e prezzemolo trituriati insieme per condire vivande

aieronus—airone, uccello acquatico

aium—aglio

albi—«est vas sordidissimum in quo porcelli saginantur», truogolo

Alcorano—Corano di Maometto

alebarderus—alabardiere

allatus—portato

alorzam (ire)—andar a orza, a male

Alovisus tuscus—il Pulci

alozare—alloggiare

alphatar—«argentum vivum»

alpherus—alfiere

altandem—«denique»

altanus—alto

altoriare—aiutare

altorium—aiuto

aludel—storta d'alchimista

amachiare—«latere in machione», nascondersi in una selva

ambassata—ambasciata

amblantem—ambiatura [«franzositer» ha l'annotazione marginale della T.].

ambracatum—ambracane

an an—«familiariter pronuntiatur quando aliquem ex improvviso cernimus amicum»

andagando—«saepe eundo»

anedrottus—anitrino

anetari—scappare

anetus—finocchio

angonaia—inguinaglia, v. *cacasanguis*

an ha ay men—«Zucconus, gramaticus hebreus, haec verba plenissime interpretavit»

anna ([Greek: *ana*])—greco, ciascuna: termine usato ancor oggi, quando parecchi medicinali entrano nella stessa dose

antrattum—di botto: oppure, ma «raro invenitur, significat pariter»

aposta—«ad tuum comandum, aliter significat sponte; unde Godianus: Pyramus et Tisbe se se scanavit apostam»

apostare—poggiare

appizzare—accendere

aprinus (lardus)—grasso di cinghiale

acquanampha—acqua nanfa o di fior d'aranci

aqua scaldata—lacrime

aquatus—adacquato

Arae—dicevansi nell'antico linguaggio latino quegli isolotti che sono nelle vicinanze della costa d'Affrica

arancare—«trottare, properare; spadam e gladio arancare», sguainarla

arascare—espettorare

arcare—inarcare

archibuseria—il complesso degli archibugieri

archibusum—archibugio

arena—«postribulum»

arengus—lizza o campo chiuso per giostre

arentum—vicino, «prope»

arisgare—osare: «arisgat pro audet. Sic Homerus: Adversis nunquam rebus arisgat Ulisses»

arisgum—«periculum»

arista—spiga

arizzare capillos—rizzare (i capelli)

Arlotti (ponte)—Ponte Arlotto tuttora esistente a Mantova

armus—braccio

arogna—rogna

arzones—arcioni

asbaccum—«abundanter et superflue»

Ascensa—la Madonna Assunta

ascortus—accorto

asnus—asino

asogare—«est cum auxilio soghae callare» (v. sogà)

aspergine—aspersorio

asperti—«rustice», per esperti

asinaster—«cavalcans asinum»

asprezare—esser irto, aspro

assare—friggere

assentare—sedersi

assolvestus—assolto

assomiare—somigliare

atalach—«idest sal»

ateso—«pro attento»

atezare—atteggiare

atezatrix (gens)—saltimbanca, chi fa giochi di destrezza o di forza

atrigare—fermarsi

avancius—avanzato, «superfluus»

avantare—esaltare, vantare

avantezatus—avvantaggiato, migliorato

avolana—avellana, nocciola

avolium—«pro ebore positum» avorio

ay ay—«arabicum, est vox quae fit ad expellendos milvos»

azalum—acciaio

azzaffare—(v. zaffare)

bachettae (signores)—signori che comandano a bacchetta

bachioccare—il sonar della campana; «pro castronare aliquando ponimus»

bachioccus—battaglio

bachiocheries—sciocchezza

baciochus—sciocco

badam (stare ad)—«ociositer», indugiare

badare—indugiar neghittosi

badilus—«est penna villani, sicut remus est penna navaroli»

baga—otre

bagaium—bagaglio

baganaius—(v. patarinus)

bagarottus—«et dovina sunt nummi viles»

bagarus—mezzo baiocco bolognese

bagassa—bagascia

bagatella—uomo leggero

bagatellare—far giochi di prestigio

bagatinus—moneta veneta, «genus nummi vilissimi»

bagordus—«ut ait Quintilianus, est illa tumultuizatio quae fit giostrando»; ed anche il luogo dove si armeggiava e giostrava

baiaffare—(v. sbaiaffare)

baiana—baggianata

baiare—abbaiare, sbraitare

baila—balia

baiulare—portare

balanza—bilancia

balanzare—bilanciare

baletta—pallottola

balordimentus—intontimento

balotta—palla

balottatio—votazione, squittinio

baltegarè—(v. transbaltigare)

baltresca—bertesca, impalcatura

balzus—«et balzamen est equi saltus»

banderalus—portastendardo

bandisonis—imbandigione

barba—zio, «cium»

barbachieppus—barbacheppo, uomo dappoco e ridicolo

barbaiare—abarbagliare

barbassorus—barbassoro

barbazannus—barbagianni

barbazza—barbaccia

barberus—barbiere

barbottare—borbottare

barbozzus—mento

barca—«vox quam gondolantes per Venetiam proferunt causa se vitandi»

Bardella—«est apud Padum» (villa in quel di S. Benedetto-Po)

baricoli e baricocoli—testicoli

Bariletta—Gabriele da Barletta, celebre predicatore

barillus—dicevasi «barile» una moneta, detta poi «giulio», che si pagava per ogni barile di vino introdotto in città

barisellus—bargello: «inter cavalorum et barisellum nihil distare magister Cornacchia dixit, tamen Fasanellus contradicit»

baronia Francae—mal francese

barozzus—biroccio, carro

barrilla—barile

barro e baro—«paladinus, guerrerus, heros, barro, idem a Quintiliano reputantur»

Bartola—Bartolo da Sassoferrato

barza—nave (dall'inglese «barge»)

basalicoium—«herba de qua gignitur scorpio», basilico

basare—baciare

basarottus—baciozzo

basecchia—basilico (pianta odorosa)

basia—vasi di legno su cui si mondano riso, legumi (tafferia)

basiliscus—bombarda di grossa portata

basiotus—conca, catino, piatto grande concavo

bassare—abbassare

bastardus—nel senso di scaltro: «non quod esset bastardus Cingar, sed quia bastardi sunt maiori ex parte accorti»

bataia—il corpo centrale destinato a sostenere il maggior urto della mischia

bataium—battaglio (v. batoclum)

batoclum—«pro batoculo, instrumentum ferreum quo percutiuntur fores»

bautus—«genus elmi»

bavatus e baviger—«gerens bavam», che ha la bocca bavosa per rabbia

bavèrus—bavarese

bebeum—«vox ovina»

becarus—beccaio

becca—«est banda doctorum, quam ferunt in humeris»

beccazzus—cornutaccio

beccum (in)—«in praesentiam»

beccus—montone

becherus—bicchiere

begattus—baco da seta

Berghem—Bergamo

bertezare—beffare

bertinus—bigio

bertuzza—scimmia

besazza—bisaccia

beverare—abbeverare

beverazzum—mancia

bezzus—denaro

bianoreus—mantovano (da Bianore, fondatore della città)

biassare—biassicare, masticare, mordere

biava—biada

bibones—beoni

bibum—bevanda

bighignolus—«est illud rostrum per quod lambiccantur herbae»

bigolus—«est umbilicus»

bigunzus—bigoncio

bilzare—(v. sbilzare) sprizzar fuori con violenza

bindamen—benda

biolca—«mantuanice; tornitura romagnice, pious bressanice, moza ferariace»: bubulca, misura lineare dei terreni, mq. 3138.60

biolcus—bifolco

birlo—«intelligentia» «mentem cavare de birlo», tirar giù di senno

biscurare—«oblivisci»

bisellus—«genus leguminis quem graeci vocant roveiam vel rovionem», piselli

bisettus—bigello, panno grossolano villanesco

bissa—biscia

bissolus—vasetto

bissonis—biscione

bistones—traci

blabla, chiz, felchena, gozca—«lingua calmaca, quae interpretatur: vade, nec meum praepedias iter»: va', né intralciare il mio cammino

blanchezans—biancheggiante

blanchitudo—candidezza

blastemare—bestemmiare

blottus—nudo, semplice

boaxare—rintronare, rimbombare

boazza—sterco di bue

boazzare—insudiciare (applicato a' buoi)

boazzus—bove ingrassato, buaccio bocalus—bocale; «non dico bocalos», non dico fandonie

bocazza—boccaccia

boccare—«quasi bucca sorbere: alii dicunt dentegare»

bodaravi—barbabetola

bodega—«vas alchimiae»

boëtia—(v. boazza)

bofare—ronfare, soffiare

boffamen—soffio

boffare—sbuffare

bofonus—buffone

boghae—ceppi, «genus laquei ferrei, quo pedes incatenantur»

bognonus—bubbone, patema d'animo

boientare—sboglientare, sparger sopra acqua bollente

boimentus—calore

boire—bollire

boitus—bollito

bolare—bollare, battere

boletta—«a bulla derivatur boletta quae dupliciter sigillatur»

bolsare—tossire

bolza—fucile

bolzoniger—«gerens bolzones, idest sagittas»

bombardera—cannone

bombasina—tela bambagina

bombasum—«bombicem»

Bonaquecorsi—Bonacolsi

bonavita—(v. inchinus)

bonazzare—rabbonire

borasca—burrasca

Boraso—«Borea»

bordelliacus—roba e costumi da postribolo

borella—pallottoletta adoperata per un gioco infantile: «ludus borellarum Mantuae repertus». Metaforicamente per testa

borghesanus—borghigiano

boriolus—«colericus»

boronus—tappo, turacciolo inferiore delle botti

borra—vento furioso

borrire—saltare, correre addosso come cane che scova la preda

borsettae—ingredienti per il serviziale

Borsus—duca di Ferrara

bosardus—bugiardo

boschicolae—«habitantes boscos»

bosia—bugia: «nota quod Cingar non mentitur, sed differt inter bosiam et barreriam»

botazzus—barilotto: metaforicamente gobba

botecchia—«pro parvo botazzo»

botonus—«metaphorice pro morsu», allusione frizzante

botrus—grappolo

bottilius—il bouteillon francese, briacone

botyrum—burro

boza—boccia

bozzola—«vas ligneum» misura pel latte

brachetta—piccolo braccio

bragalia—«magalia, mapalia pluraliter solum reperiuntur», brache

bragas (trare via)—«proverbium desperantis est»

braghessae—brache

brancare—afferrare, capire

brasa—bragia

brasatus—ardente come bragia

brasidus—acceso

brasilius—legno di cui si servono i tintori per tingere i panni di rosso

brasillus—arginello fatto per impedire il trabocco delle acque nelle piene

brasola—braciola: calze brasola, calze aperte o «schiappate»

braura—audacia

bravara—braveria, millanteria

braviarium—breviario, storpiatura rusticana

bravosus—arrogante. «Proprius actus giotonis est verbis bravosis gentem convenire, quo creditum fidei detur»

brazzus—braccio

bre, bre—esclamazione albanese: su, via

Breda medii—Breda di mezzo, contrada tuttora esistente a Mantova

brena—briglia: «brena molini», paratoia

Brenta—«chaldaice, zerla hebraice, mastellus arabice, soium latine»

Bressa—Brescia

bressanus—bresciano

bretarolus—(v. brettarus)

bretinus—(v. bertinus)

bretonare—«Dare bertam est deridere. Bretonare est more bretoni tosare, bretoni namque populi sicut etiam francesi caviatas circum tosatas ferunt. Inde tosare et bretonare pro sbeffare usurpantur»

bretta—berretta; « bretta scarlatta», cappello cardinalizio

brettarus e bretarolus—berrettaio

bria—briglia: «brena et bria sunt rena cavallorum, poetae abutuntur habenis»

briagare—ubbricare

bricola—luogo selvaggio e scosceso

brigada e brigata—«nota, ut ait Servius, quod gens difert a brigata, nam gens intelligitur de maribus et feminis simul: brigata vero tantum de masculis, quasi gens bragata, quae portat bragas. 'A' in 'i' vertitur: testatur etiam Diodorus»

brigatae—persone

brilare—«nimia aviditate cupere»

brindes—brindisi

briossus—briglia grande (dove il nome dato al notaio imbroglione Briosso)

Brisighelli—soldati romagnoli di ventura

brocherum—broccchiere

brodeccus e brodicus—«bressanice, brodicus mantuanice, fedus latine, malnetus vulgariter»

brodetto—«Ne vadant cuncta brodetto, proverbium est», significa andare a male

brodicus—(v. brodeccus)

brodium—brodo

broëttum—brodetto

brofolae—vescichette che si formano sulla pelle per cause morbose

brogna—prugna, busa

brolo—frutteto, pomerio

bronza—bragia

brottalia—brodaglia

brottamen—unto

brovare—bollire, scottare

bruis—brodo

brusamina—«calorem excessivum. Columella: Ponite frescadas ne sol brusamine laedat»

brusare—bruciare

brusefactus—cotto (d'amore)

brusor—ardore

bubae—«latine, upupae: avis est»

bubinus—(v. ubinus)

bufaliacius—bufalaccio

bufare—sbuffare

bufettus—«idest alapa»

—(*panis*)—pane fine e spugnoso

bugada—bucato

bugaferrum (ad)—«affatim» abbondantemente

bugno—piccolo ma profondo stagno

bulbar—carpa (pesce)

Burbassus o Barbassus—paesello del Mantovano, attiguo alla città

burina—«vas vitreum»

burlare—spingere (v. sburlare)

busa metalla—«pro artelaria posita sunt»

busamen aparum—sedere (il buco delle api)

busare—bucare

busca—festuca

busecchae—budelle

busolum—piccolo buco

bussones—bussoni, antico strumento musicale

busum—buco

butta—botte

buttae—«mensura navium»

cacabus—paiuolo, laveggio

cacasanguis (commestibile)—«veroniace, beroldus mantuanice, zamborgninus bressanice, sanguanazzus comuniter»

—(*bestemmia o malattia*)—«angonaia, giandussa, codesella, sunt rusticorum blasphemiae»

cadelettus—cataletto

cadena—catena

cadenare—incatenare

cadenazzus—catenaccio

cadinus—catino

cadrega—sedia, cattedra

cadus—caratello

cagacimbli—«cavacimbali»

cagalocchius—(v. *cacasanguis bestemmia*)

caganiellis e caganiellus—il re de' pulci, così detto dal cane, che è ricco ospite di pulci

cagarola—«per timorem provocatur, interdum pro ipso timore accipitur. Unde Avicenna: mortis ab infirmo debet cagarola vetari»

cagiada—giuncata, latte rappreso

cagnazzus—cagnaccio: «facere cagnazzum», far il bravaccio

cagnezatus—irritato come cane

cagnones—cannoni

cagola—escremento, detrito

calamare—calamaio, lividura

calathus—canestro

calca—«angusta caterva est»

calcatim—in calca

calcinelli—sorta di nicchio

caleffare—beffare

calzina—calcina

calzus—calcio

cambrossen—ligustro

caminata—«maxima camera, qua possit caminari, vel caminata quia secundum Vetrivium plures habet caminos»

camisa—camicia

camora—gamurra, gonna

camozza—«animal velocissimum»

campanellos audire (di Cingare percosso)—«non quod audisset, verum sonantibus orecchis audire videbatur»

canalem (per utrumque)—«ante et retro»

canaruzzum—«bestiae, iugulum hominis», strozza

cançar—«modus loquendi rustice hoc vocabulum poscit», canchero!

cançar—cardine

cancrì—cancelli

candelerus—candeliere

canegiare—assalire come cani, accanare

canella—bastone (piccola canna); matterello

canellus—canna da palude, canneto

caneva—cantina

canevarus—canapaio

Canevazzus—«latine, castigalatro macaronice, ex ipso nam fiunt soghetti, quibus ladri castigantur»

canevus—canapo

canones—«instrumenta lignea, quibus filum disolvitur»

cantarellae—«mantuanice pampognae dicuntur», maggiolini

cantarum—orinale, cántero

cantiribus (e scala in c. ire)—«proverbium cum quis vacillando loquitur et confuse»

cantonem (dare)—«vel piantare, metaphorice significat aliquem fastidiosum tergiversando dimittere»

cantonus—«canto, parte, hinc derivat cantonus»

canzantus—cangiante: stoffa che veduta sotto diversi angoli si mostra diversamente colorita

caodesi—capi del Consiglio dei Dieci a Venezia

capelazzi—«mantuanice dicuntur viles et codardi»

capellazzus—bravaccio

capelletti—albanesi assoldati dalla repubblica veneta, militi a cavallo

capetta e capinus—piccola cappa

capisteria (plur.)—il Terranza spiega: «quod rerum cuiuscumque capiti affigitur», pomello

capitanus—capitano

cappa—conchiglia
cappare—incappare, imbattersi
cappatus (male)—malcapitato
capsa—cassa da morto
capuzzare—inciampare, e metaforicamente errare
capuzzus—cappuccio
caracca—grossa nave di lungo corso
carbasa—le vele della nave
carbones—carbonchio
carcassus—«ossamen»
cardineus—cardinalizio
Carettarum claustra—monastero di San Giovanni delle Carrette a Mantova
carettonus—carrettone
careza—«et carezza differunt, nam carezza est recoligentia, careza est herba»: palustre, carice
carina—nave
carnerum—carniere: carneria portare, o tollere, scampare, darsela a gambe; trare via carnerum, darsi disperato
carognare—puzzare come carogna
carolentus—tarlato
caroles—«sunt vermes rodentes lignum»
carrarus—caratello, botte lunga e stretta
carrobium—quadrivio, piazzale dinanzi alla chiesa; il F. annota anche: «trivium»
cartellum (dare)—mandare la sfida
casalengus—«domesticus»
casazza—casaccia
casettum—«formazzum parvum»
casia—cassia
casoncelli—«tortelli graece, casoncelli latine, rafiol hebraice»
casone—cagione
casotti—«in quibus uruntur stryae»
Castelluzzus—Castellucchio, paese mantovano
castiga—pena
castronare—uccellare, beffare
castronazzus—gocciolone
castrones aequoris—cavalloni del mare
casum (menazzare)—minacciar di cadere
casuzza—casipola
catare—«saepius accipitur pro parere, ut: Uxor mea catavit filium masculium»

__—trovare

catatio—ritrovamento

catervazza—grossa schiera

cativeria—«pro astutia usurpatur, nam, teste Plinio, est proprietas barrieriae»

catrinae—quattrini: «catrinas piemontense dixit»

cattare—questuare, accattare

caulata—cavolata, zuppa di cavoli

cavafossator—cavafossi

cavagnum—«sporta», «corba» secondo la Toscolana: meglio, canestro

cavalerus—(v. barisellus): questi era il custode delle carceri

cavallaster—a cavallo

cavare de pane—«est proverbium usitatum pro erripere vitam alicui»

cavecchia—caviglia

cavecchius—cavicchio, piuolo

cavedagna—ciglione de' campi

cavei—capelli

cavester, cavestrellus—biricchino «contra Vallam, qui ponit inter giotonem, ribaldum et cavestrum nil differre»

cavezzus—«genus mensurae, constans, ut penso, tribus ex cubitis»

__—«pro colaro circa gulam ponitur» caviata—capigliatura

cazza—caccia: nel gioco della palla, il luogo dove il pallone o la palla si ferma

cazzafrustus—fromba

cazzare—cacciare

cazzator—cacciatore

cechinus e cichinus—zecchino

cedivit—«parum defuit»

cegnare—ammiccare

celeta—piccola cella

cellatica (recte: Cellatica)—paese bresciano celebre pel suo vino a' tempi del F.

ceratanus—cerretano

cerchitare—frequentativo di cercare

ceresa—ciliegia, botta, percossa

Ceresi (vasa)—il vaso di Cerese presso Mantova

__—(porta) Porta Cerese: denominazione tuttora esistente a Mantova

cermisione—pazzo

cermisonem (rumpere)—rompersi il capo

cerudellos—«cincinnos», riccioli

cervicosus—testardo

cesendilo—lampadina accesa davanti a immagini sacre

ceserchia—cicerchia

cetta—accetta

chetus—«fiorentine dicitur quietus»

chiaberlare—«chiachiarare, pro nugari»

chiapinus—diavoletto, da chiappino, che acciuffa (anche birro)

chiappa (piatelli)—coccio di piattino

chiappum dare—dar di piglio

Chiari bos—i buoi di Chiari (presso Brescia) erano grassissimi

chiera—«est illa superficies vultus qua laetus aut tristis animus palesatur. Homerus: Monstrat alegrezzam cordis sua chiera galanta»

chiloium—«bergamaschiter pro hic»

chilunga—«bergamaschi dicunt pro ibi»

chinum facere—far inchini

chioccare—percuotere, battere; intransitivo, scrosciare

chioccatu (sost.)—l'atto del battere

chioppa—coppia

chiozottu—chioggiotto

chiozza—chiocchia: le gallinelle, le Pleiadi

chitarinus—«habet novem cordas, teste Boëtio, leuttus undecim»

chiucchia—ciuca, asinella

Chiusa—«locus angustus Mintii» (a Governolo)

Chyni (arce)—Rocca di cane

cicigare—«vox cicadae vel cigalae» o anche «stigare canes quia facimus ci ci» o anche «susurrare»

cifilare—«melius quam sibilare vel subiare»

cifio—«scripsit sibilum, quod scribi non potest»

cifoi (pl. di cifolus)—zufolo

cighignola—carrucola

cighilinum—un tantino

cignare—ammiccare, far cenno

cimare—toccar la cima, sormontare

cimba—barca

cimeria—cimieri

cimigare—«tommare, fugere, cadere», «cimigavit pro cecidit, unde versus: ad terram satius poterit cimigare stravoltus Iuppiter»

cimigatta—caduta, salto

cimigus—cimice

cimiola—punta

cimossa—orlo

cingialis—cinghiale

cingiatus—cinghiato

Cinosura—Orsa minore

cirella—carrucola

ciroitus—cerusico «*medicus nobilior ceroito putatur, tamen scientiam suam mecum premutarem minime*»

citare—*muovere fortemente*—«*minus est quam loqui*», star zitti

citellus—fanciullo

Citta (sancta)—santa Zita, silenzio

civetare—«*a civeta, quae bubo vocatur, derivat; nam civetta volgit caput frequenter, hinc civetare volgere*»

civolla—cipolla

classis—flotta

clozza—chioccia

co—capo

coa—«*mantuanice, a cauda*»

coattus—il covo in cui si acquatta la lepre

coazza—«*dicimus caudam et per acressationem caudazzam, et codazzam et coazzam*»

cocochia—zucca

coconus—turacciolo: «*cocamen et cocaius et coconus*» e anche «*coclen!*»

coda—«*et cauda diferunt: vide Solinum*»

codaium—«*caput allii*» (aglio)

codega—cotica

codegonus—coticone, dappoco; «*qui libenter codegas mangiat, ut etiam lasagnonus qui libenter mangiat lasagnas, macaronus qui comedit macarones: vide plenius Aulum Gellium, De nominibus derivatoriis*»

Codegora—Codigoro, in quel di Ferrara

codesella—malanno (v. *cacasanguis*)

coëllum—qualcosa, covelletto

cogus—cuoco

Coionis (Bartholomeus)—Bartolomeo Colleoni

colegare (se)—coricarsi

colegatus—sdraiato, coricato

colengum—collo

colici (dolores)—dolori intestinali

Colicuttum—Calicut

coliquintida—amarezza, acerbità d'animo

collettum—«*genus vestimenti militaris*»

colmegna—comignolo

colpizare—frequentativo di colpire

colus—conocchia

Comasna (porta)—Comasina

combiatus—commiato

comenzare—cominciare

comenzus—cominciato

compadrus—compare

compagneros—«spagnolice, compagnos lombardice, lanz todeschiter»

compagniter—da buon compagno

compedes—ceppi

concite—con impeto

conseiare—consigliare

conseium—consiglio

consitus—piantato

contrarus—contrario

conzalavezi—«qui nisi lombardice possunt intelligere»: castraporci, conciaastoviglie

conzare—conciare

conzus—acconciato

copellatum—testa pelata

cophinum—cesta, forziere

coracina—corazzina

coradella—coratella

coralus e corralus—corallo

corammus—cuoio

coredorus—corridore

coreria—scorreria

coreza—correggia (cintura) e peto

corlare—(v. scorlare)

cornalis—corniolo

cornare—far le corna (al marito)

cornettus—strumento a foglia di coppetta per cavar sangue

cornisia—cornici

corottus—abito di lutto

corozzare e corrozzari—corrucciarsi

corporalis—pannicello di lino su cui, dicendo messa, il prete posa l'ostia consacrata

corserus—«destrerus, palafrenus sunt cavalli nobiliores»

corsus—vino di Corsica

cortezare—corteggiare

cortivum—cortile

cosidura—cucitura: saldare cosiduras, bastonare di santa ragione

cosina e cosinatorium—«coquina et culina»

cosinus—«zenzala»; *cosinum* dicere, il ronzio della zanzara

cosivit—cosse, da un cervellotico verbo *cosire* o *cosere*, cuocere

cossalia—cosciali, armatura e difesa delle coscie

costare—accostarsi

costionare—questionare

costiones—questioni

cotala—fiaba: è pure adoperata per sostituire una parola che al momento non si ricorda

cotorus—facile a cucinarsi: applicato a busse, vale busse salate; «*cotoris—maturis*» annota pure la Toscolana

covertare—coprire

cozzonus—«*domitor equorum*»

crappa—cranio

cravas—«zenovese, *capras latine*»

credenza—«*creditum, vel caparram quamvis aliquantisper differant*»; *credenzam facere*, dar malleveria

cressutus—cresciuto

cretus—cresciuto

crevatus—(di vecchio) acciaccoso, decrepito; (di carne) screpolata

crevellare—cribrare, mulinare

crevellum—crivello

crica—cricca (gioco)

cridae—gride, bandi

cridor—gridio

crispinus—pianta erbacea da mangiarsi in insalata

cristatus—che porta cimiero

cristeria—clistere

crocodillus—coccodrillo

crodare—«*pro cascare ut: Poma ex arbore crodant, ait Lucretius*»

crollum—«*est ingens et subita commotio, inde crollare pro squassare. Tiphis: Hinc scapate viri, nam campanilia crollant*»

rosarum signum—segno della croce

crosetta—crocetta; far crocette: digiunare, far penitenza

crumena—borsa

cubba—vòlta, cupola

cuchinus—il coquin francese

cudere—foggiare (armi)

cugnata—cognata

cugola—palla grossa di legno

culada—caduta fatta battendo il sedere

culter cultri—coltello

cursi Madonne—andare in corso dicevasi, dal popolo rozzo, delle streghe e de' maliardi i quali credevasi facessero di notte le loro corse ai conciliaboli diabolici

curtaltus—cavallo dalla coda e le orecchie mozze, cortaldo

cusire—cucire

cusinus—cugino

cutica—cute del capo

dabenitas—probitá

dacattum—«sapienter: alii dicunt dacattum more Catonis sapientis»: anche tener da conto

daccium, daccia—dazio

daciarus—daziere

daga—«genus spadae, quam pegorari portare solent»

damatina—di mattino

damisellus—donzello, giovinetto

damnasium—«damnum, sicut panis et panada»

daneros—«rustici dicunt» per denari

dapossa—poscia, «deinceps»

dasennum—«veraciter»

dates—dadi

datilus—dattero

debottum—di botto ed anche da qui a poco

dedretum—di dietro

Defecerunt—cosí s'intitolava anche e piú comunemente un manuale del vescovo sant' Antonino: Confessorum refugium

delecum—strutto, grasso liquefatto

deleguare e deslegare—liquefarsi, intenerire, stemperare

delitere—nascondersi

denantior—piú innanzi

de netto—«adverbium est, significans absumatim et affatim»

dentare—guastare un'arma con l'uso

dentegare—«terenum, melius quam oppetere»; addentare, mordere

denteus—dentato

derdanus, derderus—«bergamascis ponitur pro ultimo: hinc derderior, derdanior»

desasium—disagio

descalzare—scalzare

desconcius—incommodo

desdentatus—sdentato

desertare—rovinare

desesettum—diciassette

desfantare—scomparire

desina—diecina

deslazzare—slacciare

desligare—slegare

destranius—strano

destringare—slacciare

desviare—frastornare

De tous (biens plaine)—capoverso di canzone francese popolare nel Cinquecento

detribus—specie di pillole così dette perché de tribus magistris

diagredi—diagrydium sulphuratum, drastico energico

diaquirono—diaquilonne, cerotto per posteme

diavoi—démoni

didalum—ditale

didellis (ire in)—andar sulla punta de' piedi

didellus—diterello

didini—«parvi digiti»

dinam—«bergamaschi dicunt satis»

discalcinata—scalcinata

discolare—liquefarsi

discolor—di diversi colori

discopare—frustare, scopare

discorsa—rincorsa

discossare—scuotere, scacciare scotendo

disdocto—diciotto: «butare desdottum est de aliquo periculo difficulter evadere»

disfangare—nettare dal fango

disfantare (se)—scomparire

disfrenare—togliere i freni

disgardinare—sveller da' cardini

dismanicare—togliere il manico

disnembolare—«sine nembolo manere», dilombarsi

dispaiare—toglier la paglia al grano

dispartare (se)—partirsi

dispregum—dispregio

dispresiare—disprezzare

disquistellare, disquistilare—«distemperare, dispaginare»

distiticare—«liquidare»

distorchiare e distorthiare—districare, disviluppare

disvulare—partorire

doana—dogana

dobare—addobbare

dobatus—addobbato, fornito

dolatus—levigato, polito

dolentare—dolarsi

dolzor e dolzura—dolcezza

dolzus—dolce

domenticare—dimenticare

Dominum nostrum (per)—così bel bello, come nulla fosse

dongella—donzella

doniare—«vaghezare» «mirando voluptari»

donolina—donnola

dopiona—doppioni (moneta d'oro)

dormentatus—addormentato

dosenti—duecento

doto dotonis—«etiam oto otonis, sed melius doto», d'ottone

doverum—«debitum», il giusto prezzo

dovina—moneta vile (v. bagarottus)

dovinare—spiegare, interpretare

dovisa—divisa

dragantes—gomma di una pianta detta tragacante

dragma—dramma, l'ottava parte dell'oncia

dretum—dietro

drovare—«inquit Servius est dissimulando operari»; adoperare

drussus—ruvido, calloso

dulcigulus—dolce alla gola

dunare—adunare

Dung altre mer ... (D'ung altre amer)—capoverso di canzone francese popolare nel Cinquecento

dyapenter—intervallo di quinta

echisonis—«resonantibus echo»

echydna—idra

eechat—«bombat et eechat idem sunt, nam resonatio est quae dicitur echo, hinc eecho, eechas»

Eous—Apollo (dal nome d'uno dei suoi cavalli)

eunichizare—castrare

examen apum—sciame d'api

exerere—tirar fuori

extrius—piú infuori

facendae—«iura pertinent procuratoribus, facendae piadezantibus»

fachinum—pugnale

facier—«fieri»

fada—fata, e rospo

fadatus—fatato

fadiga—fatica

fadigare—faticare

faldonis—armatura a scaglia che difendeva le reni

faloium—falò

famatus—affamato

fameia—famiglia

fameius—domestico, servo

fammis—fame

fanfugola—inezia

fantinus—bambino

fasanus—fagiano

fasella—piccola face

fasolus—fagiuolo

fassa—fascia

fassum—fascio

fazza—faccia

fededium (in)—affedidio

feltricus—piccolo gabbano di feltro

femina, femna, fomna—«mulier femina, quasi mulier mala»

fenocchium—«fraudem, hinc infenocchiare pro aggabare»

fercula—vivande

feridazae—brutte ferite

fersae—morbillo

fessulus—un po' stanco

festucus—pagliuzza

fevra e freva—«reginice pro febre»

fezza—feccia

fia—«venetianiter pro filia»

fiutare—affibbiare

ficare se ibi—incaponirsi

ficas ostendere—«ficatribus digitis pro contemptu antiqui fingeant: vide Plutarcum»: far le fiche

figatus—fegato

figus—fico

filatus—affilato

filistocchae—filastrocche

filozzum—«vadunt rustici quando reperiunt et alloquuntur suas morosas»

filzare—infilzare

finare—affinare e anche cessare

finatantum—«donec», fintanto che

fiolare—figliare, partorire

fiozza—figlioccia

Fira—Fiera, quartiere di Mantova tuttora esistente

fladonus—paste dolci tirate in falde, ridotte a forma di ravioli e piene di dolciumi

flamengus—fiammingo

flegma—umore collerico, bilioso

flep, chelp, cocozina, boaster—«sta, sta, praedator viarum»

focile—piccolo strumento d'acciaio col quale si batteva la pietra focaia per trarne scintille e dar fuoco all'esca

fodrati oculi de carne salata—«proverbium quum quis oculos rubeos habet propter iram»

fogare—soffocare

fogatus—infuocato

foiada—«est picolinior lasagna»

foiadas vela faciuni—«proverbium Scaramellae, quando incertus et instabilis ventus gonfiat velum»

folenga—folaga

folla—fola

follare—«calcare», pigiare l'uva

follatur—«colliditur»

fomna—(v. femina), voce rusticana

fonzus—«macaronice, fungus latine»

foppae—buche sepolcrali, pozzi neri, anche rughe: «inter busum et foppam differentiam, vide Aulum gellium»

foracchiare—«plus quam forare»

forcada—colpo di forca

forcia—forza

forcinus—spago sforsin chiamasi in mantovano lo spago rinforzato, o funicella con cui si fa girare la trottola

forciria—forzieri

forfesina—bacherozzolo di coda biforcuta a guisa di forbice

formentum—frumento

formigare—andar cercando con industria di formica

Forselament (Forseulement)—capoverso d'una canzone francese popolare nel Cinquecento

fortescere—saper di forte

fosina—fucina

fradellus—fratello

fraina—freni

françois—mal francese

franguellus—fringuello

franzosus—mal francese

frapare—listare

frapatus—lacero

frappae—«zanze, baiane, nugae a Macrobio idem reputantur»

fratazzus—frataccio

fratones—grandi siepi

freghezare—rasentare

frendens—digrignante i denti

freneticus—frenetico

frequentare—ripetere spesso una determinata azione espressa dal sostantivo che segue

frescada—copertura di frasche, pergola, frascato

fretare—affrettarsi

frezzositas—fretta

frezzosus—frettoloso

frifolare—trillare, «velocitate digitorum et linguae sonare»

frifolus—trillante, canoro

frisonus—cavallo di Frisia

frisorus—padella per friggere

frisus—fregio architettonico

fritaia—frittata

frixare—friggere

frizere—friggere, «vox padellae»

frizza—freccia

frondari—diventar fronzuto

frustare—sciupare, logorare

fugazza—focaccia

fumana—nebbia

fumentosus—affumicato

fumus albus—«non reperitur albus fumus, nisi argentum vivum»

fundaia—fondo di botte

fundellum—fondello

furfa—forfora dei capelli

fusara—reggifusi: specie di triangolo su cui le donne infilzano i fusi; il F. l'adopera nel senso di baie, sciocchezze

fuscatio—oscurità

fusta—piccola nave veloce

fustum—«pro trunco, nam proprie fustum est lignum qui sustinet pavaionem»

gabanus—«est vestis rusticana»

gabia—il marinaio di guardia sulla gabbia o coffa

gabiazzus—scemo

gabiottus—serrata di tavole

Gada—«Agathen»

gaiarda—nome di ballo

Gainus—Gano di Maganza, traditore

gaioffa—bisaccia fratesca

gaioffazzus—gaglioffaccio

galabronus—calabrone

galana—testuggine

galanga—radice di sapore aromatico, con qualche mordacità ed amarezza: i ciarlatani la spacciano per guarire la carie dei denti

galantare—illeggiadrire

galeazza—grossa nave a remi

Galenus—metaforicamente per medicina

galla—«est fructus illicis multum levis»

galonem (voltare)—mutar discorso

galonus—fianco, coscia

galoppus—«est cursus qui saltis fitur»

galosus—detto a vecchi ingalluzziti

galozza—scarpa a soles di legno

galta—«maxilla»

galtones—orecchioni (malattia)

galzopare—giocare a piè zoppo, saltando cioè con un solo piede, mentre l'altro rimane sospeso

gambar—«latine, cancer graece, graim teutonice»

gambarola—gambetto

gamutti—gammautte, lo stesso che gamma: detto così dal primo grado di essa: ut (do)

ganassa—ganascia

ganassicula—guancetta

garavella—caravella, nave

garboius—«est quaedam confusio vocum discrepantium, unde Cicero: Nec parvus inter senatores garboius inolevit»

garbum—moda, foggia di vestire

garbus—«acerbus»

garillus—«enuclea maculantia manus», gheriglio di noci fresche

garlatonus—accrescitivo di garlettus

garlettus—garretto: «qui fugit monstrat garlettos, idest calcagnos»

garofol—garofano «pro vulnere, quasi per contrarium, positum est, verbi gratia si aliquando etcetera»

Garolda—piccolo paese mantovano

garratola—carrubba, ludibrio (in senso figurato)

gasones—zolle, «glebas solidatas»

gatamorta—«indeclinatur, simulatio est vel malitiosa fictio»

gathiare—avviluppare

gattae cavallerius—«ludus gattae, quam si quis vel capite vel et caetera interficit, cavallerius gattae appellatur»

gattam (piliare)—prender la gatta: «carpere gattam, contrastare, proverbium est»

gavardina—antica veste da camera

gavinelli—«sunt aves quae piscibus vescuntur»

gazae—«picae que humaniter canere studentes dicunt puta, porca, vaccato.»

gazanus—gocciolone, barbagianni

gazolus—glaucio

Geber—«auctor alchimiae praecipuus»

gensdarma—«compositum est», gente d'arme

gesa e gesia—chiesa

ghebbus—rigagnolo, piccolo canale che porta acqua alla laguna

gheda—grembo: «illa sinuatio quae fit cum aliquid in gremiale suscipere volumus»

ghelfice—alla guelfa, da buon guelfo, da partigiano scaltro

ghiazza—ghiaccio

ghisellus—«fraudolentus et barro»

Ghisi—Chigi

giadiatus—agghiadato

gialdedo—giallezza

gialdus—giallo

gianda—ghianda

giandussa—glandola (v. *cacasanguis*)

gianetta—lancia corta

giaronus—ciottolo, «est lapis solidus et ritundus»

giavarina—chiaverina: sorte d'arme in asta, lunga e sottile, da lanciare con la mano

giazza—ghiaccio

Ginebra—Ginevra

ginger—zenzero

Ginus—Hyginus, celebre astrologo

giocola—girandola, banderuola

giotonia—ribalderia

giotonus—ribaldo (v. *bravosus*)

giovenaster—giovinastro

giuparellus—farsetto

giupo—giubbone

glomerus—gomitolo

gnaolare—miagolare

gnacara—ciancia

gnacara (plurale)—nacchere

gnarus—pratico, conscio

gnatones—sornioni: Gnato è astuto personaggio in una commedia di Terenzio

gnecca—stizzosetta, cattivaccia

gnecosam—«omnem rem rustici dicunt»

Gnesina—Agnesina

godius—da Goito (v. *Mentius*)

Godus—Goito

goffus—«idem est quod pugnus»

goiolare—pungere, stimolare (vedi *goiolus*)

goiolus—«est stimulus bubulci»

golta—gota

Gonella—il celebre buffone Gonnella

gorga—canna della gola

gorgada—un gran sorso (di vino)

gorgula—«gulula»

gorzarinum—gorgierina, armatura che difendeva il collo

gosa—gozzuta

gokus—«latine, gavozzus graece, et est quaedam inflatio carnis nervosae circa collum, nunquam in pedibus accidunt»

Governolis chiusa—la chiusa di Governolo, presso cui il Mincio sfocia in Po

gozzare—gocciolare

gradare—aggradare

gradire—far cosa grata ad alcuno

gramegna—gramigna

gramezza—tristezza

gramire—rammaricarsi

grana—tessuto di color rosso

granara—«idest scopa»

granazzum—frumentone pei polli

grancis—granchio

Granestor—forse da «grani estor», mangiagrano

granfiger—munito di granfie, di artiglio

granfus—crampo, «contractio nervi, qui saepe fit natando»

grappa—testa

graspa—«est racemus iam expilatus» vinaccia

grassa—grasso: in grassa ponere, ingrassare un bue, un porco, ecc.

grataculi—le coccole rosse dello spino bianco

gratare—grattare, star inoperoso

gratarola, gratula, gratucchia—grattugia

greghettus—«graeculus», nome spregiativo de' greci

regnapolae—«vesperiliones», pipistrelli

regnare e grignare—ridere

gregus—vin bianco dolce, fatto con vitigni un tempo venuti di Grecia

gremiale—«a gremio dictum et est pezza linea qua utimur in coquina; unde Godianus: Pinguifico semper lardo gremialia pendent»

gremire—ghermire: «gremi, brancat»

grezare—premere, sollecitare, infastidire

griffum dare—dar di piglio

grignare dentes—digrignare i denti

grignus—riso

gringa—cembalo(?), essere in gringoli, in cimberli

grippus—brigantino da corsari

grisa cavalla—«numerum singularem pro plurali, ut multa musca erat in Aegypto»

grisantus—«pedocchius»

grisu—grigio: griso, sottintendi capelli o anche pidocchi

grizzatus—aggrezzato, con la pelle cioè grezza per effetto del freddo, d'un sentimento di vergogna, paura ecc.

gropellus—uva piccola nera di acini fitti

gropera—groppa

gropolosus—nodoso

groppare—raggruppare, raccogliere

groppatus—annodato, chiuso

groppus—gruppo

grossedo—grevezza, ottusità

grosserus—grossolano

grossettus—moneta veneziana di quattro soldi

grossus—moneta, 1/24 del ducato

grostas reportare—ricevere rabuffi o percosse

guacettus—guazzetto

guanza—guancia

guanzalis—quella parte dell'elmo che difende la guancia

guanzata—schiaffo

guarda—guardia

guardia campi—«piccatus est guardia camporum, quia nunquam discedit»

guarentare—garantire

guassare—versare, spruzzare

gucchiapirolus—spillo che serviva da fermaglio

gucchiare—far calzette, maglie, berrette

gucchiarolus—agoraio, o anche legnetto che usano aver a fianco le donne per sostegno dei ferri nel lavoro delle calzette

guindalus—arcolaio

gumerus—«est vomer»

gussa—buccia, guscio

gussus—guscio

heminare—minare

herbolatus—venditore di erbe medicinali, dentista

hiniare—inneggiare, cantare

homonus—«Lucretius ait: miserum mandebat homonem»

honorior—più onorando

hormaium—ormai

horula—orettina

Hosthya—Ostiglia

iacom iacom (facere)—si dice delle gambe o piedi che si piegano per la stanchezza, per la paura, ecc.

iada—(v. aiada)

Iasones—Giason del Maino

iera—hiera, nome di un antidoto misterioso

ilia—i fianchi

illecebrae—allettamenti

illius—affranto

imboazzanter—sudiciamente

imboldire—render animosi, spronare con ardite parole

imbrazzare—mettere al braccio

imbriagare—ubriacare

imbriagus—ubriaco

Imolas—Giovanni da Imola, giurista

impazzus—impaccio

impazzatus—impacciato

impegolatus—impeciato

impes—voce arcaica per impetus

impessa—in furia

inania (in o per)—nel vuoto

incagare—«parum curare, unde de Socrate dicitur: Morti nemo tam gaiarditer incagavit quam Socrates»; e altrove: «incagare et petezare pro nil curare»

incastellatus—si dice del piè del cavallo mal conformato in guisa da zoppicare

incastratus—castrato

incercum—intorno

inchinus—«reverentia latine, inchinus grece, cortesia caldee, bona vita hebraice, bombracton diabolice»

indusiare—indugiare

infassatus—fasciato, in fasce

inficatus—conficcato

infreddatus—freddato, ucciso

infucatus—imbellettato

ingarboiari—«valde misceri»

ingiovare—«a giova derivat, quae genus est uncini»

ingordisia—«aviditas nimia»

ingramitus—dolente

ingurare—augurare, desiderare

innaspare—«circum iactare»

inscontrus—scontro, urto di due persone

insemmam—insieme: insemmam piare, raccogliere insieme

insognare—sognare

insognum—sogno

inspedare—metter allo spiedo, inschidionare

integrus e intregus—intiero

intenerare—intenerire

intertagliatus—traforato

intorchiare—«mescolat vel miscetur»

intramen—ingresso

intravaiaatus—lavorato

invedriatus—smaltato di vernice: faccia invedriata, faccia di bronzo

invergognosus—svergognato

invernatus—svernato

invia (per)—luogo impervio

invidare—sfidare al gioco

invitabilis—inevitabile

inzappellare se—impigliarsi, impastoiarsi

ispienare—dilucidare

iurare diablos—evocare i demoni

iustare—aggiustare, equiparare

iutare—aiutare

iutentus—aitante, robusto

Labruzzum—Abruzzo

lacca—«est posterior pars zenocchi quae plicatur»

ladiniter—facilmente

ladinus—«bergamasche, facilis latine dicitur»

lamma—«pro lamina», lama (di spada)

lanchi (ad corpus)—imprecazione derivante dal mantovano: ch'at gnes al lantcoer, che ti venga l'anticuore, possa tu cader morto. «Laintcur morbus est»

lancus—malanno

langor—languore

lanza—lancia

Lanzani (fera)—fiera di Lanciano

lanzare—lanciare

lanzata—colpo di lancia

lanzonus—grossa lancia

lanzum—«todeschi vocant compagnum, sed nos saltum, hinc lanzare dardum pro iaculari»

lappare—«*proprium est canis cum bibit*»

laqueamina—agguati

largare—protendere

lasena—«*mantuanice, siea bressanice*», ascella

lassare—lasciare

lassivus—lascivo

lassulus—un po' stanco

lassum—guinzaglio

latesini—animelle

latonum—latta grossa

lauratus—laureato

lauttus—liuto

lavacchiare—insudiciare

lavacchium—melma

lavezzus—laveggio, vaso di terra per cuocer vivande

lazzum—laccio, capestro

leanza—alleanza, amicizia, patti

lecarda—ghiottona

lecardia—ghiottoneria

ledammare—concimare

ledammus—letame, concime

legrezzas (septem)—«*pro allegrezzas, quas pitocchi canunt causa guadagnandi. Has didicerat Cingar causa abarandi, nam sub pretextu vel relligiosi vel pauperis fiunt barreriae*»

lemosina sancta (esse)—esser buone lane

lentare—allentare

Leonae (porta)—Porta Leona: tuttora n'è vivo il nome a Mantova

leporattus e leporetta—leprotto

lergna—ernia

lesca—esca

letra—lettera

lettira e lettiria—lettiera

leuca—lega (misura itineraria)

leuttus—liuto (v. *chitarrinus*)

levare—lievitare

levasusum facere—levarsi, rialzarsi

lezerus—leggero

libare—sgravare, esonerare

libraea—«*quid differant divesa et librea, vide Solinum*»

librazzus—libro
ligare—legare
ligazzus—legaccio
lilili blirum—«est vox pivae»
limaga—lumaca
lintea ragni—ragnateli
linze—lince
lisna—lesina
lissus—«levigatus», liscio
livrerum—levriere
locchus—allocco
lodrium—specie di rete per uccelli
logare—collocare
loginus—alloggio
lonardistae—abitanti del quartiere di San Leonardo, tuttora esistente a Mantova
longones—assai lunghi
longum (ad)—lunghezzo
lorettum—piccolo imbuto
losenga e losinga—lusinga
lovagna—«turba luporum; canaia, turba canum; porcinaia, turba porcorum»
lovertisius—luppolo: «fabula lovertisii reperitur in Metamorphosion Scaramellae»
Loysus—Luigi Pulci autore del Morgante
Luscar—anagramma di Carlus: certamente Carlo quinto
luscina—usignolo
lusementare—illuminare
luserta—lucertola
lusimentum—(v. lusor)
lusor—lume
luzzus—luccio
lympirides—luciole
lypitop—onomatopea del suono del tamburo

macagnus—«grece, barbellus latine, et est sputum vischiosum»
macaronus—(v. codegonus)
maccatus—ammaccato
macchiare (se)—nascondersi in una macchia
maccus—«est pulmentum ex semola et botiro contra hydropim, teste Hippocrate»; e altrove annota: «macco, pistumine, pulmentario»

Maceræ (pons)—Ponte della Massera, delle immondizie

macomettanus—maomettano

Macorbi—Macrobio

maderus—magliuolo

maëstrare—ammaestrare, insegnare

magagna—«est macula ligni vel cuiuscumque rei peccatio; accipitur etiam pro dolo»

magattellare—(v. bagattellare)

magonus—accoramento

Magundat—«qui postea dictus est Anastasius»

maia—maglia

maimones (gattus)—gatto mammone

maitinare—«agere matinadas»

maium—maggio, albero di maggio

Malamocchi portum—«metaphorice ponit Malamocchi portum, quasi reputans mortis periculum evitare non posse»

malgarus e malgherus—«et casarus sunt magistri vaccarum et stampatores povinarum»

malnettare—imbrattare

malus—albero della nave

malvasus—malvagio

mamotrettus—è il mammotrectus o mammothreptus che il Ducange spiega «aviae alumnus, a nutrice educatus»? Dal passo folenghiano parrebbe piuttosto una scimmia; se pure non sta forse per marmotettus

manacordum—manicordo, strumento musicale in forma di spinetta

manarinus—piccola accetta

manegare—fare il manico

manestra—minestra

mangiaguerra—sorta di vino caro ai soldati, specialmente tedeschi

Mangiavacca—in quel di Ferrara

manicae—manette

manigiare—maneggiare

mansitare—restare

manzola—giovenca, «iuvencula»

marangones—falegnami

maranazzus—brutto marrano (ingiuria)

maranus—«navis», barca da carico

marassare—spaventare

marassus—gocciolone, vile, poltrone; e anche vipera

maraveia e maravilia—maraviglia

marazzus—ronca

marcellus—moneta d'argento

marchescus—veneziano

marchetti—«genera nummorum venetum»

marellus—«parvum mare»; e anche acquerello, vinello

mariconda—zuppa fatta con pane grattugiato, uova e formaggio

marezare—«idest ruminare»

marisellus—maretta

maroëlla—emorroide

maronem—«fallum, errorem»

— *facere*—commettere uno sproposito

marones—testicoli

martellum habere—aver dispetto, gelosia

martinulus—martinello, strumento con che si caricavano le grandi balestre

maruffus—citrullo

marzam—il marcio

marzoccus—«grossolanus dicitur; at sunt qui dicunt marzocum idest florentinum, qui florentini suum leonem vocant marzocum; si sic est, ergo florentinum grossolanum»

marzus—marcio

mascherpae—«recottae»

maschii—«experti, pro tempore»; «homines maschi, homines sapientes»

maserare—macerare

masinare—macinare

masonem—«monasterium», casa

massam—molto

massara—massaia, la Perpetua de' preti

massaricia—masserizia

massella e massilla—mascella

mastellus—«arabice, solum latine», tinozza

masticare—«per metaphoram sepenumero ponimus pro diligenter considerare, unde Salustius: Omnia fantasticabiliter masticanda sunt»

matarellus—canzone a ballo

matazzus—mattacchione

matellum (formaium)—formaggio da contadini (matel, bresciano, significa rusticano)

matinata—mattinata, «cantilena quae mane fiebat antiquitus amatis»

mattescere—insanire

mattezza—follia

matturlus—scioccone strambo, pazzarellone

mazaticus—maggengo, maggese (fieno segato in maggio)

mazurana—maggiorana, pianta aromatica

mazzacrocca—canzone a ballo

mazzare—ammazzare

mazzadas cechi—botte da orbo

mazzuccus—agg. imbecille; sost. mal di testa

mearus—miglio

medaia—medaglia

medda—zia

medeccus—medico, storpiatura contadinesca

medegare—medicare

medemus—medesimo

medesina—medicina

medius—il Folengo suole aggiungerlo a sostantivi e aggettivi col significato di «semi» (*medius-mortus*, *semivivo*, *media-sora*, *mezza monaca*, ecc.)

meio—miglio (pianta)

melanaza—malannaggia

melegazzus—«harundo meleghae», stelo del granturco

Membrottus—Nembrotto

menada (feva)—fava mestata

menazza—minaccia

menazzare—minacciare

menola—pesce argentino, sfirena

Mentius—Mincio. «Est quaestio quare habitantes Godium dicantur menchiones. Salvanelus hanc solvit, dicens quod menchiones non deberent dici, at mintiones, a Mintio flumine suo»

mentozzus—grosso mento

mentus—cinto

menuzzus—minuzzolo

menzonare—far menzione, ricordare, nominare

Menzus—Mincio

merda—«stercus hominis, cuius derivata quaere in Catholicon». «Nota quod poëta hoc vocabulo non utitur nisi in personam Zambelli, qui rustice loquitur»

merla (passavit Padum)—modo proverbiale analogo a quello tedesco sulla cicogna, che porta i neonati

Merlinus—«iste Merlinus est presens poëta et auctor huius voluminis». «Merlinus in adolescentia sua macaronicus»

mermorìa—«villanice pro memoria»

merscalcus—maniscalco

merscaltica (ars)—mascalcia

Merzaria—Mercerie di Venezia

mescadizzi—cuoio concio in allume per far palle da gioco, staffili: *loreus* o *lorus mescadizzi*, correggia di cuoio

Meschinus—sottinteso Guerino

messedanza—miscuglio

messerus—messere, podestà

mestralus—usciera, cursore (il «ministerialis» degli Statuti mantovani)

Mesue—celebre medico arabo

metallicius—fatto di metallo

mezarola—misura da vino di due barili

mezenos—pacche di porco, pezzi di lardo bislungi, che si traggono dal dorso del maiale bipartito

miarus—migliaio

micida—«pro homicida»

migola e migolina—briciola

minutus—scemato, svingorito

mioramenti—grosse anguille di Comacchio

miorus—migliore

misa farinae—madia

missaltibus—Che cosa saranno gli «occhis missaltibus» di cui era pieno l'«urzum» rubato da Cingar a' frati (iv, 117)?—chiederà il lettore. Rettifico anzitutto: deve leggersi ochis; e intendere perciò una bella provvista di oche salate che i frati buongustai conservavano nella dispensa. La voce «misalta» esiste ancora in italiano

mistatem—amicizia

misterum facere—far mestieri

mistura—mischia

mitas mitadis—metà

mius—miglio

mò—«particula conveniens eloquio rusticano»

mocare—«nasum est purgare, dicimus etiam mocare lucernam, idest forfice obmuncare, unde Strabo: Monemus studiosos ad vistam conservandam stopinum lucernae frequenter mocare»

moccus—moccolo

mocchettus—mocolino di candela

mocenighi—moneta veneziana

mocinus—moccichino, fazzoletto

moëra—moglie

moia—«non declinatur, est quicquid bagnat»; in moiam, in molle, nell'acqua

moiatu (pane)—pan molle

moiulus—bicchiere

molaes—grandi sassi

molesina—tenerella, benigna; in alcuni casi «molesinos humiles intellige»

mollamen—mollica

molzinare—«molliter ungere»

momaria—rappresentazione

mona—scimmia, bertuccia

monesi—«pro monachi villanice»

montanus—montante: colpo di spada, tirato di sotto in su

Monzoiam—«Monjoje», grido di guerra francese

moraiae—morse pei cavalli: strumento con cui si stringe loro il labbro superiore perché stian fermi

Moraiga—Morea

moram (ad)—alla mora, gioco

morbezzare—«a morbiezza descendit, pro luxuriare»; ruzzare, galloriare

morco—«est muffa nasi»

morena—emorroide

morfa—smorfia

moria—«est contagium carnis quo moritur animal»

morosus—amoroso

morsellata—pinocchiata

mortarus—mortaio

morzare—spegnere

moschinus—«si moschinus habeat nasum, inter academicos longa fuit disputatio»

moscones—«Carpitur hic poëta posuisse tavanos et moschones divisim, cum idem sint: respondeo quod non, quia, teste Alchedemach, De orto Hesperidum, moscones sunt minores tavanis et habitant in Lombardiae partibus»

mostazzonis—ceffone

mostazzus—mostaccio

moteggiare—far motto, accennare

mottellicola—frate della Motella (paese attiguo a Mantova)

movesta—mossa

movestus—mosso, sconnesso

mucchiachias—«morosas spagnolice»: è voce illirica

mudanda—mutanda

mufolentus—ammuffito

muganzae—geloni

mulacchia—cornacchia bigia

mulazzus—mulaccio

multifacendas—molt'altre cose

multifores—con molti fori

muluc—anagramma di culum

muraiare—ostruire

musaroles—«sunt ex stropis contextae, quibus ora bovum mangiare inhihentur, unde Columella: Stroppiferas vaccis musarolas portat arator»

muschifur—rubamosche
mussare—parlar sotto voce
mussattus—zanzara
mustibibax—bevi mosto
mustolentus—ammostato
muzzare—«scapare vel fugere»
myrmicoleones—formiche alate
myrnuca—formica che sta nella noce
myrpraedo—«qui formicarum praedam facit», annota il Terranza

nandi—gerundio di nare
naranci—aranci
nare—nuotare, navigare
narisa—narice
nasare—annusare
naspare—muovere le zampe dinanzi
nassutus—nato
nausare—aver a nausea
navarolus—navicellaio, marinaio
navone—rapa lunga e sottile, «genus rapae»
necessari—esser costretto
nedrottus—anitrotto
Nefissa—santa Nafissa (allusione oscena)
negare—annegare
negottam—«quasi neque guttam intellige»
negunus—nessuno
nemboi—lombi
nemigus—nemico
nespium (plur. *nespoi*),—nespola, busa
nettare (*paësum*)—«est fugere»
nettezare—forbire
nevolae—«de farina et croco compositae», ostie
nezza—nipote
nibius—nibbio
nidor—odore dei cibi
nierus—uovo che si lascia per segno nel nido delle galline
ninari—esser cullato
nivolus—nuvolo

noctua—civetta

nodare—nuotare

nodarus—notaio (scherzosamente detto anche dei galeotti alla catena)

nogara—noce

nomanza—nominanza

nonanta—novanta

Norma—Sacra scrittura

nosella—nocella, quella parte che collega i due bracci d'un ordigno

novella—«substantialiter dicta, significat rem et imbassiatam»

nummi—danari, adoperato per genitali

obniti—resistere, ricalcitrare

ocarum paradisus—detto anche paradiso degli ebrei

oedipodencis—di Edipo

ofella—offella, «genus pulmenti Mediolani repertum»

oldire—«audire»

ongia—unghia

ongiata—unghiata

ongiones—unghioni

ongiutus—onghiuto

onizzus—ontano

onza—oncia

onziola—diminutivo di oncia

opilatus—oppilato, chiuso

optalamins—vedi scondificus

oque—et o

orbello—orpello

orbescam (ad)—«sine luce»

orbisinus—orbetto (attribuito al cieco Cupido)

ordellum—«orlum a quo ordellum, pro plica»

orloins—oriuolo

orliga—ortica

oselinus—uccellino

osella—uccello femmina

osellare—uccellare, cacciare

osellator—uccellatore, cacciatore

osellazzus—uccellaccio

osellus—uccello. «Quaestio hic non parva coorta est an musca sit osellus Averrois diffinire non audet»

oybo—«spuzzantis est, aliquando est nomen indeclinabile, ut illud: nasum defendit ab oybo»

oyde—«quasi oyme Deus»

pacchia—«dicitur mangiamentum stomachiter assumptum»

pacchiarina—mota, feccia

pacchiones—«mandones» mangioni

pacia—pazzia

padimma—«pro cessa»

padire—patire, digerire

paditus—patito

padronus—«infirmetas» (affezione ipocondrica così chiamata dai contadini: tra cui una consimile malattia nelle donne è detta madrazza)

paffi—i lardelli della gola, donde paffuto

pagni—panni

pagnoca—pagnotta, paffuto

Paiae lagus—valle di Palolo, presso Mantova

paiarus—pagliaio

paiolata—puerpera

palearia—la pelle pendente dai collo dei buoi invecchiati

pamorare—(vedi solvere)

pampardae—tagliatelle

pampognae—(vedi cantarellae)

panada—pan cotto, pappa

panadam sofiare—«proverbium cum quis sibimet malum facit, statim sofiat ut alevietur dolor»; far panada, dicesi da' fanciulli quando il paleo percosso non gira

panara—paniere

panarottus—piattolone, scarafaggio

pandemeius—«genus panis meliacei»

panescum (cortellum)—coltello per tagliare il pane

panizza—panico

panza—pancia

panzonicam—«folam»

paramoscas—detto per ischerzo di una specie di moschetto

parangonus—paragone

parecchiare—apparecchiarsi

parecchium—apparecchio

parerum—parere

Parisus—Paride da Ceresara, astrologo; e Parigi città

parlamen—discorso

parolum—«vas aereum», paiuolo

paronus—padron di barca

parpaionis—farfallone

partesana—lunga asta

passamina—passaggio

passulus—pasciuto

patarinus—«latine, hebreus hebraice, baganai caldee, maranus arabice»

paternostri—le pallottoline piú grandi della corona del rosario

Pava (a)—«Adverbium gridantis, quam vocem proferunt barcaroles, cum versus Paduam navigare volunt»

pavaionus e pavionus—tenda, padiglione

pavana—ballo (padovano)

pecenies—pezzenti

pedagnus—«est trabes attingens de ripa ad ripam fluminis», passatoio, ponticello mobile

pedana—«genus morbi, qui venit in pedibus senum», podagra

pedantrices—maestre

pedantum—«differre a pedagogo Platina negat contra Diomedem»

pedester—a piedi

pedestrare—andar a piedi

pedezonto—a piè pari

pedrina—polledro, usato dagli stradiotti

peduzzi—peducci

pegola—pece

pegolare—impeciare pegora—pecora

pegoras—«fluctus» (v. castrones)

pelanda—palandrano, zimarra (v. sguarnazza)

pellera—pelarina, conseguenza della sifilide

pellibovo—pelle di bue

pellizza e pelizza—pelliccia: facere pellizzas, far delle pelli (delle gran spanciate a tavola); officium pellizae gerere, scaldare

pellizzarus—pellicciaio

pellumen—pelo

Pelucca—«melius villanis convenit, quam caviata, nam caviata citadinis, caesaries regibus et signoris tribuitur»

penazzus—pennacchio

penserum (plurale pensiria)—pensiero

pensorosus—pensieroso

pentacula—il pentagono.

peponessa—popone

percitus—furioso

perforzum—sforzo

perfumus—profumo

pergol—pulpito

perna—coscia o piè di porco

pernicones—pernici

perosinus—perugino

persuttum—prosciutto

pertusus—pertugio

pesentus—pesante

pesium—«idest pondus»

pesocchus—pesante

petenatus—pettinato

peterlenga—coccola rossa del rosaio salvatico

petezatio—«fit dupliciter, ait Averrois: altera causa bertezandi, altera causa sanitatis; prima ore, secunda et caetera»

petola—imbarazzo, imbroglio

pettus—«est ventositas tundior coreza, testatur Averois»

petulcus—cozzante, ruzzante

peverazza—conchiglia marina bivalve

peverata—salsa fatta con brodo, pan grattato, spezie e formaggio

peverum—pepe

pharmapotecha—farmacia

philosef—filosofo

Piamontus—Piemonte

piantare animum—«est ostinati»

piare—pigliare: anche apprendere

piatonada—piattonata

Piatone—scherzosamente per Platone, facendo un bisticcio con piattone, piattola

picaias—«cordiculas, quibus nectebat femoralia»

picare—appiccare

Picatriz—anche il Rabelais rammenta il «reverend père en dyable Picatris, recteur de la faculté dyabologique»

Piccardiam (pergere in)—star per essere impiccato

piccus—appiccato, appeso

picigare—pizzicare

piga—piega, orlo «pro plica. Hoc usque in hodiernum diem servatur: idest revolvere alam mantelli super spallam sinistram»

pigare—piegare, indurre

pigatio—l'atto del piegare
pignocada—confettura di pinocchi e zucchero
pignoli—pinocchi
pigrazzus—poltrone
pilerus—pilastro
pillamen—pelo
pinfen—canchero! «Blasphemia rusticana»
pinza—«summitas, est vox cremonesa»
pioppa—«est arbor quae latine dicitur populus», pioppo
piotta—pilota, marinaio
pirlare—girare: «pirlat, girat et rotat, idem»
pirli—trottola, paleo
Pisanella—la Summa di casi di coscienza composta da fra Bartolomeo da S. Concordio o da Pisa
pisonare—dare a pigione
pissacara—pisciata
pissamen e pissum—orina
pistinaca—pastinaca, pianta dalla radice carnosa
pistonus—pestello
pistor—fornaio
pistorisius—pistolese, coltello di lama corta e larga
pit pit—«caldeum est et vox quae invitat gallinam ad pitandum, idest beccandum granum, nam piton becus dicitur»
pitanza—pietanza
pizzaguerra—attaccaguerra
pizzocara—pinzochera
placerus—piacere, favore
plastrum—carro
plazza—piazza
Poazzus—«est alveus vetustus per quem alias Padus fluebat»
poff—sedere (nome dato anche al diavolo)
poiana—uccello di rapina che fa guerra ai pulcini: «poianae, trepidi, viles»
poiesus—pugliese
polarum—pollaio
polcella—pulzella
Polettus—paese del Mantovano
poltronisia—poltroneria
poltronizare—poltrire
polvinus—piuma minuta

polzinus—«bresanice, pullos latine, polesinos mantuanice»

pomgranatus—melograno

pomrancium—arancio

pone—poscia

pontada—«quatuordecim pontadis asinus cantat, Valla quintam decimam iungit»

popoza—pupattola

populazzus—marmaglia

porcida—«pertinens ad porcum, idest foeda»

Porcos—Gian Cristoforo Porco, giureconsulto

portantinus—ambio: quel passo affrettato di cavalli, asini, che non è ancora trotto

posada—adoperata dal F. come equivalente a stagione

pospodo—«gospodo», signori

possada—clausura

possare—riposare, fidarsi

postam currere—correre le poste

postis—stipite

potentus—potente

povina—ricotta

povinatus—cisposo (da povina)

praderia—prateria

pradessum—or ora

praestare—presiedere

pransare—pranzare, mangiare

pratighus—pratico

preciare—apprezzare

precium—prezzo, premio

Predella—quartiere di Mantova tuttora esistente

Pregaius—Pregadi di Venezia

premi—andate a sinistra (v. staliium)

praesone—prigione

pressam (in)—in furia

pressus—pressato, circondato, premuto

Pretianes—dev'essere il prete Ianni

prevenda—prebenda, profenda, cibo

prigolare—pericolare

prigolus—pericolo

prigolosior—più pericoloso

primarus—primo, capo

procazzare—procacciare

prodere—mostrare

prolecco—prologo (storpiatura contadinesca)

proverbol—proverbio, storpiatura contadinesca

provistus—deliberato

pruna—brace

pru sta—«vox quae fit cum sistimus somarum, idest asinum vel mullum»

puclinus—puclinetto (in senso ironico: «ironia» trovasi infatti annotato nella Toscolana)

pugnada—«percussio pugni»

Puia—Puglia «est provincia muschis abundans»

puleccus—pulce

pulichettus—piccola pulce

puncto (habere in)—aver pronto

puntada—puntata

pupio—«est parvus columbus, nomen fictitium, quia velut inquit Ausonius: Cum pupio cantat, consonat ore pi pi»

purare—«pigritare»

purificatorius—pannicello con cui il sacerdote netta il calice

putellus—ragazzo

putriffa e putrifola—fetente

puvialis—piviale

puvidae—pipita

puvonus—fantoccio

puzzor—fetore

quacchius—quatto

quadernum—sedere

quadrellum—«inter matonem et quadrellum differentiam alias dicemus». «Matones differunt a quadrellis: lege Vitruvium»

quaerositas—l'atto del cercare

quaiaie lombardae—«ut apertius intelligas, stronci»

quaresma—quaresima

quattus—«occultus ac si vellet capere quaiam»

querza—querchia

quistare—acquistare

racentus—frizzante (vino), piccante

rafinare—smettere

rafioli—(vedi casoncelli)

rafrontare—affrontare

ragiamen—raglio

ragnifuga—debellator di ragni

ragunare—adunarsi

raines—fiorini del Reno

Ramacina—canzone popolare italiana del Cinquecento

ramazzare—percuotere in furia, all' impazzata

— «precipitare, unde ramazonus precipitium»

ramezantes—«falsos de ramo supra rientatos»

ramina—«forata, genus vasi»

rammescolare—rimescolare, confondere insieme, girare a caso

rammus—rame

rampare—arrampicarsi

rampatus—arrampicato

rampegare—arrampicare: «rámpegat et rampègat dicitur, media sillaba comuni»

ramponare—guernire di ferro scarpe, zoccoli, per meglio camminare sul ghiaccio

ranabotulus—l'embrione nato dall'uovo della rana

ranisonus—echeggiante del gracidar delle rane

ranochius—«est ranarum mas»

ranza—«est maior falce»

ranzus—rancio

rapari—corrugarsi, aggrinzarsi

rapatus—grinzoso

rappae—rughe, grinze

rasa—acqua ragia —«inter fraudem et rasam hic notescit» (nessuna differenza)

rascare—raschiare

raschus—forca da bifolchi, «furcatus fereus est»

rasega—sega

rasonare—ragionare; «rasonare dente, comedere»

rasone—ragione

rasorus—rasoio

raspare—il percuoter che fanno i cavalli il terreno, quasi zappandolo

raspus—unghia aguzza, artiglio

rastellare—raccogliere

rastellera—rastrelliera

rastilium—rastrello

rava—rapa

ravaiosus—rabbioso, fastidioso

ravanellus—«est radix apreciata nobilium dapibus, non est diminutivum ravae, ut Donatus inquit; sed ravulus diceretur, unde Godianus: Mingere vesicam raula sepe facit»

raxinus—«racemus» racchio, racimolo

razza—«proprie est equorum, hic pro stirpe ponitur. Unde Godianus poëta: Villani semper perfida razza fuit»

rebruscare se—picchiarsi, spazzolarsi

rebruscari—divenir piú brusco

recamare—ricamare

Recanatae o Racanatae (fera)—fiera di Recanati

recetare—accogliere, ospitare

recocta—ricotta

recessere—rincreocere

redena—«est corrigia freni»

redicella e redesella—quel pannicolo grasso che copre le viscere

redosso—in furia, confusamente

reficere—raggiustare

refudare—rifiutare

regattam (facere)—far a gara

reghignare—digrignare

remex—rematore

remolazzi—ramolacci

remordace—pizzicante

remucare—rendere ottuso: «remucatur, obtunditur»

rensi camisa—camicia di tela bianca (cosí detta da Rens, in Francia)

repetare—calcitrare

repiare—rattenere, riprendere

repossamen—riposo

remossus—remoto

reputare—far calcolo

requistare—racquistare

Resanus—Reggiano

resigna—rassegna militare

restitus—restio

Reverum—Revere, paese mantovano

revidare—controsfidare al gioco

revitum—aumento di scommessa al gioco

revoltare sensu—riflettere, meditare

revoliellus—giri obliqui a salti

rezola—viuzza, vicolo

ribaldellus—mariolo

ribombi—rimbombi

ribula—uva dolce friulana che fa un vino spumante generosissimo

ricola—ruchetta (erba)

ricolare—ributtar indietro

rictus—bocca

rididulus—ridente

rigolare—rotolar giù

Rigus e Rigazzus—Enrico

ringere—digrignare

risaia—«est risus qui fit cachinnando»

risarola—«risus, risa, risaia, risarola»

risigos—«pericula»

rivare—arrivare

rivera—riviera

rivolti—cantina

rizzus—riccio

robare e robbare—rubare

Robertus frater—fra Roberto da Lecce, celebre predicatore

rochettus—cotta di canonici ed alti dignitari ecclesiastici

rodella—rotella, scudo di forma rotonda

rofianus—ruffiano

rognire—nitrire, «hinnire»

romerus—pellegrino

romittus—«pro heremita»

rosada—rugiada

Rosaria (summa)—il Folengo per comodo del verso adoperò Rosaria invece di Rosella: cioè una summa di casi di coscienza (Rosella casuum) composta dal minorita fra Battista da Salò nel sec. XV

rosegare—rodere

Rosina—«est cantilena rusticana»

rossezza—vergogna

rossola—rossi d'uovo

rottus—«est ventositas procedens aut crapula aut ab inflatione milzae quae dicitur mirach»

rotundare—arrotondare

roversare—rovesciare

roverso—alla rovescia

roversum—colpo di traverso

rovida—(vedi *ruidae*)

rubigo—ruggine

ruf-raf (de)—di riffe o di raffe

rufioli—ravioli (v. *casoncelli*)

rugare—«quaerere diligenter», «vestigare», frugare, perquisire

ruginentus—rugginoso

ruidae—spine, pruni, rovi

ruinazzum—rovinio

ruto—immondizia, letame

ruzare—«rugavit impulit, bergamascum est»

sabionus'—sabbia, arena

saccus—«est depopulatio urbium quam chaldei vocant saccaman»

sacentus—saccente, dotto

sachozza—saccoccia

sadocchus—significa in parmigiano ebreo

safranus—zafferano

sagatare—«idest sacrificare»: lo si dice del modo particolare che hanno gli ebrei di ammazzare buoi, oche, polli

sagina—grasso

sagra—sorta di pezzo d'artiglieria, come il falcone

saguratus—sciagurato

saiotta—«est locusta, quae pro errore frequenter posita est»

salatta—insalata

Salei—San Leo

salictum—saliceto, luogo pieno di salci

saligata—selciato

salire—assalire

sal liei—«tartarum»

sallarium—salario, stipendio

Saloium—Salò

Samarchi—San Marco

samitarra—scimitarra

samitus—sciamito, drappo di seta

sanglottus—singhiozzo

Sanguileo—re delle mosche, così forte da pungere a sangue i leoni

saorna—zavorra, polvere

saperum—sapere, intelletto

sarasinus—saraceno

sardena—sardella

sassinare—assassinare

sassinus—assassino

sausare—scovare, braccheggiare

savonus—sapone

saxum rodere—«more canis, qui non valens offendere hominem rodit petram»

sbaccum—(v. asbaccum)

sbadacchiare e sbadaiare—sbadigliare

sbadacchiare—porre il bavaglio, imbavagliare

sbaiaffare—sbraitare

sbaiaffus—ciarlone pettegolo

sbalanzare—sbilanciare, sbalottare

sbarainus—gioco di dadi (sbaraglino)

sbaratare—sbaragliare

sbarraiam (ad)—allo sbaraglio

sbercia—cispa

sbercifluus e sbercigerus—cisposo

sbergus—usbergo

sberlare (oculos)—stralunare gli occhi

sberlatus—bieco

sberlucere—risplendere

sberlusentus—rifulgente

sbilzare—«pro valde fluere»

sbindare—toglier la benda

sbisao—bravaccio stolido e vile

sbizerire—sbizzarrire

sbolsare e sbolsegare—tossire come un cavallo bolso

sbolzonada—ferita

sboronare—stappare, svelare, sparare: «Tuf taf schioppetti est; bom bom artellariae grossae, unde versus: Schioppettus tuf taf, bom bom colubrina sboronat»

sborrare—«melius quam manifestare»

sbotazzatus—sboccato, sguaiato

sbraiare—sbraitare, urlare

sbraior—urlo

sbravezare—«se iactare >

sbrettare—sberettare, salutare

sbricchettus e sbriccus—uomo di vile condizione, sgherro

sbroccare—sbrancare, tagliar via i rami ad una pianta; sbrocare risum, scoppiare in una risata

sbroffare—spruzzare, sbruffare

sbroiare—scottare

sburlare—urtare, sospingere; sburlatus, «impulsus»

sbusamen—fóro

sbusare—bucare

scagaita—«plus quam timor, nam timor potest esse sine cagarola»

scagarare—«proprie est amalatis»

scaia—«teste Servio, est fragmentum saxorum, cupporum, vel cuiuslibet vasis fragilis»

scaiare—«disquamare pisces gladio»

scalogna—allium ascalonicum, una specie di cipolla

scalvare—«idest amputare»; potar (alberi), tagliarne la cima, i rami

scambiettus—«est genus salti sicut capriola, tamen accipitur pro qualibet saltatione»

scamonea—pianta asiatica, il cui succo è adoperato come purgativo potente

scampasoga—scampaforca

scanacorus—disperazione, accoramento, «scanatio cordis»

scanare—«scannamus panzam, iugulamus collum»

scanellus—tamburello per giocare alla palla: «scanus et scanellus quo percutitur balla»

scanfarda—«scarteram, meretricem»

Scannacavalla—cosí chiamato il re de' tafani, perché molestissimo a' cavalli

scantonare—evitare, scansare; ed anche snidare

scapinare—«fugere»

scappinus—pedule: netare scapinos, andarsene

scapolas (vertere)—fuggire

scapuzzare—(v. capuzzare)

scaravazzus—scarafaggio

scarcossus—«dicitur qui macer, undique promulgat ossa, ut vecchia»

scardovella—piccola scardova, pesce d'acqua dolce con molte scaglie

scarpare—strappare, infrangere

scarpacinus e scarpazinus—ciabattino

scartozzus—cartoccio

scattare—riscattare

scavedagnare—fare le cavedagne (v. cavedagne)

scaviata—capigliatura, crine

scazzare—cacciare

schema-tis—schema, seme, lignaggio

sempietas—scempiezza.

schegnire—«antiqui dicebant necesse est»

schelentia—identico, credo, a scheranzia, angina

schenada—un colpo ricevuto, cadendo, nella schiena

schenera—schiniera

schiappare—spaccare, rintronare le orecchie

schiazzare—schiacciare

schiaquina—veste lunga e rozza, portata da schiavi, pellegrini, romiti

schifare—evitare

schifettus—barchetta, palischermo

schifones—«villanice, calzas urbanice». «Netare schifones est fugere»

schinca—stinco

schionfare—gonfiare, ingravidare

schioppare—scoppiare

schiopezare—scoppiettare

schirattus—scoiattolo

schirazzus—nave veneziana e levantina

schittare—spruzzare, insudiciare, far sterco; «lavacchio schitata, imo foedata»

schitarinos—«villanice, chitarinos urbanice»

schizzare—schiacciare

scintinella—sentinella

scocesus—scozzese

scocia—zucca, molto matura e pressoché guasta

scodere—riscattare

scollare—gocciolare, liquefarsi

scoltare—ascoltare

scondere—nascondere

sconderola—nascondiglio

scondificus—che rende invisibili, nasconde agli occhi altrui. «Lapis optalamius, invisibilem reddens»

sconire—scemare bollendo, svaporare, deperire

scontrum (per)—dirimpetto

scoraiare—portar via il cuore

scorcia—scorza

scoriada—sferza

scorlare—scuotere, crollare

scorozzatus—scorrucciato

scortegare—scorticare

scortegatio—l'atto dello scorticare

scorzare—scortecciare, sguainare

scossare—scuotere, dibattersi

scossus—riscattato, liberato

scosus—nascosto

scottus—«est debitum tavernae, metaphorice pro quolibet debito positus»

scotumare—costumare

scovare—scopare, frustare

scouvertare e scovertere—scoprire

scovinus—piccola scopa

scragna—sedia

screpantia—«melius quam differentia»

scrima—scherma

scrimire e scriminare—tirar di scherma

scrizzare—scherzare

scrizzum—scherzo

scroa e scroia—scrofa

scroffa—scrofolo

scropulum o scrupulum—la ventiquattresima parte di un'oncia

scufiotus—scuffiotto

scuitare—«memorare»

sollazzata—sculacciata

scurare—oscurare

scurrere—correre

scurzus—scorcio, che appare in iscorcio

scusare—servire da, supplire a

scusire—scucire

secritudo—segretezza

seda—seta

sedacia—staccio

sedazzare—burattare

sefus—sego

segurare—assicurare, garantire

seguris—scure

segursellus—piccola scure

segurus—sicuro

Semiphora—«dei nomen»
semprus—eterno
semustus—mezzo bruciato
senapra—senape
Senna—Siena
sensarus—sensale
sentare—«sento a sedeo»
sentiria—sentieri
Seraffus—«maximus in quibus libet liberalibus artibus fuit»
seraia—serratura
serraium—asserragliamento
setis—setole
Sextum—Liber sextus Decretalium di Bonifacio VIII
sfalsare—falsificare
sfodrare—sguainare
sfodro—guaina
sfoggiatum—«dicimus variatum et diversicoloritum»
sfondrata—sfondata, rovinata, applicato a donna: Messalina
sforacchiare—«pro sbudellare»
sfronzantes—che escono dalla sfronsa (fionda)
sgagnare—addentare, mordere
sgallinare—«gallinis privare; sic Columella: Per eminentia fiant pollaria ne vulpe sgallinentur»
sgamaitus—scamato, verga per battere le lane
sgambare—toglier di gamba, slacciare
sgambiettus—«est genus salti, sicut capriola; tamen accipitur pro qualibet saltatione»
sganzerla—«et alphana sunt animalia longas habentia schincas». Si dice di uomini dalle gambe lunghe
sgaraboldelli—grimaldelli
sgarbellatus—arrovesciato, scerpellino
sgarlatatus—«dicitur qui sine garletto zopegat. Garlettus est pars superior calcagni»
sgathiare—divincolarsi, disviluppate
sgiuntus—disgiunto
sgollaia—scolatura
sgonfius—gonfio
sgozzolare—gocciolare
sgraffignare—«est viri, graffiare est gattae, azzaffare est leonis»
sgregnare—ridere
sguaitare—«videndo notare et sindacare»

sgualdraccha—sgualdrina

sguardadura—sguardo

sguatarus—guattero

sguazzare—menar bestie nell'acqua corrente e farvele abbeverare

sguazzum—allagamento

sguarnazza—guarnaccia, zimarra

sguerzus—guercio: *sguerzus Africae*, Annibale

Sguizzera—Svizzera

sguizzer—svizzero

sgognare—fare sberleffi

sgurare—lavare

sgurentus—«*atritus*», ferro lucido dal grand'uso

sgussare—sgusciare

siare—sciare

Siccaboronus—asciugatappi

sicurare—assicurare

sifiare—«*est proprium spadatum quando velociter manegiantur*»

sigillum facere—votare

signa (dare)—il segnale della battaglia

signentus—segnante o segnato: *signenta corona*, la corona che segna il rosario; *scodella signenta*, colma sino al segno dell'orlo; *petra signenta*, improntata con un segno

silacchum cinquinum—contusione, impronta delle cinque dita dopo uno schiaffo

simiotta—scimmiotto

Simona (madonna)—la simonia

simultates—inimicizie

singentus—percosso con la cinghia

singiarus—cinghiale

sinona—astuta (da Sinone che ingannò i troiani)

siroccus—scirocco

siroppus—sciropo

sisinus—«*genus nummi*», moneta di mezzo soldo

sizza—mammella

slancatus—sciancato

slanza foiada—propriamente lancia lasagne, uomo dappoco

slanzare—lanciare

sledammare—nettare

sleguatus—sciolto, strutto

slongare—allungare

smacare—smaccare, scornare, ammaccare

smacchiare—scovar dalla macchia

smagazzare—stritolare «smagazzat plusquam friat»

smagonare—«extra magonem elicere», sfogarsi

smaraviliare—maravigliare «rustice»

smazzolare—«tartassare, tambusare, bastonare, tartufolare, tracagnare»

smenticare—obliare

smenuzzare—«pro boconatim incidere, unde Columella: Ocharum pavaris herbam mangiandam smenuzzare bisognat»

smerdolare—«idest purgare»

smergolare—«idest vociferare», «gridando, cantare», «valde clamare»

smesiare—svegliare, chiamare

smiccare—ammaccare, ficcare per forza

smiollare—e cavare medullas»

smoiare—lavare

Smorbia—località mantovana presso Ponte Arlotto, ove si accumulavano immondezze e vivevano le meretrici

snembolare—levare il fiato, slombare, sfibrare

socca—gonnella

sochinus e sochinellus—guarnelluccio

socida—«est mandra»

sofiamen—respiro affannoso

sofinus—sciá di Persia

soga—corda (diminutivo soghetto), capestro

soia—beffa, burla

soiare—deridere

soium—«genus vasi vinarii»

solarum—volta, soffitto

solazzus—«fuit philosophus epicureus: vide Diogenem»

soldus—«est precium militare, hinc derivat soldatus»

solegismus—sillogismo

solimatus—sublimato (veleno)

Solpharinus—Solferino paese, e solfanello

soltus—sciolto

solvere—«lombardice dicitur mane comedere, pambrare romagnice»

someiare e somiare—simigliare

somenza—«propaginem»

sonzia boschi—unto di bosco (bastonata): «sonzia, grassa, idest lignum». «Unguentum boschi, trambaius est»

soperchiare—avanzare, restare

soporari—addormentarsi

sorare—«exhalare»

soratuttum—«super omnia»

sorbottum—un gran sorso (di vino)

sordina—«parva piva»

sores mediae—mezze suore, mezze monache

sorex, sorices, sorighettus, sorighinus—topolino

sornachiare—«ronfare, ronchizare nil differunt»

sorramen—apertura, sfiatatoio

sotanella—la quarta corda della chitarra

sothiezza—sottigliezza

sotilus—sottile (voce di tenore)

sotosora—sossopra

soverottus—scarpe, o piane con soles di sughero

spacatus—arredato con pompa

spacianter—«quando derivat a spacior significat tarde, quum vere derivat a spacio-as significat cito»

spadolare—«ut fit cum linum erudiunt disgrossantque», battere con la scotola il lino

spagna—nome di ballo

spallazzum—spallaccio: la parte dell'armatura, fatta a scaglie, che copriva la spalla

spalleria—paramenti delle spalliere

spallezare—detto di cavallo: andare con leggiadria agitando con eleganza le spalle

spantegare—spandere, diffondere, spalancare

sparamenta—fodere delle scarpe: «quid sunt sparamenta lege Nicolam Zavatinum»

sparare—risparmiare

sparaverus—sparviero; ire sparavero, andar in bocca al lupo; ad sparaverum, in rovina

sparpagnare—spargere, disseminare, sparpagliare

sparpagnatio—profusione

spazzare—disbrigare

spazzaiaementer—subito

speciarus—farmacista

spedus—spiedo

spegazzare—imbrattare, scarabocchiare

spelizzare—«expilare»

spelorzus—spilorcio, briccone

spergol—aspersorio

spernazzare—sparnazzare

sperzurare—giurare

spesa—salario

spessiter—«frequenter»

spetia—spezie, droga

spica (aietti)—spicchio d'aglio

spigare—spiegare

spinare—spillare, metter a mano una botte di vino

spinazza—spinaci

spinbozzus—probabilmente è il frutto del pugnito, dalla coccola rossa subsferica

spinelle—tumoretti linfatici nelle gambe de' cavalli

spinettum—zipolo

spingardella—«est genus artelariae»

spingardoium—canzone a ballo

spiramen—respiro

spizzare—zampillare

splumatus—sprimacciato

sponsonare—stimolare, pungere

spontonis—ferro conico appuntito: spuntone

spresiare—sprezzare

spronus—sperone

sprovedutus e sprovistus—impreveduto

spudare—sputare

spudazzus—sputacchio

spulicare—spulciare

squadernare—sconquassare (oggi dicesi in dialetto mantovano squinternare)

squadernari—dividersi in quattro

squadronus—«quam bataionem florentini vocant»

squaiare—scuotere, far trasalire

squaquarare—gozzovigliare, «pro bene vivere usurpatur ab epicureis»; «frui»

squaquarinus—«est factus cum duobus digitis, toccans barbozzum alterius. Poëta Godianus: Temnite foemineos squaquarinos, temnite basos»

squarcina—coltellaccio

squarzare—squarciare

squarzone—grosso squarcio

squilla—specie di pianta a bulbo o cipolla, detta piú comunemente scilla

stafezare—correre come staffetta

stagnus—resistente, sodo

staiezare—tagliuzzare

staladizzus—svernato

staliu—stali, andate a destra: termine tecnico adoperato anche oggi da' barcaioli veneziani per evitare gli urti

stambussada—«mantuanice accipitur pro bastonata»

stamegna—stamigna, tela rude che si adopera per colare liquidi

starus—staio

Stephanus—nel senso di pietra, lapidazione

stigare—eccitare, aizzare

stimmare—tener alto

stipula—stoppia

stipulator—armeggione scaltro e disonesto

stirpare—estirpare

stivallus—stivale

stiverius—sorta di cane

stizza—carogna

stizzare—aizzare

stizzus, stizzones—tizzoni

stopinare—«dicitur tremare, quia, deficiente oleo in lucerna, stopinus languens trepidat»

stopinos (cagare)—aver gran paura

stoppare—turare

storta—«est genus spadae, quae latine dicitur samitarra»

storthiare—tirar un colpo di spada

storax—balsamo asiatico

strabucconem (ir e ad)—traballante

stracchedo—stanchezza

stradarolus—aggressore da strada, grassatore

stradiottus—soldati slavi o albanesi a cavallo, armati alla leggera

strafozate—superbamente, magnificamente

stralusentus—sfolgorante

strangozzare—languire, basire

stranudare—starnutire

straplviare—il gocciolar della pioggia in locali mal riparati

strapazzare—tuffarsi

strassinare—trascinare

stravaccare—atterrare

stravaccatus—sdraiato

straviare—disperdere

straviatus—fuor di sé, fuor di strada, badalone, perdigiorno

strazza—straccio: anche nome di un ballo

strazzolentus—cencioso

streggius—lasca

streppare—strappare, svellere

streppone—straccione

streppus—strappo

stricare—stringere, premere, strizzare (l'occhio)

striccus—premuto, stretto

striggia—striglia

striggare—strigliare

strinare—abbruciacchiare, arsicciare

strinatos (campos)—«dixit, quia stipulas incendunt»

stringa—cordella, staffile; stringas tirare, morire. Nella Toscolana al verso stringas cum totis quinque feretis è apposta la nota: «sunt aliae stringae, quae habent ferretum unum»

stringatus—attillato

strionis—stregone

strissare—strisciare, passar rasente con impeto

strolecchus—astrologo

strollogus—astrologo

stropellus—ramoscello

stroppa—virgulto adoperato per legare ed anche per battere; in stroppa stare, stare a segno, in freno

strozzerus—l'addestratore di uccelli di rapina per la caccia

strues—mucchio

strya—strega

stryatus—stregato

stryanismus—stregonesimo

stua—stufa

stuaire—spegnere

stuffus—coperto

stupidus—che fa istupidire

sturlare—urtare, cozzare, spingere

sturlonus—spinta, urto

stura—stufa; mandare ad stuvam, mandare a male, all'inferno

suadela—arte di persuasione

subiare—(vedi sifiare)

subius—«et sibilus»

subitanus—subitaneo

submaginare—riflettere su qualche cosa, ricercandone le cause e ricostruendosela in mente

substizzare—attizzare

suffimigium—«quasi sacrificium diabolo»

sugare—asciugare

summata—gelatina (?)

supposta—«quid sit vade et quaere; venetianiter la cura, lombarditer una spera», serviziale

supressada—sorta di salame o galantina

suttus—asciutto; pan suttus, pane solo, senza pietanza

tabachinare—far il mezzano

tabachinus—«est mediator, nuntius, amantium»

tacagnus—«fuit homo sceleratissimus omnium» (v. spelorzus)

tacare—attaccare

tacuinus—almanacco

tacola—gazza

tacolare—lo stridere delle gazze

taconatus—rattoppato

taconus (v. *gazanus*)—maltagliato

taërus—tagliere

taiola—tagliola

talentum—«appetitum»

talqualiter—in modo che

tamagnam—«tam magnam»

tampellare—picchiare romorosamente

tantonus—a tentoni

tapare—fare; ben tapá, ben fatto, bella tacca d'uomo; mal tapá, male in arnese

Taprobano—l'antico nome sanscrito di Ceylon

tararare—«trombezare»

tarma—tignola

tartuffa e tartufola—tartufo, percossa

tasentare—racchetare con modi amorevoli

taulazzus—tavolaccio, targa di legno per bersaglio

tavanus—tafano, assillo. «Seneca inquit: Philosophiae murum sic Plato trapassavit, velut tavanus ragni telam»

tavernarus—oste

tavoleria—la scacchiera, i giochi di tavole

teggetta—«vas coquinarium»

tegnaris—tigna

temma—paura

tenconus—postema nell'inguinaglia, causata da mal venereo

tenerire—ammollire

tentus—rattenuto

tesera—«virga est supra quam villani numerum signant»

testazza—grossa testa

testum—vaso di terra o di ferro che, coperto di bragie, serve a sua volta a coprire tegami e piatti per meglio cuocere le vivande

tetare—poppare

teza—capanna

tezottum—capanna, casalone

Thebittus—l'astronomo Harrani Abul Assan Tabit

tibiare—trebbiare

tichitare—«percutere cum tich toch»

tilatus—attillato

tinazzus—grosso tino

Tiphis—Tifi Odassi, precursore del Folengo

tira—serqua, lunga sfilata

tiriaca—triacca, noto medicinale

tirintana—processione

titalora—capoverso di canzone popolare

tochettum, tochus, tochellus—«frustum et frustillum», tozzo

todannum—«tuum dannum, est collisio indriotonicea»

Tognazzus—Toniaccio (da Antonio)

tola—tavola (abecedario), «tabella supra quam alphabetum a pueris discitur»

tomaca—pomodoro

tomachae—polpette con zucchero e uova

tomboare—rintronare, «fictitium verbum»

tominus (casus)—cacio casalingo di qualità scadente

tommus—salto col capo in giù, capitombolo

tommare—cadere

Tonellus e Tonnellus—Antonello

torno—tornio

torrazzo—«magna turris»

torus—letto

torzes—torcie

tosonos e tosottos—i capelli tosati

tosus—tosato

totanto, quotanto—tanto, quanto

tozzare e tozzolare—battere di santa ragione

trabaccas levare—andarsene

trabaccolae—padiglioni, tribune per spettacoli, tenda, baracca

trabuccare—incespicare, cadere: scudos trabuccantes vorrà dire scudi che eran di giusto peso, e facevano perciò traboccar la bilancia

tracagnare—bastonare

tracagnus—bastone: «tracagnum mantuanice, trusum bressanice, trambaium graece, truncum latine»

trafegare—trafficare

tragicus—doloroso, soggetto di tragedia

traina—«genus nummi»

tramazzare—«ruere»

tramazzus—stramazzone

trambaius—«et tracagnus idem sunt», «unguentum boschi»

trammare—tramare

trampinare—«caminare» con fatica

transbaltigare—traballare: «cigat, ninigat, nutat»

transtrum—trasto: asse trasversale delle barche per sedervisi

trapozzare—il tuffarsi del sole nell'onde

trare (facere)—«proverbialiter dicimus: facit trare, idest fallit et abarrat»

trascocti—«valde ebrii»

travellus—travicello

travenire—intervenire, succedere

travus—trave

tremolantes—brividi, peti, persone così dette «quia semper tremant», ed anche ornamenti che svolazzano

tremolus—tremarella

trentapara—il diavolo, come a dire trenta paia di diavoli: vale anche per befana e altra orrida apparizione

trentinam—«est genus nummi, quam furcifur rex Ripae Trenti primus signavit» (30 centesimi)

treppare—ingannare, beffare (v. truffare)

trespus—trespolo

tressum (per)—per traverso

trevella—travicella o piccola piana

trezza—treccia

tribianus—uva bianca

tridare—battere, tritare, pestare

tridus—trito, battuto

trigare (se)—arrestarsi, rattenersi

trigornos—tre giorni

trilignifera—la forca da' tre legni

trilisum e terlisum—traliccio

trincher, tarlofen—trinken e der Teufel (a proposito dei tedeschi avvinazzati): «quid significhent lege Svetonium»

trinzens—trinciante

trinzero—trincera

trisaltare—«galzopando saltare»

trivilinus—trivellino, succhiellino

trivilare—succhiellare

troare—trovare

truccum—mazzapicchio (v. trusum)

trucimaniter—da turcimanno, col senso di mezzano

truffare—«decipere, soiare, calettare, trepare, berteggiare, bertonare, tosare»

trusum—(vedi tracagnus)

trutinare—pesare sulla bilancia

tufare (nasum)—tappare, turare

tumefactus—gonfio d'ira, orgoglio

Turluru la cavra è mozza—canzone popolare italiana del Cinquecento

tuscis—tosse

Tyum—«est vallis spaciosa prope moenia Mantuae» (Te)

ubinus—piccolo cavallo veloce

ulva—erba palustre

umberlicus e umblicus—ombelico (contadinesca storpiatura)

umbriosus—ombroso

uncus—adunco

urta—urtone, spinta

urzum—orcio

ussum—«ostium», porta

vaccarius—(rustice) «pro vicario»

valentisia—valore

valisa—valigia

Valtropia—Valtrompia nel Bresciano

vanigare—vangare

vappa—vinello annacquato o svanito

varolae—vaiuolo

varolus—il branzino, che quando è giovane ha molte macchie come i vaiolosi

varones—ghiozzi

vascones—guasconi

vedella—vitella: «optimum edulium et lecardo congruum testa cum pelle vedelli»

vederus—vista

vegiare—vigilare, vegliare

Vegnesa—«pro Venetia»

ventessa o ventissa—«dicimus ventum et ventissam, sicut abbatem et abbatissam, papam et papissam»

ventilare (se)—avventarsi

ventrones—ventraie, immondezze

verasus—«est spiritus qui vertitur in lupum et infantes vorat»

Verbitrium—«constans tribus ex verbis»

verdugum—spadetta spagnola, stocco

verettone—«verettam, stralem, sagittam, quadrellam»

verghezare—battere (la lana), scamatare

vergotinus—qualche

vergottam—qualche cosa, il contrapposto di negotta

vermeius—vermiglio

vermer—«vinum valde celebratum», dice il Terranza (?)

vermocagnus—canchero (vermis caninus): era bestemmia proibita dagli statuti mantovani

vernare—rigermogliare in primavera

vernazza—vernaccia

vertones—(vedi verettone)

verzella—«est instrumentum duobus virgis compositum ad disgranandam segetem»

verzonus—grosso cavolo

veschiare—invischiare

vesica—vescica

veza—botte

vezza—veccia

vezzatus—avvezzo

vezzum—costume

vidoëlla—vedovella

vilazzus—codardaccio

villacaria—codardia

villanus Spagnae—«optimus equus est»

villotta—«genus cantilenae rusticanae»

villus—pelo, ciuffo di peli

vinazzolus—il granello interno degli acini d'uva

vinessa—vinaccia

viras—«ornamenta gladii», ghiera

virtus—verde

virens—nel fior degli anni

virgulatus—listato, variegato

visaggiium e visazzum—viso

visinus—«vicinus et vicinanza differunt in prima sillaba: unde Vergilius de vicino: Nec mala vicini pecoris contagia laedent. De visinanza Salvanellus: Per totam merdae visinanzam spantegat oybos»

vitia—veccia

vitriata—vetrata

vodus—vuoto

vogatio—vogata

Volta—paese mantovano

voluntariter—ben di cuore

vulpazza—volpaccia, volpone

zacara—condimenti generici

zaccara—cosa o persona di niun pregio

zacchetum—giacchetta

zaccum—giaco, arme da dosso, fatte di maglie di ferro

zaffare—«cito prendere, hinc zaffus, idest sbirus, qui sunt genus hominum poltronissimum»; ed altrove: «proprie sbirorum est et est venetianicum»

zaffus—birro

zafranatus—color di zafferano, giallo

zaghettus—chierichetto

zagus—chierico, scaccino, sacrestano

zaina—catinella, quartuccio (di vino)

zainus—bicchiere

zais—«vox bubulchi cum sistit boves nimis frezzosos»

zaltronus—cialtrone

Zambello—Giovanni bello

Zan—Giovanni

zancae—ciancia

zanchae—«chelae», branche dello scorpione (costellazione)

zanetta—(v. gianetta) superlativo, zanettone

zanettus—ginnetto, cavallo spagnolo

zanini—vermi che rodon le fave e le lenticchie

Zannina—Giannina, «nunc Zanina, nunc Zoanina scribitur»

zanza—ciancia

zanzare—cianciare

zapellus—intoppo

zaratanizzare—ciarlatanare

zarda—frode, brutto tiro, propriamente è il soprosso nello stinco de' cavalli

zarra lavanzus (I, 214 Moscheide)—il verso corrisp. della Toscolana dice: «quod superem vulgus ponite ne pereat»

zat—«arabice, bufo latine, rospus caldaice»

zavata—«est scarparota, accipitur pro qualibet re vilissima»

zazara—zazzera

zelatia—gelatina

zelatus—gelato

zelosus—geloso

zenari—gennaio

Zenoa e Zenna—«pro Zenua genovesi dicunt»

zenocchius—ginocchi

zenovesus—genovese

zentaia—«gens plebaea»

zenzala—zanzara

zerla—gerla

zettus—getto, stampo, tiro; bellus zettus, bel colpo

Zibeltarri—Gibilterra

zibettus—«muschius, zibettus odore provocant ardorem»

zifara—cifra

ziponus—giubbone

zobias—«dies Iovis»

zoccus—ceppo d'albero, «est arboris maior radix»

zoia—gioia

zoiellum—gioiello

zoiosus—gioioso

zoncare—troncare

Zoppinus—celebre cantastorie veneziano

zorneia—giornea

Zorzus—Giorgio: San Giorgio, località mantovana

zosum—«giusum, deorsum»

zovare—giovare

zubebus—zibibbo

zubiana—strega che va al corso del giovedì

zucada—capata, botta col capo

zuffo—ciuffo, culmine

zugare—giocare

zugnus—giugno

zuppelli—zoccoli, pianelle

zuratus—giurato: «frater zuratus plus quam amicus»

zurma—ciurma

NOTA

Delle *Maccheronee* il Folengo ci ha lasciato quattro redazioni stampate (manoscritti non si conoscono), molto diverse fra loro: mirabile prova della serietà artistica, dell'amorosa cura con cui dalla prima giovinezza sino alla morte egli elaborò i suoi poemi, martellandone quasi, instancabile cesellatore, ogni esametro.

L'edizione principe del *Baldus* in 17 libri (*Venetis, in aedibus Alexandri Paganini, inclito Lauredano principe, kal. ian. MDXVII*; riprodotta una sola volta, nel 1520, a Venezia da Cesare Arrivabene) è poco più di un abbozzo di adolescente precoce. Ci dá i canti goliardici sbocciati a Bologna, tra la gaia baraonda universitaria; ritoccati dal Folengo, con segreto rimpianto delle sue scapestre studentesche, negli inizi della clausura monastica. Benché il volumetto contenga embrionalmente tutti i germi fecondi dell'arte folenghiana, può nondimeno esser lasciato affatto in disparte (come semplice curiosità da eruditi) in una ristampa delle *Maccheronee*.

Ben altro valore compete alla seconda redazione di quattro anni dopo: alla Toscolana (*Tusculani apud lacum benacensem, Alexander Paganinus, MDXXI die V ianuarii*). Il frate, omai pronto alla ribellione, rivela con audacia sfolgorante il suo genio di poeta realista e satirico: l'irruente giovanile esuberanza si riversa, oltreché negli ampliati poemi, nelle bizzarre prefazioni appostevi col fittizio nome di Aquario Lodola (cfr. Appendice III), nelle annotazioni marginali ond'è come da perenne commento autentico assiepata ogni pagina. Il Rabelais ebbe indubbiamente tra mano la Toscolana e ne derivò motivi non pochi di parodia, come dimostrai ne' miei *Studi folenghiani* (Firenze, 1899, pp. 46-52) e più ampiamente ha svolto il THUASNE (*Études sur Rabelais*, Paris, 1904, pp. 159-265), a cui s'attiene pedissequo il PLATTARD (*L'oeuvre de Rabelais*, Paris, 1910).

La Toscolana fu riprodotta a Milano nel 1522 (*per magistrum Augustinum de Vicomercato*), e ristampata più volte a Venezia durante il Cinquecento (cfr. PORTIOLI, *Le opere maccheroniche di M. C.*, Mantova, 1882, I, p. XCVI). Per tacere di altre due ristampe del Seicento, venne posta a base delle grandi edizioni mantovane del Settecento (quella Terranza, con la falsa data di Amsterdam, 1768-72) e dell'Ottocento (la citata Portioli); nelle quali due ultime però la Toscolana fu improvvidamente spogliata del suo massimo pregio, le prefazioni e le note.

Il successo entusiastico riscosso dalla seconda redazione del *Baldus* cacciò immeritadamente nell'ombra le due successive, che racchiudono un'espressione più completa e matura dell'arte folenghiana: la Cipadense e le stampe conosciute sotto lo pseudonimo indecifrabile di Vigaso Cocaio.

Quando la Cipadense fosse pubblicata non è agevole stabilire con precisione: par certo soltanto che uscisse dalle officine del Paganini, editore delle due prime redazioni. Nell'avvertenza di Francesco Folengo (cfr. Appendice II) è detto che il cugino Teofilo gli consegnò il manoscritto nell'ottobre del 1530, partendo da Ancona per ritrarsi col fratello Giovan Battista nell'eremo di Capo Campanella; e nell'*Errata-corrige* finale si spiegano le molte mende con la lontananza dell'autore: sta però di fatto che in più passi del *Baldus* sono chiaramente adombrati avvenimenti posteriori al 1530. P. es., nel libro XIX (vv. 403-5) si deplora la morte di Luigi Gonzaga detto Rodomonte, ucciso a Vicovaro nel dicembre 1532. Nel libro XXV (cfr. nell'appendice II le varianti ai vv. 240, 243) Megera nomina due volte un papa Paolo preconizzato restauratore della Chiesa cattolica, e non può non riferirsi a Paolo III, eletto nell'ottobre 1534. Forse nel libro XVIII (vv. 480-82) si accenna alle gesta africane di Carlo V e di Ferrante Gonzaga (luglio-agosto 1535). Ce n'è quanto basta per concludere che il Folengo per lo meno sino al 1535 introdusse modificazioni nella Cipadense: la quale uscì probabilmente tra il 1539 e il '40, dacché vi è celebrato, come ancor vivo Federigo Gonzaga duca di Mantova ([+]giugno 1540), mentre non vi figura più l'entusiastico elogio per Isabella d'Este ([+]febbraio 1539: cfr. Portioli, I, 117).

La Cipadense fu ristampata una sola volta nel 1555 (*Venetis, apud Petrum Bosellum*): i suoi

esemplari sono pressoché scomparsi; se ne conoscono solo quattro, esistenti nella Comunale di Mantova, nella Vittorio Emanuele di Roma, nel British Museum, che ne ha due (THUASNE, p. 173).

A impedirne la diffusione dovettero anzitutto contribuire le scappate poco ortodosse (nella predica di Cingar del libro ix è rammentato con deferenza Martin Lutero!); poi, le sorvenute edizioni di Vigaso Cocaio, la prima delle quali vide la luce a Venezia, otto anni dopo la morte del Folengo (*Merlini Cocalii poëtae mantuani Macaronicorum poëmata, Venetiis, MDLII, cum privilegio illustrissimi senatus venetorum*). Si è creduto finora che la stampa fosse procurata da Pietro Ravani: ma a buon conto il privilegio, conservato nell'Archivio di Stato di Venezia (Senato, Terra, filza 13), venne chiesto e ottenuto da Giovanni Varisco.

Serenissimo Principe, eccelsa ed illustrissima Signoria,

Perché il fedelissimo servitor della Serenità Vostra, Zuani de Varisco desidera far stampar le *Deche* di messer Pietro Martire *delle cose del mondo novo*, tradotte de latino nella volgar lingua, e la nova *Macaronea* di Merlino, e dubita che della fatica sua alcun altro non venisse ad aver il premio, ristampando quelli; però a piedi di Vostra Serenità ricorre la si degni concedergli che per anni diece alcun altro non possa imprimere né impresse vendere, così in questa città di Venezia, come ancor in ciascuna città e luoco suo, le dette opere senza licenza di esso supplicante. Con pena a chi contrafacesse, di perder tutte le opere qual'avesse stampato, e de ducati diece per una, uno terzo della qual pena sia di quello che darà la denonzia, l'altro terzo dell'arsenale di Vostra Serenità e l'altro terzo della Pietà. Ed alla buona grazia di Vostra Serenità umilmente prostrato si raccomanda.

1551, die 2 iunii in rogatis

Che per auttorità di questo Consiglio sia concesso a Zuanne de Varisco, che niuno altro che lui senza sua permissione non possi stampar né far stampar in questa città e in tutto il dominio nostro, né stampate altrove vendere in quelli la nova *Macaronea* di Merlino, per anni diece; sotto pena a chi facesse in contrario di perder le opere stampate, e ducati 10 per cadauna opera, un terzo de la qual pena sia di quello che darà la denonzia, l'altro terzo dell'arsenale e l'altro della Pietà...

De parte ... 155—De non ... 6—Non sincere ... 15.

Malgrado queste comminatorie, Pietro Ravani ristampò due volte l'edizione di Vigaso Cocaio: nel 1554 e s. a.; il Varisco la reimprese nel 1561, corredandola di rozze xilografie («*nunc recens accurate recognita cum figuris locis suis appositis: Venetiis, apud Ioannem Variscum et socios, MDLXI*»).

Queste edizioni di Vigaso Cocaio giovarono immensamente alla fama del Folengo in Francia e in Italia: l'una di esse cadde tra mani dell'anonimo, geniale scrittore a cui si deve la versione francese del *Baldo* e della *Moscheide*, comparsa nel 1606 col titolo: *Histoire macaronique de Merlin Coccaie, prototype de Rabelais...* Paris, chez Toussaincts du Bray (ristampata dal bibliofilo JACOB, Parigi, 1859, 1876, ed. Garnier, con ommissione della *Moscheide*). Quel traduttore francese conosceva mediocrementemente l'italiano e non era affatto in grado di cogliere molte peculiarità dialettali delle *Maccheronee*: pure aveva un intuito così meraviglioso del carattere poetico del Folengo, ch'egli ne ha reso in complesso perfettamente lo spirito, se pure ha tradito troppo di sovente la lettera.

Ma la fortuna maggiore dell'edizione di Vigaso Cocaio fu d'esser prescelta da Francesco de Sanctis, che se ne valse per dettare il suo stupendo capitolo decimoquarto della *Storia della lett. it.*: insuperata e definitiva valutazione dell'arte (se non in tutto, delle tendenze politico-religiose) del Folengo.

Come mai invece la critica erudita s'impuntò a gabellare per una ciurmeria l'edizione di Vigaso Cocaio? (cfr. ciò che io pure ne dissi nel *Giorn. stor. d. lett. it.*, XIV, 395). La spiegazione è presto detta: fu attribuita soverchia importanza a circostanze esterne; non si penetrò abbastanza ne' pregi intrinseci dell'opera d'arte, che portava in sé il suggello più luminoso dell'autenticità.

Vigaso Cocaio premise alla sua stampa una pappolata (cfr. Appendice I), che è davvero un impasto di inesattezze e di incongruenze. Si spaccia per maestro del poeta (un maestro di longevità privilegiata, che sopravvive al discepolo); e narrandone la vita, a farlo apposta, accumula errori su errori precisamente intorno a quel periodo giovanile in cui il Folengo l'avrebbe avuto ai fianchi per mentore. Come roba propria egli ha poi inserito in quel pasticcio di prefazione la lettera di Niccolò Costanti, posta in fine alla Cipadense, dove si strombettano esagerate lodi del Folengo, proclamato superiore a Virgilio, a Dante, al Petrarca.

Se a ciò s'aggiunga che qua e là talune modificazioni non paiono a prima vista plausibili; che nel libro XXII non si trovano più molti versi importantissimi della digressione autobiografica; che certe prolissità

e ridondanze fanno talora desiderare piú briosa sveltezza; ognuno comprenderá quanto facile fosse, in un esame frettoloso e superficiale, sentenziare mistificatrici le stampe di Vigaso Cocaio, come, sull'orma d'altri molti, facemmo il Portioli ed io.

Ma il mio errore emendai già negli *Studi folenghiani*: ed ora alla redazione serbataci da Vigaso Cocaio restituisco tutta l'autorità che le spetta, ponendo la Varisco 1552 a base di questa ristampa delle *Maccheronee*.

Dalle varianti della Cipadense, che ho costipato nell'Appendice II, scaturisce evidente che solo il Folengo, attardandosi con industrie pazienza, sino agli ultimi istanti della vita, su questa creazione prediletta della sua fantasia, poteva avervi apportato cosí profonde, organiche, conseguenti e quasi sempre felicissime modificazioni.

Il processo evolutivo dell'arte sua si mantiene sempre costante. Dalla forma latina corretta passa invariabilmente a giri di frase piú maccheronici, per accrescer la prevalenza degli elementi volgari e dialettali: dagli espedienti buffoneschi, talvolta addirittura meccanici e grossolani, assorge a forme d'arte piú cosciente e riflessa, mirando ad ottenere la comicità con la riproduzione piú esatta del reale, con lo studio piú meditato de' caratteri, con lo svolgimento piú ampio degli episodi. Come ha scritto il Thuasne (p. 172): «*Il est certain que la forme un peu sèche et aride de la rédaction de la Toscolana fait place dans la Cipadense et dans l'édition de Vigaso Cocaio à une richesse vraiment extraordinaire, quelquefois même prolixe, de descriptions réalistes, qui excellent dans les détails intimes et vécus et dans l'observation exacte et toujours spirituelle des mille incidents de la vie; le tout exprimé dans une langue vivante et colorée, où le vers est d'une facture supérieure à celle des anciennes rédactions*».

Questo maggior valore estetico s'appalesa, nelle stampe di Vigaso Cocaio, già subito nella *Zanitonella*, rimodellata da mano maestra. La *Zanitonella* nella Cipadense era stata un po' trascurata dal Folengo. Non pago di accodarla al Baldus, ne aveva addirittura sacrificata l'ultima parte, sopprimendo come estranee al quadro ristretto degli amori di Tonello e Zanina le due egloghe VI e VII della Toscolana. Ma nella stampa di Vigaso Cocaio le due egloghe falcidiate ricompaiono, e con modificazioni «rilevantissime», come ha notato giustamente il Cotronei nel *Giorn. st. d. lett. it.*, XXXVI, 295. Chi mai se non il Folengo avrebbe potuto non solo rifarle da capo a fondo con cosí pittoresca rappresentazione de' costumi rusticani, ma dar loro quell'intimo legame che le rannoda saldamente al resto della *Zanitonella*? (cfr. l'Appendice III).

Un altro esempio di innovazione artistica squisita abbiamo nell'episodio di Tognazzo, beffato atrocemente da Cingar e Berta. Il vecchio pazzo, nel ricordare l'estinta consorte, si abbandona anche nella Cipadense ad un elogio grottesco, che richiama le lodi del Berni alla sua donna:

Chiome d'argento fine, irte e attorte.

La parodia è troppo sbardellata per produrre altro effetto che quello d'una sghignazzata grossolana: meglio avvisato, il Folengo pone in bocca a Tognazzo encomi appropriati, che riescono molto piú comici per la serietà con cui li pronuncia il solenne console di Cipada (vv. 527-44 del libro VI).

I ritocchi fatti dal Folengo all'eloquente arringa di Berta in difesa del bistrattato bel sesso (libro VI, vv. 435-526) dimostrano egualmente il piú fine magistero d'arte: e generalmente la sua mano fu sempre ben guidata sia nell'aggiungere qualche tratto alla caratteristica dei personaggi, sia nel variare gl'ingredienti di quel suo realismo «rapido, nutrito di fatti, sobrio di colori», sia nel rendere la dizione piú scorrevole e incisiva, piú facilmente intelligibile a tutti.

È invero degno di nota che mentre il Folengo volgarizza e maccheronizza (*sit venia verbo*) di piú l'espressione, evita però nell'ultima redazione, in confronto della Cipadense, certe locuzioni troppo strettamente dialettali, che anche la comune de' lettori italiani del suo tempo non avrebbe potuto comprendere senza le note marginali della Toscolana o senza un apposito lessico.

Quali son dunque le modificazioni della Vigaso Cocaio da lamentare ne' rispetti dell'arte?— Francamente, non ve ne sono che di trascurabili, data la vastità del rifacimento, o di pienamente giustificate.

Se il Folengo ridusse a pochi versi i molti brani di latino classico di cui riboccava la Cipadense, lo fece sicuramente e per serbare alle *Maccheronee* maggior unità di colorito, e per eliminare composizioni, che, nelle more della stampa, affidata al cugino Francesco, aveva creduto nel 1533 di pubblicare co' *Pomiliones* del fratello Giovan Battista. Questa ripetizione dovè parere sconveniente al Folengo, che diè quindi di frego alla maggior parte de' canti del suo Giuberto, contenendoli in piú discreti limiti (libri XIII, XV, XX).

La soppressione de' versi autobiografici, già ricordati, spiegai ne' miei *Studi* (p. 85) come dovuta all'ovvio riconoscimento, da parte del Folengo, che quelle scuse apologetiche mal colorate non

reggevano all'evidenza de' fatti; ond'era piú savio consiglio tacere.

Rinrescevole insomma può dirsi la sola mulilazione del lungo discorso, che il vecchio Guido volge morente al suo Baldo per incitarlo alla virtù (cfr. le varianti della Cipadense al libro xviii). Il Folengo tagliò netta la chiusa; e fu male, non già perché que' versi abbiano pregi peregrini di pensiero e di stile, ma perché gli austeri ammonimenti del padre all'eroe avrebbero messo meglio in luce quanto il Canello (*Lett. it. nel sec. XVI*, p. 175) e il Cotronei (*l. c.* p. 311) acutamente intravidero: che la figura di Baldo fu concepita dal poeta «con un gran fondo di serietà»; che non son quindi da accentuar troppo, sulla falsariga del De Sanctis, le apparenze «ciniche» del Folengo, nella cui poesia sotto esteriorità giullaresche vibrano nobili sensi, elevati intendimenti morali.

Prescindendo da qualche timido accenno luterano (p. es. quella malvelata negazione del libero arbitrio che è nella *Zanitonella*, vv. 563-66), è incontestabile ch'egli voleva sinceramente e fervidamente una riforma interna della Chiesa tralignata: è del pari manifesto che nell'anima sua ruggivano fiere collere patriottiche contro il dominio straniero. Pochi connazionali avevano allora così magnanimo orgoglio di italianità, come quello che ispira i vv. 346-50 del XXV libro.

A piú retta valutazione delle tendenze politico-religiose del Folengo varrà dunque la conoscenza del poema, nella redazione definitiva, su cui cadde stanca la sua mano di correttore incontentabile.

Nel ristampare le *Maccheronee*, con quanta piú accuratezza mi è stata possibile tramezzo ad altre occupazioni troppo diverse, ho cercato di far sí che questa edizione riunisse i pregi delle tre redazioni di maggior valore. Come perciò al testo della Vigaso Cocaio ho fatto seguire complete le varianti della Cipadense, così ho voluto che delle prefazioni e delle glosse marginali della Toscolana non fossero defraudati i lettori: quelle ho recato per intero; queste ho conglobato nel lessico, al quale ho dato un'estensione, che certo non avevano né il saggio insignificante del Portioli, né l'altro piú ricco del Terranza. Mi auguro che, mercé queste cure reso accessibile a tutte le persone colte, sia pienamente compreso, e gustato quanto vale, il piú grande poeta realista d'Italia[1].

[1] Per la letteratura critica sul F., cfr. GASPARY, *St. d. lett. it.*, 2. ed., p. 315 sgg.; FLAMINI, *Il Cinquecento*, pp. 543-44; a cui s'aggiungano: CONTINELLI, *Il Baidus*, Città di Castello, 1904; *Miscellanea D'Ancona*, pp. 423-44, 603-11; i cit. lavori del THUASNE e del PLATTARD; il buon saggio critico del BIONDOLILLO, *La macheronea di M. C.*, Palermo, 1911 (su cui *Giorn. st. d. lett. it.*, lviii, 389), e un acuto scritto del Parodi, nel *Marzocco* del 21 maggio 1911.

INDICE

VOLUME I

I

ZANITONELLA SIVE INNAMORAMENTUM ZANINAE ET TONELLI.

Tonellus pag. 3
Ad Zaninam » 4
Ad Cupidinem » 5
De Zannina » 6
Ad Zaninam » 7
De se medesimo » ivi
ECLOGA—Tonellus, Garillus, Petralus » 8
De seipso » 14
De bocca Zaninae » 15
Matinada » 16
Ad eandem » 19
Ad eandem fugientem—Alphabetum » 21
Visus a Salvigno sic parlat » 24
ECLOGA—Salvignus et Tonellus » 25
Mira Tonelli vis » 31
ECLOGA DE IMBRIAGATURA—Tonellus, Garillus » 33
ECLOGA—Bigolinus, Tonnellus, Salvignus » 39
Recognoscentia Tonelli » 44

II

BALDUS

Liber primus pag. 47 » secundus » 65 » tertius » 81 » quartus » 99 » quintus » 115 » sextus » 129 » septimus » 145 » octavus » 167 » nonus » 189 » decimus » 205 » undecimus » 221 » duodecimus » 241 » tertius decimus » 259 » quartus decimus » 273 » quintus decimus » 285 » sextus decimus » 297 » decimus septimus » 315 » decimus octavus » 335

VOLUME II

CONTINUAZIONE DEL BALDUS

Liber decimus nonus pag. 3 » vigesimus » 21 » » primus » 45 » » secundus » 59 » » tertius » 77 » » quartus » 99 » » quintus » 121

III

MOSCHEIDOS

Liber primus pag. 143 » secundus » 157 » tertius » 171

IV

QUAEDAM EPIGRAMMATA

- I. De primavera pag. 185
- II. De aestate » ivi
- III. De autumno » 186
- IV. De inverno » ivi
- V. Facete dictum » ivi
- VI. De quodam parasito » 187
- VII. De Benaco » ivi
- VIII. De morte Tonelli » 188
- IX. De Baldracco » ivi
- X. Ad Briossum » ivi
- XI. Ad Falchettum » 189
- XII. Ad Baldraccum » 190
- XIII. Ad Boccalum » 191
- XIV. Ad Baldum » ivi
- XV. De Cingare, facetia » 192
- XVI. In obitu episcopi Cipadae » ivi

APPENDICE

- I. Prefazione e argomento del *Baldo* nell'edizione di Vigaso Cocaio.
 - i. Vigaso Cocaio alli lettori pag. 197
 - ii. Argomento sopra il *Baldo* » 202
- II. Le varianti della Cipadense.
 - i. Francesco Folengo alli lettori » 205
 - ii. Zanitonella » 207
 - iii. Baldus » 215
 - Libro primo » ivi
 - » secondo » 219
 - » terzo » 222
 - » quarto » 226
 - » quinto » 228
 - » sesto » 230
 - » settimo » 234
 - » ottavo » 239
 - » nono » 241
 - » decimo » ivi
 - » undecimo » ivi

- » duodecimo » 242
- » decimoterzo » ivi
- » decimoquarto » 243
- » decimoquinto » 245
- » decimosesto » 250
- » decimosettimo » 251
- » decimottavo » ivi
- » decimonono » 253
- » ventesimo » ivi
- » ventesimoprimo » 254
- » ventesimosecondo » 255
- » ventesimoterzo » 256
- » ventesimoquarto » ivi
- » ventesimoquinto » 257
- iv. Moscheidos » 259
- v. Epigrammata » 262

III. Saggio di varianti della Toscolana.

- i. Le prefazioni pag. 273
- i. Epistolium colericum magistri Acuarii ad Scardaffum
Zaratanum, Merlini poëmatici corruptorem » ivi
- ii. Laudes Merlini » 276
- iii. Merlini Cocaii Apologetica in sui escusationem » 284
- iv. Normula macaronica de sillabis » 286
- ii. Le egloghe finali della *Zanitonella* » 287
Eccloga sexta » ivi
» septima » 292
- iii. Brani del *Baldo* non accolti nella Cipadense
e nella Vigaso Cocaio » 299

- IV. Lessico » 315
- Nota » 361

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK LE MACCHERONEE ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE

PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you

must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.